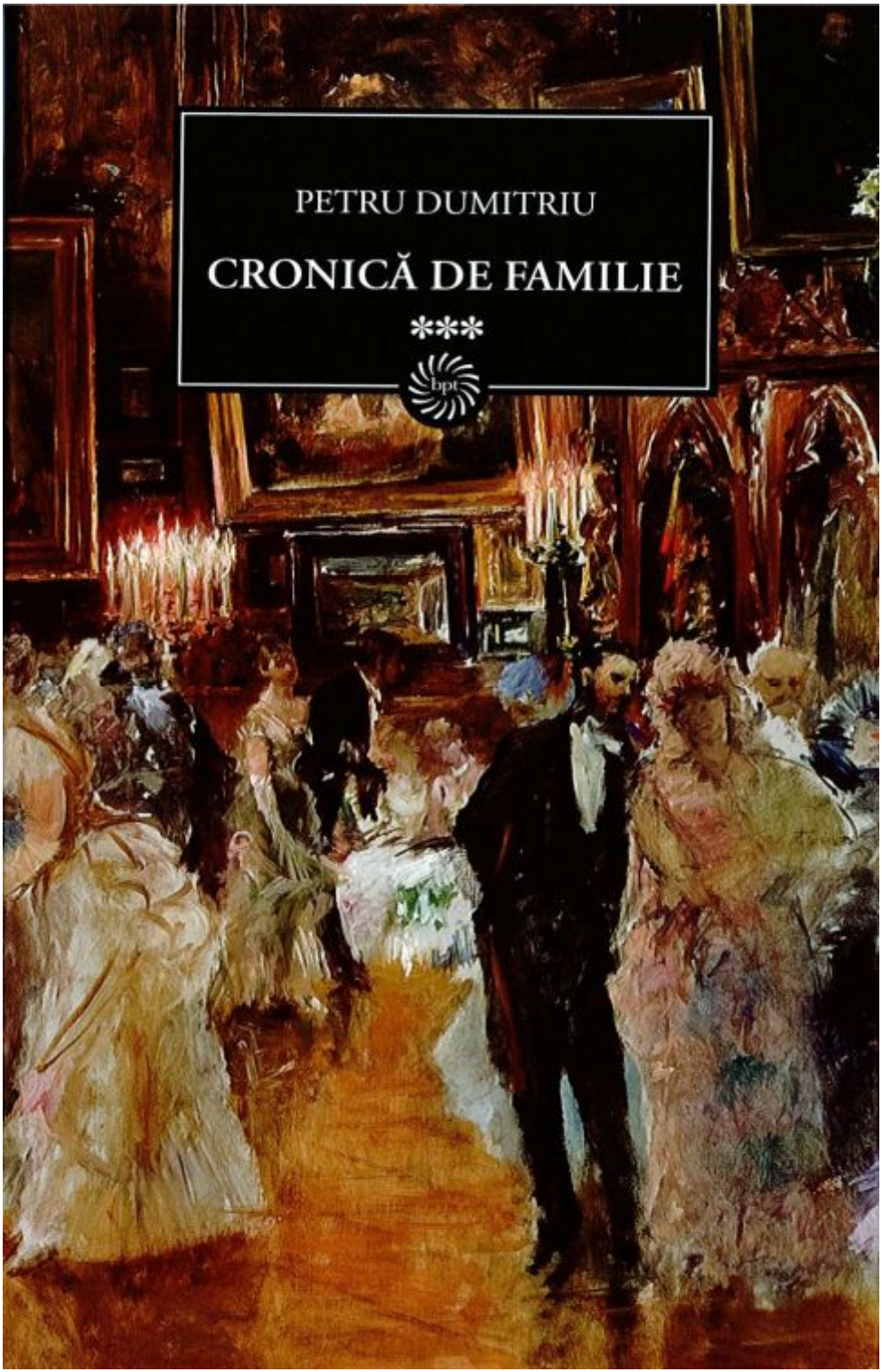
PETRU DUMITRIU
CRONICĂ DE FAMILIE
***
bpt

Petru Dumitriu

LITERA

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

***

Prefață de Ion Vartic

Jurnalul NAȚIONAL
Bucureşti, 2009

Textul actualei ediții este reprodus după Petru Dumitriu, *Cronică de familie*,
Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993
Tabel cronologic şi referințe critice de Mihai Iovănel
Copyright text © Françoise Mohr
Copyright © 2009 Litera, pentru prezenta ediție

Jurnalul Național

Director general Marius Tucă
Director executiv Sorin Stoian
Director marketing Marius Tudosiei
Piața Presei libere, nr. 1, Corp D, etaj VIII, Bucureşti, Sector 1, tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35 E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

LITERA

O.P. 53, C.P.212, sector 4, Bucureşti tel/fax 021-3196390 E-mail: comenzi@litera.ro
Ne puteți vizita pe: www.litera.ro
Editor: Vidraşcu şi fiii
Director general: Dan Vidraşcu
Redactor: Ioan Luca
Tehnoredactori: Bogdan Mitea, Elena Dandara
Corector: Irina Daniela Dragu
Prepress: Bogdan Mitea

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI: www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro
Coordonator proiect: Ana-Maria Vulpescu
Design supracopertă:
Griffon & Swans www.griffon.ro
Tipărit la G Canale, Bucureşti

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Dumitriu, Petru
Cronică de familie; / Petru Dumitriu; pref: Ion Vartic. — Bucureşti: Litera, 2009 3 vol.
ISBN 978-973-675-707-5
Vol. 3. — ISBN 978-973-675-706-8
Vartic, Ion (pref.)
821.135.1-31
821.135.1

CRONICĂ DE FAMILIE

***

CUPRINS

PARTEA A NOUĂSPREZECEA

VIAŢA LA ŢARĂ (II)

ŞI

UN ÎNGER

PARTEA A DOUĂZECEA

VÂNTUL DE MARTIE

PARTEA A DOUĂZECI ŞI UNA

ISABELA

ŞI

SFÂRŞITUL CARIEREI LUI DIMITRIE COZIANU

PARTEA A DOUĂZECI ŞI DOUA

FUGA

PARTEA A DOUĂZECI ŞI TREIA

BOIERII VECHI ŞI NOI

PARTEA A DOUĂZECI ŞI PATRA

TINEREŢEA LUI PIUS DABIJA

INDEX

REFERINŢE CRITICE

PARTEA A NOUĂSPREZECEA

VIAŢA LA ŢARĂ (II)

ŞI

UN ÎNGER

I

Când, în vara lui 1944, avioanele americane începură să bombardeze Bucureştiul aproape zilnic, Dimitrie Cozianu îşi luă concediu de la minister (ministerul se mutase întreg în afara oraşului) şi se duse cu maşina la nişte prieteni cu care era chiar vag rudă: Matei Duca, văr cu Ghighi Duca, răposatul, văr bun, din fraţi, cu Dim Cozianu. Matei Duca avea o vie şi un conac la poalele munţilor, şi stătea acolo din primăvară cu nevastă-sa, faimoasa Riri Duca. Cozianu sosi acolo într-o dimineaţă pe la orele nouă, şi nu-l găsi decât pe Matei Duca; Matei arăta nesănătos, gălbejit, cu faţa încreţită: „Ce-o fi având? O fi bolnav?" se întrebă Cozianu.

— Dorm toţi, că a fost un mic chef aseară, zâmbi fără veselie, cu un fel de umilinţă, stăpânul conacului.

— Îţi consumi singur recolta? râse Cozianu.

— Nu, mă ajută prietenii.

— Sunt aşa de mulţi?

— Păi este Elvira Vorvoreanu, e prietenă de mult cu nevastă-mea, şi a sosit aseară şi Ionaş Apostolescu cu Monica, îngână Matei Duca, părând că n-a încheiat o enumerare foarte lungă.

— Cum, numai ăştia îţi beau pivniţele? Nu se poate! râse iarăşi Cozianu care simţise că trebuie să mai fie şi alţii, despre care nu voia să-i vorbească Matei, dintr-un motiv sau dintr-altul. Într-adevăr, Matei Duca zâmbi iar, umil şi fals binedispus:

— Mai sunt şi-o droaie de nemţi; e alături de noi, la Belia, un aerodrom, şi când nu sunt de serviciu, vin pe-aici, s-au împrietenit cu noi...

Era pasiv până şi-n întorsătura asta de frază. Ei, nemţii, se împrieteniseră cu el şi cu nevastă-sa. Cozianu înţelese, şi bănui ceva din ce avea să fie. Era curios s-o cunoască pe nevasta lui Ionaş Apostolescu, o actriţă, Monica Mareş, talentată, cu care Ionaş se căsătorise de vreun an, şi despre care toată lumea spunea că e frumoasă, plină de farmec şi cu mare succes la bărbaţi.

— Poate vrei să te schimbi, să te speli, zise Matei Duca.

Era urâţel, cu un nas mare şi strâmb şi ochi frumoşi, dar trişti; hainele stăteau totdeauna prost pe el, avea acuma o jachetă de

catifea şi nişte pantaloni de gabardină, dar erau mototolite de parcă ar fi dormit în ele. „Ce naiba e cu ăsta, domnule? Arată prost de tot”, se gândi Cozianu şi spuse:

— Da, mulțumesc, m-aş spăla şi aş pune altceva pe mine.

Despachetă, se spălă, se întinse un sfert de oră pe pat, apoi se îmbrăcă în şantung gri ca argintul, cu un fular albastru înnodat în gulerul deschis al cămăşii, şi ieşi. Auzea prin ferestrele odăii, deşi închise ca să nu intre căldura zilei, un zumzet muzical, vibrant, atât de depărtat, încât abia îl percepea urechea, dar atât de puternic, de pătrunzător, încât aproape că-1 simțeai în corp. Bombardierele. Cozianu ieşi repede afară în marele *living-room* plin de fotolii în cretonă şi de acolo pe terasă, unde-i găsi uitându-se în sus, pe stăpânul casei, care fuma şi avea aerul plictisit, obosit şi bolnav, şi pe doamna Riri Duca, mărunță, cu nişte ochi mici, strălucitori şi părul negru, lung, până pe umeri, cu bucle la capăt, şi o rochie de şcolăriță, cu guler şi manşete de *piqiue* alb pe o mătase albastru-închis cu nasturi albi; şi pe Monica Apostolescu, care avea o frunte mare, boltită, pură, păr lung blond, ochi albaştri cu gene lungi, şi bărbia cam ştearsă, fugită îndărăt sub buza de jos; gracilă, cu glezne subțiri şi brațe prea subțiri şi mâini prea mici, ca de copil, nedezvoltate; dar atât de albă şi blondă, cu ochi albaştri, suavă, încât Cozianu, care la prima privire se gândise: „Aoleu, e cam rahitică”, la a doua îşi zise: „Da, incontestabil, are ceva. Da, da, are ceva...” Lângă ea, lat, greu, pieptos, cu gâtul gros şi lung şi cu o față mare şi senină, cu doi bujori în obraji (de aproape se vedeau vinişoarele sub piele), într-un costum uşor şi suplu, cu gulerul cămăşii răsfrânt, Ionaş Apostolescu părea tânăr, proaspăt, de treizeci şi şase de ani, în loc de patruzeci şi şase câți avea. „Ce tânăr pare, vita asta de Ionaş, şi e mai bătrân cu doi ani decât mine!” îşi zise Dim Cozianu, sărutându-i mâna stăpânei casei, apoi Elvirei Vorvoreanu, brună, cu fața plină de crețuri mărunte care o făceau să pară o țigancă vrăjitoare şi, totodată, din pricina frumuseții trăsăturilor, ciudat de tânără față de cei cincizeci şi patru de ani pe care-i avea; numai ochii îi erau trişti şi obosiți, şi se îmbrăca în culori moarte, şi prost, dar purta un mare şi foarte curat smaragd la deget. Abia după aceea Cozianu se lăsă prezentat doamnei Apostolescu şi-i strânse mâna lui Ionaş.

— Uite-i! Îi văd! exclamă Riri Duca arătând în sus cu degetul.

Şi reîncepură cu toții să se uite la cer – cerul de un albastru

regal, plin de raze şi de vibraţii somptuoase ale soarelui, care făceau să se desfacă frunzele şi să crească vegetaţiile pământului, şi să se încălzească şopârlele pe pietre şi să se îndulcească strugurii spoiţi cu piatră vânătă şi să se descompună şi să se recompună fără încetare moleculele în ţărâna caldă, sub cerul pur şi soarele triumfător. Acolo sus, în cerul azuriu, se năştea vibraţia aceea gigantică; acolo pluteau în şiruri late, în adevărate şuvoaie, sute de libelule argintii, de o culoare aproape la fel de irizată, de transparentă, de aeriană, ca şi văzduhul albastru.

— Ce frumos! murmură într-un extaz visător Monica Mareş, cu capul lăsat pe umărul lui Ionaş Apostolescu.

Sus, râul de mici cruci argintii se desfăcu în două braţe, din care unul coti geometric, la patruzeci şi cinci de grade spre sud.

— Eu am văzut ieri nişte soldaţi pe stradă, cărora suflul le spărsese ochii; le curseseră pe obraji, zise Dim Cozianu, rece.

Monica Mareş îi aruncă o privire cristalină, pură, de înger, apoi, ca şi cum nu l-ar fi văzut, întoarse capul şi continuă să se uite la escadrele de bombardiere care treceau pe sus, la câteva mii de metri.

— Aia o iau spre Ploieşti, zise Matei Duca, arătând râul de avioane care curgeau spre est.

Stătură aşa o bucată de vreme, stăpâniţi de pulsaţia enormă a motoarelor.

— Două sute patru! exclamă Riri Duca râzând încântată, ca un copil.

Se vedeau oameni prin vii, pe costişele încălzite de soare, cum se uită şi ei la cer, făcând mâna streaşină la ochi.

— Cât o să mai dureze asta? întrebă Matei Duca. Nu mai putem rezista. Frontul e la Iaşi. Ce facem?

— O să cadă Mareşalul şi Ică, zise Cozianu; dar nu ştiu nici cum, nici când; şi mi se pare că se cramponează amândoi. N-are niciun rost; războiul e pierdut; şi totuşi ei se cramponează.

— Patru sute douăzeci şi două! ciripi Riri Duca. Şi mai vin!

„Ce se bucură asta aşa?" se întrebă morocănos Dim Cozianu.

Matei Duca zâmbi în felul său nou, ca un om bolnav, şi-i spuse neveste-si:

— Să-i vedem acum pe amicii dumitale!

— O să doboare la americani de-o să-i stingă! exclamă Riri, veselă şi nepăsătore.

Cozianu observă zâmbetul rece al Elvirei, placiditatea lui Ionaş,

absența serafică a Monicăi. „Ce e cu ăştia?”

Pe cer se lungeau dâre albe. Începură să se audă, de sus de tot, bubuituri repezite, înghesuite una-ntr-alta, pârâituri lungi de mitraliere. Dârele albe se încovoiau, făceau S-uri, spirale, cercuri enorme la înălțimi unde nu se zărea nimic decât cer albastru.

— Ăştia-s nemții de la Belia, zise Matei Duca. Aşa-i petrec cu alai, până la Ploieşti.

— Uite! Unul cade! exclamă mirată Riri şi arătă cu degetul.

Nu se zărea avionul, ci, foarte departe, o dâră de fum, negru-cenuşiu care se lungea spre pământ.

Dar Cozianu văzuse în ultima lună de zile prea multe lupte aeriene, ca să-i mai pese de ce se petrecea acolo sus în văzduh; îl interesa mai mult încordarea nemărturisită care domnea aici, în jurul lui. Vreme de două ore, până la prânz, observă că Matei şi Elvira făceau toată conversația, la care Ionaş lua parte doar trândav şi nepăsător, şi că mesenii se adresează sau uneia sau celeilalte din cele două soții, care nu vorbeau între ele, nici amândouă despre acelaşi subiect. Luară aperitivul la unsprezece: icre negre cu țuică, multă țuică, şi icrele negre cu lingura. Cozianu observă că Matei, Ionaş şi Elvira beau foarte mult, şi că încet-încet Matei şi Elvira se amețesc, pe când Ionaş, care mânca foarte mult, rămâne treaz, iar Riri şi Monica abia se ating de băutură. Deodată ferestrele casei începură toate să zuruie.

— Ce e asta? întrebă Cozianu, cam speriat. Se gândise la vreun cutremur.

— Acuma cad bombele la Ploieşti. Nu se aud, dar geamurile tremură; cum explici asta? zise Matei. Mai iei nițică țuică? Ce naiba ne laşi aşa singuri? Elvira a băut de două ori cât tine! *Lâcheur*![1]

Cozianu simțea un fel de scârbă şi milă la aerul de falsă veselie, de bețiv care n-are motive de veselie şi se înveseleşte cu sila, al lui Matei. Se sili şi el să râdă:

— Bine, domnule, toarnă-mi şi mie.

Peste o jumătate de oră, grupuri de bombardiere trecură îndărăt, ceva mai departe spre est, urmate de bubuituri de tun, de rafale de mitralieră şi de dârele albe de aburi condensați care se desfăşurau pe cer cu iuțeală, apoi se întrerupeau în chip

---

[1] Dezertorule! *(fr.)*

inexplicabil. Iar peste trei sferturi de ceas, pe la unu şi ceva, şase ofiţeri de aviaţie germani sosiră în trei automobile pline de praf, şi Cozianu, cam încălzit de băutură, se trezi înconjurat de prezentări, de râsete; Riri îi prezentă pe nemţi:

— Asta e Arthur, ăsta e Robert, ăsta e Hannes, ăsta e Kurt...

Iar ei (unul înalt şi blond, tânăr, celălalt scurt şi brun, prea spătos, al treilea cu ochelari şi cu părul rărit în creştet, şi aşa mai departe, oameni cu altfel de feţe ca ale pământenilor, cu altfel de glasuri, cu altfel de ochi, totul rece şi dur, şi sărac şi crispat) se prezentau pocnind din tocuri:

— Vorlaender... *Hauptmann*[2] Siebrecht... *Freut mich sehr..?*[3] Jurgensen... Jaroschka...

— La masă! *Zu Tisch, zu Tisch!* râdea Riri.

Elvira îl luă de braţ pe Cozianu, murmurând:

— În ce hal face fata asta pe copilița, e ceva insuportabil. E mai tânără ca noi, dar e totuşi femeie în toată firea. I-au rămas chestiile astea de prost-gust, de la originea ei mai mult decât modestă.

— A, da?

— Sigur: tu nu ştii, dar eu i-am cunoscut nu numai pe ultimii trei bărbaţi ai ei, ca tine, ci şi pe-al doilea şi-al treilea. Primul a fost ceva foarte-foarte mărunt, al doilea a fost Eracle Antoniu, îl cunoşti, dar pe vremea aia era un mic avocăţel care-şi petrecea nopţile prin baruri şi acolo a găsit-o, şi abia pe urmă a mers ea din ce în ce mai sus, până să ajungă s-o cheme Duca.

— Cum, chiar damă de bar? murmură zâmbind Cozianu în clipa când se aşezau la masă.

Elvira dădu din cap cu o strâmbătură otrăvită, apoi, probabil ca să-şi mai răcorească ciuda, îl întrebă surâzând amabil pe neamţul din dreapta ei:

— Dar unde e tânărul de ieri, acela blond, care cânta aşa de frumos la pian?

Vorbea franţuzeşte, iar neamţul îi răspunse tot franţuzeşte, politicos şi impasibil:

— A căzut, doamnă, azi-dimineaţă. Adică a explodat în aer: n-a mai căzut mare lucru. Vinul de azi e şi mai bun decât cel de ieri: e

---

[2] Căpitan *(germ.)*

[3] Încântat *(germ.)*

tot din via domnului Duca? Ce fericiți sunteți dumneavoastră, românii, că aveți asemenea vinuri!

Şi ceilalți erau de aceeaşi părere, deşi poate n-o spuneau; dar beau zdravăn; în jurul mesei din sufrageria pardosită cu cărămizi fine, cernite, lucioase, masă acoperită de o imensă față de masă de in gros, înflorit cu fire de aur şi argint, se mişcau în pantofi cu tălpi de pâslă fete din sat, îmbrăcate în rochii negre şi şorțuri albe; iar glasurile metalice ale străinilor hohoteau aspru când o auzeau pe Riri Duca vorbind nemțeşte; făcea ochi mari, mirați, şi greşeli nemaipomenite care-i încântau pe aviatori:

— *Dos echteste Riri-Deutsch*![4] răcneau ei.

La unsprezece seara abia se ridicară de la masă, şi nu toți. Matei Duca rămase să bea cu Ionaş Apostolescu şi cu unul din ofițerii străini, om cărunt, care în civil era profesor de limbi clasice la un liceu din Turingia; iar cucoanele trecură pe terasă, să danseze la lumina lunii, în aerul dulce şi cald ca o baie de lapte. Pe terasă fuseseră scoase fotolii de mătase din salon. Cozianu dansa cu Monica Mareş şi se uita din când în când cu uimire cum Riri Duca şade alături de unul din nemți şi râde gâdilat la ce-i spune acesta ținând-o de mână. Era noapte cu lună, şi nu puteau crede că nu sunt văzuți. Iar peste o clipă se ridicară şi se depărtară, dispărând printre copaci. Discul de patefon se isprăvi şi Cozianu o cedă pe Monica altui dansator, pentru discul celălalt; se duse el să-l pună şi glasul grav şi pătimaş al Luciennei Boyer începu:

Il pleut sur la route...
Dans la nuit jecoute
Le bruit de tes pas:
Ne viendras-tu pas?[5]

Cozianu se apropie de Elvira:

— Dansezi, Elvira? N-ai dansat cu mine... ții minte de când? Din 1937, de la Paris. La Expoziție, eram la restaurantul românesc.

---

[4] Cea mai autentică germană a lui Riri *(germ.)*

[5] Plouă pe cale
Eu ascult în noapte
Zgomotul paşilor tăi:
Oare n-ai să vii? *(fr.)*

După primii paşi, Elvira îl întrebă:

— Ce ai de-ţi aduci aminte atât de sentimental de toate mofturile? Nu merge cu Monica?

— Cam rece, cam distantă, râse Cozianu. Nu e ca Riri.

— Ai văzut-o? Aşa face în fiecare seară. A luat tot aerodromul în primire, pe rând. Le arată via.

— Şi Matei nu-şi dă seama? Cum suportă?

— O iubeşte; e un căţeluş mic de tot şi schelălăie dacă-i arată ea nuiaua, râse rece şi dur Elvira. Cum să suporte? Nu suportă. A început să-şi facă morfină.

— De aia arată aşa de prost: mă întrebam ce boală o fi având, murmură Cozianu.

Elvira îşi arătă dinţii albi şi ascuţiţi.

— Vrei să-i facem o farsă? Hai cu mine, zise ea şi, dansând, reintrară în salon, apoi Elvira se desfăcu din braţele lui Cozianu, îl luă de cot şi-l împinse spre sufragerie. Acolo, Matei Duca bea mereu cu Ionaş Apostolescu şi cu neamţul.

— Matei, unde e Riri? întrebă Elvira tare, cu naivitate. O căutăm de cinci minute, dar nu mai e pe terasă: a trecut pe-aici?

Matei Duca ridică ochii şi-o privi, apoi pe gura lui se arătă surâsul jalnic, penibil, ruşinat, umil, pe care-1 observase Cozianu de dimineaţă:

— Nu, n-a trecut pe-aici. Trebuie să fie prin vie.

Coborî pleoapele şi reîncepu să vorbească cu cei doi tovarăşi de băutură. Elvira se întoarse, trăgând de braţul lui Cozianu, şi ieşiră iar pe terasă, unde nemţii şedeau în fotolii, uitându-se cum unul dansează cu Monica Mareş.

— Şi când te gândeşti că Matei ăsta e un om subţire, cultivat, plin de lectură, murmură Cozianu.

— Fleacuri, spuse tăios Elvira, fără să ridice glasul. Fleacuri. A făcut ceva în viaţa lui?

— Nu; n-avea nevoie să muncească, şi ambiţios nu e.

— Dar ce e? întrebă Elvira pe acelaşi ton nemilos de adineauri. Cozianu nu răspunse. Tot ea spuse: E o cârpă, asta e.

Şi-i dădu braţele unuia din tinerii nemţi, care o poftea la dans. Mai târziu, când mai şezu câteva minute într-un fotoliu lângă Cozianu, tot ea reîncepu, cu ochii la guleraşul alb, de şcoliriţă, al doamnei Duca, care reapărea din întunericul de sub copaci, însoţită de aviatorul ei:

— E o cârpă, Matei. S-a căsătorit cu o Riri; cu o Riri nu te

căsătoreşti; trăieşti cu ea, o întreții, tot ce vrei. Dar n-o iei de nevastă. *Ça ne se fait pas*[6]*.* L-ai fi văzut pe Ghighi Duca însurându-se cu Riri?

— Dragă Elvira – spuse destul de rece Cozianu – antipatia ta pasionată față de Riri te face să uiți că vorbeşti cu un om care a fost şi el însurat cu o târfa.

— Da, dar tu ai fost tare! Până la urmă te-ai debarasat de ea!

— Până la urmă, da, îngână Cozianu. Da, dar alții s-au însurat cu Riri, aşa că *ça se fait parfaitement*[7]*.* Şi oameni cu o situație şi un nume, nu prinți ca Matei, dar oameni bine. Şi, în fine, l-a luat pe Matei.

— Cârpe, şopti Elvira cu ură. Cârpe. Du-te şi pune alt disc că ăsta s-a isprăvit.

II

Dimineața, dealurile însorite vibrau de huruitul imens al stolurilor de bombardiere. Soții Duca şi musafirii lor se trezeau în această muzică şi luau aperitivul foarte alcoolizat la unsprezece, apoi veneau aviatorii nemți la prânz, şi plecau târziu noaptea; de la unsprezece dimineața până spre zorii zilei următoare, toată lumea era mai mult sau mai puțin beată.

A treia sau a patra zi de la sosirea sa, Dim Cozianu dansa seara cu doamna Duca. Nu-i plăcea deloc. Îi părea rău că venise la oamenii aceştia. Chiar şi fără conversația din prima seară, cu Elvira, tot şi-ar fi amintit de propria sa tinerețe dinainte de-a fi împlinit treizeci de ani, şi de Fifi Oprescu; şi nu suporta să-şi amintească această perioadă din viața lui. O găsea pe Riri urâtă, isterică, dementă, destrăbălată, o vedea că îl nenoroceşte pe Matei sub ochii lor, şi o detesta. Totuşi, trebuia să danseze cu ea măcar o dată în fiecare seară. Deci, în seara asta dansa cu ea, la lumina unei luni galbene şi rotunde ca un bostan copt, atârnată deasupra dealurilor cu vii.

— Mă neglijezi, îi spunea Riri, uitându-se de jos în sus la el ca

---

[6] Asta nu se face. *(fr.)*

[7] Asta se face foarte bine. *(fr.)*

la un turn (ea era foarte mică, iar Cozianu înalt), cu un aer de adorație în ochii ei de pisică; şi Cozianu, care ştia că asta nu înseamnă nimic, totuşi nu se putu împiedica de-a se simți măgulit.

— Nu vreau să-ți răpesc dansurile pe care mi se pare că ai vrea să le acorzi altcuiva, răspunse el galant. Şi pe urmă ne cunoaştem de-atâta vreme, nici nu îndrăznesc să cred că te-aş interesa acum mai mult ca altădată.

— Dă-te-n mă-ta, Dim! Nu te interesez *eu* pe tine, am înțeles, n-am nicio pretenție...

— Sunt bătrân, zâmbi el: sunt cu zece ani mai mare decât dumneata.

— Da, aici ai dreptate, şi Kurt e cu doi ani mai mic decât mine.

— Şi e splendid, adăugă amabil Cozianu.

— Da, dar acuma dansează cu bleaga asta de Monica. Şi tu, care mă menajezi atât pe mine, pe ea o menajezi mai puțin! spuse Riri Duca pe un ton vesel, dar cu o privire rece şi ostilă.

— Ce găsiți voi la ea, domnule? întrebă dânsa.

Cozianu socoti că e un bun prilej să-i spună ceva neplăcut:

— Eu găsesc că e dulce, că e suavă; dar să-ți spun ce zice Kurt: mi-a declarat mie şi Elvirei, care-l trăgeam de limbă, că *elle est un ange, un vrai ange!*[8] Asta-i părerea lui Kurt.

Urmă o tăcere.

— Mda, îngână Riri Duca. Pickup-ul cânta cu glasul dulceag de castrat al lui Tino Rossi:

Le bateau des Iles
Le bateau des amoureux...

— Şi tu crezi asta, urmă Riri Duca. Ți se pare suavă; adică tot cam aia. Şi eu cum sunt? Un drac împielițat, nu?

— N-am spus aşa ceva, râse Cozianu.

— Sunteți idioți. Toți bărbații. Unul n-am cunoscut să nu fie. Pe toți îi prinde o femeie ca Monica. Să fie evaporată, cu mutra asta bleaga şi cu ochi albaştri, şi vă face praf pe toți! exclamă cu glas scăzut Riri Duca, dansând.

Apoi urmă, cu aceeaşi vehemență stăpânită, şi trăgând cu ochiul după Monica Mareş şi atletul blond în uniforma *Luftwaffe-i:*

— Eu sunt rea; dar limonada asta de Monica este o bestie, un

---

[8] Ea e un înger, un adevărat înger! *(fr.)*

monstru! Dacă ar arăta cum îi e caracterul ar trebui să aibă fizicul lui Killinger!

Cozianu râdea. Baronul Manfred von Killinger participase la asasinarea lui Walter Rathenau, se zicea că organizase asasinarea lui Armând Călinescu, amândoi primi-miniştri, unul al Republicii Germane, al doilea al regelui Carol al II-lea, iar acuma era, cu un rât, o ceafa şi un caracter de porc mistreţ bătrân şi sălbatic, omul de mână forte al lui Hitler în România.

— Eşti teribilă, cucoană; n-aş vrea să mă deteşti. Dar zău, spune şi dumneata: cum poţi dovedi? Să zicem că madam Apostolescu e un asemenea tigru...

— Lipitoare!

— Să-i zicem lipitoare...

— Caracatiţă! şuieră pătimaş doamna Duca.

Cozianu râdea tare:

— Orice vrei dumneata; să zicem că este...

— Este! Ce să zicem? Este! O cunosc!

— După ce o cunoşti? Ce-a făcut! A avut şi ea doi-trei amanţi, şi s-a măritat cu vita de Ionaş Apostolescu. Ce grozăvii a făcut?

Şi, fără s-o privească, adăugă uşurel:

— Sunt femei care fac şi altele, cu totul altele, şi nimeni nu zice nimic...

— Asta *n-a făcut încă!* şuieră Riri Duca. N-o cunoşti! Eu o simt; o ghicesc; să vezi câţi oameni o să nenorocească! E un monstru! O fiară!

— Bine, o să aştept şi-o să vedem, spuse Cozianu cam plictisit. „Vorbeşte de astălaltă, când ea, Riri, face ce face!" se gândea el destul de dezgustat. Şi se uita la Monica Mareş (cum îi spunea toată lumea, căci ăsta era numele ei de actriţă, sub care o cunoştea Bucureştiul): blondă, slăbuţă, subţire, blândă. „Adevărat că arată ca un înger?

Toată seara, Riri fu morocănoasă, taciturnă, iritată, răspunse enervat şi ostil oricui îi adresa cuvântul, şi după dansul cu Cozianu refuză orice invitaţie. Iar când plecară nemţii, mult mai devreme decât alte dăţi, Riri le aţinu calea celorlalţi musafiri în salon, pe unde trebuiau să treacă dacă voiau să se ducă să se culce. Era încruntată şi nu-i privea în ochi:

— Nu ştiu dacă v-a spus Matei; s-a întâmplat ceva neprevăzut şi trebuie să plecăm mâine la prânz de-aici; o să încuiem casa şi o să ne ducem la Sinaia.

Urmă o tăcere uimită. Apoi Monica Mareş zise cu blândeţe, deşi destul de rece:

— Bine, atunci noi plecăm de dimineaţă, o să ne ducem la Mişu Vorvoreanu, vărul lui Ionaş. Nu vii şi mata, Elvira?

— Nu ştiu încă, zise Elvira. Să mă gândesc: sunt cam surprinsă.

— Eu nu, spuse senin Monica Mareş. Noapte bună.

Şi plecă, urmată de Ionaş. Elvira voia de asemenea să plece, dar Riri făcu un pas spre ea şi o apucă de mână. Cozianu observa scena. Matei Duca rămăsese mut, cu ochii mari.

— Voi nu, şopti Riri. Voi rămâneţi. Nu vreau să plec: vreau să scap de otrava asta.

Elvira începu să râdă. Matei, scandalizat, exclamă:

— Bine, draga mea, cum poţi să faci aşa ceva? E absolut imposibil! Aşa ceva *nu se face!* Nu-ţi dai seama?

Ea se întoarse la el cu o vioiciune de viperă călcată pe coadă:

— Poftim! Dacă ţii s-o ai aici, spune-i să rămâie! Dar plec eu, imediat!

El amuţi şi se uită într-altă parte. Elvira o luă pe Riri de braţ şi-i spuse:

— Hai să ne mai plimbăm puţin: eşti nervoasă, niţel aer o să-ţi facă bine. Matei, Dim, voi duceţi-vă la culcare.

Afară, pe terasă, Riri începu să-i spună febril Elvirei:

— Pe toţi îi păcăleşte! Pe toţi i-a păcălit! Toţi o cred! Ce-i trebuia ei să se lege de Kurt? Ce-i trebuie ei să vie aici? E mai frumoasă ca mine, eu sunt urâtă; de ce nu-mi lasă şi mie o şansă, bestia?

Elvira murmură prudent şi cu delicateţe:

— Dragă fetiţo, eu nu te judec, dar vreau să te înţeleg; însă nu reuşesc. Ce şansă ai cu unul sau cu altul din băieţii ăştia?

— Ce? Vrei să rămân aici, cu Matei mai bătrân ca mine cu treisprezece ani, şi uzat cum e, şi nici bogat, numai numele e de el, şi eu, la treizeci şi doi de ani, câtă tinereţe mai am, vrei s-o risipesc? Kurt e băiatul unui mare industriaş din Augsburg; vrea să se însoare cu mine şi să mă ia în Germania: aşteaptă numai să se mai liniştească lucrurile.

— Nu ţi-e frică să păţească până atunci ceva? întrebă Elvira.

— Nu e zburător, e meteorolog, răspunse prompt Riri Duca.

— Şi el nu zice nimic de aventurile pe care le-ai avut cu ăilalţi? Sau nu ştie? întrebă cu glas precaut Elvira.

— Ştie; dar i-am spus că nu-1 cunoscusem pe el. De când l-am

cunoscut pe el, nu mă mai interesează altul. E chiar aşa, zău.

— Bine, fetiţo dragă. Am înţeles, zise Elvira.

— Nu-i aşa că am dreptate? întrebă pătimaş Riri. Ce, era s-o rabd aici pe bestia aia? Trebuia să fiu nebună!

— Ai dreptate, murmură Elvira. Ai dreptate. Şi eu aş fi făcut la fel în locul tău.

— Nu-i aşa? întrebă Riri şi-i strânse braţul cu afecţiune. Sigur că da. Orice femeie în locul meu, la fel făcea. Este elementar. Auzi: un înger!

— Ţi-a spus Dim? râse Elvira.

— Da, şi mi-a venit să mor de râs! Un înger! O să vază dumnealor ce fel de înger e ăsta!

III

Viaţa la ţară se sfârşi odată cu armistiţiul cu Uniunea Sovietică, încetarea bombardamentelor, arestarea mareşalului Antonescu, răsturnarea politicii externe a ţării, întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, când toată lumea se întoarse la Bucureşti.

Elvira deveni prietenă intimă a doamnei Duca; toată iarna 1944-1945, ele două fură nedespărţite. Apartamentul Elvirei arsese într-un bombardament, cu întreaga clădire; Elvira stătea în splendida casă a lui Matei Duca. Dimitrie Cozianu, care ieşea foarte mult şi vedea fel de fel de lume (mult mai mult decât înainte, căci acuma plutea pe apele tulburi şi răscolite ale societăţii bucureştene cum pluteşte pe vârtejuri de vânt o pasăre cu aripile întinse şi penele din vârfurile aripilor răşchirate, pipăind curenţii şi forţa curenţilor) se trezi invitat de Riri Duca printr-o carte de vizită: *Le prince Mathieu Dukas*[9] (era şters cu o linie de cerneală ca şi *et*[10], şi în loc de *ont*[11], şters, era scris *a*[12]) *et la princesse Dukas ont l'honneur d'inviter M*[13], şi pe „puncte-

---

[9] Principele Matei Duca *(fr.)*

[10] Şi *(fr.)*

[11] au *(fr.)*

[12] are *(fr.)*

[13] ... şi principesa Duca au onoarea de a invita pe Dl. (fr.*)*

puncte", *Démètre Coziano,* cu cerneală, *à diner*[14]*,* într-o luni seara, pe la începutul lui decembrie 1944. Cozianu ştia că Riri şi Elvira se învârtesc în cercurile din jurul misiunii militare americane. „Hai să vedem ce mai e şi pe acolo: n-au ce să-mi strice nişte relaţii în plus. Încă un curent încă o forţă; să vedem în ce parte bate acest curent, şi cât e de puternic, se gândea el. Dar de ce e şters numele lui Matei? Nu e în oraş? O să aflu eu?

Şi astfel, mai vizită o dată (nu ştia că ultima oară) casa pe care-o cunoştea atât de bine, o casă veche, pe strada Nicu Filipescu: subsol înalt, unicul etaj, *Hochparterre,* şi mai înalt, cu un peron de şaisprezece trepte şi o intrare sub un fronton clasic pe două coloane; pe fronton era scris anul când fusese făcută casa: 1876. Tencuiala, vopseaua, acoperişul rămăseseră neschimbate de atunci, şi de aceea acoperişul era ruginit, iar tencuiala şi vopseaua jupuite, sure, leproase. Platani înalţi şi bătrâni în faţa intrării, şi un zid prea apropiat: Matei vânduse în 1934 trei sferturi din imensa grădină plină de platani, de tei şi de castani, şi Societatea „Cimentul Român" a răposatului Lazăr Gherson; clădise pe acel loc o casă modernă cu şapte etaje şi şaizeci de apartamente. Locatarii de la etajul şapte vedeau jos de tot acoperişul casei Duca, în chip de dreptunghi, cu un geamlâc în mijloc care lumina (nu ştiau ei) salonul mare, elegantă şi ingenioasă inovaţie din 1876; şi, pornind din casă ca ramura lungă dintr-un L, clădirile slugilor, şi grajdurile transformate în garaj. De la stradă însă nu se vedea decât zidul urât cu ferestre pătrate, zăbrelite cu fier gros şi mereu astupate de perdele, la subsol, iar deasupra, ferestrele înalte, cu draperii de mătase decolorată atârnând de sus până jos, nobile şi prăpădite. Înăuntru însă totul era încă arătos. Dim Cozianu îşi lăsă paltonul în vestibul şi urcă treptele printre două enorme oglinzi (altă eleganţă de la 1876), în care musafirii se puteau admira când intrau. Riri şi Elvira aşteptau în capul scărilor, Elvira în negru, neagră şi zbârcită ca o ţigancă bătrână care dă în ghioc, dar cu un colan de smaragde la gât, mari, transparente, sumbre, sclipitoare, şi brăţări de smaragde, şi un smaragd enorm la mână; iar lângă ea Riri („Şi-a luat-o pe Elvira ca să pară tânără de tot, sper că Elvira nu-i face asemenea servicii gratis", se gândi Cozianu)

---

[14] la dineu *(fr.)*

tinerică, cu ochi mirați şi lucioşi, vie, râzătoare, agitată, de nu i se observa urâțenia, şi într-o rochie de lamé, largă de tot, lungă până la glezne, şi încălțată în sandale de lamé cu tocuri de-o şchioapă, făcute din cureluşe înguste ca nişte şireturi, şi cu briliante la gât, în păr şi la mâini („Astea nu le are de la Matei, care e lefter de treizeci de ani; probabil predecesorii", se gândi Cozianu sărutându-i mâna care mirosea a „Chanel 5").

— Ce bine îmi pare că ai venit, uitasem cum arăți şi arăți chiar mai bine decât astă-vară, uite-1, Elviro, ce splendid e, ce siluetă distinsă, ce gravitate misterioasă, ce gură curioasă are: eşti diabolic, Dim, arăți cum mi-1 închipui eu pe Cagliostro, şi eşti atât de enigmatic! Ce faci? Ce gândeşti? Poate te mai interesează încă politica, i-am chemat pe nişte străini pe care o să-ți fie poate util să-i cunoşti! ciripi ea pe nerăsuflate.

Cozianu murmură:

— Îți sunt foarte recunoscător.

Şi trecu la Elvira, să-i sărute mâna cu gravitate. Ea îi zâmbi cu o simpatie adevărată, deşi ciudată, rece. Îi plăcea Dim Cozianu: îi plăcea că-1 vede cum se luptă şi nu se lasă, cade şi se ridică iar, şi porneşte din nou să cucerească ceea ce ea nu putuse cuceri. De aceea, zâmbetul ei asemănător acum şi cu al unei mame, şi cu al unui crescător de cai când priveşte un cal care-i place, fu mult mai cald şi mai adevărat decât declarațiile celeilalte; Riri le făcea uitându-se pe lângă Cozianu la cei ce urcau scara spre ea, şi gândindu-se încordat ce anume să le spună acelora, cât mai drăguț, cât mai direct, mai personal, să-i câştige, să-i aibă, să-i folosească.

Cozianu intră întrebându-se de ce lipsea Matei, şi unde era. Se întrebase asta şi la citirea invitației, dar era prea ocupat cu alte lucruri, infinit mai importante, şi uitase să mai încerce a afla. Cunoscu înainte de masă câțiva ofițeri americani de toate vârstele şi toate gradele de la locotenent la colonel; mai erau Cezar Lascari, Alexandra, încă două cucoane, şi Eracle Antoniu, om de patruzeci de ani, înalt, chipeş, brun, cu ceea ce se numea atunci aerul de actor de cinema, până la mustăcioara subțire inclusiv, linie neagră pe buza de sus. Eracle Antoniu era băiat de mic funcționar de prin provincie, poate de perceptor, de impiegat la C.F.R., de funcționar de primărie; făcuse cu mare succes dreptul, devenise un avocat foarte bun, şi avusese o carieră asemănătoare cu a lui Cozianu, minus tot ce-i dădeau lui Cozianu numele,

rubedeniile, relațiile; şi fusese al doilea din cei şase bărbați ai doamnei Duca; îl lăsase ea pe el, pentru unul mai bogat; dar asta cu peste zece ani înainte, când şi el şi ea erau nişte necunoscuți, pierduți în furnicarul micilor cheflii bucureşteni. Între timp, Riri devenise *la princesse Dukas* iar Eracle Antoniu, funcționar superior în minister, fusese consilier de legație în Elveția (de-acolo îl cunoştea Cozianu) şi părea că are un viitor promițător. Eracle, elegant, părând aproape la fel de american ca şi americanii, stătea de vorbă cu doi ofițeri în uniforme de culoarea oului de rață. Cezar îi strânse mâna lui Cozianu, râzând:

— Ce faci, Dim? Vezi că Riri n-are prejudecăți: afară de ăştia, ne-a chemat şi pe noi, negrii!

— Înțeleg să spui de mine, dar Alexandra, cu părul ei blond ca soarele, râse Cozianu.

Alexandra se strâmbă uşor:

— Sunt plicticoşi, nu vorbesc decât despre sport, mâncare şi băutură, şi stau cu picioarele pe fotoliile de Aubusson ale lui Matei, care sunt printre puținele Louis XV autentice din Bucureşti.

Cozianu zâmbi politicos şi se duse să-l roage pe Eracle să-l prezinte străinilor: „Stau cu picioarele unde vor: au tunuri, tancuri, bombardiere şi bani", se gândea el: nu era de acord cu Alexandra. Dar îşi pierdu vremea; până la sfârşit, masa se dovedi cu totul neinteresantă pentru el. Târziu noaptea, când se dansa într-unul din saloane şi Cozianu îşi fuma țigara de foi cu un aer sumbru (îmbătrânise şi părea din ce în ce mai întunecat, odată cu cutele dintre sprâncene, zbârciturile de lângă gură, tâmplele cărunte), Eracle Antoniu se apropie de el, jovial:

— Ce faci, coane? Nu te-am văzut de o lună de zile.

— Ce să fac? Nu vezi? Tentative de conversație cu domnii ăştia, dar...

— A, nu merită! Sunt absolut lipsiți de interes. Şi de altfel, sunt aşa de departe! Sunt în lună. De-aia şi par căzuți din lună. Nu, nu e nimic de făcut cu ei. Şi de altfel, ce să mai vorbim: comuniştii nu sunt în lună. Sunt aici, la noi.

— Crezi că ei câştigă partida?

— În orice caz, acum, în momentul ăsta, ei sunt realitatea, sunt o forță, şi sunt prezenți, zise mereu vesel Eracle Antoniu.

Cozianu îl privea fix:

— Dumneata mizezi pe ei? întrebă el brusc, urmărindu-i

reacțiile.

Eracle râse senin:

— Mizez chiar în aşa hal, încât am cerut unor prieteni comunişti să mă primească în partid!

Cozianu îşi stăpâni mirarea.

— Şi? întrebă el.

Eracle Antoniu dădu din umerii săi largi:

— N-au vrut, dar mi-au explicat că, fost în echipele vechi, nu pot fi primit, însă că le pot fi oricând prieten şi aliat. Am spus mersi, şi acum ambele părți sunt încântate: Şi ei, şi eu.

Râdea mereu: băuse bine la masă; râdea cu dinți albi, puternici.

— Fă şi dumneata aşa, coane Dim! zise el. Peste o lună-două, comuniştii o să aibă puterea, şi caraghioşi o să fie ăia care rămân pe dinafară!

— Dumneata ai un cap limpede, zise Cozianu, sincer şi totodată evitând să-şi discute propriile intenții.

— Oricând vrei, ți-1 pun la dispoziție, deşi al dumitale e şi mai bun.

— Bine, mulțumesc: două capete fac mai mult decât unul, spuse Cozianu zâmbind.

— Sigur că da! N-ai văzut ce bine le-a prins Habsburgilor? Şase sute de ani au profitat de pe urma faptului că vulturul lor avea două capete!

„S-a îmbătat, a început să vorbească prostii, se gândi Cozianu. Totuşi, chestia cu comuniştii e rezultatul unor reflexiuni anterioare, când era treaz; şi când e treaz, are un cap limpede. Cred că are dreptate! trebuie lucrat cu comunişti."

Şi-l lăsă pe Eracle Antoniu, care nu-1 mai interesa pentru seara aceea. Elvira trecea prin salon. Se apropie de ea:

— Perfectă seară, zise el. Ce mai faci? Nu ne-am văzut de mult. Ce e cu Matei? N-am vrut s-o întreb pe Riri.

— Matei? Matei n-a mai rezistat, rosti Elvira cu un dispreț discret. E un băiat galant, a înțeles că n-o mai poate reține pe Riri, şi s-a retras.

— Cum, chiar se despart?

— Cred că luna viitoare sunt divorțați, zise Elvira cu mult calm.

Cozianu, obişnuit să-şi stăpânească reacțiile şi închis din fire, nu păru mirat. Întrebă tot atât de calm ca Elvira:

— Bine, dar atunci, casa, invitația, dineul? Elvira îl privi

zâmbind, şi-l întrebă:

— Nu dansezi?

El se întoarse maşinal şi o văzu pe Riri cum sade pe genunchii unui ofițer american, bărbat înalt şi masiv, care zâmbea înduioşat, legănând-o ca pe un copil, şi privind-o cum se preface că doarme; deodată Riri deschise ochii şi-l fulgeră cu o privire aprinsă, zâmbitoare.

— Aha, zise Cozianu. Elvira începu să râdă:

— Îmi placi, măi Dim: îmi place că eşti deştept şi-al dracului. Păcat de tine că mucezeşti în țara asta: aveai stofa de mare bandit, dar aici şi bandiții sunt mici.

— Prin urmare, Riri nu mai apreciază blazonul princiar? întrebă el.

— Nu pe cele de la Dâmbovița. Dacă ajunge însă la Paris, sau la Londra, o vezi poate ducesă. Ce, să stea aici, cu comunişti? Nu simți ce se-ntâmplă?

— Ba da, ba da, murmură el.

Nu se mai gândea la Riri. Nu era un om care să se gândească mai mult la alții decât la el însuşi. „Şi Elvira, şi Eracle, şi... Da, comunişti o să aibă puterea: trebuie să intru în contact cu ei", îşi spunea el privind cum dansează cucoanele cu ofițeri în uniformă verzuie-gălbuie, între fotoliile şi canapelele cu stema familiei Duca sculptată în lemnul lor, şi sub tablourile de pe pereți care înfățişau principi ai Valahiei, cu hangere de Damasc în brâiele de caşmir, domnițe şi cucoane îmbrobodite cu dantele, frumuseți levantine cu ochi migdalați, cu sprâncene arcuite şi îmbinate. „Trebuie văzut ce e cu comunişti. Să încerc poate chiar prin amicul Antoniu." Şi, la plecare, îl luă de braț:

— Hai, că te duc cu maşina mea şi mai stăm de vorbă.

Iar când plecase toată lumea, Elvira, obosită, o întrebă pe Riri când aceasta se întorcea de la uşă (petrecuse pe ultimul musafir, înaltul şi spătosul maior care o legănase pe genunchi):

— Ce faci? Te culci?

Riri străbătuse salonul fără s-o privească; se uita în gol, cu un aer absorbit, de o atenție nemaipomenită, parcă vedea ceva în aer în fața ei. Când o auzi pe Elvira, privirea îi deveni treptat conştientă de lucruri exterioare, atentă în afară.

— Cum? întrebă Riri. Ce spui?

— Te întrebam dacă te culci, sau îl aştepți, zise Elvira.

— Îl aştept.

— Ce face? Divorțează? întrebă Elvira. Riri o privi cu pasiune:

— Nu! Nevastă-sa nu acceptă. Îi vrea banii! spuse ea vehement. Apoi izbucni, albă la față:

— Vreau să moară! Înțelegi? Trebuie să moară! Să moară!

Elvira se dădu puțin la o parte. Nu-i plăcea să i se vorbească drept în obraz pe tonul ăsta, chiar dacă nu de ea era vorba. Urmă o tăcere.

Camerista doamnei Duca intră şi întrebă:

— Sting şi aici, coniță?

— Da, stinge, spuse Riri. Hai să mergem sus, Elviro; culcă-te, mamă, că eşti obosită.

Şi voi s-o sărute. Elvira şovăi, nu ştia de ce, nu-i venea să se lase sărutată; parcă-i era frică; „prostii", se gândi ea şi întinse obrazul.

În ianuarie 1945, maiorul Thatcher, din misiunea militară a Statelor Unite la Bucureşti, rămase văduv: soția îi murise de cancer într-o clinică din Boston. În februarie se căsători cu Riri Duca; în martie, plecară amândoi în Statele Unite. Dim Cozianu află asta cu întârziere, fiindcă era prea preocupat de treburi politice, îi spuse Eracle Antoniu odată, în pauza unei şedințe la minister.

— Şi Elvira?

— Coana Elvira a rămas în Bucureşti, stă cu Mişu Vorvoreanu, gheneralul şi nevastă-sa. Ce, era s-o ia şi pe ea? Se duce, se instalează, face rădăcini, şi-i trimite coanei Elvira cărți poştale. Ce, e rudă cu ea?

— În fond – zise Cozianu gânditor – poate că Elvira e mulțumită că discipola ei a reuşit, şi nu-i trebuie mai mult.

Eracle Antoniu începu să râdă:

— Nu ştiu ce-i trebuie ei, dar dacă-şi închipuie că Riri are de învățat sau a învățat de la cineva, se înşală! Ar putea *ea.* Să dea lecții! Şi nu de acum: de mică! întreabă-mă pe mine!

Se miră că Dimitrie Cozianu se întunecă; nu bănuia de cine-şi adusese acesta aminte; dar, băiat cu tact, vorbi de altceva. Eracle Antoniu era un om care ştia să se mişte în lume; de aceea se urcase de-atât de jos atât de sus, şi avea să mai urce. Totuşi, nu se putu împiedica să nu spuie, peste câteva minute, fără legătură cu ce se vorbea:

— Visul meu, domnule, e o femeie pură, o ființă care să-mi înfrumusețeze şi să-mi înnobileze viața, să mă pot închina la ea!

— Ai dreptate, zise scurt Cozianu, apoi iarăşi vorbiră de altceva.

IV

Cozianu rupsese, în vara lui 1945, relaţiile cu mulţi oameni din lumea în care se născuse şi trăise până atunci. În schimb, avea relaţii cu oameni ca Eracle Antoniu, oameni ce, ca şi el, făceau politică de stânga. Totuşi, în primăvară, nu-1 mai văzu pe Eracle vreo două-trei luni; auzi că acesta s-a căsătorit, dar nu-1 întâlni decât în iulie, la Eforie. Se dusese acolo să discute cu un personaj politic important; şi, într-o dimineaţă, ieşi pe plajă. Corturi colorate, vărgate cu alb şi culori, umbrele ca nişte ciuperci imense; bărcile albe ale Salvamarului legănate pe valurile fără putere; cer albastru-gri, mare albastră-verde, plajă aurie, ciuperci roşii, corturi albastre, galbene, oameni de culoarea bronzului, chihlimbarului şi brânzei, ţipete, râsete, chemări; un bărbat înalt, în halat de baie şi cu ochelari de soare pe nas, umbla cu băgare de seamă: era Dimitrie Cozianu, care simţea prin tălpi fierbinţeala nisipului. Se uita cât mai puţin împrejur, ca să nu vadă cunoscuţii care nu-1 mai salutau şi pe care-i detesta cu o pasiune ce-1 otrăvea, îl îmbolnăvea. „Idioţii! Imbecilii!" se gândea el cu dispreţ şi ură neputincioasă. Îi şi părea rău că a ieşit pe plajă: era prea cald, soarele prea tare, nisipul prea fierbinte, el prea obosit, fără chef de baie. Voia să se întoarcă, când se auzi chemat de aproape de tot:

— Coane Dim! Nu mai vezi lumea?

Se uită împrejur, să-l recunoască pe cel care-1 chemase dintre trupurile goale ce zăceau în soare. De sub un cort, un om se ridică şi se apropie de el: era Eracle Antoniu, înalt, atletic, ars de soare, râzând cu dinţi albi. „Ce frumos e ţărănoiul ăsta: ar fi făcut carieră la Paris ca *gigolo*" se gândi Cozianu întinzându-i mâna pe care celălalt i-o strânse într-o mână pudrată de nisip.

— Ce mai faci, domnule? Ai venit pe-aici? Nici nu ştii ce plăcere îmi face! Ai un cort? Eşti cu cineva?

— Nu, sunt singur.

— Stai cu noi atunci! S-o cunoşti pe nevastă-mea.

— A, adevărat, te-ai însurat: felicitările mele.

— Poţi să mă şi feliciţi, sunt motive: e născută Xantô, din

familia Xantô de la Brăila, care sunt veri cu baronul Xantô, ăla de la „Lloyd Hellénique”, armatori pe Mediterană, pe Atlantic – şi pe Dunăre! râse Eracle Antoniu, exuberant şi fericit.

— A, da? Nu ştiam: a, atunci te mai felicit o dată! zise Cozianu, înveselindu-se şi el.

Se aplecă să se aşeze sub cort, după ce-i sărutase mâna doamnei Antoniu, născută Xantô, o femeie drăguță, subțire, fardată, cu carnea brațelor şi a coapselor fleşcăită; era cu zece ani mai în vârstă decât Eracle, dar îngrijită, masată, unsă, parfumată, aşa că la prima vedere nu se cunoştea. Stătură de vorbă despre ce se petrecea în țară, unde se împărțeau moşiile, ceea ce ruina averile multor oameni bogați cunoscuți de amândoi.

— Dacă n-au şlepuri pe Dunăre ca nevastă-mea, şi acțiuni ale societăților de navigație! râdea Eracle Antoniu, încântat. Sau afaceri ca Ionaş! Uite-1 colo, nu-1 vezi?

Cozianu se uită şi-l recunoscu pe Ionaş Apostolescu, aşezat turceşte pe un halat de baie, altminteri gol, bronzat, masiv, cu pectoralii cam căzuți şi cu un început de burtă.

— Arată ca o doică, zise Eracle, binedispus. În schimb nevastă-sa e încântătoare. Nu-i aşa?

Cozianu o văzuse şi pe Monica Mareş. Şedea sub cort, într-un *chaise-longue* de pânză; era albă, neatinsă de soare, subțirică, gracilă, cu brațe şi coapse de fetiță de paisprezece ani, şi părul blond îi cădea pe umeri.

— E prea slabă, zise doamna Antoniu, nemulțumită de entuziasmul lui Eracle.

Acesta însă, jovial şi superior, zise:

— Aşa sunteți voi, cucoanele, nu vă place genul ăsta de femeie; dar nouă ne place. Nu-i aşa, domnule? îl întrebă el pe Cozianu.

Acesta spuse:

— E suavă, angelică.

— N-are bărbie, zise acru doamna Antoniu.

— Da, dar în schimb ce forme delicate! Ca un înger! spuse Eracle, râzând că o necăjeşte pe nevastă-sa.

Ea însă murmura cu un surâs crispat:

— Eşti foarte galant cu mine azi.

— Ei, hai, nu te supăra, iartă-mă, zise el mereu jovial şi-i sărută mâna, apoi o sărută pe obraz.

Cozianu, care se uita la un bărbat aşezat în alt *chaise-longue* lângă Monica Mareş, un om de vreo treizeci şi opt de ani,

roşcovan, cu părul tuns scurt, cu o faţă plină dar fără rotunjimi, dură, ca şi corpul îndesat, musculos, bănuit printr-un fel de pijama de plajă din mătase, întrebă:

— Dar domnul ăla care e cu ei, cine e?

— A, nu ştii? zise Eracle Antoniu, mirat.

— Alt înger, rosti acru doamna Antoniu. Eracle începu să râdă:

— Nu fi răutăcioasă! Ăsta, coane, e amicul lui Ionaş şi-al ei, maiorul Novak, din misiunea americană; Ionaş face nişte afaceri formidabile cu el. Lumea, care e rea, zice că trăieşte cu Monica, dar cine poate şti? Şi când o vezi, nu-ţi vine a crede că ea ştie ce înseamnă asta...

— Dar când îl vezi pe el, în schimb... zise doamna Antoniu.

Cozianu murmură:

— A, da? Vasăzică, ăsta e maiorul Novak?

— Da, mă mir că nu ştiai. Uite, aşa cum îl vezi, ştie tot despre economia şi politica Tarii Româneşti. Şi cred că dacă s-ar face o percheziţie la el acasă sau la misiune, nu s-ar găsi nicio hârtie. Are totul în cap. E un tip extraordinar.

— Un spion, zise doamna Antoniu dând din umeri.

— Pardon, deloc: ofiţer de informaţii, răspunse prompt Eracle. Mare diferenţă. E oficial. El spune: „Sunt însărcinat să aflu ce nu vrei dumneata să se ştie", iar dumneata îl împiedici dacă poţi.

Cozianu nu asculta. Se uita la figura dură şi neexpresivă a străinului. Auzise de el: într-adevăr, se credea că e un om periculos, foarte capabil în meseria lui. Şedea acolo, liniştit, lângă alba, blonda şi plăpânda Monica; iar Ionaş, lângă ei, placid, cu pipa în gură; şi se uitau toţi trei la nişte tineri care se jucau, în apă până la brâu, cu o minge multicoloră.

— Da, zise Cozianu, şi se întoarse să ia parte la conversaţia soţilor Antoniu.

— Ce da? întrebă râzând Eracle.

— Nimic, răspunse Cozianu râzând şi el. Am vorbit şi eu, maşinal, aşa...

Se gândise însă la ce-i spusese într-o seară, cu un an înainte, Riri Duca; şi-şi zisese: „Te pomeneşti că nu e chiar aşa de angelică".

Peste un an şi ceva, în toamnă, află că Ionaş Apostolescu şi nevastă-sa dispăruseră din Bucureşti, şi reapăruseră la Florenţa, şi că locuiau acolo într-un palat pe care nimeni nu ştia că Ionaş l-a cumpărat. Tot Eracle Antoniu, întors dintr-o misiune oficială din

Italia, îi spuse că i-a văzut.

— Monica a făcut un copil cu Novak, trăieşte în casă cu Ionaş, dar sunt despărţiţi; au rămas buni prieteni, spunea Eracle.

— Dar Novak?

— A plecat ieri din Bucureşti, s-o găsească la Florenţa.

— Definitiv?

— Definitiv. E nebun după ea.

Peste câteva zile, tot Eracle, întâlnindu-1 pe culoarele ministerului, îl opri, foarte însufleţit:

— Ai auzit, domnule, ce s-a întâmplat? Nu ştii? Cu Novak, ăla al Monicăi Mareş? E, cum se poate să nu fi aflat? A căzut din tren, între Viena şi Salzburg, şi l-au tăiat roţile! Ce zici de asta?

Cozianu tăcu o clipă, surprins. Apoi zise:

— Eu să fi fost în locul lui, nu călătoream decât însoţit; sau cu un avion militar al lor.

— Poate cădea şi din avion, zise Eracle Antoniu. Poate că avea tendinţa să cadă din orice vehicul!

Şi începu să râdă. Cozianu dădu din umeri:

— Cine l-a pus să facă meseria aia? Alta nu putea?

Şi, cu un salut din cap, trecu mai departe. Îl plictisea Eracle Antoniu cu ştirile lui stupide, insignifiante. Se dovedea, când lucra cu el, mult mai puţin serios decât crezuse Cozianu la început.

V

Nu peste multă vreme, în iarna lui 1946 (doamna Antoniu se dusese în Elveţia să facă ski, cum se ducea în fiecare iarnă, de la vârsta de optsprezece ani) se află din gazetele străine că „un înalt funcţionar al guvernului comunist din România, domnul Eracle Antoniu, în misiune la Paris, ceruse azil politic guvernului francez”, şi se isprăvi cu Eracle Antoniu în ţară.

Peste încă un an de zile, Dimitrie Cozianu era la Paris într-o misiune oficială. Era schimbat faţă de vremea când se afla la ţară la Matei Duca şi se pregătea să sară din mers în echipa adversă. Era mohorât, umflat de băutură, crispat de o enervare permanentă; totuşi, îşi făcea treaba cu îndemânarea mecanică a unui vechi meseriaş. Într-o zi ploioasă, primi, în salonaşul

apartamentului pe care-1 ocupa la hotel, pe doi reprezentanți ai unei întreprinderi de industrie petroliferă din Franța, stătu cu ei de vorbă, şi-i conduse până jos, tot vorbind, amabil şi curtenitor cum nu era de obicei: avea nevoie de ei pentru tranzacția pe care venise s-o încheie. Se despărțiră la ieşirea din holul hotelului, iar el se întoarse încet. Treceau pe lângă dânsul cucoane fardate cu părul vopsit şi vorbind tare englezeşte, domni în costume de tweed şi cu aparate fotografice atârnate de umăr, un domn foarte tuciuriu cu turban alb şi o perlă mare la cravată; ieşeau toți în ploaia cenuşie de afară, şi portarul galonat cu firet de aur le ținea deasupra umbrela şi deschidea uşile maşinilor; era o zi mohorâtă şi plicticoasă. Cozianu, obosit, simțea nevoie de alcool. „O să mă duc la bar, să beau ceva", se gândi el. Dar înainte, se hotărî să treacă pe la toalete. Intră şi, pe când era cu fața la perete, un altul veni lângă el. Cozianu, care nu era conştient decât de susurul veşnic al pisoarelor, de mirosul de dezinfectant şi de prezența, lângă el, a unui străin la care niciodată nu i-ar fi trecut prin minte să se uite în momentul acela, auzi deodată că omul vorbeşte:

— Coane Dim, am nevoie să discut ceva cu dumneata.

Cozianu întoarse brusc capul să-l privească: era Eracle Antoniu, slab, cu gropi în obraji, pământiu, cu ochii tulburi, cu părul împuținat. Ce era cu omul ăsta? Ce pățise?

— Ştii că în situația în care sunt nu pot sta de vorbă cu dumneata, spuse rece Cozianu.

— Tocmai de-aia te-am urmărit aici, ca să nu te compromit, murmură febril şi umil Antoniu. Uite, în două vorbe: nu mai pot rezista aici, şi vreau să mă-ntorc în țară. Spune-le că sunt gata să fac orice ca să mă-ntorc; aici, nu mai pot: mă curăț. Sunt tuberculos, domnule, şi n-am mâncat de două zile.

Cozianu îl privi mirat şi cercetător. Nu-1 iubea: îl disprețuia, mai ales acum. „Dacă n-ai fugit la bine, la ce-ai mai fugit, nenorocitule? De ce nu ți-ai asigurat ceva, acolo unde fugeai?" îl mustra el în gând. „Ce om neserios, ce penibilă paiață."

— Bine, pot transmite cererea dumitale, deşi, după ce ai făcut, nu ştiu cum te-ai mai putea întoarce, zise el, mereu rece. Totuşi, vino sus la mine, să-mi explici. Nu înțeleg cum ai putut ajunge în halul ăsta.

Şi ieşiră împreună, urcară. Cozianu comandă o gustare, încă din lift, celălalt începu să povestească, cu un glas fără putere, de om lihnit de foame şi bolnav:

— Cum să nu ajung? Am fost nebun. Slab. Aveam asta în sânge: acuma mi-am dat seama. O să mă-ntrebi ce înseamnă *asta*? Nu tuberculoza; nu, mult mai rău. Slăbiciunea. Când am întâlnit-o pe bestie la Florența, a izbucnit în mine nebunia care aştepta cine ştie de când, şi m-a făcut bucățele, praf, nimic. Dar dacă nu mă juca bestia aşa, poate scăpăm. Însă m-a jucat, m-a distrus, cu bună-ştiință, pas cu pas; şi culmea ştii care e? Cred că nici nu-mi voia răul! Ea de fapt voia bani; m-a distrus fiindcă aşa s-au angrenat lucrurile, unul dintr-altul, unul dintr-altul, mereu-mereu, pas cu pas, până aici. Mă gândesc de luni de zile cum am ajuns aici, că n-am altceva ce face; stau în odaie sau la cafenea şi mă gândesc. Acuma ştiu: zi cu zi, cum am mers de râpă; ştiu şi cum aş fi putut scăpa; şi ştiu şi că nu puteam scăpa, n-aveam cum, era exclus să prevăd, şi pe urmă, chiar dacă ştiam dinainte, eram atât de înnebunit, încât nu puteam da îndărăt. Ştiu momentul exact când am început să o iau razna, îmi plăcea mie femeia asta şi înainte; o văzusem o dată, de un revelion la „Aro" la Braşov, era cu Ionaş, care cumpărase o florărie întreagă şi făcuse un fel de barieră de flori între masa lor şi mesele celelalte; stăteau acolo ca nişte ființe privilegiate, superioare nouă, consumatori banali. Pe urmă, am mai întâlnit-o şi într-alte părți, în lume. Ții minte, când ai fost dumneata o dată la Eforie? îmi plăcea de pe atunci, şi nevastă-mea simțise. Totuşi, îmi țineam firea. O socoteam pe Monica o putoare, ceea ce şi era, şi asta mă ferea să cad mesa şi să-mi pierd mințile. Dar pe urmă, înainte de moartea lui Novak, am văzut-o la Florența. Acolo m-a pocnit în moalele capului. Nu vorbisem niciodată cu ea, decât două-trei vorbe, banalități; acolo am stat cu ea vreo două după-amiezi; i-am făcut şi un pic de curte. Mi-a dat să înțeleg, cu duhul blândeții, că e mamă, că iubeşte – pe Novak –, că între ea şi Ionaş nu mai e nimica de mult, că sunt ca frate şi soră, şi tot aşa, mironosiță, m-a făcut să înțeleg ce înseamnă o femeie pură, care iubeşte, care-şi respectă iubirea, o femeie, domnule, care merită să fie iubită, pură ca şi tenul ei, îl ştii, era perfect. De-atunci, mi-am dat seama că e anemică şi se luptă mereu să nu dea în tuberculoză; de-acolo tenul ăla de sfântă. Dar atunci nu ştiam nimic, nu vedeam nimic, eram amețit, beat, nebun. Am plecat iar în străinătate, după moartea lui Novak. Nu ții minte, când ți-am povestit chestia, pe coridor în minister? Nu ții minte ce bucuros eram? Eram fericit: murise ăla, puteam să-i fac curte eu! Glonț, m-am dus la

Florența: mi-am făcut drum, am făcut nişte acrobații nemaipomenite ca să obțin să trec prin Italia, pe urmă să-mi prelungesc şederea acolo. I-am făcut curte ca un idiot, am ajuns să umblu pe sub ferestrele vilei noaptea, pe trotuar, doar-doar s-o uita afară; m-a refuzat, m-a refuzat, cu o stăpânire de sine nemaipomenită; până n-am divorțat de nevastă-mea, nimic n-a vrut să ştie. Dar prin divorț, am rămas fără avere; nevastă-mea era dintr-o familie care ştia să umble cu banii; îți închipui că ea ținea cheile de la *safe,* nu eu. Mă rog, aveam şi eu câteva mii de dolari din nişte afaceri; altfel, totul în țară, şi tot nu era mare lucru. Dar nu mai puteam să mă întorc în țară: mi-era frică s-o las singură, să nu mi-o ia altul. O credeam sfântă, dar mi-era frică s-o las singură, sigur că-mi scapă. Cum asta? Simțeam ceva? Explică dumneata. Cred că simțeam cu cine am de-a face, dar nu voiam să-mi mărturisesc. Pe scurt, am plecat cu ea la Paris, am încercat să fac afaceri, am jucat cărți, n-a mers nimic, trăiam cu ea la „Crillon", îți închipui în ce stil; am rămas fără bani. N-am găsit cârlig nicăieri: comunişti mă socotesc trădător, şi ăilalți tot trădător, fiindcă am lucrat cu comunişti. Dacă aveam bani, nu-mi păsa. Dar n-aveam. Şi a simțit, bestia. A simțit imediat. Şi s-o vezi cum a început să fie rece, să-i treacă amorul, până într-o zi m-a luat foarte serios la o discuție, mi-a cerut să-i promit că nu mă supăr, şi i-am promis, idiotul de mine, îşi mai şi bătea joc, bestia; şi mi-a explicat foarte calm, că ține la mine, dar că nu vrea să-mi facă rău, că-şi dă seama că mi-a fost nefastă, că probabil asta e ispăşirea păcatului pe care-1 săvârşisem când, fiind însurat, mi-am părăsit nevasta, şi că ea îşi dă seama că tot de Ionaş e mai legată decât de oricine altcineva, şi că trebuie să ne despărțim, că totul are să fie o amintire frumoasă, pe care, de altfel, eu o s-o şi uit foarte repede, că ea pe mine mă cunoaşte şi ştie ce caracter în fond uşuratic am şi aşa mai departe. S-o strâng de gât, nu altceva! Ar fi trebuit s-o dau cu capul de pereți, s-o ucid, domnule, s-o sfâşii în bucăți; eu însă am plâns, am implorat-o; şi de ce mă înjoseam, de-aia devenea mai rece şi mai obraznică. Pe urmă a plecat. Şi de atunci sunt aici, m-am îmbolnăvit, întâi o congestie pulmonară, pe urmă tuberculoză; mi s-au isprăvit şi banii, şi am început să crăp de foame; visez mâncare noaptea, domnule, mese încărcate cu curcani fripți! Pe onoarea mea!

Şi începu să râdă slab, umil, ruşinat.

— Mănâncă, zise Cozianu.

Omul începu să mănânce, încet, parcă nu-i era foame. Cozianu îl privea: Eracle nu mai era vesel, nu mai era jovial, se ținea încovoiat de spinare şi părea sleit de puteri. Afară se vedeau acoperişuri sure pe care şiroia ploaia, copaci desfrunziți, nori cenuşii. Urâtă zi. Cozianu spuse:

— O să mă întorc în țară peste două-trei săptămâni, şi o să discut acolo, să vedem ce se poate face.

— Până-mi vine răspunsul, crăp, zise Eracle Antoniu, calm, constatativ, fără să ridice ochii din farfurie, şi cu un glas fără patos, tot calm, prozaic.

— Nu, că o să-ți las nişte bani, spuse Cozianu, rece.

Celălalt nu-i mulțumi, şi-l privi deodată:

— Dar dacă răspunsul e că nu vor să mă întorc?

Cozianu dădu din umeri. Se gândea: „Poftim, cu ce trebuie să-mi bat eu capul: ce facem dacă dumnealui nu e reprimit? Ce-mi pasă mie? Parcă eu n-aş avea probleme ale mele, de viață şi de moarte. De ce n-a pus bine bani în străinătate? De ce s-a despărțit de nevasta bogată? De ce nu s-a gândit? Cum şi-a aşternut, aşa doarme. Soi prost, de care nu se lipeşte nici avere, nici situație socială, nimic; țopârlan aventurier? Spuse, plictisit, fără urmă de convingere:

— Nu trebuie să fim pesimişti. Poate că se aranjează totul.

Celălalt nu răspunse. Mânca.

PARTEA A DOUĂZECEA

VÂNTUL DE MARTIE

I

Vântul de martie sufla peste câmpie. Încă nu începuse luna lui martie, dar vântul de miazăzi, vântul de martie, sufla aţâţător peste câmpie. Sufla dinspre Dunăre. Topea zăpezile, înfiora pădurile desfrunzite, încreţea bălţile în întuneric; mirosea a pământ. Vântul cu miros de pământ sufla dinspre miazăzi peste câmpie şi gonea vălătucii groşi de fum ai locomotivei. Însă când mai slăbea vântul, fumul negru de cărbune aluneca îndărăt pe acoperişul vagoanelor şi-i îneca pe oamenii îngrămădiţi acolo sus.

Erau urcaţi şi pe acoperişuri. Vagoanele aveau geamuri sparte, unele astupate cu scânduri. Compartimentele erau pline; pe ferestre, ieşeau colţuri de lăzi, capete de saci, câte-o ţeavă de puşcă; dinăuntru se auzea un murmur greu de glasuri somnoroase, câte-o voce ascuţită de femeie chema. Pe scări erau agăţaţi ciorchini de oameni înţepeniţi de frig.

Iar sus, înfofoliţi în cojoace şi în mantale, ghemuiţi între lăzi şi desagi, zguduiţi de mersul trenului, înecaţi în fum, îngheţaţi, zăceau cei care nu mai încăpuseră în vagoane, sau nu voiseră să cumpere bilet, sau n-avuseseră bani să cumpere. Era târziu şi noaptea era neagră. Nu mai vorbeau. Dormeau. Unii, care nu dormeau, se uitau peste câmpie în întuneric la licărul tainic al bălţilor sub stelele rare.

Unul nu putea să tacă. Era treaz şi vesel. Avea o manta de soldat, cu gulerul ridicat peste urechi, şi o căciulă militară cum purtase armata în acest ultim an al războiului; o căciulă cu pielea în afară, şi cu clape peste urechi; dar nu turtită ca o căciulă rusească, ci rotunjită şi ascuţită ca un ou.

Ziua, îl văzuseră. Era un flăcău de vreo douăzeci-douăzeci şi unu de ani, cu faţa osoasă şi pielea curată, trandafirie; abia dacă avea de ce să-şi bărbierească obrajii. Ochii îi erau cafenii-verzui, limpezi, şi râdea cu buze roşii. Era osos, numai falei şi măsele, tânăr şi vesel. Ţinea lângă el o desagă, în care-şi grămădise boarfe, rufe şi ceva drept şi lung şi colţuros. O dată întorsese desaga şi acel ceva scosese botul afară: o ţeavă de pistol automat din cele pe care le avea armata lui Adolf Hitler. Soldatul vârâse iute capătul de ţeavă îndărăt şi strânsese gura sacului peste el, să nu se vadă; ce era înăuntru, era treaba lui, nimeni n-avea ce să-şi

bage nasul unde nu-i fierbea oala.

Erau doi: el şi cu un prieten al lui, sau rudă, sau om din sat, sau camarad de pe front, sau ce-o fi fost. Tot în manta, cu aceeaşi căciulă în cap, pe care-o purta cu clapele în vânt, ca nişte urechi de liliac. Acesta era tot cam de-aceeaşi vârstă, negricios, uscăţiv, cu faţa lungă şi ochii galbeni. Râdea cu dinţi mari, ca un ţap, behăind, şi-şi bătea joc de toţi şi de orice. Oamenii dimprejur credeau că e al dracului şi rău. Se certase mereu cu celălalt, cum se muşcă nişte câini tineri, de-ai dracului, din joacă. Pe cel dintâi îl chema Mitriţă Mitrache. Pe-al doilea, pe prietenul lui, pe urâtul, îl chema Minică.

Mitriţă Mitrache se uita peste câmpia neagră şi nesfârşită care se pierdea în întuneric. Sute de kilometri în lung şi-n lat, câmpie. Până la mama dracului, câmpie. Pământ, bălţi, râuri, păduri, în întuneric. Deasupra nori şi câte-o stea ştearsă, şi întuneric. Mitriţă Mitrache avea gust de cărbune în gură. Stătea covrig cu desaga ghem în burtă. Scuipă în vânt, ca să-i mai iasă cărbunele din gură. Apoi îl înghionti pe Minică:

— Nu dormi, bă, că acum ajungem.

Era vesel şi treaz. Ce noapte? Ce frig? Care foame? Era bine. Îl înghionti iar:

— Bă Minică, nu dormi, bă, că dormi acasă. Acum ajungem!

Minică râse în întuneric, ca un ţap: be-he-he! Şi spuse:

— Eşti prost, bă. N-ajungem nicăieri.

Era răutăcios şi vesel. Mitriţă Mitrache râse, cu totul nesimţitor la această cumplită tăgadă.

— Ajungem, Minică, ai să vezi tu. Ai să vezi, Minică, ce n-a văzut nici dracul!

— He-he-he! râse Minică. N-o să văd nimic. Pe dracul o să-l văd. Ce-a fost şi pân-acum, aia o să văd. Tot dracul ăla. Degeaba!

— O să vezi tu. Ţi-arăt eu ţie, să-mi zici cum îi vrea dacă nu-ţi arăt.

— Mi-arăţi... zise Minică tot vesel, şi-i spuse că el, Mitriţă Mitrache, are să-i arate ceva de ruşine, ce de obicei nu se arată la lume, şi anume o să arate acel ceva într-o stare şi mai de ruşine. Râdeau amândoi, şi nu voiau deloc să se lase.

Oamenii dimprejur, ţărani cu căciuli şi cojoace, cu paporniţe şi cu saci – unul era la capul lor, altul lângă ei, altul la picioare, şi încă unul mai încolo – nu puteau dormi. Îi zguduia trenul, le era frică să nu cadă de pe acoperiş, îi îneca fumul, le îngheţaseră

oasele de frig. Ascultau la ăştia doi, care erau aşa de ai dracului, că nici nu le păsa.

— De unde sunteţi voi, bă? întrebă unul. Era întuneric; nici nu se putea şti cine vorbeşte.

— Cine, noi? întrebă vesel Mitriţă Mitrache. Noi suntem dintr-o comună de pe-acilea, din Vădastrele. De ce mă-ntrebi, nene?

Omul din întuneric nu răspunse. Apoi întrebă:

— Ce-i zice ăstuia Minică? Ce fel de nume e ăsta? E *polecrea* lui?

—Nu-i *polecre,* nene. Marin îl cheamă. Marinică. Da' noi îi zicem Minică, fiindcă-i al dracului el... Ai, bă Minică? Eşti al dracului?

— Hai sictir, zise Minică binevoitor. Eşti un prost, bă Mitriţă Mitrache, şi crezi că eşti deştept. Eşti prost, bă.

De data asta râse Mitriţă Mitrache, încântat, ca şi cum i s-ar fi adus o mare laudă. Urmă o tăcere. Locomotiva şuieră sălbatic, înfiorător, repezindu-se şi mai adânc în întuneric. Un val gros de fum de cărbune trecu îndelung peste ei, înecându-i. Scuipară în vânt. Dindărăt veni un răcnet, înăbuşit de vânt.

— Bă, care scuipi acolo, închinarea şi parastasul cui te-a făcut, bă!

Cei doi soldaţi râseră. Cineva întrebă din beznă:

— Pe-acolo pe la voi cum e, bă?

La vorba asta, cel care stătea întins lângă cei doi soldaţi se ridică într-un cot şi se uită la ei cu mare încordare, încercând să le desluşească feţele prin întuneric. Dar nu vedea nimic, decât ochii sticlind.

— Nu ştiu, zise Mitriţă Mitrache. Acuma venim de pe front.

— Unde-aţi fost pe front?

— La Banska Bistriţa... În Cehoslovacia...

— La noi e bine, zise neaşteptat Minică.

Toţi se uitară la el, dar nu văzură nimic, decât o umbră cu urechi mari fâlfâind, ca un liliac.

— Cum adică, e bine?

— Aşa zice el, de-al dracului. Las' c-o să fie bine... zise Mitriţă Mitrache. O să fie foarte bine.

— De! mormăi unul din ţărani.

— Ai să vezi! râse Mitriţă Mitrache. Minică însă spuse că ţăranul o să vadă acelaşi lucru de ruşine, şi în aceeaşi stare de ruşine, de care pomenise adineauri. Nimeni nu mai adaugă nimic. Târziu după aceea, cineva întrebă iar:

— Da... boieri aveți pe-acolo, bă?

— Cine, noi? întrebă Mitriță Mitrache. Avem. Avem *niței* boieri, da, adăugă el pe un ton gânditor, plin de o ciudată satisfacție. Nu părea chiar încântat, dar mulțumit, ca şi cum asta i-ar da lui prilej de oarecare treabă.

— Da, avem *niței,* zise el.

— Cine e boier la voi, mă? întrebă iar omul din întuneric.

— E generalul Vorvoreanu... şi coana Elvira Vorvoreanu... şi prințul Ipsilanti... şi mai sunt. Avem, zise Mitriță Mitrache cu aceeaşi satisfacție de proprietar, parcă boierii erau ai lui.

Minică râse:

— He-he-he!... Vai de capul tău... ce-ai mai cărat tu la coşuri de ştiuleți la gheneralul în pătul... cu cârca! Cârca lui – îi lămuri el pe ceilalți – e numai noduri!

— Este, zise mulțumit Mitriță Mitrache. Este.

Această mulțumire a lui îi tulbură grozav pe țărani. Tăcură. Apoi cel din capăt, de la picioare, începu să mormăie la urechea vecinului său, care era şi mai departe spre capătul vagonului:

— Bă, ăştia din Vădastrele... şi-au luat armele cu ei... Vecinul mârâi îndârjit:

— Ce, ei sunt proşti ca noi? Dar cel dintâi îngână:

— Stai, nu vorbi aşa... Mai vedem....

— Ce să mai vedem... vorbi vecinul şi dădu din umeri prin întuneric. Repetă:

— Ce să mai vedem? Am văzut.

— Stai, bă, nu fi şi tu aşa repezit, vorbi cam speriat țăranul.

Iar în capătul celălalt, vorbeau cam tot la fel, cam tot despre aceleaşi lucruri, alții. Nu puteau dormi. Treji, se uitau peste câmpia topită în întuneric, cu satele, conacele, pădurile. Nu vedeau nimic, dar ştiau ce e acolo. Apoi se-ntorceau unul spre altul şi vorbeau cu glas scăzut. Nici nu s-ar fi putut spune cum se-ncepuse vorba. Cei de la capetele vagonului nici nu ştiau ce vorbiseră Mitriță Mitrache şi cu Minică. Credeau că începuseră vorba ei, nu nişte soldați pe care nici nu-i văzuseră în beznă. Şi poate că nici nu s-ar fi putut spune aşa uşor cine începuse vorba. Dar de-nceput, începuse.

Târziu, când noaptea nu mai avea multe ceasuri, trenul se opri într-o haltă. O luminau nişte becuri chioare, umbre forfoteau prin întuneric, o pompă şiroia apă. Erau şi alte trenuri oprite în stație; se desluşeau numai masele lor negre şi prelungi grămădite pe

linii. Dinspre ele veneau glasuri groase, răstite, pline de mânie. Mitriță Mitrache întinse gâtul şi se uită peste marginea vagonului. Grămădiți sub pompa înaltă, oameni cu căciuli întindeau gamele, sticle, căni, să prindă apă din şiroiala necontenită a pompei. Iar mai încolo, un grup în picioare gesticula. Erau bărbați tineri şi înalți. Veni un acar cu un felinar galben şi ieşiră în lumină fețele rumene şi şuvițele bălaie, aproape argintii, scăpate de sub şepci şi căciuli. Răcneau supărați pe ruseşte. În mijlocul lor, cu şapca roşie dată pe ceafa, dădea din mâini, şeful stației!

— Nu răcniți la mine; sunt şeful stației; *iaglavnostanții,* strigă el cu o demnitate rănită în care nici el nu părea a crede prea mult.

Lunganii cu părul bălai râdeau şi răcneau mai departe:

— De ce ne ții trenul pe loc? Dă-ne linia liberă!

— Da ce vă grăbiți aşa? Unde vă grăbiți? întrebă disperat şeful gării, prostit de hărmălaie. Lunganii, cu căciulile trântite pe frunte, râseră tunător:

— La Berlin!

Mitriță Mitrache se uită la trenul lor: umbre negre, vagoane anonime fără lumini, fără semne. Deasupra unora însă se întindeau piezişe spre cer dungi negre în beznă: țevi de tunuri. Vagoanele purtau tancuri grele. De sus, de pe vagonul său, Mitriță Mitrache răcni vesel:

— Deschide acul, bă! Dă-le drumul, bă, că te ia mama dracului, bă şef de gară! De unde ştii tu ruseşte? Ai fost în Transnistria, ai? Ia dă tu drumul tovarăşilor, că ei au treabă la Berlin; las' că cu tine vorbim noi...

Şeful gării se uită cu gura căscată în sus, spre acel acoperiş de vagon de unde răsunase glasul obraznic şi batjocoritor; ostaşii sovietici se-ntoarseră şi ei, apoi îl întrebară ce i-a spus omul de pe vagon; dar şeful de stație intră în clădirea care-i privea chior prin ferestrele-i abia luminate. Peste câteva minute alte răcnete pe ruseşte, izbucnite din beznă, îi chemară pe toți ostaşii sovietici spre trenul lor. O rachetă țâşni sfârâind în noapte şi se sparse într-o lumină orbitoare, apoi căzu încet spre pământ. Tropăind cu cizme grele câțiva întârziați mai trecură peste linii. Locomotiva şuieră prelung, înspăimântător. Apoi trenul se urni încet, cu țevile tunurilor de la tancurile cele mari îndreptate în sus, spre stele, şi dispăru în întunecime. Peste linii trecu un om cu nişte rațe într-un coş; rațele măcăiau, trezite din somn.

Sus, pe vagon, un țăran îl tot înghiontea pe Mitriță Mitrache.

Nu-i venea să crează, şi-l întreba mereu:

— Cum, bă? Adevărat, bă?

— Sigur că da. Ce vrei, nene? Sigur că da.

— Fugi, bă, de-acilea! Nu cred, zicea ţăranul. Mitriţă Mitrache râdea:

— Nu crezi până nu vezi. Las' c-ai să vezi.

Omul rămânea cu ochii la el. Ca un liliac de noapte, cu urechile mari şi clăpăuge, cap mare şi urecheat cu doi globi care sticleau în beznă, Minică se amestecă:

— Minte, neică; aşa crede el c-o să fie; da' ce, parcă-1 lasă cineva? Parcă nu e jandarm pe lumea asta? Aşa crede el, că e deştept şi cu capul mare; da parcă n-ar fi rege şi guvern şi ghenerali şi fel de fel de şmecheri... Eşti prost, bă, Mitriţă Mitrache! încheie el descurajator, răutăcios şi vesel. Mitriţă Mitrache îşi trânti singur un pumn în cap, îndesându-şi căciula pe ochi:

— Bine, bă Minică. Aşa e cum zici tu, spuse el cu oarecare voie-bună, şi cu aceeaşi mulţumire cu care recunoscuse că la ei în sat sunt *niţei* boieri. Aşa să fie cum zici tu! repetă el cu o asemenea lipsă de împotrivire, încât ţăranul care vorbise pân-atunci cu ei se-ntoarse spre vecinul său şi mormăi, tulburat:

— Vezi bă, ce fac ăştia din Vădastrele? Ei... de!

Cei din Vădastrele nu erau decât doi soldaţi care se întorceau de pe front, şi care se certau întruna; nu „făceau" nimic; dar însăşi cearta lor, şi nemaipomenita mulţumire a lui Mitriţă Mitrache însemnau ceva grozav, ca o răsturnare a cerurilor. Mitriţă Mitrache era un pârlit de soldat cu o desagă şi cu ceva în desagă – el ştia ce. Dar vorbea de toate alea parc-ar fi fost ale lui. Parcă el ar fi avut în buzunar toată câmpia asta cu case şi drumuri, şi sate şi conace şi târguri, nevăzută în beznă, ca şi cum nici n-ar fi fost; câmpia asta peste care bătea cald, cu miros de baltă, vântul aţâţător, vântul de martie.

Apoi ceasurile târzii ale nopţii le amorţiră creierii, şi începură toţi să moţăie. Se treziră pe rând, când o dungă lată, roşie ca sângele, se întinse în zare. Dimineaţa era cenuşie şi rece, pământurile negre, cu pete de zăpadă murdară; păduri desfrunzite înnegreau orizontul.

Mitriţă Mitrache îşi frecă ochii şi-i căscă mari de tot ca să se uite de jur-împrejur. Apoi căscă de-i trosniră fălcile, se uită pe lângă el ca şi cum ar fi căutat un obiect pierdut, şi-l zări pe

Minică, vânăt de frig, ghemuit şi sforăind. Îi trase un ghiont ce era cât p-aci să-l arunce de pe acoperişul vagonului:

— Scoal', bă! Hai, bă, nu dormi, că acuşi ajungem. Minică deschise un ochi gălbui şi încleiat şi mormăi:

— E?

Apoi se trezi de tot, mestecând din falei.

— Hai, bă, că am ajuns!

Minică se uită ţintă la el, apoi peste câmpie, şi mormăi:

— Ajungem la dracu...

Dar nu peste multă vreme, când soarele roşu plutea jos deasupra câmpiei, trenul se opri, scârţâind din toate frânele, în gara Salcia. Aşezaţi pe lăzi, ghemuiţi pe vine, sute de ţărani în straie cafenii aşteptau alt tren. Câteva zeci se repeziră la acesta, cu strigăte, târându-şi lădiţele sau sacii. Ca un stol de păsări zgribulite şi fumurii care aşteptau şi din care câteva îşi luau zborul cu ţipete stridente şi mişcări stângace. Călcând pe mâini agăţate de treptele de fier (oamenii răcneau de durere, înfuriaţi), Mitriţă Mitrache coborî de pe vagon şi sări jos, greoi, pe pietrişul balastului. Minică ajunse şi el jos înjurat şi blestemat de cei pe care-i călca cu bocancii pe mâini, pe umeri şi pe cap. Se-ntoarse către ei şi, de jos în sus, rânjindu-şi la ei dinţii de cal şi behăindu-le în nas ca un ţap, îi înjură sârguincios de mai multe lucruri. Apoi se-ntoarse, îşi luă traista în spinare şi plecă, fără să se încovoaie sub povara cumplitelor vorbe care-i cădeau în cârcă de sus, de pe vagon.

Amândoi trecură pe lângă nişte care cu boi mici, zgribuliţi, nişte stârpituri cu burţile pline de ciucuri de noroi şi de balegă, din care câte-un om scotea de sub o scoarţă sau un cojoc numai un ochi cercetător, cu care-i urmărea până se depărtau; apoi se lăsa iar în jos, trăgându-şi acoperitoarea peste sine, şi nu se mai vedea. Boii mestecau coceni, în neştire.

Mitriţă Mitrache şi cu Minică nici nu se uitau, nici în dreapta, nici în stânga. Coborâră de pe terasamentul căii ferate, prin nişte gropi noroioase, până la şoseaua judeţeană şi ea noroioasă, crestată, brăzdată adânc, zbârcită, de pământ negru ca o fâşie lungă de piele de şarpe negru.

Mitriţă Mitrache îşi împinse căciula pe ceafa şi începu să meargă iute, cu paşi mari. Minică se ţinea după el, morocănos şi batjocoritor. Intrară între şiruri de duzi. Trecură pe lângă care, şi le spuseră oamenilor bună ziua. De ce mergeau, de aceea se

ştergea soldăţia din ei, şi se ivea ceva nou. Nici pe tren nu mai erau soldaţi în toată legea; n-aveau arme, nici centuri; aveau în schimb traiste, ca nişte ţărani. Pe drum, însă, pe ce se înfundau în depărtările câmpiei netede, câmpiei de pământ, se făceau tot mai ţărani, într-un loc, îşi tăiară dintr-un alunaş două ciomege. Pe urmă ajunseră din urmă un car din care un om în cojoc cafeniu îi privi cu ochişori albaştri, de sub o pălărie cu marginile ridicate în sus, o pălărie care fusese vânătă, sau liliachie, dar acuma nu mai avea niciun fel de culoare desluşită, şi nicio formă uşor de botezat.

— Bă, nea Uţule! strigă Mitriţă Mitrache.

— Ce-i, bă? strigă liniştit omul, uitându-se mereu la ei. Bă Mitriţă Mitrache, bă! Veniraţi, bă? Bă Minică, bă, venişi, bă? Suiţi-v-aici.

Şi le făcu loc să se caţăre din mersul încet al carului. Se ghemuiră pe nişte coceni, pe scândurile tari. Carul îi zdruncina de le juca pe ei carnea. Dar cei doi se întinseră cu poftă şi plăcere, ca pe puf, într-un cot, şi se uitară la Uţu. Acesta se aşeză de-a curmezişul în gura carului şi-i întrebă:

— Ce-i, mă?

— Ce să fie? răspunse Mitriţă Mitrache. Bine. E bine.

— Da, mă? întrebă Uţu, deodată interesat. Se dă? Ai? Se dă? Zi, mă: se împarte?

— Trebuie să se împartă, zise liniştit Mitriţă Mitrache, şi s-entoarse pe spate, cu ochii la cerul albastru, curat şi rece, pe care alunecau nori albi mânaţi de vântul de miazăzi. Începea să fie mai cald. Cocenii miroseau a uscat, a cocean uscat, şi foşneau. Era bine, şi Mitriţă Mitrache era foarte obosit: de luni de zile nu mai dormea ca lumea, ţinut treaz de barajele de artilerie, de atacurile de aviaţie, de aşteptarea poruncii de atac; era obosit.

— Trebuie să se împartă, mormăi el. Ce, boierii au fost pe front? Ei era oamenii lui Hitler: dă-i în mă-sa! *Noi* am fost pe front. *Noi* avem drept.

— Ce spui, bă? se miră Uţu, cu răsuflarea tăiată de uimire.

— Păi sigur, zise superior Mitriţă Mitrache. Ce mă-sa...

Şi închise ochii, ameţit de mirosul slab al cocenilor uscaţi. Vântul îi bătea peste faţă. Carul scârţâia şi-l zdruncina de i se cutremurau măselele în gură. Dar se simţea bine, moale, şi se lăsă în voia oboselii. Îl auzi pe Uţu că-1 întreabă ceva, dar nu putu decât să mormăie nedesluşit, în loc de răspuns. Îl auzi pe

Uțu, că-l întreabă ceva pe Minică. Minică horcăia gros. Adormi şi el. Mitriță Mitrache râse de chestia asta, prin somn. Adormise fără să-şi dea seama, râzând.

II

A doua zi dimineață, un om venea de departe singur-singurel spre Vădastrele. Satul încă nu se vedea: era ascuns sub marginea câmpiei. Marginea pentru ochi, căci dacă ai ajuns acolo, e dincolo, hăt, departe, altă margine; şi când ai ajuns şi acolo, altă margine a câmpiei se vede, dar câmpia nu se termină nicăieri: poți merge pe ea, poți trece râuri, şi nu mai ieşi din câmpie, până-n capătul Ariei, câmpie necontenită, cât vezi cu ochii. Omul era singur-singurel, mărunt, pierdut pe şoseaua pustie. Când întâlnea câte un om cu carul, venind dinspre Vădastrele, îi spunea bună ziua şi-şi vedeau amândoi de drum. Când ajungea din urmă vreun car, intra în vorbă cu omul, se suia şi el în car, să se mai odihnească, şi mergea o bucată de drum aşa. Vorbea cu țăranul de unele şi de altele, pe urmă, când se simțea mai odihnit, sărea jos şi pornea mai departe; n-avea răbdare sau era grăbit. Iar țăranul rămânea cu ochii după el şi se gândea, se gândea, la lucrurile nemaipomenite aflate de la străinul care se făcea mai mic, şi tot mai mic, şi pierea în depărtare pe şoseaua dreaptă ce părea că duce aşa, drept înainte pe câmpie, până la capătul lumii.

Străinul nu era țăran, şi nici nu era îmbrăcat ca țăranii. Avea nişte pantaloni peticiți şi o scurtă cu miel pe dinăuntru, tocită şi cam ruptă, dar curată, şi bocancii vechi şi cusuți, şi sub scurtă era încins cu un brâu lat din pânză groasă din care se fac chingi: un brâu cum nu se poartă aproape nicăieri, şi aproape de niciun soi de oameni, afară de cei din meseria pe care-o avea omul acesta. Era un om nemaipomenit de vânjos şi de spătos, cu o față mare, pătrată, cu ochi gălbui şi veseli. Mergea linişti şi repede pe şosea, părea că are o țintă foarte limpede, foarte bine ştiută, şi la care va ajunge cu siguranță. Mergea de parcă mergea aşa de o viață întreagă, şi de parcă era gata să mai meargă aşa până la sfârşitul vieții.

Pe când se apropia el de Vădastrele, acolo în sat şi anume în capul satului, se adunaseră oameni: bărbați care răcneau, femei

care țipau prelung şi ascuțit, copii care veneau în goana mare. Se țineau liotă după o căruță trasă de un cal la trap. În căruță şedea un bărbat zdravăn cu brațe şi mâini groase, cu falei late, încleştate, cu gura strânsă, ca o despicătură subțire sub mustață, şi cu ochii întunecați, tulburi de furie, de ură şi de deznădejde; ținea hățurile strânse ca să nu o ia calul în trap întins şi biciul îi tremura în pumnul împietrit; tremura fiindcă şi pumnul tremura, omul tremura, de poftă să ardă cu biciul carne vie şi fără apărare. Iar îndărătul căruței, legată de căruță, cu o frânghie înnodată strâns peste mâinile ei încrucişate, alerga o țărancă tânără şi frumoasă, cu cârpa căzută din cap, cu coadele căzute pe spate, cu cămaşa ruptă pe ea; alerga desculță, cu picioarele pline de noroi şi însângerate, căci călcase şi pe nişte pietre ascuțite; dar alerga înainte, nu se putea opri, căci căruța ar fi târât-o mai departe pe jos şi ar fi sfărâmat-o de pietre. Alerga, palidă, cu ochii rătăciți şi gura întredeschisă; din pricină că se albise şi se trăsese la față de spaimă, părea şi mai tânără decât era, şi mai frumoasă.

Dar îşi pierdea răsuflarea, capul îi cădea pe spate, ochii i se închideau. Se poticni, gata să cadă. Încă puțin, şi-avea să cadă, s-o facă praf căruța târând-o prin pietre.

Mitriță Mitrache spărgea lemne în ograda lui taică-său. Se ridică, trânti toporul în butuc, şi se duse la poartă să vadă ce e. Deodată căruța trecu prin fața lui, cu femeia după ea, şi droaia de oameni răcnind şi țipând în urmă. Mitriță Mitrache îşi trânti o palmă în căciulă de şi-o împinse pe ceafa, sări în drum şi răcni cum fusese învățat la militărie când era santinelă: lung, gros, înspăimântător:

— Stai!

Şi se repezi la cal; calul speriat se feri într-o parte. Cel din căruță trase hățurile fără să vrea, ca să nu dea peste Mitriță Mitrache. Mitriță nici nu se gândi să se ferească, apucă marginea căruței cu mâinile, se aruncă înăuntru, căzu de-a berbeleacul îndărătul căruțaşului şi, cât se-ntoarse acesta să-l vadă, îi şi trase mâinile îndărăt cu hățuri cu tot, oprind calul:

— Ho, tpruu! Tpruu! Ho!

Apoi începu să râdă la omul din căruță, care-1 îmbrânci furios:

— Ce-i bre, nea Eftimie? Ce faci, nene? Te săturaşi de muiere, nene?

De o clipă se oprise căruța; calul sfornăia speriat de gălăgie; căci clipa aceea fusese de ajuns ca să se adune împrejurul căruței

o gloată; şi cei mai înceţi de picior încă mai soseau din urmă, unul câte unul. Femeile ţipau şi-l blestemau pe Eftimie:

— Huo! Tiranule! Caimacamule! Vrei s-o omori! Ce ţi-a făcut?

Răcneau toţi de-a valma, tulburaţi; se uitau cu milă la femeia care, palidă, sfârşită, se rezemase de capătul căruţei, gata să leşine. Numai Minică, amestecat printre ei, râdea mulţumit, behăind:

— He-he-he!

Dar nici ceilalţi nu puneau mâna s-o dezlege pe nevasta lui Eftimie. Era nevasta lui, n-aveau drept. Dar nici s-o omoare nu puteau să-l lase.

— Ce-ai cu ea? Ce ţi-a făcut?

— Ştie ea bine ce! zbieră deodată Eftimie, turbat de mânie. Ştie! Să spuie ea, curva! Spune, curvo!

Femeia stătea cu capul în piept, cu buzele albite: părea gata să moară de spaimă şi de sfârşeală. Dar când îl auzi pe Eftimie, ridică pleoapele şi-l privi cu ochi deodată aprinşi; şi chiar, spre uimirea nemaipomenită a tuturor, zâmbi. Şi zise:

— Poţi să mă şi omori... n-am ce să-ţi fac... mie tot de el mi-e drag.

La vorbele astea se lăsă o tăcere deplină. Numai Minică râse, ca un ţap vesel şi al dracului:

— He-he-he!

Oamenii se uitau unul la altul. Nişte femei se cruciră. Nu ştiau ce să mai spuie; nici nu le era la îndemână. Dar o babă îi spuse nevestei lui Eftimie:

— Taci, neruşinato!

Nevasta lui Uţu, Climentina, o luă de mână pe a lui Eftimie şi dezlegă funia:

— Hai, Mărie..., hai acasă, fa, zise ea şi plecă iute cu femeia, care mergea împleticindu-se, ca bolnavă. Oamenii începură să se risipească; numai nevasta lui Ilie Vaccinatorul începu să-l dăscălească pe Eftimie:

— Goneşte-o la ta-su şi la mă-sa, n-o mai ţine ca un prost să te faci de râsul lumii! Se mai găsesc ele muieri destule, ce-o mai ţii pe nebuna asta?

— Taci, fa, zise bărbatu-său. Hai acasă, nu-mi face aici poliţie în uliţă.

Bătrânul Lepădat plecă şi el, cu baba lui.

— E nebună, asta-i adevărat, zise, bătrânul.

Era un om liniştit, uscăţiv, albit de tot, cu ochi albaştri curaţi, cum au uneori oamenii de la câmpie, altminterea negri şi încruntaţi. Se miră dând din cap:

— E nebună, săraca! E bolnavă. Apoi zise cu mare şovăială.

— Asta-i *dragoste...*

— Aşa-s unele... le-apucă, spuse şi baba.

Văzuse şi ea în viaţa ei vreo două-trei întâmplări de astea în sat. Începură să vorbească despre ele, căci rămăseseră de pomină: e o boală care nu cade pe capul oricui; nici acela nu ştie, decât când îl apucă.

— Las' c-o să-i treacă, zise bătrânul Lepădat. Trece.

— Nu trece, omule, spuse bătrâna. Dacă nu i-a trecut de când e ea cununată cu Eftimie, că vezi bine, ea cu Godea vorbea de când era tânără de tot, de nu-l luase pe el la militărie, şi până acum îi trecea dacă era să-i treacă; dar uite că nu i-a trecut. Nu-i trece...

Dar bătrânul n-o asculta. Se uita în lungul uliţei în sus spre primărie, unde era mare îngrămădeală de oameni şi se auzea cineva strigând.

— Ce-o fi acolo? Ia hai să vedem... tu du-te acasă, că eu mă duc să văd ce-i la primărie, spuse bătrânul şi porni prin şanţurile adânci de noroi ale uliţei, pe care le uscase vântul de martie.

Bătrâna şovăi o clipă, apoi strigă după el:

— Bre omule! Bre Nicolae!

El nu se uită îndărăt.

— E surd, zise bătrâna, şi se-ntoarse şi plecă spre casă.

Pe când se apropia moşul Lepădat de primărie, îl întâlni un om de vârsta lui, bătrânul Saizu, care venea dintr-acolo cu încă unul şi-i spunea:

— Asta-i bolşevic. O să dăm toţi de dracul.

Celălalt părea tulburat, înfricoşat şi nehotărât. Se opri deodată şi se-ntoarse:

— Du-te dumneatale înainte, că eu vin după dumneatale şi te-ajung...

Şi fără să mai aştepte răspuns, porni repede îndărăt. Bătrânul Saizu rămase să se uite după el. Moşul Lepădatu însă îl strigă:

— Bă, ăla al lui Căţeluş! Stai, bă!

Îl apucă de mânecă:

— Ce-i acolo, mă?

— A venit unul, nea Ioane. A venit unul de la oraş, şi zice că se dă pământ la oameni.

— Cine dă pământ? întrebă moşul, uimit.

— Nu ştiu; nu-ş ce zice. Da zice că se dă.

Moşul Lepădat se opri în loc şi se uită la om. Era slab, cu nişte ochi mari şi obraji supți şi țepoşi.

— Măi Ilarie, tu ai visat noaptea, mă! Că tu cam ai obiceiul, zise el cu asprime.

— Nu, asta mi-e crucea; aşa spune ăla. Vino, nene, să vezi.

Pe lângă ei, câțiva oameni treceau repede, cu ochii la gloata din fața primăriei. La fântâna din fața primăriei erau nişte femei cu vedrele. Uitaseră să mai scoată apă. Altele, care văzuseră ce se petrece, veneau în grabă să ia apă, deşi n-aveau nevoie chiar în clipa aceea.

Pe pragul primăriei, drumețul încins cu chingă, gros şi spătos, vorbea tare:

— Unde munciți, acolo! Unde munciți voi?

— Muncim pe locul nostru, zise Eftimie, care venise şi el. Îşi lăsase acasă nevasta, poate c-o legase de ceva, şi stătea şi el acolo, cu mâinile-n brâu. Era morocănos şi duşmănos. Mitriță Mitrache zise tare:

— Cine are unde, munceşte pe-al lui! Cine n-are, munceşte la boier!

— Care e boierul vostru? întrebă străinul.

Capul lui pătrat, puternic, cu fălci masive şi tâmple late, se sucea mlădios pe umeri, şi ochii îi cercetau binevoitor şi vesel pe țărani.

— Gheneralul Vorvoreanu, spuse iar Mitriță Mitrache.

— Şi pe pământul lui munciți voi?

— Da, acolo... Da, răspunseră oamenii.

Străinul izbucni:

— Ei, acolo munciți, acolo o să fie al vostru! Acolo vă împărțiți!

Urmă o tăcere. Oamenii nu îndrăzneau să se privească. Se uitau la străin. Cineva în mulțime râse ca un țap:

— H-h-he!

Oamenii se-ntoarseră să-l vadă. Era Minică, galben şi slab, cu obrajii scobiți şi brăzdați înainte de vreme.

— De ce râzi, nene? întrebă fără supărare zdrahonul de pe pragul primăriei.

Minică răspunse:

— Dumneata eşti bun de minciuni. Îi dai cu gura... da' cine ne dă pământ? Poate-1 ai în buzunar? Hehe! Un c... ai în buzunar!

Vreo doi râseră, dar ceilalți nu erau veseli. Se uitau la străin şi aşteptau să vadă ce-o să zică. Pe Minică îl ştiau. Străinul însă râse liniştit:

— Eu nu sunt nimic. N-am nicio putere... eu sunt om slab...

Începură şi ei să râdă; umplea uşa primăriei cu umerii.

— Măi, oameni buni! Dacă vă adunați voi, şi ne ajutați pe noi, muncitorii de la oraş, odată schimbăm guvernul, şi-atunci legile le facem noi! Şi le facem pentru cine munceşte, pentru oamenii care au palma bătută de ciocan, şi de sapă, nu pentru boieri şi cucoane! Asta se face curând! O să vedeți voi. Cine nu mă crede azi, peste o lună o să zică: avea dreptate nea Trandafir. Mie Trandafir îmi zice, adăugă el, schimbându-şi deodată tonul. Măi tovarăşi..., mă oameni buni, e aici în sat un om Lepădat, Ion Lepădat?

— Este... E nea Ion, bătrânul, începură ei să-şi explice unul altuia.

— Este, şi ce vrei dumneata cu el? întrebă moşul Lepădat din grămadă.

— Îi fi dumneatale, moşule?

— El e, ziseră cei dimprejur.

— Uite, am o scrisoare de la feciorul dumitale.

— I-a scris Nelă lui ta-su, îi spuse uimit Mitriță Mitrache lui Minică.

Acesta dădu din umeri, scârbit şi batjocoritor:

— Şi ce-am eu cu ei? Dă-i în mă-sa.

Dar ceilalți se îmbulzeau plini de curiozitate pe lângă bătrânul Lepădat, căruia-i citea altul scrisoarea, căci el nu ştia carte, pe când Trandafir spunea:

— El, Nelă, e la atelierele navale; eu sunt hamal în port; cum ar veni, tot pe locul ăla. Din asta ne-am cunoscut...

Bătrânul îl luă de cot şi-l trase: eşti ostenit, ți-o fi foame... Hai, lasă...

— Nu se poate, că trebuie să mai vorbesc cu oamenii...

— Lasă, că vorbesc eu cu vecinii şi cu rudele, şi-ți facem pe după-amiază o adunare la şcoală. Vorbeşti acolo, liniştit, cât vrei. Hai, frate...

Şi-l trăgea mereu de cot. Porniră încet, cu un cârnat de oameni după ei. Mitriță Mitrache rămase în urmă cu Minică:

— Ce-ai, mă, de eşti aşa al dracului? îl întrebă Mitriță Mitrache supărat. Minică râse galben şi morocănos:

— Dă-1 în mă-sa... Ce, era să-l ascult cum ne toarnă la minciuni? Crede că suntem proşti... Cuțu, cuțu... ia vino-ncoace, cuțu, cuțu, chemă el văzând un câine slab care le da târcoale, cercetându-i cu o privire nătângă.

Câinele n-avea încredere. Pe urmă, încet, încet, se apropie, bănuitor şi temător. Până îi puse mâna-n cap Minică şi-ncepu să-l frece. Câinele se lăsă mângâiat, şi-ncercă să-i lingă mâna. Deodată Minică îi trânti din răsputeri un picior în coaste, de-i făcu vânt la şase paşi. Câinele zbură prin aer făcut covrig, apoi fugi chelălăind cumplit. Minică râdea:

— Hehe! Uite-al dracului cum face!

Mitriță Mitrache râse şi el, dar cam fără chef:

— Dă-te-n mă-ta, Minică, că eşti nebun la cap, mă.

Pe drum venea un flăcău, subțire la mijloc şi lat în spate, rupt în genunchi şi-n coate, şi cu o căciulă turtită pe frunte. Era sprâncenat şi ochios, şi întunecat la față, întunecat de tot, de parcă era bolnav sau otrăvit.

— Uite-1 şi pe Godea, râse Minică. Uite-1 şi pe Gudică. Mă, Gudică, îți bate ăla muierea, mă!

Godea se uită strâmb la el.

— Mă, tu vrei o moacă după cap să te bocească mă-ta? mârâi el.

Apoi se rezemă de zidul primăriei. Se uită la Mitriță Mitrache: Mai ai, mă? întrebă el.

Mitriță se căută în buzunar şi scoase în palmă câteva fire de tutun. I le turnă în palmă lui Godea. Acesta scoase la iveală bucata de ziar şi-şi făcu o țigară. Avea şi cremene şi amnar şi iască, îşi aprinse țigara şi suflă un nor de fum înecăcios.

— Eu pe ăla o să-l tai, murmură el.

Mitriță Mitrache se uită la dânsul. Godea era trist, chinuit, turbat de mânie.

— Bă, taci, bă! zise Mitriță Mitrache.

— Îl tai! N-am ce-i face, altceva, suflă disperat Godea.

Era deznădăjduit că nu-i mai rămăsese decât asta de făcut.

Dar dacă asta-i rămăsese, măcar s-o facă.

— Lasă-1, mă, nu fi nebun, zise Mitriță Mitrache.

Minică îl opri:

— Stai, mă; ce te-amesteci. Are dreptate Gudică.

Dar Mitriță Mitrache nu-1 luă în seamă:

— Auzi, Gudică! Fii om serios, bre!

— Da' el de ce se-atinge de ea? De ce vrea s-o omoare? Că azi, dacă nu sărea lumea, o omora! De ce? Să-mi spuie el mie: de ce? Cristosul şi dumnezeii şi evanghelia cui l-a făcut de beţiv!

Şi începu să înjure şi să blesteme, galben de ură, de-i veneau spume-n colţurile gurii.

— Ea i-a spus! izbucni el. I-a spus: Mi-e drag de altul! Nu te vreau! Iar el... tu-i casa şi grâul şi pirostriile cui l-a făcut, s-a bucurat la nenorocul meu, că ieream pe front şi ce le-a spus ălora bătrânilor, cum i-a sucit, cum i-a miglişit, i-au dat-o. Şi acum vrea s-o omoare! De-aia a luat-o de la sufletul meu, s-o omoare?

— Nu de-aia o omoară zise Minică. O omoară că vine noaptea-n fundul curţii, sub oţetarii ăia... ştii tu!

Şi se feri sprinten, căci Godea se-ntoarse spre el cu o mişcare fulgerătoare şi cu ochii tulburi de mânie. Mitriţă Mitrache sări între ei, râzând:

— Ho, bă, nerozilor!

Dar Godea fierbea:

— Mă, eu pe ăsta îl ating odată, Dumnezeul mă-sii de nebun, de înfund ocna degeaba!

— Stai, mă, nu te uita în gura lui, zise Mitriţă Mitrache. Ce vrei tu?

— Ce vreau... ce vreau...

— Da, zi: ce vrei?

— Ştie el bine ce vrea, râse Minică de la doi paşi, căci mai mult nu voia să se mai apropie.

Mitriţă zise:

— Ia-o de la Eftimie! De tine-i e drag? Cu tine să stea! Ia-o! Ce-ţi poate face Eftimie? Că mai suntem noi ăştia pe-aici...

Gudică se uită lung la el.

— Ce spui tu, mă?

— Asta spun, şi asta să faci! răspunse cu hotărâre Mitriţă Mitrache. Las' că acum poate ne mai şi dă un pogon-două de pământ la împărţeala moşiei... Să vezi că o s-o duci şi tu mai bine...

— Ce, mă? Cum, mă? întrebă uimit Godea. Mitriţă Mitrache îi povesti de drumeţul cel străin, şi de ce spunea acela. Unde-i, bă? întrebă Godea, cu ochii holbaţi. Unde-i, bă?

— E la nea Ion Lepădat...

— Hai şi noi. Hai şi noi, bă! spuse Godea cu înfrigurare şi tot holbat de patimă.

Dacă-i dădea un pogon, două, avea să poată ține femeia pe care voia s-o ia lui Eftimie.

— Stai, bre, ce tragi așa de noi... cum să ne ducem peste oameni, așa?

— Hai, că ăla e om bun; hai, bă, repeta Godea.

Îi târî după el, chemară peste gard, îi lătrară câinii. Moșul Lepădat ieși în prag:

— Care ești, bă? Ce-i, bă?

— Nea Ioane... am auzit că-i la dumneata. Și după o clipă de șovăire, Godea zise:

—... *Tovarășul* ăla... și-am vrea și noi să-l întrebăm ceva...

Bătrânul se uită la ei, apoi veni la poartă și deschise. Flăcăii intrară, își scoaseră căciulile, dădură ziua-bună. Ședeau pe bănci de lemn și pe scăunele. Străinul, bătrânul Saizu cu cei doi feciori ai lui, Avram, frumușel și care nu prea zâmbea și nici nu râdea mai niciodată, și Savu, mare și negricios, izbit de o schijă sub ochi în război, de i se vedea mereu sub ochi o bucată de carne roșie de sub pleoapă. Erau și alții. Mâncaseră brânză și pâine, și beau niște vin...

— Ședeți aici, pe *canapea,* zise bătrânul și le arătă capătul gol al băncii de lemn. Aide cu vinul ăla, fa!

Baba aduse un ulcior și el le turnă în niște cănițe de pământ.

— I-am pus în el niște pelin, niște ierburi; să vedeți cum e...

Ei închinară: „Noroc să dea Dumnezeu!" și băură vinul subțire și rece, înmiresmat și amărui: era bun, tare ușor.

Peste marginea cănilor se uitau la străin, care ședea sub un calendar de perete făcut dintr-o foaie de hârtie tipărită, cu portretul regelui Mihai I; icoanele erau mai încolo, cu candela aprinsă dedesubt. Trandafir ședea mai încoace de icoane. Stătea cu mâinile pe genunchi, țărănește; poate de aceea se simțeau și dânșii cu el, ca și cu unul de-ai lor; deși nu era nici îmbrăcat ca un țăran, nici mâini de țăran nu avea; mâini muncite, dar altfel decât cele bătătorite de sapă și de plug; mâini mari, groase, grele. Stătea cu mâinile pe genunchi, și se ținea drept în mijlocu-i gros, strâns în brâul lat din pânză de chingă. Povestea despre viața lui:

— Ați văzut voi cum e, când veneați cu căruțele la rampă, să descărcați vagoanele, să le duceți la șlep. Noi o duceam rău de tot prin... acuma vreo zece-doisprezece ani. Atunci stătea portul gol. Dormeau șlepurile ancorate în Dunăre, de făceau ierburi pe burtă. Rugineau acolo, și nu era cu ce să le încarci. Se înfierbântau vara

de nu mai putea umbla omul desculț pe ele, iarna tremura omul de pe şlep în cabina lui; avea o căsuță de scânduri, cu un burlan de horn care ieşea afară; făcea foc în sobă (au sobe de tuci) şi cum se termina jarul, începea să curgă umezeala rece pe pereți; era şi ceață pe Dunăre, şi frig al dracului... frig de se înțepeneau câteodată sloiurile pe lângă şlepuri şi umblai printre şlepuri ca printre case; ca printr-un sat; dar pe gheață, pe Dunăre. Ei, şi vara, alta: țânțarii şi căldura, o căldură de te amețea oboseala numai de cald; şi Dunărea cu-urgea, tot curgea la vale (şi aici Trandafir vorbea cântător şi ostenit), şi noaptea e cald, şi-odată auzeai, *pleosc!* Sărea câte un crap din ăia mari; se bat peştii vara. Când era noapte cu lună şi lumina apa, îl şi vedeai câteodată, cum sare crapul, ca de argint, al dracului, mare şi gros, pleaşc! Şi cade pe urmă în apă, nu mai vezi nimic, decât cercurile. Noi stăteam şi dormeam pe mal, prin nişte pelin; mirosea frumos pelinul, da miroase şi malul a pământ, şi a pământ ud, a baltă. Se trage Dunărea vara; scade, frate-miu, cât un stat de om; şi rămân noroaie de intri în ele până la brâu, dacă nu cunoşti. Colcăiau astea noaptea de căldură; făceau băşici; se mai mişcau prin ele ce-o fi fost broaşte, țipari, lighioane. Numa le simțeai, da' cin să le vadă, în întuneric? Noi stăteam acolo pe mal, ne alegeam un loc, da trebuia să ai grijă, să nu te culci unde s-a c... vreunul ziua, că nu te spăla toată Dunărea, şi noi şi-aşa, n-avem cine ştie ce schimburi: izmenele şi brâul, şi-o cămaşă ruptă. Stăteam, mai vorbeam, mai dormeam; frigeam porumbi, la foc de coceni, de vreascuri; ei, şi p-ormă, ne uitam cum trec vapoarele de pasageri, albe, luminate, ca nişte galantare de prăvălie, luminate toate, alea mari: „Uranus", „Saturn", ale austriecilor, şi „Regina Elisabeta" al ungurilor, şi „Țarul Duşan" al sârbilor, şi „Grigore Mânu" al nostru; frumoase, mă, ca nişte vile de-alea, nişte palate; cu restaurante în ele, câte două-trei restaurante, unde stau grangurii şi beau bere rece şi vin şi şampanie, şi cu terase deasupra unde dansau cu muierile şi le cânta muzica, şi dedesubt zbaturile băteau apa, buf-buf-buf-buf! şi aluneca toată drăcia pe lângă noi, pe lângă mal, la douăzeci-treizeci de paşi, de-ți venea să sări pe covertă şi să te-aşezi la o masă: „Chelner! Adă aici o bere de la gheață!"

Râdea, dând din cap cu îndoială:

— Care bere? La dracu cu cai! Noi puteam sta acolo şi o mie de ani, şi tot aşa rămâneam. Ne gheorăiau mațele de foame. Mâncam

corcoduşe, făceam ciorbă de urzici cu apă, şi asta era... Dimineaţa, la schelă, la vătaful nostru: – Mă nea cutare, e de lucru azi? — Nu e, neamule; vine mâine un remorcher olandez cu şlepuri să încarce grâu pentru Austria... Dar mâine nu venea. Nici poimâine, nici răspoimâine. Când venea, noi, săracii, ne băteam peste saci. Care era mai tare-n oase îi dădea la o parte pe ăilalţi, şi lua un sac, de-1 căra. Ăi mai pirpirii se lăsau de meserie, se duceau să crape de foame printr-alte părţi... Se gândi puţin, şi murmură:

— Acum, avem sindicat...

— Cum adică? întrebă bătrânul Lepădat.

Trandafir îi spuse cum e cu sindicatul. Bătrânul Lepădat mai întrebă de câteva ori, să înţeleagă mai bine. Apoi oftă:

— La oraş se mai schimbă viaţa, dar aici, la noi, tot aşa e cum am apucat-o...

— Păi stai să vezi, că tocmai asta venii eu să vă spui, râse Trandafir. S-o schimbăm! Să vezi!

— Eu îi tot spui, zise Mitriţă Mitrache. Eu îi tot spui, da' dumnealui nu vrea să creadă!

— Ce să te creadă? Păi ce eşti tu, ca să te creadă? râse Minică, răutăcios.

Mitriţă Mitrache nu avu ce să răspundă la asta. Trandafir însă râse liniştit:

— O să crează când o să vază... Nici nu trebuie să crează nimeni, aşa numai după o vorbă. După ce-o să se facă, după aia să crează...

— Ce să se facă? întrebă Savu Saizu, încruntat şi bănuitor.

Urmă o tăcere. Avram, fratele lui Savu, vorbi cu ochii la Trandafir, ca şi cum nici el n-ar fi fost sigur de ce spune:

— Păi... cu pământul...

Toţi deschiseră ochii mari şi se uitară cu gurile căscate la Trandafir şi la Avram. Ştiau, dar nu puteau să creadă. Nu le venea să creadă. Trandafir însă râse liniştit, apoi spuse, tot aşa cum spunea despre un sac de o sută de kilograme: „ia dă-1 încoa":

— Păi sigur că da... Cu pământul.

Răsuflă o dată şi începu cu: „Păi să vezi". Şi vorbi mult, mult. Ei abia mai suflau. Pe geamul mic, pătrat, printre salcâmii negri de afară, se zărea cerul albastru şi rece, apoi cerul se făcu roşu. Apoi purpuriu. În odaie nu spuneau nimic. Ascultau, fără să sufle.

Moşul Lepădat, când se pomenea de fiu-său, cazangiul de la atelierele navale, membru în comitetul comuniştilor din oraş, râdea bătrâneşte cu un râs mândru şi cam nerod: era Nelă al lui. Era om mare acum. Omul poporului. Şi moşul se răstea la babă:

— Fă, ia mai adă nişte de-ăla...

Îl întrebară apoi pe Trandafir cum s-ar putea face una, şi ailaltă. În curte, câinii lătrau cu turbare: veneau mereu oameni de afară: unii aveau treabă cu bătrânul, şi vorbeau cu el tot trăgând cu urechea la ce se aude din casă; alţii spuneau cinstit că vor să-l auză pe „tovarăşul ăla". Învăţaseră să spună „tovarăşe" de la soldaţii întorşi de pe front. Înăuntru nu mai era lumină decât de la candela de sub icoane, care pâlpâia roşu. Baba aduse-o lampă mică de gaz.

Bătrânul intră deodată de afară. În clipa aceea, se auzea, a doua sau a treia oară, glasul lui Minică:

— Te lauzi, tovarăşe.

Era răutăcios, aţâţător, pe oricare om l-ar fi scos din sărite. Trandafir râdea:

— Să mai vorbim noi peste o bucăţică de vreme: să vedem dacă mai ai nas atunci...

Şi vorbea mai departe, rostind pentru întâia dată în satul acela cuvintele de „clasa muncitore", „burghezia", „exploatatorii", şi altele pe care nu le rostise nimeni de la întâii oameni care tăiaseră acolo pădurile nesfârşite de stejar, de tei şi de ulmi, şi făcuseră primele bordeie, şi trăseseră unul într-altul întâiele săgeţi, ca să-şi apere sau să-şi răpească pământul gras şi adânc făcut de Dunăre.

Bătrânul Lepădat răcni la Minică:

— Bă, nepoate! Taci, bă, că te iau de urechi. Ia haideţi, fraţilor, la şcoală, că s-a adunat omenire afară şi nu mai e loc! Hai, tovarăşe Trandafir! Haideţi, mă...

Ieşiră buluc, şi trecură printre ţăranii care aşteptau afară şi se luară după ei.

Mitriţă Mitrache îi spunea lui Trandafir, ţinându-se după el, cum munceau ei aici la moşie, în parte. Călcau adânc prin noroaie; n-aveau pe unde să se ferească. Pe lângă ei treceau oameni, o femeie cu un sac de lână pe cap, nişte copii, nişte câini hoinari. Trandafir îşi scotea din noroi câte un picior şi părea că se uită gânditor la el înainte să-l scufunde în noroi cu un pas mai departe. Dar nici nu-1 vedea! Se gândea. Deodată spuse:

— Buni oameni.

Mitriță Mitrache nu răspunse. Fluiera vesel printre dinți, fluiera subțire şi umbla cu nepăsare. Trandafir avea însă ceva. Se gândea mai departe: buni oameni, dar...

— Ce fel de om este Minică ăsta al vostru, bre? Ce dracu-i cu el?

Mitriță Mitrache încetă să mai fluiere şi râse uşurel:

— E al dracului...

— Cum adică, al dracului? Ce-i cu el? Ce fel de om e?

— E al dracului. E om sucit. Cum îl iei, cum îl întorci, tot nu poți să-l apuci bine, ca un arici e.

— De-aia vorbeşte el aşa, totdeauna, contra?

— De-aia, nea Trandafire. E rău, şi nu-i place nimic, nu-i vine la socoteală nimic; e rău Minică, ca dracul, râse Mitriță Mitrache, atât de binevoitor şi de vesel, încât Trandafir se uită bănuitor la el:

— Păi dacă-i rău... de ce sunteți aşa prieteni cu el? Că vă văd ca frații...

— Ca frații suntem cu el, nea Trandafire, râse Mitriță Mitrache.

Trandafir însă dădu din umeri cu ciudă, încruntându-se la vlăjganul acesta de Mitriță Mitrache, trandafiriu la față şi cu ochii limpezi, şi care-şi bătea joc de el.

— Bă Mitriță Mitrache, bă, tu faci băşcălie de mine...

Celălalt râdea de-a binelea:

— Stai, nană, nu te supăra. Stai să vezi, că cu ăsta nu e fitecum. Asta, Minică, e om sucit. El şi-ar da şi viața pentru noi, nea Trandafire... adică pentru mine, pentru Gudică, adică Godea, ăla cu nevasta lui Eftimie, îl ştii...

— Îl ştiu...

— Ei, pentru noi, pentru ălălaltul, Costandin, el şi-ar da şi sufletul. Mai ales de mine îi e drag lui – de frații lui niciodată nu i-a fost ca de mine. Da' nu spune. E rău, şi ascunde. Dacă ne vede că ne îmbătăm, sau ne batem, sau ne certăm, odată vezi că râde ca Costică....

— Ca cine, mă?

— Ca Costică, zise Mitriță Mitrache, stânjenit.

— Care Costică? întrebă uimit Trandafir.

— Ei... Costică, nene... ăla.

— Care ăla, bre?

— Ala, nană..., ştii dumneata...

— Bă Mitriță Mitrache! Mă supăr, bă!

— Ei... ce, parcă n-ai şti? Ce să te mai superi? îngână Mitriță Mitrache, dar văzându-1 pe Trandafir că se uită sever la el, zise în silă:

— Ăla... Dracul!

Stăteau amândoi proptiți în noroi, Trandafir cu mâinile-n brâu, şi Mitriță cu ochii-ntr-o parte, sfios. Deodată Trandafir mormăi:

— Ahm...

Şi, cu obrazul împietrit, urmă:

— Ei, ia zi. Cu Minică.

— Aşa, cu Minică! exclamă Mitriță Mitrache uşurat. Să vezi: când ne certăm noi, sau ne înghiontim, odată începe şi râde: „He-he-he! Be-he-he! Încurcă-i, drace! Încurcă-i, drace!" Aşa e el. Aşa era şi când era mic, ne da cu sâc, ne arăta c... şi noi ne supăram, trăgeam în el ca-n fasole; după aia el sărea în sus, ca găina pe care-a călcat-o cocoşul, îşi scutura penele, şi-şi vedea de treabă. Nu se supăra pe noi. Când mergeam să furăm struguri, ce să vezi? Minică îmi spunea: „Stai, nană Mitreo, mă duc eu şi-ți aduc". Şi-mi aducea! Ce zici de asta? Ai?

Şi-l privi cu mirare pe Trandafir. Trandafir dădea din cap:

— E sucit, al dracului...

— A-hă-hă! Nici nu ştii câte-a făcut. Şi mai al naibii e cu care e prieten; mai multe buclucuri îi face. Cu care nu-i prieten, sau cu care e duşman, sau certat, nici nu vorbeşte, sau vorbeşte ca cu oricare om. Numai nouă, care-i suntem prieteni, ne face fel de fel de păcăleli... Ar vrea să ne scoată sufletul, dac-ar putea. Dar noi îl ştim; nici nu ne uităm; şi el crapă, frate, crapă!

Şi iar începu să râdă Mitriță Mitrache. Trandafir se uita la el şi râdea şi el.

— Măi, ce oameni sunteți şi voi... zise el dând din cap. Ce oameni!

Mitriță Mitrache strânse din pleoape:

— Ehe, vasăzică dumneata zici acum că ne cunoşti cum suntem? Ai? Aşa zici dumneata... Bine, nană Trandafire.

— Nu, n-am zis nimica... râse Trandafir.

— Ba da, aşa crezi, că ne cunoşti. Poți să trăieşti zece ani cu noi în sat şi tot nu ştii ce-o să zică şi ce-o să facă unul din noi. Dacă nu eşti din sat, nu ne poți cunoaşte.

— Ce vorbeşti, bre?

— Asta vorbesc, ce-ai auzit, râse cu mândrie ascunsă Mitriță

Mitrache.

Trandafir dădu din umeri:

— Poate că sunteți aşa suciți, că nu vreți nici să-mpărțiți moşia boierului.

— Nu asta. Asta-i altceva. De altele vorbesc eu, spuse Mitriță Mitrache.

— De care? întrebă Trandafir. Ia să vedem.

Mitriță Mitrache rămase cam descumpănit, şi asta-1 necăjea. Se gândi o clipă, apoi spuse:

— Uite, Minică ăsta. Ce, crezi că acuma îl cunoşti? Ascultă aici să-ți spui eu una. Eram toți într-o unitate, în Munții Tatra: el, eu, Godea, Costandin şi alții de-aici din sat: toți într-o companie. Eream odată, dimineața devreme, era frig şi se târa ceața pe câmp, nu vedeam nimic, numai focul de branduri îl auzeam: Stup! Viuuu! Bang! Stup! Viuuu! Bang! şi motoare de tancuri. Noi eream într-un tranşeu de-1 săpasem noaptea aia, sub o eleată, aşa, în marginea câmpului. Şi-odată vedem două tancuri „Tigru", din dreapta cum ies din ceață, cu pistolarii după ele. Am tras în pistolari un încărcător de puşcă-mitralieră şi am sărit în tranşeu că ăl dintâi „Tigru" venea călare peste tranşeu, cu o şenilă într-o parte şi-ailaltă în partea ailaltă; trăgea cu mitralierele, din față, în fiecare cot de tranşeu: prr! o dată; pe urmă cotea şi iar: prr! Pe toți i-a omorât: i-am găsit ghem jos în fundul tranşeului, făcuți ciur. Mai avea un cot şi ajungea peste noi. N-aveam ce să-i facem; cu grenade nu puteam decât să-i stricăm şenila, dar până atunci ne omora pe toți şi el tot avea putere de foc cu tunul şi cu mitralierele. Stăteam ghem în tranşeu, nu mă gândeam la nimic, aşteptam şi parcă eream... cum să-ți zic. Aer. Sau de sticlă. Aşa uşor şi curat, şi cu inima mică-mică, şi curgea sudoarea pe mine. Eream cu Gudică şi ne uitam unul la altul cu ochii cât cepele, şi nu ne vedeam, şi venea matahala peste noi, grea, du-du-du cu motorul, şi prr! prr! cu mitralierele...

Atunci a sărit Minică după cotul tranşeului şi-a zvârlit o încărcătură de trotil în dosul „Tigrului", pe rezervorul cu benzină. A făcut o dată buf! şi s-a oprit; nici motor, nici mitralieră; sfârâia. Ardea. Adică ieşea fum subțire pe la încheieturi. Pe urmă încă o dată, buf! A sărit în aer rezervorul cu benzină: şi a început să ardă „Tigrul" cu pălălaie. Celălalt s-a întors şi a fugit în ceață. Noi ne-am repezit la Minică. Era galben ca ceara, şi şedea în fundul tranşeului. Se ținea de umăr. Noi zbieram la el, nu-ş' ce-i

spuneam. El se strâmba:

— Ce, bă? Ce vreți, bă? Hai sictir, bă!

Şi se ținea de umăr, îşi scrântise ceva, că zvârlise trotilul din răsputeri. O săptămână l-a durut umărul. Da' ne-a scăpat pe toți. Pe toți ne-a scăpat, al dracului Minică.

Tăcu. Umblau mai departe prin noroi. Trandafir oftă:

— Şi acum... de ce vorbeşte aşa?

— De-al dracului, zise cu nepăsare Mitriță Mitrache. Aşa e el. Ce, crezi că el nu vrea ce vrem noi? Vrea, săracul, că n-au nimica... Trei frați sunt, şi au şi ei acolo... nimica toată... câteva litre de pământ... Lasă-l, săracul, că numai el ştie...

— Atunci... suntem noi bazați în el?

— Suntem bazați, nană Trandafire; cum sunt bazat în mine, aşa sunt bazat în el; mi-e mai mult decât un frate. El, îți spui eu: sângele din el şi l-ar da pentru mine sau pentru Godea... Suntem mai mult decât nişte frați. Uite, ajunserăm la şcoală. Aici e şcoala.

*

În seara aceea, după ce s-a risipit adunarea de la şcoală (stătuseră oamenii pe la uşi, spărseseră o fereastră tot încercând să pătrundă, să audă şi ei), rămaseră multă vreme grupuri în uliță, şi pe la ferestrele caselor. În jurul lui Trandafir se țineau câțiva, care-l urmară şi la bătrânul Lepădat, unde avea să doarmă. Acolo la bătrân, în odăița goală, văruită, cu o *canapea* de lemn şi calendar de hârtie pe perete *(Calendarul Plugarului,* scos de Editura „Cartea Românească"), s-au sfătuit şi cei care erau să fie miezul celei dintâi organizații a Partidului Comunist în sat. Şedeau acolo, în lumina puțină a lămpii de gaz, cu cojoacele pe ei că se făcuse frig, Mitriță Mitrache, Minică, Godea, care era altfel decât după-amiază, vesel şi neliniştit şi nerăbdător, şi prietenul lor Costandin, un flăcău frumos şi liniştit, şi încă unul care fusese pe front cu ei, Vasile Cotulbea (avea un nas mare şi o față mare şi osoasă şi râdea obraznic şi sălbatic), şi Avram Saizu cel tăcut şi blând, şi frate-său Savu cu ochiul lui sângerat şi crunt, şi încă vreo doi. Bătrânul Lepădat asculta cu gura întredeschisă ce spunea Trandafir. Auzea de socialism, de revoluție, de lupta de clasă, de clasa muncitoare, de comitetul de partid de la oraş, în

care era fiu-său Nelă, de rețeaua de organizații de partid care împânzea țara, de puterea clasei muncitoare; şi nu mai spunea nimic; asculta ca un copil, iar când obosea Trandafir îi dădea un ghiont:

— Ia zi. Ia mai zi. Mai zi!

Avram Saizu nu-şi dezlipea ochii de pe Trandafir; din când în când deschidea gura să întrebe ceva, dar se răzgândea; frate-său Savu tăcea şi el, însă se vedea că-i place; era un om mânios din fire; din naştere-i fierbea sângele şi avea nevoie să se bată şi să lovească; îi plăcea învățătura asta luptătoare. Vasile Cotulbea se bucura şi râdea lat:

— Aşa! îi încălecăm şi noi o dată pe boieri! Destul le-a fost!

Şi-i înjura cumplit pe boieri.

Godea întreba:

— Şi pe urmă, o să ne dea statul tractoare? Păi, ce să facem cu ele pe un pogon-două? Trebuie muncite mai mulți la un loc?

— Asta o să vedem noi, spunea Trandafir. Acuma întâi să aibă oamenii pământ; pe urmă, o să vedem cum îl lucrăm...

Mitriță Mitrache era roşu la față; se încălzise în mantaua lui soldățească; se bucura şi-i dădea cu cotul lui Minică:

— Ei? Ia zi! îi şoptea el.

Minică rânjea stingherit: îi părea şi lui bine c-o să mai aibă o litră-două de pământ; nu îndrăznea să spuie ceva de rău, parcă de frică să nu se risipească tot, ca într-un vis. Iar Costandin, un om tânăr cu umerii groşi şi rotunzi, voia să ştie un lucru:

— Cum facem, nene, dacă se-ncontrează boierul? Dacă pune jandarmii pe noi?

— Taci, bă, că eşti nerod, râse Mitriță Mitrache. Tu n-ai adus *ceva* acasă?

Costandin zâmbi numai din ochi:

— Am adus...

— Ce, armă? întrebă Trandafir.

Flăcăii nu spuseră nimic; dar râdeau. Trandafir dădu din cap:

— Nu-i rău să ai şi arme... dar noi cu mulțimea o să-i dăm peste cap. Nici nu ne trebuie arme; când or vedea ciocoii că se mişcă poporul, şi că le fuge pământul de sub picioare, nici n-o să mai aibă ce-şi face capului. Uite ce e, mă oameni buni: mâine-poimâine, când vin eu iar, sau când vă trimet vorbă, porniți cu toții la oraş, să cerem să vie guvern nou, al nostru. Îi porniți pe vecini, pe rude, cât s-o putea de mulți. Când vă vine vestea, îi dați

drumul!

— Venim, nană Trandafire..., şi aducem tot ce trebuie! râse Mitriţă Mitrache.

Râseră toţi, numai moşul se uita la ei şi-ntreba cu mirare:

— Ce râdeţi, bre, ca proştii? Ce-a zis ăsta de râs?

Mai târziu, însă, când le vorbi Trandafir despre constituirea organizaţiei, şi despre regulamentul partidului, şi despre datoriile şi drepturile comuniştilor, Mitriţă Mitrache începu să se foiască în loc şi pe urmă zise:

— Nană Trandafire... pe mine să nu mă scrii...

— De ce, mă?

Ceilalţi săriră cu gura la el:

— Ce ţi-e, mă? Ce, eşti prost? Ce, nu eşti sărac? Ai ceva? E binele tău! Nu-l ascultaţi, frate, aşa e el, zăpăcit!

Dar Mitriţă Mitrache se împotrivi şi nu se lăsă deloc:

— Eu nu mă bag în nimic; nu fac eu politică, nene. Vreau să mă-nsor.

— Ce-are-a face una cu alta? râse Trandafir, şi urmă să-i spuie cu mare răbdare de ce un flăcău ca el trebuie să fie membru al partidului, şi de ce e nevoie de el, şi...

Dar Mitriţă Mitrache se şi ridică în picioare:

— Nu mă scriu. Vă ajut cât vreţi; fac orice, dar nu mă scriu. Când aveţi nevoie, îmi spuneţi: bă, Mitriţă Mitrache! Ascultă comanda la mine! Şi execut *ordenul* ca pe front. Da' de scris, nu mă scriu.

Era atât de vesel şi de liniştit, şi-avea asemenea faţă roşie şi netedă şi-asemenea ochi limpezi, încât se citea pe el că n-are răutate într-însul.

— Lasă-l, nene Trandafire, că tot la noi vine, zise Costandin.

Iar Trandafir, uitându-se la Mitriţă Mitrache, se gândea: „Chiar că sunteţi suciţi". Mitriţă Mitrache spuse bună seara şi plecă: avea treabă undeva, zise el, zvârlindu-i o privire veselă şi vicleană, de înţelegere, lui Godea, care părea tot mai neastâmpărat şi mai nerăbdător. Apoi ieşi. Minică se ridică şi ieşi şi el, cu capul în piept, fără să spună o vorbă.

— Un'te'ci, bă! răcniră ceilalţi, miraţi şi nemulţumiţi.

— Mă'c cu ăsta, mormăi Minică rânjind stânjenit şi pieri.

Pe când, afară, se domoleau câinii ce turbaseră la ivirea lor în curte, Avram Saizu îi spunea lui Trandafir:

— Ăştia-s mai rău ca fraţii: ce face Mitriţă Mitrache, face şi

Minică ăsta.

— Cum adică? Că eu mereu îi văd certându-se, spuse bătrânul Lepădat.

Dar flăcăii dădură din umeri.

— Aşa-s ei, zise Costandin. Minică se tot încontrează, şi se tot ţine după ălălaltul. Lasă, vin ei la noi: că sunt oameni buni. Aşa-s ei, parc-ar fi gemeni; şi nu-s nici măcar veri. Nici măcar rude nu sunt, ai dracului.

La acelaşi ceas, Eftimie, care-şi mai bătuse o dată nevasta, şi apoi fusese la şcoală, la adunare, cu naşu-său Ilie C. Manea, căruia i se spunea Ilie a lui Costică Vaccinătorul, era împreună cu acesta la un prieten al lor, Ion Gh. Brăduşel, căruia i se zicea Cohorul. Cohorul avea în mijlocul satului o casă mare, albă, cu garduri înalte de scânduri prin care nici nu se vedea în curte. În odaia unde se aflau era cald, ardea foc într-o sobă de lut spoită curat, iar canapeaua era o adevărată canapea cu arcuri şi cu câlţi în saltea. Pe pereţi atârnau fotografii îngălbenite, de bărbaţi şi femei, ei cu mustăţi şi cu uniformă de soldaţi, ele cu marame şi salbe de galbeni, şi toţi ţepeni şi cu ochii ţintă, de parc-ar fi fost fotografiaţi morţi. Mai erau şi icoane, şi o oglindă rotundă, pătată, şi scoarţe atârnate pe pereţi, şi un *Calendar al Plugarului,* editat de „Cartea Românească". Cei trei nu şedeau pe scăunele cu trei picioare, cioplite de mâna bătrânului Lepădat, ci pe scaune adevărate, cu fundul de paie, împletite, scaune cumpărate de la oraş. În odaie era şi un dulap, în care era bătut un cui, şi de cui atârna o umbrelă neagră.

Eftimie era cel mai tânăr din cei trei. Ilie a lui Costică Vaccinătorul, căruia i se spunea pe scurt Vaccinătorul (tatăl său fusese agent veterinar şi făcuse bani cu asta şi cu altele), era un bărbat puternic şi gros care începea să încărunţească, iar Cohorul era un om subţirel, mărunţel, cărunt, curat, în nişte haine negre de postav ţesut în casă, cu o cămaşă şi cu papuci de lână împletiţi în picioare. Cohorul era serios, cumpătat, vorbea cu mare zgârcenie. Beau vin negru toţi trei; Cohorul ascultase ce-i spusese Eftimie despre adunarea de la şcoală. Acuma se gândea uitându-se ţintă la Eftimie, parcă de la acesta aştepta un răspuns. Nu de la Eftimie aştepta răspuns, ci de la sine însuşi, căci el nu se sfătuia cu nimeni, dar mulţi se sfătuiau cu el.

— Aşa, vasăzică, mormăi gros Vaccinătorul. Acuma, vin ăştia desculţii la putere.

— Stai, că încă n-au venit, mârâi Eftimie. Dă-i în mă-sa: încă n-au venit.

Cohorul rosti, scurt, uscat:

— N-au venit, dar vin.

— Aşa zici dumneata, nea Ioane? întrebă Eftimie, uimit şi tulburat.

Cohorul nici nu-i răspunse la asta, ci urmă:

— Acuma, vorba e: *cum ne vâcsim?*

Ceilalți doi făcură ochii mari: erau zdrobiți de atâta pătrundere şi limpezime şi hotărâre a minții din partea Cohorului. El nu mai întreba, nu mai pritocea un gând, țărăneşte, multă vreme, până să se lămurească. El o şi lămurise: vorba era: cum se *văcsesc* ei. Ilie Vaccinătorul râse:

— Aşa-i: când ereai dumneatale primare cu liberalii, eream eu cu țărăniştii; când eream eu primare cu ai mei, ereai dumneatale la contra cu ăilalți. Acuma ce facem?

— Să vedem, zise Cohorul... Nu ți-i fin Cotulbea? întrebă el pe Eftimie. Vorbeşte cu el şi-i spui să se bage cu ăştia, cu comuniştii.

— Da' cu mersul la oraş ce facem, nene? întrebă Eftimie. Că ăla aşa zicea: când ăți auzi că se mişcă țara, să se dea pământ, porniți toți la oraş!

— Tu ce-ai face? întrebă Cohorul, ațintindu-1 cu ochii săi negri.

— Eu m-aş duce, zise Eftimie, cam stingherit.

Cohorul zâmbi palid:

— Ce, parcă-ți strică să-ți dea şi ție un pogon, două peste ce ai?

— Crezi că-mi dă? întrebă Eftimie, tulburat de dorință şi de grijă.

— Dacă te duci, poate că-ți dă, murmură Cohorul.

Vaccinătorul vorbi gros:

— Păi mă duc şi eu!

— Du-te, murmură Cohorul.

Ilie se uită la el cu oarecare nelinişte:

— Dumneata nu te duci?

— Las' să mai fie şi unul care nu s-a dus, murmură Cohorul cu un zâmbet subțire.

Ceilalți doi, simțindu-se proşti şi nepricepuți față de asemenea minte ageră, tăcură. Cohorul le mai turnă în pahare (avea pahare de sticlă, care nu semănau unul cu altul), apoi vorbiră iar, multă vreme, despre ce trebuie făcut.

Târziu, Eftimie, tulburat de lucrurile care se-ntâmplau cu el şi

cu țara întreagă, de planurile pe care le făcuseră, şi de pofta de-a mai căpăta pământ, şi de grija în faţa viitorului pe care nu şi-l putea închipui, se ducea singur spre casă. Bătea un vânt rece, sus pe cer erau stele reci şi copacii despuiaţi se legănau deasupra caselor cu lumini stinse. Încet-încet, pe măsură ce mergea, Eftimie uita de ce vorbise la Cohorul, şi-şi aducea aminte de nevastă-sa; şi-l cuprindea o ură tulbure. Ce ştia el ce făcuse Maria cu Godea? Ce ştia el de câte ori se-ntâlnise cu el în ascuns, de când se-ntorsese Godea de pe front? îşi închipuia Eftimie atunci nişte lucruri de-1 treceau sudorile. Nu mai putea trăi cu ea aşa: trebuia să facă ceva. S-o omoare. Nu ştia dac-o s-o omoare. Dar avea s-o bată. De câte ori s-o fi întâlnit cu Godea? De ce-i era câteodată lui capul greu seara şi dormea aşa greu? îi dădea poate fiertură de mac în mâncare, parşiva, să-l ştie că doarme mort şi să se-ntâlnească cu Godea!

Avea s-o omoare.

Dar mai întâi să-i întrebe pe copii. Avea patru copii, cu nevasta dintâi, cea care murise. Ăstora, Maria, mă-sa vitregă, Eftimie nu ştia ce le făcuse, cum îi miglisise, că-i întorsese de la el; mai mult o iubeau pe ea, pe mă-sa vitregă, decât pe el.

Nu putea s-o omoare: înfunda puşcăria. Dar putea să-i facă felul cumva, ca să nu se poată spune că el fusese. Să vorbească şi de asta cu Cohorul?

Se opri în loc, în noroiul ce prindea pojghiță de gheață.

Cohorul era deştept: n-o să se bage el în aşa ceva. Eftimie porni iar; simțea că moare, că se otrăveşte de ură şi de gelozie.

Deodată se opri iar. Cohorul avea să-i dea un sfat. Avea să-i vorbească pe ocolite, şi de atâta avea nevoie Eftimie: să-i spună cineva *cum.* Porni mai departe. Trebuia să-i întrebe pe copii: nu pleca mă-sa noaptea din casă? Cât stătea afară?

Intră în curte. Un câine mare, alb, veni să se gudure pe lângă el. Eftimie îi trânti un picior în coaste de-1 dădu peste cap. În schelălăiturile jalnice ale câinelui, Eftimie intră în casă. Copiii stăteau pe laviţe şi se uitau la el. Ce era? Ce aveau?

— Unde-i mă-ta, bă? întrebă Eftimie, mânios şi speriat.

— A plecat, zise subțire cel mai mare şi mai speriat.

— Unde-a plecat?

— A zis... ne-a dat de mâncare şi-a plecat...

— Mă! răcni Eftimie.

Copiii îngheţaseră. Eftimie îl luă pe cel mai mare de piept şi-l

ridică în sus:

— Mă! Unde-a plecat?

Copilul începu să plângă. Eftimie îl zgâlțâi fără milă, întrebându-1. Apoi îl trânti jos. Înțelesese. Se duse la ladă: lada era goală. Îi mai întrebă pe copii, îi bătu, şi-i spuseră printre plânsete că Maria plecase de-acasă; plecase de tot.

Ieşi afară, să se răcorească. Apoi, se-ntoarse şi căută în grajd, sub o grindă unde avea ascuns pistolul. Îl luă şi porni pe uliță prin întuneric.

Unde s-o găsească? La ta-su, la mă-sa? Ce, era nebună să se ducă la ta-su, la mă-sa? Aia lui i-o dăduseră, lui Eftimie; dacă fugea la ei, o bătea ta-su şi-o trimitea îndărăt. La Godea era. La Godea. Şi când îşi dădu seama de asta, i se înmuiară genunchii lui Eftimie şi-l trecură fiori răcoroşi, de ură. I-ar fi omorât cu mâinile pe Godea şi pe ea. Dar cu pistolul era mai sigur.

Umbla pe ulițele noroioase, prin întuneric. Treceau câte un om, doi pe lângă el, fără o vorbă. Trecu şi pe lângă un car cu boi, care scârțâia încet. Omul din car se uită la el ca o bufniță. „Ăsta m-a cunoscut", se gândi Eftimie. La judecată, o să fie martor: în noaptea când i-a omorât cineva pe Godea şi pe Maria, el, omul din car, l-a văzut pe Eftimie umblând pe-acolo. Nu face nimic: vorbeşte cu Cohorul şi Vaccinătorul şi cu jandarmul, şi omul n-o să îndrăznească să vie martor.

Godea stătea în marginea satului. Aici era beznă rău de tot, şi gropi; drumul cobora spre Vedea nămoloasă şi şerpuită ce curgea pe câmpie.

Aici era casa lui Godea: uite gardul, şi acoperişul, şi două căpițe de fân. Beznă. Să intre, să se ducă drept în uşă, s-o deschidă. Dacă era închisă, să bată: – Cine-i? — Eu sunt, Gudică: Mitriță. Vino fuga.

Şi când o deschide...

— Stăăi!

Cineva răcnise gros şi amenințător, ca o santinelă. Eftimie se opri, încremenit. Erau nişte umbre pe lângă gard; nişte mogâldețe negre.

— Care eşti, bre? întrebă el, gâtuit.

— Cine-i acolo? întrebă un glas, în loc de răspuns.

— Ce vreți, bă?

Şi el fusese pe front, şi rămăsese cu spaima întâlnirilor de noapte, când eşti cu arma în mână, şi tragi în partea de unde a

venit zgomotul. Dacă nu tragi repede şi bine, trag ăia, şi eşti rănit sau mort – într-o clipă, totul; şi el n-avea nimic în mână, pistolul îi era în buzunar.

— Care eşti, bă? întrebă duşmănos glasul.

Eftimie se dezmetici. Glasul era al vreunuia din flăcăi: Mitriţă Mitrache sau Minică, sau Constandin.

— Ce faceţi aici, bă? Speriaţi lumea? întrebă el nesigur. Apoi, mai răstit: A? Ce faceţi aici?

— Stăm, răspunse morocănos glasul.

Era al lui Mitriţă Mitrache. Eftimie stătu o clipă în loc. Ăştia aduseseră arme de pe front. Şi chiar dacă n-aveau decât ciomege... Cine-s ăştia? Cine era martor? „V-o plătesc eu vouă... se gândi el, cu ură. Se întoarse şi plecă îndărăt, încet, învins.

În groapă, lângă gard, Minică şi Mitriţă Mitrache se uitau după el cum se topeşte în beznă. Minică râse batjocoritor:

— He-he-he! Be-he-he!

Iar Mitriţă Mitrache îşi împinse căciula pe ceafa. N-aveau nimic: erau cu mâinile goale.

— Se duce alde Eftimie. Se cam duce, mormăi el vesel. Deştept a fost Gudică. Deştept era el şi pe front.

— Se duce, zise Minică. Se duce.

— Ducă-se... zise Mitriţă Mitrache. Ţii minte, bă? Când ne lua dracul de foame şi ne milogeam de el: „Nea Eftimie, hai să-ţi secer”. Ce, dădea el cinci duble de porumb pe pogon, de secerat? Ce, dădea el patru?

— Două, zise Minică. Ăl mult, trei.

— Păi ăsta-i om? Gudică da, măcar că-i sărac, e om. Da ăsta, ce, parcă-i om? întrebă Mitriţă.

— Mai stăm, bă? Că mi s-a făcut frig.

— Ce să mai stăm? Hai acasă.

Porniră prin noroaie.

— Şi zi – întrebă Minică – te duci s-o ceri?

— Mă duc, spuse Mitriţă Mitrache. Ce mai bate vântul ăsta...

— E bun, lasă-l să bată... Zi, te duci?

— Mă duc mâine cu mama, s-o cer. Nu mai pot, Minică, zise Mitriţă Mitrache. Am stat pe front şi...

— Ho, bă, zise Minică. Destul m-ai bătut la cap cu asta a ta... Tu stăteai pe front şi ea...

— Minică!

— Stai, bă, nu da... N-am zis nimic. Lasă, du-te cu mă-ta şi

cere-o.

III

A doua zi era cenuşie şi friguroasă; dintr-odată vântul de miazăzi, dinspre Dunăre, contenise şi bătea un vânt subțire şi rece de la munte. Vântul acesta sufla peste fața lacului, o înfiora şi o făcea sură, aspră, urâtă. Papurile înnegrite tremurau şi foşneau uscat în recea-i suflare care venea parcă dintr-o pustietate înghețată. Râpele de lut din partea de dincoace a lacului stăteau în aerul cenuşiu, triste şi împietrite; dincolo, locurile joase erau înecate în ceață; iar de jur-împrejur câmpia era deşartă, sumbră, morocănoasă. Ici-colo câte un om mic, pierdut, umbla pe vreun drum cu bălți frământate de vânt, vreun car scârțâia departe, dar scârțâitul pierea îndată, furat de vânt: era un scârțâit scurt, sec, neputincios; şi căruțaşul şedea ghemuit în car, uitându-se în zarea nemărginită.

Aici, pe malul lacului, străjuit de copaci despuiați, se înălța conacul. Cel vechi, care era departe de sat, în partea dinspre Vladomira, arsese în 1907, şi stăpânii lui nu-l mai reclădiseră: rămăsese un fel de arman, cu o căsuță şi administrație; dar nimic, mai mult. Însă îndată după 1920 moştenitoarea, doamna Vorvoreanu, începuse să clădească ce nu se isprăvi decât peste vreo şase ani: o clădire mare, gălbuie, în stilul bizantino-italienesc al palatului de la Vorniceasa al prințului Vogoride. Coloane răsucite şi sculptate, arcade rotunde, ferestre strâmte şi zăbrelite, garaj pentru automobile, trepte de piatră spre lac. Vântul rece bătea cu fire de pământ şi de nisip zidurile galbene, aduna praf prin colțurile teraselor şi galeriilor. În curte erau coceni uscați, grămezi de frunze moarte şi putrede. Nu se mai curăța de câteva zile; câțiva oameni de la curte plecaseră, unul după altul, sub felurite pretexte.

Salonul cel mare avea ferestre până în pământ; dincolo se vedeau coloane şi arcade pe terasă, apoi treptele în jos spre lac. Era întuneric, căci motorul cu benzină care dădea electricitate şi apă casei se stricase. Mobilele îmbrăcate în mătase verde, tutunie şi galbenă păreau singurii locuitori ai salonului, atât erau de nemişcați şi de tăcuți oamenii.

Şedeau în penumbră, generalul Vorvoreanu, proprietarul moşiei şi al conacului; Elvira Vorvoreanu, sora lui, şi coproprietară în indiviziune a moşiei; Patricia Vorvoreanu, nevasta generalului; şi Dona, fata lor. Generalul era un bărbat subțirel, înalt şi uscat, negricios, cu o față prelungă şi osoasă; avea distincția generalului de salon, a fostului cavalerist care a trecut prin garda regală şi apoi în Statul Major şi Ministerul de Război; era curtenitor, elegant şi superficial; în tinerețe purtase corset, se vopsise chiar şi pe buze într-o vreme. Acuma renunțase la aceste deşertăciuni: nu mai ținea nici monoclul sub sprânceană. În costum de tweed, costum de vânătoare croit la Londra pentru vânătoare de becațe în Scoția, şi pe care el îl purta aici la țară în câmpia Dunării, şedea picior peste picior şi se uita sumbru, speriat şi furios în vid, peste lacul înăsprit de vânt. Doamna Vorvoreanu bea ceai, îl înghițea greu. Elvira, femeie între cincizeci şi şaizeci de ani, galbenă, cu fața cât pumnul şi cu ochii adânci încercănați cu negru din pricina bolii de inimă, şedea cu mâinile pe genunchi şi strângea din falei, gândindu-se la ceva ce ştia ea.

Gălbejeala ei de cadavru era şi mai îngrozitoare în lumina puțină şi cenuşie; dacă n-ar fi fost ochii verzi întunecați, lucioşi, s-ar fi putut crede că într-adevăr Elvira e moartă de câteva zile şi înțepenită acolo pe canapeaua de mătase. Dar şi ochii îi erau ciudați şi neomeneşti; două bile de sticlă verde înfundate într-un chip de ceară pământie.

Candelabrul de cristal de Murano, comodele de tisă cafenie-roşiatică, în stilul Biedermeyer drag anilor 1840, pianul mare şi negru, toate luceau slab în lumina cenuşie; mirosea a fum de tutun bun; era cald, dar afară sufla un vânt rece şi pustiu peste câmpie, şi oamenii aceştia stăteau nemişcați, într-o tăcere desăvârşită, care-1 speria pe Capone.

Capone era administratorul moşiei. Venise acolo prin 1930 şi, deşi-1 chema domnul Niculescu, țăranii care auzeau ca din basme de vestitul rege al contrabandiştilor de alcool din Chicago, Al Capone, îl botezaseră în curând aşa: şi de atunci (erau acum vreo cincisprezece ani) toți îi spuneau aşa, dar nu în față. Era scurt, gros, spătos, cu obrajii plini, rotunzi, acoperiți de o barbă măruntă, neagră, care creştea la vreo câteva ceasuri după brici. Rotea ochi bulbucați, se aşezase din discreție şi sfială numai pe marginea unui fotoliu, care, însă, foarte moale, se lăsa sub el şi-l obliga să şadă aproape pe vine. Îşi freca mâinile, înnodându-şi

degetele unele într-altele, şi aştepta. Dar nu mai putea aştepta, sau mai bine zis nu mai putea răbda tăcerea asta. I se făcea frică. De coana Elvira îi fusese totdeauna frică. Şi acuma când îi vedea pe toţi adunaţi aici şi tăcând, i se părea că nu poate înţelege ce se petrece în ei şi cu ei, că nu va înţelege nimic din tot ce se întâmplă în lumea uriaşă dimprejur, că ei ştiu nişte secrete covârşitoare pe care nici n-au cum să i le împărtăşească, limba şi cuvintele pe care le ştia el fiind mult prea sărace şi grosolane pentru tainele subţiri, nepipăibile, şi de o forţă cumplită, pe care le ştiau ei. De aceea stătea şi se uita la ei cu sfială şi teamă. Din când în când întorcea ochii o clipă spre Dona, fiica generalului, fată de vreo cincisprezece-şaisprezece ani, subţire şi blondă, cu pielea mai albă decât a oricărei femei pe care-o văzuse vreodată Capone, şi care se uita şi ea peste lac, plictisită, strâmbându-şi dispreţuitor guriţa cărnoasă. Era vădit că ei nu-i pasă de tot ce se întâmplă; asta-1 şi speria mai mult ca orice pe Capone. Cum? Un copil de cincisprezece ani – nu putea crede că din neştiinţă sau prostie; boierii ştiau, după Capone, o seamă de lucruri de la englezii şi americanii care veniseră în ţară în misiunile militare şi diplomatice, şi cu care erau prieteni un copil de cincisprezece ani, şi uite că nici nu-i păsa, dispreţuia cu trufie tot ce se întâmpla. Asta-1 cutremura pe Capone, umplându-1 de respect şi de frică – şi anume, i se făcea frică pentru el însuşi. Cum să fie el părtaş la puterea lor, atât de tainică şi de nepipăibilă, de care încă şi un copil de cincisprezece ani era atât de sigur? Nu cumva îl vor lăsa pe el pradă primejdiei, revenind apoi înarmaţi cu putere şi spaimă şi cruzime ca să-şi răzbune, dar când pentru el va fi prea târziu? Aluneca din când în când pe vine şi încerca să-şi mai împingă discret şezutul îndărăt pe fotoliu, dar asta în neştire, cu urechea la tăcere, la şuierul stins al vântului de afară, şi cu gândul stăpânit de frică.

Deodată generalul Vorvoreanu întrebă:

— Eşti sigur?

— Sigur, conaşule! exclamă Capone mai cu convingere şi mai cu pasiune decât era nevoie. Sigur! Mai mulţi mi-au spus. Mi-a spus Eftimie; mi-a spus frate-su; mi-a spus cârciumarul. Mai mulţi.

— Aşa a început şi-n 1907... şi tot pe vremea asta, spuse Elvira şi se-ntoarse spre frate-său. N-are rost să-l mai întrebi aşa pe omul ăsta. E stupid să tot întrebi, ca şi cum n-ar fi evident ce se-

ntâmplă. Tu n-ai fost aici în ’907. Eu, da. E aidoma... numai că e mult mai rău, zise ea cu un zâmbet galben la propria-i glumă. Şi urmă: Până şi slugile care dispar. Au simţit ce vine şi se solidarizează cu satul. E clar. Ce să mai discutăm. Mulţumesc, domnule Niculescu... Du-te la dumneata, să vedem ce-i de făcut, şi te chemăm îndată.

Niculescu se ridică de pe vine şi plecă grăbit să se-nfunde la el în birou, în clădirea mică, a administraţiei, dincolo de un şir de copaci care-şi agitau crengile şi şuierau în vânt de parc-ar fi fost încoronaţi cu şerpi subţiri, negri. Când ieşi în frig, Capone se cutremură, înfiorat, şi o luă la goană prin curte spre administraţie. Nicăieri nu se vedea vreun om; numai conacul se ridica dindărăt asupra lui, ameninţător, şi copacii se zbăteau în vântul câmpiei nesfârşite şi reci.

În salonul cu ferestrele spre lac era iarăşi tăcere. Apoi doamna Vorvoreanu spuse:

— Trebuie să plecăm imediat.

Elvira râse spart:

— Îmi place că ai idei prompte. *Par bleu!*[15] Cred şi eu că trebuie să fugim numaidecât. Întrebarea e, ce facem ca să mai rămâie ceva aici... să nu pierdem tot!

Generalul se ridică în picioare:

— Dar nu se poate! E imposibil! Dim Cozianu m-a asigurat că exproprierea moşiilor nu se face încă aşa curând! Cum îndrăznesc ăştia să se apuce aşa, fără voie, fără ordin de la nimeni... Ce-i asta?

Elvira îl privi cu dispreţ. Era mai deşteaptă decât amândoi şi-i dispreţuia.

— Tu trebuia să te faci orator. Ai arta de a vorbi fără să spui nimic. Dim Cozianu ţi-a spus, tu spui, te întrebi ce-i asta... *la belle affaire*[16] că ţi-a spus Dim Cozianu ceva! *La belle affaire!* Ia-te după ce ţi-a spus Capone, nu Dim Cozianu. Uite ce e, măi: plecăm valvârtej, fără să mai aşteptăm nimic, fără să mai întrebăm nimic. Şi mergem la N... (N... era capitala judeţului), unde şeful garnizoanei o să-ţi dea o companie să păzeşti aicea... şi...

— Crezi că suntem în ’907, răspunse sumbru şi fără vlagă

---

15 Te cred! *(fr.)*

16 Mare scofală *(fr.)*

generalul. Suntem în război alături de ruşi... soldaţii s-au molipsit... Nu mai merge...

— Merge! Trebuie să meargă! exclamă gros, bărbăteşte, Elvira, şi ochii de sticlă verde i se aprinseră. Trebuie să meargă, altfel o să fim ruinaţi! Promite-i ceva generalului ăstuia... îl cunoşti?

— Da... Telescop e figurant; cel care trage sforile e Turtureanu... un ambiţios... ar fi în stare de orice pentru ca să se vadă mare...

— E-n stare de orice? Promite-i orice! Epatează-1, vorbeşte-i de relaţiile noastre, de rude, de englezi, de americani, aruncă-i nisip în ochi, fa-1 să se vază ministru de Război, mareşal, rege!

— N-o să mă crează, zise generalul dând din umeri.

— Trebuie să te crează! Vorbeşte-i aşa încât să te crează! Depinde de tine ca să te crează sau nu! Să păzească aici casa şi moşia şi noi mergem la Bucureşti să vorbim cu lumea, să vedem ce e cu ei, au înnebunit, îi lasă pe comunişti să agite ţăranii, să-şi facă mendrele? *Ah, là, là,* asta n-o să meargă aşa... zise Elvira cu o turbare rece. Hai, ce stai, fa! exclamă ea scuturând-o de umăr pe doamna Vorvoreanu, căreia în momentele de mare tulburare îi spunea „fa". *Fais préparer les bagages.*[17] Haideţi, urniţi-vă. Nu e nimic pierdut: *J'en ai vu dàutres?*[18] Se aranjează. Şi în '907 a fost aşa, şi s-a aranjat.

— Da..., dar nu erau ruşii..., nu erau comunişţii, zise generalul încheindu-şi haina la toţi nasturii, ca un om care pleacă la drum în frig.

— Nu..., dar nu erau nici ăilalţi! răspunse scurt Elvira. Şi oricum ar fi, trebuie să ne batem! Ce, să-ţi laşi averea la ţărani? Eşti filantrop? Eşti Iisus Hristos? *Vous vous oubliez, mon petit.*[19]

Vorbea repezit, muşcător, fără să le mai dea atenţie: se uita împrejur cu o privire intensă: ce se putea transporta?

— Patricia! ţipă ea. Bijuteriile! Argintăria în casete!

Apoi se întoarse spre Dona şi o îmbrânci:

— Tu ce stai? Ajut-o pe maică-ta!

Fata plecă alergând. Elvira se luă după cele două femei, însă ieşind îi mai zvârli peste umăr o vorbă generalului:

---

17 Pune să facă bagajele. *(fr.)*

18 Am mai văzut eu şi altele, *(fr.)*

19 Nu-ţi dai seama ce spui, băiete, *(fr.)*

— Vezi să nu-ți laşi aici titlurile de proprietate, hârtiile de moştenire... Cred că nu e nevoie să-ți aduc aminte de toate... încheie ea pe acelaşi ton batjocoritor şi disprețuitor şi ieşi din odaie.

Mai târziu, împachetând în casete argintăria, Elvira tăcea, concentrată. O auzi pe Dona:

— Tanti Elvira...

— Ce e?

— I-aş spânzura... şopti fata cu patimă.

— Pe cine? Pe țărani?

— Da! Pe toți! Sunt odioşi!

— Nu poți să-i spânzuri pe toți: cine vrei să-ți lucreze la câmp? Eşti o proastă: *tête de linotte!*[20] Vezi că ai lăsat afară linguriţele de *vermeil.*

Peste două ceasuri, când se făcea noapte, maşina ieşea din curte patinând prin gropile cu apă. Poarta rămase deschisă cu cele două canaturi ca nişte braţe ţepene, desfăşurate. Conacul mare şi pustiu privea prin zecile sale de ferestre, cu geamuri întunecate, câmpia înecată în negură. Poarta era deschisă. Ferestrele erau ca nişte ochi cu privirea deşartă a aşteptării. Conacul aştepta.

*

În aceeaşi seară, cineva bătu în geam la unica fereastră luminată a casei administratorului. Cel care bătea era un om foarte înalt şi foarte lat în spate, cu capul gol. Bătu o dată şi aşteptă. Geamul mat nu se deschise. Omul se întoarse şi se mai uită o dată la curtea goală, la poarta larg deschisă, la conacul înalt, cu multe arcade, cu ferestrele negre. Printre nori se zăreau stelele reci; şi bătea peste câmpie acelaşi vânt friguros de la miazănoapte, care acoperea bălțile cu o pojghiță subțire de gheață! Omul se înfioră şi se scutură de frig, apoi mai bătu o dată în geam. După o clipă, de la câțiva paşi de el, un glas întrebă încet:

---

[20] Minte de vrabie *(fr.)*

— Cine e?

Matahala tresări şi se întoarse:

— E... eu sunt... Be... Bedros! exclamă el cu glas curat de tenor, bâlbâindu-se.

— A, tu eşti... Vino-ncoace, zice celălalt: era Capone, care deschisese fără zgomot uşa şi se uitase întâi cine bate. Îi făcu loc şi intrară amândoi printr-o odaie goală în care ardea o sobă de tuci, în biroul lui Capone. Aici, în lumină, Capone se uită bănuitor la noul venit. Acesta era un uriaş de vreo douăzeci-douăzeci şi doi de ani, într-o haină de piele tocită rău, cu bocancii plini de noroi şi cu gulerul cămăşii deschis; gâtul îi era gros, lung şi puternic, şi purta un cap mic cu trăsături regulate, fine: era un cap de statuie, dar sprâncenat, măsliniu, cu ochii negri şi limpezi. Părea sfios şi foarte tulburat. Capone, verde de îngrijorare, îl pofti pe un scaun şi se aşează şi el la vechiul birou scrijelat de bricege, pătat de cerneală, şi încuiat cu multe chei, biroul în care-şi ţinea hârtiile. În colţ era o casă de fier „Fichet" şi pe birou ardea o lampă de petrol cu sticla murdară.

— Ce-i cu tine pe vremea asta? De unde vii? întrebă Capone.

— De la o... o... oraş. Am întâlnit pe drum Bu... „Buick"-ul lui don' gheneral, gâfâi Bedros şi-l privi cu curiozitate pe Capone, dar acesta nici nu clipi din ochi.

— Ei, ia zi. Stai să-ţi dau ceva să te-ncălzeşti.

— Nu... nu, să trăiţi, ş-ş-ştiţi că nu... nu beau.

— Aşa-i... nu bei. Atunci nu beau nici eu... Ia zi. Zi, povesteşte. Poţi să dormi aici, în noaptea asta, că eu tot sunt singur, nevastă-mea cu copiii sunt la soră-mea, la oraş... aşa că sunt singur. Mai stai şi tu, să păzim casa, zise Capone cu un râs nesigur.

Bedros nu-şi dădu seama însă, ci începu:

— Don' Niculescule..., să-mi faceţi un bine... mă faceţi om pe toată viaţa... vă rog ca pe Dumnezeu, don' Niculescule...

Şi urmă un şir nesfârşit de rugăminţi, de implorări, de asigurări de recunoştinţă şi de servicii credincioase pe restul vieţii şi aşa mai departe. Cu coatele pe genunchi, îndoit în două, se uita la Capone de jos în sus, rugător, cu ochii săi umezi şi limpezi ca două perle negre: avea ceva copilăros, naiv, nevinovat, şi o patimă nemaipomenită în rugăminţile lui. Iar din pricina mărimii trupului şi capului, deşi era îndoit în două, era cât Capone, care şedea drept şi cam lăsat pe spate, ca unul care vrea să se ferească şi nu mai are unde da îndărăt. Copilul acesta uriaş, cu cârlionţii negri

căzuți pe frunte, îi cerea câteva sute de mii de lei împrumut, ca să-şi cumpere o camionetă.

— E o... o... rablă, dom'le Niculescule, da-a-a-eu o fac să... să meargă, ceasornic! exclamă Bedros cu pasiune. Mă fa... mă fa... mă faceți om!

Promitea să dea toți banii îndărăt până la sfârşitul verii, cu dobândă chiar. Cu orice dobândă.

Până la sfârşit, nu mai avu ce să spuie. Se opri, gâfâind, cu fruntea îmbrobonată de sudoare, căci vorbea greu şi rar, şi acum vorbise pe nerăsuflate un sfert de ceas. Capone tăcea şi se uita la el, lung de tot. Se gândea la altceva. Bedros îl privea drept, în ochi, cu pupilele lui negre şi limpezi şi nevinovate. Capone se uită deodată într-altă parte. În colțul odăii. Acolo era un cuier din acela în chip de arbore de fier vopsit cafeniu, un obiect de o mare urâțenie. Capone vorbi, cu ochii la acea caracatiță înaltă de metal vopsit cu vopsea proastă:

— Uite ce e, mă: tu eşti un băiat bun şi cinstit. Ai să-mi iscăleşti polițe, şi-ți dau banii... Stai! Nu te bâlbâi la mine. Stai şi ascultă ce-ți spun eu. Eu îți fac polițele de o sumă ceva mai mărişoară... dar cu scandețe mai încolo. Până la anul pe vremea asta şi tu-mi plăteşti cu încetişorul.

Bedros zâmbi fermecător, cu buzele tremurând, şi întrebă cât era suma. Când o auzi, se întunecă oleacă: avea să dea de două ori cât avea să primească. Dar era prea fericit că avea să aibă camionul.

Şi prea încrezător că va câştiga bani şi-şi va plăti datoria, aşa că se lumină iar.

— Şi când îl iei în primire?

— Şi mâ... şi mâ... şi mâine!

— Aşa... Îhm... Uite ce e... zilele astea ar trebui să-mi faci chiar mie un transport sau două; benzina ți-o plătesc eu.

— Fa... fac! Îți fac! exclamă Bedros fericit.

— Ei, bate laba aici, zise Capone şi întinse palma, apoi se strâmbă de durere când Bedros i-o izbi ca şi cu un mai şi i-o strânse cumplit, zâmbind fericit şi fermecător.

— Ho, mă! Ho!

Capone îşi trase mâna din a lui Bedros şi şi-o frecă; apoi se ridică şi deschise o clipă fereastra. Se uită la conacul mare şi pustiu şi întunecat; vântul rece îi izbucni în față. Conacul era plin de mobile şi covoare de multe sute de mii de lei, poate şi mai

mult. Astea trebuiau transportate la oraş şi vârâte într-o magazie, la cumnatul lui Capone, care avea magazin universal pe strada mare. Dacă nu se întâmplă nimic, generalul nu putea decât să-i mulţumească domnului Niculescu. Dacă se întâmplă, atunci se chema că ţăranii au furat totul, că au devastat conacul şi că n-a mai rămas nimic.

IV

Tot a doua zi, când era vremea aceea urâtă şi vântul bătea rece şi pustiu, dimineaţa, Mitriţă Mitrache şi cu maică-sa intrară în curtea lui Uţu. Mitriţă Mitrache n-avea mantaua de soldat, ci-şi pusese cojocul cafeniu înflorat cu cusături mărunte de piele roşie şi verde, floricele, colţuri, steluţe, pe spate şi pe la mâneci şi pe la poale; se bărbierise, deşi nu-i prea creştea pe obraz decât un puf bălan; se spălase pe ochi, îşi netezise părul, îşi trântise căciula-n cap şi acum păşea vesel, dar solemn pe lângă mă-sa. Mă-sa era tânără încă, dar i se ofilise faţa de viaţă grea şi muncă multă. Şi i se zbârceau buzele. Şi mai tare, căci le strângea, nemulţumită. Legată la cap cu broboadă neagră, umbla cu mâinile-n sân, întunecată. Uţu ieşi pe uşă şi trânti cu un lemn în câini:

— Huo, javră! Huo, Turcule!

Apoi se întoarse către cei doi cu ochişorii-i albaştri şi cu faţa-i prelungă şi ţepoasă. Era el însuşi lung şi ciolănos, cu umerii cam înguşti şi mâini mari, groase.

— Bună ziua, vecino. Ce-i, bă Mitriţă? Ce râzi aşa?

— Nu râd, nană Uţule.

— Poftiţi în casă, zise Uţu.

Climentina, nevasta lui Uţu, se ivi în uşă; era veselă şi rotundă la faţă; când îşi dădu seama ce morocănoasă e mama lui Mitriţă, se înnegură însă şi ea. Mama lui Mitriţă Mitrache intră cu mâinile-n sân şi se opri în mijlocul odăii. Era o odaie goală, văruită, cu lut pe jos şi cu o ladă şi o laviţă. Pe ladă erau nişte scoarţe împăturite, groase cu totul cam de două palme. Uţu o pofti să şază, dar femeia rămase cu ochii la teancul de scoarţe şi la ladă. Uţu şi Climentina se uitau la mama lui Mitriţă Mitrache; apoi şi privirile lor se-ntoarseră spre ladă, şi-o priviră cam stânjeniţi, pe când mama flăcăului o privea cu nemulţumire

întunecată. Mitriță însă nu vedea nimic, căci se uita la o fată roşie-n obraji, care se roşise şi mai tare, şi care stătea lângă fereastră, lipită cu spatele de perete, şi cu ochii-n pământ. Uțu zise:

— Ia vezi, fa: adă ceva aici... nişte ţuică din aia...

— Lasă, nu-i nevoie, zise mama lui Mitriță Mitrache. Apoi o-ntrebă pe Climentina, mereu cu mâinile-n sân şi arătând lada cu bărbia: Asta-i?

—Ce?

— Lasă, nu te face că nu ştii, Climentino, că eşti femeie în toată firea, nu o fată de-astea proastele, care cred că tot ce zboară se mănâncă, hait, mi-a căzut cu tronc, îl iau! zise mama lui Mitriță Mitrache, fără să se uite la fata Climentinei, care, din roşie ce era, se îngălbeni.

Mitriță, care zâmbea prosteşte, fericit, făcu deodată ochi mari şi se holbă la mă-sa. Climentina, mama fetei, se întristă, dar urmă să se prefacă.

— Zău, dadă, că nu ştiu ce vrei să spui.

— Ei, parcă n-aţi şti de ce-am venit eu...

— Asta, cam ne închipuim noi, zâmbi Uțu cu blândeţe.

— Ei, aia zic şi eu: să vorbim să se ia proştii ăştia. Am venit, cum s-ar zice, să vă cer fata pentru deşteptul ăsta de fii-miu, zise cu mare silă mama lui Mitriță Mitrache. Şi de-aia vă-ntreb: asta-i?...

— Care asta, dadă?

— Climentino, pe ce lume trăieşti, fa? întrebă mama lui Mitriță Mitrache cu asprime. Ce mă tot baţi la cap? Asta-i lada? Lada fetei, asta-i?

Uțu şi Climentina se priviră. Fata era galbenă. Mitriță Mitrache rămăsese cu gura deschisă şi se îngălbenea şi el, treptat. Climentina oftă:

— Asta-i. Uită-te şi-năuntru, dadă...

— Ce să mă mai uit, că m-am luminat... Staţi prost, dragii mei...

— Mă ştii frun bogătaş, vecino? întrebă Uțu zâmbind senin. Ce, lui Mitriță voi, părinţii, cât îi daţi? O moşie, două, ceva?

— Îi dăm praful de pe tobă, vecine, zise morocănos femeia. Şi el ia de nevastă sărăcia... Bine v-aţi ales, puişorilor; nici dracul nu vă putea potrivi mai bine; nu ştiu cum aţi nimerit chiar aşa; dar când mă uit la voi şi văd ce deştepţi sunteţi, pricep.

Mitriță Mitrache se făcu roşu la faţă şi voi să spuie ceva. Dar mă-sa se uită negru la el, şi Mitriță, care fusese decorat pentru fapte de vitejie pe front, amuți. Maică-sa se-ntoarse la Uțu şi la Climentina şi zise:

— Uite ce e: scurt pe doi: noi avem mai mult cap; ce să-i adunăm pe ăştia doi cu c... gol amândoi? Las' să-şi găsească soți cu avere, cât de puțină, dar să fie acolo ceva. S-o lăsăm baltă, dragii mei, că nu poate să iasă niciun bine din asta. Astea-s goange de le umblă prin cap la tinerețe: p-ormă văd ei că tot bătrânii sunt mai cu minte.

Ceilalți nu răspunseră nimic. Ea le dădu bună ziua şi ieşi. Mitriță, năduşit, tulburat, o urmă. Când ieşiră în uliță, el îşi smulse căciula din cap şi o izbi de pământ de făcu buf: maică-sa se opri, îl măsură din ochi cu dispreț şi zise:

— Ce faci, bre? câte căciuli ai?

Mitriță se aplecă, luă căciula şi se uită în fundul ei. Maică-sa zise acru:

— Ai spart-o.

— Sparge-mi-aş norocul şi ziua în care m-ai făcut să mi le sparg! scrâşni Mitriță Mitrache şi-şi izbi căciula în cap, de-i ajunse până la sprâncene. Maică-sa merse mai departe cu mâinile-n sân, iar el o urmă spumegând de necaz.

Mai târziu, se-ntoarse singur la Uțu şi vorbi cu el la gard. Uțu nu era supărat:

— Măi, mă-ta are dreptate... Ce vreți să faceți voi doi? La mine, mi-i greu să vă țin... la ai tăi, ai văzut. Ce vrei?

— Ce vină am eu că sunt sărac, nană Uțule? scrâşni disperat Mitriță Mitrache. Strângea pumnii şi ofta, fierbând. De-aş avea o putere, să-ntorc pământul cu c...-n sus, nană Uțule, răbufni el. Cât era el de vesel şi de senin de obicei, acum era întunecat şi galben şi cu ochii tulburi.

Uțu râdea cu amărăciune:

— Mulți au zis ca tine şi nimica n-au făcut...

— Ba o să se facă. Să vezi c-o să se facă, nană Uțule! strigă deodată flăcăul, atât de pe neaşteptate, încât Uțu tresări:

— Ho, bă, că mă speriaşi! Ce drac a intrat în tine?

— Nană Uțule! Dacă ne-mpart moşia boierului, o să am pământ! Mi-o dai?

— Ți-o dau, mă... Poate că atunci îmi pică şi mie măcar două litre de pogon... Bine mi-ar prinde, oftă Uțu.

— Da vii cu noi când ți-om zice: „hai”?

Uțu se uită gânditor la el, apoi spuse cu îndoială:

— Păi... aş cam veni eu, da n-o să cam prea viu...

— De ce? Vino, că mergem cu toții! Merge tot satul! Nu vezi cum vorbesc oamenii? spuse cu patimă Mitriță Mitrache.

Uțu dădu din cap:

— Or fi uitat ei cum a fost în ’907... Eu eream copil mic, şi n-am uitat...

— Au mai fost şi alții copii pe vremea aia, şi tot merg! D-aia merg mai ai dracului! Hai, nană Uțule!

— Care hai, bre, că nu s-aude nimic! Fu ăla, şi s-a dus, şi nu s-aude nimic!

— Azi-mâine vine ştire, nană Uțule! Hai, bre!

— Las’ să vedem atunci, zise Uțu împăciuitor.

Mitriță Mitrache plecă însă iarăşi vesel şi mulțumit, ca şi cum ar fi câştigat ceva; dar era mai încordat ca înainte şi mai neliniştit. Seara, vorbea în uliță cu Minică. Miroseau tare a băutură amândoi, dar nu erau beți.

— Fur-o, bă, ce stai? Te ajut eu s-o furi, zise Minică.

— N-o fur, bă.

— Păi eşti fript, bă, eşti scos din minți, uite-aşa îți joacă ochii-n cap după ea. Ce, eu nu te văd? Fur-o, bă! Te ajutăm noi: Costandin, Gudică, Vasile Cotulbea, toți! Îți găsim un să fugi.

— Un să fug, de cine? întrebă rânjind Mitriță Mitrache.

— De oricine, nerodule! Un’ să nu te ştie nimeni!

— Da’ de sărăcie mă ascundeți? zise Mitriță Mitrache.

Minică râse ca un țap:

— He-he-he! Da’ de moarte nu vrei să te-ascunzi, bă?

— Taci, Minică tată, că eşti prost. Zi: nu s-aude nimic?

— Nimic.

— Trebuie să vină ceva... spuse Mitriță Mitrache uitându-se în sus şi-n jos pe ulița întunecată.

Se făcea noapte, şi stelele sclipeau printre crengile subțiri şi negre.

Minică spuse că are să vie ceva de ruşine, care nu umblă niciodată pe drum. Dar Mitriță Mitrache spuse, ca şi cum nici nu l-ar fi auzit:

— Trebuie să vină ceva.

*

A doua sau a treia noapte după aceea un camion hodorogit, al cărui motor gâfâia şi tuşea, se opri într-o ulicioară a oraşului, în dreptul unei curţi dosnice; din radiator ieşeau aburi şi câinii lătrau turbat, întărâtaţi de mirosul de ulei fierbinte şi de benzină arsă. Şoferul claxona strident, strângând para de cauciuc a unei trompete de tinichea care scotea un ţipăt neplăcut, din acelea ce strepezesc dinţii ascultătorului şi încheagă laptele în oale. Cineva ieşi din casă şi deschise poarta, iar camionul intră în curte, încărcat greu cu lăzi şi saci. Şoferul se dădu jos şi-şi şterse fruntea cu mâneca. Apoi intră în casă, unde-1 găsi pe Capone la o masă, cu o sticlă de vin şi un pahar în faţă.

— Ce-i, mă Bedros? întrebă Capone, nervos.

— E-n... e-n... e-n... re... regulă, gâfâi Bedros şi se aşeză pe un scaun prea mic pentru trupul lui uriaş.

Capone se uită la el şi Bedros se uită la Capone. În ochii săi negri şi limpezi se citea o dorinţă atât de naivă şi de pătimaşă, încât Capone râse:

— Vrei bani, ai?

Bedros zâmbi dulce:

— Phă... phă... phăi mai e re... restul ăla... Dacă to... dacă to... tot mi-i împru... împrumutaţi...

Capone trase sertarul mesei şi se răsti la cumnatu-său, cel care deschisese poarta, om gros în pantaloni şi cămaşă de noapte cu râuri de amici băgată în pantaloni şi care tot clepăia cu papucii ieşind şi intrând:

— Închide, bre, uşa, că îngheţăm aici!

Dar era cald: ardea o sobă de tuci şi mirosea a podea prăfuită, a vin, a iuft. Printr-o uşă cu geam şi cu perdeluţă albastră la geam, se auzi cineva turnând apă în ceva, poate într-un pahar.

Capone trase sertarul şi scoase patru fişicuri de hârtie. Se desfăcură şi se rostogoliră pe masă napoleoni de aur.

— Numără-i... Şi tot aşa mi-i dai îndărăt. Tot în aur. Că banii nu mai fac nicio brânză. Învaţă de la mine: marfa sau aur. Bă Bedros, eu ţi i-am dat, dar îmi faci o cursă în noaptea asta! Faci?

— Fac, zise Bedros, numărând banii. Îi strânse la loc în fişicuri, pe care le puse în buzunarul de la piept. Era fericit, întrebă, naiv:

Da'... da'... da' ce-i mâine? E... e... e... târg?

— Care târg? întrebă Capone mirat şi bănuitor.

— Păi... phă... phăi e plină şoseaua de căruţe...

Cumnatul lui Capone, care tocmai intrase, rămase cu mâna pe clanţa uşii întredeschise, şi cu gura căscată.

— Închide, bre... exclamă Capone enervat, dar se opri la mijlocul vorbei şi rămase şi el cu urechea ciulită. Afară se auzeau de câtăva vreme roţi de căruţe. Aşa e, domnule! zise el şi ieşi repede, urmat de cumnatu-său şi de Bedros.

Trecură printre magazii, pe lângă camionul lui Bedros şi se opriră la gard. Pe străduţa asta dosnică treceau căruţe, grupuri de ţărani cu cojoace şi căciuli. Era întuneric: nu se vedea aproape nimic. Numai departe, la colţ, era un felinar şi se zăreau alte căruţe şi alţi oameni umblând pe strada Unirii. Aici însă treceau ghemuiţi în căruţe, ca nişte mogâldeţe negre, şi se depărtau în tactul încet al copitelor şi zdrăngănim! de lanţuri şi de şine de roţi. Pe jos, umblau numai bărbaţi. Şi în căruţe, numai bărbaţi. Când veneau la târg, erau şi femei. Acuma, niciuna. Cei care umblau pe jos râdeau, mormăiau. Unul strigă:

— Staţi, bă, unde mergeţi?

Şi porni în goană prin întuneric să ajungă din urmă pe nu ştiu cine.

Bedros şopti, gâfâind:

— Dha... dha... pharcă mă-mâine nu e târg...

Capone nu răspunse. Când trecu însă un nou grup de ţărani, întrebă, cu coatele pe gard:

— Ce vindeţi, nene?

Ei trecură mai departe fără să se oprească şi un glas neguros, nu se putea spune al cui anume, răspunse:

— Nu vindem nimic.

V

A doua zi, oraşul era plin de ţărani. Nu se mai putea ieşi din pricina lor. Umblau pe uliţe în bulucuri mari, cu mâinile în buzunări, cu ciomegele la subsuoară, cu căciulile date pe ceafa, gălăgioşi, mânioşi şi veseli. Se uitau la şirurile lungi de case fără etaj, turtite pe câmpie; şiruri lungi de case, care erau toate

prăvălii. Una lângă alta, lipite, şiruri lungi de prăvălii. În dos erau odăile jupânului, chichineţele ucenicilor, bucătării, privăţi. Totul în dos; nu se vedea nimic, nu se ştia nimic. Nu se vedea şi nu se ştia decât, în faţă, prăvălia. Marfa. Intri, dai bani, iei marfa, pleci. Altul la rând. Dar te cheamă negustorul, te trage de mânecă, te roagă, te împinge de umeri să intri. Ai dracului negustori.

Cine-i poate pricepe? Cine poate pricepe viaţa lor tainică, în dosul prăvăliilor? Mitriţă Mitrache, şi Minică, şi Savu, şi Avram şi ceilalţi nu puteau pricepe. Umblau pe uliţi cu căciulile pe ceafa şi se uitau împrejur. Mitriţă Mitrache, vesel şi mirat, dar sigur de sine; Minică rânjind răutăcios la vederea obloanelor închise, a zăvoarelor şi belciugelor trase şi încărcate cu lacăte; Savu rotindu-şi cu mânie ochiul sângeros; Avram galben de încordare şi zicând mereu:

— Ce facem, măi Nelă? Ce facem?

Îl întreba pe Ion al lui Lepădat, care umbla cu ei:

— Ce facem, măi Nelă? Ce facem?

— Facem ce ne-am hotărât... dar stai oleacă... Acuma pornim... nu mai e mult... zicea ăsta, uitându-se necontenit împrejur, să vadă: creşte mulţimea? Creşte nerăbdarea oamenilor?

Da, mulţimea creştea necontenit, era o înghesuială mai mare decât văzuse vreodată oraşelul acesta la cel mai bogat târg de săptămână; cârduri negre şi cafenii de ţărani în ipingele şi cojoace intrau pe toate barierele şi se buluceau în inima oraşului, unde stăteau în loc, neştiind ce să mai facă.

Munca a mers bine, se gândea Ion Lepădat uitându-se cu ochii lui mici şi străpungători la masele acestea de mii de oameni; da, agitatorii trimişi la ţară făcuseră o mobilizare bună; când te gândeai cât de puţini fuseseră, era mai mare mirarea ce mulţime de oameni puseseră în mişcare. Îşi aduse aminte de ce învăţase la şcoala de partid: „Când teoria (adică aici, ideile social-economice ale partidului) cuprinde masele, ea devine o forţă materială”, îi venea să râdă de bucurie: şi încă ce forţă materială! Se îngrămădeau tot mai mult pe străzi, se opreau, se chemau cu răcnete groase, se adunau în jurul vreunui muncitor de la atelierele navale, căţărat pe o ladă şi care le vorbea; unii plecau şi se opreau într-altă parte; era o uriaşă forfotă şi frământare; sub opincile lor noroiul se făcuse terci subţire, rece, negru; gurile le abureau; deasupra, în văzduhul senin, bătea vântul aţâţător de martie. Ion Lepădat era un bărbat tânăr, măsliniu, cu falei

puternice şi fruntea îngustă şi netedă: umbla într-o scurtă de postav, cu şapca dată pe ceafa, şi se uita cu ochii mici, negri, străpungători, în juru-i. Deodată se simți tras de mânecă: Avram Saizu se uita la el întrebător, galben de nerăbdare şi tulburare încordată:

— Ce facem, bă? întrebă Avram a zecea oară.

În clipa aceea însă se iscă în capul străzii o gălăgie nemaipomenită, răcnete, râsete. Se întoarseră să vadă ce se întâmplă: un camion greu, încărcat cu lăzi şi saci, îşi făcea loc încet prin mulțime, sunând dintr-un claxon cu pară de cauciuc şi trompă de tinichea, care scotea un glas foarte asemănător cu răgetul unui măgar. Claxona mereu şi țăranii se îndoiau în două de râs, îl îngânau, îşi dădeau ghionti, îl arătau cu degetul pe şofer, zbierând:

— I-haa! I-haa!

Iar şoferul, înalt şi lat în umeri de părea în picioare la volan deşi şedea, zâmbea sfios, dar fericit, conducându-şi camionul, care era foarte vechi, n-avea capotă la motor şi nici geamuri sau acoperiş pentru şofer. Astfel că era un şasiu gol, cu un radiator din al cărui buşon ieşeau aburi, un motor care țăcănea şi duduia neaşteptat de mic şi de neînsemnat față de rest, apoi un perete din care ieşeau pe o parte sârme electrice, iar pe cealaltă un volan, un schimbător de viteze şi o frână de mână. Această alcătuire dărăpănată era apăsată de un munte de lăzi, coşuri, saci şi covoare făcute sul. Şi înainta zgâlțâindu-se şi tremurând, gata parcă dintr-o clipă într-alta să se desfacă în bucăți, tinichele, țăndări de lemn şi sârme încurcate.

Când îl recunoscură pe şofer, Mitriță Mitrache şi Minică începură să răcnească şi să râdă, bucuroşi:

— Bedros! Bă Bedros!

Bedros se lumină la față, le făcu semn şi le spuse chiar ceva, dar bâlbâială lui nici nu se auzi în hărmălaia de pe stradă. Peste un minut ajunse mai aproape, le făcu semn să se urce lângă el: ei săriră, încântați, pe camion, se agățară de ce găsiră şi se depărtară, urmăriți de ceilalți cu priviri uimite şi pline de admirație. Camionul dispăru după un colț. Mai târziu, Mitriță Mitrache şi Minică ajunseră îndărăt asudați şi îmbrânciți prin înghesuială. Râdeau, încântați.

— Cine-i ăsta, măi nene? îi întrebă Ion al lui Lepădat.

— Ăsta e Bedros! zise cu tărie Mitriță Mitrache.

Minică râse:

— He-he-he! Bă nerodule, ce vrei să ştie ăsta cine-i Bedros?

— Aşa-i! râse Mitriță Mitrache fără supărare. A venit după ce-ai plecat tu din sat. Asta erea mecanic la tractor la boierul nostru, la gheneralul; avea fro optsprezece ani, ăl mai mult: de-o vârstă cu noi. Mă Nelă, mă: şi-a intrat ăsta într-un bocluc, mă, să rămâie şi de mascara, şi să-nfunde şi puşcăria.

— I-a tras şi fro patru perechi de palme, gheneralul, zise Minică, visător. Mă, ce palme! De! gheneral... nu le trage ca un căprar. Grozave palme i-a tras ăla... tu-i grâu-n c... zise Minică într-un fel contemplativ plin de admirație.

— Da, mă, săracul Bedros, şi el stătea, uite cât îl văzuşi de mare, şi numai cât clipea din ochi când îi ardea ăla...

— Da' pe urmă a plâns, zise Minică.

— Ce făcuse? Ce-a vrut cu el gheneralul? întrebă Ion Lepădat.

— Nimic... adică ăsta, Bedros, nu făcuse nimic. Era altul, tot mecanic; îl atingea Vaccinătorul cu țuică... Îl ştii pe Vaccinătorul, de la noi din sat... Ei, îl atingea pe ăla cu țuică, şi ăla fura piesele de la tractoarele boierului, şi le dădea lui ăla să le aibă de schimb la tractorul lui... Al dracului, Vaccinătorul. Ce zici, Savule? încheie Mitriță Mitrache foarte serios.

Savu Saizu rânji crunt; Minică behăia. Îi dădu coate lui Ion al lui Lepădat:

— Savu ăsta făcuse legătura... beau țuică toți trei împreună, la vadră, Savu cu ăla şi cu Vaccinătorul...

— Ce ştii tu? Ai fost tu în vadră şi ne-ai văzut? mârâi Savu.

— Lasă, bă, nu vă certați. Lasă: pace, pace între dobitoace, zise Mitriță Mitrache. Ascultă, bă Nelă: a aflat gheneralul, bă, şi ăla, adică ălălaltul, hoțul, a dat vina pe Bedros, şi era să dea Bedros de dracul: noi ne brodisem la curte, căram coşuri cu cârca, la patul, coşuri de ştiuleți. Când am văzut, ne-am prezentat la raport la gheneralul, şi i-am spus că ştiam noi... Eream cu oile, când îl tot vedeam pe ăla cum ieşea noaptea prin fundul grajdului cu piesele în cârcă... A întrebat gheneralul, a întrebat, până ălălaltul, dac-a văzut, a fugit; şi aşa a scăpat Bedros...

— Da piesele tot la Vaccinătorul au rămas, zise Minică. Sunt unse bine, învelite în rogojină, şi îngropate... ai, Savule? Unde-s îngropate?

— De un' să ştiu eu? întrebă Savu râzând încruntat şi stânjenit.

Ceilalți râdeau de el. Dar Ion Lepădat se gândea la altceva: nici nu mai asculta; deodată se întoarse spre Mitriță Mitrache:

— Voi sunteți prieteni cu Bedros ăsta?

— Păi de, nu văzuşi, bă? Păi el nu ştie de ce l-am scăpat?

— E muncitor pe undeva?

— Acum şi-a cumpărat camionul ăsta, cu bani de împrumut. Vrea să se facă negustor...

Ion se mai uită o clipă la Mitriță Mitrache, gânditor şi cercetător, cumpănind. Apoi zise:

— Măi, nu poți vorbi cu el, să-i spui aşa: că e şi el om care-a muncit la boieri, ştie ce-i aia, şi că acuma vrem să fie un guvern al oamenilor muncitori, şi cu pământul ştii ce să-i spui, şi să-i spui că acuma îi face una gheneralului, să-i plătească perechile alea de palme, ai? Poți să-i spui?

Mitriță Mitrache îl privea cu mare încordare:

— Da, neică... îi spun! Da de ce?

— Păi... să ne ajute cu camionul lui, dacă-i al lui. Noi o să luăm şi de la fabrica de ulei, şi de la atelierele lui Şufană; face două. Cu al lui, trei. Avem nevoie. Te duci după el?

— Mă duc, Nelă. Mă duc. M-am dus, zise Mitriță Mitrache.

Se-ntoarse în călcâie şi peste câteva clipe nu se mai văzu din tălăzuirea de căciuli negre, şi cojoace, şi umeri îmbrăcați în dimie cafenie, care umpleau strada, şi toate străzile oraşului, şi soseau necontenit, căciuli, şi cojoace, şi ciomege, şi glasuri groase, pe toate barierele, din toate satele câmpiei.

Vasile Cotulbea făcea gălăgie într-un buluc ce se adunase în jurul lui. Erau toți băuți: îi dusese unde ştia el, într-un dos de cârciumă; cumpăraseră băutură pe furiş, de la cârciumarul care nu se putuse opri să nu mai facă o vânzare, deşi-i era frică şi-şi oblonise şi zăvorâse prăvălia. Acum erau cu toții veseli, roşii, asudați şi cu ochii sticloşi; iar Vasile Cotulbea era cel mai întărâtat dintre ei. Se atârnase de coada cetei şi Savu Saizu, care nu băuse, dar negru şi încruntat, şi mânios, zicea tare:

— Are dreptate Vasile! Zi-i, măi, că zici bine! Zi, maica şi dumnezeii lor...

Maica şi dumnezeii erau maica şi dumnezeii boierilor şi negustorilor. Vasile Cotulbea umbla în capul cârdului şi le arăta celorlalți şirurile de prăvălii cu obloanele de fier ondulat trase şi închise cu lacăte, şi firmele („La potcăpieru”, „La steaua colorată”, „La împăratul Napoleon 1”, „La Miaua Blândă”, „Marele Magazin

Universal", „La Cupidon"), apoi se oprea, pe o ulicioară, în faţa unei case mari boiereşti cu marchiză ruginită şi grilaj înalt de fier ruginit şi castani bătrâni şi nuci în curte – era casa generalului Vorvoreanu, cu balconul ei de piatră şi firidele din stâlpii porţii, pentru arnăuţii de pază de pe vremuri – şi arăta cu degetul, Vasile Cotulbea, râzând şi răcnind:

— Aha-ha-haa! Acum v-a venit rândul! Şi turna un şir nesfârşit de înjurături şi blesteme cumplite; înjura cu sete şi cu ură, veninos şi sălbatic. Aha-ha-haa! Acum încălecăm noi pe ei! Acum ne chivernisim şi noi! Intrăm noi peste voi, maica şi dumnezeii voştri, şi vă...

La casa Vorvorenilor, jaluziile erau trase la ferestre. La una din ferestre însă nu; acolo perdeaua se mişca uşor.

— Uite-i cum ne spionează! Ne pândiţi, ai? Staţi şi pândiţi, că acum dăm peste voi! Bă! răcni el brusc, întorcându-se către ceilalţi. Bă! spargem poarta! Spargem prăvăliile! Să plece unul la Vădastrele să le spuie la oameni, „veniţi, bă, cu căruţele, că ăia sparg târgul!" Hai, bă, care se duce? Savule, du-te tu!

— Eu vreau să stau aici... să dau peste domnişoare! zise Savu Saizu şi râse negru şi tulburat.

Ceilalţi începură şi ei să râdă, aţâţaţi. Se adunaseră mulţi împrejur. Avram Saizu stătu câteva clipe să-i asculte, apoi în goană porni printre oameni, ciocnindu-se de ei, făcându-şi loc cu coatele, înghiontit şi îmbrâncit de colo până colo.

Vasile Cotulbea cu Savu şi cu câţiva din cei mai băuţi zguduiau sulițele de fier ale gardului. Zguduiră la ele până obosiră; apoi Vasile se-ntoarse către ceilalţi şi strigă:

— Hai, ţineţi-mi scara, hoţilor!

Unul îi ţinu scara, cu palmele încleştate. Vasile Cotulbea puse piciorul în palma lui şi se urcă pe gard; dar tot n-ajungea. Se dădu jos şi începu să înjure şi mai cumplit.

— Prin dos, bă! răcni cineva.

Se uitară cu toţii cam pe unde puteau ajunge în dosul curţii boiereşti. Nu se hotărâseră încă pe unde, când intră Ion al lui Lepădat printre ei, cu şapca dată pe ceafă, cu fruntea îmbrobonată de sudoare şi descheiat la gât:

— Măi, ce faceţi aici? strigă el din răsputeri, dar nu aşteptă răspuns. Se uitase împrejur, îi văzuse dintr-o ochire şi judecase situaţia: i-o spusese şi Avram care era lângă el, gâfâia de alergătură şi cu ochii-n patru, aţintiţi şi ageri, aştepta un semn.

Cine v-a spus? Ce v-a apucat? De aia am venit noi aici? strigă Ion al lui Lepădat. Ce, noi suntem hoți? Spargem case? Nu ți-e ruşine, măi tovarăşe?

Îi zvârli o privire lui Avram, arătându-i-1 din ochi pe frate-său. Avram se repezi la Savu şi-l trase la o parte:

— Nană Savule, te cheamă oamenii...

— Unde, bă?

— la... acolo în piață, hai, repede, că nu-ş ce vor... Şi-l târî după sine, în vreme ce Ion Lepădat striga:

— Măi tovarăşi, noi ne luptăm cu hoții de ciocoi, măi, cu hoții de burghezi! Nu facem hoții! Cerem puterea să fie în mâna noastră, măi! Legea! Să fie a noastră, nu a lor! Haideți cu mine, măi, să punem oamenii poporului unde trebuie! Hai, bre, fuga marş! După mine!

Şi porni fără să se uite îndărăt, iar țăranii se luară după el fără o vorbă, tot mai mulți, cei din urmă întrebând:

— Unde mergem, nene?

Şi unul îi lămuri:

— Mergem la Bucureşti să punem guvern!

Peste o clipă, un râu de oameni morocănoşi şi întărâtați mergeau pe stradă, trăgând după ei tot mai multe cârduri din cele care stăteau în neştire în ulițe. Îndărătul lor, perdeaua de la fereastra aceea a casei Vorvorenilor se dădu la o parte şi un cap de femeie, abia văzut prin fereastra aburită, privi, cu ochii ei verzi stinşi, ce se petrecea dincolo de grilajul de fier, în strada plină de țărani în cojoace.

În clipa aceea, piața din fața „Palatului Administrativu" (aşa scria, pe vremea regelui Carol I, pe frontonul clasic, de stuc alb cu cuiburi de porumbei şi încărcat cu găinaț, al clădirii), era plină de mii de țărani; oamenii se înghesuiau, se înăbuşeau, se striveau de pereții caselor; în mijloc, camioanele erau atât de acoperite de oameni încât nu se mai vedea că sunt maşini, ci doar nişte muşuroaie de trupuri omeneşti. Numai dintr-al lui Bedros se vedea motorul mic şi fără capotă, care vibra şi aburea în aerul rece.

Pe camionul lui Bedros se afla Trandafir. Îl urcară pe umeri ca să-l vadă toți de departe. Trandafir, căruia-i țineau picioarele doi oameni, îşi trase o dată de brâu în sus, desfăcu larg brațele şi răcni bubuitor:

— Oameni buni! Tovarăşi!

Trandafir nu era un orator; nu ştia multe, nici n-avusese când să-nveţe, căci toată viaţa cărase saci, din ce în ce mai grei. Când era copil, căra lucruri prea grele pentru puterile lui. Acum în urmă căra saci de o sută de kilograme. Nu înveţi meşteşugul vorbirii cărând saci de o sută de kilograme. Dar, pentru ziua aceea şi locul acela şi întâmplarea aceea, era cel mai bun orator, mai bun decât cel mai iscusit şi gură-de-aur avocat. Când îi auziră glasul gros şi tunător, cei dimprejur amuţiră şi se uitară la el. Tăcerea se întinsese ca cercurile de pe apă, până la marginile pieţei. Numai într-un loc, departe, un om vorbea de pe un camion şi valuri de strigăte urcau din mulţime. Aici, Trandafir, gros şi spătos şi încins cu chingă lată, desfăcuse larg braţele:

— O viaţă întreagă i-am dus în cârcă pe boieri! În cârcă! Uite-aici!

Şi se bătu cu palma pe ceafa.

— Ajunge! răcni el. Gata!

Un murmur de râs mânios fremătă prin mulţime.

— Gata! strigă subţire Godea.

Eftimie, care era nu departe de el, îi zvârli o privire iute, dar nu spuse nimic.

— Fraţilor! Guvernul nu vrea să dea pământ ţăranilor. Guvernul e boierii! Jos cu ei!

O hărmălaie cumplită izbucni deodată, făcând să tremure geamurile caselor din piatră. Trandafir ridică mâna şi strigă:

— Tovarăşi! Apoi întoarse mâna şi arătă prefectura: Acolo e oamenii boierilor! Jos cu ei! Punem oamenii poporului în locul lor! Haideţi, bre! Bedros, dă-i drumul!

Şi, în clipa când camionul începu să se târască spre prefectură ca un melc, întreaga mulţime alunecă într-acolo ca şi cum s-ar fi mişcat însuşi caldarâmul pieţei, cu ei cu tot. Din părţile celelalte, o porniseră cu o clipă înainte; un vuiet uriaş umplu piaţa; pocniră mici şi ascuţite nişte focuri de puşcă, fără răsunet.

Godea se simţea într-un fel cum nu se simţise niciodată, tulburat, treaz, cu fiori reci care îi treceau prin vine. Vedea tot ce se-ntâmplă în jur, dar nu-şi dădea seama: se mişca parcă în vis, treaz de tot şi totodată neştiind ce face. Se află în faţa unei porţi mari, închise, şi deodată o văzu cum se deschide trosnind, dădu buzna înăuntru împreună cu alţi oameni pe care nu-i cunoştea, se izbi piept în piept cu un jandarm care deschidea gura mare, poate strigând, dar Godea nu-1 auzi, şi-l îmbrânci din răsputeri;

jandarmul îi pieri din față: căzuse? fugise? Godea nu știa nici asta, ci se trezi că aleargă pe scări în sus, spre portretul regelui Mihai I, așezat în capul scării între doi copăcei verzi în lăzi vopsite verde.

Pe o altă ușă a prefecturii, Mitriță Mitrache dădu buzna în capul gloatei; era roșu la față, încruntat și fără urmă de veselie și răcnea ca la horă: *uiuiuiuuu!* Se năpusti înăuntru pe lângă pereți, nu pe mijlocul ușii; învățase asta pe front. Dinăuntru pocniră focuri de pistol; un vardist înspăimântat ridică pistolul și-l țintì pe Mitriță Mitrache, dar Minică îi sări cu capul în burtă ca un berbec și căzură amândoi pe jos, pe când Mitriță Mitrache îi luă pistolul și se repezea în sus pe scări, răcnind la fel de încruntat: *uiuiuiuuu!* Savu Saizu și Vasile Cotulbea se opriră în fața unei oglinzi mari și o izbiră cu ciomegele, râzând.

— Ce faceți, bă! strigă la el mustrător Avram Saizu, dar mulțimea îi luă pe sus pe toți și-i împinse spre etaj.

Acolo, într-un cabinet mare cu mătase roșie pe pereți, prefectul, galben la față, le spunea lui Ion Lepădat și încă câtorva:

— Bine, domnilor; dacă asta e voința poporului, mă supun... dar voi raporta la minister...

— Lăsați, raportăm noi, zise Ion al lui Lepădat. Măi fraților, faceți-i loc dumnealui să iasă.

Pe când prefectul ieșea prin înghesuială, rupându-și nasturii de la palton și încasând câțiva ghionti în trecere, Nelă al lui moș Ion Lepădat, cazangiul, cu șapca pe ceafă, vorbea la telefon:

— Alo! Tov... domnișoară, aici e cabinetul prefectului. Dă-mi imediat Bucureștiul.

VI

Ziua în care a fost ocupată prefectura era o zi umedă, cenușie și rece; o zi cu nori apăsători, cu noroaie și cu bălți care stăteau să se acopere cu o pânză subțire de gheață, dar încă erau lichide. Pe culmea de deasupra orașului, înspre nord, copacii negri și seci își scuturau ușor crăcile în vântul friguros. Aici erau cazărmile; clădiri lungi și igrasioase, curți nesfârșite cu grajduri și privăți: în mijlocul curții celei mai mari, un soclu de marmură cu un soldat de bronz deasupra; soldatul avea cască în cap – casca

clasicizantă, cu creastă, a armatei franceze în 1918 şi 1939 – era în cămaşă cu mânecile suflecate, şi azvârlea o grenadă; dar, mai ales, era de o înfiorătoare urâţenie, cu picioruşe mici în moletiere, cu capul prea mare, braţele prea lungi şi, cum stătea cu genunchii îndoiţi, părea beat, gata să cadă de pe soclu. Împrejurul acestei statui hidoase, grupuri de soldaţi în mantale kaki băteau din călcâie ca să se încălzească, împrejurul piramidelor pe puşti: vorbeau puţin şi încet, posomorâţi, posaci; ofiţerii se plimbau şi ei primprejur, supraveghindu-şi cu ochi ageri oamenii. În faţa porţii celei mari, două puşti-mitraliere ameninţau o străduţă pustie, în fundul căreia se zăreau nişte care cu fân. Câţiva soldaţi stăteau în picioare în preajma celor două arme, cu capetele între umeri şi mâinile în buzunare, şi se uitau cum alţi soldaţi sapă gropi individuale şi amplasamente pentru armele automate. Cei ce săpau lucrau în silă, fără chef, fără să vorbească, cei care se uitau la ei păreau scârbiţi, obosiţi, şi cei care umblau sau stăteau prin curţi erau morocănoşi şi fără vlagă, cu privirea absentă: o cumplită plictiseală, o plictiseală de moarte apăsa asupra cazărmilor, ca somnolenţa care cuprinde pe bolnavul sleit, în ultimele ceasuri.

Nu era mişcare şi energie decât în cabinetul generalului Ipsilanti, comandantul garnizoanei. Generalul Vorvoreanu venise la el în uniformă, ca să poată pătrunde în cazarmă. Şedea picior peste picior într-un fotoliu şi se uita la Ipsilanti care, cu monoclul în ochi, uscat, înalt şi subţire, cu părul aproape alb lipit pe cap cu briliantină, umbla nervos de colo până colo prin birou: se oprea să se uite pe fereastră la curtea plină de soldaţi plictisiţi care-şi trăgeau singuri pumni în coaste ca să se încălzească, la puşca-mitralieră subţire care stătea ca un ac de fier pe o bucată de pavaj pustiu în faţa porţii, la oraşul cu case scunde, acoperite cu tablă, printre care se înălţau, scunde şi ele, turlele micii şi vechii catedrale, ale micilor şi vechilor biserici.

Se întoarse din fereastră şi spuse:

— Au să mi-o plătească ei... nu ştiu când şi unde, dar au să mi-o plătească! Trebuia să comand un corp de armată pe front... Şi ei mă pun să comand într-un sat o garnizoană de câteva sute de derbedei! N-au încredere în mine, măi băiete: frontul de răsărit mi-a mâncat cariera...

Mormăi:

— Acuma puteam fi ministru de Război... şi eu comand

garnizoana asta... cu un batalion şi jumătate! Pha! Ha! Ce comedie!

Era verde de furie neputincioasă. Vorvoreanu, palid şi tras la faţă de nesomn, se uita la el cu ochi de bufniţă. Întrebă:

— Vasăzică... nu poţi să-mi dai un pluton să-mi păzească casa?

— Cum? Eşti surd, monşer? N-auzi că am un batalion şi jumătate, şi în oraş sunt mii de ţărani? De unde să-ţi dau un pluton?

Şi se întoarse iar spre fereastră, să se uite disperat la soldaţii din curte care păreau atât de posomorâţi, atât de plictisiţi... prea plictisiţi... Niciodată nu văzuse o trupă să facă mutra asta, decât acum vreo treizeci de ani... la Iaşi, în iarna lui 1917...

— Nici nu e de mirare, murmură el. Cu marii noştri aliaţi...

Se întoarse spre Vorvoreanu:

— Ce vrei, monşer... Dacă nu ne scapă englezii şi americanii, ne-am curăţat...

Vorvoreanu se ridică şi-şi luă mănuşile de pe canapeaua de piele uzată.

— Am să mă duc la Bucureşti, să vorbesc cu cine-oi putea, să-i avertizez de ce se-ntâmplă la ţară...

— Du-te! Vorbeşte cu oamenii, spune-le, monşer! Altfel ne-am ars!

Vorvoreanu salută bătând din pinteni, Ipsilanti îi dădu mâna şi rămase singur, uitându-se cu teamă la soldaţii din curte, care păreau atât de mahmuri şi de fără vlagă.

În biroul alăturat, la şeful biroului de operaţiuni al diviziei (divizia era ruptă în bucăţi, repartizate la mai multe mari unităţi ce luptau în Cehoslovacia, iar aici nu mai rămăseseră decât nişte birouri inutile şi generalii prea decoraţi de Hitler, în care deci aliaţii sovietici nu aveau încredere), generalul Turtureanu, Vorvoreanu făcu încă o vizită şi vorbi altfel. Generalul Turtureanu, înalt, osos, cu nasul mare, cu umerii obrajilor puternici, cu pielea plină de vinişoare roşii, se ridică şi-l salută cordial. Părea neliniştit şi îngrijorat, dar vesel.

— Ei, ce zici, monşericule? Ce părere ai? Cum e pe la dumneata pe la ţară? Ce face coniţa? mai adăugă generalul Turtureanu, care avea mondenitatea militară.

— Nevastă-mea e la Bucureşti... şi o să mă duc şi eu... Ce mă mai întrebi ce e la ţară? Am fugit de-acolo noaptea: voiau să ne devasteze ţăranii.

—Ce vorbeşti, monşericule? Au şi-nceput? exclamă ălălalt impresionat.

Vorvoreanu dădu din umeri cu amărăciune:

— Cum să nu-nceapă? Păi dacă nu le face nimeni nimic! Am fost adineauri la Telescop, şeful dumitale, şi mi-a spus că n-are trupe. Se plângea că un batalion şi jumătate e prea puțin! Un batalion şi jumătate cu mitraliere şi aruncătoare Brandt, cu tunuri antitanc e dezarmat în fața țăranilor! Spune-mi şi dumneata!

— Telescop s-a c... în pantaloni, zise Turtureanu cu familiaritatea-i brutală. Telescop era grozav acuma douăzeci de ani, dar l-au mâncat femeile; îi tremură mâinile. N-ai observat că-i tremură mâinile?

— N-am observat: dă-l în mă-sa, eram preocupat de grijile mele, nu de ramolismentul lui... rosti scârbit Vorvoreanu. Şi mi se mai şi plângea că nu a fost niciodată ministru de Război! Păi un caraghios ca el, ministru de Război! Unde-am ajunge? E laş grecoteiul... mai laş decât credeam...

Se uită la Turtureanu. Acesta era ciolănos, robust şi grosolan. Cu totul altceva decât subțirele, uscățivul şi boierosul Ipsilanti. Asta era omul momentului. O brută – dar numai cu asemenea brute puteai ține țăranii în frâu.

— Ascultă, domnule, zise Vorvoreanu. În fond, dumneata eşti aici adevăratul comandant. Telescop nu face decât să aprobe cu ochii închişi ideile dumitale...

Turtureanu râse:

— Aşa s-a învățat din cotul Donului... dacă nu mă asculta atuncea, ori cădea prizonier, ori se curăța. A văzut că sunt bun la nevoie...

— Ei, fii o dată bun şi pentru dumneata, nu numai pentru alții, zise Vorvoreanu. Guvernul are nevoie de oameni energici. Vodă e tânăr; vrea să-şi adune împrejur servitori devotați ai tronului... nu ciocoi fricoşi ca domnul Telescop, care e şi bătrân pe deasupra. Ai înțeles?

Turtureanu dădu din umeri:

— Fii serios... astea-s lucruri mari... nu-s de nasul meu...

O spusese însă fără să-şi poată împiedica lucirea ochilor, interesul în glas. Vorbise prea sigur, cu o rostire prea fermă şi limpede ca să fie a unui om intimidat de asemenea idei prea îndrăznețe pentru modestia lui.

Vorvoreanu de altfel nici nu răspunse la asta.

— Nu, ascultă-mă pe mine; eşti cunoscut în armată, şi anumite personalităţi se gândesc la dumneata pentru un caz de nevoie... nu trebuie să-ţi mai spun... mă cunoşti destul ca să ştii că nu afirm lucruri de-astea decât în cunoştinţă de cauză...

Îşi scoase monoclul din buzunarul de la piept, şi-l puse sub sprânceană şi se uită pe pereţii văruiţi, pe care atârna harta ţării, portretul regelui Mihai I şi al reginei-mame Elena, şi două pistoale turceşti, cu cremene. Nu auzise nimic despre Turtureanu şi nu credea în capacitatea acestuia de a face o carieră mai mare decât făcuse până atunci. Dar era atât de disperat de ce se-ntâmpla în oraş şi la ţară, încât îşi dădea seama că singura şansă era de-a urma sfatul Elvirei, prin Turtureanu.

Turtureanu se uita la el şi se gândea. Îl minţise ciocoiul? Sau îi spusese adevărul? Şi Turtureanu putea fi mâine-poimâine ministru, aşa cum generalul Rădescu, omul regelui, era în clipa asta preşedinte al Consiliului? Nu putea deosebi însă dacă nu era minciună ciocoiască tot ce-i spusese acest general sclivisit şi distins, care nu şezuse niciodată într-un bordei de front, iar la manevre avea cai de călărie englezeşti şi serviciu de masă de argint cu blazonul familiei. Să-l creadă? Să nu-1 creadă? Vorvorenii aceştia erau boieri mari, erau rude cu familia Lascari, iar aceştia la rândul lor de-asemenea rude şi prieteni cu cele mai mari nume din ţară şi cu cele mai mari averi şi situaţii; şi chiar cu cei de la palat. Îl minţise sau nu-1 minţise?

Vorvoreanu îşi scoase monoclul şi adăugă:

— Uite ce e, monşer. Să-ţi spun adevărul adevărat, care cere o mică corectare la ce ţi-am spus adineauri. Eşti cunoscut şi apreciat. Dar eşti încă obscur. Nu te supăra că ţi-o spun. Ţi-o spun în interesul meu şi al dumitale. Interesul meu e ca să scap de devastare şi de împărţirea pământului. Interesul dumitale e să faci o carieră strălucită. Dar uite că încă nu te-ai făcut remarcat cu niciun fel de chestie mai serioasă. Acuma ai ocazia.

— Dar dacă tocmai prin asta dau de dracul? întrebă Turtureanu, ispitit.

— Poţi chiar să ai neplăceri, o vreme. Dar anumiţi oameni nu uită că au fost serviţi cu energie când au avut nevoie. Uite, să-ţi dau un exemplu. Eram ataşat militar la Washington în 1937, şi mi s-a povestit acolo istoria comandantului garnizoanei New York. Când a izbucnit criza, cu crahul bursei în toamna lui 1929, au

început manifestații de şomeri, de grevişti etc. Cea mai mare manifestație era a foştilor combatanți din 1918. Generalul ăsta a pus trupa să tragă în ei, fără milă. Ei, i-au făcut proces, i-au făcut mizerii, a stat în umbră, în dizgrație..., dar acum e comandant suprem în Pacific, şi o să-l facă vicerege al Japoniei, al Australiei, orice, oricât de mare. Eu îl văd şi preşedinte al Statelor Unite. Ai auzit de el? Nu? Mă mir. A fost şi-n Bucureşti, ataşat militar la ambasadă, sau în vizită, nu-mi mai aduc aminte... Bărbat frumos, cu moşii mari în Filipine. Ei, înțelegi? Dar ai şi la noi cazuri destule... Ce să-ți mai spun, că le cunoşti. Uite, chiar Telescop. Dacă n-ar fi fost prea prost, ajungea ministru şi tot ce voia... bineînțeles, acuma nu mai merge. S-a zaharisit. Dar dumneata... dumneata abia începi!

Turtureanu rămase cu ochii pe fereastră. Afară se auzeau glasuri, roți grele huruiau pe pavajul curții. Telefonul zbârnâi.

— Alo? Cine e? strigă răstit Turtureanu, cu glasul neplăcut, brutal şi obraznic cu care vorbea cu inferiorii. Da, eu! Cum? Ce? Da! Imediat! Alo! Alo!

Închise receptorul. Se schimbase la față:

— Ţaranii atacă prefectura! Prefectul era; dar s-a întrerupt firul, or fi dat peste el!

Vorvoreanu se ridică şi el în picioare, galben:

— Ei... ce faci?

— Fac ce trebuie făcut. Ai să vezi, spuse Turtureanu. Îşi luă şapca şi mantaua şi deschise uşa. Acuma începem noi... să le arătăm ce ştim! Dar... să nu mă uiți când o să fie nevoie!

— N-ai nicio grijă! În clipa asta devii om mare în Ţara Românească, răspunse nervos Vorvoreanu, care încerca un simțământ neplăcut şi ciudat.

În fond, îl mințise pe Turtureanu; totul se întemeia pe o minciună... Oare avea să izbutească? Şi să se transforme în realitate? Cu simțământul acela nesigur, de frică şi îngrijorare, ca în visuri urâte sau când mergi la munte prin ceață, sau prin pădure noaptea, îl urmă pe Turtureanu care cobora pe scările reci de ciment ale cazărmii.

Generalul Turtureanu, care în câteva minute obținuse de la Ipsilanti mână liberă, trecea încet prin fața batalionului 409 şi a unei jumătăți din batalionul 3 al regimentului 30 infanterie. Era cu un cap mai înalt decât soldații. Cei din batalionul 3 erau flăcăi de la țară, cu obrajii rotunzi şi pământii, raşi în cap şi cu ochii

rotunzi şi miraţi; băieţi care nu ştiau multe şi nu erau nici răi, nici bătăioşi, nici vărsători de sânge. Trecea încet prin faţa lor şi încerca să le prindă privirea. Dar ei nu se uitau la el. Se uitau în gol. Se uitau pe lângă privirea lui. Se uitau într-altă parte. Unde? Ce vedeau? La ce se gândeau? Generalul Turtureanu se uita la nasturii mantalelor, la puştile ţinute pe umăr de sute de mâini groase cu unghii negre de unsoarea de armă, la puştile-mitraliere cu oţelul negru aproape de obrazul pământiu al puşcaşului mitralior hrănit cu mămăligă şi ceapă la el acasă şi cu ciorbă de fasole la armată, trăgea cu ochiul la mutrele pustii şi posace ale servanţilor de la tunurile antitanc, în picioare lângă ţevile subţiri de oţel kaki întoarse în sus, şi cu botniţa de piele pe amortizorul de flacără. Voia să le vorbească soldaţilor, dar ce să le vorbească? Îi veneau în minte cuvinte vechi: „bolşevism", „pentru rege şi cruce, pentru ţară", dar îi era frică să vorbească de „bolşevism" când ţara era aliată cu Uniunea Sovietică, nici de rege şi cruce când aici era vorba de pământ şi de moşii. Despre ce să le vorbească? Şi la urma urmei – la ce bun? N-aveai decât să te uiţi la feţele lor. Ce să le mai spui? Doar cu ordinul. Ordin scurt, imperios, fără discuţie, ca mocofanul să se gândească imediat la Curtea Marţială. Ordin scurt, şi să ştie că ofiţerul e în spate, cu mâna pe pistol.

Trecu mai departe, la batalionul 409. Cu ăştia măcar o să facă treabă. Cu ăştia o să se poată. Cu ăştia n-avea ce vorbi de rege şi cruce: ăstora avea să le promită un singur lucru, şi mergea totul strună. Se uită la ei umblând încet prin faţa frontului batalionului. Erau bătrâni, unii de cincizeci de ani; osoşi, cu feţe trase, cu ochii duşi în fundul capului; unii cu mustăţi groase; erau ciudaţi, şi se uitau şi ei la el; ăştia se uitau la el, nu ca ceilalţi. Se uitau cu o sticlire uşoară, abia văzută, în ochii lor gălbui, şterşi, de oameni care n-au văzut de multă vreme soarele; şi i se păru o clipă că *ăştia* râd de el. Se înfioră. Se întoarse şi-l văzu pe colonelul Dumitriu, bătrân rezervist care comanda aceste trupe, că se ţine la doi paşi după el, mergând băţos şi cu piciorul întins, ca la paradă. Se linişti şi merse mai departe. Cu ăştia nu mergea cu ordin scurt şi mâna pe pistol: te împuşcau ei întâi. Cât despre Curtea Marţială – vax! Mai văzuseră ei. Se întreba la fiecare: ăsta ce-a făcut? Dar niciunul nu spunea nimic. Cu ochii sticlind în cap, slabi, raşi în ţeastă, mustăcioşi, unii înalţi, alţii mărunţi, tăceau, smirnă, şi se uitau la el. Se opri în faţa

comandantului unei companii şi-l întrebă cum îl cheamă:

— Să trăiți, domnule general, am onoarea să mă prezint: locotenent Antohie Ion.

Era un bărbat tânăr, cu barbă lungă şi neagră şi tunică soldătească cu două galoane de tinichea la epolet.

— Ce făceai în civil?

— Student în teologie, răspunse bărbosul uitându-se drept în ochii lui.

— Şi de ce-ai fost condamnat la muncă silnică pe viață?

Bărbosul se uită fix la Turtureanu, cu nişte ochi albaştri decolorați. Rosti încet:

— Fără nicio vină.

Turtureanu se simți, fără să ştie de ce, stânjenit; trecu mai departe. Se-ntoarse şi-l întrebă pe colonelul Dumitriu:

— Ce e cu locotenentul ăsta de vorbii eu cu el?

— A participat la rebeliunea legionară din 1941, a fost condamnat la moarte şi i s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață, răspunse colonelul Dumitriu pe un ton uscat, impersonal.

Turtureanu porni mai departe, uitându-se mereu la oameni. Bărbosul era legionar. Ceilalți erau ucigaşi, tâlhari la drumul mare, falsificatori de bani. Curând după 23 august 1944, în haosul care trebuia de îndată risipit, când nu mai erau trupe destule, se organizaseră vreo două-trei batalioane şi din ocnaşi. Batalionul acesta 409, ciopârțit pe front, era aici de câteva săptămâni. Ce-o să poată face cu ei? Şi ce-o să poată face cu ofițerul care-i comanda, colonelul de rezervă Dumitriu, pe care-1 auzea la un pas îndărătul său? O dată în viață, cu douăzeci de ani înainte, Turtureanu, pe atunci locotenent, îl jignise adânc pe Dumitriu, pe vremea aceea căpitan comandant al unității în care era şi Turtureanu; mai mult decât atât: asistase şi contribuise la dizgrația lui Dumitriu, deschizându-şi prin asta sie însuşi porțile unei cariere strălucite; trecuse peste capul lui Dumitriu şi acuma era general, pe când celălalt, cu câțiva ani mai mare, ajunsese doar colonel în rezervă şi nu comandase niciodată o unitate mai importantă. Întâmplarea cu armistițiul, schimbarea de alianțe şi războiul din vest, aducând o criză cumplită de ofițeri, îi dăduse de-abia acum colonelului Dumitriu comanda peste aceste câteva sute de oameni, o jumătate de batalion de recruți, şi un batalion decimat, compus din ocnaşi pe cale de reabilitare. „Ce

întâmplare!" se gândea generalul Turtureanu. Era prima dată că dădea vreo importanță acestei întâlniri după douăzeci de ani. Îl disprețuia profund pe Dumitriu, care-şi stricase cariera neexecutând un ordin neomenos. Dar acuma îi era teamă de el. Ce-o să facă? Ce-o să răspundă?

Se opri. Sub cerul rece, crengile negre şi seci ale copacilor se ciocneau cu un zgomot de oase. Bătea vântul: vânt proaspăt şi aţâţător dinspre bălţile şi noroaiele Dunării, vânt cu miros de pământ, vântul de martie. Generalul Turtureanu se opri la câțiva paşi de ultimul om din flancul drept al batalionului 409 şi se-ntoarse. Colonelul Dumitriu se opri la un pas în fața lui. Era cărunt, aproape alb, cu fața trasă şi pleoapele zbârcite sub ochii albaştri ca oțelul. Avea o demnitate închisă în sine, o rezervă, un fel de absență, care-1 făcea pe Turtureanu să şovăie şi mai mult. Dumitriu nu mai purta monoclu, ca în tinerețe cizmele îi erau cam vechi, cam încrețite şi lăbărțate: uniforma era uzată; pe piept, linia subțire a baretelor de decorații câştigate în războiul celălalt era vestejită, culorile se stinseseră. Un ofițer ieşit la pensie, care şi-a mai pus o dată uniforma de campanie. Un ofițer din cei mulți, din cei care nu ajung niciodată la gradele mari. Turtureanu îşi aduse aminte cum arăta omul acesta acum douăzeci de ani; îl văzu în tunica albă, nepătată, cu monoclul în ochi şi cu țigara de foi între degete; îi auzi glasul tăios şi dispreţuitor: *Domnule Turtureanu, îți interzic să mai loveşti soldații!* Îi veni să râdă: „Uite unde ai ajuns, deşteptule!"

Cu un zâmbet care-i şedea rău (era un om prea brutal ca să ştie să zâmbească), generalul Turtureanu îl luă de umăr pe colonelul cel cărunt:

— Ascultă, Petrică...

Acum douăzeci de ani mergea cu „Domnule Turtureanu!" „Ordonați don' căpitan!" Acuma se schimbaseră lucrurile. Oare nevasta ăstuia, aceea înaltă şi frumoasă, pe unde-o fi? Ce-o mai fi cu ea? Îmbătrânise şi ea, cu siguranță... Cum o fi arătând?

— Ascultă, Petrică...

— Ordonați, domnule general.

Bătrânul răspunsese sec, țeapăn, ca un automat. Nu era nimic de făcut cu el. Măcar dacă era automat, să execute ordinele.

— Domnule colonel, mergeți cu trupa în oraş, ocupați piața Palatului Administrativ şi opriți circulația țăranilor pe străzile învecinate. Dacă agitatorii atacă trupa, răspundeți cu foc.

Spunând aceste cuvinte, generalul Turtureanu simți că i se face frig. Vântul ăsta era rece. Dacă dădea greş operația, şi mai ales dacă se întâmpla ceva rău la Bucureşti, adio comandă de divizie sau de corp de armată, adio Marele Stat Major şi portofoliul ministerial! Era chiar risc de puşcărie. Dar merita riscat. Englezii şi americanii îl susțineau pe rege; avea să fie bine. La țăranii care urmau să-şi piardă viața în cursul acestei zile, ca urmare a ordinului său, nu se gândi.

— Domnule colonel, îmi raportezi executarea ordinului. Să trăieşti.

Se-ntoarse în călcâie şi porni spre cazarmă, trăgându-şi capul între umeri, cu pulpanele mantalei fâlfâind şi bătându-i cizmele. Se opri, chemat de cineva dinspre poartă.

— Domnule general..., să trăiți!

Un sublocotenent gâfâia în poziție de drepți:

— Am onoarea să vă raportez. Domnul prefect vrea să vă vorbească. Am ordin să nu las pe nimeni înăuntru...

Turtureanu porni îndărăt cu paşi mari, spre poartă, unde amplasamentele de arme automate şi gropile individuale erau gata săpate. Un şir de care trecea pe şosea de-a lungul cazărmilor. Boii aveau ciucuri de noroi pe burți şi mergeau încet, suflând aburi. Țăranii se uitau la soldați, la armele de oțel negru proptite în pământ cu țeava spre şosea, apoi întorceau capul şi se uitau înainte, spre oraş, înnegurați şi străini.

Soldații însă se uitau la domnul prefect, bărbat frumos, cu mustața tunsă englezeşte ca a regelui Carol al II-lea, cu fălcile însă cam căzute şi cu pungi sub ochi. Acuma era cu capul gol, cu paltonul plin de noroi şi gaica de la spate, ruptă, îi atârna pe un şold, ca o coadă ciudată. Era galben, obosit, şi se rezemase de un colț de gard ca să nu cază din picioare. Când îl văzu pe Turtureanu, se repezi însă la el:

— Domnule general! exclamă el, apoi repetă pe un ton sleit, descurajat, zdrobit: Domnule general...

— Pofteşte, domnule prefect. Pofteşte la mine în birou... Ai venit cu maşina?

— Am venit pe jos... Maşina nu se mai poate mişca... Abia am scăpat... Țăranii devastează, ucid, dau foc... e mai rău, mult mai rău ca în 1907... Domnule general, ce ne facem? Am telefonat la Bucureşti... şi mi s-a spus că şi acolo e manifestație mare... de câteva ore s-a oprit circulația pe străzi... Ce ne facem, domnule

general? Ce ne facem?

Turtureanu nu răspunse. În curtea cazărmii răsunau răcnete de comandă, prelungi. Apoi începu tropăitul ritmic al bocancilor trupei care ieşea pe poartă şi clănţănitul copitelor căluţilor de la tunuri; tunurile înseşi alunecau pe roţi de cauciuc; ieşeau pe poartă şi se depărtau pe şoseaua noroioasă, spre oraşul cu acoperişuri de tablă şi coroane negre de copaci desfrunziţi şi turle scunde de biserici – acolo unde acuma erau stăpâni desculţii. Generalul Turtureanu se surprinse trăgând cu urechea, să audă primele focuri de armă. Nu se auzea nimic. *Încă* nu se auzea. „Nu se poate puşcăriaşii mei să n-o facă latã. Nu se poate", se gândi Turtureanu, apoi se-ntoarse către prefect:

— Se aranjează. S-a aranjat în 1907, se aranjează şi acum. Ce zici că e la Bucureşti? Manifestaţie? A cui?

— A comuniştilor... Au scos muncitorii din fabrici... În toate oraşele a izbucnit revoluţia!

— Să tragă în ei, dă-i în mă-sa! exclamă violent Turtureanu, care se gândi fulgerător că în clipa asta cariera lui atârnă de un fir de păr.

Prefectul, care rămăsese cu ochii după tunurile antitanc ce ieşeau pe poartă, zâmbi slab, ceva mai uşurat:

— Păi... o să cam tragă!

*

În aceeaşi dimineaţă, Elvira Vorvoreanu se afla cu Patricia, nevasta generalului, în Bucureşti, la fereastra unui apartament dintr-una din marile clădiri de pe bulevard, şi se uitau pe fereastră. Era o fereastră enormă, aproape un perete de sticlă, şi se putea vedea bine. Se afla aici cu ele în vizită la nişte prieteni şi Cezar Lascari, vărul lor, director al Băncii „Europa S.A.R.", bărbat elegant şi cărunt, care-şi potrivea cravata uitându-se în jos, unde, la câteva etaje sub ei, asfaltul străzii nu se mai vedea. Se vedeau numai capete de oameni, ca nişte puncte rotunde, negre, cenuşii, sau colorate, când erau capete de femei cu basmale. Capete. Mii, zeci de mii de capete. Mulţimea se rărea pe alocuri şi atunci strălucea o clipă o bucată de şină de tramvai, apoi dispărea îndată, ascunsă de furnicarul negru care curgea pe bulevard. Din

loc în loc, o linie roşie se mişca deasupra mulţimii: pancarte, steaguri roşii. Geamul era închis, şi totuşi se auzea vuietul înăbuşit al omenirii din stradă. Privitorii uitaseră de câtă vreme stau acolo şi se uită. Deodată domnul Lascari se scutură şi se-ntoarse în mijlocul odăii. Se aşeză într-un fotoliu şi spuse:

— Bine că aţi putut veni măcar voi...

Cucoanele plecaseră şi ele de la fereastră, fără un cuvânt.

— Am fost pe la Dim Cozianu, la minister, azi-dimineaţă, urmă domnul Lascari, pe un ton obosit. Spune că reforma agrară e inevitabilă. Nici regele, nici şefii de partide nu mai îndrăznesc să se opună făţiş... Soluţia ar fi să o facă un guvern care să nu fie comunist, un guvern cu care să se poată discuta.

Elvira întrebă:

— Crezi că guvernul o să cadă?

— Deocamdată se cramponează de putere, spuse Lascari. Dar nu se ştie cât o să poată rezista... să vedem dacă provincia rămâne liniştită...

În perete era agăţat un foarte frumos ceasornic vechi; cutie sculptată şi aurită, care bătu un sfert şi cântă o melodie graţioasă şi naivă. Când încetă, Elvira Vorvoreanu repetă maşinal:

— Provincia...

VII

Mitriţă Mitrache ieşise din prefectură pe la sfârşitul după-amiezii şi se duse afară din oraş până-ntr-o pădurice unde lăsase el ceva într-un ascunziş. Apoi, la căderea serii, se ivi în piaţa prefecturii. Pe străzi mai întâlnise cârduri de ţărani; nu le era frică; râdeau. Unul, din sat de la Vădastrele, întrebă:

— Ce-ai în traistă, bă?

— Am nişte cârnaţi, răspunse Mitriţă Mitrache.

— Se vedea bine că are altceva în traistă, nu cârnaţi. Avea un pistol-mitralieră, desfăcut.

— N-ai nişte cârnaţi şi pentru noi?

— N-am, dar care aveţi, veniţi la prefectură!

— Păi cu armata ce faci, bre?

— Armata stă şi se uită la noi, ne păzeşte să nu ne fure cineva ceva! zise Mitriţă Mitrache cu cea mai mare veselie şi plecă mai

departe.

Cum ajunse în piață, văzu ceea ce văzuse şi la plecare: mitralierele cu țevile unele spre prefectură, altele spre străzile ce duceau din piață în oraş, şi cutiile de cartuşe lângă ele; soldații aşezați pe cutii de cartuşe, pe pături; ofițerii care stăteau de vorbă câte doi-trei. Dincolo, prefectura mare şi albă cu frontonul de stuc cu dâre de murdărie de la porumbei, şi stema județului, şi literele de aur înnegrit: *Palatu Administrativu.* Ferestrele sparte la parter, uşa mare, strâmbă, scoasă din țâțâni; şi, aşezat între labele leului de ghips din dreapta peronului, un țăran cu cojoc şi căciulă neagră; era Minică, care-1 aştepta pe Mitriță Mitrache. Se vedeau chipuri la ferestrele de sus; un ochi foarte pătrunzător ar fi desluşit chiar şi în lucarnele acoperişului țevi de arme şi fețe cu privirea cercetătoare. Soldații în haine kaki şi prefectura mută stăteau față în față, dar nu se întâmpla nimic. Tunurile stăteau după nişte saci de nisip, cu țevile întinse înainte, cu acel aer de lăcomie, de gât întins cu o gură căscată la capăt, pe care-1 au tunurile antitanc. Dar nu se întâmpla nimic.

În schimb, se simțea că are să se întâmple ceva. Cum intraseră în piață, soldații scoaseră cu sila pe oamenii care se aflau acolo; dar în prefectură nu încercaseră să intre; cei dinăuntru închiseseră uşile şi, cu armele vardiştilor şi jandarmilor, se pregătiseră să se împotrivească.

Şi acuma, sub cerul cenuşiu, cu armele automate şi tunurile care abia se vedeau, joase şi subțiri în înserare, îndreptate spre prefectură, soldații nu făceau nimic; nu vorbeau; mormăiau uneori între ei câte doi, câte trei; apoi trecea un ofițer prin fața lor, şi tăceau. Ofițerii, nervoşi, râdeau, fumau şi trăgeau mereu cu coada ochiului spre un colonel cărunt cu cizmele vechi şi stâlcite, care stătea drept, cu mâinile la spate, lângă tunurile antitanc. Ochii lui oțelii erau nestrămutați, figura obosită şi severă, neclintită; părea un om care nu ştie ce e oboseala sau plictiseala. Stătea acolo şi nu făcea nimic.

Mitriță Mitrache se făcu că nu vede nimic împrejur, şi trecu pe lângă santinelele şi grupurile de la mitraliere. Deodată un glas gros strigă:

— Stăi!

Mitriță Mitrache simți că-1 trece un fior rece: avea pistolul-mitralieră în traistă – şi nici măcar nu era montat şi încărcat, să încerce să se apere cu foc şi să se dea după colțul prefecturii.

Merse înainte: făcea pe surdul.

— Stai, că trag!

— Mă, ţărane! Stăi dracului, că te împuşc! strigă un al doilea glas.

În silă, Mitriţă Mitrache se opri. Doi soldaţi mustăcioşi şi sprâncenaţi şi slabi, care-i părură ciudaţi lui Mitriţă, se apropiară cu baioneta la armă, urmaţi de un gradat cu barbă lungă neagră. Speriat şi mânios, Mitriţă Mitrache se întreba: „Ce-or fi ăştia? Ce-or fi venit cu popa reghimentului? Să ne prohodească, mama lor...”

— Măi, ce-ai tu în traistă, măi? întrebă zâmbind rece bărbosul. Avea un zâmbet atât de străin şi de crud, încât pe Mitriţă Mitrache îl trecură fiori. Nu ştia dacă de frică sau nu; era ceva în glasul şi-n privirea bărbosului care l-ar fi înfiorat şi dacă nu pe el, Mitriţă, l-ar fi ţintit privirea şi glasul.

— Ce-ai, mă, în traistă? repetă bărbosul.

Mitriţă nu răspunse. Ce să mai răspundă?

— De ce nu vorbeşti, mă? Eşti mut?

Şi bărbosul, care avea pe umeri grade de locotenent, deşi tunica era din postav grosolan, pentru soldaţi, începu să-şi desfacă tocul pistolului, fără să-şi ia ochii de la Mitriţă Mitrache. Acesta îngăimă:

— Ce vreţi să faceţi, don’ locotenent?

Şi se dădu un pas îndărăt. Dar unul din soldaţi îl împinse uşor cu baioneta din spate.

De departe, de pe treptele primăriei, un glas subţire şi prelung ţipă:

— Băă! Daţi-i drumul, băă, că daţi de dracul!

Era glasul lui Minică. Dar locotenentul cel bărbos începu să râdă şi-şi scoase pistolul din toc. „De ce nu l-am montat? De ce nu l-am montat?” se gândea disperat Mitriţă Mitrache simţindu-şi pistolul desfăcut cum îi atârnă în traistă pe umăr, nefolositor.

Locotenentul Antohie aştepta clipa asta de câteva ceasuri. Colonelul le interzisese să facă altceva decât să ocupe amplasamentele, cu armele trupei descărcate. Nu se întâmplase nimic: câteva înghionteli, câteva îmbrânceli, şi-atâta tot. Şi soldaţii, simţind în spate oraşul plin de ţărani, străzile împrejmuitoare în care se vindea un ziar muncitoresc de două pagini mici, ude de cerneală, începuseră să tacă, să se uite ciudat la ofiţeri, înconjuraseră prefectura, dar erau înconjuraţi de oraş.

Şi atunci? Sigur, cu puterea lor de foc, puteau să mături orice... dar de ce n-o întrebuinţau? De data asta nu mai era ca în ianuarie 1941, când el, Antohie, se baricadase într-o clădire în care se trăsese cu tunul. Acuma tunurile le avea el.

Numai că trebuia început într-un fel. Ţăranul ăsta avea o armă în traistă: traista era prea scurtă şi ieşea din ea un capăt de ţeavă neagră cu cătare circulară. Dac-o are în traistă, poate c-a avut-o şi în mână, poate c-a şi tras asupra trupei la somaţiile santinelelor, şi deci el, locotenent de rezervă Antohie, student în teologie, era în legitimă apărare şi în îndeplinirea consemnului...

Ridicase pistolul spre Mitriţă Mitrache, care era alb la faţă; cei doi soldaţi se uitau la Mitriţă Mitrache, ca şi cum ar fi vrut să descopere ceva pe faţa lui; înţeleseseră ce avea să urmeze; erau ucigaşi vechi, „vieţaşi", condamnaţi pentru tâlhărie şi omor la drumul mare.

— Ce e aici, domnule locotenent? întrebă un glas rece şi sever.

Antohie tresări şi se întoarse în călcâie. Colonelul cel bătrân se uită la el, la Mitriţă Mitrache, la cei doi soldaţi.

— Să trăiţi, domnule colonel! Am onoarea să vă raportez: ţăranul ăsta are armament în traistă. L-am arestat.

Urmă o tăcere. Bătrânul se uita mereu la Antohie, la Mitriţă Mitrache, la cei doi soldaţi. Ochii suri erau de neînţeles, pe sub cozorocul împodobit cu frunzişoare de lauri din tinichea aurită, a cărei poleială îşi pierduse de mult strălucirea.

— N-are arme. Are o traistă în spate. Du-te, băiete, zise el tot atât de sever, şi Mitriţă Mitrache plecă în goană, întrebându-se dacă bătrânul era prost sau om bun la suflet. „Cum dracului să fie bun la suflet, că doar erea ofiţer? Şi pe la oraş sunt oameni suciţi", se gândea Mitriţă Mitrache pe când urca în goană, cu inima bătând, scările peronului, unde-1 aştepta Minică.

Colonelul Dumitriu porni îndărăt, fără un cuvânt către Antohie. Îl dispreţuia prea mult. Pricepuse. Stătu singur, cu mâinile la spate, drept şi ţeapăn, lângă roata de cauciuc a tunului din dreapta. Se făcea noapte. Trecuse ziua fără să se întâmple nimic. Nici nu trebuia să se întâmple. Îşi aducea aminte: cota 304, un deal cu dâre de pământ ca nişte muşuroaie prelungi de cârtiţe: de-acolo venea foc, într-o dimineaţă de primăvară a anului 1917, iar el, sublocotenent, urca pieptiş, repetând mecanic: „După mine, copii! După mine, copii! Hai, băieţi!" Îşi auzea glasul subţire, spart, şi-i vedea pe „băieţi" cum urcau, greu, şi cădeau, pe brânci,

de-a berbeleacul, pe spate, unul țipa, cu mâinile pe față, şi mergea de-a lungul dealului, nu în sus... Pe urmă, decorat, avansat, avusese povestea cu țăranii bulgari pe care refuzase să-i împuşte. Pe urmă, nimic. Cazarmă, serviciu, instrucție... O viață pierdută. Şi acum? „Băieții", „copiii" erau acolo în prefectură. Ăştia umblau pe lângă el spre cota 304 şi strigau „ura!", slab, cât poate striga un om care aleargă la deal. Muriseră degeaba. Luaseră cota 304 degeaba. Şi acum, Turtureanu, canalia, bruta de Turtureanu, care nu şovăise atunci să-i masacreze pe țăranii bulgari, îi dăduse a înțelege că trebuie să creeze un incident, să tragă... Nu. Era pensionar, sădea cartofi şi-şi vedea de vie; îl chemaseră să-şi mai tragă o dată cizmele în picioare – dar de ce? Pentru asta? „Nu, domnule Turtureanu. Nici n-ai ce să-mi faci. Cariera n-am cum să mi-o mai distrug: şi-aşa sunt la sfârşit..."

Văzu țărani care ieşeau din clădirea prefecturii şi porneau spre oraş. Erau Costandin, Godea, Vasile Cotulbea, frații Saizu şi alții: porneau să-şi aducă armele lăsate în ascunzători. Colonelul Dumitriu nu ştia cine sunt, cum îi cheamă, ce patimi sau suferințe i-au adus aici şi-i mână după arme. Dar ghici ce făceau, şi se duse să dea ordine că „spre a evita ciocniri sângeroase, trupa să ocupe şi să păzească unul din trotuare, iar celălalt să fie lăsat spre folosința cetățenilor". Şi astfel, toată noaptea, când flăcăii se-ntorceau pe furiş la prefectură, răcnetele santinelelor le arătau nu calea închisă, ci calea liberă:

— Stăi! Treci pe partea ailaltă!

— Stăi! Pe dincolo!

Iar ei, veseli, râzând de prostia militarilor, se strecurau spre clădirea albă, în care era beznă, căci se tăiase legătura cu uzina electrică şi cu telefoanele.

Pe la sfârşitul nopții, colonelul Dumitriu, care se plimba încet, fumând o țigară de foi, prin fața prefecturii, văzu o maşină oprindu-se în piață şi un grup de mogâldețe cenuşii venind spre el. Piața era în beznă, căci, ca să nu lumineze prefectura, trebuiseră să taie curentul şi în piață. O matahală se apropie de colonelul Dumitriu şi glasul lui Turtureanu, răsunător şi brutal, rosti:

— Ei, noroc, coane Petrică! Ce mai e pe aici?

— Să trăiți, domnule general, începu rece şi țeapăn colonelul Dumitriu şi-şi dădu raportul ca la regulament.

— Hai, lasă asta... Ce mai e cu țopârlanii? N-ați avut nimic,

răniți, morți, ceva?

— Nimic. Totul a decurs fără incidente.

— Aşa. Foarte bine. Foarte bine, rosti generalul Turtureanu, pe un ton de nemulțumire iritată. Du-te şi te odihneşte, coane Petrică... Nu mai e de vârsta dumitale să pierzi nopțile...

— Pot să stau aici foarte bine...

— Nu, lasă. Predă comanda ajutorului dumitale; o să stau şi eu aici, aşa că n-ai nicio grijă... Noapte bună, monşer.

Şi-i întinse mâna. Colonelul Dumitriu pocni din pinteni, cu mâna la chipiu:

— Să trăiți, domnule general!

Se-ntoarse în călcâie şi plecă în întuneric; nu-i strânsese mâna. Turtureanu înjură veninos printre dinți. „Nu mai am cum să-l ating..." se gândea el, dar se consolă amintindu-şi de cariera pierdută a celuilalt, de bătrânețea tristă şi dezamăgită, şi-şi veni în fire, de satisfacție. Îl goni din mintea sa pe bătrânul rezervist, şi se uită atent şi concentrat la clădirea prefecturii; trebuia atacată în zori, cu vărsare de sânge; le trebuia dat un exemplu țăranilor – şi trebuia să se afle în toată țara că încercarea de aici dăduse greş.

Oamenii la care generalul Turtureanu se gândea în clipa aceea, şi care urmau să-şi piardă viața a doua zi dimineața prin glonț, schijă de obuz şi şoc de presiune, şi pe care generalul Turtureanu îi desemna în mintea sa prin noțiunea abstractă de „țărani", erau Ion al lui Lepădat, cazangiul, prefect ad-interim al județului; Trandafir, hamalul; Mitriță Mitrache, Minică, Eftimie, Godea şi încă vreo câteva sute, înghesuiți în sălile şi birourile prefecturii, adormiți pe mese şi pe scaune şi pe jos, sau stând la poveşti cu glas scăzut, pe când la ferestre făceau de pază cei mai tineri din ei, înarmați cu tot ce se putuse aduna: arme aduse de pe front, pistoale şi carabine ale vardiştilor, grenade.

Ion Lepădat umbla prin sălile înalte şi întunecoase, unde auzea sforăituri şi oftaturi, şi glasuri înăbuşite; undeva un fluier ciobănesc cânta stins ca de departe.

— Nelă...

Cineva îl chema. Când se apropie, omul, întins pe jos, îl trase de pulpana scurtei de postav:

— Măi Nelă...

Era Avram Saizu.

— Ce e? Ce facem?

— Stăm, Avrame, şopti Lepădat. Nu ne mişcăm de-aici nici morţi. Tovarăşii de la Bucureşti ştiu... Nu se poate: răzbim noi.

— Bine, şopti Avram, şi se lăsă iar jos, iar Ion Lepădat, cu Trandafir după el, îşi urmară inspecţia prin clădire.

Eftimie vorbea cu un om din sat, unul Ifrim, care-i era cam rudă:

— Zi, Ifrime, ce faci tu cu un pogon? Să zicem că se-mparte moşia boierului. Vine un pogon, ăl mult două, de căciulă. Tu, auzi? faci ce vrei. Dar cu un pogon – dacă vrei ţi-1 cumpăr de pe-acuma. Uite, îţi dau scris hârtie la mână, că-ţi plătesc preţul a două pogoane, cum ne-om întoarce în sat. Mi le vinzi?

— Păi cum să ţi le vând? întrebă uimit Ifrim, scărpinându-se. Era slab, mic, pipernicit, cu o barbă ca un arici, şi se scărpina grozav; îl mâncau păduchii. Cum să ţi le vând? Nici nu le am! Ce, să-ţi vând ce n-am?

— Lasă tu asta, spunea Eftimie. Eftimie era tras la faţă, încordat, îi tremurau mâinile. Lasă tu asta. Dacă se face împărţirea, tu-mi dai două pogoane. Dacă nu, şi dacă ne răzbesc ăi de-afară, ne-om socoti noi. Îmi munceşti. Ce, o să te jupoi? Tu banii îi iei şi faci cu ei ce-oi vrea. Ai? Mi le vinzi? Vinde-mi-le.

— Le-aş vinde, rânjea Ifrim, ispitit şi totuşi stânjenit, căci i se părea că-1 fură pe Eftimie dacă-i ia banii. Le-aş vinde, mormăia el, scărpinându-se.

Într-alt colţ, în întuneric, Godea stătea pe burtă şi rodea un pai. Îi şoptea lui Costandin, cu o suflare fierbinte, de om care are friguri:

— Măi, o să fac copii, şi-o să muncim toţi ce ne dă acuma. Dar de asta nu ştiu cum o să scap. Nu pot fără muierea asta; nu pot, Costandine; de mi-ar lua-o cineva, mi-aş face seama. Dar nici cu ea nu pot; prea mă chinui. Ştiu că n-are vină. Au măritat-o cu sila. Dar ea de ce a răbdat? De ce nu s-a dus să se dea în Vedea cu o piatră de gât? Cum l-a răbdat pe ăla să se atingă de ea? Uite, mi-i drag de ea şi-aş vrea să fie curată ca o floare... şi ea-i spurcată... A spurcat-o, dumnezeul lui de...

— Taci, măi; eşti nebun, zise liniştitor Costandin. Îţi trece. Ce-a fost nu mai e; ce, parcă ei nu de tine i-i drag? Nici nu mai ştie de Eftimie. Ce vină are ea?

— Da' ce vină am eu, să mă chinuiesc aşa? gemu Godea. Uite, parcă-i văd pe ea şi pe Eftimie înaintea ochilor, şi-mi vine să mor, aşa o scârbă mă apucă... Ahh...

Şi se-ntoarse pe partea cealaltă. Costandin îl auzi cum scrâşneşte din dinţi. Puse mâna pe umărul lui Godea şi oftă, necăjit. „Sărmanul Gudică... auzi ce nebunie i-a intrat în cap!" Deodată simţi că-i priveşte cineva: doi ochi sclipeau în întuneric. Era Eftimie, care se ridicase într-un cot. Când văzu că şi Costandin îl priveşte, se culcă la loc.

Mitriţă Mitrache era de pază la o fereastră, cu automatul culcat pe pervaz. Vorbea, cu ochii la piaţa goală din faţa lor, care se întrezărea alburie în beznă, unde amplasamentele soldaţilor erau nişte pete întunecate. Vorbea, ţinându-1 de mână pe Minică.

— Mă, tu eşti al dracului, mă Minică, zicea el într-o şoaptă mulţumită. Tu ai sărit la ăla, că altfel mă-mpuşca; şi ai zbierat de-a venit colonelul; altfel cine ştie ce păţeam; mă, ce om al dracului eşti tu, măi Minică!

— Hai sictir, că eşti prost! îngână Minică, stânjenit şi batjocoritor.

Dar Mitriţă Mitrache nici nu-1 asculta şi-i spunea cum o să se împartă pământul şi o să aibă toţi, şi el, Mitriţă, o să se cunune cu fata lui Uţu, iar el, Minică, o să fie naş şi...

— Hai sictir, că eşti nerod, bă! zicea Minică. Tu crezi că toate minciunile astea sunt adevărate... Ai să vezi tu!

— Ba tu ai să vezi!

— Ba ai să vezi tu, zise aţâţător Minică, spunându-i şi ce anume obiect ruşinos va vedea Mitriţă Mitrache. Dar acesta îi spuse să tacă şi-i arătă mişcarea din piaţă:

— Ne atacă, bă!

Se auzea tropot greu, glasuri, huruit înăbuşit de chesoane, copite de cai. Mitriţă Mitrache se repezi să-l anunţe pe Nelă, pe Trandafir şi pe ceilalţi câţiva muncitori care erau cu ei. Peste câteva clipe, clădirea prefecturii era plină de un freamăt de glasuri înăbuşite, ţevi de arme ieşeau pe ferestre, şi un om se aplecă peste balcon, încercând să pătrundă cu vederea prin bezna care începea să se tulbure cu cenuşiul leşietic al zorilor. Deodată omul acela zise tare, cu glasul schimbat:

— Se cară!

Ion Lepădat ieşi cu Mitriţă şi Godea şi încă vreo doi cu automate care-1 păzeau; până ajunse jos, piaţa era goală. Sacii de nisip care apărau tunurile rămăseseră acolo. Ion Lepădat le spuse flăcăilor:

— Ei, fraţilor, înseamnă că la Bucureşti, *s-a făcut!*

*

Povestea aceasta nu are sfârşit, căci ea însăşi nu e decât un început, al altor poveşti. Numai o întâmplare a urmat, care trebuie adăugată aici, tocmai ca să se vadă că de-abia începea ceva. Întâmplarea s-a petrecut într-o noapte, într-un vagon de vite plin de oameni cu geamantane, saci şi lăzi; erau femei cu broboade, cuconiţe, bărbaţi asudaţi, soldaţi; era vară, cald, vântul era uscat şi plin de praf şi fierbinte. La o haltă (la Salcia, mi se pare) s-a oprit şi s-a auzit afară zarva ţăranilor, muierile care-şi strigau în gura mare soţii, babe ce se pierduseră de copiii lor care le duceau la spital la oraş, gălăgie mare, şi buzna la uşile vagoanelor. Un flăcău a intrat cu greu, urcat de alţi doi care-1 împingeau de la şezut, în vagonul unde mă aflam eu, cel ce scrie această cronică. Era slab, plin de praf, cu dâre întunecate pe haine şi cu braţul legat gros în fâşi; avea braţul cât un copil mic, înfăşat; iar feşile, la lumina unui felinar de gaz pe care-1 avea cineva în vagon, se vedeau pătrunse de sânge.

— Ce-i cu dumneata? Unde-ai fost rănit? Cum? De ce?

— O rafală de automat a tras unu-n mine... Mi-a rupt osul, şi mă duc la spital, să-mi puie mâna-n ghips...

— Păi de ce? Ce-a avut cu dumneata?

— S-a împărţit moşia boierului... Şi au venit toţi, cu ţăruşi cu căruţe, cu pluguri... Unii s-au întins şi peste ce nu era al lor, după împărţeală... Uite aşa, unul, al dracului, unul Minică, a intrat cu plugul în joacă, numai să-i facă necaz, în partea altuia, care-i erea prieten. S-au certat, şi ăla a tras cu automatul în el. Eu am sărit să-i despart, şi mi-a trecut rafala prin braţ; da' lui Minică, săracul, toate i-au mers în piept. Pe urmă, când a priceput ăla, prietenul lui, că el glumise, a căzut pe jos peste el, şi-l strângea în braţe, şi plângea, şi-şi muşca mâinile; a vrut să se omoare; l-au ţinut oamenii. N-am văzut om să-şi muşte mâinile; ca un câine şi le muşca, săracul Mitriţă Mitrache. Îi părea rău. Da' şi ăla, prea erea nebun. Ce, erea de glumă? Cu pământul nu e de glumă.

PARTEA A DOUĂZECI ŞI UNA

ISABELA

ŞI

SFÂRŞITUL CARIEREI LUI DIMITRIE COZIANU

I

Dimitrie Cozianu era în 1945 un bărbat de patruzeci şi patru de ani, înalt, spătos, îmbrăcat veşnic în flanel englezesc cenuşiu, cu gulerul cămăşii veşnic alb, neprihănit şi scrobit. Avea păr sur la tâmple; pielea feţei, gălbuie, era a omului suferind de ficat. Omul acesta elegant şi sumbru, care moştenise mohoreala saturniană a străbunicului său, avea, sub sprâncene groase, negre, nişte ochi duşi în fundul capului, a căror privire întunecată, adâncă şi tainică, era a unui om care ştie multe, a unui om care are secrete, tace asupra multor lucruri ştiute numai de el, în sfârşit privirea unui om în stare de fapte surprinzătoare, de combinaţii tainice, nebunesc de îndrăzneţe, pe care nu le află lumea decât după ani de zile, atunci când au devenit amintiri, poveşti, istorii ciudate; şi atunci se spune: „Uite, la asta nu m-aş fi aşteptat din partea lui!" Sau: „Evident; ajungea să-l vezi ca să-ţi dai seama că e în stare de orice".

În seara zilei de 23 februarie 1945, domnul Dimitrie Cozianu era în vizită la văru-său, Cezar Lascari, directorul Băncii „Europa S.A.R" în casa acestuia din Parcul Bonaparte. Afară era un frig uscat, cerul strălucea plin de stele, iar în câteva maşini trase la trotuar şoferii dormeau. Înăuntru, îndărătul perdelelor trase (erau perdele mari şi grele de catifea gălbuie), aplicele de cristal de Murano luminau moale pereţii de *calcio-vecchio* ca aproape ai tuturor caselor din cartierul acela nou, cu locuinţe de oameni bogaţi sau recent îmbogăţiţi. În salonul cu două piane la care nu cântase nimeni, în seara aceasta stăteau douăsprezece persoane. Se ridicaseră de la masă. Alexandra Lascari, blondă, înaltă şi voinică, veselă şi liniştită ca o fiinţă care n-a avut niciodată griji şi n-a suferit niciodată (firele albe din păr erau numai ale vârstei), purta una din primele rochii lungi din Bucureştii anului 1945; fuseseră lansate în Apusul Europei, obraznic de costisitoare pentru femeile modeste care abia ieşiseră din mizeria războiului; dar asta era moda atotputernică pe care n-o lansau ele, ci cucoanele mari, actriţele amante de oameni bogaţi şi bogătaşele neurastenice din toate colţurile pământului. De aceea soţia lui Cezar Lascari purta o rochie de *demi-soirée* până aproape de glezne şi tocuri înalte de o şchioapă la sandalele făcute din câteva

cureluşe înguste din piele de rechin. Mai era acolo vară-sa Elvira Vorvoreanu, care îşi vopsise părul, ca totdeauna, într-un negru exagerat, de cărbune; era galbenă, cu cearcăne adânci şi obrajii supți; avea un cap de mort, împodobit la urechi cu două mari smaragde, ce-şi lunecau luminile de culoarea zemii de cucută. Elvira Vorvoreanu le spunea lui Dimitrie Cozianu, lui Jack Varlam şi fraților Haralamb ce veşti mai avea de la țară. Jack Varlam era un distins avocat bucureştean şi proprietar al unei sau unor fabrici textile; bărbat solid, masiv, pieptos, gros, cu fălci puternice, şi vinişoare roşii în obraji şi în nas; totdeauna proaspăt ras, cu obrajii lucioşi, cu haine sobre şi fără exagerată eleganță, avea nişte ochi mici, reci, străpungători, palizi, de un albastru decolorat, care spuneau multe despre el în ciuda lipsei lor de expresie. Ionel Haralamb (Ion Paul) era un bărbat subțire, cărunt, elegant, cu hainele cam uzate, fiindcă i le croise Pyle la Londra cu zece ani înainte şi domnul Haralamb nu voia să-şi facă la Bucureşti. Era un om care nu făcuse niciodată nimic, fiindcă, tânăr fără avere, luase o cucoană mai în vârstă ca el şi foarte bogată, care murise la timp, lăsându-1 singur moştenitor, după care domnul Haralamb trăise zece-cincisprezece ani ocupându-se numai de femei. Bărbat agreabil şi amabil, era prietenul casei, bea whisky cu Cezar Lascari şi o întovărăşea la teatru, la concerte sau la cumpărături, pe Alexandra Lascari.

Cu totul altfel era fratele său, Jean-Pierre Haralamb, zis şi Haralamb schilodul, care, tot atât de fără avere ca şi Ionel, nu luase nicio „partidă" bună, fiindcă era şchiop dintr-o paralizie infantilă. Acest om uscățiv, cu fața îngustă şi colțuroasă, cu părul rar şi cu ochelari cu rame groase negre, fusese obscur funcționar în Ministerul de Externe şi risca să moară necunoscut şi neavansat, fiindcă n-avea nici nume boieresc, nici relații în lumea mare.

Dar dintr-odată în cele câteva luni de tratative secrete, febrile, când Mihai Antonescu încerca să-şi salveze capul, când regele încerca să-şi salveze tronul, când toată lumea politică se zbătea să facă armistițiu numai cu puterile anglo-saxone şi să scape de înaintarea uriaşă a frontului armatelor sovietice, care aduceau de la sine eliberarea şi dezlănțuirea forțelor populare şi revoluționare din țară, în acele câteva luni Jean-Pierre Haralamb devenise pe nesimțite, dar foarte repede, creierul Ministerului de Externe şi unul din cei mai importanți oameni politici – mai important decât

se bănuia. Peste capul boierilor uşuratici şi superficiali de care era plin ministerul, acest infirm ce suferea de o boală fără leac, cu sfârşit fatal şi de neamânat – putea să mai trăiască doi, trei, patru ani, dar nu mai mult, şi ştia şi el asta – condusese din umbră nenumărate acţiuni şi tratative secrete şi continua şi în clipa asta. Şedea pe o canapea, între două cucoane, cu bastoanele lângă el (umbla în două bastoane, de la un fotoliu până la maşină şi de la maşină până la alt fotoliu), şi asculta fără să spuie nimic. De un an de zile era din ce în ce mai des invitat într-o lume care-1 ignorase până atunci sau îl tolerase ca fiind fratele inteligent şi foarte citit al simpaticului şi mondenului Ionel Haralamb. Acuma, îi simţeau puterea şi-l tratau ca atare ei, oamenii care aveau nevoie să-şi încălzească la soarele puterii sângele subţire şi rece, fiinţa uşor pieritoare. Şerban Romano, prieten cu fraţii Haralamb şi văr cu Cezar şi cu Cozianu, se apropie şi el s-o asculte pe Elvira Vorvoreanu. Era gras, rotund, cu obrajii bucălaţi, ochii tulburi şi şezutul proeminent; hainele prea elegante (purta cipici de şarpe şi ciorapi violeţi, iar la buzunarul smokingului o batistă violetă) şi umbletul cam din şolduri, cu paşi mici şi frecându-şi genunchii, erau ale altui om decât fusese el cu douăzeci de ani înainte: pe vremuri un bărbat tânăr şi serios, ajunsese acuma un adolescent bătrân şi uşuratic.

— E mai rău ca în 1907, spunea Elvira Vorvoreanu. Am văzut cu ochii mei ce s-a petrecut şi atunci, şi văd şi acum. Acum e mai rău. De ce nu se iau măsuri? *Quest-ce que vous foutez, vous autres?*[21] îi întrebă ea cu brutalitate pe Cozianu şi pe Jean-Pierre Haralamb, care, deşi funcţionari ai statului, n-aveau niciun amestec: unul era economist, iar celălalt diplomat.

De aceea ridicară din umeri amândoi. De la pian se auziră râsete şi grupul se întoarse dintr-odată într-acolo. Un domn cu mustaţă roşcovană se aşezase la pian, silit de trei cucoane. În curând izbucni o gălăgie ritmică de sub mâinile lui, care izbeau cu nesimţire claviatura sonorului şi delicatului „Steinway". Domnul înalţă capul spre cucoanele dimprejur şi le întrebă, vorbind pe nas şi cu accent din Middle West:

— *It's hot, isn't it? Rather, hey?*[22]

---

[21] Ce faceţi voi, ăştilalţi ? *(fr.)*

[22] E „tare", nu-i aşa? *(engl.)*

Şi urmă să zdrobească pianul. Şerban Romano râse încântat.

— E şarmant. Sunt şarmanți. Ca nişte copii sunt...

— Sunt imbecili, mârâi întunecat Cozianu.

— Spuneți voi ce e de făcut, exclamă Elvira. E imposibil de trăit aşa! La cincizeci de ani o dată se dă totul peste cap. Asta-i țară? La patruzeci şi opt, revoluție; la 1907, răscoală; la 1945... Ce să mai vorbim? Aş pleca, pentru totdeauna. Ce căutăm aici? Spuneți şi voi: ce căutăm? Erau mai cuminți părinții noştri că stăteau toată viața la Paris...

— Eu aş sta toată viața la Veneția, zise Alexandra Lascari, visătoare. Să te trezeşti dimineața şi să-ți joace pe tavan reflexul soarelui în apa canalului... şi să auzi mereu cum se izbesc gondolele de peron... şi să nu faci nimic, să stai, să stai... să visezi...

— Fleacuri! zise dur Elvira. Ce e cu manifestația de mâine dimineață?

— E adevărat că o să se tragă? întrebă Şerban Romano cu interes şi cu nervozitate.

Dintr-odată se schimbase; dar numai un ochi atent şi pătrunzător ar fi putut observa subita întunecare, îmbătrânire a expresiei lui, care deveni aceea a unui om suferind, pe care-1 doare ceva nelămurit, ca o amintire ruşinoasă şi dureroasă. Dimitrie Cozianu, căci lui i se adresau întrebările, dădu din umeri:

— Dacă manifestanții vor ataca clădirile publice, Palatul, ministerele, o să se tragă...

Jean-Pierre Haralamb râse sec.

— Nu e nevoie să fii discret. Da, doamnă, o să se tragă, chiar dacă comuniştii nu atacă nimic. Trebuie intimidată mârlănimea. Altfel, ne trezim că se întâmplă ca în provincie, unde câteva prefecturi sunt în mâna lor. Aşa că vă recomand să nu ieşiți mâine pe stradă şi, mai ales, nu pe Calea Victoriei.

— De-ar trimite o divizie de paraşutişti, imbecilii ăştia... mormăi Cozianu trăgând cu ochiul la domnul cu mustața roşcovană.

— Am văzut pe stradă nişte canadieni splendizi, zise Şerban Romano zâmbind visător.

— Cum să trimită? întrebă Jean-Pierre Haralamb. Ruşii le-ar spune: „Ce căutați aici? Duceți-vă pe front!"

Un bătrânel foarte elegant, mititel, cu picioare mici în cipici de lac, veni încovoiat, frecându-şi mâinile albe şi pistruiate, întrebă

vesel şi pisălog:

— E? E? Ce-o să fie mâine dimineaţă? E? E?

— *Rassurez-vous, prince*[23]*,* îi spuse Jean-Pierre Haralamb; o să se tragă în plin. E un lucru hotărât.

— *Parfait! Parfait! Ça va péter! Nous sommes sauvés!*[24] zise bătrânelul chicotind vesel şi se depărtă frecându-şi mâinile.

Era prinţul Bubi Ipsilanti, care se micşorase, se încovoiase, se albise de tot din vremea când era tartorul Jockey Clubului, iar moralmente se schimbase tot aşa de mult, devenind vesel, răutăcios şi cu un aer de permanentă şiretenie, ridicolă şi pisăloagă. Umbla din grup în grup, trecându-şi mâinile, gata să dea cu sâc şi chicotind mereu:

— *Ça va péter! Nous sommes sauvés!*

Grupul din jurul lui Jean-Pierre Haralamb se risipi: sosise ca să ia cafeaua trimisul extraordinar al unei mari puteri din Apus, domn elegant cu o orhidee la reverul hainei, proprietar al unor societăţi de căi ferate din ţara lui. Cozianu rămase singur pe canapea lângă Jean-Pierre Haralamb, cu Jack Varlam pe un fotoliu în faţa lor. Haralamb râse ruginit, neplăcut (era un om care nu ştia să râdă), şi-i spuse lui Varlam:

— Vezi de-i încuie pantalonii băiatului dumitale, că altfel rişti să-l pierzi mâine...

Varlam bâigui un răspuns încurcat, se ridică şi se depărtă, urmărit de croncănitul râsului lui Haralamb.

Cozianu întrebă:

— Ce e cu fiu-său? E socialist şi el?

— E comunist fanatic.

— De unde ştii? întrebă Cozianu.

— Am uitat cine mi-a spus, zâmbi celălalt, încreţindu-şi faţa uscată şi fără sânge. Cozianu murmură:

— Eşti un om foarte bine informat.

— Da, spuse simplu schilodul.

— Bine-ar fi să fii informat şi asupra viitorului...

— Păi pot să-ţi spun: de mâine-ncolo cred că le-am rupt şira spinării. Nu vor mai fi aşa de îndrăzneţi, începe contraofensiva noastră şi retragerea lor. Bătălia, pentru ei, e pierdută.

---

[23] Liniştează-te, prinţe. *(fr.)*

[24] Perfect! Perfect! O să pocnească! Suntem salvaţi! *(fr.)*

— A, nu mă îndoiesc. Pentru mine este evident – zise Cozianu – că americanii şi englezii nu vor tolera un guvern comunist; cu atât mai puțin regele... Dar dumneata ce mai faci? Vorbeşte-mi de dumneata, nu de politică; nu te-am văzut de o lună de zile cel puțin...

— A, eu – zise cu un surâs satisfăcut Haralamb, cu mâinile-i uscățive şi fără sânge încrucişate pe mânerul bastonului – scriu zilele astea un eseu despre capitalismul viitorului şi viitorul capitalismului. Se crede că e o formulă condamnată, că s-a isprăvit cu el. Voi demonstra contrariul, zise el satisfăcut de sine.

Prințul Ipsilanti se apropie de ei, chicotind:

— Ați auzit ce-o să fie mâine! *Ça y est! Ça va péter: nous sommes sauvés!*

II

Jack Varlam plecă printre cei dintâi de la Cezar Lascari. Era furios că fiu-său îl face de râs. Trebuia să vorbească o dată pentru totdeauna cu el, să-l facă să înceteze înhăitarea asta descreierată cu revoluționarii, cu comuniştii. Se urcă în maşină şi nici nu-şi dădu seama când a ajuns. Se gândise toată vremea. Preocupat, trânti uşa automobilului, pe când şoferul descuia gratiile de la marea şi greaua poartă ce ducea, printr-un gang boltit, la garaj. Casa era masivă, cenuşie; toate luminile erau stinse, afară de o fereastră sus, la al doilea etaj, un fel de mansardă unde şedeau servitorii. Acolo era odăița fiului lui Jack Varlam. Varlam-tatăl rămase o clipă cu ochii la lumina aceea; apoi începu să-şi caute în buzunar cheia, mormăind nemulțumit. În sfârşit deschise uşa grea de stejar în stil rustic, înarmată cu fiare late şi negre în chip de frunze, o trânti, trecu prin holul cu covoare groase de Orient unde ardea o lampă pe pianul la care, de la moartea doamnei Varlam, mama băiatului, nu mai cânta nimeni; apoi urcă scara de lemn ce trosnea sub paşii lui grei, repezi şi hotărâți. Jack Varlam era un om energic şi ager, oricât era de masiv, de burtos şi de congestionat la față. Intră în salonul cu fotolii capitonate de culoarea sumbră a tutunului spaniol, cu tablouri proaste în rame foarte late şi foarte aurite şi pereți spoiți cu văruiala zgrunțuroasă, care, sub numele de *calcio-vecchio,* făcuse furori în

Bucureşti între 1930 şi 1940; Jack Varlam aprinse aici o lampă olandeză, cu bilă de bronz şi braţe în chip de S, al cărei metal lucea stins, potrivit cu luxul sumbru, greoi şi fals rustic, pe care-l dăduse odăii arhitectul decorator, căci Jack Varlam dispreţuia şi ignora orice fel de artă, declarând cu o mândrie brutală: „eu nu mă pricep la de astea", şi cu atât mai mult nesocotea alcătuirea unui interior. Trecu prin salon gâfâind, cu capul sus, înălţând bărbia grea şi fălcile congestionate. Urcă a doua scară, ajunse pe coridorul mansardei şi bătu la o uşă, apoi intră fără să mai aştepte răspuns. Un tânăr care şedea pe vine în mijlocul odăii întoarse capul şi, văzându-l pe Jack Varlam, se ridică încet în picioare. Era fiu-său.

Înalt, mai înalt decât tată-său, subţiratic, slab, iar părul creţ, faţa măslinie, de o paloare mată, ochii negri, umbra albăstrie a bărbii pe obraji, fruntea netedă, îngustă, ca fildeşul, obrazul îngust, supt, prelung, totul îi dădea înfăţişarea unui tânăr spaniol sau marocan, învăţăcel al Universităţii din Cordoba, când Cordoba era arabă. Acest tânăr, în pantaloni necălcaţi şi tricou gros care atârna pe el cam la întâmplare, ca pe un om prea preocupat de altceva ca să dea mare atenţie îmbrăcăminţii sale, îşi scoase ochelarii şi se uită la Jack Varlam. Era fiu-său, Ionel Varlam.

— Bună seara, zise Jack Varlam şi căută un fotoliu în care să se aşeze.

Dar cele două fotolii erau încărcate cu pachete cubice de cărţi legate cu sfoară; pe patul desfăcut erau două-trei teancuri de cămăşi şi ciorapi, două-trei rânduri de haine erau atârnate pe marginea dulapului deschis; peste un teanc de batiste era pusă fotografia încadrată a unei femei tinere, cu părul tuns scurt, cu bucle pe lângă urechi, după moda anilor 1925 şi care, cu ochii ei negri, sprâncenaţi, încercănaţi, adânci, de orientală, avea o asemănare mare cu tânărul Varlam. Acesta răspunse rece:

— Bună seara.

Şi continuă să împacheteze. Pe jos, deschise, două geamantane de carton presat, pe care Varlam nu i le ştia, aşteptau să fie umplute.

— Ce faci? întrebă Varlam.

— Nu vezi? răspunse Varlam fiul. Împachetez.

Urmă o tăcere.

— Pleci? întrebă iarăşi Varlam.

Elegant, masiv, cu gulerul alb şi cravata bine făcută, congestionat de hrană prea bună şi băutură prea multă, îl ţintea cu ochii reci, albaştri, decoloraţi, pe tânărul în pulover şi cu gulerul descheiat, cu părul creţ şi ochelari, care nu semăna deloc cu el, şi totuşi era fiul lui. Se gândi: „Dacă n-aş fi cunoscut-o atât de bine, aş crede că l-a făcut cu altcineva...”

— Pleci, Ionel? întrebă el a doua oară.

— Da, răspunse tânărul Varlam. Trebuie să plec.

— De ce trebuie să pleci? întrebă tată-său cu oarecare şovăială.

Tânărul îl privi şi-şi scoase iarăşi ochelarii. Părea obosit, dar mulţumit. Spuse fără emfază:

— Trebuia să plec încă din august anul trecut... sau încă şi mai de mult – de când am început munca ilegală. Nu era just să mă folosesc de casa ta, în care ştiam că Siguranţa n-o să cotrobăiască. Nici să mănânc şi să mă-mbrac din banii tăi... Le-am spus treaba asta tovarăşilor mei, şi mi-au spus că bine fac că plec...

— Măi, dar eu sunt tată-tău, zise rece Jack Varlam. Era normal să trăieşti de pe urma mea...

— Nu ca activist al partidului, spuse celălalt, dând din umeri.

Jack Varlam lăsă bărbia să-i cadă pe piept, apoi rosti dureros:

— Mult m-ai făcut să sufăr, măi băiete...

— Şi tu pe mine... şi pe mama, răspunse celălalt cu glas schimbat şi aruncându-i o privire otrăvită de duşmănie.

Jack Varlam înălţă brusc capul:

— Cum? Îţi interzic să amesteci pe maică-ta în prostiile şi mârşăviile tale! Maică-ta a fost o sfântă!

Ionel Varlam se îngălbeni:

— Numai faptul că numeşti mârşăvie cea mai nobilă activitate posibilă azi pe pământ, dovedeşte destul că nu mai am ce căuta la tine în casă, zise el tremurând. Dacă ai venit să scuipi pe ce am eu mai sfânt, spune-mi, ca să ştiu şi să ies pe uşă fără bagaje! exclamă el ridicând glasul tot mai mult.

Jack Varlam însă, se făcu vânăt:

— Dacă trăia maică-ta, o făceai să moară acum cu purtarea ta! spuse el.

Ionel Varlam răspunse, cu otravă şi-n glas de data asta:

— Da, dar nu mai trăieşte, fiindcă ai făcut-o tu să moară mai din vreme!

— Măgarule! Ticălosule! Cum îţi permiţi? răcni Jack Varlam, cu

pumnii strânşi.

Ionel Varlam zâmbi ascuțit şi galben:

— Bine că mă insulți numai pe mine şi-ai lăsat în pace munca de partid...

Jack Varlam însă nu-1 asculta.

— Ce ți-am făcut ca să te porți aşa cu mine? exclamă el scos din fire. Apoi, cu spatele rezemat de tocul uşii, îşi privi fiul cu o disperare morocănoasă:

— Tot eu sunt de vină... Eu te-am educat aşa...

Ionel Varlam se lăsase iarăşi pe vine, îşi pusese ochelarii şi era pe cale să umple un geamantan. Se uită brusc la tată-său:

— Tu eşti de vină..., dar nu fiindcă m-ai fi educat aşa. Tu nu m-ai educat deloc. Dacă aş fi fost crescut de tine, aş fi un tânăr afacerist sau un avocățel fără scrupule, pus pe îmbogățire, sau un tânăr politician ipocrit şi corupt, eventual puțin agent de siguranță, sau toate la un loc cum...

Era cât pe ce să spuie „cum eşti tu", dar se stăpâni şi încheie:

— Sau un mic fecioraş de bani gata, bolnav de vicii sexuale, bețiv şi amator de stupefiante. Asta aş fi ieşit, dacă mă creşteai tu. Din fericire m-a crescut mama; avea timp pentru asta, când erai tu la doamna Gherson, sau la Gaby Ionescu, sau la altă metresă de-a ta...

Vorbise fără accent deosebit; cuvintele erau destul de cumplite ca să nu mai poată fi încărcate de patima glasului; dimpotrivă, vocea lui Ionel Varlam se făcuse seacă şi ştearsă.

Jack Varlam gemu, stăpânindu-se din răsputeri:

— Să pleci! Marş afară, câine!

Ionel Varlam dădu din cap trist:

— Sunt om, nu sunt câine... tratezi prea mult oamenii ca pe nişte câini... dar nu sunt...

Jack Varlam se cutremură. Suflând greu, îşi puse mâinile pe față:

— Ce-am făcut? Ce-am făcut? gemu el înăbuşit.

Ionel Varlam zise:

— Ce-ai făcut? Ai adunat bani şi putere prin toate mijloacele... Ai călcat sute de oameni în picioare... şi ai făcut-o nefericită pe mama...

— Minți! răcni tatăl.

Fiu-său puse fotografia doamnei Varlam în geamantan şi-l închise:

— Nu mint, spuse el obosit. Ai fost şi eşti de un egoism sălbatic, totul trebuia să existe pentru tine şi pentru satisfacerea poftelor tale; muncitorii; clienţii cu procese, afacerile, femeile, mama... Crezi că ea nu simţea?

— Minţi, minţi, minţi! zise tată-său fără să mai poată ridica glasul; părea sleit de puteri, de lupta pe care-o dăduse ca să se stăpânească; şi totodată, lucru ciudat, nu se putea mişca din loc. Ar fi putut scăpa de glasul acela sec, fără emfază, de constatare ştiinţifică, care-1 înjunghia cu fiecare cuvânt. Dar nici nu-i trecea prin gând să iasă din odăiţă.

— Nu mai spune că mint, zise Ionel Varlam, cu o iritare răutăcioasă. Minţi tu când ţii discursuri politice. Eu nu mint. Tocmai de aceea sunt comunist, ca să nu mint pe alţii şi să nu mă mint şi pe mine. Ca să scap din minciuna şi ipocrizia care te înconjoară.

— Bine c-a murit, suflă Varlam. Bine c-a murit, să nu te audă... Dacă te-ar fi auzit, s-ar fi sinucis!

— N-avea nevoie, ţi-am mai spus, replică Ionel Varlam.

Jack Varlam îl întrebă cu un glas ciudat:

— Cum îţi permiţi să vorbeşti astfel de părinţii tăi?

Ionel Varlam roşi tulburat. Întâia oară în seara aceea strigă:

— Nu de „părinţii mei" vorbesc aşa, ci de tine. Pe mama o iubesc şi acum, cum am iubit-o cât a trăit; aş lua-o cu mine şi am pleca împreună de aici!

— Ionel! strigă tremurător Jack Varlam cu mâna pe piept: nu ştii ce faci! Eşti copilul meu, măi băiatule...

Apoi schimbă deodată tonul şi, sec, practic, întrebă:

— Te duci mâine la manifestaţie?

Fiu-său, bănuitor, întrebă:

— De ce vrei să ştii?

— Nu te duce, măi copilule. Uite, ca să mă înţelegi (poate că acum în sfârşit ai să mă înţelegi): te las să pleci, să faci ce vrei, să-mi vorbeşti oricât de murdar şi de josnic, dar nu te duce mâine la manifestaţie! Are să se tragă în manifestanţi, o să fie o baie de sânge! Nu te duce! Promite-mi!

Se apropie de fiu-său, dar acesta se dădu un pas îndărăt; părea cutremurat de repulsie şi ură:

— Nu-mi trebuie o viaţă pe care mi-ai dat-o tu. Nu vezi că vrei să ai un copil al tău, proprietatea ta, şi că-1 aperi ca pe un obiect neînsufleţit, al cărui proprietar eşti? Ce-ţi pasă dacă eu,

neducându-mă mâine la manifestație, îmi pierd stima tovarăşilor mei, îmi pierd onoarea, îmi pierd rostul de a trăi! Ți-e egal dacă mi-am pierdut sufletul! numai să trăiesc. Ei, află că prefer să mă curăț mâine de un glonte, dar cu bucurie şi mândrie-n suflet, decât să trăiesc o sută de ani prin baruri din banii tăi nemunciți, furați! Ce-ți pasă de mine? Lasă-mă să-mi văd de viața mea... Eu nu mă amestec în a ta... Lasă-mă să plec, mai bine.

Varlam era disperat de umilința cumplită la care se expusese, căci nimeni nu-i vorbise atât de nemilos şi de fără frică, nimeni nu-1 înfruntase aşa niciodată; era disperat şi de simțământul că-şi pierduse unicul copil, că pierduse ceva ce era al lui; se gândea şi la ruşinea publică ce avea să urmeze; îi venea să înnebunească; şi, încercând să-şi ascundă chiar şi față de sine însuşi ce simțea, ajunse să se trădeze, să vorbească alandala. Izbucni năduşit:

— Măi Ionel, băiatul tatii... singura dată în viața mea când am fost sincer, tocmai copilul meu nu mă crede! Am iubit-o pe maică-ta... prost, cum am putut...

— Asta-i bine zis! Cum ştie iubi un om ca tine! spuse duşmănos fiul.

— ... şi tu eşti copilul meu şi-al ei... copilul dragostei noastre... nu te duce mâine la...

— Nu te-a iubit! Niciodată nu te-a iubit! zise fiul. Se vedea cât de colo! Toată lumea ştia! Şi eu mi-am dat seama... curând de tot! N-aveam zece ani când i-am spus odată: „Aşa-i că tu nu-1 iubeşti?" Şi-a început să plângă!

— Nemernicule! răcni Varlam-tatăl şi se repezi la fiu-său cu pumnii ridicați.

Fiu-său nici nu se mişcă. Varlam se opri, se stăpâni, împurpurându-se; urechile şi fruntea i se înroşiră. Şuieră printre dinți, cu buzele umede de scuipat:

— Ti-că-lo-su-le... ti-că-lo-su-le...

Apoi ieşi încovoiat, răpus. Fiu-său îşi scoase ochelarii şi şi-i şterse, apoi continuă să împacheteze, cu mâinile tremurând. Se opri o clipă, luă fotografia maică-si, o privi, o puse la loc şi începu iar să puie peste ea cărți, rufe de corp şi iarăşi cărți.

Varlam-tatăl însă se duse în biroul său (birou de avocat, cu portrete de celebrități ale baroului dintre 1900 şi 1940, cu pereții căptuşiți cu tratate de drept, coduri şi jurisprudență), se aşează la masa de lucru şi stătu multă vreme cu tâmplele în pumnii strânşi, fierbând de ură, scrâşnind din dinți şi gemând:

— Măcar de-ar crăpa mâine!

Jack Varlam încă şedea cu capul în pumni. Se simţea nimicit, ca apoi iarăşi să-l cuprindă dorinţa sălbatică de-a-1 şti mort pe fiu-său, când Ionel Varlam lăsa la poarta unui cămin studenţesc geamantanele şi pachetele şi, după ce-1 convinse pe portar să-l lase să intre, urcă la etaj şi bătu la uşa unei camere. Îi deschise un tânăr blond şi uscăţiv, cu ochelari, care se lumină la faţă văzându-1 şi surâse cu dinţii săi mari şi albi:

— Ei, în sfârşit – s-a făcut? Te-ai hotărât?

Şi-i făcu loc să intre. Fum gros de tutun plutea în odaie; câţiva tineri în pijamale, alţii încă îmbrăcaţi şi unul cu o scurtă de postav pe el şedeau pe cele trei paturi de fier, cele trei scaune şi masa de brad din odaie. Toţi îi erau cunoscuţi lui Ionel Varlam: studenţi comunişti ai Facultăţii de Ştiinţe; tânărul cu ciuf blond căzut pe frunte era de ani de zile prietenul cel mai bun al lui Ionel Varlam. Îl întrebă pe şoptite, privindu-1 în ochi:

— Ai plecat definitiv?

Ionel Varlam dădu din cap. Celălalt îi puse mâna pe umăr, fără să spuie nimic. Ionel Varlam murmură:

— Am venit să dorm aici; deocamdată n-am unde...

— Mai încape vorbă... Şezi. Ai mâncat? Am sandvişuri şi marmeladă. Şezi.

Dar Ionel Varlam exclamă, vesel şi surescitat (simţise încordarea celorlalţi, îi vedea însufleţiţi, întrerupţi de venirea lui dintr-o discuţie aprinsă):

— Ce să şed? Nu pot şedea! Ce facem?

— Nimic, cucerim mâine puterea, spuse cu un calm afectat unul dintre tineri.

Cel cu ochelari îl întrebă pe Ionel:

— Ai pistol la tine? Să nu iei nicio armă! Manifestăm cu mâinile goale; îl zdrobim pe Rădescu cu masa!

Ionel Varlam nu răspunse pentru moment. Era tulburat, exaltat, fericit. Ceilalţi vorbeau tare, strigau, fumau. El se gândea incoerent: „Cucerim puterea... îi zdrobim cu masa". Asta era revoluţia; asta era viaţa, fericirea.

— Ura! Ura! Ura! începu el să strige.

Ceilalţi râdeau; prietenul lui, cel cu ochelari, zise:

— Să te vedem mâine în Piaţa Palatului, dacă mai ai glas.

III

A doua zi, 24 februarie, la ora douăsprezece şi cincizeci şi unu de minute, Dimitrie Cozianu stătea în picioare la fereastră într-unul din apartamentele de la etaj ale Hotelului „Athénée Palace". Aici locuia domnul străin cu mustaţa roşcovană, care fusese în vizită la Cezar Lascari în seara precedentă. Acest domn fuma tutun parfumat într-o pipă şi, cu mâinile în buzunar, picior peste picior, se tolănise într-un fotoliu. Cozianu însă nu se putea desprinde de la fereastră. Vedea Palatul cu o aripă îmbrăcată în schelării, cu catargul de pe faţada centrală, iar sus, pe catarg, fâlfâind steagul pătrat cu stema regelui; regele era acolo, ascuns în Palat. În faţa Palatului statuia de bronz a lui Carol I călare răsărea dintr-o mare de fiinţe mici, mişcătoare. Soarele era strălucitor şi cerul albastru, dar lui Cozianu i se părea totul negru şi cenuşiu; steagurile acelea roşii îi înţepau ochii. Se apleca înainte, cu mâinile pe pervazul ferestrei, şi încerca să deosebească în depărtare, pe masivul enorm şi roşu al clădirii Ministerului de Interne, în construcţie, siluete de soldaţi şi de arme; îi lăcrimau ochii de încordare, dar nu izbutea să distingă nimic. Directorul hotelului îi spusese că sus, pe acoperiş, sunt instalaţi soldaţi din garda regală, cu mitraliere; dar trebuiau să mai fie şi în Palat, şi pe binalele Ministerului de Interne. Unde erau? Ce făceau? Ce aşteptau? Mulţimea asta de zeci de mii de oameni, poate de o sută de mii de oameni, umplea Calea Victoriei cât se vedea cu ochii, se strivea de grilajul de fier al Palatului, se revărsa în străduţele dinspre bulevard şi făcea să tremure ferestrele hotelului cu murmurul ei greu din care izbucneau valuri de aclamaţii; steagurile roşii se legănau şi se adunau în faţa Palatului, pe care flutura în vântul rece micul drapel pătrat cu stema şi cu ciucurii de aur. Ce făcea regele? Ce făcea generalul Rădescu, primul-ministru? Dacă-i mai lăsa cinci minute, deşi păreau neînarmaţi, puteau să ocupe Palatul şi ministerele, aşa, cu mâinile goale, atât erau de mulţi!

— De ce n-or fi trăgând? murmură Cozianu cu o enervare dureroasă, încordată, cu o dorinţă aproape sexuală. De ce n-or fi trăgând, ce mai aşteaptă?

— *What did you say*?[25] întrebă maşinal individul din fotoliu, plictisit.

Cozianu nu răspunse.

— *Nothing seems to happen*[26], mai spuse celălalt, dezamăgit.

O rafală de mitralieră pârâi undeva în piață. Cozianu tresări, scuturat de un fior. În sfârşit. În sfârşit. Bine!

Jos, în piață, altă mitralieră începu să tragă. Omul din fotoliu se ridică, luă un aparat de filmat de pe masă, deschise fereastra şi începu să filmeze cu pipa în dinți:

— *Now, that's something to show to my pals at home*[27]... mormăi el încântat.

În aceeaşi clipă, jos în piață, Ionel Varlam se uită la cei doi oameni între care mergea. Avusese o clipă de frică, o tresărire instinctivă pe care şi-o stăpânise îndată şi, maşinal, se uită în dreapta şi în stânga, la băieții din rândul lui. Erau doi cu ochelari. Unul îşi scoase ochelarii şi şi-i puse în buzunar; al doilea şi-i scoase, îi şterse cu batista şi se uită încordat împrejur. O pânză de gloanțe trecu bâzâind pe deasupra lor. Mulțimea îi apăsa din toate părțile, cu presiunea ei uriaşă, şi-i ducea aproape pe sus, înainte, nici nu vedeau bine încotro, din pricina steagurilor roşii care se legănau în fața lor. Când pârâi a treia rafală de mitralieră, îndelungă, parcă fără sfârşit, prietenul lui Ionel Varlam se lăsă să alunece încet, parc-ar fi vrut să se aşeze pe jos; Ionel Varlam îl apucă şi-l ținu; îl văzu galben, cu privirea fixă, în gol, cu pleoapele pe jumătate căzute pe ochi. Strigă la el, speriat; simți că-i e foarte cald brațul cu care-1 ține şi că-i curge ceva ud pe mână. Era sângele lui sau al celuilalt? O durere cumplită îl săgeta în inimă: are să-i moară prietenul acum, aici, într-o clipă? Îl ridică – celălalt se lăsa greu, inert, şi mulțimea îi purta înainte. Mitralierele trăgeau mereu.

La ora trei şi jumătate Dimitrie Cozianu se desprinse cu greu de la fereastră. Era obosit, sleit de puteri, cu creierul pustiu, parc-ar fi săvârşit cine ştie ce orgie. Nu făcuse nimic, decât să stea la fereastră şi să privească; dar încordarea, aşteptarea, satisfacția şi, acuma, o cumplită strângere de inimă îl zguduiseră şi-l

---

[25] Ce-ai spus? *(engl.)*

[26] Nu pare să se întâmple ceva. *(engl.)*

[27] Ei, asta-i ceva de arătat prietenilor mei acasă. *(engl.)*

epuizaseră. Gazda lui şedea în fotoliu, cu picioarele pe marginea altui fotoliu, şi bea whisky cu sifon. Mulţimea era mereu în piaţă, strânsă împrejurul statuii: se vedeau siluetele subţiri de oameni urcaţi pe soclu; steagurile se adunaseră ca o pădurice roşie în unghiul mort de lângă soclu, acolo unde nu-i puteau ajunge gloanţele. Nu se mişcaseră din piaţă. Dar Rădescu şovăise şi dăduse îndărăt în faţa unui masacru total. Se vedeau oameni întinşi pe asfaltul pieţei, dar mitralierele tăcuseră. Cozianu îşi îmbrăcă paltonul şi cu mâinile tremurătoare îşi luă pălăria şi mănuşile, spuse bună seara băutorului de whisky şi plecă.

Ionel Varlam simţea cum îi zvâcneşte braţul legat cu batista. Al lui fusese sângele: glonţul îi trecuse prin carnea braţului drept; mâneca îi era găurită şi cleioasă de sânge. Pe asfalt, lângă trotuarul din faţa Fundaţiei Carol, o baltă de sânge arăta că acolo murise un om, sau mai mulţi. Sus, pe soclu, un bărbat îndesat, cu părul cărunt care-i cădea în şuviţe pe frunte, cu un cap mare şi puternic, vorbea cu glas răsunător, pasionat, despre victoria inevitabilă a clasei muncitoare.

Când se făcea întuneric – şi se făcu foarte devreme întuneric în acea zi de februarie – Dimitrie Cozianu sună la o uşă discretă în zidul foarte înalt al unei curţi din dosul unei case vechi, vopsită în galben, cu obloanele trase şi cu fâşii groase de frunziş de iederă care mascau în parte ferestrele şi uşile. Îi deschise un fecior cărunt, distins şi cu glas de tenor, care-1 cunoştea, şi-l salută cu deferenţă şi simpatie.

— Conaşul e acasă, Jean? întrebă Cozianu.

— E acasă, poftiţi, spuse Jean, pe care-1 chema Ion, dar era snob şi fandosit.

Cozianu îi dădu pălăria şi paltonul şi urcă. Îl găsi pe Jean-Pierre Haralamb în biblioteca lui, luminată slab de lămpi cu abajur pe măsuţe joase. Hărţi vechi ale Principatelor Române, făcute la Veneţia şi la Viena în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea, portrete în ulei pictate de „zugravi de subţire" necunoscuţi şi înfăţişând boieri cu işlic şi anteriu, încinşi cu şal şi cu mustăţi lungi, asiatice, acopereau pereţi. Hărţile erau acolo fiindcă Haralamb era un om politic; portretele, fiindcă pretindea că se trage dintr-un vechi neam din Valahia, deşi se ştia că e fiu de modeşti mic-burghezi. Rafturile bibliotecii, pline de coduri legate în culori sumbre, îl trădau pe jurist. Jean-Pierre Haralamb şedea în fotoliu, cu un pled pe genunchi şi cu bastoanele de-a dreapta şi

de-a stânga. Mai erau acolo secretara lui, o tânără în tailleur albastru-închis, cu părul vopsit blond şi lăsat să-i cadă pe umeri după moda lansată de actriţa Alida Valii şi pe care o adoptaseră toate secretarele şi dactilografele din Bucureşti în anul acela, un tânăr secretar de legaţie, subţire, înalt, elegant, cu pielea feţei albă ca laptele, părul negru şi ochii albaştri, cu genele lungi. Se ridicară amândoi la sosirea lui Cozianu, şi Jean-Pierre Haralamb concedie secretara:

— Mulţumesc... pentru astă-seară ajunge. Şi, întors spre Cozianu, adăugă: – Încercam să dictez o pagină din eseul meu...

Tânărul cu ochii albaştri, umbriţi de acele gene extraordinare, spuse:

— Vă las şi eu, domnule Haralamb.

Plecă şi el după secretară; Cozianu le răspunse la saluturi cu o superioritate rece; nu-i plăceau aceste figuri care, se zicea, erau amantele, masculină şi feminină, ale lui Haralamb. Se aşeză într-un fotoliu şi se uită la Haralamb. Acesta avea faţa brăzdată de cute de suferinţă; era cenuşiu, obosit. „Cât o mai fi având de trăit?" se întrebă Cozianu. Apoi, cu glas tare:

— Ştii ce-a fost?

— Ştiu tot, murmură Haralamb.

— De ce nu i-a curăţat pe toţi?

— Cum să omoare o sută de mii de oameni? A doua zi aveam revoluţie... Nu, e foarte – foarte grav...

Pe stradă încă circulă grupuri, e o febrilitate, o agitaţie... Venind încoace am asistat la nişte bătăi...

— Între cine şi cine?

— Nu ştiu... Parcă poţi şti?

Urmă o tăcere. Cu degetele subţiri, uscate, albe, Haralamb îşi trase pătura pe genunchi, sună şi-i spuse lui Jean:

— E frig aici...

Cozianu se gândi: „Nu e frig deloc... îi e frig lui... E muribund, nenorocitul". Dar după ce feciorul puse lemne în sobă, îl întrebă pe „nenorocit":

— Ce ne facem?

— O să trebuiască să cedeze regele...

— Cum? exclamă indignat Cozianu. Se gândea: „N-o să pot face nimic cu comuniştii. O să mă bareze, n-o să împingă în sus decât pe oamenii lor".

— În aparenţă. O să cedeze în aparenţă. O să accepte un

guvern în care să intre mai mulți comuniști.

— Dar atunci... exclamă Cozianu.

— Ce, atunci?

— Păi... n-o să-i mai putem opri!

— Trebuie să-i frânăm, să le încetinim acțiunea, murmură Haralamb.

— Cum să le frânăm acțiunea? întrebă Cozianu cu oarecare scepticism.

Haralamb zâmbi subțire, sec:

— Cum s-au dus tratative la Cairo de către Ministerul de Externe, fără știrea ministrului de Externe Ică Antonescu?

Cozianu, care cunoștea rolul mafiei ce domnea la Ministerul de Externe și în capul căreia era Haralamb, înțelese:

— Cum, adică... să-i lovim din spate? Dinăuntru! Asta înseamnă să acceptăm colaborarea cu ei! Unde ne poate duce? Ce câștig am eu sau dumneata din colaborarea asta? Am încercat contacte; nu e nimic de făcut.

Haralamb râse fără putere:

— Ei și?

Cozianu zâmbi cinic:

— Ia ascultă, nene: dar dacă după aceea, la restaurație, toți cei care au colaborat cu comuniștii în această intenție lăudabilă o să fie de-abia considerați trădători?

Haralamb murmură:

— Regele va ști pe fiecare din cei care au vorbit cu mine și le va cunoaște pas cu pas activitatea.

Cozianu rămase o clipă tăcut. Apoi întrebă:

— Trebuie să consider asta ca o propunere făcută mie?

— Da. Dumneata n-ai ocupat niciun post politic important, poți să te dai totdeauna drept tehnician, drept expert în chestiuni administrative și economice... ce să-ți mai spun? Ești unul din cei mai indicați...

Cozianu spuse:

— Ascultă... nu mă deranjează să-i asigur pe comuniști de loialitatea mea, și pe urmă să-i înjunghii... dar dacă observă ei asta... pot fi într-o situație foarte neplăcută, chiar primejdioasă.

— Câtă vreme voi trăi eu, regele va ști de dumneata... și vor ști și alții... Poți fi vârât într-o uniformă de soldat american și urcat într-un avion, într-un ceas. Nu-ți face griji, spuse Haralamb.

Cozianu rămase o clipă tăcut, apoi, deodată, începu să râdă și

spuse jovial şi brutal:

— Ascultă, domnule, dumneata nu prea ai picioare, în schimb ai cap!

Haralamb zâmbi în silă, rece, galben; nu se ştia dacă-i plăcuse complimentul. Spuse:

— Situaţia e gravă... dar bătălia e departe de-a fi pierdută de noi şi câştigată de ei. Părerea mea e că ei o vor pierde. Nu părerea: certitudinea. Ei o vor pierde.

IV

Într-una din serile de la începutul lui martie, Dimitrie Cozianu se duse seara la bătrâna prinţesă Basarab-Comnen, care dădea în fiecare vineri un mic concert de muzică de cameră. Casa ei, pe Calea Victoriei, avea doar un parter, dar înălţat pe un peron de zece trepte. În curte, castanii bătrâni încă nu-şi arătau mugurii în aerul rece. Cozianu intră în primul salon, bătrânesc, cu ghirlande de stuc, cu un lustru uriaş pe schelet de argint şi cu câteva fotolii vopsite în albastru pal şi roz, şi cu tapiseria pălită, înşirate de-a lungul pereţilor. Se stătea în picioare, concertul se terminase. Bătrâna Basarab-Comnen, înaltă, cu peruca roşie căzută pe o parte a feţei pline de pete livide, sprijinită în baston, cu o rochie ciudată, violetă, şi o capă de vulpi albastre, care atârnau pe ea ca pe o sperietoare de ciori, îi întinse lui Cozianu o mână ce părea intrată în putrefacţie din pricina petelor de pe ea şi a tendoanelor care ieşeau prin pielea mumificată.

— Bună seara, zise ea cu glasul său ţipător, bine cunoscut în lumea în care se învârtea Cozianu. Ai întârziat, n-ai să mai auzi nimic. *Monsieur que voila*[28] ne-a cântat ultimele sale opere: o sonatină şi o arietă; pregăteşte şi o simfonietă.

Cozianu dădu din cap rece şi-i întinse o mână inertă compozitorului, domn scund, nervos, sec, cu dinţii rânjiţi într-un etern rictus constipat: era un muzician modern, foarte apreciat. Cozianu se întreba de ce nu i-o fi spus bătrâna pe nume, ci *monsieur que voilà.* Desigur uitase cum îl cheamă:

---

[28] Domnul pe care-1 vezi *(fr.)*

— Am astă-seară noile vedete – zise prințesa Basarab-Comnen – *devinez qui?*[29]

Cozianu dădu din umeri:

— *Quelque américain...*[30]

— Ah, ăştia bântuie saloanele, sunt banali la culme; nu, nu americani; altceva; ceva ce n-ai să găseşti decât la mine – deşi singură mă mir... *ces gens-là chez moi!*[31] exclamă ea cu uimire şi stupefacție şi amuzată la culme. Hai, ghiceşte! *Un rouge cher ami, un rouge!*[32] Un tho-va-răş! țipă bătrâna excitată, cu peruca pe o ureche şi zornăind din foarte lungile pandantive de briliante.

— Un comunist? Au devenit salonarzi? întrebă surprins Cozianu.

— Nu... numai ăsta... Ăsta e foarte amator... de altfel nu e lucrător, *c'est presque un monsieur...*[33]

Şi trăgându-1 pe Cozianu de braț printre grupuri, se opri cu el în fața unui bărbat în haină neagră, croită mediocru şi care, cu mâinile la spate, privea lumea elegantă dimprejur, cu un surâs viclean, de geambaş. Această şiretenie greoaie, care-i încrețea pielea la coada ochilor, îl izbi pe Cozianu.

— Domnul Matei Mardan... domnul Cozianu, cârâi bătrâna Basarab-Comnen.

— Îl cunosc din auzite, spuse Mardan zâmbind şi măsurându-1 din ochi cu prețuire pe Cozianu, de parcă voia să-l cumpere şi-i evalua prețul în gând.

— Cum se face? Nu sunt o celebritate ca alți musafiri ai doamnei Basarab-Comnen, spuse Cozianu.

— Am studiat în vremea din urmă problemele financiare, zise Mardan, urmărind-o cu ochii pe prințesa Basarab-Comnen care, după un zâmbet înfiorător şi amabil, se depărtase sprijinită de bastonul cu cap de fildeş. Cunosc activitatea dumitale de consilier tehnic al Ministerului de Finanțe şi, după cum vezi, am socotit-o de aşa natură, încât țin bine minte şi omul şi lucrările...

„Ăsta e sau un imbecil care mă ia drept un savant, sau un

---

[29] Ia ghiceşte pe cine? *(fr.)*

[30] Vreun american... *(fr.)*

[31] Oamenii ăştia la mine! *(fr.)*

[32] Un roşu, dragul meu, un roşu! *(fr.)*

[33] E aproape un domn... *(fr.)*

şmecher care vrea ceva de la mine şi mă flatează... În acelaşi timp, cerceta croiala modestă a gulerului cămăşii, calitatea banală a cravatei, croiala mediocră a hainelor, faţa masivă şi vicleană şi-l cuprindea o repulsie fizică la gândul că omul ăsta e unul din duşmani şi că el, Cozianu, i-a dat mâna. Ar fi iscălit cu mai mare uşurinţă condamnarea la moarte a acestui om, decât să-i dea mâna. Totuşi continuă să fie politicos şi atent, deşi rezervat. Până în clipa când Mardan îi spuse:

— Ascultă, domnule Cozianu... n-ai vrea să lucrezi cu mine?

— Cum? Unde? întrebă Cozianu aiurit.

— Guvernul îmi încredinţează preşedinţia unei comisii de control a activităţii financiare, mai precis a creditelor. Am nevoie acolo de oameni cu experienţă, cum ai fi dumneata... Ai mai lucrat în direcţia asta sub guvernele trecute...

Cozianu tresări. Asta ce fusese? Aluzie? Ironie? Ameninţare? „Dacă nu accepţi, te fac criminal de război?" sau simplă constatare... Îi trecu fulgerător prin minte convorbirea cu Jean-Pierre Haralamb. Dar dacă garanţia acestuia nu era destul ca să-l acopere în faţa unui viitor guvern Rădescu, în faţa unei eventuale terori albe sau a unei dictaturi legionare? Şi, în acelaşi timp, se gândea ispitit la posibilitatea de a juca pe două tablouri şi de a câştiga pe amândouă.

— E o propunere care mă onorează... şi foarte tentantă, spuse el; dar trebuie să mă gândesc...

— Dacă nu accepţi în douăzeci şi patru de ore, trebuie să reflectez la altul, zise Mardan cu bunăvoinţă şi un fel superior, ironic, neaşteptat pentru Cozianu. Îl privea mereu, cântărindu-1, cum priveşte un geambaş un cal, şi zâmbea. Iţi dai seama – adăugă el – că trebuie să-mi constitui comisia cât de curând. Ce zici?

— Până în douăzeci şi patru de ore vei avea răspunsul, domnule Mardan, spuse Cozianu şi adăugă cu un surâs amar, morocănos, saturnian: Cred că voi accepta... din simpatie pentru dumneata şi ca să slujesc ţara... aşa cum e tradiţia familiei noastre.

— Ei, vă înţelegeţi perfect, cârâi doamna Basarab-Comnen, trecând pe lângă ei. Nu regreţi că mi-ai cerut să ţi-1 prezint pe domnul Cozianu, nu-i aşa? E o personalitate...

Şi trecu mai departe, pe când Cozianu, vorbind nimicuri cu Mardan, se gândea cu oarecare mirare şi bănuială că Mardan îi

ceruse anume bătrânei să i-l prezinte. Mardan umblase după el, prin urmare. De ce? întrucât era el atât de interesant?

Îi puse aceeaşi întrebare lui Haralamb, când se duse a doua zi la el să-i ceară sfatul. Haralamb îi spuse:

— Cine ştie? Are nevoie de dumneata ca tehnician sau e vorba de o acțiune de împăciuire a comuniştilor; orice ar fi la mijloc, dumneata acceptă; eu te voi susține...

Erau în biblioteca lui Haralamb. Un câine mare de vânătoare stătea întins lângă fotoliul lui Haralamb şi dormea cu botul pe labe. Cozianu se gândi: „Mă susține; dar pe dânsul cât o să-l susțină viața din el?" I se părea că Haralamb se agață din răsputeri, prin acțiunea lui politică, de viața care în fond îl părăsea; după cum şi cu acest câine încerca să-şi dea iluzia că nu e olog şi țintuit în fotoliu, că mâine sau peste un ceas ar putea pleca la vânătoare.

— Ascultă, dragă Haralamb, o să-ți fiu poate dezagreabil, dar sunt obligat să mă gândesc la toate: în fond, poate să-mi risc la un moment dat pielea... Dumneata nu stai bine cu sănătatea; dacă, Doamne fereşte, ți se întâmplă ceva? Haralamb zâmbi la fel de silit şi de acru ca şi la întrevederea lor dinainte.

— Sunt foarte bine cu sănătatea! zise el înțepat. Dar văzându-1 pe Cozianu că tace, îl linişti: Nu sunt singur. Dacă mi se întâmplă mie ceva, toate legăturile mele vor fi moştenite de altcineva, care va fi în contact direct cu persoanele interesate. Nu ezita atâta: am mai vorbit cu alții care nu au făcut atâtea fasoane ca dumneata!

În aceeaşi seară, Cozianu primi un telefon de la şeful unuia din partidele politice care intrau în guvernul de largă concentrare; şi, ca reprezentant al acestuia, îi dădu el un telefon lui Matei Mardan, anunțându-1 că acceptă; peste două zile, *Monitorul Oficial* publica decretul-lege care constituia comisia guvernamentală pentru controlul financiar, preşedinte Matei Mardan, vicepreşedinte Dimitrie Cozianu. Din ziua aceea, începu o activitate febrilă pentru Cozianu, în marele imobil oficial cu maşini veşnic înşirate în față, cu şiruri de birouri în care țăcăneau maşinile de scris şi de calculat şi cu cabinetele conducătorilor, veşnic asediate de directorii băncilor, de oameni de bursă, de politicieni, de gazetari. Mardan îi prezentase lui Cozianu pe viitorii săi colaboratori, şefii serviciilor comisiei.

— Domnul Ioanițiu... domnul Mereanu... spunea Mardan, cu coada ochilor încrețită de un zâmbet jovial.

Domnii respectivi, spilcuiți, pomădați, cu unghiile făcute la manichiură, cu batista parfumată la piept, se înclinară în fața lui Cozianu, care se înclină la fel de grav, de parcă ar fi fost cu totul străini: se cunoştea cu „domnii" aceştia de cincisprezece-douăzeci de ani; Ioanițiu fusese în consiliul de administrație al Creditului germano-român şi reprezentant al lui Deutsche Bank; Mereanu lucrase la Banca Națională sub dictatura generalului Antonescu; pe alți câțiva nu-i cunoştea. Unul, şeful serviciului de studii şi statistică, un tânăr înalt şi subțire, brun ca un arab, avea brațul drept bandajat şi atârnat de gât cu o faşă.

— Domnul Varlam, zise Matei Mardan, prezentându-1. Tânărul nu întinse mâna; nu putea din pricina pansamentelor.

— Varlam? Rudă cu Jack Varlam? întrebă Cozianu amabil.

— E fiu-său, spuse Mardan.

„Aha, ăsta e comunistul!" se gândi Cozianu. Totuşi, pus pe amabilitate, zise:

— Tatăl dumitale mi-e prieten... şi e un foarte distins jurist...

Tânărul clipi din ochi şi nu răspunse nimic. Mardan zise:

— Fiul e un bun statistician; îşi face acuma un doctorat în matematici şi ştiințe sociale; e şi un marxist, ceea ce nu strică... Şi râse gros şi jovial.

Cozianu simți că-1 trece un val de antipatie față de acest june slăbănog şi tuciuriu, cu ochelari şi cu gulerul cămăşii răsfrânt peste gulerul hainei, fără cravată, atât de deosebit de eleganții domni Ioanițiu şi Mereanu; şi calitatea lui de matematician îi era antipatică; aici trebuia să fii frecat cu toate sforăriile administrației, cu toate şmecheriile marilor bănci, nu cu calculul infinitezimal şi cu statistica! Totuşi, fiindcă în această zi a prezentării era hotărât să fie amabil întrebă:

— Ați avut un accident, domnule Varlam?

Celălalt bâigui ceva nedesluşit. Mardan râse:

— A fost rănit la manifestația noastră din 24 februarie! E un tânăr erou!

Cozianu rămase o clipă descumpănit şi de aceea îi scăpă o întrebare stupidă:

— Cum? Ați fost jos... În Piața Palatului?

Tânărul Varlam răspunse politicos şi sec:

— Da... Dumneavoastră ați fost sus?

Ioanițiu şi Mereanu, care până atunci îl priveau rece şi ironic pe colegul lor comunist, nu se putură împiedica de a zâmbi la

această întrebare usturătoare, care-1 arăta deodată pe domnul vicepreşedinte al comisiei undeva, pe acoperişul Palatului, printre mitraliere. Cozianu se schimbă la faţă, râse silit şi îngână:

— Eu eram la „Athénée Palace", la etaj, în vizită la un prieten.

— Ei, atunci ai văzut bine... A fost o manifestaţie impunătoare a maselor populare, zise Mardan, care nu fusese deloc la manifestaţie.

Se începu o conversaţie fără importanţă. Cozianu rămase tăcut: era stăpânit de o duşmănie instinctivă faţă de tânărul Varlam... „Uite ce-a putut ieşi din şmecherul de Jack Varlam, care e totuşi un om inteligent, un om cu care se poate vorbi; golanul ăsta, acest matematician derbedeu!" se gândea el fierbând. Şi, totuşi, va trebui să lucreze cu el. „Un fanatic, un iacobin periculos – îşi zicea Cozianu în sine – Mardan nu e ca ăsta: Mardan e un vulpoi bătrân, ăsta însă..."

Dar, în cursul săptămânilor următoare, îşi dădu seama că tânărul Varlam e deosebit de competent şi că se lucrează foarte bine cu el. Uită de prima senzaţie de ostilitate, care rămase să mocnească undeva în fundul sufletului său; şi, vreme de câteva săptămâni, nu mai văzu pe nimeni, afară de recepţiile oficiale; nu mai trecu decât pe la Haralamb, ca să discute cu el ce e de făcut. Se înţeleseră să se întâlnească numai noaptea, cu nimeni de faţă. Cozianu, înalt funcţionar al unui guvern progresist, nu trebuia să se compromită.

În zilele acelea, când ţara fierbea de primele măsuri ale reformei agrare, Şerban Romano veni să-l caute pe văru-său la birou. Şerban Romano purta un costum care-1 sugruma peste piept, în talie, la coapse.

Se îngrăşase enorm în vremea din urmă, făcuse un şezut şi un piept de matroană. Picior peste picior, privindu-şi pantofii de antilopă ca să nu se uite în ochii acestui om grav şi dur a cărui privire neagră îl intimida, Şerban îi spuse:

— *Ecoute, mon vieux Dim...*[34] am remuşcări că n-am venit să te văd când... când s-a prăpădit biata Colette...

Lui Dimitrie Cozianu îi murise nevasta în primul bombardament, cel de la 4 aprilie 1944; fusese invitată de nişte prietene, să mănânce la prânz la „Floarea-Soarelui" şi bomba

---

[34] Ascultă-mă, dragă Dim... *(fr.)*

căzuse pe restaurant. Cozianu nici nu clipi. Aştepta.

— ... şi ştiu că eşti ambetat cu casa...

Încă o tăcere.

— Da, mă mut mereu; n-am găsit nimic care să-mi convină, zise Cozianu.

— *Précisément*[35], îți fac eu o ofertă: mută-te la mine; eu vreau să-mi aranjez o casă undeva pe la lacuri, am eu ideile mele în materie de decorație şi de mobilier... o să vezi, *ce sera un bijou*[36]; am descoperit la idiotul de Bubi Ipsilanti un *Sfânt Sébastian* de un maestru italian de pe la 1600, extraordinar, emoționant; era înnegrit, l-am dat la curățit şi Bubi Ipsilanti, care mi l-a lăsat în schimbul unui Luchian, îşi dă cu pumnii în cap; şi mai am nişte lucruri fermecătoare, o să vezi, zise Şerban Romano, râzând puțin jenat că e atât de încântat de planul său, când fusese tocmai vorba de răposata Colette.

— Să-mi faci plăcerea să vii când o să fiu gata; o să organizez *des parties fines, entre garçons... avec des filles, par exemple, hein? Garçons sans filles, n'est pas dans nos goût, hein*[37]. Ha-ha! Ha-ha!

Dimitrie Cozianu, serios şi morocănos, se uita la acest bărbat gras, cu pungi sub ochi, cu pupilele tulburi şi cu părul rar. Mai şi mințea în chestia cu băieții. Îl cunoştea din copilărie. Se schimbase. Se schimbase mult... „De ce? Moale. Moale. Stofa proastă. Nu de-ăştia e nevoie... Cu de-ăştia, o să ne ducem de râpă", se gândea Dimitrie Cozianu privindu-1 grav şi rece pe vărusău.

— Bine, accept. Mulțumesc, zise el.

— A... dar ce accepți? Casa sau invitația? *Hein?*

— Amândouă, zise Cozianu.

— A, bravo, perfect. Absolut perfect. Dar... aş vrea să-ți cer un mic serviciu... care pentru mine e foarte mare, dar pentru tine e mic. Nu mă refuzi?

— Să vedem.

— Să nu mă refuzi, Dim. *C'est pour moi une question de vie ou*

---

35 Tocmai *(fr.)*

36 Va fi o bijuterie *(fr.)*

37 Petreceri între băieți... cu fetițe, bunăoară, ei? Băieții fără fetițe nu e pe gustul nostru, ei? (fr.)

de mort...[38] E vorba de reforma asta... cu moşiile. Mă atinge foarte simțitor... foarte simțitor... Tu eşti bine cu comuniştii... mi se pare că te-ai şi înscris la ei? zise Şerban şi se uită timid şi curios la vărusău. Acesta, în flanel gris-fer, cu gulerul *scrobit* şi privindu-1 fix şi sumbru pe sub sprâncenele încruntate şi stufoase, aştepta.

— *C'est un secret! Car alors, je n'insiste pas, ce n'est pas mon genre...*[39] râse Şerban încurcat.

— Nu e un secret. Nu sunt înscris în niciun partid. Sunt un tehnician, zise scurt, sec, Dimitrie Cozianu.

Şerban părea dezamăgit:

— Dar atunci... *tu n'est pas au mieux avec eux?*[40]

— *Mais si, mon petit, je suis au mieux avec eux*[41]*,* spuse celălalt, plictisit. Spune-mi ce vrei.

— E vorba de reforma asta cu moşiile. Aş vrea să mă scapi... să obții să fiu băgat în vreo categorie exceptată... *Hein?* Se opri, nervos, îngrijorat, cu ochii la Cozianu, şi repetă maşinal, bâțâind din pantoful de antilopă:

— *Hein, hein?*

Celălalt nu se mişca. Apoi spuse:

— Să vedem. Sfatul meu e să vinzi, să-ți salvezi capitalul...

— Nu cumpără nimeni! Țăranii nici nu se gândesc să cumpere ce-o să le dați voi, comuniştii, gratis! exclamă Şerban Romano.

— Să vedem. O să mă gândesc, repetă Dimitrie Cozianu.

Peste câteva săptămâni era instalat în fosta casă a lui Şerban Romano, iar acesta nu mai avea decât o sută de pogoane, dar era atât de ocupat de aranjarea noii sale case, încât nu suferi prea mult de pierdere; şi apoi mai erau acțiunile, imobilele, aurul...

După instalarea lui Cozianu, casa lui Şerban Romano arăta altfel. Pe dinafară erau aceiaşi pereți cu tencuiala veche, aceeaşi *loggia* cu pilaştri de cărămidă deasupra intrării, acelaşi mare felinar de fier forjat atârnat sub bolta *loggiei.* Înăuntru, însă, casa, în care Şerban Romano primise de atâtea ori în ultimii zece ani, era cu totul schimbată. Tapiseriile franțuzeşti din veacul al XVIII-lea dispăruseră de pe pereți; în locul lor se întindea o vastă pânză

---

[38] Pentru mine e o chestiune de viață sau de moarte... *(fr.)*

[39] E vreun secret? Căci atunci, nu insist, nu-i genul meu... *(fr.)*

[40] Tu nu eşti bine cu *ei? (fr.)*

[41] Ba da, dragul meu, sunt foarte bine cu ei. *(fr.)*

de pictorul român Mirea, intitulată (pe plăcuță de bronz) *Vârful cu dor,* şi care reprezenta un ciobănaş cu un bucium şi un vultur, amândoi înconjurați de cețuri cenuşii; iar în celălalt salon, *Ospățul lui Sardanapal* de un pictor francez de mâna a cincea, din regretabila epocă 1890 şi în regretabilul stil *Salon officiel.* Mobilele fine, fotoliile aurite, scrinurile din lemn de lămâi şi de trandafir se retrăseseră şi ele; în locul lor tronau fotolii masive de piele. Un bar de lac chinezesc, roşu pe dinăuntru şi plin de sticle, iar pe dinafară negru cu mici scene în aur, era una din mobilele cele mai importante; sufrageria era în falsul stil al Renaşterii italiene, care se fabrica în cantități mari sub numele de „florentin" în Bucureştii anilor 1930-1940; iar din tavane, în locul candelabrelor de cristal de rocă şi de bronz atârnau altele, din cristal de Murano, ca nişte fântâni țâşnitoare împietrite printr-o minune; nu urâte, dar reci.

Covoarele de Aubusson şi de la Savonnerie dispăruseră, înlocuite de frumoase Şirazuri şi de câteva Ghiordezuri prețioase, în culori stinse. Casa era pustie, curată şi nu se mişca nimeni în ea. Uneori, stăpânul sosea la douăsprezece noaptea, cu prieteni, suna servitorii care apăreau cu ochii umflați şi serveau o gustare rece, cu icre negre şi whisky; aproape niciodată nu mânca acasă la prânz. Foarte rar, stătea singur, să lucreze, în biblioteca din care cărțile de filosofie, clasicii preferați ai lui Şerban Romano şi cărțile franțuzeşti cu stampe pornografice din secolul al XVIII-lea pieriseră, înlocuite de şiruri întregi de coduri civile, tratate de jurisprudență, reviste de statistică şi de economie politică. Iar servitorii bătrâni, veniți cu douăzeci-treizeci de ani înainte de la țară şi care-1 slujeau pe Şerban Romano, nu mai erau în casă. Gospodăria o conducea o *house keeper* în rochie neagră, care poruncea bucătăresei şi fetei în casă; feciorul îşi petrecea vremea dormind, fumând şi la spectacolele de dimineață ale cinematografelor, unde bătrânul Vasile al lui Şerban Romano nu s-a dus niciodată în viața lui.

Aici, în casa asta, îşi petrecea puținul timp liber foarte ocupatul vicepreşedinte al Comisiei financiare. Nu ieşea decât la recepțiile oficiale, nu se mai ducea prin saloane, nici pe la Jockey Club. Când se dusese ultima dată la club era obosit, voia să bea ceva rece şi tare, nu dădea atenție celor dimprejur. Câțiva domni şedeau pe canapelele de pluş sub marile tablouri de Grigorescu, pe care nu le priviseră niciodată. Erau acolo prințul Ipsilanti, frate-său Telescop, generalul, în smoching, cu mustață albă,

prostit de tot de bătrâneţe, tânărul Calomfirescu, Cezar Lascari, Titel Negruzzi. Cozianu trecu printre ei, salutând în grabă şi fără să ia seama la ei, se ducea să bea ceva, când Titel Negruzzi îl opri sub lustrul cel mare, de sticlă, ca un lustru de restaurant. Titel Negruzzi era chel, cu falei grele, cu ochii tulburi; altminteri bonom şi familiar ca întotdeauna.

— Ascultă, Coziene dragă, nu merge, puiule, vezi tu, nu merge, murmură el discret. Ori una, ori alta... Te expui la scene penibile... Înţelege-mă: îţi vreau binele. Înţelegi? Tu cu comunişţii şi băieţii de-aici, majoritatea expropriaţi de moşii de amicii tăi... Ce să-ţi mai explic, eşti om inteligent...

Cozianu se uită la el, făcându-se palid. Titel Negruzzi era beat ca de obicei; părea bunăvoinţa întrupată. Cozianu zvârli o privire împrejur. Jucătorii de la mesele de joc erau cu ochii pe el. „Băieţii" cărunţi sau chei, monoclaţi sau burtoşi, râdeau ironic, batjocoritor, insultător. Cozianu şovăi o clipă. Să-l pălmuiască pe Titel Negruzzi? Să-l ia de gât pe vreunul din ceilalţi? Mai stătu o clipă, apoi se învârti în călcâie şi ieşi repede.

V

Într-o zi de la sfârşitul primăverii, Dimitrie Cozianu intră la „Athénée Palace", unde trebuia să se întâlnească cu Jack Varlam. Maşina îl lăsă în faţa hotelului; Cozianu intră în hol. Luminile erau discrete, fotoliile adânci şi de tapiserie bună şi domnea tăcerea marilor hoteluri. În lumina puţină, portocalie, ca printr-o sită, se zăreau nişte mogâldeţe negre în fotolii, îndărătul coloanelor de marmură falsă sau nu. Din obişnuinţă, Cozianu le salută; una avea faţa gălbuie, ofilită, smochinită, pălăria neagră cu perle de jais şi cu penele unei specii de păsări care nu putea fi decât corb; era bătrâna prinţesă Ipsilanti, fiica unuia din domnitorii dinainte de vodă Cuza; acum avea aproape o sută de ani şi adora să şadă în cafeneaua Nestor şi aici, în hol, la „Athénée Palace!" Cealaltă era Elvira Vorvoreanu, desfigurată, cu cearcăne negre, cu capul ei de mort din pricina bolii de inimă. Mai erau două babe necunoscute, apoi Nicolas Ipsilanti, mititel, rotund, cu mustaţă albă şi cu cele mai elegante haine din câte se croiseră la Londra în tot cursul anului 1910; alături de el, masiv,

brun, ars de soare, într-un costum beige şi cu o cravată de un galben palid ca şi batista din buzunarul de la piept, Toto Candiotu, om de cincizeci de ani, proprietarul unui mare grajd de cai de curse. Dimitrie Cozianu, care-i cunoştea pe toţi, mâncase la ei în casă şi-i primise la el pe când trăia nevastă-sa. Îi salută, întrebându-se: „Ce-o fi vrând Toto? Crede că-i poate escroca bani babei? N-o cunoaşte...” Dar în clipa următoare nu se mai gândi la asta. Privirea bătrânei Ipsilanti alunecă peste el şi reveni la Candiotu, indiferentă, parcă ar fi văzut un obiect, un scaun, un palmier din hol. Bătrânul Ipsilanti (era cumnatul prinţesei) întoarse ochii; Elvira Vorvoreanu îl fixă o clipă pe Cozianu cu ochii negri, morţi, apoi se întoarse şi ea şi continuă să vorbească; iar Toto Candiotu, al cărui tată avusese un mare magazin de coloniale, se întoarse şi mai glacial decât toţi ceilalţi, încântat că poate face cauză comună cu os de domn şi că snobează un boier. Oamenii de serviciu din uşa holului nu observaseră nimic. Un colonel englez din misiunea aliată de control, ţeapăn, cu capul sus, cu ochii sticloşi, cu picioarele parcă anchilozate, ieşi din bar şi trecu prin faţa lor fără să se uite nici în dreapta, nici în stânga. Dimitrie Cozianu simţi o fierbinţeală năvălindu-i în obraji. Se roşea. Nu i se mai întâmplase asta din copilărie. Strânse din falei, îşi smulse batista din buzunarul de la piept şi-şi şterse fruntea. Murmură furios:

— Imbecilii...

Şi se uită împrejur, căutându-1 pe Jack Varlam. Acesta se ridicase dintr-un colţ întunecos şi venea spre el cu mâna întinsă. Era voinic, aproape gras, roşu, cu obrajii lucioşi, ochii strălucitori, albaştri, ca al unui gâscan, şi râdea vesel şi dur:

— Ce faci, excelenţă? Ce faci, domnule? Ia vino-ncoace să-ţi prezint pe amicul meu, domnul Ragusa... domnul Bobby Ragusa, domnul Cozianu.

Un omuleţ subţirel, cărunt, apăru şi el de după o coloană, îşi înclină capul palid, alb, cu trăsături uscate şi dure. Cozianu dădu din cap distant, deşi ştia că venise aici tocmai ca să-l cunoască pe domnul Bobby Ragusa. Şi acesta ştia foarte bine; de aceea, potrivit cu regula jocului, chiţăi (era mai mult decât tenor):

— Vă las... scuzaţi-mă, am întâlnire cu cineva... Vă salut, excelenţă... (şi se înclină respectuos, apoi se îndreptă şi dădu din cap): Servus, dragă... Cu bine...

— Îţi telefonez eu, zise Jack Varlam.

Apoi se aşează cu Cozianu pe o canapea şi făcu semn unui chelner care trecea; ceru două pahare de whisky şi, pe când gusta dintr-al lui, spuse:

— E, ăsta e Ragusa.

— Şi ce vrea? întrebă sumbru Cozianu, care se gândea la incidentul de adineauri. Imbecilii! Imbecilii! Şi ce vrea domnul Ragusa? repetă el răguşit şi neprietenos.

— Dragă... ştie că te cunosc şi că mă onorezi cu prietenia ta, spuse domnul Varlam, sau tovarăşul Varlam.

Domnul Varlam era proprietarul unor fabrici textile în Bucureşti; iar tovarăşul Varlam era membru în comitetul executiv al partidului social-democrat. Umbla într-un costum cenuşiu, simplu şi fără o croială deosebită, care-i şedea bine şi unui proprietar de uzină, şi unui lider socialist. Era un om foarte bogat, cu asemenea relaţii şi influenţe, încât „mă onorezi cu prietenia ta" era aproape o glumă.

— ... Şi m-a rugat să-ţi cer o intervenţie unde-ai să ştii tu... Are nevoie urgentă de patruzeci de vagoane care să facă drumul Bârlad-Bucureşti şi îndărăt. Comunişţii apără cu dinţii Căile Ferate. Ştii bancul lor: „totul pentru front, totul pentru victorie!"... poate că dacă ceri şefului tău... sau ai pe cineva să-i ceară lui Guţă sau lui Jenică să intervină... Ei? Ce zici?

„Guţă" şi „Jenică" erau doi şefi de partide burgheze, care erau în momentul acela în guvern.

— O să-l coste scump pe domnul Ragusa... mormăi încruntat Cozianu. Nu intervenţia avea să-l coste scump, ci furia amară care clocotea în sufletul lui şi făcea să-l treacă sudorile şi-l silea să-şi şteargă necontenit fruntea cu batista pe care o mototolea în pumn. Nu era nimic afrontul pe care i-1 făcuseră „ramoliţii aceia", cum le spunea el în gând. Dar asta însemna ceva, însemna că va fi ostracizat de o întreagă lume... de lumea lui, lumea în care trăise şi respirase patruzeci şi cinci de ani, lumea în care se căţărase cu ghearele, centimetru cu centimetru, şi din care căzuse la zvârcolirile ei de agonizant dement, şi în 1941, şi în 1944, lumea pe care o servise şi nu-1 recompensase cu nimic. „Imbecilii!" se gândea el sufocat de o furie dureroasă şi deznădăjduită, ca în faţa unei neînţelegeri mărunte, dar catastrofale.

— O să-l coste scump pe domnul Ragusa.

— Ei, cât de scump? Vezi să fii rezonabil, că altfel nu-i mai

rentează lui afacerea şi o lasă să cadă, murmură Varlam zâmbind, dar uşor alarmat. Apoi, tot zâmbind: Să ştii că eu nu iau nimic... am nişte obligaţii vechi şi cu asta mă plătesc faţă de el...

— Eu n-am nicio obligație, râse încurcat Cozianu. („Imbecilii! Nici nu-şi dau seama!") Dar, ascultă, comisionul o să-l plătească în dolari.

— E o condiție mai grea...

— N-am ce-i face...

— Bine, am să-i spun... Iar tu vezi ce se poate face.

— I-o fac. Spune-i că e ca şi făcut, murmură sec Cozianu şi se ridică: Tu mai stai aici? Eu nu pot... Trebuie să mă duc la birou...

În picioare amândoi, pe punctul să se despartă, Cozianu îşi aduse aminte.

— Ascultă, domnule, n-ai putea să-l mai struneşti pe băiatul dumitale? îmi face viața imposibilă! Dacă n-ar fi al dumitale, l-aş fi zburat de acolo din prima zi! E bățos, obraznic, face ce vrea, parcă el ar fi stăpân.

Jack Varlam era un om dur. Dar acuma râse cu o moliciune dezarmată, pe care încerca să şi-o ascundă. Nu era râsul unui părinte, ci al unui om care se ştie fără putere într-un punct, un punct de unde-i poate veni pieirea.

— Nu, dragă... nu-mi cere asta... N-am nicio influență asupra lui... E comunist...

Cozianu îl privi drept în ochi. Celălalt nu răspunse cu o clipire complice, ci se uită la el, cu ochii adânci şi goi ai unui om lovit. Cozianu întrebă:

— Comunist?

— Da, da... Comunist...

— Bine, auzisem şi eu, dar credeam că... cu ştirea dumitale!

Varlam oftă şi dădu din cap, zâmbind melancolic.

— Să te ferească Dumnezeu, dragă. Bine că nu trăieşte maică-sa să-l vadă.... Ar fi murit de supărare...

Cozianu rămase o clipă nemişcat, apoi murmură:

— Auzi, ce dement... E nebun?

— Nu. E comunist, nu înțelegi? E comunist, repetă Varlam cu tristețe şi neputință.

Cozianu nu mai spuse nimic despre asta şi se despărțiră. Varlam se duse la bar, unde avea întâlnire cu nişte gazetari americani, iar Cozianu la birou. Când trecu prin hol, spre ieşire, îşi înțepeni muşchii, silindu-se să nu ştie că în colț, în cercul de

fotolii, capul de mort al Elvirei Vorvoreanu, obrazul alb al prințesei Ipsilanti sub pălăria cu pene de corb şi mutra masivă şi obraznică a lui Candiotu se întorceau spre el. Nu se uită la ei, dar le simți privirile şi-l mai trecu un rând de sudoare. Ieşi, făcu semn maşinii, urcă şi spuse:

— La birou!

VI

Aici, la birou, Dimitrie Cozianu se simțea stăpân. Aici ştia ce face, pentru ce, pentru cine; aici se simțea sigur şi uneori îi venea să râdă de păcăleala formidabilă pe care le-o trăgea comuniştilor, ca şi imbecililor de la „Athénée Palace". Astăzi însă avea o strângere de inimă. Tot jocul lui era mersul unui acrobat pe funie. Dar dacă făcea un pas în gol? Urma prăbuşirea – şi asta putea însemna puşcăria pe mulți ani de zile sau, cine ştie? procesul de înaltă trădare şi... parcă el nu ştia, parcă schilodul nu-i spusese că persoanele interesate erau la curent. Cozianu, ca şi Haralamb, ştia foarte bine că asta se încadrează în textele de lege privitoare la înaltă trădare. Şi atunci?

Trecu încruntat şi morocănos printre oamenii care se înghesuiau în anticameră, intră în birou şi şezu o clipă singur. Apoi începu să răsfoiască hârtiile care erau pe masa de lucru. Era întuneric; numai lampa cu scoică de porțelan verzui arunca un cerc de lumină pe birou şi mâinile fine, prelungi, cu degete subțiri şi cu păr des, negru, ale lui Cozianu, ieşeau din lumină. Pe degetul mic al mâinii drepte strălucea un inel mic cu pecete. Mâinile întorceau liniştit câte o foaie, apoi stăteau întoarse pe hârtie, elegant şi cu părul acela animalic care ieşea de sub manşetele albe şi scrobite. Deodată Cozianu se aplecă asupra unei foi de hârtie şi rămase cu ochii nemişcați. Apoi o mai citi o dată. Apăsă pe buton ca să cheme secretara:

— Roagă-1 pe domnul Varlam să poftească încoace.

Şi, rămas iarăşi singur, ridică hârtia care tremura uşor în mâna lui. O ținea în aer, gata s-o arunce, s-o rupă în bucățele. Nu mai putea suporta pe acest Varlam. Era a treia sau a patra oară când insista şi se zbătea ca un disperat, făcând referate şi contrareferate, intrând de câte zece ori la rând la Cozianu şi la

Mardan, ca să obțină anularea unor măsuri ale Comisiei financiare. În şedințele de lucru combătea fiecare propunere a lui Cozianu, cu o încăpățânare iritantă, cu calmul său sec care îl scotea pe Cozianu din sărite. Trebuia să se isprăvească odată. Cozianu aştepta, fierbând de furie rece, stăpânită.

O bătaie în uşă.

— Intră!

Înalt, subțire, îmbrăcat mai corect ca la început – purta cravată, avea un costum călcat – Ionel Varlam intră, spuse bună seara şi stătu o clipă în picioare, aşteptând să fie poftit să şadă. Cozianu nu-1 pofti. Se uita la pieptul celuilalt, nu în ochii lui, de frică să nu-1 facă furia şi antipatia să se trădeze. Ionel Varlam mai stătu o clipă în picioare, apoi, foarte calm, se aşează într-unul din fotoliile din fața mesei de lucru a lui Cozianu.

— Domnule Varlam – zise acesta cu glasul mai-mai să-i tremure de furie – văd că încă n-ai înțeles ce s-a vorbit în ultima şedință a Comisiei.

— Vorbiți despre mutarea fabricii de avioane îndărăt la Braşov şi creditele pentru repunerea ei în producție? Am înțeles foarte bine, domnule vicepreşedinte.

— Cum ai înțeles foarte bine? N-ai înțeles nimic! exclamă Cozianu enervat. Suntem încă în război. Hitler e încă la Berlin, toate forțele economice ale țării trebuiesc consacrate frontului şi dumneata propui credite pentru o fabrică demontată, mutată în nişte sate, şi care n-o să dea nimic până-ntr-un an sau doi! Asta e nebunie! Studii şi statistici se fac în secția dumitale, sau romane?

— Domnule vicepreşedinte, fabrica „I.A.R" va putea produce automobile, maşini-unelte, tractoare pentru agricultură! Războiul e pe sfârşite. Nu e bine să ne gândim la perioada următoare? spuse Ionel Varlam cu căldură, fără nimic din animozitatea pe care o avea Cozianu față de el. Urmă: Mă simt dator să propun în fiecare şedință a comisiei aprobarea de credite pentru mutarea I.A.R.-ului îndărăt la Braşov şi repunerea sa în funcțiune. Nu pot, înțelegeți-mă vă rog şi pe mine, nu pot accepta ca o fabrică întreagă, cu un echipament modern şi perfecționat, să stea prin magazii şi lăzi, în nişte sate din fundul Ardealului, să se deterioreze, să se piardă, nu pot asista cu mâinile-n sân, domnule vicepreşedinte! Dacă n-aş avea nicio informație despre asta, n-aş zice nimic, aş avea scuza că n-am ştiut. Dar pot să vă arăt scrisorile comitetului sindical al fabricii, rapoartele inginerilor,

rapoartele funcționarilor noştri pe care i-am trimis la fața locului: e un dosar întreg, complet, din care reiese clar ca lumina zilei că acolo e o mare avere pentru țară şi nu pot tăcea. E o chestiune de conştiință pentru mine; şi oricine-ar fi în locul meu, afară de un om necinstit şi răuvoitor, v-ar vorbi la fel!

Cozianu se stăpâni să nu întrebe ce vrea să spuie cu „om necinstit şi răuvoitor", dacă era o aluzie la el, Cozianu; îşi dădea seama că este exclus, că i s-a părut în mod cu totul nejustificat, că Ionel Varlam nici nu se gândise la aşa ceva şi totuşi se simțea prost, iritat, jignit; de fapt simpla pomenire a unor oameni „necinstiți şi răuvoitori" îl enervase, căci Ionel Varlam vorbea cinstit şi deschis, mărturisindu-şi fățiş intențiile şi mobilurile, pe când el, Cozianu, făcea tocmai ce spunea Ionel Varlam: Frâna, oprea în mod discret şi ascuns, dar din răsputeri.

— De asta – urmă Ionel Varlam – v-am înaintat memoriul şi adresa pe care-ați rupt-o după cât văd...

Cozianu se uită cu vioiciune la hârtia din fața lui: da, era adresa ce însoțea memoriul serviciului de studii; şi într-adevăr o rupsese fără să-şi dea seama; cu totul fără să-şi dea seama. Dar când? Adineauri, de bună seamă, pe când îl aştepta pe junele ăsta. Cozianu simți că se roşeşte: Varlam îl prinsese asupra unei manifestări pătimaşe, care-i trădase sentimentele. Îl privi pe tânărul înalt şi firav care şedea în fața lui. Ar fi vrut să-l strângă de gât, să-l facă să dispară, să nu mai existe. Îl ura. „Să vedem dacă n-o să fiu eu mai tare ca tine!" se gândi el. Da, îl ura pe intelectualul ăsta cu ochelari şi cu ideea revoluției în cap. Ideile sunt făcute pentru a străluci într-un salon, a lua examene, nu pentru revoluție – aşa socotea Cozianu. Prezența acestui „tânăr fanatic", cum îl aprecia el în gând, îi făcea un rău fizic. Ar fi dat orice ca să nu-1 mai vadă pe acest om care folosea ideile ca pe nişte arme, nişte cuțite, nişte măciuci, ca să-l zdrobească pe el, Cozianu. „O să fie greu, se gândea Cozianu fierbând. Totuşi, trebuie să se poată. Trebuie! Şi pentru asta, o să-l zbor de aici!"

— Nu ne înțelegem, domnule Varlam, zise el stăpânit. Dumneata eşti un organ consultativ, trebuie să informezi comisia, să studiezi problemele care o interesează, nu să dai sugestii şi nici să exerciți presiuni asupra comisiei.

— Încerc să fiu în primul rând patriot, domnule vicepreşedinte... V-am spus: nu pot tăcea. Comisia n-are decât să treacă peste încercările mele, dar eu îmi voi face datoria până la

capăt.

— Ce înseamnă „până la capăt”? întrebă Cozianu enervat şi bănuitor.

Ionel Varlam ezită o clipă, apoi spuse:

— Adică, cât voi fi aici, voi continua să propun creditarea „I.A.R!”-ului în scopul reinstalării şi începerii producţiei.

Cozianu se prefăcu a răsfoi nişte hârtii de pe masă şi urmă:

— Bine, mulţumesc.

Vorbise cu capul în piept şi fără să ridice ochii, ca să nu dea mâna lui Ionel Varlam. Acesta se ridică şi plecă. Peste două minute, Cozianu îl întrebă la telefon pe Mardan dacă-1 poate primi; da, Mardan îl aştepta.

Preşedintele comisiei îl aştepta în picioare, îi întinse mâna cu aerul său viclean şi fals binevoitor, îl pofti într-un fotoliu, se aşeză şi el în alt fotoliu, aprinse o ţigară, îi oferi una lui Cozianu, dar acesta refuză.

— Domnule preşedinte, vă rog să-mi acceptaţi demisia, zise Cozianu sec.

— Cum? De ce? Ce s-a întâmplat? întrebă celălalt, mirat, dar fără să se tulbure.

— Nu mai pot lucra cu domnul Varlam. Prin felul cum e organizată comisia, trebuie să am de-a face cu el zilnic; ei, nu mai pot lucra cu el. E maniac, are idei fixe, e obsedat de câte ceva şi mă pisează cu mii de propuneri pe aceeaşi temă; m-a înnebunit. Uite, în chestiunea remontării „I.A.R.”-ului a ajuns să nu mai poată referi decât despre asta!

— Bine, dar e o problemă a viitorului... nici nu s-a sfârşit războiul, murmură Mardan cu un zâmbet superior şi înţelegător, cum zâmbeşti de ce spune un copil.

— Asta-i repet şi eu, dar m-am săturat! izbucni Cozianu.

— Ei, nu-1 lua în serios... e avântul tinereţii...

— Nu sunt dispus să înghit avânturile domnului Varlam! exclamă Cozianu.

— Lasă, n-avea grijă; o să discut cu el, spuse Mardan. Nu trebuie ca pentru asta să iei hotărâri atât de grave...

— Nu, domnule Mardan. Cu mare regret vă rog să-mi acceptaţi demisia.

— Nici nu mă gândesc, zise Mardan. De ce să-ţi dai demisia? Mi-eşti indispensabil.

— Vă rog totuşi să-mi acceptaţi demisia, spuse celălalt pe un

ton rece, ferm şi încăpățânat.

— Nu insista... şi, te rog, ajută-mă mai departe... trebuie făcută o politică de redresare a economiei țării... e o muncă de ani de zile şi dumneata îmi eşti indispensabil...

Se uita mereu la el cu ochii săi reci.

— V-aş ruga să-l scoateți din post pe Varlam, zise Cozianu după un răstimp.

— Bine, zise Mardan. Dacă vorbesc cu el şi totuşi nu-şi schimbă felul de-a lucra, îl mutăm. Eşti mulțumit? Vezi cum te poți înțelege cu mine?

— Domnule Mardan, mă înțeleg cu dumneavoastră şi mai bine decât mă puteam aştepta, zise Cozianu.

Începură amândoi să râdă. Mardan îi întinse mâna cu un aer de bunătate şi de prietenie ca un om cumsecade şi fără fasoane. Cozianu îi strânse mâna şi ieşi, cu creierii fierbând. Nu cumva ăsta îi întindea o cursă? Când începi să minți şi lucrezi în plină minciună, nu te mai poți încrede în nimeni; s-a isprăvit, ai părăsit terenul ferm şi pluteşti în nesiguranță şi primejdie. Nu-l pândea? Tulburat, şedea şi se gândea la primejdiile legate de încercarea lui. Ştia că până la sfârşit îşi va risca libertatea şi poate chiar capul. Ştia că sorții sunt cel mult egali şi, mai probabil, potrivnici. Şi, acuma, din primele clipe, scurta lui convorbire cu Mardan îi arătase perspectiva unei alianțe neaşteptate, dar şi pe aceea a unui pericol imediat. Îl minţise Mardan ca să-l prindă într-o capcană? Sau îi oferise alianța? Prima alternativă era cea mai probabilă; a doua era absolut de necrezut!

Secretara intrase de vreo trei ori, dar el o gonise cu un semn din mână. Mai stătu singur, gândindu-se; va trebui să se ducă să-l vadă pe Jean-Pierre Haralamb; era singurul om față de care putea să-şi descarce sufletul.

VII

Cam pe la ora când Cozianu şedea cu Jack Varlam la „Athénée Palace”, Isabela Giurgea-Roşcanu, care avea să joace un rol atât de important în viața lui Cozianu, stătea de vorbă cu Ana Antim, prietena ei, conferențiară la catedra de endocrinologie a Facultății de Medicină din Bucureşti şi şefa a unei secții dintr-un mare

spital. Locuia la Ana Antim, din vremea bombardamentelor, dar nu vorbiseră până acum niciodată despre ce vorbeau în clipa asta.

Şedeau amândouă în salonul plin de tablouri de Luchian, Petraşcu şi Pallady, de lângă cabinetul doctoriței. Isabela, măruntă, subțire şi cu mâini fine, Ana Antim mare, voinică, cam bărbătoasă; Isabela delicată, cu mişcări grațioase şi pline de demnitate, doctorița sobră în gesturi şi glas, vorbind bine şi curgător, dar stăpânit; nu semănau deloc, dar se înțelegeau bine şi erau prietene de douăzeci de ani. Beau ceai; ceaşca pe care o luă Isabela Giurgea-Roşcanu de pe măsuța de ceai îi zuruia în mâna tremurătoare.

— Să nu cumva să mă-nțelegi greşit; îți cer să mă sprijini, nu să-mi dai bani, murmură ea.

— Cum? Pomană? Nici nu m-am gândit vreodată să te miluiesc, zise doctorița; de altfel, ştii bine că e contra principiilor mele să dau pomană.

— Ce-ți cer eu – urmă Isabela – e să-mi dai un sfat. Ce pot face ca să-mi câştig viața? Tu nu ştii şi n-am lăsat pe nimeni să bănuiască, dar am ajuns să nu mai am ce mânca. În 1941, când m-am despărțit de Giurgea-Roşcanu...

— Pe care, fie vorba între noi, nu-mi pot explica cum de l-ai luat! o întrerupse Ana Antim.

— Eram naivă, fără experiență, părinții mei, care erau încântați de asemenea partidă, au făcut presiuni asupra mea... şi pe urmă am plătit scump... Nici nu bănuieşti, tu care nu eşti măritată, ce înseamnă să conviețuieşti cu un om pe care nu-1 iubeşti şi pe care începi pe nesimțite să-l deteşti, până ajungi să-ți mărturiseşti că, da, îl deteşti, pe care te hotărăşti în fine să-l părăseşti... A fost un infern, Ana dragă... bine că am scăpat. Dar altceva îți spuneam: când l-am lăsat, nu mi-am luat nimic decât hainele şi rufele. Tot ce-mi făcuse el cadou, bijuterii, blănuri, am lăsat tot. M-am mutat la tata; când a murit el, în 1942, mi-a rămas casa bătrânească şi biblioteca tatii; le-am vândut şi din asta am trăit; tu ştii că abia mănânc şi că n-am nevoie aproape de nimic, dar, chiar aşa, am ajuns cam la capăt. Trebuie să încep să lucrez, nu mai pot sta aşa. Ceva mai necesar, mai util... şi din care să pot şi trăi.

Ana Antim dădu din umeri:

— De ce nu mi-ai spus mai demult?

— Păi... mi-era greu, erau prejudecățile oamenilor... lumea în

care m-am învârtit din cauza lui Giurgea-Roşcanu... Ar fi urlat Bucureştiul... Pe când acum, e un fel de revoluție, văd femei ca tine, eşti şef de spital, ții conferințe, faci politică... S-a schimbat ceva; nu mai mi-e teamă că par o nebună, cum am părut în '42 şi '43, pe front, şi la tine la spitalul ăla...

— Ai lucrat foarte bine atunci, şi asta ți-o recomand şi-acum, zise Ana Antim cu tonul ei obişnuit, energic, practic, sigur, ferm. Iți găsesc un post de infirmieră la mine la spital; urmezi un curs de perfecționare şi pe urmă, văzând şi făcând: poate, cine ştie, să-ți termini medicina... În al câtelea an ai întrerupt ca să-l ei pe ilustrul Giurgea-Roşcanu? În al doilea sau al treilea?

— Al doilea, zise Isabela zâmbind.

— O să fie mai greu... În fine, vedem atunci. Deocamdată, mă ocup să te plasez.

— Nu; mai stai câteva zile, vreau să mai încerc să intervin pentru...

— Nu pot să te aprob, draga mea, spuse doctorița destul de sec. A fost un ticălos, un... ceva foarte murdar.

— Alt om decât pe mine nu are, zise Isabela ridicându-se; trebuie să-mi fac datoria.

Ana Antim dădu din umeri şi o mângâie pe cap:

— Bine, domnişoară Isus Hristos, treaba ta. Cu cine vrei să vorbeşti? Să nu-mi ceri mie să intervin pe lângă nimeni, că nu intervin!

— Nici nu m-am gândit; te cunosc, zâmbi Isabela. Cunosc eu pe un om care are un post înalt şi se pare că are mare influență pe lângă comunişti. Dimitrie Cozianu. Îl ştii?

— Am auzit de el... Nu, nu-1 cunosc. Şi? Te duci la el?

— Am audiență chiar astă-seară.

— De-aia erai îmbrăcată de oraş... bine, du-te. Nu-ți urez succes, spuse doamna profesor doctor Antim, scoțându-şi prietena din salon de umeri, cu un gest totodată sever şi protector.

Şi pe când Isabela ieşea, trăgându-şi mănuşile, doctorița îi mai spuse:

— Să vii să-mi povesteşti cum a fost.

Şi închise uşa.

VIII

Secretara intră în biroul lui Dimitrie Cozianu:

— Ați acordat audiență doamnei Giurgea-Roşcanu.

Nebuna. Exaltata. Lui Giurgea-Roşcanu i se pregătea acuma procesul, ca om de afaceri al unor criminali de război, în principiu, n-avea niciun rost s-o primească. N-avea chef să-şi bată capul cu necazurile altora. Îşi pierduse soția în bombardament, îşi pierduse moşia acum în primăvară (comuniştii fuseseră atât de intransigenți, încât nu numai că nu i-o putuse salva pe a lui Şerban Romano, dar nici pe a lui proprie nu şi-o salvase), şi acuma juca un joc hazardat şi primejdios. Ce-i păsa de doamna Giurgea-Roşcanu? Îi acordase audiență într-un moment de neatenție... S-o amâne?

— Să poftească, zise el plictisit. „Era totuşi frumoasă, nebuna”

Se făcea seară; perdelele mari de catifea cenuşie lăsau între ele o fâşie de cer albastru cu o dungă portocalie la bază, pe care pluteau nori de un trandafiriu delicat, incandescent. În birou era penumbră; ardea numai lampa de birou, cu scoica ei de porțelan verde deasupra.

Uşa se deschise şi intră o femeie subțire, de vreo treizeci şi cinci de ani, care veni cu paşi liniştiți, cu un mers plin de demnitate, până în fața lui. Cozianu rămase o clipă nemişcat, să se uite la ea. Avea un cap mic, cu un oval desăvârşit, îngustat spre bărbie; pielea ivorie pătrunsă de o căldură trandafirie mereu gata să devină roşeață; ochii verzi-cenuşii îl priveau puternic, fără sfială, dar şi fără cutezanță; şi o gură sensibilă, tremurătoare, îndurerată, se întredeschise într-un zâmbet care se vedea că putea fi strălucitor. Femeia era îmbrăcată într-un tailleur de şantung de culoarea zahărului ars. Cozianu, care voia s-o ție în picioare, se trezi că se ridică dindărătul biroului şi vine în întâmpinarea ei. Doamna Giurgea-Roşcanu îi întinse o mână înmănuşată în alb şi-i spuse:

— Nu-ți mai aduci aminte de mine. Ne-am întâlnit pe front, în 1943; te-am dus cu ambulanța mea.

— Îmi aduc foarte bine aminte, zise Cozianu. „Ce curios – se gândea el – parcă n-aş mai fi văzut în viața mea o femeie. Ce bine e! Şi nu seamănă cu niciuna. Nu se aseamănă cu nimic.”

O mare linişte şi seninătate era în glasul, în privirea, în toate mişcările femeii acesteia; politeţea ei era firească şi adevărată; nu părea învăţată şi rece, ci o bunăvoinţă înnăscută, o grijă reală pentru cel cu care vorbea. Şi avea în ea, în accent, în privire, o intensitate nemaipomenită. „Sau poate mi se pare mie", îşi zise Cozianu.

— Domnule Cozianu, dumneata eşti singurul meu cunoscut în lumea care e la putere astăzi. Aş fi putut să-l rog pe vărul dumitale Cezar să mă introducă la cineva, dar mi s-a părut că e mai bine să vorbesc cu dumneata.

— De ce vi s-a părut asta? întrebă Cozianu, zâmbind fără să vrea.

Ea îl privi drept în faţă şi zise:

— Se spune despre dumneata că eşti mai influent pe lângă comunişti decât alţii.

Cozianu începu să râdă; avea de-a face cu o persoană care vorbea deschis. Alta i-ar fi spus: „fiindcă mi s-a părut că ai un suflet deosebit" sau alte asemenea baliverne.

— Şi la ce vreţi să folosiţi această influenţă a mea, dacă pot să ştiu şi eu? întrebă Cozianu, în felul său morocănos şi saturnian, dar înveselit.

Era o mare deosebire între politicienii cu care avea el de-a face de douăzeci de ani; la al căror cuvânt trebuia să stai o zi să te gândeşti nu dacă fusese o minciună, ci din care din cele zece mii de varietăţi de minciuni fusese, şi de ce grad de falsitate – şi această persoană cumpătată, politicoasă şi de o franchеţe absolută, care şedea într-un fotoliu de catifea cenuşie în faţa lui. Era o mare deosebire şi între ea şi cucoanele din lumea în care se învârteau amândoi; avea un aer de stăpânire de sine şi de simplitate şi o privire atentă şi inteligentă ca a unui bărbat, şi încă a unui bărbat cum Cozianu nu cunoştea mulţi. Ce putea avea comun femeia aceasta cu Giurgea-Roşcanu, lichea agreabilă şi imprudentă, pe care-1 pândea o condamnare la moarte sau la închisoare pe viaţă?

— Am venit să te rog, domnule Cozianu, pentru soţul meu.

Nevasta lui Giurgea-Roşcanu. La început, Giurgea-Roşcanu n-avea nicio importanţă, era un avocat cu succes şi atât. Abia după aceea, prin 1940-41, devenise, prin hatârul mareşalului Antonescu, mare mânuitor de bani murdăriţi cu lacrimi şi sânge. Şi acum îşi aştepta procesul. Se încruntase:

— Ce pot eu face pentru soțul dumneavoastră? Nimic! N-am nicio legătură cu procesul.

— Domnule Cozianu, nu pentru el, fiindcă nu el te roagă.

— Nici pentru dumneavoastră, doamnă, spuse el rece. Iertați-mă, dar aici e vorba de dreptate. Oricât aș ține să vă fac un serviciu... nu mă pot amesteca!

Ea nici nu clipise. O luă de la început, calmă și răbdătoare:

— Nu cer nimic ilegal... nimic nedrept. Cer un singur lucru: să obții să fie judecat separat. Fiindcă atunci o să se vadă mai limpede că vinovăția lui e diferită de a guvernatorului și a generalilor. Aceștia au ordonat masacre de ruși și de evrei, jafuri... El însă...

— El a fost complicele lor moral, doamnă, și poartă răspunderea împreună cu ei, zise sec Cozianu.

— N-ai dreptul să te pronunți înainte de sentința tribunalului, în situația dumitale de om de stat, spuse ea cu multă liniște. Cozianu amuți. Doamna Giurgea-Roșcanu urmă: Crede-mă: va fi poate condamnat, dar nu cu aceeași asprime; cu condiția să fie judecat separat, să fie judecate faptele lui, și să nu fie pedepsit el pentru fapte de care răspund ceilalți. Te asigur, domnule Cozianu, că e în interesul justiției. Nu vreți să se facă dreptate?

Cozianu zâmbi întunecat:

— Dumneavoastră vorbiți aici de dreptate, când se ciocnesc două tabere, înarmate... Comuniștii numesc asta dreptatea istoriei.

Doamna Giurgea-Roșcanu reținu cuvântul:

— Dreptatea istoriei? Bine, să fie pentru o categorie întreagă... dar trebuie văzut cine intră în categoria asta! Giurgea-Roșcanu nu intră – și în orice caz nu e un criminal de război! A fost inconștient, ușuratic, necinstit... dar n-a comis crime!

— În postul în care era el, inconștiența și necinstea sunt crime, zise grav Cozianu. Apoi se uită la femeia din fața lui și zise: N-avea decât să nu accepte să intre în banda care va fi judecată... Îl apărați bine, dar zadarnic.

— Nu îl apăr pe el, ci dreptatea, domnule Cozianu! Apăr dreptatea, spuse ea.

Dimitrie Cozianu se uită lung la dânsa și dădu din cap:

— Consecvența asta este foarte abilă. Ați fi bună de avocat. Sunteți elocventă.

— Orice om drept e bun de avocat, dacă nu e prea prost...

Numai că nu sunt aşa de mulţi, spuse ea. Esenţialul e să judeci lucrurile independent de interesele tale, de pasiunile tale... numai potrivit cu ce e drept. Şi e drept să fie judecat separat Giurgea-Roşcanu, spuse ea zâmbind liniştit. Dumneata ai atâta trecere pe lângă guvernul de acum, încât sunt sigură că ai putea obţine disjungerea procesului.

Era o fiinţă delicată şi armonioasă, cu un ton de sinceritate şi de convingere care-i dădură o clipă lui Cozianu impresia că lucrurile pot fi şi altfel decât le vedea, că bătălia pe care o dădea el, sângeroasă şi feroce, trânta pe sugrumate, în beznă, poate fi înlocuită de o lume a demnităţii omeneşti şi a perfecţiei morale... care nu existau doară nicăieri! Nu existau! Ce tot lua cuconiţa asta vorbe mari în gură? Spuse brutal:

— Dar dumneavoastră nu veniţi aici în interes personal? Nu veniţi pentru soţul dumneavoastră? Unde e dreptatea?

Ea îl privi cu seriozitate:

— Sunt despărţită de el. Nu e soţul meu.

— Acuma! râse aspru Cozianu. Când a căzut!

— Cererea de divorţ am făcut-o în ianuarie anul trecut, zise doamna Giurgea-Roşcanu. Îţi închipui că au venit bombardamentele, fuga din Bucureşti... Ţi le spun pe toate astea fiindcă pari să iei în serios ce-am spus şi vreau să te conving că am dreptate; căci, de altfel, nu am obiceiul să dau socoteală de viaţa mea particulară... încheie ea cu o fermitate îndulcită de un surâs fermecător, deşi nu voia să fie mai mult decât politicos.

Dimitrie Cozianu era însă prea tulburat ca să ţie seama de acea delicată „punere la locul său” şi urmă, duşmănos:

— Dar aţi beneficiat până în ’44 de situaţia lui Giurgea-Roşcanu şi de ce făcea el în teritoriile ocupate! N-aţi protestat!

Doamna Giurgea-Roşcanu se schimbă la faţă şi-şi strânse poşeta de crocodil în mâinile înmănuşate:

— Nu mai trăiesc decât din banii mei din 1941, de când, de altfel, nu mai conviеţuiesc cu el... Şi din ’42 până la sfârşitul războiului am fost infirmieră pe front.

Obrajii sidefii se înroşiră uşor, ochii îi străluceau. Cozianu spuse:

— Atunci... dacă n-aveţi nimic comun... nici afecţiune, nici interese cu domnul Giurgea-Roşcanu, ce vă face să veniţi la mine să-l apăraţi?

— Datoria mea; eu îl cunosc cel mai bine pe lume şi ştiu că a

fost imoral şi necinstit, dar nu criminal, spuse doamna Giurgea-Roşcanu, subţirică şi elegantă, strângându-şi poşeta pe genunchi.

Lui Cozianu îi venea să urle de mirare şi de tulburare. Cunoştea oamenii, trăise în lume, ştia ce tip de femeie produce mediul în care se învârtea – şi iată pe această tânără persoană care... nu, era de necrezut! Sau, poate, era excepţia care confirmă regula... sau o ipocrizie fenomenală? Dar cu ce scop? Nu, nu era ipocrizie... şi totuşi... era de crezut? Existau şi oameni de aceştia?

— Dar în 1941 datoria dumneavoastră care era? întrebă el. De ce nu l-aţi apărat atunci de propria lui imprudenţă?

— E mai greu să aperi un om de el însuşi decât de duşmanii dinafară, zise simplu doamna Giurgea-Roşcanu. Am încercat: n-a vrut să mă creadă...

— Şi atâta v-a ajuns? V-aţi resemnat?

Doamna Giurgea-Roşcanu se făcu palidă:

— Datoria mea era să protestez... să lupt activ ca să nu se întâmple tot ce s-a întâmplat...

Tăcu. Cozianu aştepta. Apoi ea urmă:

— N-am avut atâta putere...

Acuma tăcu Cozianu. Îi era ruşine s-o privească în faţă. Încruntat, cu ochii la placa de cristal de pe birou, se ridică:

— Bine, doamnă. Mă voi ocupa personal de ce mi-aţi cerut şi vă voi înştiinţa. Lăsaţi secretarei mele numărul de telefon.

Doamna Giurgea-Roşcanu îi întinse mâna înmănuşată, el i-o sărută şi rămase în picioare până o văzu ieşind cu mersul ei de o graţie şi o demnitate desăvârşită şi uşa se închise după dânsa. Apoi exclamă:

— N-aş fi crezut! Ei, nu! La asta, nu m-aş fi aşteptat... Să vedem... Să vedem...

IX

Seara târziu, după ce chemase la telefon din oraş, spunând „Aici Dumitru”, se duse la Jean-Pierre Haralamb.

Când ajunse în faţa casei îmbrăcate în iederă, pe strada slab luminată, se uită în dreapta şi-n stânga, apoi scoase iute o cheie şi descuie o poartă în zidul dindărătul casei; intră în curtea pustie, îngustă ca un şanţ, încuie poarta, descuie o uşă prăfuită

cu o a doua cheie, apoi urcă o scară fără lumină, bătu într-o uşă şi intră: era în biblioteca lui Haralamb. Schilodul şedea în fotoliu, cu ochii închişi, obrajii-i erau supți şi uscați, oasele feței îi ieşeau prin piele. Întoarse numai ochii spre Cozianu şi-l întrebă:

— Ce mai faci? Eşti plictisit că te-au snobat babalâcii la „Athénée Palace"?

Cozianu, care voia să se aşeze, rămase în picioare de mirare:

— Ai şi aflat?

— Aflu tot... imediat... asta e cochetăria mea, râse schilodul. Apoi, pe un ton grav: Nu le da atenție... E mai bine ca să nu existe nicio îndoială asupra legăturilor tale cu comuniştii şi asupra rupturii tale cu noi. Ajunge că ştiu eu... şi cine trebuie. Fii liniştit. În primele douăzeci şi patru de ore ale restabilirii noastre la putere, eşti un om la fel de onorat şi ai tot atâtea drepturi ca mine, de pildă, sau ca... ştii cine. Ce faci dumneata e periculos într-o oarecare măsură, în măsura în care comuniştii o să se poată stabiliza mai mult decât se prevede acum, să zicem mai mult de şase luni – dar e un lucru eroic, şi care cere calități excepționale. Nu-i atacăm numai frontal, ci şi din spate – din propria lor tabără.

— Nu ştiu cât de bine am să pot lucra. Zilele astea am avut câteva eşecuri... Am subordonați comunişti care răstălmăcesc dispozițiile mele; eu trag totul spre dreapta şi îndărăt, iar ei trag înainte şi spre stânga...

— Nu te lăsa, zise celălalt.

Mâinile slabe, albe cu vine albastre şi le ținea încrucişate pe pântecele supt. Vorbea calm, ațintindu-1 prin ochelari pe Cozianu cu o privire inteligentă şi fixă.

— Nu te lăsa, repetă schilodul. Poți să mă crezi: o ştiu din experiență; în postul dumitale, un om care ştie să lucreze e adevăratul stăpân. Ică Antonescu credea că tratează cu englezii şi cu americanii, înainte de 23 August, prin noi, aparatul ministerului, şi prin legațiile de la Madrid şi Ankara... dar în realitate noi tratam în numele regelui şi al nostru! El nu vedea decât telegramele pe care voiam noi să i le arătăm, nu ştia decât demersurile pe care binevoiam să i le spunem. El îl păcălea pe mareşal, iar noi îl păcăleam pe el! *A menteur, menteur et demi!*[42]

---

[42] Unui mincinos, unui mincinos şi jumătate! *(fr.)*

Şi începu să râdă, sec, fără putere.

— Asta poţi să faci dumneata acolo... Cum te înţelegi cu şeful dumitale?

Şi-l privi atent, dar fără nimic deosebit: ca şi cum l-ar fi întrebat de sănătate. Cozianu zise:

— Tocmai acum mă gândeam... poate că şi comuniştii, aşa disciplinaţi cum sunt, au şi ei punctele lor... de mai mică rezistenţă. Îţi închipui că şeful meu nu e de acord cu ei? Crezi că există ceva divergenţe, puncte de vedere diferite, interese opuse, ale partidului de o parte şi ale lui de alta?

— De ce te-ai gândit la asta? Ai vreun indiciu? întrebă Haralamb.

Cozianu îi povesti incidentul cu tânărul Varlam şi convorbirea cu Mardan.

— Înţelegi? încheie dânsul. Nu pot spune precis că mi-a făcut o propunere de alianţă. A vorbit foarte acoperit, foarte discret. Dar ştie că am oarecare experienţă şi nu sunt surd. Ce trebuie să cred? Pot să mă bazez pe un om care-şi trădează partidul?

Haralamb începu să râdă:

— Numai pe ăla! Ce, vrei să te bazezi pe comuniştii consecvenţi şi intransigenţi? Lucrează mai departe cu şeful dumitale..., dar fii atent; să nu-ţi întindă o cursă.

Cozianu râse încruntat:

— Sunt vulpe bătrână... Nu mă prinde aşa uşor... Ia spune: care e situaţia?

— Sunt sigur că peste şase luni comuniştii au dispărut de la putere... şi o să anulăm reforma agrară, ca primă măsură... A doua, excluderea din viaţa publică a oricui a colaborat cu ei! Şi pe urmă... mai vedem, zise sec domnul Haralamb cu o ameninţare cumplită în glasu-i rece şi uscat, rece şi uscat ca întreaga-i fiinţă, care nu cunoştea nicio bucurie, nicio plăcere, decât pe aceea de a ţese în umbră intrigi politice şi de a domina; pasiunea puterii era singura mişcare în sufletul acesta la fel de nemişcat şi de rece ca şi trupul.

Schilodul urmă:

— Dumneata, dragă Coziene, ai să te aranjezi aşa, încât banii să nu curgă pe canalele şi în direcţiile voite de comunişti. Unde o să pună ei credite, fii sigur că e interesul nostru să lipsească fondurile! Deci contracarează-le orice mişcare de credite. Calul lor de bătaie e redresarea economică a ţării. O s-o redresăm noi,

pentru noi, cu credite în dolari, cerute şi obţinute de noi, credite care să treacă prin mâinile noastre! exclamă el, aprinzându-se deodată; apoi urmă mai liniştit şi mai rece: – Dar ca s-o redresăm, trebuie ca ei să nu poată face nimic. Casele distruse şi arse de bombardament, Căile Ferate dezorganizate, fără vagoane şi locomotive, fabricile fără materie primă, fabrica de avioane de la Braşov demontată – totul trebuie să rămâie pe loc, aşa cum e acuma! Iar cui măcăie, îi spunem: „Poftim! Comuniştii voştri! Uite ce ştiu să facă!" Şi pe urmă...

Întinse braţul osos, cu mâna lungă şi pală, şi tăie aerul:

— Jos cu ei!

— Şi preluăm haosul? întrebă Cozianu.

— Pha! E uşor! Facem un contract cu „Ford": să ne dea maşini, uzine, să ne facă autostrăzi... iar noi să-i dăm o parte din portul Constanţa şi monopolul automobilelor... Alt contract cu „Vickers-Armstrong": le dăm jumătate din uzinele „Reşiţa" şi fabricăm maşini grele şi tunuri pentru tot sud-estul Europei! Alt contract cu „Schneider-Creusot": le dăm concesiunea Căilor Ferate pe douăzeci de ani, iar ei refac utilajul şi parcul de vagoane şi locomotive! Alt contract cu...

— Stai, coane, mârâi Cozianu. Ce, vrei să ne bagi la stăpân? Vindem ţara la mezat? E a noastră, dă-o dracului... moşia noastră, din bătrâni!

Haralamb, care se însufleţise, îşi şterse de scuipat buzele subţiri cu o batistă pe care o puse în buzunarul de la piept al halatului de mătase neagră, înfoind-o cu grijă; apoi surâse ironic şi superior:

— Dar lui Hitler n-am vândut-o? Angliei şi Franţei n-am vândut-o? Lui Banque des Pays-Bas şi lui Credit Lyonnais n-am vândut-o? Parcă n-ai fi în administraţia statului de aproape un sfert de secol... Şi afară de asta... te bagi la stăpân; admit! Dar la stăpânul care-ţi convine! Preferi să-ţi fie stăpâni muncitorii din fabrici?

Urmă o clipă de tăcere.

Cozianu mârâi:

— Ba mai bine-i văd morţi... Vorba dumitale: decât să-ţi fie stăpân un mârlan... mai bine un boier... mai ales dacă e miliardar...

Tăcură, gânditori. Jean-Pierre Haralamb murmură:

— Dar până una-alta, trebuie ţinuţi comuniştii în loc, cu orice

preț.

— Pe sectorul meu, am s-o fac, zise scurt Cozianu.

Apoi vorbiră despre lucruri indiferente. Cozianu întrebă deodată:

— Ascultă, domnule... dumneata care ştii tot: o cunoşti pe doamna Giurgea-Roşcanu?

— Care? Isabela? A lui Giurgea-Roşcanu care...

— Da, care sade la puşcărie şi o să fie condamnat de „tribunalul poporului", cum zic iacobinii ăştia de comunişti... o să-i ardă, vorba englezului, *a stiff sentence.*[43]

— Ei, ce-i cu Isabela?

— Nu ştiam că Isabela o cheamă; a fost la mine, crezând că am vreo putere la comunişti; nu ştie că ăştia te lasă să ai putere numai pe sectorul pe care ți l-au dat în mână... şi încă, şi acolo, ținut de scurt! În fine, să vezi cu ce a venit la mine...

Şi-i povesti schilodului convorbirea. Era politician; nu-şi dădea seama de varietatea tipurilor omeneşti pe care le-a produs istoria socială în Bucureştii de la mijlocul veacului al XX-lea şi de aceea era surprins, i se păru că i s-a întâmplat ceva extraordinar. Haralamb, şi el politician, era disprețuitor şi sceptic:

— O nebună, monşer... Fata lui Țibică Vardală, belferul, profesorul, juristul, fratele ăluia pe care l-au asasinat legionarii. Țibică şi-a mâncat averea cu o femeie şi le-a lăsat pe Isabela şi pe soru-sa complet decavate când a murit... de inimă, la damă, fie zis în paranteză, unii pretind de altfel că pe, nu la... Sora Isabelei a luat pe banditul de Teofil Vardaru, care a fugit la timp în America de Sud, iar Isabela – nu ştiu ce atracție au avut amândouă pentru canalii – l-a luat pe Giurgea-Roşcanu... Dar ea e o exaltată, o puritană, n-a avut amanți şi, când şi-a dat seama că Giurgea era mare colecționar de dame şi că trăieşte cu Valentina Scarlat, a lui Scarlat de la Banca de Credit General, îl ştii...

— Cum nu; Scarlat *le cocu...*

— Ei, aia l-a tocat; când a aflat, nebuna de Isabela i-a dat un picior şi n-a mai apărut pe nicăieri – asta era în '41 – şi pe urmă a făcut o criză morală şi s-a făcut infirmieră! Dar ştii, nu aşa, cum era moda printre cucoane: infirmieră sadea, care cară țucalele, trăieşte între puroi şi excremente, în fine, nebună, ce să-ți mai

---

[43] O sentință necruțătoare *(engl.)*

spun... o femeie drăguță, citită, inteligentă... În fine, o persoană extravagantă şi care nu seamănă deloc cu... cu lumea bună. Țicnită.

— Mi-a ținut o predică! râse Cozianu. S-o mănânci, nu altceva. Şedea în fața mea şi-mi ținea o predică! Mă întrebam dacă nu visez! îmi venea să şi râd...

— Văd că ți-a făcut o impresie deosebită, zise celălalt cu un zâmbet acru.

— A, să nu exagerăm, minți Dimitrie Cozianu.

Celălalt se uită în gol prin ochelari şi spuse cu o strâmbătură a feței palide, de om suferind de fiere:

— Nici nu merită...

Dimitrie Cozianu replică enervat, însă numai în gând: „Fiindcă eşti schilod, faci pe superiorul... vulpea şi strugurii, amice...” Dar tare, zise:

— Prin urmare, mergem înainte.

— Da... S-au dat asigurări regelui că situația asta intolerabilă nu va mai continua... Peste şase luni, cel târziu în primăvara viitoare, scăpăm de comunişti. Dar ei de noi, râse rece schilodul, ei de noi, nu...

X

A doua zi dimineața Mardan îl chemă pe tânărul Varlam şi-i spuse, cu un amestec de severitate şi bunăvoință:

— Tovarăşe Varlam, trebuie să discutăm despre dumneata... Nu lucrezi bine cu Cozianu... Trebuie să fim supli, să nu depărtăm de noi oamenii de valoare... Dumneata, cu insistențele dumitale, l-ai supărat...

Tânărul Varlam, care stătea în fața lui, firav şi puțin adus din umeri, îşi scutură capul creț şi măsliniu de marocan şi, fără ca ochii să i se aprindă îndărătul ochelarilor, zâmbi subțire:

— Tovarăşe Matei, dacă lăsăm să se distrugă instalațiile şi utilajul uzinei „I.A.R”, cred că urmările vor fi mai grave decât o supărare a dumnealui.

— Bine, ce vrei? A lucrat în administrația burgheză... şi, la urma urmei, şi noi lucrăm în condiții burgheze... În orice caz, partidul are nevoie de el şi de oameni ca el...

— Nu vă supărați că vă întreb – spuse Varlam cu zâmbetul acela subțire, ironic, care începu să-l enerveze pe Mardan – dar dacă e un funcționar burghez... ce nevoie mai avem de el?

— Partidul are nevoie de o întreagă categorie de cadre vechi, până cresc oamenii noştri...

Varlam voi să spuie că există chiar în aparatul comisiei membri ai partidului care ar putea fi puşi în posturi importante, de unde să conducă totul, şi că sunt ținuți în roluri mărunte dar se opri; Mardan putea crede că e o cerere de avansare făcută sub o formă discretă, şi Ionel Varlam îşi punea mândria în a sta cu aceeaşi linişte în orice loc, oricât de mic şi oricât de mare, unde l-ar fi pus partidul.

— Suntem obligați să-i menajăm pe specialiştii burghezi de care ne folosim, zise Mardan. Aşa că dumneata, ca membru de partid, ai să înțelegi... E bine să nu mai ai conflicte cu Cozianu... Ei, la revedere.

Urmă o mică tăcere. Varlam nu se mişca. Mardan, care-i întinsese mâna fără să-l privească, ridică ochii, mirat. Paloarea pasionată a lui Varlam sporise:

— Tovarăşe Matei... dar cu creditul pentru „I.A.R.” cum rămâne?

— S-a hotărât... E o hotărâre a comisiei în privința asta, zise Mardan surprins şi foarte rece.

— Atunci... nu mai e nimic de făcut? întrebă Ionel Varlam cu o ciudată sfială.

— Ba da, ba da... o să vedem... după victorie, spuse Mardan, vădit plictisit şi dispus să-l expedieze repede pe tânărul Varlam. Acesta simți desluşit graba şi neatenția lui Mardan. Şovăi o clipă, apoi spuse bună seara şi plecă. Târziu, pe la zece, când, rămas de mult singur în birou, Ionel Varlam îşi terminase lucrările curente, se duse acasă obosit şi fără poftă de mâncare, de altfel prea preocupat şi concentrat ca să se mai gândească la mâncare. Locuia într-o garsonieră de bloc, la etajul nouă, împreună cu prietenul său de demult, tânărul cu şuvițe blonde căzute pe frunte şi cu priviri strălucitoare, inteligente, prin ochelari; zăcea încă în convalescență de pe urma glonțului de mitralieră care-i străpunsese plămânul la 24 februarie; îşi petrecea zilele îmbrăcat, dar întins pe o canapea în odaia plină de cărți îngrămădite în teancuri pe scaune, pe masa de lucru, pe două rânduri în rafturile de pe pereți; portretul lui Lenin, fotografia mamei lui Ionel Varlam

şi o fotografie înfaţişându-1 pe celălalt ţinându-se de talie cu o fată, erau singurele podoabe ale pereţilor; aici, în vraiştea de cărţi, de fişe, de ziare răvăşite, stătea prietenul lui Ionel Varlam, citind şi scriind articole care apăreau în presa comunistă sub iscălitura H. Dragomir. Când intră Ionel Varlam, H. Dragomir lăsă din mână cartea pe care-o citea (era *Materialism şi empiriocriticism* a lui Lenin) şi-l privi prin ochelari, cu zâmbetul deschis, vesel, încântat de viaţă, pe care-1 avea totdeauna. Ionel Varlam, însă, întunecat, călcând în picioare nişte ziare englezeşti şi americane (erau *Daily Mail,* al partidului conservator, şi *New York Herald,* pe care un articol, iscălit „H. Dragomir", în *România liberă,* le trata cu o ironie violentă, agresivă), întrebă:

— Ai mâncat? A fost Rafira pe aici?

Rafira era nevasta unuia din portarii blocului; ea le făcea mâncare celor doi burlaci.

— Da, am mâncat... pe tine însă ce te roade? întrebă H. Dragomir râzând; dar ascultându-1 pe Ionel Varlam ce are pe suflet, deveni mai puţin vesel.

— Înţelegi? întrebă Ionel Varlam. Se poartă ca şi cum asta ar fi linia partidului. Dar am ajuns să mă întreb: asta e? Chiar aşa, numai pentru momentul ăsta, fără să pregătim nimic pentru viitor... ba chiar distrugând, adică lăsând să se distrugă unele resurse ale viitorului? Ai înţeles?

— Am înţeles... am înţeles... mormăi H. Dragomir. Şi tu, acuma, ce vrei să faci?

— Păi, n-am decât două lucruri de făcut. Ori mă comport ca un organ pasiv, un simplu mecanism fără părere personală, şi-l las pe Mardan să facă ce ştie, pe răspunderea lui – în fond, el singur răspunde în faţa partidului...

— Nu! În fond răspunzi şi tu tot în faţa partidului, zise celălalt, scoţându-şi ochelarii. Începu să-i şteargă, zâmbind cu ochii obosiţi. Şi tu răspunzi, Ionel. Zi mai departe: ori asta, ori...

— Ori sezisez conducerea partidului de problema asta.

— Cum vrei s-o sezisezi? întrebă celălalt punându-şi iarăşi ochelarii.

— Păi... înaintez o copie a întregului dosar „I.A.R." secretariatului partidului, zise Ionel Varlam mereu încurcat.

Celălalt întrebă iar:

— Şi... ai înaintat-o?

— Nu încă...

— Ce mai aşteptaţi? înainteaz-o mâine, zise H. Dragomir şi, reluându-şi *Materialism şi empiriocriticism,* reîncepu să citească, uitând pe dată de Ionel Varlam.

Acesta însă începu să râdă, întărit de atâta siguranţă din partea prietenului său, ca şi cum totul ar fi fost de la sine înţeles: însemna că era pe calea cea bună.

— Unde-a pus Rafira tava cu mâncare? întrebă el.

Niciun răspuns.

— Ascultă, Haş... m-auzi?

H. Dragomir citea, concentrat şi scria ceva cu creionul pe marginea cărţii.

— Ricule! strigă râzând Ionel Varlam, unde e mâncarea?

Celălalt nu răspunse, dar Ionel Varlam o descoperi singur, pe jos (alt loc liber nu exista şi cel mai puţin pe masă), îndărătul celor patru sau cinci volume enorme ale *Istoriei civilizaţiei omeneşti,* redactată de un grup de universitari francezi marxişti la Paris în 1931 *(Quillet).* Erau chiftele în sos de roşii şi plăcintă cu mere. Abia acum i se făcuse foame şi lui Ionel Varlam. Se aplecă, cu mare grijă să nu răstoarne teancul de tomuri, ridică tava de jos, se aşeză într-un fotoliu cu tava pe genunchi şi începu să mănânce, întrebându-se dacă hârtiile pe care le simte sub el sunt ziare, fişe de lectură sau vreun manuscris.

XI

Casa Anei Antim era în apropierea grădinii Cişmigiului şi plină de tablouri de pictori din şcoala românească (doctoriţa era pasionată de pictură). Isabela şedea într-o odăiţă de la etaj: un pat alb, panouri de lemn pe pereţi, tot albe, două fotolii adânci, de un verde palid, o lampă de cristal atârnată în tavan, cu frunze, lacrimi, romburi de cristal de stâncă, ca o ploaie pietrificată şi suspendată în aer, transparentă şi străbătută de lumini. Dulapurile erau în perete, îndărătul lambriurilor de lemn vopsit alb. Se întorsese acasă îndată, dar n-o mai găsi pe doctoriţă, care fusese chemată la o şedinţă unde rămase până noaptea târziu.

Seara fusese la Dimitrie Cozianu. A doua zi dimineaţa, nemâncată (mânca numai o dată pe zi, iar seara bea un ceai cu doi-trei biscuiţi) îşi puse unul din costumele ei de o eleganţă

sobră, aproape severă, şi, cu capul sus, dar fără exagerare, cu demnitatea ei cumpătată, porni spre Cişmigiu. Un copil care alerga pe stradă se ciocni de ea; ea îl certă cu blândeţe şi seriozitate. O bătrână în baston nu îndrăznea să traverseze bulevardul Schitu Măgureanu. Isabela o luă de braţ şi o ajută să treacă. Apoi intră în Cişmigiu, se instală pe un scaun în faţa unui masiv de trandafiri şi începu să se gândească la hotărârea pe care trebuia s-o ia. „Ce poate da sens unei vieţi ca a mea? Doamne, Doamne, ajută-mă să mă înalţ, să fiu curată, să fiu o flacără!" se rugă ea cu o bruscă izbucnire, izbucnire lăuntrică. Apoi, deodată, gândi rece, limpede de tot: „Orice fac; orice. Dar cu cea mai mare intensitate. Cu trup şi suflet. Şi o să fie bine făcut; o să aibă sens; n-o să fie inutil."

Un domn se aşeză lângă ea şi-i spuse bună ziua. Ea se întoarse, mirată, şi-l recunoscu pe Ionel Haralamb, fratele lui Jean-Pierre Haralamb de la Ministerul Afacerilor Străine. Ionel nu avusese niciodată nicio slujbă şi nicio treabă; era cărunt, elegant, dar cu hainele cam vechi; pielea îi era lipită de oasele feţei, iar privirea lui părea lacomă şi îngrijorată.

— Ce mai faci, cucoană? Nu te mai vede nimeni prin lume... Cred că n-ai fost la un ceai sau la o recepţie de ani de zile...

— Din '41, zise Isabela.

— Cinci ani! E formidabil! Şi... ce faci de cinci ani?

— Fel de fel de lucruri. Acuma mă gândeam.

— La ce te gândeai? Cu siguranţă nu la noi, pe care ne privezi de prezenţa dumitale... Ieşi în lume, cucoană, să avem şi noi la ce să ne uităm! Ai un amor, cu siguranţă...

— Nu... zise calmă Isabela.

— A, atunci ar trebui să ai şi oricine ţi-ar cădea la picioare, ţi-ar oferi inima şi averea... N-ai decât să te apleci ca să găseşti bani, confort, o viaţă agreabilă...

Nu insista mai mult; nu sublinia nici prin ton; depindea de răspunsul ei ca să continue şi să accentueze. Isabela însă răspunse ca în glumă:

— Da, dar nu vreau să mă aplec.

Şi tăcu. Ionel Haralamb înţelese; după câteva cuvinte, la care ea răspunse monosilabic, se ridică, salută şi plecă. „Ciudată persoană; nebună!" N-avea rost să se mai ocupe de ea; era rece şi distantă sub politeţea ei binevoitoare. „Dracu s-o ia. Sunt atâtea femei în Bucureşti, care abia aşteaptă", se gândea Ionel Haralamb

mergând pe aleile Cişmigiului spre casă.

Isabela se-ntoarse puțin înainte de prânz. În uşă, se-ntâlni cu doctorița care sosea, obosită, de la muncă. Apoi, înăuntru, abia aşezată la masă, redeveni binedispusă, cu acea bună dispoziție a tuturor doctorilor buni, care ştiu să inspire optimism prin ton şi gest:

— Ei? Cum a fost? Pari foarte impresionată.

Isabela se roşi:

— De ce? Nu, nu chiar aşa...

Doctorița începu să râdă:

— Am glumit... Ia spune! Sunt curioasă. Ce fel de om e Cozianu ăsta al tău? Te-a primit?

— Nu e deloc al meu, protestă Isabela. E un om... deosebit! M-a pus pe gânduri, Ana dragă. E un caracter, omul ăsta. Are o fermitate, o consecvență în gândire, o gravitate... Şi, mai ales, pare devotat cu trup şi suflet politicii ăsteia a... voastră.

— Şi ce ți se pare curios în asta? întrebă doctorița, cam atinsă. Asta dovedeşte că e un om inteligent, cinstit, un om de bine, şi atâta!

— Draga mea, e un om din lumea bună... cu rude extrem de influente, el însuşi de familie foarte bună. Tu n-ai ieşit din laborator, ți se pare normal ca un om ca el să facă politică alături de voi...

— Dacă e un om de treabă, mi se pare normal, sigur că da, spuse doctorița zâmbind.

— Mie nu, oricât ar fi de cumsecade, fiindcă există prejudecățile, interesele, tradițiile, atâtea şi atâtea lucruri peste care el a trebuit să treacă, şi a trecut. Îți spun, e un om remarcabil... un om de bine, un idealist, un om de caracter... Trebuie să-l cunoşti.

— Mi-ar părea bine să-l cunosc. La urma urmei, dacă nu exploatează munca salariată – zise Ana Antim – şi dacă se pricepe în meseria lui, îl primim cu dragă inimă... Şi zi, e atât de bine? Şi ca fizic, întrebă ea zâmbind, pare să fie tot bine...

Femeia de serviciu a doctoriței se duse să deschidă: sunase cineva afară.

—Ca fizic... nu e rău; e impunător, zise Isabela Giurgea-Roşcanu.

Femeia de serviciu veni să-i şoptească Isabelei:

— Vă caută un domn... *Cozeanu.*

Isabela se ridică de la masă, mirată; doctorița râdea:

— Ai să mi-1 prezinți şi mie... altă dată... la altă vizită.

În vestibul, Dimitrie Cozianu, cu ochii negri duşi în fundul capului, arătos şi sumbru, cu pălăria într-o mână şi un buchet de trandafiri albi în cealaltă, se înclină în fața Isabelei.

— Cer iertare că am venit fără să mă anunț. Nu te-am găsit la telefon, dar am aflat c-ai să fii acasă la ora asta.

Isabela îl pofti sus şi-i oferi un fotoliu; îi spuse:

— M-am gândit la dumneata...

El voia să se aşeze, dar rămase în picioare şi o privi, deodată atent. Mai auzise vorba asta de la femei cu totul altfel decât ea... Isabela, fără să observe, urmă:

— Şi cred că ai dreptate... Giurgea-Roşcanu a planat satisfăcut asupra dramei aceleia cumplite... a beneficiat de ea. Oamenii mureau de foame, de boală şi de glonț, iar el...

Cozianu zise:

— Nu ştiu dacă am avut dreptate... Am venit să-ți spun adevărul: nu pot face nimic pentru... soțul dumitale. Şi... te rog să mă ierți pentru întrebările mele de o indiscreție grosolană...

Se aşează în fotoliul care se lăsă sub greutatea lui. Se uită la Isabela. Ea observă că e tras la față, că are două cute adânci pe lângă gură, că e cărunt, că ochii întunecați au o încordare în privire, un vid ca al unui om bolnav sau căruia i-e frică, sau care face un lucru primejdios şi foarte greu.

— Te-am întrebat ieri aşa, fiindcă eşti singura persoană care mi-ai vorbit de datorie, de dreptate, de lucruri de-astea mari, fără să mintă şi să umble după pasiuni personale şi interese mărunte... Am vorbit cu mii de oameni, eu fiind aşezat la biroul acela şi la altele; toți au încercat să mă convingă că n-au niciun interes, că numai din noblețe de suflet cer ce îmi cer... dar mințeau toți. Eşti singura excepție... Şi încă nici despre dumneata nu ştiu dacă... dacă nu-1 iubeşti pe soțul dumitale, şi de-aceea...

— Nu, nu l-am iubit, zise Isabela cu tristețe şi oboseală. E uşuratic şi imoral... şi acum e pierdut...

Dimitrie Cozianu se uita în pământ încruntat, cu pălăria pusă pe jos lângă el şi cu mănuşile în pălărie (aşa cum ar fi făcut bunicu-său şi prietenii acestuia).

— Eu nu sunt uşuratic, zise Cozianu greoi. Cât despre imoralitate... Ce e morala?

— Morala e să-ți faci datoria, spuse Isabela. Luase florile, le

desfăcea şi le punea într-un vas.

— Şi care e datoria noastră?

— Mare lucru, spuse Isabela. Puse florile pe o măsuță, îşi apucă de poale cu două degete halatul lung şi larg şi se cățără pe fotoliu. Mare lucru să ştii... Datoria noastră e să trăim pentru ceilalți; să-i slujim şi să-i ajutăm pe oameni, zise ea. Greu nu e s-o ştii... greu e s-o faci.

Pe fereastra deschisă intră o albină. Se auzeau țipete ascuțite de copii care se joacă în stradă. Cozianu, mereu încruntat, mormăi:

— Ba nu te supăra... dar e foarte greu să-ți ştii şi datoria... Uite, spune-mi mie: care e datoria mea?

— Datoria dumitale stă scrisă pe toți pereții. Eşti în slujba oamenilor... Trebuie să munceşti pentru ca majoritatea oamenilor, sau chiar toți oamenii din țara asta să mănânce bine, să fie încălțați şi îmbrăcați, să aibă locuințe confortabile, cărți şi spectacole, să facă sport şi să nu-şi facă rău unul altuia... Nu e mare lucru de ştiut... dar e greu de făcut...

Se uita la el, delicată, fermecătoare şi tristă, parcă nu ea ar fi vorbit. Parcă era o păpuşă de porțelan sidefiu şi vorbise altcineva (în parte aşa şi era: vorbele erau în bună parte ale Anei Antim). Obrajii măslinii, uscați şi brăzdați ai lui Cozianu se împurpurară.

— Parc-ai fi comunistă, coniță dragă... zise el râzând silit.

Ea dădu din cap:

— Nu sunt... N-am făcut în viața mea nimic cu mâinile astea...

Şi-şi mişcă fără putere mâinile albe şi fine. Cozianu înălță din umeri, încruntat:

— Ei, dumneata judeci lucrurile de la distanță... dar noi, oamenii de guvernământ... nici nu ne gândim la chestiile astea... Ne gândim la poziția noastră personală, la puterea noastră personală...

— Foarte rău dacă sunteți aşa... Şi vă mirați când cădeți de la putere, când se face revoluție, când sunteți detestați şi urâți? spuse ea cu o răceală şi cu o asprime care lui Cozianu i se părură şi mai încântătoare.

El începu să râdă:

— Când vorbeşti aşa... îi vine omului să te mănânce... Eşti cam aspră, cucoană...

— Nu sunt aspră... nu e părerea mea, aşa e adevărat şi drept...

— Eşti o ființă extraordinară! exclamă Cozianu râzând. Nu ți-a

făcut nimeni o biserică?

— Iar dumneata eşti uşuratic... uşurătatea vă omoară, pe toţi... zise ea cu amărăciune. Eu îţi vorbesc despre adevăr şi dreptate, iar dumneata glumeşti...

— Nu glumesc deloc! spuse Cozianu cu tărie. Dacă n-aş fi un om serios, aş îngenunchea la picioarele dumitale pentru ce ai spus adineauri şi pentru severitatea dumitale morală... Asta mă mai răcoreşte de lumea de canalii printre care mă mişc...

— Esenţialul e să nu fim noi înşine canalii... şi dacă fiecare judecă la fel, se schimbă lumea... Numai că de obicei aşteptăm ca ceilalţi să fie perfecţi şi pe urmă să ne transformăm şi noi... spuse Isabela.

Cozianu râse silnic:

— M-ai lovit unde mă doare...

— Iartă-mă, murmură Isabela. Când mă întrebi despre adevăr şi datorie, nu mă pot împiedica să nu-ţi spun ce cred. Dar să te las cu lucrurile astea care nu sunt ascultate cu plăcere. Să-ţi fac un ceai.

Se ridică şi puse în priză un samovar electric. Cozianu se uită după ea, după mişcările-i măsurate, pline de linişte, de graţie şi seninătate. Îşi drese glasul.

— Să-mi dai voie să mai vin pe la dumneata, zise el, fără să se mişte de pe scaun.

Ea tăcea. Umbla cu ceştile şi cu linguriţele, care scoteau un clinchet argintiu.

— ... Să mai stăm de vorbă... îngână Cozianu.

— Numai aşa... ca să facem conversaţie? întrebă Isabela.

El o privi nedumerit şi încruntat.

— Eu stau foarte bine şi dacă nu vorbesc cu nimeni... Dar dacă ţi-e de folos cu ceva să stăm de vorbă, atunci... da, cât doreşti...

Şi-i surâse cu demnitate şi drăgălăşenie. Dimitrie Cozianu se uită deodată pe fereastră şi spuse:

— Mi se pare că am mare nevoie să stau de vorbă cu dumneata... să te aud...

— Bine, vino... Unde te uiţi? Ia-ţi ceaşca...

Şi-i întinse ceaşca cu ceai. Vorbiră de alte lucruri – Cozianu tărăgănat, cu tăceri îndelungi, iar Isabela tristă. Îi părea rău de Giurgea-Roşcanu. Nu-l iubea, nu-l stima, îi era scârbă de el, dar era tristă.

La despărţire, îi întinse mâna lui Cozianu. Cozianu nu i-o luă

şi-i spuse, oprit în faţa ei, înalt, masiv şi întunecat, ca şi cum i-ar fi anunţat o nenorocire sau un doliu, dar cu mai multă tărie:

— Aş vrea să te strâng în braţe.

— De ce? se miră Isabela. Nu există niciun motiv... şi râse politicos şi distant.

Cozianu îi întoarse spatele şi plecă.

A doua zi veni iar. Şi a treia, şi a patra. Vreme de luni de zile se văzură în fiecare zi. La început Cozianu vorbea de lucruri obişnuite, indiferente. Dar într-o zi luă în mâna lui mare şi păroasă mâna ei fragilă, albă, îngustă.

— Eşti singurul lucru curat din viaţa mea, spuse Dimitrie Cozianu. Apoi se roşi: Scuză-mă că vorbesc în cuvinte mari... dar ăsta e adevărul: eşti singurul lucru curat din viaţa mea... oricât de curios ar părea din partea unui om serios, din lumea noastră, să aibă asemenea naivităţi...

Şi altă dată îi spuse, tot râzând jenat:

— Sunt îndrăgostit de dumneata cum n-am fost niciodată, de nimeni. Am avut ani de zile o pasiune dementă pentru o târfă. Şi în copilărie, la paisprezece-cincisprezece ani, am mai fost îndrăgostit. Dar cu dumneata e altceva. Sunt om în toată firea, şi-mi vine să râd de emoţia cu care mă gândesc la dumneata. Dar sunt fericit. Te ador, mă închin în gând în faţa dumitale. Îţi mulţumesc că exişti. E foarte bine că sunt fiinţe ca dumneata pe lume. Fiindcă oamenii, aşa cum i-am cunoscut eu, sunt cu totul altfel. Chiar şi eu. Sunt... sunt un... am făcut lucruri foarte urâte în viaţa mea. Nici nu pot spune ce. Şi totuşi, te iubesc – şi aş vrea să fiu mereu lângă dumneata. Nu spui nimic?

Isabela se uita la el, zâmbind cu îndoială şi îngrijorare:

— Nu... încă nu spun nimic.

— Dar ai să spui? Când? Deseară? Mâine? întrebă el răguşit, cu un zâmbet strâmb.

Isabela dădu din cap şi zise:

— Curând; curând...

Iar într-o zi, pe la începutul verii, când Cozianu, tulburat, palid, cu glasul tremurând (ajunsese s-o iubească pătimaş) îi propuse căsătoria, ea dădu din cap:

— Nu; nu ţi-ar şedea bine, în lumea politică, să fii însurat cu fosta nevastă a lui Giurgea-Roşcanu... Ar trebui să-ţi petreci viaţa dând explicaţii... Nu, nu insista; de altfel, nu e nevoie de formalitatea asta... greul era să mă hotărăsc eu...

Cozianu rămase împietrit:

— Şi... te-ai hotărât? îngăimă el.

— Da, zise ea şi-i întinse cu mare seriozitate, ca un copil, mâna delicată.

Abia peste o clipă Cozianu se dezmetici, înțelese, şi o luă în brațe.

Peste vreo lună, Ana Antim, care, cu o discreție desăvârşită, nu mai pomenise nimic în legătură cu Isabela şi Cozianu, deşi acuma îl cunoştea pe acesta, o întrebă odată, seara, pe Isabela, când aceasta, împreună cu fata în casă, pregătea o gustare pentru două persoane pe o măsuță din camera ei:

— Isabela dragă... ce mai e cu ce vorbisem noi?

— Ce anume? întrebă Isabela, sincer mirată.

Un zâmbet abia simțit încrețea coada ochilor doctoriței.

— Ei, cu căutarea unui post...

Femeia de serviciu isprăvi şi plecă. Isabela nu răspunse nimic. Acuma se aşează într-un fotoliu şi murmură:

— Mai lasă-mă puțin... În toată viața mea de pân-acum n-am fost fericită. Nici n-am bănuit că pot fi. Acuma o să-ncerc să fiu. Nu ştiu cât o să ție. Nu ştiu dacă o să fiu. Dar vreau să trăiesc numai pentru asta.

— E cam egoist să trăieşti numai pentru tine şi pentru respectivul, zise doctorița; dar eşti totuşi de invidiat... Ştiam că ai să-mi răspunzi aşa, dar trebuia să te-ntreb...

— Lasă-mă un pic să nu fac altceva decât să încerc să fiu fericită... zise Isabela.

Ana Antim dădu din umeri:

— Bine, fetițo; fii fericită.

XII

Ceva mai înainte de aceste evenimente, pe la sfârşitul primăverii, preşedintele Comisiei financiare, Matei Mardan, în capul mesei lungi, cu o placă de cristal pe ea, în jurul căreia şedeau membrii comisiei, anunță ca o dispoziție a Consiliului de Miniştri că trebuie aprobate credite pentru reinstalarea şi darea în producție, în scopul fabricării de tractoare, a fabricii de avioane din Braşov. Membri ai comisiei, printre care Cozianu, se opuseră:

era nevoie de bani pentru cheltuieli mult mai urgente; propunerea era riscată; dacă se mergea mai departe pe calea asta, se putea ajunge la inflație; el, Cozianu, nu putea fi de acord.

Nu fură de acord nici colegii săi, unul reprezentant al partidului liberal, celălalt al partidului național-țărănesc. Se opuse şi domnul Jack Varlam, care făcea şi el parte din această comisie, înlocuindu-1 pe titularul locului, bolnav. Nu fură de acord, deşi n-aveau decât un vot consultativ, nici domnii Ioanițiu şi Mereanu, care fuseseră plătiți, prin mijlocirea lui Jack Varlam, de către anumiți domni anonimi ce voiau să cumpere fabrica pentru o societate străină şi mai anonimă. Dar Mardan impuse aprobarea. Atitudinea lui fu atât de ciudată, moale, cu jumătate gură, încât Cozianu veni la el, când se ridică şedința, şi îl luă la o parte, cerându-i o audiență.

— Peste un sfert de oră, la mine, zise Mardan, uitându-se atent nu la Cozianu, ci la Ionel Varlam, care nu luase cuvântul, şi care ieşea fără să fi schimbat nicio vorbă cu tată-său.

Peste un sfert de oră, Cozianu intra în biroul lui Mardan. Acesta, în picioare îndărătul biroului, îl privea pe sub sprâncene, ca acum câteva luni la serata prințesei Basarab-Comnen, îl cântarea cu o şiretenie rece, de calculator. Cozianu era mai înalt cu un cap decât el. Îşi pironi privirea neagră în ochii limpezi, inteligenți şi reci ai preşedintelui şi-i spuse:

— Domnule preşedinte, dacă nu vă mai trebuie un colaborator în persoana mea, spuneți-mi.

— De ce spui asta? întrebă celălalt. Şi de ce mi te adresezi oficial.

— Pentru că ați revenit peste o hotărâre luată, fără să mă întrebați. Dacă n-aveți încredere în mine, n-are rost să fiu vicepreşedinte al comisiei şi dați-mi voie să plec.

— Trebuia să impun măsura, sunt doar membru al Partidului Comunist Român, spuse celălalt pe un ton atât de curios, încât Cozianu ridică ochii deodată atent. Şi – urmă Mardan – trebuie să-ți spun că în problema asta... a trebuit să-mi schimb punctul de vedere... am fost constrâns...

Era ceva ciudat în felul voit încurcat în care vorbea. Voia să-l facă să înțeleagă ceva. Ce anume? Că el, Mardan, nu era liber, era controlat de alții?

— Bine... atunci nu insist, zise Dimitrie Cozianu.

— Nu, nu insista, te rog, zise Mardan, sunând. Să ştii că şi

pentru mine a fost ceva foarte surprinzător în măsura asta.

Intrase secretara:

— Cheamă-1, te rog, la mine pe domnul Varlam – tânărul cel de la noi, zise Mardan.

Apoi îl împinse pe Cozianu spre o uşă discretă, în spatele biroului: era uşa a doua, prin care se ieşea în spatele clădirii.

— Stai un minut aici, murmură Mardan, lăsându-1 într-un cabinet cu o canapea, o oglindă şi o măsuţă.

Cozianu se uită după Mardan: acesta lăsase uşa anume întredeschisă. Cozianu rămase după uşă, trăgând cu urechea. Auzi deodată glasul lui Ionel Varlam, care spunea bună seara, apoi pe al lui Mardan:

— Tovarăşe Varlam, dumneata ai informat pe cineva de la partid privitor la fabrica de avioane?

Urmă o tăcere. Întrebarea fusese pusă pe un ton judecătoresc, inchizitorial.

— Da, spuse Ionel Varlam într-un târziu.

— Pe cine?

Ionel Varlam spuse numele unui membru al conducerii partidului, acela care vorbea în piaţă în după-amiaza lui 24 februarie.

— Bine, mulţumesc. Voiam numai să ştiu, zise Mardan redevenit binevoitor. La revedere.

Peste o clipă veni să-l scoată pe Cozianu din odăiţa lui şi, spre marea surprindere a acestuia, îi vorbi despre treburi curente, nici nu suflă despre Ionel Varlam vreun cuvânt. Iar la trei săptămâni de atunci, venind la birou într-o zi, Cozianu află de la Ioaniţiu că Ionel Varlam fusese mutat la un minister, cu un post mai mare decât avusese la comisia financiară. Dar era mutat. În aceeaşi zi, la audienţă, Mardan îl întrebă:

— Ei, eşti mulţumit?

Cozianu şovăi: despre ce vorbea? Nu îndrăznea să creadă că Mardan mărturiseşte atât de făţiş alianţa lor împotriva lui Varlam.

— Parcă nu-1 puteai suferi pe tânărul Varlam, urmă Mardan.

Cozianu, sufocat de atâta îndrăzneală cinică, strălucea, cât putea străluci acest om înalt şi sumbru, cu piele măslinie şi ochi nocturni:

— Domnule preşedinte – zise el gros –, sunt la dispoziţia dumneavoastră... pentru orice.

Adăugase „pentru orice” cu bună-ştiinţă, ca să vadă reacţia

celuilalt şi ca să-i spuie prin asta că a înţeles, că alianţa e făcută.

Mardan zâmbi binevoitor, cu acea bonomie prin care se străvedea viclenia rece, şi zise:

— Pentru orice? Păi, ce crezi că mă ocup şi cu altceva decât cu probleme financiare?

Cozianu rămase mut. Răspunsul ăsta îl lăsa pe Mardan perfect acoperit; Mardan nu voia intimităţi, nu voia cinisme la alţii; cel mult dacă-şi permitea lui însuşi, şi acelea echivoce, ambigue, oricând negabile.

— A, a fost numai un fel de a vorbi, zise Cozianu; şi trecură la problemele curente, fără să mai pomenească niciunul, nici celălalt, niciodată, despre Ionel Varlam.

Iar din vremea aceea începu perioada de perfectă conlucrare între Cozianu şi ceilalţi „tehnicieni" ai comisiei şi preşedintele comisiei, Matei Mardan. Atunci întreprinse acel grup de oameni un şir întreg de acţiuni ce prelungiră haosul economic moştenit de la dezastrul dictaturii fasciste şi care tindeau să nemulţumească masele şi astfel să le îndepărteze de regimul pe care ele, ieşind în stradă, îl aduseseră la putere. Acţiunile „tehnicienilor" financiari erau subtile, greu de urmărit, greu de sezisat în ansamblul lor şi încă şi mai greu de înţeles în sensul lor adevărat, duşmănos regimului şi guvernului care le acordase încrederea sa. În aparenţă comisia recomanda creditarea întreprinderilor producătoare de bunuri de consum, canaliza bancnotele Băncii Naţionale spre orice cât de mic producător de prosperitate. Dar, în realitate, se făcea cu totul altceva. Întâlnirea lui Cozianu cu vărusău Cezar Lascari a fost un caz tipic din sutele de asemenea acţiuni. Într-o zi, Cozianu invită la el la birou pe directorul Băncii „Europa S.A.R"

— Dragă Cezar – îi spuse Cozianu – comisia noastră recomandă Băncii Naţionale pe cine să crediteze; dar Banca Naţională e prea mare ca să crediteze direct întreprinderile industriale care interesează guvernul, ca fiind în măsură să contribuie la refacerea economică a ţării. Ea, după indicaţiile noastre, o să crediteze instituţii de credit mai mici, care, la rândul lor, o să crediteze întreprinderile. Bineînţeles, să ştim şi noi pe cine creditaţi şi pe ce bază. Te interesează?

— Mai e vorbă, exclamă Cezar fericit.

— Ei, atunci alcătuieşte un dosar; firmele amatoare, ce vor să producă, în ce termen, ce contracte au, ce utilaj şi materii prime

au, în ce stare... O să-ți comunice Ioanițiu, care se ocupă de detalii tehnice...

— Ioanițiu? făcu mirat Cezar Lascari încruntând din sprâncene. Care Ioanițiu? Ala de la Creditul Germano-Român? Misitul lui Deutsche Bank? Nu e la puşcărie?

— Nu... e director la noi, zise Cozianu calm. Şi încă şef al unui serviciu foarte important: Studii şi statistică. El vă va controla dosarele... În fond, pe referatele lui ne bazăm hotărârile.

— A... aşa... spuse Cezar Lascari.

Era un bărbat elegant, cu o cravată *papillon* de un albastru palid cu picățele albe; ferchezuit, proaspăt ras, cu carnea obrazului moale şi plină de cute, a omului obosit de plăceri. Privirea nu prea inteligentă i se lumina încet:

— A... dacă e Ioanițiu aici...

— De ce să nu fie? spuse neglijent Cozianu. Sunt şi eu. E şi Mereanu. Suntem mai mulți specialişti aici... Ce vrei? Comuniştii sunt obligați să lucreze cu noi, specialiştii. Ei, vasăzică suntem de acord... Ce mai face Alexandra? Ce mai face fata?

— Mulțumesc, bine, zise Cezar Lascari mai rece: să facă afaceri cu văru-său Dimitrie, voia; dar să-l mai primească în casă... nu se putea; era compromițător: mâine-poimâine, la căderea comuniştilor şi a celor care merseseră cu ei, Cozianu avea să înfunde puşcăria, dacă nu ajungea chiar şi în fața plutonului de execuție...

— Mulțumesc, bine, repetă el şi vorbi de altceva, fără să facă nici măcar aluzie la vreo invitație.

Cozianu gândea: „Relații cu mine nu vrei, dar să-ți dau bani vrei, laşule... Nici nu visezi că mâine-poimâine, sub regimul *vostru,* tot aici am să fiu – sau chiar mult mai sus... şi am să ți-o plătesc atunci!" *Atunci*. Acum era prea important ca banii să ia calea asta. Şi, zi de zi, în cursul lui 1945 şi începutul lui 1946, milioane, sute de milioane, miliarde, banii luau calea asta; iar fabricanții, rezervând o mică parte producției, se repezeau să vâre cât mai mulți bani în devize: începuse vânătoarea turbată după aur şi dolari, care, pe căi ocolite, ascunse, luau drumul străinătății, în loc să bată în arterele țării, sângele se scurgea prin mii de ventuze şi era supt de safe-urile băncilor elvețiene, pariziene, londoneze; capitalurile lichide fugeau, iar Cozianu, la un birou cu o placă de cristal, iscălea aprobări de credit, simple bucăți de hârtie, care însemnau anemierea economiei țării,

paralizarea oricăror încercări de a readuce bunăstarea şi echilibrul. Cam pe atunci, într-o zi, Cozianu, sosind la Isabela, o găsi acolo pe Ana Antim, care tocmai spunea:

— Tu eşti fericită, ce-ți pasă?

Doctorița părea obosită, cu fața trasă şi galbenă; atunci observă Cozianu cât de mult păr alb are.

— Despre ce vorbiți? întrebă el, care tocmai intrase şi-i săruta mâna Isabelei.

Îi strânse mâna doctoriței. Ana Antim nu-i răspunse; cu fruntea încrețită, cu privirea amărâtă şi aspră, se uita în pământ. Isabela, impresionată, palidă, cu ochii mari, îl lămuri:

— Spunea Ana că e groaznic ce se petrece în clipa asta în Moldova. Ştii, cu seceta care nu se mai sfârşeşte...

— Ne vin oameni îmbolnăviți de cele mai cumplite boli, cu organismul slăbit de foame! izbucni doctorița. Muncitori tuberculoşi, funcționari tuberculoşi, studenți tuberculoşi şi copii care nu se pot dezvolta, femei însărcinate care nu se mai pot reface după naştere... Ce e asta? Ce se întâmplă?

Cozianu râse sec, dând din umeri.

— Ce mă întrebați pe mine? Eu fac politica guvernului?

Ana Antim se uită urât la el:

— E exclus ca guvernul să vrea ce se întâmplă... E altceva la mijloc... e o debandadă undeva, unde trebuie pusă ordine, trebuie făcută undeva o curățenie mare... Dumneata, care eşti economist, cum explici ce se întâmplă?

Cozianu începu o explicație lungă şi încâlcită, dând vina pe războiul care se încheiase de un an de zile, pe urmările lui inevitabile... Se gândea: „Se sperie comuniştii: îi facem să-şi piardă simpatia maselor...” Dar, vorbind, se uită în ochii măriți şi întunecați de tristețe ai Isabelei, în ochii aspri şi mânioşi ai Anei Antim şi simțea cum glasul îi sună fals, cum argumentele îi sunt slabe şi evident străvezii; se întreba dacă femeile acestea nu-şi dau seama că el minte.

Nu, nu-şi dădeau seama. Spre marea lui uşurare, Ana Antim spuse:

— În fine, o să se lămurească şi asta. Trecem noi şi peste acest hop... Haideți la masă.

Aşezat la masa care la Ana Antim era totdeauna pusă pe o față de masă strălucitor de albă, dintr-un damasc bătrânesc, gros, țeapăn de curat ce era, şi cu flori, Cozianu se uită la gustarea

sărăcăcioasă şi la salata veştedă şi întrebă zâmbind:

— Bine, coană Ano, asta e masa unui profesor universitar?

— Da, asta e, zise Ana Antim; poți să-ți închipui ce e masa unei familii de muncitori sau masa unei cantine de studenți! Dumneavoastră, funcționarii ăştia înalți, ați face bine să vă gândiți şi la bieții oameni.

— Ei, acuma mă tragi pe mine la răspundere, spuse Cozianu dând din umeri şi începu să mănânce.

Prima înghițitură merse mai greu; apoi mâncă mai uşor, dar fără poftă. Îi era profund antipatică Ana Antim. Oare ce găsea la ea Isabela? De-aici îi veneau ideile...

În cursul săptămânilor următoare încercă să-i vorbească Isabelei de Ana Antim, dar la cea mai mică ironie Isabela îi răspundea cu fermitate:

— E o ființă pe care o admir. O cunosc din şcoală şi niciodată n-am găsit ceva egoist, meschin sau josnic la ea. E un om şi jumătate! Aş vrea să fiu ca ea!

La asta, Cozianu înțelesese că nu trebuie să mai insiste. Uită curând de Ana Antim. Era din ce în ce mai ocupat. Făcu prin 1946 călătorii în străinătate, împreună cu Mardan; odată, în delegația din care făceau pane veni şi Jack Varlam, cu care Cozianu se împrieteni la cataramă: Varlam era mare băutor, şi Cozianu începea să bea. Se îngrăşa, obrazul măsliniu îi era mai masiv şi mai greoi, de la o vreme reîncepu să primească prieteni la o sticlă de whisky. Nu vorbea niciodată de chestiuni politice; dacă nu era alt subiect de conversație, tăcea şi bea; ochii i se umflaseră, nu mai erau atât de duşi în fundul capului.

XIII

Rar, pe ascuns, dar destul de regulat, Cozianu se ducea pe la Jean-Pierre Haralamb. Într-o seară de la sfârşitul iernii 1946-1947 şedea în biblioteca lui Haralamb. Schilodul, nemişcat, cu pledul pe genunchi, cu bastoanele lângă el, cu mâinile uscățive în poală, îl privea cercetător şi rece, prin ochelarii cu sticlă groasă, pe bărbatul masiv din fața lui, pe care hainele de flanel cenuşiu începeau să fie cam strâmte şi pe care-1 strângea gulerul. Cozianu răsufla greu, ochii-i erau tulburi.

— Ştii că legătura dumitale cu Isabela Giurgea e cam comentată, zise Haralamb.

— Cum adică? vorbi celălalt, gros, din piept.

— Lumea e surprinsă... Un om de stânga, ca dumneata, *colat* cu fosta nevastă a unui tip care şade la puşcărie, condamnat de regimul pe care-l susţii... Te compromite...

Urmă o tăcere. Apoi Cozianu se răsti sfidător:

— Şi?

— Şi – spuse Haralamb foarte rece – şi nu poţi lucra la fel de sigur şi de liniştit.

— Asta e grija mea! exclamă bătos Cozianu. Mă rog, eşti mulţumit de ce fac sau nu? Domnii ceilalţi sunt mulţumiţi?

— Da... zise Haralamb cu îndoială. În măsura în care se poate ţine piept până la restauraţie... da.

— Ce se poate face, fac! zise Cozianu. Maximum posibil! Şi mă rog să fiu lăsat în pace în ce priveşte viaţa mea particulară!

Tăcu o vreme, fixând furios o frunză de culoare albastră pe covor.

— „Fosta nevastă a lui Giurgea-Roşcanu!" pufni el. Idioţii! Imbecilii! E cea mai extraordinară fiinţă pe care am întâlnit-o! Curcile dumitale, care-şi petrec toată viaţa la ceaiuri şi la bridge, nu merită nici să-i sărute picioarele! Nici eu nu merit! Nu merit să ţie la mine...

Şi tăcu, congestionat, uitându-se în gol. Haralamb îl examina cu o privire rece. Se gândea: „Tocmai acum o ia razna... când o să fie cel mai greu". O atenţie încordată, trează la orice pericol din partea comuniştilor, gata de a-i lovi în orice clipă – asta se cerea acum... şi iată că Dimitrie Cozianu, unul din cei mai buni oameni, slăbea... „Bine că-l protejează şeful lui", îşi spuse Haralamb. Iar în vremea asta, Cozianu, aprins la faţă, cu ochii lucioşi, mormăia furios:

— Nici nu meritam fericirea asta!

Şi pufnea:

— „Mă compromite!" Ha! „Mă compromite!"

Răcni:

— Nu mă despart de ea pentru nimic în lume! Puteţi să vă daţi şi dracului cu toţii! Nici nu mă gândesc!

Haralamb se uită lung la el, cântărindu-l. Se gândea: „O să mai fie în stare de ce-i cer? Şi totuşi... unul într-o poziţie mai tare n-am..."

— Ascultă, dacă-ți displace, lăsăm să cadă chestiunea asta. Am altceva de discutat cu dumneata; ceva foarte important.

— Mai important decât ce simt eu pentru femeia asta nu e! mârâi furios Cozianu.

— Pentru dumneata – zâmbi celălalt politicos şi cu o ironie rece –, dar pentru restul neamului românesc...

— Despre ce e vorba? întrebă Cozianu îmblânzindu-se.

— Despre înaintarea comunişti lor, zise Haralamb. Era mai palid ca de obicei, mai uscat, părea bolnav, stins. Ocupă mereu poziții noi... împănează totul cu muncitori şi agitatori de-ai lor... ne lovesc cu nişte metode nemaiauzite, inadmisibile...

— Ştiu, zise acru Cozianu. Pe ce lume crezi că trăiesc? Ştiu. Ne țin de gât, şi strâng, încet-încet – iar noi încercăm să-i înjunghiem în spate până nu e prea târziu. Ştiu. Şi?

— Uite, trebuie făcut ceva care să le ia terenul de sub picioare, să-i facă să-şi piardă simpatia şi încrederea muncitorilor şi a salariaților de orice fel... Şi există un mijloc: să lovim în salarii, să le micşorăm din ce în ce, să le reducem continuu puterea de cumpărare...

— Cum? Eşti nebun? Te crezi în 1929? exclamă Cozianu.

Celălalt răspunse rece:

— Nu sunt nebun şi suntem în 1947. N-ai înțeles? Salariile vor scădea automat, dacă torpilăm moneda.

Cozianu începu să râdă, cum râdea el uneori, încruntat şi sumbru.

— Asta-mi aduce aminte de nişte bani pe care i-am pierdut eu prin ’22 sau ’23: cumpărasem mărci germane de câteva milioane, care au ajuns să facă vreo şase sute de lei. Da, e excelentă metoda când vrei să nu plăteşti pe cineva.

Se gândi, câteva zile după aceea, la mijloace şi propuse noi credite întreprinderilor care primiseră bani şi nu-şi respectaseră contractele cu statul. Mardan respinse propunerea după o zi de reflecțiune.

— Domnule preşedinte – îi spuse Cozianu –, să-i dăm în judecată, adică să-i dea în judecată Ministerul Economiei Naționale pentru călcarea contractelor; iar noi să le dăm bani, ca să-şi poată respecta eventualele noi termene de livrare... Interesul nostru e să-i facem să producă, nu să-i ruinăm şi să-i vârâm la puşcărie!

Mardan se uită la el, se lumină la față şi începu să râdă:

— Ne-ar mai trebui oameni ca dumneata! spuse el încântat, aproape admirator; şi, în adevăr, argumentul găsit de Cozianu era perfect. Cozianu ştia că Ministerul Economiei Naţionale, condus de un necomunist, nu va fi prea zelos, nici prea sever în urmărirea firmelor ce cheltuiseră banii statului pe cumpărături fictive, acoperind cumpărături reale şi masive de aur şi devize; mai ştia că noile credite vor lua acelaşi drum, în speranţa că răsturnarea regimului îi va scăpa de urmăriri pe vinovaţi; de aceea se mulţumi să surâdă politicos, fără să mai întrebe cui şi la ce i-ar mai trebui lui Mardan oameni ca el.

Peste câteva zile, ministrul necomunist al Finanţelor şi cel al Economiei fiind convinşi atât de uşor, încât parcă se aşteptau la ideea asta şi o cunoşteau, presele monetăriei începură să funcţioneze zi şi noapte, preţurile începură să urce vertiginos, Bursa, înnebunită, înregistră urcări constante ale valorilor, o *haussă*[44] permanentă care nu se ştia unde se va opri; în cuferele negustorilor şi ţăranilor bogaţi se îngrămădiră metri cubi de bancnote, iar salariile muncitorilor şi funcţionarilor, mereu, recalculate, rămâneau necontenit în urma preţurilor – din ce în ce mai în urma preţurilor. Până când un salariu lunar mediu ajunsese să fie preţul unui pachet de ţigări şi un salariu lunar mare, preţul unei mese de restaurant.

Isabela trăia foarte retrasă, nu exista decât când era cu Cozianu; în intervale, îl aştepta. Nu vedea aproape pe nimeni, se izolase cât putea; voia să fie singură, ca să se consacre cât mai total lui Cozianu. Dar mai avea un motiv să caute a fi cât mai singură: nu vedea pe nimeni şi nu ieşea, ca să nu stârnească niciun comentariu răuvoitor, care să-i dăuneze lui Cozianu.

Şi, fiindcă nu te poţi izola niciodată de lumea în care trăieşti, primi o scrisoare anonimă. Stătu un ceas întreg să caute să descopere cine anume, dintre cunoştinţele ei, i-a putut-o trimite. Dar nu găsi. „Cine are ceva cu mine?” Scrisoarea suna astfel:

Draga mea, de ce nu-i spui lui Dim să fugă? Cu tine împreună, bineînţeles. Nu vezi ce viaţă imposibilă e aici, cu inflaţia asta, cu sărăcia? Fugiţi oriunde. Oriunde e bine, unde se poate trăi agreabil, uşor, până o să fie răsturnaţi comuniştii, căci atunci, bineînţeles, se întoarce toată lumea. Am crezut, multă vreme, că e un trădător, o

---

44 De la *hausse* – creştere a preţurilor *(fr.)*

canalie, dar acuma ştiu că e totuşi un om bine; nu-l lăsa să-şi rişte viaţa; altfel toată lumea te va face răspunzătoare. Te previn că n-are să-ţi mai dea nimeni bună ziua; eşti deja imposibilă şi nimeni nu mai vrea să te vadă – nu ştiu dacă ai observat. Nu continua aşa, că, „la întoarcerea lucrurilor" are să fie rău de tine. A bon entendeur, salut![45]"

Isabela arse scrisoarea. „Cine vrea să mă tulbure? Cine îmi vrea răul? Cui îi stau în cale?" Nu găsea. N-avea să găsească niciodată.

Când veni după-amiază s-o vadă, Cozianu îşi dădu seama imediat că s-a petrecut ceva:

— Ce-i, draga mea? Ce s-a întâmplat?

— Dim... tu crezi în ce faci? întrebă ea privindu-1 ţintă, cu un amestec de spaimă şi de hotărâre.

El râse gros, jovial, ca să nu trebuiască să răspundă imediat:

— Ho-ho! Cum adică? Ce vrei să spui?

— Ce faci tu ca om politic. Crezi în ce faci?

— Pardon: sunt un simplu specialist!

— Ca orice-ai fi: ca administrator al unei trebi publice, crezi în ce faci?

— Iubita mea... tot nu înţeleg! Eu sunt economist; nu-mi vorbi de credinţă: e ceva irațional, glumi el încercând s-o ia în braţe.

Isabela se împotrivi:

— Stai puţin. Eşti corect, cinstit în ce faci?

— Dar de ce mă întrebi? Ce ţi-a venit? întrebă Cozianu. Ea îi povesti ce scria în scrisoarea anonimă. Cozianu o privea mut, ascultând. Tresărea în el o dorinţă nebunească. Să-i spuie tot, să izbucnească, să mărturisească tot. De doi ani îi ascundea cea mai importantă îndeletnicire a lui – sabotarea politicii comunişti1or în economie; şi cel mai important sentiment al lui, afară de dragostea pentru ea – ura împotriva comuniştilor. Să-i spuie, să respire, s-o aibă alături! Şi să-i spuie tot ce-i apăsa amintirea şi inima când îşi amintea. Să-i explice ce fel de om e, ce voise, ce încercase, cariera clădită cu grijă şi trudă şi ruinată de trei ori la rând, o viaţă întreagă neizbutită, banii care aşteptau în Elveţia, ultimul refugiu.

Dar ea era atât de palidă, de înspăimântată, era atât de severă în supunerea ei la nişte principii pe care singură şi le făcuse,

---

[45] Cine are urechi de auzit, să audă! *(fr.)*

începând din spitalele de război şi până acum, încât Cozianu se înfricoşă, îi fu groază c-o pierde şi o minţi încă o dată:

— Vezi-ţi de treabă... Sunt imbecili, cine ştie ce duşmani de-ai mei. Nu, dragă; nu sunt comunist, dar lucrez pentru democraţie, pentru bunăstarea maselor eţetera... Hai, vino să te sărut...

Astfel se încheie momentul de criză. Dar Cozianu începu să se simtă apăsat. Îi era greu cu Isabela. O iubea – dar era prea exaltată, prea morală, prea independentă. Nu primise de la el aproape nimic: câteva lucruri de gătează, masa – nimic faţă de briliantele şi blănurile pe care i le oferise el şi ea le refuzase cu încăpăţânare. O iubea, dar îi era greu cu ea, şi-i era frică de ea.

XIV

Prin vara lui 1947, Jack Varlam fu desemnat să facă parte dintr-o delegaţie oficială ce avea să reprezinte ţara la o întrunire internaţională la Haga. Într-o seară bătu la uşa lui fiu-său. Îi deschise un bărbat tânăr, blond, cu ochii atenţi şi strălucitori prin ochelari. Peste umărul acestuia îl zări pe fiu-său, care sări în picioare de surprindere.

— Bună seara, zise Jack Varlam uitându-se critic la cărţile deschise, cărţile făcute teanc, ziarele trântite pe jos, masa de lucru acoperită de fişe, totul vraişte în aşa fel încât nu ştiai unde să pui piciorul.

Tânărul blond se dădu la o parte şi-l privi pe Ionel Varlam şi pe taică-său.

— Sper că nu te deranjez, îngână Jack Varlam.

— Ce doreşti? întrebă sec fiu-său.

— Am venit să discut ceva foarte serios cu tine... dar văd că ai pe cineva...

— Nu, tovarăşul locuieşte aici, ca şi mine...

— Pot să plec, să vă las să discutaţi, murmură H. Dragomir şi ieşi discret.

Jack Varlam îşi ştergea faţa asudată şi se uita fix la fiu-său: nu cu mânie, ci cercetător şi îngrijorat.

Ionel Varlam se făcuse foarte palid. Îi făcu loc lui tată-său pe un scaun pe care-l goli de cărţi, iar el se aşează pe pat, aşteptând.

— Nu te-am văzut de mult... de la şedinţa aia... Te-ai

schimbat... te-ai făcut bărbat...

Celălalt tăcea. Într-un târziu zise:

— Da... nu ne-am văzut de doi ani.

— Aş vrea să ştiu câtă experienţă ai adunat, cum au evoluat ideile tale.

— N-au evoluat. S-au îmbogăţit, dar în bază au rămas aceleaşi, zise fiul cu zâmbetul lui ascuţit, ironic.

— Dragul meu, nu se poate să nu devii mai sceptic, ciocnindu-te de oameni, să nu ţi se mai tocească entuziasmul...

— Eu sunt ceva mai entuziast ca acum doi ani, zise Ionel Varlam cu aceeaşi ironie.

— Cum – întrebă Jack Varlam râzând –, văzându-i pe conducătorii tăi mai de-aproape, nu ţi-a mai scăzut entuziasmul?

— Pe lângă prietenul tău Mardan nu mi-a crescut, ce-i drept, spuse Ionel Varlam; dar pe lângă Paraschiv Ionescu, m-am făcut bărbat, cum spuneai tu... pe lângă el nu pot să lucreze decât bărbaţi...

Paraschiv Ionescu era cel care vorbise mulţimii la 24 februarie de pe soclul statuii, când mitralierele băteau în Piaţa Palatului: cazangiu la Atelierele Griviţa, conducător al grevei din 1933, era acuma şeful ministerului unde lucra Ionel Varlam.

Jack Varlam strâmbă din nas:

— Când o să ai experienţa mea, n-o să mai crezi aşa în oameni...

— Nu cred în toţi... şi la tine cred că e mai mult o optică specială decât experienţa, zise Ionel Varlam, apoi adăugă: spune-mi ce voiai să-mi spui, ca să nu-1 fac pe bietul Ricu să bată caldarâmul atâta vreme degeaba.

Jack Varlam îl cântări o ultimă dată din ochi, apoi spuse ca o afirmaţie şi o constatare:

— Vii cu mine la Haga.

— Cum? Cine a spus? întrebă celălalt uimit.

— Eu spun. Am nevoie de tine. Vii cu mine la Haga. Am şi făcut propunerea. Am venit numai ca să-ţi cer să nu refuzi. Am nevoie să vii cu mine.

Celălalt se uită bănuitor la Jack Varlam.

— Dar de ce? De ce ai nevoie de mine la Haga?

— Fiindcă... o să fie mai bine aşa, râse Jack Varlam, roşu şi congestionat.

Râsul îi era jenat şi şovăielnic; ochii nu râdeau, ci-1 iscodeau

neîncetat, neliniştit, pe Ionel Varlam. Tânărul întrebă insistent şi mereu bănuitor:

— Cum adică „o să fie mai bine”?

Jack Varlam râdea mereu:

— O să fie mai bine aşa, când îți spun! O să mă supraveghezi. Tu eşti un om de încredere, comunist sută la sută; tu vei fi garanția că nu fug!

— Că nu fugi? Adică... că nu rămâi acolo, în Apus?

— Da, ceea ce eu nici nu mă gândesc să fac, râse Varlam, cu ochişorii-i albaştri sticlind de veselie.

Fiu-său însă părea îngrozit. Îngână:

— Şi dacă totuşi tu rămâi acolo?

— Ei, asta-i comedie! Nici nu te gândi la aşa ceva. Nici prin gând nu-mi trece, zise tatăl ceva mai serios.

— Dar dacă nu viu şi eu la Haga?

— Vino, zise Jack Varlam, serios de tot de astă dată. Vino, am nevoie de tine.

— Nu cumva vrei să mă „salvezi”? întrebă Ionel Varlam, galben şi schimonosit de un râs dureros. Jack Varlam tăcu. Ionel Varlam urmă: Nu cumva ai cere să rămâi acolo şi contezi pe faptul că eu, compromis, bănuit că am ştiut de intenția ta, speriat că la întoarcere ar trebui să răspund de ea, aş rămâne şi eu acolo? Asta voiai. Taci. Vasăzică asta voiai, şopti Ionel Varlam. Părea zdrobit. Tată, ce mi-ai făcut... ce mi-ai făcut, gemu el, cu capul în mâini. Ce mi-ai făcut...

Cumplita lui tulburare îl făcu pe Jack Varlam să se tulbure şi el. Se învineți la față şi începu să vorbească, aproape bolborosind:

— Mă, eu țin la tine... tu eşti copilul meu. Ştiu că nu mă iubeşti. Dar măcar pe tine iubeşte-te! Nu fi nebun. Nu-ți dai seama că-ți pierzi viața? îți pierzi tinerețea...

Părea chiar emoționat; vorbea cu durere; fața nu-i mai era atât de împietrită şi de roşie; părea bătrân, fără putere.

— Dai cu piciorul la plăceri, femei, cărți, învățătură, bani, la tot... pentru ca să stai aici să realizezi programul Partidului Comunist! Nu-ți dai seama că ți-ai pierdut mințile? Nu vrei să trăieşti, nu vrei să exişti decât pentru Partidul Comunist? Partidul Comunist e totul?

—Da! Pentru mine e totul! exclamă fiul cu patimă. Mai era şi mama. Acuma nu mai e...

— Ionel, te rog...

Jack Varlam se ridică anevoios şi-l luă de mâini pe fiu-său. Acesta şi le smulse dintr-ale lui şi se dădu îndărăt:

— Nu cred! Minți! spuse el văzându-1 că deschide gura. Varlam vorbea:

—... vino cu mine! Lasă aici țara asta nenorocită... Nu e pentru oameni ca noi. Aici o să-nceapă ce-a fost în Rusia. Nu e de noi. Nu e nici de tine. Prietenii tăi comunişti o să te scuipe, o să te calce în picioare! Ai să vezi! Nu te poți înțelege cu ei; n-ai nimic comun cu ei...

— Ba da! Idealurile! Revoluția!

— Copilării... zise Varlam, dureros. Copilării. Eşti fiu de oameni bogați...

— Nu sunt! exclamă tânărul. Apoi deodată se stăpâni şi zise: Comedia ta m-a făcut şi pe mine să declam... Eşti abil: mă iei prin sentimente. Bine că n-ai început să-mi demonstrezi că nu înțeleg marxismul, că tu eşti marxist!... Nu, papa: nu mai sunt fiul lui Jack Varlam; sunt un membru al Partidului Comunist, şi atât...

N-am altă familie... Şi nu mai juca teatru, că nu mă poți înduioşa. M-ai omorât, rosti el cu o durere nemaipomenită în glas.

Deodată strigă la taică-său:

— Să nu pleci!

— Taci! Eşti nebun? Ne aude lumea! exclamă Jack Varlam.

— Să nu pleci! strigă Ionel Varlam. Să nu te duci să faci țara de râs! Să nu te duci cu încrederea oamenilor de la noi, ca acolo să le tragi chiulul şi să le dai cu tifla! N-ai să te duci!

— Ei, asta-i! O să mă duc, şi n-o să fac nimic din ce spui... vorbi Jack Varlam, silindu-se să pară liniştit.

Fiu-său îl privi pătrunzător.

— Ce te uiți aşa la mine? întrebă nervos Jack Varlam. Ce, eşti nebun?

— Tu minți! Ai să te duci şi-ai să rămâi acolo! exclamă Ionel Varlam. Împreună mâinile, rugător, şi se ridică:

— Nu te duce, tată! Rămâi aici!

— Fii serios... ce, eşti nebun? Eşti beat?

Ionel Varlam căzuse iarăşi pe pat şi ofta din greu, cu capul în mâini.

Jack Varlam se ridică şi ieşi, aruncând o privire nelinişti tă asupra fiului său.

Acesta strigă după dânsul:

— Nu te duce! Am să te denunț!

Jack Varlam tresări şi se-ntoarse. Cu spatele la uşă, vorbi:

— Ascultă, vrei să mă nenoroceşti? Fii serios, măi băiete; înțelege-mă când îți spun: n-o să se întâmple nimic. Uite, îți dau cuvântul meu de onoare. Iți jur pe capul maică-ti, pe sufletul ei mă jur, înțelegi? zise el nervos, uitându-se în treacăt la fotografia din perete.

Fiu-său îl țintea cu o privire rătăcită; deodată începu să râdă în aşa fel încât Varlam, îngrozit, ieşi pe uşă şi coborî în fugă scările.

Peste o jumătate de ceas, H. Dragomir intră în odaie, bătând mai întâi cu precauție în uşă. Îl văzu pe Ionel Varlam, care rămăsese cu coatele pe genunchi şi cu capul în mâini şi gemea ca de o durere cumplită, fizică:

— Ce e, măi? întrebă el speriat şi se repezi la Ionel, îi ridică fruntea cu mâna, se uită în fața lui.

Acesta avea aceeaşi privire rătăcită.

— Ce e cu tine? Ce s-a întâmplat?

— M-a omorât. M-a omorât, gemea Ionel Varlam.

— Ce ți-a făcut? Cine?

Ionel Varlam povesti, întretăiat şi anevoie, ce se petrecuse.

— Înțelegi ce mi-a făcut? întrebă el. Înțelegi ce mă sileşte să fac? Celălalt dădu din umeri.

— Îmi pare rău că ți-e tată, dar e un mare porc. N-ai ce să faci, trebuie să spui partidului. Nu e plăcut deloc...

— Plăcut! gemu Ionel Varlam, cu tâmplele-n pumni. Plăcut, hohoti el între un râs dureros şi plâns, dacă ar fi putut plânge.

Celălalt stătea cu spatele de colțul uşii şi-şi ştergea ochelarii cu batista.

— N-ai încotro, zise el. N-ai încotro. Trebuie să spui partidului. Eu te sfătuiesc să-i spui chiar tovarăşului Paraschiv.

Jack Varlam mersese repede până acasă; aproape fugind. N-avea cu cine să se sfătuiască. N-avea cui să încredințeze un asemenea secret. Trebuia să tacă, să-şi țină firea, să se stăpânească, încă două-trei zile.

Ce va face la noapte? Cum va dormi? Nu va putea dormi, de frică şi de încordare. Luă receptorul şi formă un număr de telefon: al lui Cozianu de la birou.

— Alo! Aici Jack Varlam! Alo! Să trăieşti, excelență. Ce am? Nimic; ți se pare; poate are ceva telefonul şi-mi schimbă vocea. Ce faci astă-seară, domnule? Am chef să mă îmbăt! Ce zici, colaborezi? S-a făcut. Aranjez eu ceva şi-ți spun peste o oră. Să

trăieşti.

Apoi sună şi feciorului în mănuşi albe, care intră, îi ceru un pahar; din birou scoase o sticlă de coniac şi începu să bea singur. După al treilea pahar se simțea mai bine.

*

Dimitrie Cozianu fusese în dimineața zilei aceleia la birou, apoi se dusese s-o ia pe Isabela şi mâncase cu ea în oraş; după-amiază venise să doarmă la ea; pe la patru erau împreună în odăița albă. Cozianu era în halat de casă şi şedea într-unul din fotolii, picior peste picior, fumând. Isabela pusese să fiarbă apă în samovarul electric, apoi o turnă într-o cană de porțelan de Saxa, dintr-un serviciu dăruit de el cu vreun an înainte: un *tête-à-tête* din veacul al optsprezecelea, tavă, cană, zaharniță şi două ceşti cu capac, totul de porțelan alb pictat cu scene în miniatură, scene de vânătoare, plecarea de-acasă, femeile în rochii cu *paniers* de mătase trandafirie, bărbați sunând din cornul de vânătoare, fete călări cu şoimul pe mână, totul înconjurat de ghirlande de trandafiri şi flori de câmp şi încadrat în fileuri de aur; era o capodoperă şi fusese modelat, ars şi pictat anume pentru două persoane. În aceste două ceşti turnă ceaiul Isabela, care purta o rochie de interior lungă până-n pământ, cu corsajul strâmt, de tafta de un roz vechi, aidoma cu călărețele pictate pe ceşti. Fața mică îi era palidă, sidefie cu un ton trandafiriu, liniştită şi odihnită. Se mişca în odaie fără zgomot. Cozianu tăcea. Se gândea la cele două cumplite lovituri de măciucă căzute ca din senin: arestarea conducătorilor național-țărănişti în clipa când voiau să fugă cu avionul şi reforma monetară. Târziu de tot, spuse suflând fumul şi uitându-se prin el:

— Comuniştii ăştia au găsit câteva lucruri cu care duc înainte masele... N-ai cum să-i opreşti... n-ai cu ce să le rezişti... Au găsit câteva obiective de atins şi le spun maselor: „Puteți ajunge acolo. N-aveți decât să vreți". Şi, bineînțeles, în felul ăsta şi ajung, oriunde.

— Asta înseamnă că corespund unei cerințe a faptelor, zise Isabela. Dar de ce te tot tracasează asta? Ce-ți pasă ție? Doar mergi alături de ei...

Şi-l privi cercetător, cu ochii întunecați de bănuială şi de grijă.

— Da, îngână Cozianu, uitându-se în altă parte. Îi era frică de ea; parcă o auzea: „Dacă eşti contra lor, fii pe față! E inadmisibil să-i minți!" Isabela era în stare să nu-1 mai primească în casă, să nu-1 mai vadă niciodată. Ținea la el, Dimitrie ştia asta; dar n-ar fi admis niciodată să fie legată de un om a cărui viață se întrețesea cu lupta politică prin fire de înşelăciune şi minciună. Şi dacă n-ar mai vedea-o... Se simți deodată stingherit, sărăcit; parcă-i lipsea ceva, parcă pierduse ceva. Pierduse cheile? Stiloul? Oftă şi spuse, întinzând leneş mâna: – Tu eşti cel mai curat lucru din viața mea!... Singurul lucru curat din viața mea...

Isabela îşi puse mâna fragilă în palma lui mare şi zâmbi slab, uitându-se mereu la el, mereu cercetător:

— Ei, cum poți vorbi aşa? Parc-ai fi comis cine ştie ce crime...

Îl privea cu atenție extraordinară.

— Ai ceva pe suflet? Ai făcut ceva de care-ți pare rău?

— Nnu... îngână el, uitându-se prin fum spre fereastră, ca să-i evite privirea.

— Sigur, sigur?

— Sigur, zise el şi-i sărută mâna.

Isabela se aşează pe genunchii lui Dimitrie şi spuse:

— Ți-aduci aminte când ai intrat pe uşă prima oară? Cu pălăria într-o mână şi cu nişte trandafiri într-alta?

— Mi-aduc aminte, zise el. O cuprinse cu un braț, o strânse, apăsându-şi obrazul de sânii ei.

— Aveai un aer posomorât de parcă ți s-ar fi întâmplat o nenorocire, spuse Isabela.

— Mi se întâmplase cel mai fericit lucru din viața mea. Dacă nu te întâlneam pe tine, muream prost... nu ştiam ce-i aceea fericirea... zise Cozianu agale.

Ea îşi lipi obrazul rece de al lui:

— Bine că-mi spui asta... ca să-mi dau seama că trăiesc şi eu cu un rost pe lume... Dacă te fac fericit, nu sunt o ființă inutilă, aşa cum mi se pare câteodată...

— Tu inutilă? Dar ce vrei să faci? Să sapi? O femeie ca tine trebuie să fie frumoasă, elegantă, să se îngrijească şi să-l facă pe un bărbat fericit! Ajunge atâta – şi e foarte mult... o grămadă de cucoane ratează ori în punctul întâi, frumusețe, ori în punctul doi, eleganță, ori în punctul trei, fericirea domnului respectiv... unele chiar şi în toate trei! zise Cozianu râzând.

Dar Isabela dădea din cap:

— Nu... nu e un ideal... decât unul foarte mediocru... Eleganța nu e un lucru rău... dar e neimportant... cu totul secundar...

— *Â vous voir, on ne dirait pas*[46]... râse Cozianu.

— Tocmai de aceea mi se pare că sunt inutilă... fiindcă nu fac nimic mai bun...

— Dar ce-ai vrea să faci? întrebă Cozianu.

Însă nu mai ascultă răspunsul. Se cam plictisea. Îl obosea discuția; Isabela vorbea prea serios, lua lucrurile prea grav... „Dacă le-am lua pe toate aşa, unde-am ajunge? Nu s-ar mai putea trăi...”

începu să caşte, apoi mai aprinse o țigară şi se uită spre fereastră, prin fum. De aproape trei ani poate nu trecuse o zi să nu fie împreună. Dimitrie nu-şi mai vedea cunoscuții decât rar; de la birou, venea fuga la Isabela. Felul ei de-a fi şi de-a gândi i se păruse un lucru atât de prețios, încât nu se putea sătura, mai ales la început. Acuma i se întâmpla uneori să obosească, să dorească un chef zdravăn, cu lăutari şi cu femei uşoare; apoi i se făcea ruşine, şi, curând, uita.

Băuse bine la masă şi avea în cap o uşoară ameţeală plăcută. Se uita prin fum. Nu asculta ce spune Isabela. „În fond, am una din cele mai frumoase şi mai distinse femei din Bucureşti.” se gândi el, fără legătură cu nimic; simțea o siguranță plăcută, siguranța liniştită a proprietarului unui obiect frumos, care-i aparține în chip nediscutat.

— Ei, trebuie să plec la comisie, spuse el, ridicându-se şi schimbând halatul cu vestonul.

Isabela se ridică şi ea. Cozianu o îmbrățişă şi o sărută pe frunte. Cu un an înainte, o săruta pe gură la despărțire, dar de la o vreme o săruta pe frunte, părinteşte, de când şi pasiunea trupească pentru ea se răcise. Plecă, fără să se întoarcă în uşă, cum făcea înainte, ca să-i trimită o sărutare cu vârful degetelor.

Seara, la birou, îi telefonă Jack Varlam; primise numaidecât propunerea acestuia din urmă. Dădu un telefon Isabelei:

— Iartă-mă astă-seară... O să am de lucru foarte târziu... (Era mai complicat să-i explice că se duce să tragă un chef cu Varlam.)

---

[46] Cine te-ar vedea n-ar zice *(fr.)*

Noapte bună, draga mea...

La ora nouă, Jack Varlam veni să-l ia; pusese o cravată nouă, adusă de la Paris de unul din diplomații de la Legația României, şi o garoafă în butonieră. Fața-i lucea, roşie, masivă, proaspăt bărbierită, ochişorii albaştri îi sticleau şi răsuflarea îi mirosea a alcool.

— Ei, hai, nu mai lucra atâta! zise el jovial. Hai, că mi-e dor de o petrecere ca la noi; o lună-două n-o să mai pot să mă îmbăt ca lumea... o să am prea mult de lucru... şi olandezii ăia n-au niciun haz... Ştii ce-am aranjat? Mergem la Bobby Ragusa: a organizat una din micile lui serate nudiste... Hai, domnule, pune-ți pardesiul şi hai! Azi sunt vesel, sunt teribil de vesel! răcnea Varlam, roşu, congestionat, cu ochii sticloşi. N-ai fost niciodată la Bobby Ragusa?

— Nu, n-am fost niciodată la Bobby Ragusa, zise Cozianu râzând şi urmându-1 în jos pe scara de marmură.

Bobby Ragusa şedea într-unul din blocurile pe care oamenii cu capitaluri le construiau cu zecile în Bucureşti după 1945 şi ale căror apartamente se vindeau şi se închiriau înainte de sfârşitul construcției. Era una din clădirile care exprima, într-un chip mai mult sau mai puțin indirect, sufletul oamenilor şi al societății care le construia şi care locuia în ele. Pe dinafară, un paralelipiped cenuşiu de beton cu câteva zeci de găuri dreptunghiulare. Arhitectul n-avusese niciun interes pentru impresia de forță, armonie, maiestate, eleganță, sobrietate, grație, fast sau bogăție pe care voiau s-o trezească, în clădirile create de ei, arhitecții din alte epoci. Era o clădire făcută să fie privită de oameni orbi sau nesimțitori, căci celorlalți le-ar fi trezit un simțământ de tristețe şi de sărăcie sufletească, dură şi fără speranță sau mângâiere. Înăuntru erau ascensoarele tăcute şi rapide, lămpile mate pe paliere, scările în spirală pe zece etaje, în care pluteşte un miros greu de definit, miros de pivniță, de bucătării, de încăperi închise, miros slab şi nesănătos purtat pe un veşnic curent de aer; apoi uşile de lemn cafeniu sau de metal galben, cu o placă aproape invizibilă care poartă numele locatarului; un furnicar în care însă nu se simțea mişcarea, în care nu era zgomot, în care fiecare celulă era izolată de cealaltă şi nu ştia nimic ce se petrecea alături, în care oamenii puteau convietui zeci de ani şi urca de mii de ori împreună în ascensor, fără să-şi vorbească şi fără să se salute – un amestec de izolare misterioasă ca a caselor arabe, de

tăcere şi rezervă englezească, cu ceva de cazarmă sau furnicar şi cu intimitatea bruscă a scandalurilor izbucnite pe palier, a beţiilor sau scenelor conjugale auzite prin pereţi, a spionajului veşnic de către portarul blocului – cine va descifra trăsăturile de caracter ale oamenilor care au clădit aceste locuinţe şi ale celor care au stat în ele? Bobby Ragusa era unul din oamenii aceştia. Mititel, slab, subţire, cărunt, cu un râs de clovn pe faţa-i albă, fără sânge, Bobby Ragusa, ameţit de prima serie de cocktail-uri, îşi primea musafirii în vestibulul de marmură.

Cu Jack Varlam se pupă zgomotos; în faţa lui Cozianu se înclină prea adânc, parcă în glumă sau în batjocură. Intrară după el într-un mare *living-room* cu marmură pe jos în pătrate albe şi roşu pompeian, cu un cămin de marmură roşie în care nu ardea nimic, cu fotolii mari îmbrăcate în cretonă cu flori şi frunze, cu o lampă sinagogală atârnată în tavan şi, pe pereţi, tablouri de Luchian şi Petraşcu, false şi, bineînţeles, ca mai toate falsurile, cu iscălitura maeştrilor; luminile erau stinse aici şi aprinse numai alături, într-o sufragerie în veşnicul „stil florentin”, falsificat greoi pentru uzul burgheziei bucureştene între 1930 şi 1945. Câteva persoane (o cucoană grasă, mare şi fardată, veselă şi cu degetele sclipitoare de briliante, un tânăr elegant, ţeapăn şi grav, care-i vorbea insistent, doi domni care râdeau povestindu-şi anecdote, cu paharele de coniac în palmă) şedeau la masa pe care rămăseseră farfurii cu icre negre şi cu felii de curcan, şi sticle de vin şi de coniac destupate. Lumina venea de acolo, din cubul de aer în care se mişcau fără zgomot acele câteva persoane colorate de lumină şi de sclipirea bijuteriilor cucoanei grase, şi trecea numai în fâşii prin *living-room*-ul unde dansau vreo douăzeci de perechi. Cozianu recunoscu o actriţă căreia îi făceau mare publicitate ziarişti plătiţi, de mâna a cincea: Gabriela Ionescu, mititică, zveltă şi cu forme pline în acelaşi timp, elastică şi agitată, dansa de-i flutura părul mare, ondulat şi vopsit în roşu veneţian. Partenerul ei era şi el un actor, mediocru ca şi ea, Alberto (îl chema altfel, Alberto era numele de teatru) şi care, împreună cu ea, sărea în aer, îşi ciocnea genunchii, ciocănea ritmic podeaua de marmură; se zgâlţâiau ca nişte păpuşi trase pe sfori de un bolnav de friguri căruia-i tremură rău mâinile; din pickup ieşea o muzică sacadată, ca şi cum şi saxofoniştii ar fi suferit de o boală cu accese de bâţâituri. Bobby Ragusa se repezi între Gabriela şi Alberto, îi luă de mâini şi isprăviră în trei dansul, cu buclele roşii

ale Gabrielei, cravata lui Alberto şi şuviţele de păr alb ale lui Bobby fluturând. Ceilalţi izbucniră în aplauze. Bobby o sărută pe amândoi obrajii pe Gabriela, îi scutură mâna lui Alberto şi-l sărută şi pe el pe obrajii veştejiţi de farduri, apoi se repezi şi-i smulse Gabrielei un pantof din picior, îl umplu cu vin şi-l bău într-un nou ropot de aplauze ale musafirilor, stropindu-se pe smoching şi pe plastronul cămăşii. Gabriela ţipa într-un picior, lumea râdea, o tânără, lângă Cozianu, spunea:

—... da, sigur, Dan te-a invitat să-i vezi garsoniera, asta-i figura lui clasică... dar e un frig acolo, nu poţi să te dezbraci fără să faci o gripă...

— Şi nu merit eu o gripă? întrebă un tânăr, cu glasul din guşă, foarte mulţumit de sine.

— Nu, scuză-mă... pe gratis şi o gripă, nu mai eşti interesant, zise o a doua tânără.

Jack Varlam recunoştea în penumbră prieteni, se pupa cu ei.

— Pleci la Haga? — Am auzit că pleci iar în străinătate... — Da, pleacă la Haga – nu ştiai? — Da, plec poimâine la Haga... numai atâta se auzea din grupul în care se afla el, apoi vocea lui, groasă şi puternică, de orator:

— O ştiţi pe ultima a lui Remus? Remus vrea să-şi cumpere o maşină...

Cozianu îl zări pe văru-său Cezar Lascari. Se aştepta să-l vadă aici, dată fiind legătura destul de veche a lui Cezar cu Gabriela. În clipa aceea, în smoching, cu mâinile în buzunare şi cu ţigara în colţul gurii, Cezar se uita la Bobby Ragusa, care încerca să-i puie pantoful Gabrielei.

— Au! ţipă ea ascuţit. E rece!

— Vrei mai cald? întrebă Bobby Ragusa, râzând îndoielnic.

— Hai alături să-ţi caut o pereche de pantofi de-ai nevesti-mi...

Şi o trase de mână pe femeie spre o uşă acoperită pe jumătate cu o draperie de catifea. Dar abia o deschise şi se dădu îndărăt râzând:

— A, scuzaţi... aţi şi început?

— Ne era cald! Vino şi tu! ţipă o femeie dinăuntru. Cezar, care se uita încruntat după Gabriela, abia îi răspunse lui Cozianu.

— Ce e cu tine? Eşti cam enervat, zise Dimitrie Cozianu.

— Porcul ăsta de Ragusa îşi permite... dincolo au şi început să facă nudism... Ştii? Asta e figura: le duce dincolo pe femei ca să le arate cum i s-a făcut operaţia...

— Care operație?

— A avut o hernie şi, ca să nu-i mai cadă nu-ți spun ce, i le-au cusut doctorii cu fire de nylon... Prostii, poți să-ți închipui... şi gâştele astea se prefac că cred şi că sunt curioase să vadă...

— Dragul meu, n-ar trebui să-i permiți Gabrielei, zise Cozianu râzând.

Cezar Lascari, mereu furios şi mahmur, cu mâinile în buzunar, mârâi:

— Am o combinație cu porcul ăsta de Ragusa... şi nu pot să-i fac urât... fără să pierd bani.

— Da... nu-ți mai poți permite să pierzi, murmură Cozianu, care cunoştea pagubele şi pierderile suferite de Cezar în ultimii ani.

Îl lăsă acolo – Cezar era prea mahmur astă-seară ca să fie interesant – şi se duse să bea un pahar de Hennesy, apoi invită la dans femeia cea mai apropiată. Era o tânără de vreo douăzeci şi cinci de ani, scundă, cu mijlocul subțire şi forme cărnoase; părul îi era blond roşcat ca aurul roşu, de o strălucire metalică, şi-i cădea în bucle mari pe umeri.

— Nu-ți mai aduci aminte de mine? spuse fata.

El o privi fix, apoi murmură cu un zâmbet pe care ea nu-l înțelese:

— Ba da. Eşti domnişoara Gherson. Eşti foarte frumoasă.

Ea îl orbi cu o uitătură adâncă şi verde, cu fire aurii:

— Şi dumneata... Ştii cât visam la dumneata, pe vremuri? Nici nu observai.

Dimitrie Cozianu dansă câțiva paşi cu ea: nu dansase dinainte de moartea soției sale, din 1944, şi afară de scurte întâlniri cu femei văzute o singură dată, în „case" clandestine, nu avusese de-a face cu nicio femeie de atunci, afară de Isabela. Dansa unul din dansurile pe care le-a născocit civilizația europeană în veacul al douăzecilea şi care se deosebesc de cele din veacul al nouăsprezecelea şi al optsprezecelea într-un fel uimitor şi semnificativ. Gravitatea, grația şi eleganța dansurilor de curte, ca şi veselia naivă şi robustă a dansurilor țărăneşti nu mai există în Apusul Europei şi în excrescența sa americană; sunt înlocuite prin dansuri în care partenerii se lipesc unul de altul, îşi ciocnesc genunchii, îşi pun unul altuia mâna pe trup, îşi lipesc fețele una de alta şi uneori, când dansul este mai vioi, fac mişcări comice sau stranii, de păpuşi mecanice, şi scot sunete nearticulate.

Valsul, dans al țăranilor din Tirol, mazurca şi polca şi cadrilul, dansuri ale țăranilor şi boierilor polonezi, sunt ultimele din cele legate de tradiția europeană; tangoul, inventat în bordelurile din Buenos-Aires, conga, rumba şi samba, dansuri ale unor popoare primitive, modificate după gustul dement şi trist al barurilor nord-americane, sunt^dansurile civilizației europene de la mijlocul veacului al douăzecilea. Aici trebuiesc amintite versurile lui Vachel Lindsay, despre

the jazz of this hotel
That seems so hot, but is so hard and cold.[47]

Şi

When Cain killed Abel to end a perfect day
He founded a City, called the City of Cain,
And he ordered the saxophones to play.[48]

Muzica monstruoasă, făcută numai pentru nervi, şi intimitatea grosolană a acestor dansuri sunt paralele cu izbucnirea erotismului şi a iraționalismului în literatură, cu numele îndoielnice date parfumurilor, cu indulgența față de ceea ce se pedepsea şi se hulea altădată sub numele de viciu; simptome ale unei societăți care se dezagregă şi va cunoaşte o transformare egală cu dispariția şi reapariția alteia noi, egală cu transformarea omizii în fluture, a gheții în apă, a trupului viu în pământ şi apoi în floare sau animal. Dimitrie Cozianu era însă născut în societatea aceasta. Rapida ei modificare şi descompunere fusese paralelă cu viața lui; era născut în 1900 sau 1901. Dansurile acestea erau singurele pe care şi le putea închipui, singurele care-i puteau plăcea; şi, după câteva clipe de mişcare înceată, ținând-o pe Ida Gherson în brațe, simțindu-i în palme formele pline şi carnea tare, primi în nări mireasma părului ei – amestec de floare de tei şi de muşețel cu un parfum complicat, chimic, o mireasmă

---

[47] Jazul din acest hotel,
Care pare atât de fierbinte, dar este atât de rece şi de dur. *(engl.)*
[48] Când Cain a ucis pe Abel pentru a-şi împlini o zi desăvârşită
A întemeiat o cetate, numită cetatea lui Cain
Şi a poruncit saxofoanelor să cânte. *(engl.)*

grea şi îmbătătoare – îi veni ameţeală şi o strânse mai tare. Îi spusese în şoaptă:

— Ba ştiam; dar nu-mi plăceai.

Ea trăgea cu ochiul spre Jack Varlam, care râdea, cu două femei de braţ, încercând să danseze în trei. Cozianu repetă ce spusese; ea râse fără zgomot, strivită la pieptul lui. Cozianu enervat, ameţit de parfumul părului ei şi tulburat simţindu-i trupul, avu senzaţia banală că se cufundă şi dispare în ochii aceia ca într-o apă.

— Nu te uita aşa la lume, domnişoară... Ştii să conduci maşina? Te rog, faza mică... altfel o să avem o ciocnire, zise el.

Ea începu să râdă. Mai târziu când dansa cu altcineva, îi aruncă lui Cozianu aceeaşi privire verde, atentă, concentrată. El simţi că-i bate inima şi că-i vine ameţeală.

— Ce e cu fata asta, domnule? îl întrebă el mai târziu pe Bobby Ragusa.

Acesta, ameţit, palid, se clătina pe picioare.

— Care fată... Aici nu sunt fete, nicio fată... îngână Bobby Ragusa. Eu nu invit fete... nu mai am putere ca să... mă ocup de ele...

— Lasă asta... Uite, Ida Gherson, aia care dansează cu Alberto... Uite-acolo, domnule!

Şi-l luă de umeri să-l întoarcă în direcţia bună.

— A, aia... Ida Gherson... Gherson a murit, ştii cum. Nevastă-sa, mama fetei, a vândut fabrica, a plasat banii în tablouri de maeştri vechi, le-a încredinţat unui domn de la ambasada din Paris, ca să nu rămână fără ele, şi în 1944, după 23 August, domnul i-a comunicat că „s-au pierdut”... De necaz, biata madam Gherson a murit şi ea. Ce zici? E grozavă chestia! Şi ce avere au avut, domnule... Ce avere! Nici nu-ţi spun...

— Lasă averea... Ce face fata?

— Ce face? Amor... Are boală la bărbaţi însuraţi; ăia, măgarii, îi fac felul, dar până la urmă nu se despart de neveste... A avut vreo patru-cinci cazuri. E formidabilă. Ultimul era consilier la Legaţia Luxemburgului... dădea recepţii, ea era secretară, bătea la maşină şi cânta din flaut... şi primea alături de el, în capul scării... Ei, şi ăsta avea nevastă – în Luxemburg. Aia a auzit, a făcut scandal şi l-au rechemat... Ida a încercat să plece după el, a cerut paşaport, dar o luaseră la ochi ăia de la Siguranţă... colaj cu un diplomat străin, înţelegi? Era suspectă şi nu i-au dat. Acuma umblă după

paşaport. Cu părul ăsta albastru şi cu ochii ăia, la Paris dă lovitura, înţelegi? Prinde vreun maharajah, vreun milionar american... Pentru fiecare gram de hârtie din paşaport dă un kilogram din ea... carne albă, proaspătă... Fă-i rost de un paşaport, excelenţă!

— Bobby! Bobby! ţipă o femeie. Vino repede! Cezar n-o lasă pe Gabriela să-şi scoată rochia, şi fata moare de cald! Ah, ce cald e!

Şi, ridicându-şi poalele, începu să-şi facă vânt cu ele, arătându-şi picioarele foarte frumoase şi rufele reduse la minimum, de nylon transparent, cu danteluţe pe margini. Bobby se luă după ea şi dispărură amândoi în odaia unde se făcea nudism, împrejur, în fumul de tutun, oamenii râdeau. Dimitrie Cozianu o invită la dans pe Ida Gherson, o strânse în braţe şi începu să dea ritmic din şolduri, cu creierul tulbure şi cu funcţiunile conştiinţei reduse mult.

— Nu ştiam că dumneata eşti o persoană atât de importantă, vorbi Ida pe un ton pe jumătate ironic, pe jumătate serios. Ce cauţi aici dumneata, care eşti comunist?

— Nu sunt comunist deloc, mormăi el ameţit, şi râse: deşi acum aş vrea să am totul în comun cu dumneata...

— Eşti beat, zise Ida cu un aer scârbit.

— Sunt beat de parfumul dumitale şi fiindcă te ţin în braţe, şopti Cozianu la urechea ei şi continuă pe acelaşi ton, suflându-i cald în ureche.

Ida dansa cu seriozitate, cu privirea absentă şi fixă a cuiva care ascultă atent la telefon. Din când în când ridica genele şi-l lumina cu ochii ei mari şi verzi. Spre sfârşitul seratei lui Bobby Ragusa, când un grup se înapoiase în odaia unde se făcuse nudism şi nu se mai auzea nimic, Jack Varlam încerca s-o sărute pe ceafa pe o cucoană grasă, foarte decoltată; Cezar Lascari şi Gabriela, în hol, se îmbrăcau de plecare, fără un cuvânt, el crispat şi mut, ea îmbufnată; Alberto dormea într-un fotoliu, beat mort, iar într-un colţ din umbră Dimitrie Cozianu o ţinea strâns pe Ida, care-şi pusese capul pe pieptul lui; îi vorbea încet, mirosindu-i părul, cu ochii pe jumătate închişi, iar Ida asculta, gândindu-se intens la altceva.

Noaptea târziu, aproape de dimineaţă, plecară împreună; când ajunseră în faţa casei unde stătea Ida, Cozianu o luă în braţe şi o sărută. Ida, cu încă o privire verde şi de o adâncime nesfârşită, şopti:

— Ce-ai să crezi despre mine? Că sunt uşuratică... nebună... Dar să ştii că nu e aşa, adăugă ea cu un zâmbet melancolic şi demn, cu un aer de călugăriță.

— Bună seara, mai şopti ea, şi intră repede.

Cozianu rămase pe trotuar o clipă, apoi porni prin aerul rece (se făcea toamnă) şi sub cerul senin şi înstelat fredona un cântec şi mergea cu paşi mari.

A doua zi dimineața îi telefonă Idei:

— M-ai uitat?

— Cum să te uit, şopti ea la telefon, pierdută. Nu, nu te-am uitat...

— Când te pot vedea?

— Acum... Vino acum... Vino repede... şopti Ida cu patimă.

— Da, viu... iubita mea. Viu! exclamă Cozianu. Convieţuirea de ani de zile cu Isabela îl dezvăţase de vechiul său spirit critic faţă de o anumită categorie de femei. Isabela, care spunea totdeauna adevărul exact şi niciodată nicio nuanţă de glas măcar, necum un cuvânt mai mult sau mai puţin decât exactul adevăr, îl făcuse încrezător. Exagerarea teatrală, grosolană din purtarea Idei găsi la el crezare deplină şi imediată. Plecă valvârtej de la comisie la Ida acasă şi rămase acolo până a doua zi dimineața. Era o zi cenuşie de început de toamnă. Dimitrie Cozianu se îmbrăcă, o sărută în treacăt pe Ida, care era palidă şi încercănată, îşi luă pălăria şi pardesiul şi ieşi în vârful picioarelor, căci Ida avea o cameră a ei la nişte rude şi nu voia să le scandalizeze. Cozianu plecă pe străzile pe care treceau nişte camioane, căruțe cu ultimele zarzavaturi ale sezonului, vânzători de ziare. Îşi simțea sufletul cenuşiu ca vremea de afară. Nu mai voia s-o vadă pe Ida; se săturase, li era dor de Isabela, de liniştea de la ea, de simțământul de pace şi puritate, de ceaiul în ceştile cu vânători şi călărețe în rochii roz din anul 1750. Dar nu îndrăzni să se ducă la Isabela. Îi dădu un telefon:

— Ce mai faci? Cum ai dormit? întrebă el, dându-şi seama în chip nedesluşit că e ceva murdar şi josnic în convorbirea asta, care e în fond imposibilă şi n-ar trebui să aibă loc.

— Bine, zise Isabela. Dar tu?

— Şi eu... am avut mult de lucru... zise el şi iarăşi i se făcu ruşine; îi venea să râdă cu amărăciune de cuvintele acestea şi de hâda ironie a nepotrivirii lor cu adevărul. Mai schimbară câteva cuvinte, apoi Cozianu spuse: – Trec să te iau la prânz... dacă nu

se întâmplă ceva între timp, zise el în chip surprinzător pentru el însuşi. „Ce mi-a venit?” se întrebă el, şi adăugă: Dacă survine ceva, îți telefonez...

„Ce mi-a venit?” se întrebă el însuşi, mirat că spune lucruri la care nici nu se gândea cu o secundă înainte. Ce, vreau s-o revăd pe Ida? Nu, nu voia. I se păru chiar că Ida îi e indiferentă.

Peste un sfert de ceas, însă, o chemă la telefon pe Ida, spre propria lui surprindere. I se răspunse că e plecată. Chemă peste o oră. Apoi din sfert în sfert de oră, până o găsi iar acasă.

— Pot să viu să te văd? întrebă el gâtuit de emoție.

— Da, vino, te aştept.

Îi telefonă Isabelei că are o conferință cu preşedintele şi stătu iarăşi la Ida până a doua zi. Apoi nu-i mai dădu niciun semn de viață Isabelei, vreme de o săptămână, în care timp îşi petrecea zilnic câteva ceasuri la Ida. În ultimele două zile începu să nu mai răspundă, când îi vorbea Ida, decât scurt şi rece. Apoi plecă la comisie şi de acolo se duse la Isabela fără să telefoneze.

Bătu în uşă şi intră, neanunțat. Era galben, cu ochii injectați, nebărbierit; părea cu zece ani mai bătrân decât era în realitate; i se vedeau şi fire albe în barbă. Isabela şedea pe pat, în rochia ei de tafta roz, cu nişte perne sub spate. Se uita la el. Era palidă. Cozianu veni şi căzu în genunchi lângă pat, greu – la etajul de dedesubt, doctorița se uită la tavan – şi, cu coatele pe pat, o privi întunecat şi deznădăjduit pe Isabela.

— Tu eşti singurul lucru curat în viața mea...

— Ce-ai făcut? întrebă ea.

Cozianu îi spuse ce făcuse.

— Am înnebunit. Sunt bolnav. Nu ştiu ce m-a apucat, gemu el. Nu ştiu. Nu ştiu.

Repeta asta cu un aer absent, stupid.

— Nu ştiu.

Îşi puse capul pe picioarele Isabelei, gemând greu. Ea voi să şi le tragă de sub capul lui, dar apoi se răzgândi, se uită la capul acela mare şi greu, cu părul care începea să încărunțească, şi începu să-l mângâie cu un fel de milă rece.

— Ai să mă ierți? întrebă el.

— Nu de iertare e vorba, zise Isabela. E vorba dacă suport să trăieşti şi cu mine şi cu domnişoara Gherson... Deşi asta se face

curent *dans le monde*[49], eu nu cred că pot suporta...

— N-o mai văd niciodată. Îmi face oroare! zise el cu patimă.

Isabela atunci îi căzu deodată de gât, izbucnind în plâns.

D iubea. Peste un ceas, erau cum nu mai fuseseră de la începutul legăturii lor.

Iar peste o săptămână, Ida îi telefona lui Cozianu.

— Alo! Bună ziua, Dim, zise ea rece. Am nevoie de ceva... vreau să te rog...

Cozianu tăcu o clipă, apoi întrebă:

— Să... viu la tine?

— Nu, zise ea mereu rece, viu eu să te văd, la birou...

Şi închise telefonul. El nu mai fu în stare să rezolve nici cele mai mărunte hârtii curente până n-o văzu intrând şi atunci inima începu să-i bată prea tare, sufocându-1. Ida era palidă, frumoasă, nefardată, cu părul ei de metal căzându-i pe umeri; intră şi se aşeză fără să-i dea mâna.

— Am venit să-ţi cer ceva... zise ea privindu-1 cu ochii mari şi verzi care-i dădeau amețeli lui Dimitrie Cozianu. Vreau să plec. Aici n-am avut decât de suferit. Vreau să încerc... poate în altă țară am să fiu mai fericită. Am nevoie de o recomandare ca să mi se dea un paşaport.

Urmă o tăcere. Cozianu înghiţi în silă.

— N-am să te las să pleci, zise el.

— E inutil. Tot trebuie să se sfârşească ce a fost între noi... De ce n-aş pleca?

— N-ai să pleci! exclamă el, o luă în brațe, ridicând-o în fotoliu, şi începu s-o sărute.

Apoi o împinse afară şi o urmă, trecând prin fața secretarei mirate, o luă de braț pe Ida, o urcă în maşină şi o duse la el. Când maşina se opri în fața casei, Ida întrebă:

— Unde suntem aici?

— La mine. Hai, dă-mi mâna.

— Nu mă dau jos.

— Vino, mârâi el. *Le chauffeur nous entend*.[50]

Ida se dădu jos, sprijinindu-se pe mâna lui, şi intrară în casă.

---

[49] În lumea bună. *(fr.)*

[50] Ne-aude şoferul. *(fr.)*

XV

Peste vreo două zile, dimineața, pe aerodromul Băneasa, când motoarele se puseseră în mişcare, vuind, şi fuselajul argintiu al avionului începu să vibreze, veniră deodată doi oameni în salopete în fața avionului şi făcură semn pilotului să taie gazele la motoare. Alții împinseră iarăşi scara rulantă sub uşă; uşa se deschise şi unul din aviatori scoase capul ca să întrebe ce se întâmplă:

— Încă un control vamal, îi răspunse unul din ofițerii aerogării.

Vameşii intrară în avion, pasagerii coborâră, apoi vameşii apărură şi-i invitară pe pasageri să-i urmeze la Prefectura Poliției: se găsiseră două pungi cu briliante în buzunarul dindărătul unuia din fotolii.

— Luați-le dracului şi lăsați-ne să plecăm, exclamă Jack Varlam.

Pungile erau ale lui, dar le-ar fi părăsit cu inima uşoară.

— Nu putem, domnule Varlam, îi spuse şeful vameşilor. Trebuie să hotărască un for superior... noi nu putem aproba plecarea avionului...

Jack Varlam tăcu, uitându-se într-altă parte cu ochii lui mici şi lucioşi. Se gândea la fiu-său şi-i era o frică groaznică, şi-l ardea pe dinăuntru o ură feroce; l-ar fi sfâşiat cu dinții pe Ionel. „De ce nu l-am omorât când era mic?" urla un glas în pieptul lui Jack Varlam. „De ce l-am făcut? Ce mi-a trebuit el, mă-sa... tot?"

Îi trebuiseră ca să-şi satisfacă pofta de a poseda, de a stăpâni. Acuma uitase.

Bineînțeles că nu se găsi nimic în neregulă, afară de cele două pachete de diamante. Dar nimeni nu se recunoştea proprietar al lor. A doua zi, unii din călători plecară la aceeaşi oră, cu acelaşi avion, altora li se retraseră paşapoartele. Iar delegația nu mai plecă. Jack Varlam se duse la şeful lui Dimitrie Cozianu. Mardan îi răspunse prin şeful de cabinet că nu-1 poate primi. Varlam se împurpură şi, înalt, masiv, gros, îl dădu la o parte cu mâna pe şeful de cabinet, intră, se duse drept la unul din fotoliile din fața biroului şi se trânti în el, mârâind aşa ca să-l audă numai Mardan, nu şi şeful de cabinet care se repezise alarmat după el:

— Ai să mă primeşti că, dacă nu, o să-ți pară rău.

— Nu e nevoie de nimic... o să stau totuşi de vorbă cu domnul Varlam, zise Mardan făcându-i semn şefului de cabinet să plece. Apoi, rece ca gheaţa, îl întrebă pe Varlam: Ce doreşti?

— Doresc să mă scoţi din ţară! Ai să-mi faci rost de un paşaport particular!

— Îmi dai ordine? Eşti nebun? zise Mardan, pălind de mânie. Unde te trezeşti?

Varlam îşi recâştigase cumpătul. Râse dur:

— Mă trezesc în realitate: nu sunt nebun deloc, dragul meu. Dovada e că mă car din ţara asta unde nu mai am ce căuta. De-ai fi fost tu numai aşa zdravăn la cap cum sunt eu acuma... rămâneai anul trecut la Zürich, nu te mai întorceai aici... dar tu eşti ambiţios, vrei puterea... Ei, află că nu mai ai multe şanse... Din contră, riscurile încep să crească...

Celălalt, palid, şuieră speriat:

— Varlam! Ce spui acolo? Ţine-ţi gura, omule! Varlam se uită împrejur, la bibliotecă, la tavan, la cămin, apoi se aplecă şi şopti peste birou:

— Dacă vrei să nu intru în vreun proces şi să spun tot ce ştiu... şi ştiu chiar mai mult decât bănuieşti tu... fa-mi rost să plec.

— Nu pot, şopti Mardan. A fost fiu-tău la mine... şi pe urmă s-a dus la altcineva... nu ştiu exact la cine...

— Trebuie, zise Varlam ceva mai tare. Ai încă destulă putere ca să obţii atâta lucru. Ce, e mare lucru să se treacă peste o simplă bănuială? Spune că tu garantezi pentru mine!

— Nu pot! Tu singur spui că vrei să rămâi acolo!

— O să fiu discret! N-o să te compromit! Nu fac declaraţii presei, râse Varlam.

Celălalt zâmbea strâmb, silit, fals. În sfârşit se înmuie:

— Bine.

— Mersi. La revedere, zise Varlam; îi întinse mâna şi i-o strânse pe-a lui. Din uşă, spuse: Te chem la telefon mâine. Trebuie să plec neapărat săptămâna asta.

Şi ieşi. Mardan se uită la mâna pe care i-o strânsese Varlam. Îi era ruşine, era umilit, furios şi înfricoşat. Să ajungă să-i vorbească aşa un Jack Varlam – un mizerabil, un intrigant, un om cu două feţe, un capitalist... „Dar eu? Eu ce fac?”

Se strâmbă cu amărăciune, o strâmbătură josnică: „La dracu’! Asta e piesa!” – şi-l sună pe şeful de cabinet, ca să introducă următoarea persoană care avea audienţă.

Peste câteva zile, Jack Varlam dispăru din Bucureşti şi nimeni nu mai auzi nimic de el. Se credea că trecuse clandestin graniţa şi ajunsese în Franţa sau Germania apuseană.

XVI

Dimitrie Cozianu venea la Isabela cu întreruperi de câte două-trei zile; deşi ea nu-l întreba nimic, spunea că are mult de lucru la comisie. Stăteau de vorbă ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, dar fără vioiciune, fără însufleţire.

— Am avut mult de lucru... cu procesul ăsta... (Era unul din marile procese politice din anii aceia şi el dăduse informaţii de ordin financiar procurorului.)

— Da? spunea Isabela turnând ceaiul.

— Mie fă-mi-l mai tare astăzi, Isabela dragă... sunt nedormit, vreau să mă trezească...

— Ai lucrat până noaptea târziu?

— Mda... Da. (Nu lucrase, petrecuse noaptea cu Ida. Dar ăsta era blestemul: orice ar fi vorbit, lucruri cât de indiferente, se întorceau nepotrivirile, ironice, între ce spunea şi ce făcuse, şi o mânţea pe Isabela când se aştepta mai puţin.)

Isabela lăsă ceaiul să se facă mai tare. Tăceau amândoi. Dimitrie căsca discret. Şi mai spunea ceva, cu mare efort, şi conversaţia se mai târa o bucată, apoi recădea, obosită. Din când în când Isabela îl privea cercetător. Dacă rămânea singură, stătea să se gândească ore întregi; uneori o apuca o criză de plâns, dar se stăpânea, deşi nu era nimeni s-o vadă.

Cam prin vremea aceea avu loc o şedinţă furtunoasă a Adunării Naţionale. Paraschiv Ionescu, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist, citea de la tribună o cuvântare în care acuza făţiş miniştrii necomunişti de la Economie şi Finanţe că sabotează refacerea economiei ţării, că loviseră în puterea de cumpărare a monedei, deci în interesele oamenilor muncii; textul era de o duritate nemaipomenită; deputaţii aderenţi ai celor vizaţi şedeau galbeni în bănci. Unul sări deodată şi strigă:

— Dar chiar oamenii dumneavoastră au conlucrat cu noi! Cum îndrăzniţi să ne acuzaţi?

— Reaua-credinţă tipică a comunişti!or! exclamă un deputat de

alături, ştergându-şi faţa de sudoare cu batista parfumată cu lavandă.

— Cine a conlucrat cu dumneavoastră în chestiunea inflaţiei? întrebă tunător Paraschiv Ionescu, lăsând din mână textul cuvântării şi scoţându-şi ochelarii.

Era masiv, cu umerii largi şi un cap mare, puternic, voluntar; şuviţe de păr cărunt îi cădeau peste urechi. Părea când un intelectual, când un muncitor; şi într-adevăr, era şi una şi alta. Îşi scutură coama şi strigă, tunător:

— Cine? Spuneţi nume!

Urmă o clipă de tăcere. Toţi îl ştiau pe Matei Mardan: fotografia îi apăruse în gazete; vorbise la întruniri publice; era şeful uneia din cele mai importante comisii ale guvernului; şedea aici, într-o bancă, în calitatea lui de deputat. Toţi se întoarseră să-l vadă.

În tăcere, omul cărunt şi masiv de la tribună rosti răspicat, dar fără să ridice glasul prea mult:

— Matei Mardan nu mai e membru al Partidului Comunist Român.

Îşi puse iar ochelarii şi continuă să-şi citească discursul exact de la fraza unde se oprise. Nu-1 mai întrerupse nimeni.

Într-o bancă, prăbuşit, cu capul în piept, deputatul Matei Mardan era galben ca un mort. Se uita împrejur pe furiş. Dar toţi îşi fereau privirile de a lui. În pauză, umblă câtăva vreme singur, uitându-se împrejur: apoi se apropie de un grup de deputaţi comunişti; aceştia îi întoarseră spatele şi se depărtară. Mardan rămase o clipă şovăitor, apoi se îndreptă spre un alt deputat comunist, cunoscut. Acela îl zări venind, dar când Mardan ajunse în faţa lui şi-i spuse ceva, celălalt plecă fără nici măcar să se uite la el. Deputaţii reacţionari chicoteau privindu-1 batjocoritor. Matei Mardan plecă din clădirea Adunării fără să mai aştepte reînceperea şedinţei.

Asta se petrecuse dimineaţa. La prânz, fără să ştie nimic, Isabela îl chemă la telefon pe Cozianu cu glasul ei liniştit şi curat, pe care politeţea tonului şi a frazelor îl făceau plăcut şi când era rece:

— Ai timp să vii după-amiază la mine? Aş vrea neapărat să stăm de vorbă...

— Da, viu, viu! exclamă Cozianu într-o mare tulburare. Tocmai voiam să-ţi telefonez, trebuie să-ţi spun ceva...

— Îmi închipui că ştiu... zise ea.

— Da? Ai aflat? întrebă el mirat, dar nu cu jena care ar fi fost firească dacă ar fi vorbit amândoi de acelaşi lucru, adică de pasiunea lui pentru Ida.

— Lasă, discutăm după-amiază, spuse Isabela, dându-şi seama că s-a întâmplat într-adevăr ceva deosebit.

După-amiază Dimitrie Cozianu bătu şi intră pe uşă. Hainele îi erau necălcate, gulerul nu perfect curat, cravata nu-i era strânsă bine. Buhăit, cu cearcăne sub ochi, cu privirea tulbure, se aşează într-un fotoliu şi zise:

— L-au dat afară din partid pe Mardan.

Spuse asta ca şi cum ar fi anunţat prăbuşirea cerului, un dezastru uriaş, aducător de pieire. Isabela văzu, după înfăţişarea lui, că evenimentul era într-adevăr grav. Dar nu înţelegea.

— De ce? Şi de ce te afectează asta pe tine?

— *Mă afectează? Afectează* e drăguţ spus! izbucni Cozianu, care-şi pierduse cumpătul. E nimicit! înseamnă că lucra de capul lui, fără asentimentul partidului, înseamnă că era adevărat ce-am simţit eu! A luptat împotriva lor – şi-i admir abilitatea, trebuie s-o spun! Abia acum înţeleg. Procedeul era simplu – genial de simplu. M-a luat pe mine, pe Ioaniţiu, încă câţiva – şi era sigur că printre noi o să găsească unelte care să lucreze singure, din proprie iniţiativă, în direcţia voită de el! N-avea decât să ne încurajeze, să ne susţină... şi a lucrat! O-ho-ho! A lucrat! Dar acuma e pierdut. O să deschidă comuniştii o anchetă asupra lui... şi atunci sunt pierdut şi eu! Ce să mă fac, Isabela dragă? Ce să mă fac?

Şi se uita la ea tulbure, rătăcit.

— Dar de ce eşti aşa de speriat? Ce, ai făcut ceva? întrebă ea fără s-o părăsească răceala calmă de pân-atunci.

Cozianu chicoti. Îşi ieşise din fire. Isabela nu-1 văzuse niciodată aşa.

— Sigur că am făcut... Amândoi! De aproape trei ani de zile stăm acolo numai ca să dăm peste cap politica economică a regimului... Să-i lovim pe comunişti! Când are să se afle tot, ne pierdem capul! L-au împuşcat pe Mareşal şi pe Ică Antonescu; anul viitor o să ne împuşte pe noi...

— E aşa de grav? întrebă Isabela, palidă.

El chicoti iar:

— E... foarte grav! O să ieşim vinovaţi de înaltă trădare... îţi spun eu şi-ţi închipui că ştiu despre ce vorbesc... înaltă trădare – şi pedeapsa capitală. Ştia ce face rechinul de Jack Varlam când a

plecat cu orice preț... Simțise că e ultimul moment. Eu nu-mi dădeam seama... m-am prostit de tot în ultimul timp...

Şi căzu într-o visare posacă. Isabela se uita la el. Deodată rosti limpede:

— Vasăzică nu ai *nimic* curat în viața ta.

El înălță capul, de parcă ar fi fost lovit în piept pe neaşteptate. Isabela urmă, pe acelaşi ton de rece constatare:

— Şi în viața publică, şi în viața privată eşti mincinos şi trădător.

Vorbea foarte calm, fără nicio emfază.

— Eşti un om ca toți ceilalți... şi chiar mai rău decât cei mai mulți. Mult mai rău. Păcat... murmură ea. Păcat.

Cozianu o privea speriat. Bâigui:

— Isabela... ce faci? Ce spui?

Se ridică şi se aşează lângă ea pe pat, îi luă mâinile. Dar feţişoara ei cu ovalul pur şi delicat era atât de rece şi de străină, încât Cozianu nu mai spuse nimic şi o lăsă să-şi tragă mâinile dintr-ale lui. Se ridică şi se duse să se sprijine de sobă, cu capul plecat. Cât era el de negru şi de sumbru de obicei, acuma era un om nimicit, care nu mai are nimic pe dinăuntru decât întuneric şi haos.

— Ce să fac? zise el, privind-o pe sub sprâncene cu ochi de animal încolțit. Spune tu, ce să fac?

— Nu mai ai ce să faci, zise ea rece. Şi, după un răstimp, adăugă: Trebuie să plăteşti...

— Cum să plătesc?

— Nu ştiu... Eşti un om atât de fals... încât ți-ar fi greu să plăteşti cinstit... şi pe urmă... eu te-aş mai înțelege dacă te-aş vedea plătind, dar ceilalți n-au niciun motiv de indulgență....

Tăcură amândoi.

— Acuma trăieşti cu domnişoara Gherson, nu? întrebă rece şi impersonal Isabela.

Dimitrie Cozianu nu răspunse. Isabela se juca cu una din ceştile de porțelan; pe o parte avea o miniatură cu un vânător ce ținea un câine, pe partea cealaltă o cameristă îşi ajuta stăpâna să urce pe un cal scurt şi pieptos. Între ele erau ghirlande de trandafiri şi arabescuri verzi şi aurite. Totul era la fel de proaspăt, culorile la fel de vii, porțelanul la fel de neatins ca înainte cu două sute de ani, când ieşiseră din mâna meşterului.

— Vrei să mai stai? întrebă Isabela. Eu trebuie să mă duc în

oraş.

— Nu, plec... mormăi el, se înclină şi vru să-i sărute mâna, dar Isabela nu i-o întinse. Cozianu se roşi şi întrebă zâmbind silit, galben: Cine ți-a spus... de mine şi de Ida Gherson?

— N-am avut nevoie de nimeni... mi-am dat singură seama după felul tău de-a fi... Te cunosc bine; m-am gândit mult la tine.

Vorbea rece, cu politețe şi cu sinceritate, aşa cum vorbea totdeauna.

Cozianu se înclină şi ieşi.

După ieşirea lui, Isabela se prăbuşi însă într-o criză de plâns bolnăvicios, care o ținu ceasuri întregi. Leşină de vreo două ori, inima-i bătea slab şi mâinile şi picioarele i se răceau. Târziu de tot, se târî până la baie şi-şi puse capul sub duşul rece. Ana Antim intră s-o caute, avea să-i spuie ceva fără importanță. Găsi odaia goală, cu uşa deschisă şi cu patul răvăşit. Ieşi şi o întâlni pe Isabela desfigurată, cu părul ud, cum venea pe coridor, târându-şi picioarele, de slăbiciune. O ridică în brațe, o culcă, îi luă pulsul, îi făcu o injecție tonică şi rămase cu ea toată noaptea. Peste vreun ceas, Isabela începu să vorbească.

— Ana, gemu ea. Ce grozăvie... ce oroare...

Îi spuse că s-a despărțit de Cozianu.

— Vedeam că se-ntâmplă ceva cu voi, zise doctorița, dar n-am vrut să te-ntreb...

— Se-ntâmplă de doi... de aproape trei ani, draga mea! Din prima clipă când ne-am întâlnit omul ăsta mă minte, izbucni Isabela.

Era slabă, cu obrajii supți, cu cearcăne sub ochi, iar privirile-i ardeau de febră.

— Mă minte... şi tot omul ăsta, din cap până-n picioare, era o minciună, o mască, ceva fals! Dragostea lui pentru mine – minciună! îmi vine să înnebunesc, îmi vine să cred că nimic pe lume nu e real şi adevărat – de unde ştiu eu că nu minți şi tu, că nu mințim toți?

— Hai, hai, liniştește-te, murmură doctorița. Ce-ai spus de atitudinea lui politică?

— E un trădător! Face pe îndrăgostitul şi nu e, face pe progresistul şi nu e – oare ce cauză merită să minți atâta? Pentru ce pe lume merită să te murdăreşti aşa?

— Cum adică, face pe progresistul şi nu e? întrebă Ana Antim.

Şedea pe marginea patului, o lampă cu abajur galben-închis

abia lumina patul răvăşit şi pernele şi faţa trasă, cu ochii duşi în fundul capului, a Isabelei. Isabela îi povesti tot ce ştia, doctoriţa dădu din cap, preocupată:

— E un lucru foarte grav... E într-adevăr un om perfid şi periculos... Te face să suferi pe tine, fără să-i pese. Şi a făcut să sufere oameni, aşezat la biroul lui oficial, cu tot atâta uşurinţă... Infect individ... sărăcuţa de tine, murmură doctoriţa, mângâind fruntea rece şi asudată a Isabelei.

— Am crezut în el... L-am admirat, gemu Isabela, şi şopti stins: L-am iubit... Mâine are să vină aici, şi mi-e scârbă să-l văd, se încreţeşte carnea pe mine la gândul să-l văd măcar! Trebuie să fug, să nu mă mai găsească... Doamne, Doamne, Doamne...

Gemea şi-şi legăna capul pe pernă. Ana Antim îi mângâia fruntea:

— Lasă... are să treacă... Ai să suferi şi, până la urmă, ai să te regăseşti, ai să-ţi recapeţi încrederea în tine şi în oameni... Trebuie să te apuci să munceşti, şi să munceşti greu... asta o să te ajute să treci hopul...

— Da, Ana, asta trebuie... să mă duc, să muncesc greu, vorbi repede şi febril Isabela, ţinând-o de mână.

— Vezi până una-alta să nu faci ceva grav, vreun şoc nervos... Am să-ţi dau calmante.

Se ridică şi plecă să aducă doctoriile. Isabela îşi legăna mereu capul pe pernă. Nu mai gemea. Lacrimi îi alunecau printre pleoapele închise, pe gene, şi-i curgeau pe obraz.

XVII

Cozianu intră în biroul lui Mardan. Acesta, schimbat la faţă, galben, lucra cu şeful de cabinet şi cu Ioaniţiu. Îi făcu semn să se aşeze, isprăvi cu ei şi, când rămaseră singuri, îl întrebă privindu-1 nu în faţă, ci în piept:

— Ce e, domnule Cozianu?

— Ce facem, domnule Mardan? spuse Cozianu.

— Cum ce facem? Nimic nu facem. Totul merge înainte. Discuţiile din Adunarea Naţională nu trebuie să aibă nicio urmare asupra muncii comisiei...

— Totuşi, vor avea, rânji Cozianu, care era mai cinic şi mai

puțin ipocrit decât Mardan. Acesta zise:

— Orice va face partidul va fi bine făcut...

Încerca să vorbească aşa cum trebuie să vorbească un adevărat comunist, dar forța nota, exagera. Cozianu, enervat de ipocrizia celuilalt, vorbi brutal:

— Zău? Am auzit că în pauză n-a mai stat niciun deputat comunist pe lângă dumneata! Te apropiai de un grup şi deodată se risipea ca prin minune, şi rămâneai în gol, singur, cu un cerc de vid împrejur! Ți-a dat vreunul mâna?

Celălalt, galben, întrebă tremurând:

— Lasă astea. Să discutăm lucruri precise. Ce vrei?

— Vreau să-mi spui ce facem! exclamă Cozianu disperat.

— Facem ce-am făcut şi până acuma. Nici n-avem altceva de făcut. Nici nu putem face altceva...

Vorbea şters, fără energie, ca un om care a pierdut definitiv partida. Cozianu dădu din cap, cu o ironie disperată:

— Nu, mersi... Eu o să caut altă soluție...

Celălalt înălță capul:

— Vrei să te sinucizi? Mai bine aşteaptă până-n ultimul minut... totdeauna se poate întâmpla ceva...

Şi râse şovăitor.

Cozianu îl privi lung:

— Nu... nici asta... Să vedem. În orice caz, n-o să stau pasiv... Dumneata nu mai ai ce face, dar eu...

— Ba am, zise printre dinți Mardan.

Cozianu nu mai adăugă nimic şi ieşi din cabinet. Se duse acasă, unde-1 aştepta Ida într-o rochie de casă de mătase roşie ca focul, cu danteluțe la gât şi la mâneci, şi cu părul în valuri de aramă şi aur, revărsat pe umeri. Halatul îi era descheiat, astfel ca, atunci când mergea, să i se vadă până la genunchi piciorul gol, rotund şi musculos, cu pielea de culoarea mierii. Îi zâmbi seducător, dar deveni serioasă când îi văzu hainele în dezordine, cu obrajii scofâlciți şi cenuşii şi ochii tulburi.

— Ce-a fost? Ce s-a întâmplat? Hai, şezi aici...

Îl aşează cu forța într-un fotoliu, se urcă pe genunchii lui şi-l luă de gât cu brațele; mirosea a săpun parfumat şi a tutun american.

— Hai, spune-mi ce-ai pe inimă... Spune sclavei tale, stăpâne...

Cozianu îi povesti ce se petrecuse la şedința Adunării Naționale şi vorbi despre pericolul care-1 amenința, dar nu cum îi vorbise Isabelei. Idei îi spuse:

— Am luptat cât s-a putut, pân-am văzut că nu mai puteam rezista... dar acuma n-are niciun rost să-mi risc viața...

Ea îl privea drept în față, cu ochii ei mari şi verzi şi adânci:

— Ai fost un erou... murmură Ida.

Cozianu simți că se roşeşte, că-i vine să plece într-altă parte; Ida, însă, picior peste picior (halatul se dăduse la o parte şi i se vedeau coapsele rotunde şi cam masive şi rufele minuscule şi transparente de nylon, care tocmai apăruseră şi erau nebunia bucureştencelor), în poala lui şi ținându-1 de gât, îi spuse:

— Te iubesc. Te iubesc cu adevărat. Aş putea să te las, să încerc să mă mărit cu un străin, ca să plec şi să am viața şi confortul asigurate în străinătate. Dar vreau să plec cu tine. Acuma, când nu mai ai putere, rămân cu tine. Dar să plecăm! Să plecăm din țara asta!

Cozianu rămase o clipă mut. Apoi întrebă răguşit:

— Să plecăm... noi doi?

Ea clipi din ochi, uitându-se în gol pe deasupra lui, apoi îi cuprinse gâtul cu brațele:

— Da... tu şi cu sclava ta... Să plecăm! Poate că mai poți obține un paşaport...

— Mda... Să vedem, să mă mai gândesc, zise Dimitrie Cozianu. Du-te sus, că vin şi eu; trebuie să dau nişte telefoane...

Rămas singur, se duse în birou şi făcu numărul Isabelei:

— Eu sunt, Dim... Isabela, zise el răguşit, nu mă goni... Nu pot trăi fără tine... pier, mă duc de râpă... Primeşte-mă la tine...

— Mi-ai mai spus, şi ți-ai călcat cuvântul, zise glasul limpede al Isabelei. N-am nicio garanție că n-ai să ți-1 mai calci...

— Isabela, îngână el gros.

Dar Isabela îi spuse bună seara, se scuză fiindcă „era cu nişte prieteni care veniseră s-o vadă" şi închise telefonul.

Dimitrie Cozianu rămase cu coatele pe birou şi cu capul în mâini. Noaptea, o lăsă pe Ida să doarmă singură şi umblă prin odăi, cu mâinile în buzunare şi cu capul în piept. A doua zi întrebă nişte cunoscuți de la Ministerul Afacerilor Străine dacă poate obține paşapoarte, „pentru mine şi soția mea", zise el. Nu. Pentru moment nu se dădeau; urma să primească altcineva, în locul domnului Tătărăscu, portofoliul Afacerilor Străine şi, până nu se făcea asta, toate lucrările erau suspendate. Cozianu se duse la Jean-Pierre Haralamb, ziua, ceea ce nu făcuse niciodată în ultimii ani. Dacă era supravegheată casa, risca să fie recunoscut,

dar nu-i mai păsa.

Haralamb îl primi cu perdelele trase pe jumătate; lumina îi făcea rău la ochi. Cozianu îl găsi cenuşiu la faţă, cu capul lăsat pe spate, pe speteaza fotoliului.

— Mi-e rău, cu boala asta a mea... suflă Haralamb. *Mais passons... la carcasse doit servir la volonté, jusqu'au bout... qu'elle crève ensuite.*[51] Ce e cu dumneata? De ce vii la ora asta?

— Ce să fac? spuse Cozianu îngrozit... Ce să fac? Vreau să fug. Dumneata rămâi?

Schilodul zâmbi rece şi dispreţuitor:

— Eu rămân... Consider asta o chestiune de onoare. Dumneata, nu?

Cozianu se frământă în fotoliu. Celălalt adăugă:

— De altfel, cred că în cursul anului viitor se termină... Regele a primit asigurări în sensul ăsta... şi noi, care suntem servitorii coroanei şi ai statului, trebuie să stăm alături de el şi să luptăm... Părinţii noştri au făcut statul ăsta, ei au declar*at* trei războaie şi au iscălit trei tratate de pace, *ei* au făcut băncile şi uzinele, codurile de legi şi tratatele de alianţe – şi noi să plecăm? Ţara e a noastră, nu a comuniştilor!

Cozianu râse ca un lup:

— Comuniştii susţin contrariul... şi vor s-o dovedească pe cât vor putea de convingător... Ai să vezi!

Haralamb, cu o încăpăţânare oarbă, repetă de câteva ori:

— Bătălia nu e pierdută... Bătălia nu e pierdută...

— Îţi faci iluzii, monşer! E pierdută de la început! exclamă Cozianu, enervat. Poza eroică a lui Haralamb îl enerva. Vorbi pe un ton batjocoritor, aţâţător: Şi nu te poza în continuatorul marilor tradiţii ale neamului. Care „părinţii noştri?" Eşti formidabil! Te pui pe acelaşi plan cu tata şi bunicul, cu familia Hohenzollern şi cu Brătienii! Păi, părinţii dumitale vindeau pe vremea aceea plăcinte în Obor! *Il n'y a rien de telque les parvenus pour avoir le sens des grandes traditions!*[52]

— Vrei să fugi, să-ţi cauţi justificări... vrei să-ţi acoperi şi să-ţi uiţi laşitatea, zise Haralamb, cu buzele albite de furie stăpânită.

---

[51] S-o lăsăm... hoitul trebuie să asculte de voinţă până la capăt... pe urmă n-are decât să crape. *(fr.)*

[52] Sunt teribili parveniţii când au simţul marilor tradiţii! *(fr.)*

Cozianu izbucni:

— Dumneata *ai vrea* să fugi şi ştii că nu poţi alerga noaptea pe câmp, peste frontieră, cu picioarele astea – asta e! Şi turbezi de invidie că ai să mă ştii la Paris!

— N-ai să mai fii primit în ţară! Dezertorule! scârţâi Haralamb.

— Cine să nu mă primească? Un guvern Jean-Pierre Haralamb! Ha-ha-ha! Dă-mi voie să râd! zbieră Cozianu, cu o veselie sălbatică. *Sous terre, mon vieux! Sous terre! Vous mangerez les artichauts par la racine*[53], toţi membrii cabinetului Haralamb!

Şi ieşi, trântind uşa. Pe stradă, în frigul şi ploaia subţire a acelei zile posomorâte de toamnă, veselia spasmodică îi dispăru. I se făcu frig. Porni repede spre primul colţ, unde-1 aştepta maşina. Se urcă şi-i dădu adresa Isabelei. Uitându-se acru, pe ferestrele maşinii, la strada udă şi cenuşie sub ploaie, îşi spuse, pentru prima dată în viaţa lui:

„Degeaba. Totul e degeaba?"

Isabela nu era acasă. Dimitrie Cozianu se întoarse şi-i spuse şoferului să se ducă acasă. Iar el rămase, cu gulerul ridicat şi cu mâinile în buzunare, sub ploaia măruntă. Cerul era plumburiu, casele păreau murdare; o faţadă vecină, zguduită de cutremurul din 1940, susţinută cu nişte stâlpi groşi, dădea o impresie de haos, de ameninţare cu prăbuşirea; copacii uzi şi negri, cu crăcile despuiate, erau sinistri; totul părea fragil, uzat, putrezit de ploaie, gata să cadă în ruină.

Isabela apăru, umbră subţire care se apropia cu mersul ei atât de graţios şi de decent. Cozianu îi ţinu calea:

— Isabela...

Ea se opri:

— Te-am aşteptat... trebuie să vorbim...

— Spune-mi aici, rosti cu blândeţe Isabela. Şi tot cu blândeţe adăugă: Fiindcă nu pot să te primesc în casă.

Cozianu insistă, dar dânsa era neînduplecată.

— E indecent să-mi faci vizite. N-am de ce să te mai văd!

Era foarte palidă, cu cearcăne adânci şi vinete în jurul ochilor; faţa i se îngustase, slăbită şi trasă.

— Isabela, te implor... Vrei să-ţi cad în genunchi? Uite, îţi cad

---

[53] Sub pământ, dragul meu! Sub pământ! O să mâncaţi anghinar de la rădăcină în sus! *(fr.)*

în genunchi... Şi îngenunche pe asfaltul ud.

Ea se dădu îndărăt.

— Ridică-te... E caraghios ce faci...

— Isabela – zise el ridicându-se – trebuie să plec... Vino cu mine... Aici n-o să mai fie de trăit pentru oameni ca noi... Să fugim, la Paris, în Elveția, la Londra... Nu pot pleca lăsându-te pe tine aici... şi trebuie să plec!

Urmă o tăcere. Burlanele şiroiau de apă; ploaia răpăia sonor pe acoperişurile de tablă.

— Nu plec, zise Isabela.

— Nu-ți dai seama ce faci! Aici e revoluție!

— Nu, nu plec... Aici e țara mea, oamenii mei... mă pot înțelege cu ei... Cu străinii e greu... eşti mult mai singur... eu nu mai vreau să fiu aşa de singură. Ce să fac în străinătate? Să mă culc pentru bani cu oameni pe care nu-i iubesc? Să depind de tine? De un om ca tine?

— Nu, nu... poți găsi o soluție... munci...

— De muncit pot şi aici... Nu plec... Nu mai sta în ploaie cu capul gol, că ai să te îmbolnăveşti. Du-te acasă. Noapte bună, Dim.

Se-ntoarse şi urcă repede treptele. Uşa se închise în urma ei. Cozianu mai stătu câtăva vreme, cu capul în pământ, apoi plecă, încet, în ploaie.

A doua zi o căută la telefon, dar ea îi trimise vorbă că nu poate veni, că e ocupată. O mai căută o dată; i se răspunse că e plecată. O căută şi în ziua următoare, dar nici acum n-o găsi.

În acelaşi timp, trăia cu Ida în casă; față de ea era morocănos şi neatent, dar Ida nici nu observa; îl iubea. „Avea dreptate Ragusa: e o nebună", se gândea Cozianu, enervat de pasiunea Idei pentru el. Dar noaptea uita de enervare.

A treia zi, Ana Antim îi dădu un telefon:

— Domnule Cozianu, Isabela a plecat în provincie şi ți-a lăsat nişte lucruri, zise ea foarte rece.

Cozianu trânti receptorul în furcă şi se repezi afară, strigând secretarei să telefoneze după maşină.

Peste un sfert de oră era sus, în odaia care fusese a Isabelei şi unde se făcea acuma curățenie şi apăruseră alte mobile şi nişte tablouri de Ştefan Dumitrescu. Doctorița nu-i dăduse mâna, ca din întâmplare. Se mişca sprinten şi vorbea rece şi sec:

— Uite, domnule Cozianu, Isabela a plecat şi a lăsat aici

lucrurile dumitale... tot ce-i aici e al dumitale; a spus că ei nu-i aparţine nimic din toate astea.

Şi i le arătă pe o canapea, înşirate: halatul şi papucii lui, nişte pijamale curate, călcate, puse teanc, obiecte de toaletă, perii apoi magnificul *tete-ă-tete* de porţelan de Meissen, cel pictat cu scene de vânătoare, şi un serviciu de toaletă de sidef, cu rame de aur, pe care i-1 dăruise Isabelei cu doi ani în urmă. Se uită la obiecte, apoi se-ntoarse spre Ana Antim. Era de două ori mai mare ca ea. O întrebă de sus în jos, ameninţător:

— Unde aplecat?

— Nu ştiu. În provincie.

— Doamnă, te rog să-mi spui unde a plecat?

— Nu-nţelegi, domnule Cozianu? Nu ştiu!

— Ştii foarte bine şi ai să-mi spui!

Femeia de serviciu, care mătura şi freca parchetul, se uită la ei mirată. Cozianu o luă pe doctoriţă de braţ şi o scoase din odaie. Pe coridor o întrebă cu glas scăzut:

— Unde e Isabela? Dacă nu-mi spui, mai am destulă putere în ţara asta ca să-ţi fac nişte figuri de-ai să mă ţii minte toată viaţa. Vrei să-ţi rechiziţionez casa? Vrei să-ţi pice pe cap o anchetă? Vrei să te dau în judecată – găsesc eu pentru ce, se găseşte la nevoie – şi să-ţi toci toţi banii cu avocaţii? Avocaţii mei sunt gratis, sunt ai statului, nu mă costă nimic! Am să te fac să albeşti într-un an, aşa brună cum eşti...

— Nu sunt brună... am fost; acuma sunt cănită. Nu insista, nu-ţi spun nimic, zise doctoriţa. Şi te rog să nu mă ameninţi; de altfel, cred că-ţi dai seama că nu vei mai ameninţa în curând pe nimeni în ţara asta, unde-ai făcut destul rău... în orice caz, cât ai putut. Ia-ţi lucrurile şi du-te, domnule Cozianu; trebuie să pun să se deschidă ferestrele în urma dumitale...

— Doamnă Antim! exclamă Cozianu tulburat şi speriat, unde e Isabela? îţi jur că nu e în interesul meu – e într-al ei! îi faci un rău ei, nu mie! spune-mi unde e Isabela! Te conjur: pentru ea, nu pentru mine! Ai cuvântul meu de onoare!

Ana Antim îl privi cu dispreţ şi răceală, dar şovăi.

— La urma urmei, Isabela a suferit destul de pe urma dumitale, şi e un om destul de întreg ca să se apere de dumneata. Aşa că, dacă în mod excepţional nu minţi, îţi dau adresa în interesul ei, iar dacă minţi, cum mă face să cred cuvântul dumitale de onoare, nu-i vei putea face niciun rău peste ce i-ai făcut. Ia-ţi notă: asta e

adresa...

Şi-i dădu adresa: un sanatoriu de tuberculoşi de lângă Constanţa, pe malul mării, în apropiere de staţiunile balneare de pe coastă. Dimitrie Cozianu mulţumi şi spuse din obişnuinţă „sărut mâna", dar doctoriţa nu se clinti, nu-i răspunse şi nu-1 privi. Aştepta să-l vadă plecat.

Cozianu trecu pe acasă doar cinci minute. Îi spuse Idei:

— Mă duc să aranjez plecarea!

Ea îi sări de gât. El se uită peste capul ei în gol, cu privirea absentă şi tulbure a unui nebun.

În maşină până la Constanţa şi de acolo cei câţiva kilometri încă, fu într-o stare de gol mintal care-1 oprea să-şi dea seama că n-are ce căuta acolo, că n-are ce-i spune Isabelei. Din când în când cădea într-o toropeală, visa lucruri încurcate, apoi se mai trezea şi i se părea că a găsit o soluţie, că va lua o mare hotărâre care-1 va salva; dar când se gândea mai atent, vedea că e imposibil, că nu va ajunge la nimic. Apoi maşina, care gonise pe o şosea umedă de lângă ţărm, se opri în faţa sanatoriului.

Era un grup de clădiri cenuşii, între copaci despuiaţi şi negri. Norii de fum fugeau peste mare, valurile se frământau cu creste de un alb mort, fără strălucire; ierburile veştede de pe câmp tremurau în vânt şi făceau temenele spre mare, crengile subţiri ale copacilor se agitau şi făceau semne spre mare, ploaia subţire şi măruntă zbura prin aer. Dimitrie Cozianu se dădu jos, lăsă maşina pe şosea şi intră în curtea sanatoriului. Foşnetul şi vuietul depărtat al mării îi lovi urechea, amestecat cu ţiuitul vântului. Straturi care fuseseră cu flori nu arătau acuma decât pământul negru. Bălţi sclipeau pe alei. Cozianu opri pe un om care-şi târa piciorul ţeapăn din genunchi şi-l întrebă de noua infirmieră.

— Care, tovarăşe? întrebă omul, care se vedea a fi un muncitor.

— Infirmiera care a venit zilele astea!

— A... tovarăşa Isabela... sora Isabela... Veniţi cu mine, că lucrează la noi în salon... Da cine sunteţi dumneavoastră?

— Sunt... rudă cu dânsa, zise Cozianu călcând prin băltoace alături de omul cu baston.

Acesta mormăi:

— E bună tovarăşa. Serioasă. Munceşte serios.

Deschise o uşă pe care veni un miros de dezinfectant; Cozianu zări un şir lung de paturi: bolnavii zăceau în ele întinşi sau cu

câte un picior înfăşurat în bandaje enorme, uneori până la şold, ridicat pe o scândură oblică. Unul citea, altul vorbea cu o infirmieră, alți doi, sprijiniți în cot, jucau şah, un om slab şi nebărbierit se uită cu ochii mari şi duşi în fundul capului la Dimitrie Cozianu. Acesta însă nu mai vedea. Cel cu care venise spunea:

— Iacă-t-o... tovarăşă soră... te caută cineva...

Isabela ieşi cu un pachet de bandaje în mână; era îmbrăcată într-un halat, cu bonetă, totul de pânză albă, ieftină; era palidă şi trasă la față. Uşa se închise după ieşirea Isabelei. Cozianu întinse brațele, dar atunci simți mirosul greu, grețos, de puroi, al grămezii de bandaje şi se dădu îndărăt.

— Isabela... îngăimă el.

Ea dădu din cap:

— Întoarce-te. Pentru mine ai venit? Întoarce-te!

El începu să-i vorbească fără şir, nici el nu ştia ce. Îşi dădea seama numai de mirosul pansamentelor şi de faptul că Isabela îl privea, liniştită şi rece, şi că apoi începu să se uite pe lângă el, spre marea învolburată şi sură. Apoi trecu pe lângă el şi se duse. Dimitrie Cozianu rămase în loc, cu ochii după ea. Aşteptă multă vreme. În sfârşit ieşi de sub peristilul cu coloane de beton, afară în ploaie, sub copacii chinuiți de vânt, care făceau gesturi de rugă şi implorare spre nori şi spre mare.

Târziu, îşi dădu seama că aşteaptă degeaba şi se urni spre poartă. Se sui în maşina care aştepta şi-i spuse şoferului:

— Îndărăt. La Bucureşti.

XVIII

Cozianu şedea la masa de şedințe a comisiei şi-l țintea cu o privire pustie pe Paraschiv Ionescu, care prezida şedința, şi pe Ionel Varlam, care şedea la două scaune distanță de Paraschiv Ionescu. Încă nu-şi venise în fire; o surprindere şi o tulburare cumplită îi încurcau mințile. Şi-aşa, băutura din ultimele luni, excesele nocturne cu Ida Gherson, disperarea rupturii cu Isabela, disperarea şi mai mare a bătăliei pe care-o vedea pierdută îi încurcau creierii, îl făceau incapabil să judece bine şi cu folos, să aprecieze iute şi just o situație. La asta se adăugase şi

surprinderea. Dimineața, venind la birou, aflase de convocarea comisiei. Se informase la colegi: nimeni nu ştia nimic; cei mai mulți credeau că e vorba de înlocuirea lui Mardan, care nu mai apăruse de două zile. Unul susținea că Mardan e arestat, dar, întrebat mai amănunțit, se dovedi că lansase ştirea numai ca să afle dacă nu cumva e adevărat. Până să se lămurească însă ce e cu zvonul acesta, ceilalți se tulburaseră rău. Se adunaseră apoi în sala de şedințe şi, deodată, intrase în sală un bărbat masiv, cu un cap mare şi puternic şi mersul ager şi iute ce dezmința şuvițele cărunte ale părului: un om de o vigoare fizică deosebită, cu mâini zdravene care mânuiseră pe vremuri ciocanul. Cu o geantă sub braț şi cu ochelarii pe nas, intrase iute şi spusese rece, oficial:

— Bună ziua, domnilor. Şedeți.

Se aşezase, cu coatele pe masă, cu palmele pe placa de cristal şi se uitase la ei, ascuțit, rece, cercetător, măsurându-i. Pe lângă el se aşezară alți vreo trei-patru, printre care Cozianu îl recunoscu pe Ionel Varlam, şi deodată începu să-i bată inima foarte tare, nici el nu ştia de ce. Membrii comisiei îşi şopteau numele lui Paraschiv Ionescu. Erau surprinşi, tulburați. Omul acesta era cunoscut: unul din conducătorii Partidului Comunist, trecut prin procese, prin închisori şi lagăre, şedea acolo şi părea mai primejdios ca oricând, masiv şi cu privirea inteligentă şi ascuțită, care trăda creierul puternic şi activ, maşină de război; omul întreg li se păru în clipa aceea domnilor din comisie, aşa cum li se pare un tanc infanteriştilor de a căror tranşee se apropie. Cozianu nu mai pricepu bine despre ce era vorba; urmări abia crâmpeie din ce spunea Paraschiv Ionescu:

— ... a avut, fără îndoială, şi părți pozitive. Dar, în general, guvernul nu e satisfăcut de activitatea comisiei. Ea n-a sprijinit destul politica democratică, profund populară, a guvernului. Trebuie să analizăm cauzele acestei insuficiențe. Cu ajutorul dumneavoastră, aceşti colaboratori ai mei, jurişti, statisticieni, experți-contabili...

Şi arătă spre cei care-1 înconjurau şi printre care Cozianu îl recunoscuse aproape cu spaimă pe Ionel Varlam.

— ... vor întocmi un raport asupra activității comisiei; acest raport va fi înaintat Consiliului de Miniştri...

Cozianu îl auzi pe Ioanițiu, aşezat lângă el, că-i şopteşte la ureche:

—... şi procurorului...

Îngheță. La asta se gândise şi el. Nici nu mai fu în stare să asculte. Abia într-o pauză, când oamenii începură să discute în grupuri, Cozianu, pe care Ionel Varlam îl salutase politicos, dar rece, îl luă la o parte pe Ioanițiu. Mereanu, domn elegant şi cărunt, cu batistă de mătase la buzunarul de la piept, mare amator de „fete” de la baruri, se ținu după ei:

— Ce ne facem? Ați înțeles?

— Sigur c-am înțeles, râse Ioanițiu.

— Ce facem, domnule Cozianu? întrebă Mereanu. Dacă dezgroapă ăştia chestia cu creditele continuate la firmele care nu respectau contractele, şi încă vreo câteva la fel...

— Înfundați puşcăria, boierilor, râse Ioanițiu.

— Dar dumneata, cu referatele dumitale asupra întreprinderilor? Ce, crezi că scapi mai ieftin? întrebă Mereanu nervos.

Îi tremurau mâinile.

— Domnilor, vorbiți mai încet, şopti Cozianu zăpăcit.

Nu mai putea gândi în atmosfera asta de panică. Simțea frica în privirile, în mişcările, în tonul oamenilor cu care lucra de atâta vreme. Şi începând din clipa aceea, cât dură ancheta condusă de Paraschiv Ionescu, noul preşedinte al comisiei, în clădire fu mai multă tăcere, mai puțină mişcare şi colegii lui Cozianu trăiră ca sub domnia unei boli care le paraliza voința, le slăbea puterea de rezistență; aşteptau, fascinați, rezultatul şi urmările.

În zilele acelea, Cozianu abia mai dădu pe la birou. Îşi petrecea timpul cu oamenii pe care-i ştia prin Ida Gherson şi care-i promiteau că-i vor asigura fuga peste frontieră. Se întâlni pe stradă, în fața Capsei, într-o zi rece şi cenuşie, cu Ionel Haralamb, fratele lui Jean-Pierre (care fusese destituit din postul lui din Ministerul Afacerilor Străine). Ionel Haralamb îl invită la o țuică şi nişte icre negre şi, în şoaptă, în mijlocul îngrămădelii de misiți, de actori, de gazetari, generali pensionari şi cucoane bătrâne, aşezați la mese, îi destăinui pesimismul său politic.

— Bătălia e pierdută, monşer. *Sauve qui peut.*[54] Asta e concluzia.

— *Mais qui le peut? Et surtout, comment!*[55] întrebă Cozianu, cu o

---

54 Scapă cine poate. *(fr.)*

55 Dar cine poate? Şi mai ales cum? *(fr.)*

figură întunecată şi suferindă, de om bolnav.

Celălalt se aplecă spre el şi suflă:

— Ai o mie de dolari de dat?

Cozianu îl privi drept în ochi şi făcu semn din cap, abia văzut: da. Ionel Haralamb, fost tânăr elegant, acuma cărunt şi slab, cu ochii rătăciți, şopti:

— Eu plec zilele astea... poimâine... şi te iau. Costă o mie de dolari de persoană. Dai şi pentru mine? Sunt decavat... şi dacă plătesc, acolo sunt *cerşetor* şi-ți închipui că la Paris fără bani, n-aş mai putea să am niciun haz...

— Ne-am înțeles... Spune-mi ce-i de făcut. Sunt cu... şi încă o persoană. O femeie...

Se ridicară.

— Las' pe mine. N-ai nicio grijă, zise Ionel Haralamb. Să ai banii pregătiți...

Nu-i spuse nimic până în ultima clipă. Apoi, într-o seară, îi dădu telefon.

— Mâine-dimineață, la şase, la gară, la trenul de Constanța. Fără valize.

Îi aştepta cu biletele pe peron. Călătoriră citind ziare şi prefăcându-se că dorm. În Constanța, bătea vântul, era vreme urâtă, trâmbe de praf, hârtii şi frunze veştede goneau pe străzi. Ionel Haralamb îi duse pe Cozianu şi pe Ida drept la o căsuță pe o stradă laterală, în apropiere de port, casă văruită într-un roz şters, cu tencuiala cojită, cu vopseaua cercevelelor jupuită; înăuntru mirosea a lemn vechi, a ziduri reci. Aici îl cunoscură pe un bărbat cărunt, spătos, bărbierit perfect, cu obrazul roşu şi ochi cenuşii, şi care purta o haină de o croială semimilitară şi pantaloni enorm de largi, dintr-un postav cazon, albastru-închis.

— Domnul locotenent-comandor Rădulescu, zise Ionel Haralamb.

Omul sărută mâna Idei, se salută cu Cozianu, apoi le arătă două paturi acoperite cu scoarțe dobrogene:

— Odihniți-vă... Eu mă pregătesc... Deseară plecăm, pe la şase jumătate, şapte... Sărut mâinile, conița mea, am onoarea...

Şi plecă împreună cu Ionel Haralamb. Ida se atârnă de gâtul lui Cozianu fără să spună niciun cuvânt; iar el, tot fără un cuvânt, o dădu la o parte, uşurel, dar cu fermitate. Ea se îmbufna apoi, văzându-1 absent, începu să se uite la fotografiile de pe pereți, la dulapul cu oglindă ovală; le găsea ridicole.

— Cum pot locui oameni în aşa ceva? Ah, dar când o să ajungem la Paris, o să-ţi aranjez eu o locuinţă ca o bomboniera, şi ta-ta-ti, şi ta-ta-ta, urmă să vorbească pe nerăsuflate.

Cozianu nici nu auzea. Se uita în gol.

La şapte seara, auziră o maşină în faţa casei, cineva trânti o uşă, apoi intră descuind cu cheia; era Ionel Haralamb, serios, încordat:

— Hai! Repede! Repede!

Se ridicară ca din arc; Cozianu se pipăi maşinal peste talie: acolo purta, pe piele, centura cu pietre preţioase şi cu bilete de o mie de dolari. Ieşiră: îi aştepta un „Ford" vechi, părăginit, cu un şofer nebărbierit şi slab, cu nasul lung şi o schimă tristă. Se urcară în maşină şi porniră cu zdrăngănit de tinichele peste pavaj, spre sud. Lui Dimitrie Cozianu începu să-i bată inima. Cu câteva zile înainte făcuse acelaşi drum. Şi acuma era vreme urâtă, marea era sumbră, dâre lungi şi joase de nori astupau cerul şi se făcea seară. Pe geamurile maşinii apăreau picături de ploaie. La dreapta, se vedeau câmpuri întinse, cu câte o casă pitită într-o adâncitură a stepei. La stânga, tranşee părăsite, movile de pământ cu câte o bucată de zid de beton din a cărui gaură pătrată nu mai ieşea nicio ţeavă de tun; într-un loc, un afet sau o remorcă, mâncată de rugină, răsturnată pe un câmp cu iarbă rară, înnegrită şi putrezită. Apoi câmpul coborî, şoseaua se apropie de mare şi se văzu plaja, cu valuri ce se spărgeau spumegând şi se repezeau pe ţărm. La câteva sute de metri, prin negura serii se desluşeau masivele de copaci negricioşi şi clădirile sanatoriului. Iar la o sută de metri de ţărm, o barcă cu motor urca şi cădea pe valuri, zgâlţâindu-şi scurt bucăţica de catarg. Ionel Haralamb scoase un pistol din buzunar şi-l ameninţă pe şofer:

— Opreşte aici.

Omul tresări, frână şi ridică mâinile:

— Nu v-am făcut nimic, dom'le; sunt om sărac, am copii, îngână el speriat.

Ionel Haralamb se căută prin buzunare, găsi un briceag, îl deschise şi împunse cauciucurile, care se dezumflară cu fâsâit de aer comprimat. Îi întinse câteva bancnote de o mie de lei şoferului:

— Nu te mişti de-aici până plecăm!

Şi întorcându-se către ceilalţi doi:

— Haideţi! Hai, domnule!

Dimitrie Cozianu se uita la copacii negri şi clădirile unde se

aprindeau lumini. Ionel Haralamb îl smuci de braț:

— Hai! repede!

Era cenuşiu la față, buzele-i tremurau. Porni repede prin nisipurile cu smocuri de iarbă, apoi pe plaja pustie.

— Haide! Haide, repetă el cu glas scăzut. Tremurau toți trei. Vântul şuiera împrejurul lor.

— Aruncați pardesiurile! porunci Ionel Haralamb şi îşi zvârli primul haina pe plajă, apoi intră în apă.

Ceilalți doi îl urmară. Pe şosea, şoferul, siluetă subțire lângă maşină, insectă neagră şi colțuroasă, îi privea, nemişcat, profilat pe orizontul livid.

Apa li se păru rece ca gheața. Când le ajunse la brâu o găsiră mai caldă decât aerul umed şi tăios. Valurile le ajunseră până la piept. Barca era la câțiva paşi, un om, în picioare, ținându-se de catarg, le striga ceva, dar vântul îi fura glasul; abia se auzea duduitul motorului.

— Înot! răcni cu glas spart Ionel Haralamb.

Porniră înot, cu hainele grele pe ei; apa sărată le intra în gură, îi orbea, carnea le era amorțită de frig. Cozianu se gândi o clipă că are ceasul la mână; apoi că dolarii se vor uda; nu face nimic: o să-i usuce la sosire... Şi ce-avea aici era moft: averea lui era în pivnițele Băncii „Mercado”, la Zürich.

Barca era lungă, cenuşie, şi motorul o trăgea îndărăt încetişor, oblic, pe lângă ei. Comandorul, ținându-se de catarg, le aruncă un capăt de parâmă cu un colac; se agățară toți trei de colac şi el îi trase până la bord, apoi le întinse mâna, ajutându-i să urce pe scărița de fier. Îi împinse în jos, în cabină, în aer cald şi greu, cu miros de ulei şi motorină, îi înveli cu pături, iar vasul începu să se zguduie şi să salte sub ei. Ionel Haralamb începu să râdă şi să strige:

— Ura! Ura!

Comandorul, fără să se uite la el, se cățără pe cele trei trepte ce duceau în cabina pilotului; acesta, un om tânăr şi încruntat, cârmea după busolă, cu geamurile din față stropite de pânze de spumă. Jos, în cabină, Ida Gherson, cu părul ud, palidă, cu buzele albe, scoase un braț de sub pătură, îl luă de mijloc pe Dimitrie Cozianu şi-şi puse capul pe umărul lui. Acesta se cutremură, întoarse capul spre ea şi, fără s-o privească, rosti lăbărțat, grosolan, cu ură şi oboseală:

— Da mai dă-te-n p... mă-ti, putoare...

Şi o împinse brutal cât colo. Ea rămase cu gura întredeschisă; era albă ca hârtia la faţă; ochii măriţi i se umplură de lacrimi. Fără să se uite la ea şi la Ionel Haralamb, vânăt de frig şi înmărmurit, Cozianu se ridică şi urcă greoi lângă pilot. Nici nu se uită la acesta şi la comandor, ci se-ntoarse şi, cu fruntea lipită de geamul din spate al cabinei, privi îndărăt. O dâră lată de spumă clocotea în urma bărcii care se depărta de uscat cu mare viteză, sărind pe valuri, plină de spumă. Acolo, departe, pământul era scund şi întunecat, strivit sub norii vineţi şi o dâră îngustă de cer livid. Câteva lumini arătau locul unde se afla sanatoriul. Erau din ce în ce mai mici. Dimitrie Cozianu stătu multă vreme. Şi când totul dispăruse în beznă şi nu se mai vedea decât întuneric, tot acolo stătea şi se uita în direcţia unde rămăsese pământul.

PARTEA A DOUĂZECI ŞI DOUA

FUGA

I

Şerban Lascari, penultimul copil al Davidei, se născuse într-o vreme când ei îi era frică de Lăscăruş, când îl privea nu numai ca pe un monstru mult mai puternic decât ea şi care o sugrumă, dar şi ca pe un om ca şi ea, ca pe un om oarecare, pe care-1 putea detesta şi dispreţui. Copilul se născuse în dispreţ şi scârbă; Davidei îi era ruşine şi era plină de revoltă că-i mai naşte acum copii lui Lăscăruş, care încărunţea şi devenise mai respingător ca oricând din punctul de vedere al cărnii. În semn de sfidare şi de înfruntare, ca o palmă peste obrazul pofticios al lui Lăscăruş, pe care începea pe atunci să-l sape o boală cumplită, Davida îl botezase pe copil cu numele lui Şerban Vogoride. Şerban crescuse şi se trezise la conştiinţă şi la gândire în anii când între Davida şi Lăscăruş se adâncea o ură cumplită şi o duşmănie activă, mărunţă şi otrăvită, care-i roase pe amândoi şi le grăbi moartea. Dintr-o asemenea copilărie, e de la sine înţeles că Şerban nu putea să crească altfel decât ca un om ciudat; spre deosebire de alţi fraţi ai lui, nu moştenise nimic din frumuseţea pasionată şi arzătoare a Davidei; era mărunt şi urât, semăna mai degrabă cu tată-său, dar în ce priveşte inteligenţa, o moştenise tot pe a lui tată-său şi asta se dovedi adesea mai târziu, în împrejurările tulburi în care a fost amestecat, dar care sunt tema unor alte capitole din această cronică. Şerban Lascari păru pentru toată lumea, şi chiar pentru unii membri ai familiei, un om spiritual, plăcut, destul de retras şi de leneş, în adolescenţă şi în tinereţe, ca student la Paris, ştiu să piardă cu eleganţă mulţi bani la cărţi. Întors în ţară, se prezentă la Jockey Club şi la Clubul Agricol, cercuri foarte închise, unde era foarte greu de intrat, pe vremea când bărbaţi eleganţi, remarcabili prin nume, avere, spirit, carieră politică, ca de pildă Mihail Săulescu sau Constantin Argetoianu, fuseseră respinşi fiecare şi acceptaţi abia a doua oară. Şerbănică Lascari, mărunt, grăscior şi cu o bărbuţă ascuţită, care-i dădea înfăţişarea unui căpitan de şlep grecesc nimerit prin minune într-un frac croit la Londra, de Pyle, se prezentă, susţinut de vechii săi colegi de universitate sau de club de la Paris. Aceştia şoptiră

membrilor distinselor cercuri:

— Ştie să piardă, şi *e gros joueur*[56] are să mai animeze jocul, monşer; e genul de om care ne trebuie!

Şi astfel, Şerbănică Lascari fu primit cu unanimitate de voturi, îşi făcu apariţia salutat cu bunăvoinţă şi curiozitate – şi nu se mai aşează niciodată, dar niciodată, la o masă de joc. Când se discuta asta, între intimi, râdea viclean şi subţire în bărbuţă:

— I-am păcălit, monşer; a, nu, banii mei îmi trebuiesc pentru alte lucruri mai importante, nu ca să-i pierd la club...

Unul din aceste lucruri mai importante era cucerirea succesivă a unor femei pe care nimeni nu se aştepta să le vază cedând unui om urât şi nesănătos; dar Şerban Lascari avea răbdare, ani de zile la nevoie, şi stăruinţă înnebunitoare, astfel că de obicei sfârşea prin a triumfa.

Şerban Lascari avu trei neveste; ultima, o fată simplă care făcea masaj facial la domiciliu, bună, drăguţă şi cârnă, şi cu patruzeci de ani mai tânără decât el; avea douăzeci şi doi de ani în 1930, când o aduse de la Paris Şerban, care împlinise atunci şaizeci şi doi. Dacă biata Marion Richard şi-a făcut vreodată socoteala că-1 va moşteni curând pe bătrânul oriental şi că se va întoarce în ţara ei, a fost amar înşelată, aşa cum fuseseră păcăliţi şi membrii Jockey Clubului, căci Şerban Lascari trăia şi în 1945, în vârstă de şaptezeci şi şapte de ani, iar nevastă-sa învăţase româneşte ca să poată vorbi cu servitorii, se resemnase să-şi vadă pierind tinereţile, şi, blândă şi fără multă putere, trăia de pe o zi pe alta, de la o partidă de bridge la alta, fără speranţe, fără visuri şi fără să-i fie nici măcar teamă de ceva.

Prima nevastă a lui Şerban Lascari l-a născut şi pe unicul fiu, Cezar, care se căsători cu o jumătate de an înaintea celei de-a treia căsătorii a lui taică-său. Alexandra Şufană era verişoara lui Cezar, văduvă de douăzeci şi nouă de ani (îi murise primul soţ într-un accident de automobil); de tristeţe şi din nepăsare primi să se mărite cu Cezar, pe care nu-1 iubea; căsătoria o voise Şerban, bătrânul, pentru ca averea Alexandrei să rămână în familie.

Alexandra moştenise de la maică-sa, Sofia Lascari, o fire domoală şi egală, uneori slabă. Sofia era rodul unei epoci din viaţa

---

[56] Jucător pe bani mulţi *(fr.)*

Davidei în care dânsa începuse să se resemneze şi, pentru întâia oară, îi iertase maică-si o cumplită jignire ştiută numai de ele două. O măritaseră cu Şufană, un fel de ţăran înstărit de prin Buzău, pe al cărui pământ ţâşniseră zeci şi zeci de sonde, facându-1 în câţiva ani unul din cei mai bogaţi oameni din ţară. Palatul pe care şi l-a clădit el în 1900 pe Calea Victoriei există şi azi, cu un blazon de tencuială deasupra porţii, şi cu toate tavanele aurite, sprijinite pe coloane de marmură verde, şi mobilate cu cele mai groaznice născociri ale stilului de mobilier parizian din vremea când Bouguereau era considerat cel mai mare pictor, când domnul Fallieres era preşedintele Republicii şi cuirasatele marinei franceze se numeau „Diderot", „Voltaire" şi „Jean-Jacques Rousseau". Din copiii Şufană nu va fi vorba aici decât de Alexandra, frumoasă, înaltă şi blondă, cam mare în şolduri, cu picioare groase şi grele, dar cu ochi albaştri ca viorelele şi aburiţi de timiditate.

În 1945 sau 1946, Alexandra Lascari avea patruzeci şi patru de ani; părul alb însă nu se distingea încă bine din buclele aurii; şi firea ei placidă o ferise de cute şi creţuri pe faţă; era ameninţată doar să se îngraşe.

Într-o dimineaţă de primăvară, se întorcea de la plimbare – fusese pe malul lacurilor şi pe la Şosea, dincolo de „Bufet", cu câinele în lesă şi ţinându-1 de braţ pe prietenul ei şi-al lui Cezar, Ionel Haralamb. Ea avea un tailleur de flanel cenuşiu, cu fusta până aproape de glezne, pantofi cu tocul plat, de antilopă galbenă ca şi mănuşile, şi era cu capul gol; Ionel Haralamb, subţire, cu ochii obosiţi sub sprâncene stufoase, îşi ţinea din politeţe pălăria în mână; era un om cărunt şi elegant, cu ceva găunos în glas, în expresia feţei, în privire; ca un personaj de teatru ce ar porni pe străzi fără niciun actor viu care să-i dea căldura, accentul şi patima vieţii. Se uita la o coloană de camioane grele militare care treceau spre Băneasa, zguduind pavajul. Unele din ele erau pline de soldaţi.

— N-o să mai fie de stat multă vreme aici, murmură el îngrijorat.

— Eşti singurul care spui asta, zise Alexandra. Englezii şi americanii nu pot tolera...

— N-am nicio încredere, murmură Ionel Haralamb. În câţiva ani cât am fost la legaţia din Londra, m-am lămurit... Sunt în lună... şi-o să piardă, o să piardă îngrozitor...

— Şi ce trebuie să facem? După tine, ce-i de făcut? îl întrebă Alexandra.

— Ar trebui să plecăm cât mai repede...

— Eşti un fricos, râse ea. Cezar finanţează acum nişte societăţi de construcţii; Bucureştii o să se umple de blocuri cu zece etaje. Nimeni nu se gândeşte să plece, tocmai acuma, când începem să putem trăi... Poate vrei să pleci tu? întrebă ea.

— Nu; aş vrea să plecăm împreună, zise simplu Ionel Haralamb.

Ea râse:

— Ei, rămâi, *pour l'amour de moi*[57].

Ionel Haralamb îi strânse mâna, fără să răspundă. Apoi se opriră, pentru ca foxterierul Alexandrei să adulmece un pom şi să urineze pe el. Trecură două camioane pline cu muncitori care strigau ceva nedesluşit; purtau pancarte roşii pe care scria: *Moarte fasciştilor! Trăiască guvernul dr. Petru Groza!* Cerul era albastru strălucitor, frunzişul proaspăt plutea ca un abur uşor, verde, deasupra bulevardului; pe asfalt erau risipite manifeste mototolite, care se învârtejeau într-un vânt subţire şi rece. Alexandra smuci de cureluşa câinelui.

— Hai, isprăveşte şi tu cu cărţile de vizită. Să mergem, Ionel; mi-e frig, şi pe urmă mă aşteaptă Cezar ca să dejunăm la nenea Şerban.

— Aş vrea să ne vedem azi după-amiază. Se poate? întrebă în şoaptă Ionel Haralamb.

Coteau pe una din străzile cu vile din dreapta şoselei Jianu.

— Eşti acasă? întrebă uitându-se drept înainte. Altădată ar fi roşit; dar şi acuma, nu se putea opri să nu evite privirea lui Ionel: îi era ruşine.

— Da, sunt acasă.

— Atunci te chem la telefon de la nenea Şerban...

Cotiră de mai multe ori până ajunseră la casa familiei Lascari; fusese clădită prin 1938, când afacerile mergeau, „când toată lumea avea bani", cum se spunea în mediul în care se învârteau Cezar şi Alexandra Lascari. Cu zid la stradă, şi cu un grilaj de cărămizi deasupra zidului, iar deasupra grilajului, vase mari cu plante din care curgea iedera; cu o peluză mereu proaspăt udată,

---

[57] De dragul meu *(fr.)*

sclipitoare de picături de apă; cu trei sălcii plângătoare în față, casa avea numai un parter înconjurat cu un trotuar de cărămizi; ferestrele până în pământ, arcuite sus, luminau un salon mare şi toată fațada, cu o sufragerie în stânga şi bibliotecă în dreapta. O tapiserie flamandă cu stejari stufoşi şi orizonturi depărtate ca un tablou de Claude Lorrain, mobile italieneşti de lemn sculptat şi înnegrit, şi o piramidă de vase, tăvi şi cupe de argint: asta era sufrageria cu calorifer invizibil, dar unde se vedea un cămin enorm de marmură albă şi neagră. Salonul, cu parchetul întunecat, pereții de *calcio vecchio,* tablouri de Luchian şi Petraşcu, două piane în cele două capete, canapele şi fotolii îmbrăcate în mătase galbenă şi cafenie ca tutunul, şi covoare de Smirna, foarte pale, risipite pe jos. Între sufragerie şi salon, o uşă mare, cu tocul de marmură albă şi cu canaturi dintr-un grilaj şerpuitor ca ramificațiile unui arbust de fier negru; perechea acestei uşi, între salon şi biblioteca în ale cărei fotolii de piele Cezar Lascari bea whisky cu prietenii şi nu citea decât foarte rar. Cu odăile de culcare în mătase şi capitonate, cu câte un scrin delicat, franțuzesc, primit în dar de la Şerban care moştenise casa din Culmea Veche, cu odaia unicului copil, Lena, o fată de paisprezece ani, şi odaia domnişoarei Richman, guvernanta englezoaică, apoi cu bucătăria la subsol, ca şi camerele servitorilor şi garajul (mâncarea venea cu un mic ascensor într-o odăiță din dosul sufrageriei), casa aceasta era una din cele mai frumoase, şi totodată din cele mai tipice şi mai banale dintre casele clădite sub domnia lui Carol al II-lea de bucureştenii care se îmbogățiseră sub această domnie. Astăzi, pare nelocuită; Lena Lascari nu se mai joacă pe peluză cu foxterierul, Alexandra nu mai citeşte într-un *chaise-longue* sub salcia plângătoare, noaptea nu se mai văd roiurile de lumini ale candelabrelor din cristal de Murano prin ferestrele până la pământ. Uneori, o maşină staționează în fața casei. Alteori e lumină, dar puțină, şi scurtă vreme.

În dimineața aceea, însă, maşina lui Cezar Lascari aştepta în curte, ferestrele salonului erau deschise, şi când intrară Alexandra şi Ionel Haralamb, îl auziră pe Cezar cum discută destul de aprins cu fiică-sa:

— Te rog să-mi faci plăcerea să nu mai hoinăreşti la orele astea; când vrei să te îmbraci? Vrei să ne faci să aşteptăm până binevoieşti să fii gata? Uită-te cum eşti!

— Am învățat să joc baschet! răspunse fata. Vrei să joc baschet la patruzeci de ani? Acum e momentul!

Alexandra începu să râdă. Ocoli roata bicicletei pe care Lena o lăsase în uşa salonului, şi intră, cu Ionel Haralamb şi cu câinele. Lena nici nu-i văzu: se repezi la câine, țipând ca la întâlnirea cu o rudă apropiată pe care n-ar fi văzut-o de zece ani, şi începu să se joace cu el. Era blondă ca maică-sa, scundă, cam grasă, cu părul legat cu o panglică, în pantofi de baschet, cu o fustă şi un tricou; părul îi era lipit de sudoare şi mâinile murdare de la jocul cu mingea. Cezar Lascari râdea. Era galben la față, cu sprâncenele negre şi tâmplele cărunte; se apropia de cincizeci de ani, dar, deşi voinic, era fără burtă, spre deosebire de numeroşi prieteni ai lui de aceeaşi vârstă.

— Ați auzit? Acum e momentul! *Miss Richman, please take her away, she's dressed like a savage, we can't have her like that at her grand-fathers*...[58]

O femeie în rochie de lână *homespun* şi cu pantofi în care ar fi putut face marşuri îndelungate, pantofi groşi, butucănoşi şi confortabili, se ivi din bibliotecă; părul îi era cenuşiu, ochii cenuşii, rochia cenuşie, numai obrajii erau colorați; aveau vinişoare roşii, şi păreau spălați cu săpun de rufe cu cinci minute înainte.

— *Now please come along, miss*[59]*,* spuse ea şi dispăru, cu Lena de mână.

Cezar Lascari redeveni serios:

— Îmi pare bine că te văd, Ionel; voiam să-ți telefonez. Nu te sfătuiesc să mai cumperi aur. O să începem tratative cu americanii, şi ştii că în Apus aurul nu e căutat; dimpotrivă, hârtia face primă. La noi e o psihoză care a dus la cifre ridicole, a ajuns să coste zece mii de lei lira sterlină, e stupid... Nu, nu cumpăra; mai bine plasează-ți banii în dolari-hârtie şi, încă şi mai bine, în acțiuni de petrol. Asta o să cunoască un *boom* formidabil. Dar de ce eşti aşa de îngrijorat?

— Îi e frică, râse Alexandra. Ar vrea să plecăm...

— Unde să plecăm? întrebă Lascari, sincer mirat.

---

[58] Domnişoară Richman, te rog s-o iei de aici, arată ca o sălbatică, n-o putem duce la bunicu-său în halul ăsta. *(engl.)*

[59] Hai, te rog, cu mine, domnişoară, *(engl.)*

— Să plecăm din țară. Îi e frică de comuniști, de ruși, de revoluție...

— Ce idee! Fii om serios! Cum îți vine să crezi așa ceva? Americanii și englezii au dat asigurări regelui: nici nu poate fi vorba de revoluție...

— Îți convine ție, care n-ai avut moșie s-o pierzi, dar mie mi-au lăsat o sută de pogoane, mari și late, zise Ionel Haralamb; în fine, nu face nimic, nu pune la inimă nenorocirea altcuiva, că te duci la dejun, adăugă el râzând: noroc!

Și ridică paharul de whisky pe care i-1 amestecase cu sifon feciorul lui Lascari. Cezar dădu din umeri:

— Dacă n-ai vrut s-o vinzi... Cine e de vină? Ți-am spus că moșiile nu mai sunt viabile... Măcar restul, plasează-ți-1 în valori sigure...

— Bine, am să te ascult, zise Ionel Haralamb. Ia-mă și pe mine cu mașina și lasă-mă acasă.

— Bine; mergem, Alexandra? *Miss Richman, is that child ready?*[60] Haideți: vă urmez.

Cezar Lascari îi lăsă să treacă înainte, se duse la telefon și făcu un număr. Nu răspunse nimeni. Dădu din umeri și ieși, deodată încruntat și nemulțumit. Era al treilea telefon pe care-1 dădea la numărul acela, și nu-i răspundea nimeni. Ce se întâmplase?

II

Casa din Culmea Veche, ajunsă prin jocul moștenirilor în posesia lui Șerban Lascari, tatăl lui Cezar, era aceeași ca pe vremea tinereții Davidei Lascari, prin 1860-1870. Numai că scurgerea a aproape un veac rosese tencuiala fațadei, mâncase colțurile crenelurilor pseudo-gotice; dărâmase unul din oribilele turnulețe de la colțurile acoperișului, asemănătoare cu ale casei Filipescu din strada Dionisie; acoperise cu rugină fierăria marchizei de deasupra ușii principale; spărsese geamurile felinarelor celor mari de deasupra porților de fier ale curții; dizlocase, abia văzut, pietrele pavajului curții, ale treptelor

---

[60] Miss Richman, e gata de plecare copilul acela? *(engl.)*

peronului; înăuntru păliseră culorile trandafirilor, bujorilor şi florilor de câmp de pe fotoliile în tapiserie de Aubusson; personajele fabulelor lui La Fontaine nu se mai vedeau bine; sub câte un fotoliu se zăreau fire din umplutura pernei, cursă pe jos; lemnul mobilelor de preţ, din trandafir sau lămâi, se desfăcuse imperceptibil la încheieturi, se crăpase pe alocuri, şi se închisese la culoare în succesiunea celor o sută de ierni şi de veri ce trecuseră de-atunci. Mătasea perdeluţelor se tăiase, tapiseriile se întunecaseră de fumul lumânărilor, al focului, al ţigărilor de foi, tablourile se înnegriseră, lemnăria casei era plină de gândaci, oglinzile se pătaseră, lacrimile de cristal ale candelabrelor erau pline de praf; dar nu se vedea nimic din toate astea, căci se ţineau totdeauna perdelele trase pe jumătate, şi ce se zărea în fâşiile de lumină strecurate printre draperii era delicat ca o floare uscată şi presată între filele unei cărţi. Şerban Lascari trăia aici, cu doi-trei servitori (grajdul cu trăsuri era pe cale să se dărâme), cu maşina lui Cezar la dispoziţia lui când avea, rareori, poftă să iasă în oraş, şi şedea ceasuri şi ceasuri de-a rândul jucând bridge la masa cu ghirlande aurite şi Cupidoni la colţuri, aceeaşi masă la care jucaseră într-o seară o partidă de *écarté* Alexandru Cozianu, bunicul lui Şerban, cu viitorul tată al lui Şerban, Lăscăruş Lascari. Şerban juca bridge, aştepta să vină ora mesei, îşi făcea siesta după aceea, primea lume iarăşi la bridge, aştepta iarăşi ora mesei, aştepta apoi să adoarmă, şi începea a doua zi de la capăt. În clipa asta aştepta, de pildă, ora mesei. Şedea într-un fotoliu, cu mâinile încrucişate pe pântec, şi vorbea cu nevastă-sa, femeie tânără (n-avea încă patruzeci de ani, şi nasul cârn o făcea să pară mai tânără încă), şi cu sora primei sale neveste, măritată Hrisoverghi, despărţită acum, şi care stătea în casa din Culmea Veche nu se ştia de când. Cucoana aceasta de şaizeci de ani, în halat de mătase cu flori mari, cu dantele la gulerul cămăşii de noapte, cu o basma de mătase pe cap, prin care se ghiceau moaţele, purta un bandaj de cauciuc alb pe frunte şi unul sub bărbie, ca să-i treacă creţurile; din cauza celui de sub bărbie, vorbea foarte greu, cu fălcile strânse; totuşi, nu se putea stăpâni să nu vorbească. Chiar în clipa aceea spunea:

— Madeleine d'Aulnoy îmi spune că nu de mult...

— Care Madeleine d'Aulnoy? întrebă Şerban, mişcându-şi nervos bărbuţa albă şi jucându-se cu degetele mâinilor încrucişate pe burtă.

— Cum, care? Aia de-l ține pe Bébé Mavromihali care-a ținut-o în prima căsătorie pe Tatiana Snagoveanu, sora lui Marcel şi-a lui Vlad, care au casa aia mare, galbenă cu antreul de lemn cu geamlâc, pe Calea Victoriei, cum, nu-i ştii? *Vous vieillissez, mon petit...*[61]

— Ba ştiu foarte bine, dar de ce nu-i spui Madeleine Mavromihali? răspunse iritat Şerban, stăpânindu-şi nemulțumirea. *Ce n'est pas moi qui vieillis, c'est vous qui déménagez...*[62] Ce idee, să-i spui pe numele de fată unei babornițe de o mie de ani, *cela n'a pas le sens commun...*[63] mormăi el ca să se răzbune.

Din fundul salonului, unde o momâie mică, cu capul alb, stătea nemişcată lângă o fereastră, ca o figură de ceară, veni un glas subțire şi ruginit:

— A înghețat Sena.

Această informație potoli discuția. Tăcură amândoi bătrânii. Doamna Lascari tăcuse şi până atunci. Se uitară o clipă toți trei la bătrânelul care citea ziarul şi le spusese noutatea, în chip firesc şi fără să se uite la ei. Era un prieten vechi al lui Şerban Lascari, domnul Emanoil Buzescu, ultimul urmaş al boierilor Buzeşti, sfetnici şi generali ai lui Mihai Viteazul şi ai lui Matei Basarab. Domnul Buzescu fusese ministru al țării pe lângă Sublima Poartă, sub domnia sultanului Abdul-Hamid, şi de câțiva ani de zile, rămas văduv şi fără rude mai apropiate, şedea la Şerban Lascari unde-şi petrecea zilele cu lectura sa favorită: ziarele franceze de pe vremea când era el ministru la Constantinopole. Ceilalți ştiau asta. Cu o umbră de enervare în voce, Şerban Lascari îl întrebă, uitându-se la ceas:

— S-a isprăvit criza de guvern? Cine a venit: Viviani sau Poincare?

Apoi, fără să aştepte răspunsul, se întrebă, nemulțumit:

— Ce fac oamenii ăia?

De la fereastră, omulețul cu părul alb şi chelie ca pergamentul, scârțâi cu glas de greiere:

— Nici nu-ți închipui! L-au adus pe Deschanel! Cu oameni de-

---

61 Îmbătrâneşti, micuțule... *(fr.)*

62 Nu îmbătrânesc eu, dumneata o iei razna... *(fr.)*

63 E absurd... *(fr.)*

ăştia, n-o să ajungă niciodată Franța să-şi ia revanşa...

Apoi citi mai departe. Dar nu multă vreme, căci feciorul, bătrân şi uscat şi chel, veni să anunțe că a sosit conaşul Cezar cu conița Alexandra şi cu duduia Lena. Doamna Hrisoverghi sări în sus şi dispăru ca să-şi scoată bandajele, doamna Lascari se ridică să-i primească, numai Şerban bătrânul rămase pe scaun cu mâinile pe burtica-i rotundă. Îi era foame, îl enervase întârzierea lui fiu-său şi faptul că doamna Hrisoverghi îi spusese că îmbătrâneşte. De aceea îşi primi rece fiul, nora şi nepoata.

— Trebuie să mai aşteptăm un minut, până îşi ia Colette clistirul, zise el serios.

Nevastă-sa, care nici până acum nu se putuse obişnui cu ieşirile lui, rămase împietrită, cu gura deschisă. Lena Lascari începu să râdă. Taică-său îi aruncă o privire mustrătoare. Alexandra Lascari zâmbi:

— Cum asta, nene Şerbane?

Mereu serios, fără să se uite la ei, şi învârtindu-şi degetele pe burtă, Şerban Lascari explică:

— Are un obicei: înainte de masă *elle prend un lavement*[64]*;* i-am oferit să angajez o infirmieră, dar mi-a spus: „A, n-am trebuință: Vasile mi-1 face foarte bine". Vasile feciorul, explică Şerbănică.

— *Voyons, mon ami, cest effrayant ce que vous dites*[65], ştii bine că nu-i nimic adevărat! exclamă îngrozită şi jenată nevastă-sa.

— Dar atunci de ce întârziază de la masă în fiecare zi, dacă nu-i adevărat? Eu cred că-i adevărat, mormăi Şerban Lascari, încăpățânat şi liniştit. Vasăzică nu-i adevărat? Dar că stătea ieri la fereastră, scuipa în palmă şi bătea cu mâna ailaltă ca să vadă încotro sare scuipatul – asta e adevărat?

Doamna Lascari se roşise până-n vârful urechilor şi-i dăduseră lacrimile în ochi, de jenă şi încurcătură.

— Vezi? mormăi Şerban, tot calm. Mereu mă contrazici, *sans aucun fondement, si j'ose dire ains*[66]*,* deşi era mai potrivită expresia pentru Colette, în momentul acesta... Ah, iat-o. Te simți mai bine? întrebă amabil răzbunătorul bătrân, oferindu-i brațul ca s-o conducă la masă.

---

64 Face o clismă. *(fr.)*

65 Vai, dragul meu, dar e îngrozitor ce spui. *(fr.)*

66 Fără niciun temei, dacă pot să mă exprim aşa. *(fr.)*

Ceilalți îl urmară, ținându-se să nu râdă. Dar doamna Hrisoverghi nici nu bănuia că de ea fusese vorba; rămăsese la ideea de acum un sfert de oră:

— Madeleine d'Aulnoy mi-a spus...

— Care Medeleine d'Aulnoy? întrebă de data asta cu multă răbdare domnul Lascari, schimbând o privire cu nevastă-sa.

Aceasta încercă să schimbe conversația, dar nu izbuti.

— Cum care? A lui Bébé Mavromihali care-a ținut-o înainte de asta pe Tatiana, nu-1 știi? Bețivul! *Vous vieillissez, mon cher, vous m'inquiétez...*[67]

— Ba deloc, *se st vous-même qui devenez gaga*![68] Te zahariseşti, Colette dragă, zise triumfător Şerban Lascari. Adineauri te-am întrebat acelaşi lucru şi mi-ai răspuns la fel! Minette mi-e martoră! Nu-i aşa, Minette? întrebă el cu mare însuflețire.

Doamna Lascari se roşi iarăşi, dar nu apucă să spună nimic, căci doamna Hrisoverghi răspunse impetuos şi fără să se descumpănească:

— Minette o să-ți ție partea, fiindcă e slabă de caracter şi-ți rabdă tot! Adevărul e că Madeleine mi-a spus că cineva foarte serios i-a spus că preşedintele Statelor Unite a declarat că va garanta regimul politic actual din România, Ungaria, Polonia şi aşa mai departe...

— Cineva foarte serios! izbucni domnul Lascari ironic. Madeleine nu cunoaşte nicio persoană serioasă – afară de dumneata, zise el înclinându-se peste supă cu o politețe şi un zâmbet la fel de insultătoare. Şi urmă: Se va întâmpla contrariul; se întinde Asia peste noi; facem un pari: o să vedem peste doi-trei ani cămilele păscând pe Calea Victoriei!

Domnul Emanoil Buzescu, care tăcuse până atunci şi mâncase foarte puțin, ca un greiere bătrân şi decolorat, spuse, ca o informație:

— Ziarele anunță frig mare la Paris. A înghețat Sena.

Masa decurse fără alte întâmplări deosebite; pe la patru, Cezar plecă la bancă, după ce mai telefonase de două ori la acelaşi număr pe care-1 căutase înainte de prânz. Alexandra trecu pe acasă, se schimbă, apoi se duse la Ionel Haralamb. Lena jucă

---

[67] Îmbătrâneşti, dragul meu, mă îngrijorezi... *(fr.)*

[68] Dumneata te ramoleşti! *(fr.)*

toată după-amiaza basket-ball cu băieții din cartier, pe un loc viran. Seara, numai mama şi fiica se întâlniră la masă; Cezar Lascari anunță prin telefon că nu vine. Când şedeau ele la masă, el suna la uşa unui apartament dintr-un bloc din apropierea Bulevardului Dacia. Pe tăblița de lângă uşă scria: *Gabriela Ionescu.*

III

Gabriela Ionescu, Gaby Ionescu, stea de mâna a doua a teatrelor de mâna a doua din Bucureşti, era subțire, cu ochii negri şi catifelați; dacă n-ar fi avut părul vopsit în roşu venețian, ar fi fost brună; dacă n-ar fi fost fardată în fiecare clipă a vieții ei, ar fi fost cu pielea măslinie; şi dacă n-ar fi purtat tocuri Ludovic al XV-lea, înalte de două palme, ar fi fost scundă. Îl primi pe Cezar Lascari cu un zâmbet mecanic, cu care se obişnuise de pe scenă, şi-i întinse mâna la mare înălțime, aşa încât Cezar să nu se încline ca să i-o sărute. Apoi îl lăsă să se aşeze într-unul din fotoliile englezeşti îmbrăcate în cretonă ca zece mii de alte fotolii din Bucureştii anilor acelora, şi se duse în fața oglinzii, să-şi potrivească buclele; trecu pe dinaintea lui Cezar, unduindu-şi trupul strâns într-un tailleur de mătase neagră care-i scotea şoldurile şi pântecele în evidență, şi era încheiat jos de tot, ca să lase să se vadă cât mai mult din pieptul pudrat al Gabrielei. Cezar adulmecă adierea de parfum când trecu pe lângă el („Moment supreme”? „Extase”? „Mon péché”?), apoi întrebă, din politețe, şi fără să dea atenție nici el la ce spunea:

— Ce mai e nou? Unde ai fost mai dimineață? Te-am căutat cu telefonul şi nu erai acasă...

Urmă o clipă de tăcere. Mirat, Cezar Lascari ridică ochii şi întâlni privirea Gabrielei care se uita la el în oglindă: privire fixă, absorbită, care nu spunea nimic. Apoi deodată Gabriela zâmbi uşurel şi obraznic şi zise:

— Am fost... la teatru. Am avut repetiție...

Apoi se făcu palidă şi plecă ochii. Începu să se pudreze, grăbită, cu pleoapele zbătându-se. Pudrându-se, vorbi, cu gura strâmbă ca să nu-şi dea cu pudră pe buze:

— Adică n-am fost; ce e cu mine? M-am prostit: ieri am fost la

teatru. Azi am fost să mă plimb în Cişmigiu, să mai respir şi eu puțin aer...

Cezar Lascari tăcea. Parcă-1 lovise cineva cu pumnul în piept. Apoi întrebă, cu glasul schimbat:

— La ce oră zici c-ai fost în Cişmigiu?

Ea rămase cu puful de pudră în mână şi se uită iarăşi la el în oglindă, zâmbind cochet:

— Ce, mă bănuieşti? Pot să-ți spun şi pe cine-am văzut în Cişmigiu...

— La ce oră ai fost?

— Păi... între vreo unsprezece şi două...

— Eu te-am chemat la trei şi jumătate, zise sec Lascari.

Era palid; se stăpânea.

— Poate să se fi făcut şi trei... dar cred că exagerezi. Nu plecăm? zise Gabriela luând o capă de nurci şi aruncându-şi-o pe umeri.

— Ai stat patru ore şi jumătate în Cişmigiu? Nu te-ai plictisit? întrebă Cezar.

— Nu m-am plictisit deloc! râse Gabriela (un râs în care Cezar crezu că simte o ironie ucigaşă). *Acuma* mă plictisesc... Hai, nu mă pisa atâta. Nu mergem?

Cezar Lascari se ridică, mut, şi o urmă pe uşă afară, în ascensor, şi pe poarta blocului. Plutea în parfumul care-o înconjura pe Gabriela; şi tremura de furie stăpânită. Pe drum, în maşină, nu spuse nimic. Intrând în restaurant, nu salută pe nimeni, deşi la masă erau câțiva cunoscuți. O lăsă pe Gabriela să comande masa, şi când ea îl întrebă ce vrea să mănânce, răspunse monosilabic. Apoi mâncară în tăcere. Gabriela nu spuse nici ea nimic. Încetul cu încetul, o cuprindea şi pe ea enervarea. Stătea şi se uita la perechile care dansau: femei elegante, tineri şi mai eleganți care ziua stătuseră să se gătească, aranjaseră afaceri pe picior şi se plimbaseră pe Calea Victoriei, militari americani şi englezi, domni cărunți şi foarte îngrijiți se înghesuiau şi se ciocneau pe platoul de dans. Gabriela ar fi vrut să danseze, dar Cezar Lascari stătea țeapăn, mut şi cu ochii în gol. Abia se atinsese de mâncare. Deodată spuse, fără să se uite la ea:

— N-ai vrea să plecăm?

— Nici nu mă gândesc, zise Gabriela înțepată şi enervată; am venit să mă amuz.

El strângea din măsele. Murmură şters:

— Cum pofteşti.

Şi iar trecură minutele, sferturile de oră, în ciocănitul ritmic şi scârţâiturile disonante ale orchestrei de jaz, căreia anglo-saxonii îi spun, mai corect, *bandă* de jaz. Un cântăreţ gras ca un vrăbioi veni la microfon şi cântă cu accent levantin cântece franţuzeşti şi englezeşti; după fiecare cântec, neveste de negustori, cu briliante şi cu unghiile vopsite, îl aplaudau frenetic, cu ochii strălucind, sub nasul soţilor mulţumiţi de sine şi care nu observau nimic.

Deodată, Gabriela zise scurt:

— Bine: să plecăm.

Se ridică şi porni. Ţeapăn şi cu fălcile strânse, Cezar plăti fără un cuvânt şi lăsă pe masă obişnuitul bacşiş foarte mare pe care domnul Jean îl primi cu de asemeni obişnuitele temenele mute. Ieşiră fără un cuvânt. Cezar trecu printre mese fără să se uite nici în dreapta, nici în stânga, şi strângând din falei; dar pe când el trecea ignorându-i pe meseni, Gabriela trecu, alături de el, cu capa de vizon strânsă pe ea de parcă i-ar fi fost frig, deşi nu era frig deloc, şi cu capul sus, ştiind că e privită şi că oamenii întorc capul după ea ca s-o urmărească din ochi; ştia că mulţi bărbaţi de la mesele din mijloc, printre care trecea, îi vor ţine minte parfumul şi-l vor căuta, dezamăgiţi apoi că nu-1 află la nevestele şi amantele lor. Îşi ţinea marginile capei cu o mână din care nu se vedeau decât degetele lungi şi albe, cu unghiile vopsite ţipător şi cu un briliant mare ce sclipea albăstriu. După trecerea lor, care stârnise o clipă de atenţie şi de tăcere, murmurul de glasuri reîncepu, dar jumătate dintre meseni uitaseră de ce vorbeau cu câteva clipe înainte, şi acuma povesteau în ce teatru de mâna a doua şi în ce piesă de mâna a doua o văzuseră pe Gabriela Ionescu jucând un rol de mâna a doua, mai elegantă şi mai plină de bijuterii decât cerea şi chiar decât îngăduia rolul, iar alţii, mai puţini la număr, îl recunoscuseră pe Cezar Lascari şi istoriseau despre nebunia care-1 apucase pe directorul Băncii „Europa, Societate Anonimă Română", pentru actriţa asta pe care-o avuseseră destui, şi lipsită de ceva deosebit.

— Ei, nu exageraţi şi voi – spunea câte o cucoană – are un ten, o piele albă şi transparentă, cum nu se mai văd în Bucureşti de când nu mai e aici madam Lupescu; sigur că părul e vopsit, şi că paloarea poate fi datorită unei boli de nemărturisit...

Şi conversaţia se spărgea într-un hohot de râs, trecea la altceva, iar oamenii uitau de Cezar Lascari şi de Gabriela Ionescu.

Aceştia se opriseră o clipă în faţa restaurantului. Unul din taxiurile negre ale Bucureştilor din acei ani – taxiuri suspecte şi dărăpănate, care aveau ceva dubios, parcă oricând gata să te ducă într-o casă de prostituţie sau pe un loc viran unde să fii despuiat şi asasinat, taxiuri care semănau cu nişte codoaşe bătrâne şi mizere, dar aveau şi ceva de dric vechi şi prăfuit – un asemenea „Plymouth" model 1930 se desprinse dintr-un şir unde străluceau şi câteva maşini noi, negre şi sclipitoare, ale străinilor din local (maşini cu forme de delfin şi de proiectil şi cu grătarul nichelat al radiatorului, căruia englezii începuseră să-i spună pe atunci *the dollar grin*[69]*),* şi înaintă spre ei zornăind din toate tinichelele-i obosite. Se urcară fără un cuvânt. Cezar Lascari dădu adresa Gabrielei şi-şi aprinse o ţigară de foi (primise câteva cutii de „Fior Fine" de la Dimitrie Cozianu sosit zilele acestea din Franţa unde fusese în misiune). Fumă în tăcere, pe când maşina hodorogea pe străzi întortocheate, unde câte un bărbat şi o femeie parlamentau în câte un colţ de întuneric. Străzile erau prost luminate; câte-o faţadă de beton ieşea din beznă doar ca să-şi arate suprafaţa ciupită şi ciuruită de schijele din 1944, ca o faţă de bolnav de vărsat. Totul era tulbure, provizoriu, nesigur, neliniştitor. Cezar Lascari simţea asta şi în sine însuşi, şi în viaţa lui, şi împrejurul lui, în toate, în toţi oamenii: universul întreg, cerul şi pământul, se mişcau necontenit ca în faţa ochilor unui om beat. Pe ce te sprijini? În cine să ai încredere? în cine? În cine?

Îşi muşca ţigara de foi, strivindu-i între dinţi capătul şi gustându-i amărăciunea otrăvită. Gabriela tăcea, palidă, cu marginile capei uşoare de blană lucioasă, pufoasă, cu spicul albăstriu, ridicate în jurul obrajilor. Din când în când îl spiona cu coada ochiului iute, apoi se uita iar înainte. Pe urmă, câtăva vreme nu se mai uită la el. Deodată se-ntoarse şi cu o mişcare îndemânatică şi fulgerătoare, îi smulse ţigara dintre dinţi şi o aruncă pe fereastră.

— Mai bagă-ţi-o în... mă-ti de ţigară! şuieră ea furioasă, fierbând. Ai putea fi măcar amabil cu mine! Sau măcar politicos. Ce taci aicea ca un tâmpit? Mă tratezi ca pe o curvă: plăteşti, îţi faci cheful; n-ai ce vorbi cu mine! Mulţumesc!

Apoi îşi scoase, cu degetele tremurând, batista din poşetă şi

---

[69] Rânjetul dolarului *(engl.)*

începu să-şi şteargă ochii; un miros puternic de parfum franţuzesc birui izul stătut de benzină şi pielărie veche din maşină. Cezar Lascari nici nu se mişcase, nici nu clipi din ochi. Era prea întuneric ca să se vadă că se îngălbenise. Gabriela îşi luă batista de la ochi numai cât să-i mai arunce o ocheadă iscoditoare, rece şi atentă, fără nicio urmă de lacrimi, apoi reîncepu să-şi şteargă lacrimile absente, oftând şi încercând să se silească să plângă. Nu izbutise încă nici când maşina se opri în faţa casei. Cezar se dădu jos şi-i oferi mâna ca s-o ajute să coboare; apoi plăti şoferul. Gabriela urcă treptele fără să-l aştepte. Spera s-o lase în pace în seara asta. Urcând, era cu urechile ciulite; şi într-adevăr, prin ciocănitul mărunt şi sec al tocurilor ei foarte subţiri şi foarte înalte, auzi scârţâitul ghetelor lui Cezar. O ajunse când apăsa pe butonul ascensorului. Ea se întoarse şi-l privi peste umăr:

— Sunt obosită astă-seară. Lasă-mă singură.

Şi adăugă silindu-se să rostească mai puţin uscat şi obraznic:

— Te rog.

— Nu stau decât două minute, murmură Cezar Lascari, abia dezlipindu-şi buzele una de alta.

Vorbise neutru, impersonal. Gabriela îi mai zvârli o căutătură cercetătoare, dar nu-1 văzu decât galben, cu ochii la ascensorul care cobora chiar atunci în faţa lor.

Când ajunseră sus, Gabriela deschise şi trecu prin antreu, prin living-room, şi intră în baie fără să aprindă nicio lumină. Dădu drumul la apa caldă şi începu să se dezbrace; se opri, într-un singur ciorap, şi încuie uşa; apoi urmă să se dezbrace. Făcu o baie caldă, îşi puse un halat şi ieşi.

Toate uşile dulapurilor clădite în perete erau deschise. Pe jos erau risipite rochii de stradă şi de seară, blănurile – una de vizon, una de astrahan, una din acel *mouton doré,* blană de oaie tunsă mărunt şi vopsită, pe care-o puseseră la modă italienii în vremea de sărăcie a războiului – şi erau toate tăiate în bucăţi. În clipa aceea, Cezar Lascari, cu foarfecele în mână (căutase în cutia de lucru a Gabrielei, ascunsă într-un colţ de dulap), tăia o capă de vulpi albastre. Totul era ciopârţit, sfârtecat, nimicit; triunghiuri de astrahan şi fâşii de vizon tăiat de-a curmezişul zăceau pe jos ca într-un atelier de blănar în care a intrat un nebun furios. Cezar Lascari ridică ochii tulburi şi urmă să taie în bucăţi capa de vulpi albastre. Era gălbejit şi scofâlcit la faţă, şi zâmbea strâmb, jenat şi

sfidător, ca un copil obraznic care a făcut ceva urât şi totuşi ştie că nu va fi pedepsit.

— Cezar! Ce-ai făcut? suflă Gabriela înmărmurită, înghețată de spaimă.

Toată averea pe care i-o dăruise se făcea zdrențe în fața ochilor ei, căci Lascari tăia fără să se oprească şi fără să răspundă. Tot ce-i dăduse. Mai rămâneau bijuteriile. Dar blănurile astea făceau de zece ori, de o sută de ori mai mult decât fusese prețuită, în anii din urmă, viața unui om. (Cu o blană de-aceasta se salvase câte-o familie întreagă de evrei de deportare şi moarte în lagărele din Transnistria.) „Mai rămân bijuteriile", se gândea Gabriela tremurând de enervare, de furie şi de frică. Răcni, răguşită:

— Ce faci? Opreşte-te!

Dar el o privi cu asemenea ochi tulburi, în care ei i se păru că vede o nebunie primejdioasă (în anii ce abia trecuseră, era mult mai uşor să trimiți un om la moarte decât să ai o blană de vizon şi cu atât mai vârtos s-o distrugi), încât îi fu frică de cine ştie ce faptă a lui Cezar, şi amuți. El se repezi la un mic scrin din lemn de trandafir, cu capete de divinități greceşti, ghirlande de flori şi frunze încrustate în el. Scrinul acesta cu lemnul de culoarea mierei, boltit şi unduit ca un violoncel, fusese în casa lui Alexandru Cozianu, apoi în a Davidei Lascari, apoi în a lui Şerban, tatăl lui Cezar, iar Cezar îl schimbase cu unul mai mare dar mai puțin prețios, iar pe acesta i-1 dăruise Gabrielei, „să ai unde-ți țină bijuteriile". Acuma îl izbi cu piciorul până ce lemnul de trandafir vechi de două sute de ani se făcu țăndări. Cezar scoase caseta de bijuterii şi o desfăcu cu vârful foarfecilor; scoase afară inelele şi colanul de perle, brățările şi broşele în briliante, o luă pe Gabriela de umăr şi o dădu brutal la o parte, intră în baie şi se auzi un zgomot ca de pietricele pe o lespede; aruncase totul în closet; apoi vâjâitul apei arătă că Gabriela nu mai avea bijuterii. Cezar ieşi şi se uită la ea de sus până jos: căuta ceva. Găsi. O apucă de mână, îi smulse inelele din degete şi le zvârli pe fereastra deschisă; pieriră în întuneric, şi nu se auziră căzând: garsoniera Gabrielei era la etajul opt. Cu o mişcare pe care nu şi-o putu stăpâni, Gabriela înspăimântată îşi acoperi urechile cu mâinile. Îi era frică să nu smulgă cerceii cu aceeaşi brutalitate cu care-i trăsese inelele din degete. Cezar Lascari păru că e gata să se repeadă la ea; îi aruncă o privire de furie şi de ură; dar văzând-o aşa de palidă şi cu mâinile pe urechi, se schimbă deodată la

față. I se făcuse milă. Se depărtă şi se lăsă să cadă într-un fotoliu, suflând greu. Părea foarte obosit. Părul lui se încărunțea, mai adineauri periat şi lipit pe cap, îi atârna acuma răvăşit pe tâmple, gulerul alb se muiase de sudoare şi se mototolise, cravata îi atârna într-o parte, în clipa asta, pungile de sub ochi, pielea încrețită la tâmple, cutele de pe obraz şi de pe frunte îl arătau foarte îmbătrânit, mai bătrân decât era. Se uită la Gabriela cu o privire jalnică şi o întrebă:

— De ce nu mă iubeşti?

Gabriela veni lângă el şi îngenunche lângă fotoliu; îşi puse obrazul pe pieptul lui, lângă umăr, iar Cezar Lascari începu s-o mângâie în neştire pe părul tăiat scurt – după moda lansată atunci, *American bob.*

— De ce nu eşti cuminte, fetița mea? întrebă Lascari cu durere, mângâind-o mereu pe cap.

Gabriela începu să plângă, de astă dată cu adevărat: emoția de adineauri îi zguduise nervii. Cezar Lascari se apucă s-o roage, stupid, să nu mai plângă, ceea ce nu era în puterea ei. Printre sughițuri, Gabriela îngână:

— Da eu te iubesc... Vrei să mă nenoroceşti, să mă omori, şi de-aia le faci pe toate... ca să-mi arăți că nu-ți pasă de mine, hu-hu-huu...

Şi începu să plângă chiar în hohote:

— ... pentru prostiile tale... pentru gelozia ta... să mor eu... mă jur pe mormântul mamei că n-aveai de ce să fii gelos nici atâtica, îți jur, îți jur, îți jur... hu-hu-huu...

Cezar Lascari trebui să se ridice de pe scaun, s-o aşeze pe ea, s-o mângâie, să încerce s-o liniştească, dar fără succes; plângea şi mai tare, cu nervi şi înecându-se. Se repezi în baie, luă apă în pumni şi o stropi în față, o ridică în brațe şi o culcă pe pat; după câteva clipe, mângâierile părinteşti cu care voise s-o aline luară alt caracter; cei doi ajunseră să se sărute şi, în sfârşit, Cezar nu adormi decât în zori, după o noapte de dezlănțuire a simțurilor şi de sforțări erotice care-l făcură să se simtă ca de douăzeci de ani. Numai Gabriela stătu încă în capul oaselor, gândindu-se încordat la ceva; apoi adormi şi ea, şi se trezi târziu, aproape de prânz, auzind cheia cum se învârte în broască. Deschise ochii şi-l văzu pe Cezar, într-un costum proaspăt, cu o cămaşă ca zăpada, cu obrazul netezit, masat, frecat cu creme, şi cu părul lins pe cap ca totdeauna; se aşează pe marginea patului şi se aplecă s-o sărute:

— Bună dimineața.

Apoi scoase din buzunar câteva cutiuțe de piele:

— Ți-am adus ceva, ca să mă ierți...

Gabriela începu să le deschidă: inele cu briliante, colan de perle, broşe, tot ce avusese, dar totul nou, pietrele mai mari şi mai frumoase. Țipă de uimire şi-i sări de gât, pe când el spunea:

— Am vorbit cu Kamerling; n-ai decât să treci pe la el şi să-ți comanzi blănuri noi...

Dar ea nu-1 mai lăsă să vorbească, şi se rostogoliră iar pe pat, în odaia răvăşită, plină cu bucăți de stofă şi de blănuri scumpe, ciopârțite, şi de țăndările de lemn de trandafir zdrobit.

După ce plecă în sfârşit Cezar, Gabriela, obosită şi morocănoasă, mult mai puțin fericită decât i se arătase lui, se mai uită o dată, cu un ochi critic, la bijuteriile pe care i le adusese, apoi dădu drumul apei calde şi făcu o baie. Peste un ceas, într-un tailleur vişiniu deschis, cu fusta lungă până aproape de glezne, pantofi cu tocuri Ludovic al XV-lea, o pălărioară neagră şi mănuşi negre până la cot, şi cu patru nurci canadiene la gât, mergea repede pe stradă, cu acel aer preocupat, grăbit şi hotărât de-a ajunge într-un anumit loc, pe care-1 au câinii care umblă după miezul nopții prin Bucureşti. Nu era atentă nici la privirile admirative ale trecătorilor, nici la ziua luminoasă de primăvară, nici la pereții pe care scria cu miniu roşu*, Jos Maniu! Moarte fasciştilor! Regele şi patria!* Pătrunse într-unul din blocurile cu apartamente de pe o stradă din apropierea bulevardelor, intră în lift, urcă, sună la o sonerie, cu graba şi precizia cuiva care a fost de multe ori în locul acela. Uşa se deschise şi se ivi un tânăr înalt şi subțire, cu părul lins pe tâmple şi lung pe ceafa, dar grămădit şi buclat deasupra frunții ca într-un moț, după moda lansată de actorii de cinematograf italieni prin anii 1940. În pantaloni strâmți de culoarea cafelei cu lapte, pulover la fel şi pantofi de piele de porc cu talpă de o grosime enormă, omul acesta de vreo treizeci de ani avea o față plăcută, netedă, îngrijită, şi care nu spunea nimic; se ținea țeapăn şi vorbea mai gros decât îi era glasul adevărat; vorbea din guşă, cu multă fermitate, siguranță şi încredere în sine.

— Sărut mâinile, zise el şi se dădu la o parte, ca să-i facă loc.

Gabriela Ionescu intră repede într-o garsonieră aidoma cu a ei, cu aceleaşi lămpi făcute din vase pântecoase, italieneşti, cu abajururi enorme de pergament, cu aceleaşi fotolii englezeşti

îmbrăcate în cretonă, cu aceleaşi covoare persiene de podele; în locul tablourilor de Pallady de la Gabriela, aici erau gravuri englezeşti cu cai de curse; în locul mirosului puternic, apăsător, de parfumuri franţuzeşti, aici mirosea a tutun de pipă şi a ţigări americane.

Junele o luă pe Gabriela de umeri şi o sărută cu autoritate. Ea se lipi strâns de el.

— Strânge-mă, Bobel, strânge-mă tare, să-mi treacă, zise ea cu obrazul lipit de pieptul lui şi cu ochii închişi.

El o depărta cu forţa şi se uită la ea cercetător.

— Ce s-a întâmplat? Ce e?

— Na-ţi-le... Păstrează-le tu, zise ea scoţând din poşetă cutiile de bijuterii. Am avut o noapte îngrozitoare; nici nu-ţi poţi închipui; a înnebunit babalâcul, Bobel dragă, şi m-a chinuit, m-a martirizat, a fost înspăimântător...

— Sunt veritabile? întrebă Bobel în loc de răspuns, uitându-se atent la briliante.

— Sigur că sunt; când îl apucă pandaliile, aruncă cu ele, Bobel, iubitule, de parcă ar fi cioburi de sifon.

— Eşti sigură că nu sunt de strass? întrebă iar Bobel, examinând critic briliantele.

— N-ai decât să le dai la Hollinger să le evalueze, şi nu mă mai întreba atâta, exclamă Gabriela impacientată.

Bobel puse bijuteriile la loc în cutii şi ascultă foarte calm toată povestea, aşezat pe braţul unui fotoliu şi legănându-şi în aer piciorul în pantof galben cu talpă enormă, după ultima modă a vremii în care domina gustul anglo-saxon pentru o eleganţă confortabilă şi greoaie, eleganţă de boieri de ţară care-şi petrec viaţa jucându-se cu mingea. Dar pe măsură ce povestea ea, Bobel devenea mai puţin senin, şi la un anumit moment începu să-şi încrunte sprâncenele bine desenate. La sfârşit, Gabriela se opri, intimidată, văzând că l-a nemulţumit. Bobel era rece şi distant, şi tăcea.

— Ce stai şi nu spui nimic? întrebă ea sfidător, din timiditate.

— Ce să spun? Bobel dădu din umeri. N-am nimic de spus. Văd că n-ai să faci niciodată nimic în viaţă... Ce nevoie aveai să-l provoci?

— Nu l-am provocat! Mi-a făcut o scenă fiindcă a simţit că te iubesc pe tine! exclamă enervată Gabriela.

— Şi ce nevoie avea să simtă? întrebă el brutal. Dacă tot era

vorba să-ți cumpere încă un rând de bijuterii şi de blănuri, mai bine rămâneai şi cu alea vechi, şi le aveai şi pe astea...

Stătu o clipă pe gânduri, apoi rosti glacial şi necruțător:

— Nu-mi plac curvele păguboase...

— Bobel! gemu dureros Gabriela şi se lipi de el.

El o împinse cu cotul:

— Hai, cară-te... Nu te băga în mine...

— Bobel! Nu vorbi aşa cu mine! Numai pe tine te am! Dacă şi tu te porți prost cu mine, mă omor!

Şi-i cuprinse gâtul cu brațele. Bobel se desfăcu şi o împinse de la sine, dezgustat.

— Hai sictir... la mai lasă-mă cu chestiile astea...

Gabriela începu să plângă, dar el nici n-o luă în seamă. Atunci ei îi trecură lacrimile dintr-odată, deveni zâmbitoare şi galeşă şi începu să se lipească iarăşi de el. Dar Bobel nu se lăsă înduplecat decât după ce dânsa îi jură că va fi mai stăpânită altă dată şi mai abilă; abia după aceea consimți s-o sărute şi s-o mângâie în felul lui superior, plictisit şi autoritar.

IV

După doi ani, în vara lui 1947, Alexandra Lascari, căreia i se vedeau acuma mai bine firele albe din păr, mergea într-o după-amiază pe stradă cu Ionel Haralamb. Ionel Haralamb purta nişte haine vechi (nu-şi mai făcuse niciun costum nou în ultimii ani), era cam tras la față şi avea o privire neliniştită, cercetătoare. Un neastâmpăr asemănător şi aceeaşi îngrijorare se citea în felul de-a fi, nervos, fără veselie, al Alexandrei. Şi ea arăta prost; ochii nu-i mai erau atât de limpezi; părul dezordonat, hainele puse la întâmplare, arătau că nu stătuse multă vreme la oglindă. Le era cald la amândoi în acea amiază de sfârşit de vară, şi mergeau repede pe străzi prăfuite, neîngrijite; sergenții de stradă, în uniforme cafenii tocite şi mototolite, se uitau în neştire după tramvaiele ticsite de oameni năduşiți, atârnați în ciorchine pe scări; câinii rătăceau pe lângă case; la un colț, doi şoferi săriseră din taxiuri şi se băteau, între maşinile cu motorul în mers şi cu uşa deschisă. Cerşetori se târau pe trotuar, oameni grăbiți şi preocupați umblau repede, mestecând un covrig, sau citind

Semnalul ori *Adevărul,* ultimele ziare care mai aparţineau unor particulari sau grupuri de particulari. Prin mulţimea asta asudată, nervoasă, certăreaţă, care aştepta ceva, dorea ceva, era nemulţumită şi iritată, Ionel Haralamb şi cu Alexandra Lascari, oameni de patruzeci-cincizeci de ani, nervoşi şi îngrijoraţi şi ei, îşi făceau loc, umblând repede spre cartierul Bursei şi băncilor, unde era şi Banca „Europa S.A.R" Nu se opriră decât o clipă, pe una din străzile din preajma Pieţei CA. Rosetti, botezată astfel după marele om politic al cărui aderent interesat fusese Lascăr Lascari, bunicul Alexandrei. Pe o asemenea străduţă liniştită, în faţa unei case vechi cu grădiniţă şi cu grilaj de fier vopsit alb, şedea un bărbat care părea bătrân, mai ales, prin spinarea încovoiată, gâtul slab şi împins înainte, capul tremurător şi privirea nătângă. Şedea pe un scaun pe trotuar, cu mâinile pe baston şi cu o pălărie de pai pe cap; şi la trecerea oricui, femeie sau bărbat, tânăr sau bătrân, saluta ridicându-şi pălăria, fără să i se schimbe nimic din expresia imbecilă. Alexandra se făcu palidă când ajunse la zece paşi de el. Murmură:

— Dodel... Şi uitasem că trecem prin faţa casei lui...

Se stăpâni iar când se opri în faţa omului aşezat pe scaun, îl întrebă pe un ton firesc:

— Ce mai faci, Dodel? *Ça va?*[70]

— *Ça va, merçi*[71]*,* răspunse sâsâit nerodul. Voi se mai faseţi? Sezar se mai fase?

— Mulţumesc, bine; mă duc tocmai pe la el cu domnul Ionel Haralamb; îl cunoşti?

— Da' sau nu? Bonzur, domnule dragă. Se mai fasi?

— Mai vino pe la noi – zise Alexandra – vino pe la noi neapărat; acum te-am salutat, Dodel, mă grăbesc, mă aşteaptă Cezar. La revedere!

Şi plecă repede, în vreme ce ramolitul Dodel îşi ridică pălăria exact ca şi pentru ei, pentru o femeie cu o plasă cu pâine şi zarzavat, care trecea acuma prin faţa lui.

— Vai de mine, ce groaznic! murmură tulburată Alexandra. Sărăcuţul de el... Parcă ieri ne jucam de-a v-aţi-ascunselea cu el la ţară... şi uite-1... Doamne, Doamne...

---

[70] Bine ? *(fr.)*

[71] Bine, mulţumesc, *(fr.)*

— Draga mea, dacă nu l-ar fi tâmpit abuzul de fetițe mici, n-ar fi singurul din frații Dudeşti care a rămas în țară. Toți au avut cap. Toți. Au sacrificat bani pentru paşapoarte, pentru avioane care să plece cu ei pe ascuns, au făcut ce-au ştiut şi-au plecat. Noi ce căutăm aici? Ce ne mai ține? vorbi înfrigurat Ionel Haralamb.

O ținea strâns de braț şi mergeau repede pe Bulevardul Carol, spre Bursă, ciocnindu-se de mulțimea care curgea pe trotuare, şi trecând peste cârjele pe care cerşetorii şi le întinseseră pe jos.

— E ultimul moment când se mai poate pleca. Şi acuma e greu. Dar câtă vreme mai e Jean-Pierre Haralamb la Externe, se mai poate. Cât o să dureze? Mai durează un an? O lună? O săptămână? Nu ştiu.

— Cine să dureze? Comuniştii? întrebă maşinal doamna Lascari.

Ionel Haralamb dădu din umeri, cu un râs sec, enervat:

— Nu comuniştii – Jean-Pierre Haralamb la Externe! Toți credeți c-o să cază comuniştii dintr-un moment într-altul! Nu vreți să pricepeți că n-o să cadă de bunăvoie, şi că în momentul ăsta nu există forță care să-i răstoarne...

Alexandra tăcea, întunecată. Ochii ei ca viorelele păreau cenuşii; era îngrijorată, prost dispusă, se simțea bolnavă.

— Trebuie să plecăm... trebuie să plecăm, repetă pentru a mia oară în zilele acelea Ionel Haralamb. Suntem în pericol. Toți au plecat: Ionaş Apostolescu a plecat. Bătrâna Basarab-Comnen a plecat. Elisa Vogoride a plecat cu bărbatu-său, frații tăi au plecat, madam Xanto a plecat, Candiotu a plecat demult, ca şi Max, numai Cezar şi cu tine stați aici, şi eu după tine... Ştii bine că eu am să stau, dacă stai şi tu, dar dacă stau, mă curăț şi eu cu voi. Aşa că din dragoste pentru tine, dar şi din dragoste pentru mine, vreau să plecăm... încheie Ionel Haralamb cu un râs sec.

Alexandra îi strânse brațul şi zâmbi şters:

— Bine, o să plecăm...

Apoi repetă, cu privirea concentrată în gol:

— Da, trebuie să plecăm... E evident...

Treceau printre grupuri de oameni cu mâinile în buzunare, cu umerii ridicați, care stăteau în cercuri mici, nas în nas, întorcând spatele trecătorilor. Pe trotuarele dimprejurul palatului lui vodă Şuțu, mai târziu Banca Chrissovelloni, pe străduțele din jurul Bursei şi spre Lipscani şi Şelari, oamenii aceştia în haine

ponosite, slinoşi, nebărbieriți, mergeau de la un grup la altul, discutau cu aprindere, tăceau brusc la apropierea cuiva străin de meseria lor şi pe care-1 recunoşteau nu se ştie după ce semne; din când în când se risipeau, iară veste, cu aerul de a fi în trecere, de-a privi vitrinele: apăruseră trei-patru civili care opreau pe unul sau doi, arătau discret o legitimație şi le cereau să-i urmeze. Cei arestați astfel se supuneau fără un cuvânt, şi lăsau să le cadă discret din buzunare, un pachet cât o boabă de fasole într-o bucățică de hârtie, sau o punguță de piele fină. Agenții se opreau, ridicau de pe jos pachețelul, desfăceau hârtia:

— Al dumitale e briliantul ăsta?

Sau deschideau punga:

— Napoleonii ăştia ți-au căzut din buzunar...

— Mie? Nu există! În viața mea n-am avut... Mă jur pe ce vreți! Aduc martori! exclamau cu indignare virtuoasă misiții arestați.

Alexandra şi Ionel Haralamb trecură tocmai pe când se petrecea o asemenea scenă; Ionel Haralamb o sili să caute trotuarul celălalt.

— Mâine-poimâine o să-i vezi pe agenți şi la Cezar, la biroul lui de la bancă... şi la voi acasă... murmură el întunecat...

— Nu cobi, Ionel, zise Alexandra scuturându-se.

— Nu cobesc, te anunț. Aşa are să fie, dacă nu plecăm, spuse cu încăpățânare Ionel Haralamb şi împinse, ca să-i facă loc Alexandrei, canatul cu grătar de bronz al uşii care dădea în holul Băncii „Europa, Societate Anonimă Română".

Portarul salută respectuos pe soția unuia din directori; Alexandra şi cu Ionel Haralamb trecură prin încăperea enormă şi rece, cu coloane de falsă marmură, plăci de teracotă cu flori pe pereți, şi lămpi de sticlă lucrată în stilul căutat, lipsit de grație şi eleganță, grosolan şi afectat, al anilor 1900. Urcară scara pustie, trecură prin coridoare tăcute, cu covoare groase, cu uşi cu firme de sticlă neagră cu litere de aur, şi ferestre nespălate prin care se vedeau coşuri de case, curți, colțuri de pavaj cu grămezi de gunoaie. Bătură într-o uşă, şi le deschise secretarul care se înclină şi mai respectuos decât portarul:

— Sărut mâinile... Domnul director e în conferință cu domnul Tielemane şi cu domnul Lallemand, dar îl pot preveni...

— Nu, lasă, şedem aici, la dumneata, răspunse Alexandra şi se aşează într-unul din fotoliile mari de piele roşie.

Ionel Haralamb îl luă pe secretar la o parte:

— Eşti drăguţ să-mi vinzi o sută de lire sterline?

Secretarul se întoarse către un bătrân înalt şi îndoit din spate, care stătea la fereastră şi se uita în stradă:

— Domnu Marcus!

Domnul Marcus se întoarse şi se apropie fără grabă. Era slab, cu hainele uzate şi decolorate, cu ochii plumburii şi privirea veşnic dusă undeva peste capul celui care-i vorbea. Pantofii scâlciaţi şi cenuşii de praf, mâinile murdare, trupul pierdut în haine uzate şi rufe cenuşii trecură peste un covor de Kherassan, gros de două degete, cu flori albastre, verzi şi roşii ca ochii de pe o coadă de păun.

— Domnu' Marcus, vinde te rog o sută de lire sterline...

Telefonul sună. Secretarul se întrerupse şi răspunse:

— Alo?... Da... Cumpărăm o mie de bucăţi la şaptezeci de mii de lei fix... Cum? Ferm, pe azi (se uită la ceas) la ora închiderii... Ce-ţi pasă ţie (şi începu să râdă), poate că avem motive să cumpărăm...

Închise telefonul.

— Domnu' Marcus, cât fac „caii"?

„Caii" erau, în jargonul acelui an şi acelui loc, suveranii de aur cu capul regelui Angliei, pe o parte, şi Sfântul Gheorghe călare, pe cealaltă. Domnul Marcus se lăsă de pe-un picior pe celălalt, apoi spuse:

— Pot să vă spun cât făceau acuma o jumătate de oră... De o jumătate de oră n-am mai făcut nicio vânzare; începuse să scadă; se căutau mai ales dolari de hârtie, hârtiile de o sută fac primă...

Ionel Haralamb, cu mâinile în buzunare, se uita la domnul Marcus ca la un obiect de lemn. Apoi se întoarse uşor într-o parte şi începu să contemple tavanul. Secretarul înţelese şi îl întrerupse pe bătrân:

— Dă-le drumul la preţul pieţei, sau scazi şi dumneata un procent, şi gata.

Apoi se apropie de Ionel Haralamb şi-l întrebă discret:

— Aveţi aurul la dumneavoastră?

Ionel Haralamb scoase din buzunar cinci fişicuri şi i le dădu. În clipa aceea sună undeva o sonerie înăbuşită. Secretarul îi trecu iute fişicurile domnului Marcus, apoi dispăru: domnul Marcus ieşi şi el, fără zgomot.

Pe uşa pe unde ieşise secretarul se auziră glasuri vorbind pe franţuzeşte. Apoi un bărbat cărunt şi slab, cu ochelari de baga, şi

unul rotofei şi blond, cu ochelari de aur, ieşiră zâmbind şi vorbind cu cineva dinăuntru; secretarul îi urmă şi le arătă calea. Cezar Lascari apăru în uşă:

— Ce-i cu voi aici? întrebă el mirat.

— Am trecut prin apropiere cu Ionel şi am venit să te văd, să-mi spui... Nici nu-ți închipui cât de neliniştită sunt... zise Alexandra şi intră în biroul lui Cezar, urmată de Ionel Haralamb.

Cezar închise uşa. Era preocupat, nervos:

— Ei, parcă deseară nu puteai afla... Totuna era...

— Nu te-ai putut înțelege cu ei?

— Nu... îmi oferă două sute de mii de franci elvețieni pentru fabrica din Colentina, şi nu pot accepta... În sfârşit, o să ne mai târguim noi, şi-o să mai dea ei ceva...

— N-ar trebui pierdută nicio zi, murmură Ionel; nu vreau să te influențez, dar să ştii, nu e de pierdut nicio zi...

Cezar Lascari dădu din umeri. Era galben, şi avea pungi sub ochi. Patima lui trupească pentru Gaby Ionescu îl storcea de puteri.

— Poți să-ți închipui că nici eu nu văd la ce-am mai sta în țara asta nenorocită... Nu se mai poate trăi... Dar ştii cât mi-au cerut şmecherii ăştia care au fost la mine adineauri ca să-mi transfere banii prin legația lor?

— Nu ştiu, zise Ionel Haralamb.

— Mi-au cerut douăzeci şi cinci la sută! Iți dai seama ce înseamnă asta? Să plătesc o sută de mii de dolari pentru că ei binevoiesc să scrie o scrisoare în Elveția?

— O sută de mii de dolari? E dur... murmură Ionel Haralamb, impresionat. Dar adăugă, după o clipă de gândire: Dar nici să rămâi cu comuniştii nu-i plăcut...

Lascari dădu din umeri, râzând sec, şi nu răspunse nimic; în schimb se-ntoarse spre Alexandra:

— N-o să pot veni la masă, zise el şi privirea i se tulbură foarte puțin, deveni foarte uşor vagă, neprecisă, fără focar. Alexandra clipi fără să vrea, şi zise, privindu-1 senin cu ochii ei viorii, umbriți de timiditate:

— Bine...

Atâta tot; fu singura manifestare a faptului că Alexandra ştia, şi că soțul ei ştia că ea ştie.

— Dă-mi nişte bani; am pierdut la bridge, zise Alexandra. Cezar Lascari deschise sertarul biroului şi scoase câteva pachete de

bancnote pe care le aruncă pe placa de cristal. Ionel Haralamb zise, de parcă vorbea singur:

— Nu mai e niciun moment de pierdut, trebuie plecat cu orice mijloc...

— Vrei să dau o sută de mii de dolari? întrebă Cezar Lascari cu o umbră de iritație. Lasă-mă şi tu să mă mai târguiesc, frate dragă...

După ce plecară Alexandra şi Ionel Haralamb, Cezar Lascari mai expedie câteva afaceri mărunte şi curente, ceru maşina şi-i spuse şoferului să-l ducă în strada C. A. Rosetti. Mergea la Gaby Ionescu. Pe drum, rezemat pe pernele maşinii, cu capul răsturnat pe spate, se gândea cu strângere de inimă şi cu oboseală, că în fiecare zi se auzea de încă cineva care fugise. Dispăreau în fiecare zi din Bucureşti şi se afla după câtăva vreme că sunt în Austria, în Elveția, în Franța, în Germania Occidentală, căreia i se spunea pe atunci Bizonia. Toată țara, adică ceea ce însemnase până atunci țara pentru Cezar Lascari şi mulți alții de felul lui, se destrăma cu o repeziciune cumplită. Era o lume întreagă care se risipea, se desfăcea şi se risipea, se topea; iar o altă lume, nouă şi duşmană, înainta din ce în ce, urca din ce în ce; presiunea ei se simțea pretutindeni. Pretutindeni oameni noi, necunoscuți până atunci, cu metode inadmisibile, cu o consecvență necruțătoare, şi care împingeau mereu, înlăturau, săpau la temelii, strâmtau tot mai mult volumul de aer respirabil pentru Cezar Lascari şi cei ca el, făceau imposibile tot mai multe tipuri de afaceri, limitau tot mai mult dreptul de a poseda, dreptul de a întreprinde o afacere, de a lansa o idee comercială, bancară, industrială; în fabrici, comitete muncitoreşti, sindicate, partidul comunist; la Bursă şi la bancă, presiunea statului, unde, deşi la ministerele economice erau oameni dinainte, tot se exercita influența subterană sau fățişă a comuniştilor. Totul se dărâma, totul se ducea de râpă, fără să se poată întrevedea exact ce are să-i urmeze, dar destul totuşi ca să simtă Cezar Lascari că pentru el nu va mai fi loc. Urcă la Gabriela plin de o hotărâre sumbră. Gabriela îl primi în pijama de mătase albastră ca noaptea şi prin care i se ghiceau formele trupului până în amănunte. Era fardată, coafată, cu unghiile făcute, şi zâmbea mulțumită; începuse să facă a doua bărbie; se îngrăşa abia văzut; lui Cezar însă tocmai aşa îi plăcea, şi se îndrăgostea de ea neîncetat, mai tare acum ca la început. Gaby pregătise tacâm pentru ei doi pe o măsuță chinezească de

lac negru cu flori şi personaje de aur, de sidef şi de smalţ roşu, mobilă ciudată şi neliniştitoare. Cezar vorbi la început monosilabic şi morocănos, fără să ia seama la bunătăţile reci pe care le mânca, de la homar până la ananas, totul din conserve, iar conservele de la anumite legaţii străine cu care Cezar avea relaţii prieteneşti.

— Ce e cu tine, puiule? întrebă Gaby mirată. De câteva săptămâni încoace eşti tot mai mahmur...

— Ascultă, vreau să stăm de vorbă serios, zise Cezar.

Se uita la ea şi cumpănea în gând; da, are să trebuiască să-i spună. Ca să n-o ia pe nepregătite, când va veni momentul.

Îi explică pe larg, oprindu-se la detalii. De mult se hotărâse. O va lua şi pe ea. Va sacrifica orice ca să obţină un paşaport şi pentru ea. Şi vor călători împreună.

— De altfel, nevastă-mea şi-aşa ţine morţiş să plecăm cu un amic de-al ei şi de-al meu, râse Cezar Lascari. În loc de trei, o să fim patru, adică şi cu fetiţa, cinci. O să insist şi-o s-o conving pe Alexandra să nu se opuie să vii şi tu. O să accepte, adăuga dânsul. O să accepte. Alexandra e bună. E foarte bună. E aproape slabă. Odată la Paris sau în Elveţia, o să putem trăi poate mai liber chiar decât aici. Acolo, străin în ţară străină, n-o să fie cine să ne vadă, cine să bârfească, cine să ne condamne. N-ai fost niciodată în străinătate, eşti prea tânără; războiul a început când n-aveai douăzeci de ani... Ei, acuma o să călătoreşti – adică o să călătorim, să vedem Italia, Spania, Mediterana, ţările scandinave...

Gabriela şedea pe braţul unui fotoliu şi-l asculta, aşa cum şezuse cândva, ascultând-o, prietenul ei Bobel. Dar poziţia asta îi întindea mătasea pijamalei peste coapsă şi-i desena formele pântecului, astfel că, vorbindu-i, Cezar Lascari începu să facă planuri din ce în ce mai strălucitoare. Ea îl privea ca de departe de tot, ca pe un om de care vrei să-ţi dai seama dacă nu minte. Dar nu asta era grija ei. Voia să-şi stăpânească mirarea şi emoţia, să-şi limpezească ideile, să se lămurească exact ce e de făcut.

— Ce zici? De ce taci? întrebă Cezar Lascari.

Se ridică de la masă, îşi şterse gura cu şervetul şi veni la ea s-o ia în braţe şi s-o privească pierdut, topit.

— Vii cu mine? întrebă el răguşit.

Gaby Ionescu strivi în scrumieră ţigara mânjită cu roşu de buze şi spuse:

— Te-ai gândit numai la tine...

— Cum adică? Ce vrei să spui? întrebă el tulburat şi surprins. Ea, în clipa aceasta, şovăia. Să îndrăznească? Să tacă? Găsi o cale de mijloc: o apropiere treptată de punctul primejdios. Dacă Cezar avea să reacţioneze bine la acest prim pas, putea să-l prostească mai grosolan. Dacă nu, trebuia amânat răspunsul.

— Uite de ce nu te-ai gândit la mine. Fiindcă-ţi închipui că numai tu ai nevastă şi copil... stai, nu tresări aşa, că nu vreau să spun c-aş avea şi eu bărbat şi copil, dar am părinţi, am o mămică pe care-o iubesc, şi care-ar muri dac-aş pleca aşa, pe nepusă masă, fără să-i spun nimic...

Tresărirea şi încruntarea uşoară a lui Cezar îi fuseseră destul. Nu se putea.

— Nu mi-ai vorbit niciodată de părinţii tăi, spuse el nemulţumit. O să-i luăm şi pe ei, şi gata!

— Şi pe frate-meu? întrebă Gabriela, riscându-se totuşi.

— Ai şi un frate? Nu mi-ai spus niciodată nimic...

— Fiindcă nu ţin să te pisez cu familia mea... Cu ce ţi-am fost eu o greutate? Nu ţi-am cerut niciodată nimic, nici măcar pentru mine, darmite pentru ei... Şi nici acum nu-ţi cer. (*Nu-l pot pune să scoată paşaport pentru Bobel; ar vedea imediat că nu e frate cu mine... Ce mi-a venit să-l fac frate? Ce prostie. Dar pentru un văr s-ar fi mirat şi mai mult că insist, şi-ar fi bănuit...)* Nu, nu-ţi cer nimica. Un singur lucru vreau: lasă-mă să mă duc două-trei zile la Găeşti, unde sunt ei cu casa, şi să le-o strecor eu aşa, ca să nu le pară prea rău... Uite, chiar azi după-amiază plec...

— Dar întâi stai şi cu mine, zise răguşit şi zâmbind Cezar, cu ochii tulburi şi faţa congestionată.

Întinse mâinile spre ea, dar Gabriela sări îndărăt, plictisită:

— Nu, lasă-mă: azi nu prea mă simt bine.

Cezar se schimbă la faţă. Făcu o sforţare ca să-şi stăpânească nemulţumirea şi pofta; dar Gabriela îl bătu pe obraz:

— Asta nu înseamnă că nu poţi să mă săruţi... părinteşte.

Peste câtăva vreme, Cezar Lascari plecă, ameţit, înnebunit de patimă, aşteptând-o deja pe Gabriela să se întoarcă; iar ea se îmbrăcă de oraş, luă un taxi şi nu se duse la gară, ci dădu o adresă în oraş; se ducea la Bobel, să-i spună.

V

În seara zilei aceleia, Ionel Haralamb se afla cu câțiva prieteni într-un bar de noapte. Într-un colț al aceloraşi străzi pe care ziua se înghesuiau, cu spatele la trecători, grupurile de misiți clandestini în conciliabulele lor suspecte, unde erau arestați şi unde-şi făceau apoi iarăşi apariția aceiaşi misiți, dar şi mai înfometați, şi mai febrili, noaptea o firmă discretă răspândea o lumină portocalie pe trotuar: „Colorado". Departe era Rio Colorado, departe Sierra Nevada, departe Mexicul şi California; la zece kilometri de această firmă începea câmpia cu porumb şi cu țărani, iar la câteva sute de metri se aflau biserici vechi clădite de boieri mânuitori de sabie şi biserici zidite de alți boieri, în anterie de şamalagea, încinşi cu şaluri de Caşmir, şi cu işlice în cap ca nişte bei persani. Ce căuta aici Colorado? Înăuntru era lumină puțină, portocalie, înghesuială, femei decoltate, cu umerii goi, chelneri în frac; în fumul gros de tutun, pe platoul de dans se mişca unitar, ca o singură bucată de carne, cu consistența moale şi elastică a cărnii, masa de dansatori cu spatele lipit unul de altul, lovindu-se la fiecare pas, şi a căror simțire nu protesta la atâta frecătură de trupuri străine şi indiferente, la această intimitate animalică; erau de altfel beți de şampanie şi de whisky, amețiți de mirosul de fum de tutun, de amestecul de parfumuri şi de un uşor iz de sudoare, care toate la un loc făceau un aer greu şi parfumat, în acelaşi timp îmbătător şi grețos. Ionel Haralamb nu dansa; şedea la o masă cu prietenii săi (o pereche, soț şi soție, care avuseseră moşii în Moldova şi mai rămăseseră cu o vie la Odobeşti, vie ce avea să fie naționalizată şi ea în 1949), şi bea, ca să poată suporta încordarea.

— Mai ales noaptea – le spunea el – mai ales noaptea, când sunt singur şi mă pot gândi la tot ce se întâmplă în jurul nostru, mă apucă spaima... Nu se mai poate, *nu se mai poate* sta aici! (Şi aplecându-se peste masă, în şoaptă): Voi de ce mai stați aici? De ce nu plecați? Vogorizii au plecat! Frații Şufană au plecat! Au ajuns oamenii să fure avioane, şi să plece aşa! Ce vreți să mai faceți aici? N-o să mai fie de trăit pentru oameni ca noi. Ştiți vreo meserie?

Cei doi soți se priviră, apoi râseră jenați, ca şi cum le-ar fi spus

o glumă obscenă. El murmură:

— Bine, nu insist... sunteți cu destul scaun la cap ca să vă descurcați...

Apoi se ridică şovăind (băuse prea mult) şi plecă de la masă. Ocolind cu greutate perechile care dansau, îmbulzite ca albinele când roiesc, lovindu-se de scaunele mesenilor din jurul pistei de dans, ieşi în vestibul şi de acolo trecu la toaletă. Când se întoarse, o femeie căreia nu-i dădu atenție – femeia stătea în mijlocul vestibulului, în tailleur negru cu o broşă de briliante pe reverul hainei, şi fuma, încoronată de o linie de lumină de la lampa de perete care-i aurea părul vopsit roşu – îl opri:

— Ionel!

— A, tu eşti, Gaby... Bună seara... Iartă-mă că nu te văzusem, eram cu mintea nici eu nu ştiu pe unde... Eşti cu Cezar? întrebă el.

— Nu m-ai văzut dansând?

— Nu...

— Păi tocmai asta e... Nu sunt cu Cezar. Pentru el, eu sunt acuma în provincie. Ai înțeles.

— Bine, am înțeles, dar de ce eşti nebună? Rişti să vie şi el pe aici şi să te vază...

— Aşa am eu chef! Şi-afară de asta, Cezar e prea mare boier ca să calce în cârciumi de-astea. Ne-am înțeles, da? Pa! *Bye-Bye!* zise grațios Gabriela Ionescu, care nu ştia decât aceste cuvinte englezeşti.

Se întoarseră fiecare la masa lui, fără să pară că s-au întâlnit. Mai târziu, Ionel Haralamb o văzu dansând cu un tânăr cu guler tare, cravată îngustă, hainele noi şi fără nicio cută.

— Uite-o pe Gaby Ionescu, de la Teatrul Comic... zise cucoana cu care şedea la masă Ionel. Cu cine e?

— Cu un peşte... răspunse soțul cucoanei; îl ştiu: îl cheamă Bobel Stoica... Un peşte care face fel de fel de misitii...

Ionel Haralamb se gândea: „Săracul Cezar... Îi sunt prieten; ar trebui să-l previn; dar în loc să-i dea ei un picior în spate, s-ar supăra pe mine şi nu i-aş mai putea călca în casă... Dacă plecăm, o să scape de ea – da, ca să cadă numaidecât după aceea la prima pe care-o întâlneşte la Paris... Săracul Cezar..."

A doua zi se duse pe la Alexandra şi pe la Cezar, spre seară, şi-l opriră la masă. Numai când văzu că se aşază cu ei doar miss Richman, fără Lena, întrebă unde e fata. Miss Richman, care nu

fusese cea întrebată, se roşi. Cezar răspunse morocănos că lipseşte de o zi întreagă fără să fi spus unde a plecat. Alexandra era chiar neliniştită. După-masă, când Ionel Haralamb şi Cezar şedeau în fotoliile adânci din bibliotecă şi-şi fumau ţigările de foi, încălzindu-şi în palme paharele de coniac, Ionel o auzea pe Alexandra, prin uşile deschise ale salonului şi holului, cum telefonează pe la prieteni şi la cunoscuți, întrebând dacă Lena nu e pe la ei. În curând însă nu mai fu atent. Începu să se gândească la ce-1 obseda, şi nu se putu stăpâni, ci porni să vorbească despre asta:

— Am fost aseară în oraş cu nişte prieteni, să bem ceva... Şi ei se gândeau la plecare...

— La plecare, sau la fugă? întrebă Cezar posomorât.

— La plecare. Se poate încă pleca...

— Dar Mitiță Papadopol, ştii ce-a păţit? întrebă Cezar cu un zâmbet acru.

— Nu ştiu; ce?

— L-a adus distinsul lui amic, frate-tu Jean-Pierre; erau pe aerodrom la Zürich şi ăla nu voia să vie. Ăsta, Jean-Pierre, că să vie; că-1 aşteaptă o carieră politică formidabilă; pleacă Tătărăscu de la Externe, cad comuniştii, şi vin ei. Iți dai seama?

— Cretinul! rosti Ionel Haralamb printre dinți, cu o furie sumbră şi concentrată. Cretinul! Mi-e frate, dar l-aş strânge de gât!

— Da – urmă Cezar Lascari – şi pe urmă, aici, după două săptămâni a căzut pe peronul casei lui Jean-Pierre, pe trepte, sau pe un scaun în antreu, şi plângea: „Coane Jenică, m-ai nenorocit, acuma trimite-mă îndărăt dumneata, că dumneata m-ai adus!"

Începură să râdă amândoi, din măsele, un râs feroce şi amar, asupra propriului lor dezastru. Alexandra veni din salon, tulburată:

— N-o găsesc nicăieri! Nu ştiu unde-o fi, zise ea. Era gata să plângă.

Lui Ionel Haralamb i se făcu milă de femeia aceasta mare şi blondă, cu picioarele grele şi ochii viorii, care părea atât de obosită şi de îngrijorată: „Trebuie să-i fac să plece... Nu merită să rămâie aici..." Şi-l cuprinse o mare emoție, înduioşare şi dragoste pentru Alexandra; dar el nu era în clipa asta decât un prieten în vizită, aşa că tăcu. Cezar se ridică şi se duse la telefon:

— Să văd dacă nu pot chema pe cineva de la Prefectura Poliției,

spuse el ieşind, aproape la fel de tulburat ca şi Alexandra.

Trecu pe lângă miss Richman, care şedea în salonul pustiu, şi care se sculă de pe scaun şi veni iute după el:

— *Mr. Lascari, please forgive me. I'm so unhappy! She went only for a ball game, so she told me this morning, and now...*[72]

Şi se întunecă, gata să izbucnească în plâns. Cezar Lascari spuse iute, sec:

— *I hope for you that you're not responsible for whatever happened to her...*[73]

Şi trecu în hol, fără să se mai uite la ea. Guvernanta se-ntoarse în salon şi se aşeză iar în fotoliul unde stătuse până atunci, cu mâinile pe genunchi. Era fata unui farmacist din Leeds, oraş cu multe uzine şi fum, unde oamenii muncesc toată săptămâna, se duc duminica la cinematograf, n-au ce vorbi unul cu altul nici cu ei înşişi, şi nu citesc niciodată cărți – nimic măcar, ca părinții lor, Biblia. Farmacistul murise când Emily Richman era mică; mama ei o crescuse în sărăcie şi greutăți; fata, elevă bună, cuminte şi fără frumusețe, fusese institutoare într-o şcoală de fete, apoi într-un pension din Elveția, şi acolo o angajase Cezar Lascari. Acuma, şedea în salonul mare şi pustiu, îl auzea pe domnul Lascari vorbind tare, repezit şi enervat la telefon într-o limbă pe care ea n-o ştia, şi se gândea la Leeds, unde în clipa aceea poate că ploua dintr-un cer afumat şi cenuşiu, iar oamenii stăteau la coadă pentru pâine şi pentru bilete la cinematograf, se gândea la țara asta mică şi sălbatică unde fusese secetă şi țăranii muriseră de foame, unde muncitorii manifestau pe străzi şi cereau puterea, unde boierii fuseseră goniți din conacele de la țară tocmai în sezonul când la conacele din Anglia se vânează vulpea şi becața: şi i se făcea teamă; era mică, slabă şi pierdută într-o lume la fel de întunecoasă ca fumul uzinelor din Leeds.

Ionel Haralamb stătu târziu, întâi aşteptând pe Cezar să se întoarcă de la telefon – în care vreme îi luă mâinile Alexandrei şi le mângâie, murmurând că „n-o să fie nimic, se-ntoarce ea, ai să vezi" –, apoi mai stătu de vorbă cu Cezar, care-şi pierduse firea şi

---

[72] Domnule Lascari, vă rog să mă iertați. Sunt atât de nefericită! A plecat azi dimineață ca să se joace cu mingea, după cât îmi spunea. Şi acum... *(engl.)*

[73] Sper pentru dumneata că nu eşti răspunzătoare de ce i s-o fi întâmplat... *(engl.)*

repeta, furios: „Da unde poate să fie? Unde poate să fie, pentru Dumnezeu – unde?"

A doua zi, îi telefona Alexandrei: Lena încă nu venise. A treia zi dimineață, Alexandra îl chemă ea:

— S-a întors... Eşti ocupat? Aş vrea să mă sfătuiesc cu tine.

Ionel Haralamb se îmbrăcă repede şi luă un taxi. Alexandra Lascari îl primi în bibliotecă. Soarele dimineții intra prin ferestrele arcuite şi până-n pământ, deschise asupra peluzei verzi şi sclipitoare de apă. Alexandra avea o rochie uşoară de vară, albă cu flori mari de toate culorile, şi purta sandale în picioarele goale. Dar toate astea n-o făceau să pară mai tânără. Era obosită, pielea în jurul ochilor şi sub bărbie îi era veştedă, iar puful blond de pe obraji nu-i mai dădea niciun fel de prospețime. Lui Ionel Haralamb îi fu iarăşi milă de ea. Alexandra se aşează lângă el şi-i spuse cu glas scăzut:

— Aveam nevoie de tine. Eşti singurul om pe care-1 am pe lume, singurul om despre care pot spune cu adevărat că-i al meu, şi dacă n-ai fi tu...

Se opri, închise ochii şi stătu câtăva vreme aşa. Ionel Haralamb o mângâie uşor pe păr – pe părul ei blond ca aurul, şi care acum încărunțea – iar Alexandra îi luă deodată mâna şi i-o sărută; apoi şi-o lipi de obraz:

— Să fii totdeauna cu mine, şopti ea cu ochii închişi. Mi-a fost frică, Ionel... am crezut că i s-a întâmplat ceva, că n-o s-o mai văd, că am pierdut-o... ah, şi m-am îngrozit, mi-a fost o spaimă de moarte... Dacă nu ştiam că eşti tu, mă întreb în ce-aş fi găsit reazem? În nimic... în afară de tine, n-am nimic şi pe nimeni pe lume... Cezar mi-e străin, m-a uitat, mai stă cu mine numai din obişnuință, şi ştii bine că are pasiunea aceea stupidă pentru femeia aia... iar Lena nici nu se gândeşte la noi, n-are nicio legătură cu noi, abia aşteaptă să fie liberă. Azi mi-a fost frică de ea – şi pentru ea. S-a întors sleită de oboseală, dimineața devreme; acuma doarme ca un animal. Dar înainte să se culce, i-a făcut Cezar o scenă teribilă. A întrebat-o unde a fost. Ştii ce-a răspuns? Că a fost la munte cu un grup de prieteni. La munte, în fustă şi pulover, şi pantofi de basket-ball! Nu fusese: *mințea.* Nici pantofii nu arătau a fi fost purtați la urcuş de munte, nici nu era arsă de soare. Ne mințea în față. Cezar a întrebat-o cu cine a fost. „Nu-i cunoşti", a răspuns Lena. „Vreau să-mi spui cine sunt oamenii cu care ai fost. Vreau să vorbesc cu ei!" a răcnit Cezar.

Aia mică i-a râs în nas: „Ce, vrei să mă faci de baftă la prietenii mei, să creadă că sunt tratată ca un copil mic?” *De baftă*! Cu cine umblă? *De unde* adună vorbe de-astea? se întrebă cu o dureroasă nedumerire doamna Lascari.

Ionel Haralamb, posomorât, spuse:

— Nu ştiu de unde, nici cu cine umblă, dar pot să-ţi spun cu siguranţă ce-a făcut în zilele astea...

Doamna Lascari se roşi ca o fată de optsprezece ani, dar el vorbi la fel de mahmur:

— Şi are dreptate... Copiilor ăstora le fuge pământul de sub picioare... Ce-o să se întâmple cu ei? Crezi că ei nu simt ce se-ntâmplă? Şi-atunci se grăbesc să guste din toate...

— Vai de mine – murmură Alexandra, acoperindu-şi obrajii cu palmele –, cum am crescut noi... îţi aduci aminte, Ionel?

— Da – râse încruntat Ionel Haralamb –, eram amorezat de tine pe-atunci... şi nu-mi puteam închipui că ai veni cu mine pe munte...

— Care pe munte? N-a fost pe niciun munte...

— Mă rog, la munte sau la odaie... când eram noi de vârsta ei, tânjeam şi răbdam...

— Şi era mai bine! Avea alt preţ dragostea, zise cu convingere Alexandra.

— Da, dar cine e de vină de ce se-ntâmplă fetei! Cezar care tărăgănează plecarea! Să nu vă miraţi de nimic, dac-o mai ţineţi aici!

— Ai dreptate, Ionel... trebuie să plecăm... trebuie neapărat să plecăm... Dar ce-o să facem cu nenea Şerban, cu Marion, cu casele?

— E bătrân, şi nu mai are mult! zise Ionel Haralamb. Nu vă pierdeţi voi douăzeci de ani de viaţă pentru doi ai lui! Iar casele – să le ia dracul!

— Eşti fără inimă... Nici nu ştii cât ţin eu la casa din Culmea Veche, aşa demodată şi urâtă cum e... şi la salonul cu candelabrele de cristal îngălbenite... şi la mobilele cu tapiseria ofilită... Când eram copii, ne aduceau acolo, şi ne uitam la florile de pe fotolii, mai frumoase decât florile din realitate...

Ionel Haralamb dădu din umeri:

— Pentru sentimentalisme de-astea, vezi să nu ne pierdem cu toţii averea, sau chiar şi viaţa.

După cuvintele acestea, tăcură multă vreme. Alexandra şopti:

— Aş vrea să mă săruți... Şi să-mi spui că o să fim toată viața împreună...

— Bineînțeles c-o să fim... până la adânci bătrânețe, râse Ionel Haralamb, încrețindu-şi fața uscățivă şi brăzdată de două cute adânci pe lângă gură. Dar de sărutat, nu; nu mă mai ating de tine până la Paris.

Glumea şi-i zâmbea galeş, dar în ochii lui era veşnica îngrijorare şi spaimă încolțită, din vremea din urmă. Omul acesta nu mai ştia şi nu mai voia decât un singur lucru: să plece. Când îl mai văzu pe Cezar Lascari, peste o zi-două, îi vorbi iarăşi de plecare:

— Nu trebuie să pierdem nicio zi! Niciun ceas!

— Ia mai lasă-mă, monşer – zise Cezar ascunzându-şi sub un râs silit neaşteptata iritație – nu mai ştii să vorbeşti şi de altceva?

Erau la Automobil Club, sub platanii din curte, la dejun.

Ionel Haralamb, care ridica la gură un pahar de vin, se opri, îl privi pe Cezar, şi puse paharul jos:

— Ce vrei să spui?

— Ei, hai, nu fi tragic la ora asta, şi între peşte şi friptură... Nu putem vorbi şi de lucruri mai puțin grave?

În uşurința optimistă a lui Cezar Lascari era ceva fals, ceva silit. Dar Ionel Haralamb nu-şi dădu seama de îndată. Crezu că a fost doar nepoliticos, pisându-1 pe Cezar la masă cu lucruri serioase. De aceea făcu efortul de-a schimba conversația. A doua zi însă se văzură iarăşi – Ionel Haralamb sosi la bancă să mai vândă nişte lire sterline – şi când veni din nou vorba de pregătirile de plecare, Cezar se întunecă, răspunse vag şi în silă:

— O să vedem... Încă nu e clară situația... Ei lasă, că şi tu exagerezi.

Ionel Haralamb se sperie, se duse drept la Alexandra şi-i spuse că s-a întâmplat ceva cu Cezar, că e schimbat, că a înnebunit, că e în stare să se răzgândească. O puse să-l sondeze şi ea, dar Cezar îi răspunse:

— Şi tu-mi vii cu chestia alta? Parc-ai fi amicul Ionel... Ce sunteți aşa prăpăstioşi, frate dragă? Peste două luni, comuniştii cad de la putere, asta o spun oamenii cei mai serioşi. Şi-atunci, noi, în străinătate, ce-o să facem? Ne repezim îndărăt, c-o să fie împărțeală mare. Şi cine-o să fie caraghios? Eu. Nu, draga mea, nu mi se pare că e momentul să luăm hotărâri pripite.

Alexandra veni la Ionel Haralamb acasă, să-i spună. Şi deşi

întâlnirile acestea la el erau de obicei întâlniri de dragoste, Ionel Haralamb se sperie atât de tare, încât nici nu se gândi la dragoste, şi de altfel nici Alexandra, uimită şi îngrijorată de ciudata schimbare a lui Cezar. Ionel Haralamb mai stătu o dată de vorbă cu Cezar. Scena se petrecu la Capşa, în restaurant. Chelnerii tocmai trăgeau perdeaua de catifea care despărţea, la ora cinei, cafeneaua de restaurant; dincolo se mai zări o clipă mulţimea elegantă şi obosită de la mese, domni de cincizeci şi şaizeci de ani, femei care purtau încă pălării, într-o vreme când folosirea acestei podoabe avea să dispară pentru vreo cinci ani, oameni cunoscuţi, politicieni şi gazetari, femei frumoase şi foste frumoase – apoi chelnerii traseră de tot perdeaua şi nu se mai văzu nimic.

— Mă îngrijorezi, domnule – şopti Ionel Haralamb aplecându-se peste masă –, spune-mi, tu nu te mai gândeşti să pleci?

— Ba da, ba da –, zise Cezar dând din umeri, enervat şi stingherit dar ţi-am spus că nu e aşa de simplu.

— Să vezi ce complicat o să fie după aia!

— Bine, dar ce vrei să fac? Să plătesc un dolar pentru fiecare trei dolari transferaţi? şopti mai aţâţat Cezar Lascari. Poate că tu ai fi atât de generos; dar eu sunt ceva mai prudent – dat fiind că sunt banii mei, fără supărare fie spus.

— A, aşa... *Si vous le prenez comme ça...*[74] murmură Ionel Haralamb şi schimbă vorba. Împrejurul lor era liniştea vechii Capse, unde se vorbea încet, unde luminile erau voalate şi blânde, unde chelnerii se mişcau iară zgomot printre mese, întocmai ca în anii când mâncau aici Şerban Romano şi Valentina Scarlat. De mii de ori se hotărâseră aici, într-o conversaţie cu glas scăzut, la masă, lucruri la fel de însemnate, lucruri de viaţă şi de moarte, ca acuma între Cezar Lascari şi Ionel Haralamb. După ultimele cuvinte rostite cu privire la plecare, încercară să vorbească despre altceva, fără să izbutească, şi se despărţiră cu oarecare răceală. Ionel o chemă iarăşi la telefon pe Alexandra; se întâlniră în faţa Operei şi se plimbară pe cheiul gârlei, spre Cotroceni şi Grădina Botanică, sub cerul cenuşiu-roşiatic, al unei după-amiezi uscate, cu aerul plin de electricitate, dureros de aţâţător pentru nervi.

— Ce facem? Ce-i de făcut? A înnebunit! Nu-şi mai dă seama de realitate! şoptea exasperat Ionel Haralamb.

---

[74] Dacă o iei aşa... *(fr.)*

Cu timiditate, Alexandra încerca să-l domolească:

— Poate că are şi el dreptate... Poate că nu-i chiar atât de apropiat pericolul...

— Nu-i apropiat? Revoluția a şi început! Nu-i spune nimeni pe nume, dar a şi început...

— Poate c-o să se oprească!

— Nicio revoluție nu se opreşte!

— Poate c-o să se oprească...

— Are să se oprească după ce s-a făcut! exclamă Ionel Haralamb. Şi când s-a făcut, noi nu mai suntem sus, bogați, stăpâni pe situație; o să fim obligați să muncim ca să ne câştigăm viața!

— Asta spui tu, zise Alexandra cu multă linişte. De fapt, n-ai cum să ştii...

Ionel Haralamb tăcu, apoi rosti mai clar, şi cu alt glas:

— Pentru a doua oară în viața mea, îmi dau seama că luciditatea nu ajunge ca să schimbi soarta... Ascultă, ai veni cu mine?

— Unde să vin?

— Ai fugi cu mine?

— Când, acuma? (Alexandra se uita la el uimită şi aproape speriată, cu ochii ei albaştri veşnic aburiți de timiditate.) Dar aia mică... şi Cezar? Mai ales Lena...

Ionel Haralamb zise:

— Bine, lasă, nu da atenție, am spus-o şi eu aşa, că prea m-am înfuriat pe bărbatu-tău... Lasă, să mai treacă timp, să ne mai gândim...

De data asta, Alexandra îl privi cercetător, mirată de felul cum rostise ultimele cuvinte; dar se făcea seară. Şi nu-şi putu da seama dacă Ionel vorbise aşa din oboseală, sau fiindcă se gândise deodată la altceva, la altă soluție. Totuşi, în clipa aceea încolți în ea o îngrijorare obscură, nelămurită, fără nume, care-o făcu să-i vorbească lui Cezar şi ea, o ultimă oară, în noaptea următoare. Cezar era în fața oglinzii, în cămaşă şi pantaloni, şi-şi scotea cravata, când Alexandra bătu în uşa care dădea dinspre camera de baie spre odaia lui de culcare (a ei era dincolo de baie).

— Pot să intru?

— Poftim – dar ce e cu tine?

— Vreau să vorbim serios, zise Alexandra.

— Poftim. Şezi acolo în fotoliu şi spune.

— Nu, nu şed. Vreau să ştiu clar ce-ai de gând: plecăm în toamna asta? Sau rămânem în ţară?

— Draga mea, nici eu nu ştiu, zise Cezar încurcat, şi plecând ochii în faţa privirii ei pe care-o întâlnea în oglindă. Depinde de împrejurări... În orice caz, nu pot pleca nebuneşte, sacrificându-mi un sfert până la jumătate din avere; am răspundere faţă de tine şi faţă de aia mică...

— De mine să nu-ţi pese... Eu pot trăi foarte bine şi-ntr-o mansardă...

— *On dit ça, et puis...*[75] ai să vezi ce greu e fără standardul de viaţă cu care-ai fost obişnuită...

— Nu, eu sunt sigură că nu mi-ar păsa.

— Bine, dar cel puţin faţă de copil am răspundere; nu-i pot lăsa o zestre ciuntită cu un sfert sau o jumătate... numai fiindcă şi-a pus o idee în cap amicul tău Ionel Haralamb... Că el te-a pus să-mi vorbeşti...

— Ionel e şi amicul *tău,* nu numai al meu – zise tăios Alexandra – şi nu m-a pus el să-ţi vorbesc, ci am simţit eu nevoia să ştiu ce-ai de gând...

— Ei, nu te-a pus... Pe naiba. Te-a pus, spuse Cezar batjocoritor.

— Dacă-ţi ajunge cuvântul meu, repet, *nu,* zise Alexandra jignită.

Erau nervoşi amândoi. Tensiunea electrică din aer ajunsese de neîndurat. Pe ferestrele deschise nu venea niciun pic de răcoare. Undeva departe, fulgera mut.

— N-aş vrea să discutăm din pricina lui Ionel, zise Cezar pe un ton care însemna mai mult decât spunea, şi era la un pas de insultă.

— Dacă ajungem să discutăm aşa, niciunul nu suntem fără cusur, zise Alexandra cu ochii strălucitori. Dar văd că eşti prost dispus. Noapte bună.

Şi se duse în camera ei. Multă vreme, încercând zadarnic să adoarmă şi zvârcolindu-se pe pat, se gândi înfrigurată. De ce era aici? De ce nu era lângă Ionel? Ce-i paraliza viaţa, ce i-o făcea falsă şi fără perspective limpezi? Nu găsea răspuns.

---

[75] Asta e o vorbă, dar pe urmă... *(fr.)*

VI

Schimbarea ciudată a lui Cezar Lascari îşi afla explicaţia şi obârşia într-o scenă petrecută în zilele când Gabriela se afla pasămite la Găeşti, la rudele ei. Sosise la Bobel Stoica, însufleţită, cu ochii lucitori, râzând nesigur:

— Închipuie-ţi ce i-a venit dumnealui... începu ea, după ce-1 sărută grăbită pe Bobel Stoica; se desprinsese din braţele lui şi se aşezase într-un fotoliu.

El rămase în picioare, privind-o amuzat şi cu superioritate disprețuitoare:

— Ce, iar l-a apucat pe titularul catedrei?

— Titularul catedrei, Bobel dragă – zise ea râzând – vrea să plece cu mine la Paris!

Bobel Stoica se schimbă la faţă; surâsul îi pieri treptat.

— Aşa... Şi tu... ai primit?

Îi întoarse spatele şi se duse să-şi ia o cravată (era în cămaşă şi pantaloni, cu un lănţişor de aur de la curea la buzunarul din stânga) pe care şi-o puse în faţa oglinzii.

— Ce-i cu tine? întrebă ea speriată.

— Nimic... mă duc în oraş, zise el trăgându-şi vestonul pe mâneci.

— Bobel, fii serios... n-am primit.

El o privi rece şi duşmănos, îşi încheie haina şi aşteptă. O mai părăsise o dată sau de două ori, şi Gabriela nu rezistase mai mult de câteva zile, după care îl implorase la telefon ceasuri întregi s-o primească la el. Pățaniile acestea o speriaseră aşa de tare, încât acuma îngheța la prima amenințare.

— N-am primit, Bobel maică... I-am spus că trebuie să-mi văd părinții... la Găeşti!

Şi începu iar să râdă.

— Am vrut să-i plasez şi un frate, dar odată s-a încruntat...

— Da, că e şi gelos dumnealui... Idiotul! mormăi morocănos Bobel Stoica. Vasăzică, pe frate-tău nu vrea să-l ia la Paris? întrebă el cu seriozitate.

Gabriela răspunse tot serios:

— E chestie de paşaport... vrea să plece cu paşaport, are pile la Externe...

— A, atunci... nu merge, sigur că nu... murmură Bobel gânditor.

— Ce facem? întrebă Gabriela.

Tăceau amândoi; afară, vânzătorii de ziare răcneau pe stradă – era ora când se vindeau ziarele partidelor țărănesc şi liberal: *Dreptatea! Liberalul! Dreptatea!* Erau ultimele numere; peste câteva zile, ziarele acestea n-aveau să mai apară, şi toată lumea ştia asta. Telefonul sună; Bobel Stoica răspunse:

— Alo... da... nu, dar mă pot interesa; nişte cauciucuri de maşină nu-ți trebuie?... Zahăr *en-gros*, nu?... Să-l întreb pe Isakian? Bine, mulțumesc; am să-l întreb... vasăzică, nu-ți trebuie cauciucuri. Tablă de zinc pentru acoperişuri... nu se mai fac case? Cred şi eu... Bine, la revedere.

Şi închise telefonul.

— Sigur că nu se mai fac case... Dacă şi titularul catedrei a observat că e cazul s-o ia din loc... Şi n-are cine ştie ce cap, slavă Domnului...

— Ce facem, Bobel? întrebă Gabriela, mâncându-1 din ochi de încordare.

Bobel Stoica o privi gânditor, strângând puțin din pleoape. „Dacă o las să plece, rămân aici, ca un şoarece în cursă... Dacă plec după ei, cum oi putea, Gaby o să simtă că depind de ea, şi atunci, s-a isprăvit... Iar ea, la rândul ei, o să depindă cu totul de Lascari; n-o să-l mai poată juca aşa de uşor ca aicea." Nu se gândea limpede; simțea instinctiv împotrivire față de plecarea Gabrielei şi-a lui Lascari.

— Dacă nu vrei să pleci, se cară şi te lasă aici? o întrebă el pe Gaby.

Ea zâmbi cochet, făcând gropițe în obraji, aşezându-şi bărbia pe guşulița grasă:

— Lasă pe p... mă-si; cum să mă lase? E mort, topit, distrus, praf, căzut, nebun.

Bobel dădu din cap, ca un savant căruia i se comunică un fapt pe care-şi poate întemeia raționamentul ulterior. Se gândi o vreme, apoi începu să-i explice Gabrielei ce trebuie făcut; îi spuse şi planurile lui pentru viitorul lor comun, fără Cezar Lascari. „De altfel, văzând şi făcând – mai adăugă el – dar într-acolo trebuie tras, în fiecare zi; încet şi cu răbdare, însă în fiecare zi. Şi o să te văd la Paris, plină de bijuterii, în maşină «Rolls», ca pe Rita Hayworth!"

Ştia ce trebuie să-i spună Gabrielei ca s-o monteze; şi încheiase anume cu numele actriței de cinema care-1 „agățase” pe un potentat oriental, cu venituri, după greutatea lui la cântar de o sută de kilograme (sau mai mult, dacă era mai gras de atâta) de aur, adică de două ori cât leafa preşedintelui Statelor Unite. Rita Hayworth era în anii aceia idolul şi idealul soiului de femei bucureştene din care făcea parte Gaby Ionescu.

Gabriela ascultă cu atenție; la ultimele cuvinte, ochii îi străluciră, dar nu spuse nimic. „Ce mi-ai mai trage şi mie un picior dac-ar veni să te ia la Aga Khan în harem!” se gândi Bobel Stoica, făgăduindu-şi în sinea sa să nu-i lase Gabrielei asemenea prilejuri primejdioase.

— Nu vrei să-ți scoți jacheta? zise el zâmbind.

Gabriela dădu din cap şi începu să se dezbrace, ascultătoare.

Erau amândoi tineri, frumoşi, sănătoşi, nu munciseră niciodată, nu fuseseră niciodată răspunzători pentru nimic, nu ştiuseră niciodată dacă există ceva adevărat sau neadevărat, bine sau rău – altfel decât pentru plăcerea lor brutală, imediată şi cu orice preț. Şi acuma puseseră la cale ceva care avea să schimbe soarta lui Cezar Lascari, a Alexandrei şi a fiicei lor, într-un fel îngrozitor, întunecat şi sângeros. După aceea, petrecură plăcut câteva ore în pat, apoi se duseră să danseze la „Colorado”.

Peste două-trei zile, Gaby Ionescu îi telefonă lui Cezar la bancă:

— Am sosit: te aştept. Vino repede, că mi-a fost dor de tine.

Cezar expedie în pripă afacerile pe ziua aceea, apoi se duse valvârtej la ea, care-1 primi cum l-ar fi primit Julieta pe Romeo, dacă n-ar fi fost adormită când s-a întors el din Mantua. Abia mai târziu, între două îmbrățişări, ea-i spuse unui Cezar Lascari sleit de fericire şi de excese nepotrivite cu vârsta lui:

— Puiule dragă, ştii, ce mi-ai spus tu cu privire la plecarea la Paris: nu pot pleca, tata, săracul, suferă de-un cancer; măcar să mă ştie aproape, câtă viață mai are... şi-afară de asta, sunt artistă, sunt legată de țara asta, de teatru, de arta mea... Ce-aş face la Paris? Să trăiesc numai ca amanta domnului Lascari? Că nu pot juca, nu ştiu destul franțuzeşte pentru asta... Ce? Învăț? Da, dar până învăț... Nu, nu, iubitul meu, nu vreau să mă sinucid ca artistă; dar nu vreau nici să-ți fiu o piedică în viață, sau să-ți creez încurcături: du-te, pune-te la adăpost, şi gândeşte-te câteodată şi la mine, că să ştii că mă costă foarte mult ce ți-am spus şi n-am să te uit niciodată, că ai fost aşa de bun cu mine...

Aici se înecă, îşi îngropă faţa în pernă, iar Cezar Lascari, care nu se pricepea destul la teatru ca să-şi dea seamă că nu e artistă, şi nici nu ştia că tatăl ei, plutonier-major într-un regiment de cavalerie, murise de mult, căzând de pe cal după o noapte de beţie, o cuprinse într-o îmbrăţişare furtunoasă, care-1 făcu să se simtă de optsprezece ani, dar în timpul căreia Gaby Ionescu arunca din când în când spre pendula de pe noptieră priviri furişe şi obosite care spuneau discret: „Nu se mai satură? Aş vrea să mănânc ceva şi să mă duc la cinema."

Întâlnirea aceasta fu prima urmare a discuţiei dintre Gabriela şi Bobel Stoica. A doua urmare fu schimbarea de atitudine a lui Cezar, în privinţa plecării din ţară. A treia urmare, fu o schimbare a lui Ionel Haralamb faţă de Alexandra. În zilele acestea, de la sfârşitul verii şi începutul toamnei, se întâlniră ei doi singuri, mai des ca altădată, când se întâmpla nu rareori ca Ionel Haralamb să vină numai în vizită la Cezar şi la Alexandra, ca prieten al familiei. Iar acuma ţinea s-o vadă cât mai des şi cât mai mult. Alexandra scăpa mai uşor de acasă din pricina neatenţiei lui Cezar, mai preocupat ca niciodată de Gabriela. Astfel că mâncară adesea, seara, în cârciumioare acoperite cu viţă-de-vie, apoi se întoarseră la braţ, noaptea, sub cerul senin şi cald al toamnei aceleia, ca doi îndrăgostiţi de douăzeci de ani; se duseră şi la cinematograf, şi se ţinură de mână în întuneric; cunoscuţii îi vedeau împreună prin sălile de expoziţii şi la concerte, şi spuneau: „Bine-bine, se ştia, dar au început să se afişeze". Alexandra nu se gândea la asta. Era fericită.

Dar într-o zi, Ionel Haralamb n-o chemă la telefon. Şi a doua zi, n-o chemă. Şi nici a treia zi. Îl căută ea: telefonul suna în gol. Aşteptă, cu inima strânsă. Îşi făcu odată curaj, la masă, şi-l întrebă pe Cezar:

— Ce-i cu Ionel? N-a mai dat niciun semn de viaţă...

— N-am idee, zise Cezar înălţând din umeri cu nepăsare, şi vorbi despre altceva. Dar Alexandra îşi adună tot curajul şi se duse la Ionel acasă; sună şi nu-i răspunse nimeni. Bătu multă vreme. Pe acelaşi palier, se deschise o uşă şi o privi neprietenos o femeie zbârlită şi vopsită, în halat roşu şi cu faţa umflată de somn:

— Pe cine căutaţi?

— Pe domnul Haralamb...

Fără să spună nimic, umflata închise uşa la loc. Alexandra mai

sună şi mai bătu. Apoi coborî şi-l întrebă pe portar dacă domnul Haralamb e acasă.

— Mi se pare că-i plecat în provincie, doamnă... De vreo câteva zile parcă nu l-am văzut deloc...

Alexandra ieşi în stradă. După câțiva paşi, se opri, şovăind, şi se rezemă cu umărul de zidul unei case. Trecătorii, mirați, văzură o cucoană de patruzeci şi ceva de ani (împlinise patruzeci şi şase în primăvară), blondă şi începând să încărunțească, şi foarte elegantă, stând rezemată de un zid, cu ochii închişi.

Peste o clipă se stăpâni, şi porni mai departe. Acum înțelegea melancolia lui Ionel în anumite clipe, duioşia şi emoția lui: îi era milă de ea, ştiind c-o va părăsi. Doamna Lascari umbla pe stradă, murmurând:

— De ce m-ai lăsat... dacă mă iubeai, de ce m-ai lăsat? Era mai bine să îmbătrânim împreună, să murim aici, unde ne-am născut şi-am trăit... de ce m-ai lăsat? De ce m-ai lăsat?

Ajunsă acasă, se încuie în odaia ei şi plânse amar, cu hohote care-i zguduiau trupul mare şi puternic. Îi spuse cameristei că are o migrenă, se încuie în odaie şi nu mai veni la masă două zile. Din când în când, după ce se asigura că nu e Cezar acasă, şi că Lena e la vreun meci sportiv, se târa până la telefon, în halat mototolit, cu părul răvăşit, cu fața descompusă şi îmbătrânită, şi mai făcea o dată, a mia oară, numărul de telefon al lui Ionel Haralamb; dar soneria țârâia în gol, ca de pe alt tărâm.

Apoi se mai linişti, reîncepu să facă şi să primească vizite; Cezar nu observase nimic, nu-i dădea nicio atenție, preocupat, înnebunit de pasiunea lui; iar Lena trăia în afara lor, la ceaiuri, la dans, la sport; nu se ivea decât la mese şi dispărea iarăşi.

În zilele acelea se zvoni că Ionel Haralamb a fost arestat. Apoi că a fugit peste graniță, împreună cu Dim Cozianu. Şi după două luni, în plină iarnă, Alexandra, care se simțea sleită, sfârşită, ostenită de moarte, şi avea din ce în ce mai rar, crize de durere şi deznădejde gândindu-se că l-a pierdut, primi o carte poştală de la Paris, cu salutări, urări de sănătate, şi promisiunea că-i va mai scrie şi-i va telefona; se încheia cu „al tău, Ionel".

„Al meu, râse cu amărăciune doamna Lascari. Al meu..." Deodată – şi aceasta-i fu ultima tresărire de energie ca să-l recâştige pe Ionel, să nu-1 piardă definitiv şi fără speranță, aşa cum simțise din prima clipă că l-a pierdut – încercă să-l convingă pe Cezar că trebuie să plece. Întunecat, nervos şi cu privirea

tulbure, Cezar răspunse:

— Să mai aşteptăm... Acuma nu se poate. Suntem în toiul proceselor politice; Jean-Pierre Haralamb are să iasă compromis, şi nu-şi poate lua nimic asupra lui în momentul ăsta... Mai târziu... Răbdare, răbdare, că nu e totul pierdut...

Ştia şi el că totul e pierdut, dar n-avea curajul să şi-o mărturisească; ar fi trebuit să recunoască rolul pe care-1 jucase Gaby Ionescu, şi nu voia să fie silit s-o recunoască nefastă şi de pierzanie. Alexandra nu mai insistă. Bea ceai după-amiază cu prietenele, juca bridge cu nenea Şerbănică, neschimbat, unde totul era la fel, numai bătrânul Buzescu, ministrul lui Carol I de Hohenzollern la Stambul, murise într-o zi, cu un ziar vechi pe genunchi. Dar fusese uitat. Bătrânii găsiseră o ocupație care le umplea ziua: ascultatul la radio. Ascultau toate emisiunile posturilor din Occident; Şerban Lascari singur îşi bătea joc de ei, dar doamna Hrisoverghi şi toți ceilalți care veneau în casă aveau însemnate toate orele şi lungimile de undă şi în fiecare zi îşi anunțau reciproc întâmplări politice din Apusul Europei, ca infirmierii care înseamnă zilnic febra unui bolnav; numai că sănătatea lor era în proporție directă cu febra politică şi militară a depărtatului Apus, crescând sau anemiindu-se paralel cu înfierbântarea şi domolirea ei.

Într-o asemenea zi, când fusese la bridge la nenea Şerbănică şi mâncase la nişte prieteni, Alexandra se dezbrăcă, obosită şi plină de o tristețe cenuşie, când sună telefonul; camerista se duse să răspundă şi se întoarse repede:

— Coniță, vă cheamă Parisul.

Alexandra se repezi la telefon; se făcuse palidă; îi tremura mâna cu receptorul şi o trecu o năduşeală şi o căldură; în receptor, foarte limpede, un glas pe care nu-1 auzise de trei luni, spunea:

— Alo? Sanda, tu eşti? Ce mai faceți voi? Ce faci? Ai nevoie de ceva? Ce face Cezar? Dar aia mică?

Alexandra râdea nervos, ca o proastă. Nu ştiu ce să răspundă; de altfel, ce-ar fi putut răspunde?

— Bine, toți... Ție cum îți merge? Bine? Mă bucur... Să-mi mai scrii...

(Ar fi trebuit să fie rece şi disprețuitoare; o părăsise ca un nemernic; dar era moale, era laşă, şi era atât de uşor să se bucure că-1 aude, şi atât de greu să se încordeze şi să fie demnă.)

— Alo! Ascultă, Sanda! Mai insistă pe lângă Cezar!

— Da, răspunse ea după o secundă de tăcere.

La ce bun? N-avea niciun rost să insiste. Totuşi, îngână maşinal:

— Da, am să insist.

— La revedere, Sanda!

Glasul şovăi. Alexandra ştia că fusese gata să spună ceva drăgăstos, dar nu îndrăznise. Îi era ruşine şi lui...

— La revedere, Ionel.

Puse telefonul în furcă şi se duse să se culce. Nu adormi îndată; se simțea obosită; inexistentă; golită de putere, de bucurie, de gânduri, de dorințe, de tot.

Mai primi vreo două telefoane în toamna aceea, şi vreo două cărți poştale. Al doilea telefon veni într-o noapte, târziu, pe la două.

Cu o jumătate de oră mai înainte, cineva sunase la uşa de la intrare. Alexandra citea, în odaia ei, un roman: *Intempéries,* de Rosamond Lehman. Lena era într-o excursie şi avea să se întoarcă abia a doua zi. Cezar lucra în bibliotecă, făcând calcule complicate; trebuia să acopere cât mai curând golul lăsat de nişte operații cu bani avansați de Banca Națională pentru investiții industriale. Fusese marea manevră a lui Dim Cozianu, manevra care transformase în aur şi devize sume imense deturnate de la opera de reconstrucție de după război. Dim Cozianu fugise casa nu plătească asta cu un proces şi o condamnare. Dar rămăseseră în țară mulți beneficiari ai operației; unul din cei mai mari era el, Cezar. Când auzi soneria, se uită la ceas: unu şi jumătate. Cine putea fi? Se duse să deschidă chiar el; întrebă prin uşă cine sună.

— Siguranța. Deschideți!

Deschise, maşinal. Trei bărbați intrară numaidecât; Cezar văzu în spatele lor o maşină oprită lângă trotuar.

— Domnul Cezar Lascari?

— Eu sunt...

Îi arătară un ordin de percheziție, aprinseră luminile, şi începură să caute prin casă.

— Vin să vă descui uşile...

— Nu e nevoie; şedeți pe scaun, şi dați-ne nouă cheile, răspunseră agenții.

Unul rămase lângă Cezar în salon, îşi aprinse o țigară şi începu să se uite pe pereți; Alexandra intră şi se opri lângă uşă, speriată.

— Doamna e soția dumneavoastră? Nu vă speriați, doamnă.

Facem o percheziție. Nu, acuma nu vă mai întoarceți în odaie. Luați loc aici, şi aşteptați.

Cezar îi aruncă Alexandrei o privire disperată, apoi capul îi căzu pe piept şi nu spuse nimic. Alexandra se aşeză şi ea într-un fotoliu, tremurând de încordare. Se auzeau glasuri prin odăi; de câteva ori agenții trecură prin salon; în răstimpuri, era o tăcere desăvârşită, numai bătaia pendulului din sufragerie tulbura liniştea. Câte o răbufnire de vânt cutremura geamurile.

Cezar Lascari, galben, se gândea concentrat. Dacă-i găseau ascunzătorile ştiute numai de el, cu aur şi dolari-hârtie, era pierdut: din vară, o lege interzisese sub pedepse foarte severe posesia valutelor străine nedeclarate. Şi acuma, aştepta. Le vor găsi oare?

Alexandra se uita la el şi i se făcea şi ei frică şi un fel de greață; de ce ajunseseră să fie păziți şi scotociți ca nişte răufăcători? De ce fuseseră în situația de-a fi loviți de legi? Fuseseră necinstiți? Era numai o luptă între ei şi comuniştii care făcuseră sau inspiraseră legile? Şi o luptă pierdută. „Săracul Cezar: îmbătrânit, uzat, galben ca ceara...”

Telefonul sună. Alexandra tresări, gata să se ducă să răspundă, apoi se uită la agentul care-i păzea. Acesta întinse mâna:

— Poftiți, vorbiți...

Alexandra se duse la telefon („Şi-au luat ei măsuri ca să ni-1 supravegheze”) şi auzi:

— Alo? Vorbiți cu Parisul.

Şi numaidecât glasul lui Ionel Haralamb, mult mai binedispus decât data trecută:

— Alo, Sanda? Ce mai faci? Ce mai faceți cu toții? Cât mai stați pe-acolo? Ce mai aşteaptă Cezar? Spune-i să ia paşapoarte şi veniți pe-aici; o să găsiți oameni foarte simpatici, care v-aşteaptă, şi cu care facem planuri pe unde să vă plimbăm, cum să vă distrăm...

Pe Alexandra Lascari o trecu o sudoare rece; dar glasul continua, nemilos, inconştient, uşuratic, fericit. Alexandra încerca să-l întrerupă.

— Ionel... n-ar trebui să mă mai chemi la telefon...

— Cum? De ce? E cel mai normal lucru. Cine are ceva de obiectat? Alo?

— Ascultă... bâigui Alexandra, lui Cezar nu-i place....

— Da’ de ce nu-i place? întrebă glasul foarte mirat.

Alexandra roşi – îi era ruşine de ce spune, ruşine pentru ea, ruşine de inconştienţa lui Ionel (atât de repede uitase?) şi era speriată şi deznădăjduită; nu găsi nimic mai bun decât:

— *Il devient jaloux, tu sais*...[76]

— *Jaloux? Après dix ans? Il est devenu fou? Jaloux? Ho-ho-ho!*[77]

Hohotele de râs se auzeau în telefon aşa de puternic, încât agentul care fuma în faţa lui Cezar ridică ochii şi se uită la Alexandra. Ea roşi şi mai tare, şi voi să mai spună ceva, dar glasul din telefon amuţi brusc; după o clipă de bolboroseală mecanică de voci întretăiate şi interferenţe, altul, al domnişoarei de la telefoane, spuse:

— Comunicaţia s-a întrerupt... telefoanele din Paris au intrat în grevă... Închideţi, vă rog; aparatul.

Cezar Lascari fu arestat în noaptea aceea, şi rămase închis câteva luni de zile; pe urmă fu eliberat, procesul rămânând să i se judece mai târziu, împreună cu al altor persoane amestecate în afaceri cu aur şi valute străine. La el nu se găsise nimic. Se întoarse de la închisoare, slab şi gălbejit, întâi la Gaby Ionescu. Bătu la uşă. Ea întrebă prin uşă, uitându-se prin lentilă:

— Cine e? A!

O pauză.

— Stai un moment, să pun ceva pe mine.

Peste două minute îi deschise. Cezar îi căzu de gât şi o strânse la piept, cu o patimă deznădăjduită. Gabriela era în pijama de mătase, îmbăiată proaspăt, parfumată, cu mâinile şi faţa frăgezite cu creme; îl aşeză pe un scaun, şi-i strânse capul la pieptul ei. Cezar sufla greu, obosit.

— Săracul de el... Nici nu ştii ce grijă mi-a fost! Mi-era o frica pentru tine... Ce-a fost? Chestie cu cocoşei şi dolari? Aşa se spune în oraş...

Cezar dădu din cap, mut.

— Mi-a fost o frică să nu se găsească la tine ceva... teribilă... Ai cine să ţi le ţie? O persoană de încredere?

— O am pe nevastă-mea... E om de caracter, cu toate defectele ei...

Gaby Ionescu clipi din ochi:

---

[76] Devine gelos. *(fr.)*

[77] Gelos? După zece ani? A înnebunit? Gelos? *(fr.)*

— Lasă asta... Nevasta e nevastă: ea e prima persoană la care or să caute...

Îl mai mângâie şi-l mai giugiuli până-1 ameţi bine, dar când se trezi în el pofta, îl respinse:

— Du-te în baie, că miroşi a şoareci... Du-te, şi pe urmă vorbim...

Şi când îl auzi bălăcindu-se în baie, se duse iute şi fără zgomot la uşa ce da spre balcon, o deschise şi făcu un semn. Bobel Stoica, îmbrăcat în grabă, acolo în frig, cu cravata neînnodată şi şireturile de la pantofi dezlegate, dar cu pălăria în cap şi paltonul aruncat pe umeri, veni din balcon, trecu prin garsonieră şi ieşi; Gabriela închise uşa în urma lui, milimetru cu milimetru, apoi se întoarse şi se trânti pe pat.

Mai târziu, noaptea, îl întrebă iarăşi pe Cezar:

— Nu eşti imprudent? De ce nu laşi banii într-un loc sigur?

— Ce loc sigur? întrebă Cezar, care-o ţinea în braţe, şi era ameţit şi topit de dragoste.

— Nu-ţi spun la mine, fiindcă se ştie că trăiesc cu tine... dar de exemplu la mama... tata a murit, săracul, când erai tu la pension... dar la mama, nimănui nu i-ar trece prin gând să caute ceva; ea, femeie simplă, e în provincie, la Găeşti, are o căsuţă singură în curte...

— Ştii că ar fi o idee, murmură Cezar Lascari, şi o sărută: Fetiţa mea deşteaptă, şi care mă iubeşte...

Peste câteva zile, îi dăduse mai multe pungi de piele cu bijuterii, aur şi pachete de bancnote de o sută, ale Băncii Statelor Unite. Iar numaidecât după plecarea lui din garsonieră, Gaby Ionescu le luă într-o poşetă de voiaj, din piele de crocodil, mare ca un geamantan, se urcă într-un taxi şi le duse la Bobel Stoica. Le desfăcură împreună şi turnară conţinutul pe jos. Stăteau în genunchi, faţă-n faţă, şi turnau dintr-o mână într-alta briliantele şi monezile de aur, care începură să se rostogolească pe sub pat, sub fotolii, prin colţuri. Atunci se apucară să le adune şi să le facă la loc, fişicuri de metal galben şi grămăjoare cu sclipiri şi fulgerări albe-albăstrii, şi în toate irizările curcubeului.

— Mama lor de ciocoi, zise cu o răbufnire de invidie sălbatică Bobel Stoica, simţindu-se, în felul lui şi pentru prima şi ultima oară în viaţă, socialist. Uite ce putrezi de bogaţi erau... Şi noi, să trăim şi să ne uităm!... tu-vă muma-n c...!

VII

Într-o zi pe la sfârşitul iernii 1948-1949, Alexandra Lascari se întorcea acasă cu un fileu în mână. Fileul era plin cu cartofi mici şi în parte degeraţi, iar mâna care-1 ţinea era obosită, aspritä de spălat vase şi rufe, înroşită de frigul care pătrundea prin spărturile unei mănuşi uzate şi descusute.

Alexandra încărunţise mult în iarna aceasta, faţa îi obosise, pielea de sub bărbie i se lăsa; trupul ei mare şi frumos devenise greoi, privirea viorie îi era acuma ştearsă, fără strălucire, pierdută în gol. Mergea în neştire pe străduţele acelui cartier vechi, năpădit de prăvălioare, de tarabe, de vânzători în aer liber, şi unde se vindeau pantofi vechi desperecheaţi, obiecte de tinichea ruginite care nu se putea ghici la ce folosesc, stofe tocite ce fuseseră cândva perdele sau halate, ori amândouă una după alta; lămpi vechi, becuri arse, cuşti de şoareci; cartierul mirosea a rânced, şi a stătut, şi a închis, a sărăcie şi a bazar pentru săraci; deasupra lui se înălţau în aerul rece şi cenuşiu turlele bisericilor zidite de boierii Văcăreşti, şi Pârşcoveni, şi Grădişteni, şi Cozieni, şi de vechii starosti de bresle, cu desăvârşire morţi şi nimiciţi de uitare. Alexandra umbla aplecată spre stânga, ca să cumpănească greutatea fileului cu cartofi din mâna dreaptă, care i se părea că i se rupe din umăr. Îi venea să plângă de oboseală, şi-i era frig. În faţa unui magazin stătea un şir negru de oameni care se înghesuiau unul într-altul, toţi cu ochii spre uşa prăvăliei unde doi-trei bărbaţi congestionaţi se sufocau, vrând să intre în acelaşi timp, şi urlând unul la altul, cu ochii ieşiţi din cap, lucruri neînţelese. Alexandra se apropie de capătul cozii şi-o întrebă pe o bătrână cu o broboadă de lână împletită şi cu faţa cenuşie:

— Ce se dă?

Şi făcu semn cu bărbia spre uşa prăvăliei.

— Nu ştiu, maică. Mi se pare că peşte sărat, zise bătrâna, apoi îl împunse cu o gheară uscată pe un bărbat care stătea în faţa ei:

— Nu ştii ce se dă, domnule dragă?

Omul, cu mâinile în buzunarele paltonului şi cu o bască trasă pe sprâncene, dădu din umeri încruntat, cu o furie stătută, clocită:

— Habar n-am... Orice s-ar da, bine că se dă...

Şi stătu mai departe, cu măselele strânse şi capul între umeri, vânăt de frig şi coclit de furie. Baba nu zise nimic, şi urmă să stea şi ea, cu o răbdare mecanică. Scoase un ghem şi nişte ace din buzunar şi începu să împletească un ciorap. Alexandra rămase acolo, ultima din coadă, fără să ştie nici ea de ce, amorţită, fără gânduri. O femeie legată la cap cu o cârpă se apropie şi întrebă:

— Ce se dă aici, tovarăşă?

— Nu ştiu, zise Alexandra. Mi se pare că nişte peşte sărat.

— Peşte sărat, cârâi afirmativ baba cu ciorapul, deşi între timp nu aflase nimic în plus, care s-o întărească în credinţa ei.

— Peşte sărat? zise femeia, şi-şi luă rândul după Alexandra.

Mai veniră câteva persoane; dar Alexandra nici nu le luă în seamă, şi stătu acolo, fără gânduri, cu creierul din ce în ce mai vid, cu sufletul din ce în ce mai pustiu, până se trezi la nişte răcnete.

— Nu mai e! Înţelegeţi odată, tovarăşi: nu mai e! Ce vreţi să facem noi? strigă din răsputeri din uşa prăvăliei un tânăr în halat alb mototolit şi murdar.

Mulţimea înţelese greu; unii întrebau, încăpăţânaţi:

— De ce nu mai e? Să spună de ce nu mai e!

— Ce să spuie? Nici ei nu ştiu. Dacă nu mai e, nu mai e, zise cu oarecare bună dispoziţie un om gras şi roşu, făcându-şi loc printre ceilalţi.

El fu primul care se rupse din coadă; după el, se risipiră toţi, care încotro. Alexandra vru să-şi ridice sacul cu cartofi de jos, dar dispăruse. Rămase o clipă zăpăcită, fără să înţeleagă. Era singură pe trotuarul pustiu. În faţa ei, băieţii din prăvălia goală trăgeau cu zgomot obloanele de tablă ondulată.

Îi furase cineva sacul. Îi furase cineva cartofii. Îi găsise aşa de greu, îi plătise cu banii luaţi pe vânzarea unui covor, şi acuma nu-i mai avea. Nu va avea ce mânca, acuma la prânz, până nu vinde iarăşi ceva, şi nu găseşte, cine ştie unde, şi când, şi cât de greu, nişte cartofi. Ar fi putut izbucni în plâns de disperare. Şi totuşi, ciudat, îi părea şi bine, într-un fel. Scăpase de greutatea aceea care-i smulgea braţul din umăr. Respiră uşurată şi se-ntoarse spre casă, ceva mai sprintenă.

La a doua arestare a lui Cezar, care se afla şi acuma la închisoare, fusese scoasă din casa de pe şoseaua Jianu şi trebuise s-o părăsească într-o jumătate de oră, cu câteva geamantane. Se refugiase la nenea Şerbănică, în casa bătrânească din Culmea

Veche. Iar acum, în iarnă, fuseseră scoşi şi de aici, şi se adăpostiseră în grabă în podul clădirilor dărăpănate din fundul curții (fostele odăi ale slugilor, bucătării, spălătorii şi grajduri), pe care Şerban Lascari le închiriase prin 1946 şi le despărțise cu un gard de casa cea mare. Acuma, clădirea de cărămidă şi tencuială, cu turnulețe în dezgustătorul stil romantic al Europei burgheze, din 1850, clădirea cu peron şi ferestre înalte, *à la française,* era văruită proaspăt, cu ferestrele spălate şi văduve de perdele; din tavane atârnau fire electrice cu câte un bec la capăt; pe fațadă, deasupra intrării, scria *U.F.D.R. Organizația Sectorului,* şi deasupra *Trăiască Republica Populară Română.* Locuitorii căsuțelor din fundul curții intrau printr-o portiță laterală şi printr-un culoar între două garduri de scânduri. Pe-aici trecu, înghețată şi obosită, Alexandra Lascari, în blana ei de castor care fusese foarte frumoasă, dar începuse să se dărăpăneze, să arate pielea pe unde se tocise blana, şi era prea scurtă pentru moda anului 1949. Dar Alexandrei nu-i păsa de modă; era obosită, îi era frig, şi voia să doarmă, să scape dintre scândurile astea cenuşii, de străzile cenuşii, de sub cerul cenuşiu şi înghețat, în neştirea somnului.

De la fereastra la care se arătau uneori, acuma o sută de ani, ochii de văpaie sumbră şi fețişoara palidă şi trufaşă a Davidei Cozianu, o funcționară cu aerul plictisit, fardată prost şi prea mult, o privi cu nepăsare pe nepoata Davidei, Alexandra Cozianu, cum intră în căsuța cu tencuiala căzută, care fusese, odinioară, spălătoria.

Alexandra începu să urce scări în întuneric – nu se instalase aici niciodată un bec electric – apoi, undeva sus sub acoperiş, în beznă, bătu într-o uşă. O întrebă un glas proaspăt şi limpede:

— Cine-i?

— Sunt eu, Lena, deschide.

Uşa se deschise asupra unei înghesuieli nemaipomenite de obiecte urcate unele peste altele, până-n tavan. Fotoliile Ludovic al XV-lea cu trandafiri sculptați în lemnărie, şi cu tapiseria înfățişând trandafiri şi flori de câmp, erau întoarse cu picioarele în sus, puse pe lăzi, încărcate cu covoare făcute sul, lămpi de bronz cu brațele strâmbate, cârpe vechi a căror întrebuințare nu se putea ghici; poleiala lemnului şi a bronzurilor era roasă, acoperită de un strat gros de praf şi murdărie; tavanul de unde atârna un bec solitar, galben de murdărie şi de urme de muşte, era lepros,

plin de pete de umezeală; iar bicicleta Lenei era sprijinită de o oglindă mare de cristal cu un cadru de porțelan prețios de Meissen, cu amoraşi, trandafiri, frunze, ghirlande, arcuri şi săgeți, făclii şi capete zâmbitoare, totul plin de praf, spart pe alocuri, şi oglinda însăşi, cu formele ei întortocheate şi baroce, crăpată de sus până jos. În această îngrămădeală prăfuită şi ciudată care ar fi putut îmbolnăvi o minte sănătoasă, Lena, după ce-i deschise maică-si, se aşează iarăşi pe o ladă, cu mâinile pe genunchi, cu fața în sus şi un zâmbet feciorelnic, dar viclean, ascultând ce-i spunea un tânăr aplecat asupra ei şi rezemat cu umărul de cadrul aurit (cu aurul jupuit şi lemnul rupt) al portretului logofătului Dimitrie Cozianu, cu işlic negru şi anteriu liliachiu îmblănit cu samuri *sibiriotica.* Tânărul spuse „sărut mâna" şi nu-i dădu nicio atenție Alexandrei. Avea o haină scurtă de pânză verde ca măslina, căptuşită cu blană de oaie vopsită cafeniu, din cele pe care le-au lăsat prin Bucureşti militarii din misiunea Statelor Unite prin 1944-47. Era tuns scurt, aşa încât părul să-i stea pe țeastă ca o creastă de cocoş; şi-i vorbea Lenei cu gravitate:

— ... Dacă era inteligent, în loc să ție balonul ca un prost pân-a venit Nicky, *să-l placheze la picioare,* făcea o *fenta, pasa băşica mai* departe lui Nelu şi lui Dodi... De ce râzi? întrebă el deodată, bănuitor.

— Nu, de nimic... mă gândeam...

— La ce te gândeai?

— Mă gândeam că te-am văzut ieri cu *o piele* pe stradă; tot aşa o vrăjeşti şi pe ea?

— M-ai văzut cu *o piele...* ei şi? mormăi tânărul jignit. Parcă eu nu te-am văzut de-atâtea ori cu un *os* la Nestor şi mi-am ținut gura...

— *Gentlemanlike*[78], râse Lena.

În vremea asta Alexandra Lascari îşi atârnase blana în cuier şi trecuse în odăița unde locuia ea cu Lena. Nu mai auzi ce-şi spun cei doi. Se gândea: „Ce fragedă e, ce tânără, ce fericită... Tinerețea învinge totul; senini, fără griji, chiar când împrejurul lor se dărâmă lumea... O invidia pe fiică-sa. Avea s-o țină minte multă vreme, cum şedea acolo, pe ladă, cu bicicleta rezemată de un fotoliu aurit în tapiserie de Aubusson întors cu picioarele în sus,

---

[78] Maniere de gentleman *(engl.)*

şi cum zâmbeşte copilăros, suav şi viclean, cu gura fardată şi feţişoara subţiată de când se făcuse fată de şaptesprezece ani şi nu mai era copilul bondoc şi nebun după jocuri cu mingea din 1944 sau 45. Lena pe ladă, subţire şi cu privirea vicleană, de femeie, şi totodată naivă, de copil, zâmbind cu dinţii albi, şi tânărul sportiv aplecat deasupra ei, cu cotul rezemat de cadrul portretului celui vechi – aşa avea să şi-o aducă aminte, se gândea Alexandra făcând focul în soba de tuci. Pereţii erau uzi. La ultima ploaie de toamnă se stricase undeva acoperişul şi pete mari, întunecate, mânjeau zidurile. Din odaia de alături se auzi o tuse slabă, înăbuşită. Alexandra se ridică după ce izbuti să-şi facă focul, şi se duse să bată în uşă, apoi intră.

— Cum îţi mai e, nene Şerbănică?

Şerban Lascari şedea într-un fotoliu tocit, învelit cu o pătură fină care fusese albă, dar acum ajunsese cenuşie-gălbuie. În odaie era lumină puţină, mobilele de preţ luceau tainic şi întunecat prin colţuri, covoarele roase şi prăfuite de pe jos erau stinse, roşu mort, verde veşted. Bătrânul era mai gârbov, palid, cu veşnica-i bărbuţă albă ascuţită şi cu mâinile încrucişate pe pântece; vorbea cu nevastă-sa, aproape neschimbată, cârnă, bună, liniştită, răbdătoare, dar care începea să încărunţească înainte de vreme; şi cu doamna Hrisoverghi, legată sub falei şi pe frunte cu bandajele ei de cauciuc menite să-i suprime zbârciturile, îşi lega un şorţ mare peste halatul ei de casă, şi-şi trăgea nişte mănuşi vechi pe mâini.

— Cum îţi mai e, nene Şerbănică? întrebă Alexandra intrând.

— Nu mi-e bine... îmi simt mereu gâtul strâns... mi-e greu să înghit... Cred că nu-i pot înghiţi pe comunişti, şi de aceea mi s-a strâns gâtlejul... *Avouez aussi qu'il avait de quoi, la pilule était bien forte...*[79]

— *Et amère oh là là!*[80] exclama doamna Hrisoverghi printre dinţi din pricina bandajului; Alexandra, vino să facem de mâncare. Ai adus cartofii aceia?

Alexandra şovăi o clipă; îi era frică să nu izbucnească o scenă, să nu-nceapă să plângă bătrânii; dar o salvă o bătaie în uşă.

— *Doamna* Lascari... acasă sunteţi? întrebă prin uşă vecina şi,

---

[79] Recunoaşte că aveam de ce, hapul era greu de înghiţit... *(fr.)*

[80] Şi amar *(fr.)*

la răspunsul Alexandrei, intră.

O femeie brună, fardată, într-un halat nou şi cochet de stofa ieftină; părul vopsit în negru lucios, genele „făcute", unghiile purpurii, un lănţişor subţire cu o cruciuliţă la gât, cercei de briliante purtaţi la halat: asta era doamna Buznea, soţia unui inginer, director de întreprindere a statului, mutat de curând din provincie la Bucureşti, care, până să-şi găsească o locuinţă potrivită, ocupa odăile servitorilor din dosul casei celei mari şi le transformase în apartament, având bucătăria comună cu familia Lascari îngrămădită în vechea spălătorie.

— Ah, mă scuzaţi că vă deranjez... Bună ziua, doamnă Lascari, bună ziua, doamnă Hrisoverghi.

— Bzon, mormăi printre dinţi, strânsă de bandaj, doamna Hrisoverghi.

— ... Bună ziua, domnu Lascari. Cum mai staţi cu sănătatea? *Vous montrez bien.*[81]

— Ah, da? Mă bucur... mulţumesc, zise Şerban Lascari înveselit. *Je montre bien, en effet. Je montre bien au visage, n-est-ce-pas?*[82] întrebă el amabil şi perfid.

Doamna Hrisoverghi zâmbi cu fălcile strânse, Alexandra surâse palid, iar doamna Buznea, fără să înţeleagă, urmă: *Doamna* Lascari (cu acea timiditate şi falsă delicateţe mic-burgheză care nu îndrăzneşte să se adreseze direct şi articulat „doamnă cutare", sau „tovarăşă cutare", ci i se adresează indirect: *„doamna* cutare", „tovarăşul cutare"), a venit un domn care vă caută.

— Un domn? Cine e?

— Nu ştiu...

Alexandra ieşi; în odaie o aştepta un bărbat înalt şi spătos, brun şi cu faţa măslinie, cu o barbă din acelea albăstrii, care niciodată nu sunt bine rase, şi ochii cu corneea gălbuie, mobili, iscoditori şi ieşiţi din cap; tot omul era mare şi umil, unsuros şi mieros, viclean şi naiv, ca un hamal din Bassora în *O mie şi una, de nopţi;* oriunde ar fi fost, în orice costum sau împrejurare, părea că poartă pe umăr un covor invizibil, făcut sul, şi între degete un şirag de mătănii la fel de invizibile, de rostit după ele rugăciunile bisericii gregoriene.

---

81 Arăţi bine (incorect), *(fr.)*

82 Arăt bine, într-adevăr. Arăt bine la faţă, nu-i aşa? (incorect) *(fr.)*

— Sărut mâna, doamnă.

— Bună ziua, domnule Şahnabadzian.

— *Am* un domn de la o legaţie... cumpără covoare, mobile, orice... Dă preţ bun, mai bun ca la Talcioc.

— Vino să-ţi arăt ce mai avem, zise Alexandra, şi-i arătă drumul.

Domnul Şahnabadzian intră şi salută pe toată lumea, uitându-se însă în acelaşi timp la covoare, mobile şi tablourile de pe pereţi cu o unică, rapidă şi totală privire.

— Asta aş vrea să vând, zise Alexandra.

Misirul se aplecă, luă un colţ de covor între palmele-i gălbui şi-l frecă uşor. Murmură, impresionat, uitând româneşte dintr-odată, şi scoţând sunetul *Kh* de undeva din fundul nasului şi din gâtlej:

— Asta Kherassan estem, bre!

Citi inscripţia cu litere arabe din capul covorului, apoi se ridică:

— Cât să spun că aţi cerut dumneavoastră?

Alexandra se uită la socru-său, la Marion Lascari, la doamna Hrisoverghi. Nu ştiau niciunul. Doamna Buznea privea scena cu ochii aprinşi de lăcomie.

— Cereţi două mii de lei, zise şovăind domnul Şahnabadzian.

— Cum? Cea mai mică leafă e de şase mii de lei, şi dumneata vrei să dăm un covor din veacul al XVII-lea pe două mii? Pe trei-patru dolari? întrebă gâtuit domnul Lascari.

— Aşa sunt preţurile, zise Şahnabadzian ridicând din umeri. La Talcioc primiţi şi mai puţin...

— Bine, dar clientului dumitale nu-i e ruşine să cumpere cu câţiva dolari aşa ceva? întrebă iar Şerban Lascari şi începu să înghită greu: îl durea gâtul.

Misitul zâmbi, umil, tuciuriu şi subtil, plin de o resemnare străveche:

— Ruşine... De ce să-i fie ruşine? Face o afacere. Credeţi că sunt boieri? Şi ei sunt tot...

Nu încheie, ci dădu din umeri, cu un gest, arătând ceva în aer, ceva ce era mai jos decât umărul lui apăsat de-a lungul anilor de mii de covoare făcute sul.

— Vă dau eu două mii cinci sute, zise în şoaptă doamna Buznea la urechea lui Marion Lascari.

Ochiul gălbui-cafeniu al misitului trecu pe deasupra lor fără să se oprească, dar domnul Şahnabadzian vorbi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat:

— Eu o să cer trei mii; să vedem cât oferă el.

— Mulțumesc, domnule Şahnabadzian, spuse cu căldură Alexandra, care nu observase nimic.

Misitul salută, înclinându-se adânc în toate direcțiile, şi uitându-se în acelaşi timp în toate colțurile odăii, cu aerul de-a face mintal un inventar complet, apoi ieşi, memorizând fără îndoială ce văzuse, pentru alți clienți viitori. Dar în clipa când Alexandra era pe punctul să-nchidă uşa după el (Lena şi cu tânărul ei stăteau mereu de vorbă unde-i lăsase), se trezi față-n față cu o umbră cu doi ochi lucitori în întunericul coridorului muced şi fără bec. Se dădu îndărăt, speriată:

— Cine eşti dumneata? Ce cauți?

Fără a aştepta să fie poftit, un om în haine peticite, gălbejit, slab, cu pieile atârnându-i sub gât, intră şi închise uşa după el.

— Aş vrea să vorbesc cu doamna Lascari, murmură el uitându-se bănuitor şi temător în juru-i.

— Eu sunt... Ce pofteşti dumneata? Omul se uită la cei doi tineri, apoi suflă:

— Cu dumneavoastră personal...

Alexandra şovăi o clipă, apoi îl pofti în odaia ei şi-a Lenei. Omul o urmă uitându-se cu o lăcomie ciudată la obiectele îngrămădite unele peste altele în coridor şi la mobilele din odaie. Căutătura lui iscoditoare avea ceva din a lui Şahnabadzian, dar pe când a misitului era profesională şi oarecum ştiințifică, a acestuia era hulpavă, avidă, înfometată. La fel se uită şi la Alexandra Lascari, din cap până-n picioare; Alexandra simți pentru întâia oară de multă vreme, şi în chip neplăcut, că e femeie.

— Dați-mi voie să mă prezint: avocat Alexandrescu.

Îi luă mâna cu forța şi i-o sărută.

— Vin de la puşcărie, zise el, ținându-i mâna şi privind-o cu lăcomie. Am să vă transmit din partea soțului dumneavoastră că e bine sănătos, şi că are nevoie să-i trimiteți bocanci, ciorapi groşi de lână şi bani... El mi-a cerut să nu vă las să aflați, dar mă simt obligat să vă spun... o duce prost cu plămânii...

Şi se împunse cu degetul în coastele-i slabe peste care flutura haina rămasă prea largă. Alexandra, speriată, zăpăcită, răspunse:

— Vă dau... Am nişte bocanci pe care-i punea el la vânătoare... şi şosete groase... dar n-am bani, am vândut ieri ceva şi am avut o pățanie, încât... dar aş putea...

— Nu face nimic... lăsați... Mă pot ocupa eu să vând ceva, şi

trimit eu direct... am legături cu cine trebuie, acolo...

— Bine, dar doctorii? Nu-i trebuie ceva? Streptomicină, vitamine...

— Astea o să le trimiteți odată cu bocancii; vă dau eu adresa, unde mă găsiți pe mine mâine şi poimâine... dacă nu preferați să vin eu, zise repede domnul Alexandrescu, aplecându-se şi începând să înfăşure un covor de pe jos.

— Ce... ce faceți?

— Nu vreți să-l vindeți? Mă ocup eu... nu trebuie să vă mai obosiți...

Era atât de ostenită de toate, de toți, şi de ea însăşi, încât oftă:

— Bine, ocupați-vă dumneavoastră... Dar să ştiți că-i un covor foarte scump, un Ferahan adus de la Constantinopol de un prieten al nostru.

Prietenul fusese domnul Emanoil Buzescu, ministru al lui Carol I pe lângă înalta Poartă, care fusese găsit în fotoliu, cu un număr din *Figaro* pe genunchi, la pagina unde text, fotografii şi desene descriau vizita țarului Nicolae Îl la preşedintele Republicii Franceze. Se uita fix la pozele cu căleşti pline de cucoane cu umbreluțe, rochii cu volane şi pălării mari, de domni cu joben şi militari cu fireturi, egrete, trese şi eghileți. Murise.

— Da, da... un Ferahan... Mâine vin eu pe la dumneavoastră cu banii; dacă vreți să vă notați adresa mea, pentru bocancii aceia...

— Stați un moment: vi-i dau acuma, că ştiu unde sunt... Dar ce-are cu plămânii? Are febră? Are...?

— Scuipă sânge, doamnă, zise celălalt brutal.

Alexandra cotrobăia printr-o ladă; îi tremurau mâinile. Săracul Cezar! Lui, căruia-i plăcea atâta confortul, baia lui caldă, mâncărurile lui preferate, Armagnac-ul după-masă, la o havană... şi acum... Îi era milă de bărbatu-său, ca de o ființă străină, plăpândă şi neputincioasă. Găsi bocancii şi şosetele de lână şi i le dădu lui Alexandrescu. Acesta plecă repede:

— Nu uitați: strada Sapienței, 11 bis, etajul patru... întrebați de mine, o să vi se deschidă, zise el misterios şi plecă, după ce-i mai sărută mâna o dată, cu sila.

Alexandra închise uşa în urma lui şi se-ntoarse, tulburată şi tristă. Lena râse:

— E un *flirt* de-al tău, mămicule?

— Ia nu vorbi prostii...

— Păi te-am auzit că-i acorzi un rendez-vous... şi holba la tine

nişte ochi...

Râdea, ca şi tânărul în canadiană ca măslina. Alexandra fu cât pe ce să-i spuie ceea ce aflase despre tatăl Lenei, dar se stăpâni şi intră fără un cuvânt.

Înăuntru, în lipsa ei, doamna Buznea, care voise să cumpere ieftin covorul de Horassan, spusese:

— Vai, nu pot să vă spun ce rău îmi pare când văd că trebuie să vindeți...

Domnul Lascari, nevastă-sa şi doamna Hrisoverghi nu spuseră nimic.

— Câte trebuie să suferim şi noi, zise doamna Buznea, al cărui soț avea leafă mare şi maşina întreprinderii. Câteodată stau şi visez la momentul când o să stau cu o mulțime nesfârşită în Piața Palatului, şi să cânt *Trăiască Regele.* Când te gândeşti că a trebuit să plece, săracul... şi n-a trecut de atunci decât un an...

— Acest sentiment vă onorează, zise domnul Lascari. Şi eu parcă aş cânta ceva, o melodie oarecare, pentru rege; îl stimez mult: a moştenit ce e mai bun din întreaga dinastie: accentul lui Carol I, strălucirea intelectuală a lui Ferdinand I, iar de la Carol al II-lea, caracterul ferm, leal, generos, sincer şi duşman al vărsării de sânge.

— Nu-i aşa? întrebă doamna Buznea. Şi ce tânăr şi frumos e, săracul...

— Doamnă – zise Şerban Lascari, cu mâinile pe burtă – nu el, şi nu strămoşii lui, ci strămoşii *noştri* au făcut țara cum e – iar el a plecat, pe când noi am rămas...

— Aveți dreptate, spuse femeia cam încurcată; în fond, dumneavoastră poate că ați iubit țara prea mult...

— Iubeşti ce e al tău, zise bătrânul. A fost a noastră, şi am iubit-o. Acuma nu mai e a noastră; nu văd de ce-aş iubi-o...

Şi se răsuci în fotoliu, cu mâinile la gât.

— Te sufoci? întrebă speriată doamna Lascari.

Doamna Buznea, care se simțise deodată micşorată, străină, într-o lume mare, dură şi necunoscută, căreia-i aparțineau oamenii aceştia, se retrase; pe când cobora treptele în întuneric, se gândea: „Mama voastră de ciocoi". Acasă însă îi veniseră două prietene în vizită; şi, după ce se sărutară atingându-se numai cu obrazul şi se aşezară să joace *rummy* cu pietre, doamna Buznea începu:

— Spunea adineauri Marion Lascari...

— Care Lascari? întrebă una din prietene, mai naivă.

— Cum, dragă; sunt cunoscuți; sunt *aliați* (doamna Buznea auzise vorba asta în gura bătrânei Hrisoverghi) cu toată lumea şic: cu Cantacuzineştii, cu Brâncovenii, cu Ghiculeştii, şi aşa mai departe.

— Credeam că bărbatu-tău e membru de partid, zise altă prietenă, verde de invidie.

— Treaba lui, răspunse dezinvolt doamna Buznea. El cu relațiile lui, eu cu ale mele.

VIII

În strada Sapientei 11 bis, nu exista niciun al patrulea etaj. Alexandra Lascari sună la toate etajele şi întrebă. Întrebă şi la subsol, unde erau de asemenea locuințe. Nimeni nu cunoştea un avocat Alexandrescu.

Se-ntoarse acasă zăpăcită, neştiind ce să creadă, şi-i povesti lui Marion Lascari:

— *Mais il t'a flouée, ma pauvre petite!* exclamă cu milă franțuzoaica. *Peut-on être confiant à ce point!*[83]

— Nu se poate... Cine ştie... am înțeles eu greşit... Eram speriată, îmi părea rău de bietul Cezar, n-am notat bine adresa! Trebuie să vie într-una din zilele astea, să-mi spuie ce-a făcut cu covorul, dacă l-a vândut, dac-a trimis banii...

Marion dădea din cap cu compătimire:

— Cum vrei, dar nu-i spune nimic lui Şerbănică, e destul de obosit şi-aşa, se simte destul de rău, cu laringita asta care nu-i mai trece...

Peste o zi, încă nu apăruse nimeni. A treia zi, nimic. A patra, dimineața devreme (era o dimineață friguroasă, posomorâtă, sură), cineva bătu tare în uşă. Alexandra se trezi şi se uită la Lena. Fata dormea, cu o mână sub obraz, ca un copil. La mişcarea Alexandrei, se ghemui spre ea şi întinse mâna prin somn, o puse pe maică-sa, fără putere, cu palma deschisă, şi rămase aşa. Alexandra simți că i se topeşte inima în piept, şi-i

---

[83] Dar te-a păcălit, fetițo dragă!... Cum poți fi în aşa hal de încrezătoare! *(fr.)*

dădură lacrimile în ochi.

— Fetița mea mică, şopti ea.

Afară, o nouă bătaie zgudui uşa. Alexandra sări din pat, îşi îmbrăcă halatul şi se duse să deschidă: era sigură că e Alexandrescu. Dar rămase împietrită. În faţa ei era Cezar, cam gârbov, foarte slab, în nişte haine ponosite, tocite, peticite, vânăt de frig. Alexandra îi căzu de gât şi de-astă dată chiar izbucni în plâns; pe când plângea, cu faţa pe pieptul lui, simţea mirosul urât, de şoareci, al hainelor. Niciodată nu mirosise aşa Cezar, la cele două întoarceri de la închisoare de până atunci.

— A fost greu? Hai, vino, vino în casă...

Şi-l trase în coridorul plin de mobile, unde lămpi de bronz, oglinzi cu cadrul de porţelan şi tablouri, din care câteva sparte, zăceau unele peste altele. Cezar se uita împrejur, dar părea neatent, preocupat, nervos.

— Cum ţi-e sănătatea? Ai febră? E adevărat c-ai scuipat sânge?

El o mângâia pe cap, cu gândul într-altă parte; dar când o auzi ce spune, se-ntoarse spre ea, mirat:

— Care sânge? N-am nimic! De unde ţi-a venit să mă-ntrebi?

— A venit un om care-a stat cu tine la închisoare... spunea că suferi de plămâni...

— Care? Cum îl cheamă?

— Alexandrescu. Un avocat.

— Vreun escroc... Era un Alexandrescu acolo, colonel de stat major... şi e acolo şi-acuma. Te-a minţit. N-am nimic.

Şi intră, fără să mai vorbească de asta. Alexandra îl urmă, îi lăsă s-o strângă în braţe şi s-o sărute pe fiică-sa şi bătu în uşă ca să le spună bătrânilor că a venit Cezar.

Cezar însă părea ciudat, încordat, cu ochii aţintiţi în gol, cu gândul fixat asupra unui lucru pe care încerca să şi-l aducă aminte, sau să-l înţeleagă, şi nu izbutea. Câteva zile fu aşa. Abia se odihni, în prima zi, şi îndată plecă în oraş, de unde se-ntoarse după un ceas sau două. A doua zi, la fel. Începu să iasă şi de două ori pe zi, şi de trei ori; se-ntorcea de fiecare dată după un interval de timp mereu acelaşi.

Se ducea la Gaby Ionescu. Şi în prima zi, tot acolo fusese mai întâi; găsise uşa încuiată, nimeni nu-i răspunsese la sonerie, bătuse zadarnic. Vecinii de palier, treziţi din somn la ora aceea când afară încă era noapte, deschiseră şi-l priviră uimiţi şi bănuitori, cu ochii cârpiţi de somn. După prima spaimă, înţelese

că Gabriela e plecată (de bună seamă la părinții ei, la Găeşti). Veni s-o caute în fiecare zi de două ori: trebuia doar să se întoarcă din oră în oră. Învăța pe de rost orariul trenurilor care veneau la Bucureşti dinspre Găeşti, şi cam la un ceas după sosirea fiecăruia, el se înființa la Gabriela şi suna. Suna prelung, insistent. Apoi aştepta, cu inima strânsă.

Nimic. Suna iar. Se întâmpla să coboare cineva pe scări şi să se uite curios la omul acesta care stătea împietrit în fața unei uşi, aşteptând să se deschidă.

De fiecare dată, era în zadar. Cam într-a doua sau a treia zi, Cezar vorbi cu portarul. Plecase de mult Gabriela? Plecase singură?

— A plecat de două săptămâni conița Gaby... Nu, a fost un domn care i-a dus bagajul... Foarte puțin bagaj...

După aceea, Cezar veni să-l întrebe iar, amănunte, preciziuni:

— Părea că are vreun necaz, vreo grijă? Părea veselă?

— De... cum să vă spun? Da, parcă avea o grijă, dumneaei...

— Dar domnul... cum era? Semăna cu dumneaei? Era vreo rudă, ceva? întreba Cezar, simțind că roşeşte.

Omul îi evită privirea:

— De... cum să vă spun? Nu m-am uitat...

Cezar îi dădea un bacşiş bun (o pusese repede pe Alexandra si-i vândă covorul de Kherassan lui Şahnabadzian), şi pleca, cu capul în piept. Portarul blocului se uita lung după el, dădea din cap, băga banii în buzunar şi-şi relua lectura gazetei, întreruptă pentru Cezar.

În acele vreo două săptămâni după ce ieşise de la închisoare, Cezar fu în casă tăcut, nervos, neatent la nimic, absent, iar cu prietenii şi cunoscuții cu care se întâlnea, vorbăreț şi neliniştit; revenea mereu, cu cele mai neînchipuite întorsături, la ce voia să ştie:

— Şi că vorbeam de puşcărie... Ascultă, monşer... Absolut confidențial, între prieteni: ştii că biata Gabriela Ionescu, actrița, a fost cofrată?

— Cum? Ce vorbeşti? Da de ce, frate? se mira celălalt cu ochii mari.

— N-am idee... Au înnebunit şi comuniştii ăştia... au înnebunit. Cum, nu ştiai de biata Gaby?

— Deloc! Nici nu cred... decât fiindcă-mi spui tu, care trebuie să fii doar bine informat – craiule!

— Crai, pe naiba, mormăia preocupat şi nemulţumit Cezar Lascari.

Tot nu aflase. Tot nu ştia nimic. Nimeni nu auzise de o arestare a Gabrielei; toţi se mirau; când spunea câte unul „am auzit şi eu ceva", Cezar îl întreba de la cine, şi-şi dădea repede seama că firul pornea de la el.

În sfârşit, se-mplinise o lună de la plecarea Gabrielei de-acasă, şi Alexandra dormea cu Cezar în patul în care dormise cu Lena până la sosirea lui. Pe Lena o adăpostiseră la un prieten, medic celebru, profesor la facultate şi academician, căruia Oficiul de închiriere îi respectase locuinţa. Iar ei dormeau împreună, Cezar făcea dragoste cu Alexandra cu o înverşunare tristă şi dureroasă, iar Alexandra îşi făcea datoria de soţie cu o nepăsare obosită şi pasivă, dându-şi seama că bărbatul ei îi e străin, că suferă, şi suferă din pricina unei femei. Până într-o noapte când, pentru că dormea uşor, se trezi simţindu-1 că se zguduie tot. Deschise ochii şi ascultă. Cezar plângea înăbuşit, amar, cu sughiţuri, cu capul înfundat în pernă. Alexandra nu văzuse niciodată un bărbat plângând, şi mai ales nu în felul acesta, ca o femeie sau ca un copil; îi îngheţă trupul de o groază ciudată, amestecată cu repulsie, milă, scârbă şi frică. Îngână abia auzit:

— Cezar... Ce ai? Ce s-a întâmplat?

— Lasă-mă... nimic... lasă-mă... şopti el gâtuit, şi se-ntoarse pe partea cealaltă, cu spatele la ea.

Alexandra nu spuse nimic, dar nu mai izbuti să adoarmă până dimineaţa. Îl auzi cum se linişteşte, cum oftează amar, cum i se domoleşte şi i se răreşte respiraţia, semn că adoarme; mai târziu îl auzi gemând dureros prin somn, şi bâiguind năclăit cuvinte de neînţeles. Ea rămase nemişcată, întinsă, îngheţată de tulburare şi de groază. Ştia de mult că sunt străini unul de altul. Dar nu *simţise,* nu văzuse. Acuma, însă, da. Durerea lui, suferinţa lui îi erau necunoscute; viaţa lui adevărată, cea care-i dădea bucurii şi suferinţe, era străină de ea, era alta, necunoscută. Şi atunci? Ce era de făcut? „Doamne, cum am ajuns aici? Doamne sfinte, cum am ajuns aici? Ce s-a întâmplat cu noi?" se întreba Alexandra Lascari cu spaimă. Şi aşa fusese toată viaţa; numai că acuma, în sfârşit, simţise. Bogăţia şi luxul învăluiseră totul în vată, topiseră totul într-un abur; dar lucrurile tot aşa stăteau, adevărul fusese toată vremea tot adevăr, deşi neştiut, realitatea tot realitate, deşi ignorată. Şi parcă ea, ea, Alexandra, când plecase Ionel?...

Atunci îi veni prima bănuială. A doua zi întrebă pe câteva din prietene, care, văzând-o că ştie, îi mărturisiseră: da, Cezar ajunsese de basm în tot oraşul cu disperarea în care-1 aruncase dispariția Gabrielei Ionescu; oamenii râdeau de el, sau îl compătimeau, văzându-1 în ce hal şi-a pierdut mințile pentru ea; de două săptămâni se aflase (se comunicase la radio, – la un post american sau francez) că o cunoscută artistă din Bucureşti fugise din România comunistă şi ajunsese la Viena şi apoi la Paris, după nenumărate peripeții, însoțită de fratele ei, care frate, se ştia în Bucureşti, nu era altul decât peştele ei, Bobel Stoica, pramatie cu renume în lumea localurilor de noapte şi a curselor de cai; şi în sfârşit i se făcuse milă cuiva de Cezar, sau fusese dimpotrivă destul de nemilos ca să-i spuie.

Alexandra se-ntoarse acasă şi nu arătă cu nimic că ştia. Cezar era absent, cu creierii tulburi; răspundea alăturea cu drumul, nu auzea ce i se spune, stătea prostit, cu ochii în gol. Alexandrei îi era milă de el. „Bine că o am pe fetița asta", se gândea ea, uitându-se la Lena, care mânca repede, cu nasul în farfurie şi cu părul tăiat scurt, căzându-i peste ochi în şuvițe lucioase.

— Ce înghiți aşa, pe nerăsuflate, hapleo? Unde te grăbeşti? o întrebă ea pe Lena, zâmbind fără voie de-atâta sălbăticie copilăroasă.

— Am un meci de baschet la trei, spunea fata mereu cu nasul în farfurie şi cu cârlionții peste ochi.

Mânca repede, îşi trăgea pe ea o scurtă de *ballonseide* îmblănită, fluierând mereu o bucată de jaz, îşi târa bicicleta pe scări în jos (nu şi-o mai lăsa la parter pe culoar, căci i se furase una cu lanț şi cu lacăt cu tot), şi pornea. N-o mai vedeau până a doua zi la prânz. „Bine că ea e tânără şi fericită, bine că măcar bucata asta din viața noastră e întreagă şi pură", se gândea Alexandra Lascari în nopțile când stătea întinsă alături de Cezar, îi asculta răsuflarea şi se gândea dacă în clipa asta e treaz şi se gândeşte la Gabriela, sau îl auzea gemând jalnic şi-l simțea zvârcolindu-se prin somn, şi iar se întreba: „Cum am ajuns aici? Cum o să ieşim din visul ăsta urât? Am greşit cu ceva? Ce greşeală am făcut?" Şi o apuca o spaimă nelămurită.

IX

Prietena Alexandrei, nevasta doctorului membru al Academiei, la care dormea deocamdată Lena, trimise un bileţel cu şoferul: *Draga Sanda. N-ai mai fost de mult pe la noi. Vino sa bem ceai şi sa tricotam împreună.* Era un fel de-a vorbi: nu tricotau; dar ceai beau.

— Mi l-a adus Constantin din Uniunea Sovietică; a fost luna trecută la o sesiune ştiinţifică acolo, şi mi-a adus; e chinezesc, mult mai parfumat decât ce ne-am obişnuit noi să bem...

Şi-i turna în ceaşcă Alexandrei. Era cald, perdelele pe jumătate trase, afară o după-amiază cenuşie-roşiatică de sfârşit de iarnă, şi ger uscat, dar aici era bine, adăpost şi siguranţă; fata din casă servise fără zgomot, ieşise, şi acuma aburii de ceai se ridicau în semiîntuneric.

— Afară de dorinţa de-a te vedea, mai e ceva, Sanda dragă...

Alexandra Lascari nici nu se uită la nevasta academicianului.

Ştia că trebuie să vie ceva. Simţise. Se aştepta la refuzul încurcat şi jenat, de-a o mai ţine pe Lena. „Trăiţi perfect, confortabil, plăcut; de ce să vă mai încurcaţi cu noi, care am devenit un fel de cerşetori eleganţi, foşti eleganţi?" se gândea ea. Dar spre mirarea ei, nevasta doctorului spuse:

— Voiam să te avertizez că se-ntâmplă ceva cu Lena... ceva prost. Îmi închipui că voi nu v-aţi putut ocupa de ea, cu bietul Cezar în închisoare şi cu tine avându-l şi pe bătrân pe cap... şi acuma că nici n-aveţi loc unde s-o ţineţi, înţeleg că nu poţi să te ţii de ea. Aşa că să nu crezi că vreau să-ţi fac vreun reproş, sau să-ţi ţin o predică, sau mai ştiu eu ce: ferească-mă Dumnezeu să fiu şi eu într-o situaţie ca a ta; poate că n-aş fi aşa de curajoasă şi de tare – că toată lumea te admiră, ştii şi tu asta. Mai vrei ceai?

Mititică şi cu părul alb-argintiu, ghemuită într-un fotoliu mare de culoarea frunzei de tutun, ridicase ceainicul şi voia să-i toarne. Alexandra însă trase ceaşca la o parte.

— Nu, nu mai vreau, mulţumesc. Dar ce e? Ce s-a întâmplat?

— Draga mea, mare lucru nu s-a întâmplat. Dar nu-mi place ce-i cu fata ta. De pildă: vine foarte des să se culce la unsprezece şi la douăsprezece noaptea; ba şi la unu şi două. Mie mi-e egal; are camera ei, cheia ei, o priveşte; dar fiindcă ţin la tine, mă mai

interesez, o întreb. Am întrebat-o o dată sau de două ori. Mi-a spus c-ați ținut-o voi, c-ați avut niște prieteni la masă seara.

Alexandra râse cu amărăciune:

— Asta-i bună! La ce era să-i poftim? La cartofi? La fasole? Nu știi că nu mai avem aproape nimic? Nu, n-am ținut-o niciodată după nouă, nouă și jumătate.

— Mi-am închipuit că mințea... și când i s-a întâmplat să nu doarmă deloc aici, spunând că a dormit pe la Marie-Eugenie și la mătușă-sa Elenuța Comnen...

— Nu se poate! Mi-ar fi spus ele! Vin foarte des să-l vadă pe nenea Șerbănică...

— Ei, *c'est ça*[84]*.* Umblă într-un cerc de copii, eu îi știu prin fiu-meu, un grup de nebuni, Jeanne-Marie Ipsilanti, Kicky Hrisoverghi, Michel Basarab, în fine, niște bețivi și stricați, care s-au mai înhăitat și cu câțiva oameni pe care nici nu-i știu cine sunt și de unde-au apărut, *bref*[85]*,* am auzit că Lena i-a tras o palmă unuia în public, și că ăla i-a cârpit și el una...

— În public? Unde? întrebă Alexandra, sufocată de uimire și indignare.

— La „Mon jardin", în restaurant, pe la două noaptea, toți fiind beți. Și cel mai rău e altceva. Îl știi pe ăla mic, al fie-mi, al Ilenei.

— Da; sigur, îngână Alexandra Lascari, zăpăcită de ce auzise.

— E un mucos mic, are opt ani. Știi ce-a venit să-mi spună? „Mamă-mare, m-am întâlnit cu Lena pe trotuarul de vizavi, și plângea!" – „Da de ce plângea, măi?" îl întreb eu. „Nu știu; am întrebat-o și eu: – De ce plângi? Și mi-a răspuns: – Sunt așa de nefericită!" Și acuma zi și tu, Sanda dragă: ce e cu ea? E nefericită, cred, e de înțeles, dar chiar să plângă pe stradă? Și să-i facă confidențe unui dop care-i ajunge până la talie? Ce e cu ea?

Întrebă îngrijorată cucoana cea mititică și cu părul ca o peruci pudrată.

Alexandra stătea și se uita în ceașca de ceai. Încă o ființă străină: Lena. O crezuse copilăroasă, curată, plină de nepăsarea și veselia tinereții. Acuma afla că e nefericită, până la a izbucni în plâns singură, pe stradă, și apoi că-și petrece zilele și nopțile cu tineri la fel de dezaxați ca ea, și cu oameni suspecți, cu care se

---

84 Asta e. *(fr.)*

85 Pe scurt *(fr.)*

bate... era îngrozitor. Mica Lena, tunsă scurt, băieţoasă, mereu pe bicicletă şi mereu fluierând un refren de jaz... o târfă care se bate în localuri?

O nebună sau nătângă care plânge singură pe străzi?

— Îţi mulţumesc, draga mea... bine că mi-ai spus, altfel cine ştie ce mai aflăm, şi pe ce cale... Mulţumesc...

Şi-o sărută pe obrajii pufoşi şi veştezi, pe bătrâna care-o petrecea recomandându-i mereu:

— Dar vezi... să nu ştie c-ai aflat de la mine... Întreab-o, întreab-o tu...

Alexandra nici nu mai ştiu cum a ajuns acasă. Umblase ca în vis. Din întâmplare, Lena era acolo. Fluierând veşnicul ei refren de jaz, îşi pieptăna părul tuns scurt, aproape băieţeşte, în faţa unei oglinzi ovale, cu cadrul sculptat şi ghirlande de trandafiri, şi al cărui aur era întunecat de tot, fără strălucire. Oglinda era verde ca o apă, şi poleiala tot verzuie, de vechime. Lena se întrerupse din fluierat şi observă:

— Oglinda asta te face oribilă... De ce n-o vindem? Mi-e urât să mă văd în ea.

— Poate că ţi-e urât să te vezi în orişice oglindă, îi spuse maică-sa.

Lena îi aruncă o privire, tot în oglindă, şi continuă să fluiere şi să se pieptene.

Era fardată, cu buzele sulemenite cu roşu care nu se ia la sărutare, şi parfumată cu „Mon péché". Străbunica ei, Davida Lascari, nu-şi dăduse niciodată cu pudră sau cu roşu de buze; întrebuinţase esenţă de trandafiri sau de garoafe şi ape de baie cu miros de levănţică. Bunica Lenei, Sofia Şufană, nu se farda nici ea (după cum nu se farda niciuna din prietenele ei) şi se parfuma cu „Opoponax" sau „Ylang-Ylang". Alexandra Lascari îşi dăduse cu roşu pe gură şi-n obraji în 1919, la optsprezece ani, şi se parfumase cu „Soir de Paris", „Cuir de Russie", „Chat Noir". Iar Lena se fardase la şaisprezece ani, fuma tot de la şaisprezece ani şi se parfuma cu „Mon péché", „Moment suprême", „Extase" (unde nu era vorba de vreun extaz estetic sau religios, ci sexual, ca şi „clipa supremă"). Din generaţie în generaţie, senzualitatea devenise tot mai brutală, rafinamentul tot mai pipărat cu grosolănia care în ultimii zece-cincisprezece ani devenise obscenă, aproape animalică. Unde ar mai fi ajuns, dacă mai dura? La ce vârstă s-ar fi fardat o fiică a Lenei Lascari şi ce nume i-ar fi purtat

parfumurile? Se pot imagina şi una şi alta, dar la a doua întrebare nu se poate răspunde în chip decent.

Alexandra spuse, enervată:

— Termină odată cu fluiericiul ăsta stupid, şi stai de vorbă cu mine.

— N-am timp, mămicule, zise Lena fără niciun fel de accent. Am un meci important în Sala Florească, peste o jumătate de oră.

— Joci tu?

— Nu, dar am promis să fiu de faţă, sunt *supporter.*

— Ai să stai aici, şi-ai să vorbeşti cu mine, zise Alexandra cu asprime.

Lena continuă să fluiere.

— Auzi ce ţi-am spus? Ai să rămâi aici şi-ai să-mi răspunzi la ce te-ntreb.

Lena îi aruncă o privire rece, cu colţul ochiului, în oglinda verde. Apoi se privi, din faţă, din trei sferturi, dintr-o parte, şi murmură:

— Putem vorbi şi altă dată.

— Nu! O să vorbim acum! exclamă Alexandra scoasă din fire. Acum, pe loc, ai să-mi răspunzi!

— De ce te încăpăţânezi? E ridicol, la vârsta ta, zise Lena uşor, fără să apese, şi începu să-şi tragă pe mâneci scurta de *ballonseide.* Lasă, vorbim altă dată, zise ea, împăciuitor şi vădit hotărâtă să nu ajungă niciodată la acel „altă dată”.

— Lena, am de discutat cu tine lucruri importante. Te rog să rămâi, zise Alexandra, simţind că-şi pierde orice putere în faţa acestei împotriviri oarbe.

— Nu există lucruri importante, mămicule. Nimic nu e important, zise Lena. *Bye-Bye!*

Şi ieşi, fluierând. Mai vârî capul pe uşă, să spuie:

— Vezi mai bine ce e cu Şerbănică, mi se pare că se simte rău.

O clipă, Alexandra stătu în cumpănă. Să-i vorbească lui Cezar?

Putea să le vorbească şi pereţilor, erau la fel de interesaţi de Lena ca şi Cezar. Să se sfătuiască... cu cine?

Dar uită numaidecât şi pentru multă vreme de Lena şi de grijile sale de mamă. Şerban Lascari era întins pe pat, îmbrăcat, cu câteva perne sub spate, şi cu un pled peste el. Când intră ea, bătrânul se-ntoarse spre zid şi-şi trase pătura peste capul cu păr rar şi alb, cu un asemenea gest de apărare, de animal bolnav care se trage într-un ascunziş, încât Alexandrei i se făcu rău.

— Ce e? Ce s-a întâmplat?

În loc să răspundă, Marion Lascari ridică marginea păturii şi strigă în urechea bolnavului:

— Nu e nimeni străin! E Sanda!

Bătrânul scoase capul de sub pled şi o privi pe Alexandra cu ochi arzători într-o faţă galbenă ca pergamentul, pe care bărbuţa părea un mucegai cu filamente subţiri şi albe. Se uită la ea cu ochii aceia lucitori, nemişcat şi mut.

— Ce e, nene Şerbănică? Nu te simţi bine? Ţi-e rău?

El o ardea mereu cu privirea lucioasă, şi nu se clintea. Nu clipea din ochi. Şi tăcea. Marion Lascari îi spuse repede:

— Adineauri a început. Se odihnea, când a venit misitul cu nişte cumpărători pentru secretarul ăsta din lemn de trandafir, care a fost al bunică-si Davida; când i-a văzut, Şerbănică s-a întors şi şi-a tras peste cap pătura. Parcă voia să se ascundă. *Ça ma fait mal de le voir faire cela, tu sais*...[86]

— *A moi aussi, ça m'a fait mal... Mais qu'est-ce qu'il a?*[87]

— Nu mai poate vorbi... S-a agravat laringita aceea, a neglijat-o, nu mi-a spus cât de rău îi e... n-a vrut să cheme doctorul, e îngrozitor ce zgârcit a devenit în vremea din urmă, adăugă Marion Lascari în şoaptă. Bătrânul stătea cu ochii la ele, de parc-ar fi vrut să priceapă şi ce n-aude, să le citească şi gândurile.

— Trebuie căutat un doctor; Cezar, nu te duci după un doctor? Îi cunoaştem doar pe toţi...

Cezar şedea lângă doamna Hrisoverghi, care se uita fix la Şerban Lascari, speriată; Cezar însă se uita în gol, şi fuma.

— Nu mai fuma în odaia unde boleşte taică-tu! zise energic Alexandra.

Cezar se uită la ţigară, şovăi, apoi o aruncă în soba de tuci.

— Trebuie să te duci la un doctor.

— Cine, eu? întrebă Cezar. Eu n-am nimica...

— Nu mai vorbi cu el. *Il a l'esprit ailleurs*[88], zise Marion Lascari. A stat şi-a citit o carte tot timpul. Nu: să mergem noi două.

Cu ultimii bani din casă, luară un taxi. Pe drum, Marion spuse:

— Săracul... când a deschis gura să-mi vorbească, şi n-a izbutit

---

[86] M-a durut să-l văd făcând asta, ştii. *(fr.)*

[87] Şi pe mine m-a durut. Dar ce are? *(fr.)*

[88] Are mintea aiurea, *(fr.)*

să scoată nicio vorbă, am simțit un miros oribil din gâtul lui...

Şi se scutură de un fior de greață:

— Un miros oribil...

Aduseră cu maşina pe un mare internist, somitate a Facultății de Medicină din Bucureşti. Doctorul îl examină pe Şerban Lascari, apoi îl lăsă singur şi trecu cu nevasta lui Şerban, cu Cezar şi cu Alexandra, în odaia cealaltă, mereu cu un aer jovial şi optimist. După ce închise uşa, jovialitatea îi dispăru brusc şi le spuse că bătrânul are un cancer al laringelui, care nu se ştie dacă va mai putea fi operat. Apoi reintrară toți, deodată veseli.

— O să te facem bine, domnule Lascari!

— Te faci bine, nene Şerbănică! Fii liniştit, c-o să fie bine! Bolnavul îi mistuia cu ochii săi lucioşi în fața suptă şi galbenă.

După ce doctorul plecă, ceru un carnet şi un creion, şi scrise ceva; întinse carnetul nevesti-si. Marion începu să plângă. Pe foaia de hârtie scria: *Enfin vous pourrez épouser un homme de votre âge*[89]*.* Femeia plângea:

— Sanda, draga mea, *comme il est méchant, le pauvre*[90]*.* Chiar dac-am avut gânduri vreodată, țin la el, după atâția ani împreună... Cum să mă bucur?

Vorbeau în şoaptă. Şerban Lascari le urmărea cu ochii; părea că pricepe, deşi vorbeau prea încet ca să le audă. Alexandra veni la el:

— Lasă, că te faci bine, nene Şerbănică. N-o mai necăji pe Marion.

Bătrânul făcu semn să-i dea bloc-notesul şi creionul, şi scrise: *Se face bine ea, nu eu. Bunicu-tău şi tatăl-meu a murit de un cancer la gât. Tu nu erai născută, şi poate de-aceea nu ştii.*

Şi pe când Alexandra, la citirea ultimelor cuvinte, se roşea, prinsă asupra faptului (ştia foarte bine, dar crezuse că bătrânul n-o să-şi aducă aminte), Şerban Lascari o privi cu ochii lui lucioşi şi duşi în fundul capului, plini de o rece şi superioară ironie.

Aşa rămase de altfel toată vremea cât ținu înceata lui agonie. Căci se dovedi îndată că orice intervenție chirurgicală e nu numai inutilă, dar nu poate decât grăbi sfârşitul fatal. Bătrânul asista la tot ce se-ntâmpla în jurul lui şi cu el, ca un spectator superior şi

---

89 În sfârşit, ai să te poți mărita cu un om de vârsta dumitale. *(fr.)*

90 Ce răutăcios e, săracul! *(fr.)*

ironic. Scria bilețele. Nevastă-sa îi vorbea de vindecare. Şerban îi scria: *Mărturiseşte că dacă m-aş însănătoşi, ți-aş face o surpriză teribilă. Vous seriez atrappée!*[91] Fii liniştită, *il n'en sera rien*.[92] Alexandra îi vorbea de viața viitoare, de Dumnezeu, de mântuirea şi veşnicia sufletului. Ea însăşi nu era sigură dacă măcar ea crede în toate acestea; dar nu ştia cum să-l ajute şi să uşureze agonia unui om care nu voia să se lase înşelat. Bătrânul îi scrise: *Supraviețuirea, sufletului? Ne me dorez pas la pilule, je l'avalerai bien telle quelle. C 'est d'ailleurs la seule chose que je puisse encore avaler, dans l'état où est ma gorge?*[93]

Îl cuprinse apoi o slăbiciune şi o somnolență letargică. Credeau cu toții că sfârşitul e aproape. Cezar începu să lipsească tot mai mult de acasă şi să se întoarcă mirosind tare a vin, şi uneori chiar beat; iar Lena nu mai putea fi văzută pe acasă cu zilele; de altfel, pe cât putea, evita să intre în odaia unde agoniza bătrânul.

Într-una din zilele când părea cel mai slăbit, Şerban Lascari scrise un bilet: *Nu mai văd pe nimeni pe aici. Ați devenit plicticoşi. Amuzați-mă.* Femeile se priviră consternate.

— Şi cum, nene Şerbănică, vrei să vezi lume? întrebă Alexandra.

Muribundul o privi intens şi dădu din cap, mai energic decât te lăsa să te aştepți starea lui obişnuită, de jumătate somn, jumătate trezie.

— Vrei să invităm prieteni?

Mut, bolnavul dădu iarăşi din cap, privind-o mereu țintă cu ochi care nu clipeau, de o intensitate de neîndurat. *Da, vreau!*

Şi astfel avu loc ultima recepție pe care-o mai dădu Şerban Lascari. Marion şi Alexandra dezbătură dacă vor face curățenie în casă sau nu, dar erau prea obosite şi descurajate, şi nu făcură; în schimb, Marion alese, din harababura din coridor, vase de porțelan de Meissen, şi le umplu cu florile începutului de primăvară, pe care ie vindeau țigăncile pe străzi: violete, narcise, zambile; porțelanul era la fel de înflorit şi gingaş ca şi carnea delicată a zambilelor; aprinseră prin colțuri lămpi făcute din vase

---

91 Ai fi păcălită! *(fr.)*

92 ... nu va fi nimic. *(fr.)*

93 Nu-mi poleiți hapul, o să-l înghit şi aşa cum e. E de altfel singurul lucru pe care-1 mai pot înghiți, în halul în care îmi e gâtul. *(fr.)*

de Sèvres, pictate cu scene câmpeneşti imitate după păstorii lui Boucher şi divertismentele galante ale lui Watteau; îl întinseră pe pat pe Şerban Lascari, îmbrăcat în haine de seară şi ghete de lac, şi primiră musafirii, şi ele în toaletă de vizită, seara, nu în mare toaletă, care ar fi fost nelalocul ei şi ridicolă; de altminteri, şi aşa, strâmtoarea odăilor, burlanele negre ale sobei de tuci ce sentindeau pe pereți ca nişte tentacule înțepenite, tencuiala pătată de umezeală, crăpată şi pe-alocuri căzută, erau în ciudată nepotrivire cu cele câteva mobile prețioase încă nevândute, cu porțelanurile, cu lămpile de perete din lacrimi şi potire de cristal; nu se potrivea nici îmbrăcămintea tuturor musafirilor, unii veniseră în haine corecte, deşi croite de mult, alții aproape în zdrențe. Vărul răposatului Bubi Ipsilanti, prințul Dimitrie Ipsilanti, care rămăsese bogat şi acuma, căci păstrase bijuteriile vestite ale Ipsilanților, era în albastru închis, aproape negru; şedea picior peste picior şi-l asculta pe Radu Calomfirescu (descendentul lui Radu Calomfirescu, consilierul şi generalul lui Mihai Viteazul), care era într-o haină cenuşie tocită în coate, cu ațe curgând din tivul de jos al pantalonilor, cu pantofii scâlciați şi jupuiți, legați cu sfoară, dar îşi scosese la intrare monoclul din buzunar şi şi-l înțepenise sub sprânceană:

— Da, m-au luat la miliție deunăzi: „Cum te cheamă, cum îi cheamă pe părinți, unde locuieşti, ce meserie ai?" – „Tâmplar", – „Tâmplar?" – „Tâmplar."

Cei dimprejur râdeau.

— Dar e adevărat – observă prințul Ipsilanti – eşti tâmplar la cooperativă. Şi ce, nu te credea?

— Nu voia să mă creadă. N-aveam monoclul în ochi, dar nu voia să mă creadă. „Vasăzică ai fost tâmplar. Şi înainte ce-ai fost?" – „Vedeți dumneavoastră, înainte, *am fost multă vreme bolnav,* zise Radu Calomfirescu mimându-şi răspunsul cu un aer naiv şi cam nătâng.

— Cred că au fost furioşi milițienii, zise râzând doamna Hrisoverghi, care-şi scosese bandajele de cauciuc şi părea într-adevăr ceva mai tânără decât era, ceea ce încă n-o făcea tânără.

— Nu, au râs şi mi-au dat drumul. *Â la tienne, Etienne*[94]*,* îi zise el lui Ştefan Paleolog, ridicând paharul de vin.

---

[94] În sănătatea ta, Ştefane *(fr.)*

Ştefan Paleolog, uscăţiv, osos şi decolorat, ridică şi el paharul:

— *Â la tienne, mon vieux*[95]. Ai văzut ultima piesă de teatru? Autorul îi pune în scenă pe nişte oameni bine, *and he makes them behave like what he thinks is gentlefolk...*[96] E acolo o cucoană căreia i se spune „Domniţă". O cheamă ceva cu Eseu, şi i se spune „Domniţă". O vezi?

— Da, văd ce trebuie să fie. Cine e autorul? Probabil că Marucăi sau Martei sau Colettei le-ar spune „maiestate" sau „fa".

— Nu ştiu exact cine e; mi se pare că-i din Fălticeni. Genul care are salon Henri II cu pluş roşu şi, prin colţuri, puţină mobilă Brumărescu... ultimele urme ale infamiei bunicului arendaş, impiegat sau vag răzeş...

— Bine, ce vrei? Micii burghezi scriu despre lumea bună, iar lumea bună nu-i citeşte, aşa că ambele părţi sunt mulţumite, zise prinţul Ipsilanti. Acuma, când ne merge prost, o seamă de inşi îşi dau genul boier; fiu-meu e prieten cu fata unui oarecare Pătârlăgeanu, care-şi reneagă tatăl şi nu vorbeşte decât de mă-sa, o ştii. Cosette Masalà – ca şi cum Masalà ar suna ca Brâncoveanu. *La belle affaire*[97], să te cheme Masalà!

— Da, dar gândeşte-te ce distanţă e de la Pătârlăgeanu la Masalà; e ca şi de la Masalà la Ipsilanti, spuse amabil doamna Hrisoverghi.

— Bine-bine, dar au început să confunde lucrurile, zise prinţul Ipsilanti; nu-i totuna să fii persecutat de comunişti fiindc-ai domnit în Valahia sau Moldova, sau pentru că ai avut o fabrică de conserve. *Il y a de la différence*[98] şi ţin să nu fie uitată. Numai în cazul Ştirbeilor coincid şi străbunii domnitori, şi fabrica de conserve, încheie prinţul uitându-se serios împrejur.

Lumea izbucni în râs.

— Comunişţii nu cred că fac vreo deosebire, zise Alexandra Lascari.

— Ştiu – observă prinţul Ipsilanti, bătrân şi amabil – ştiu; nici fabricanţii nu fac deosebire; persecuţia, *ça les pose, ça leur fait*

---

95 În sănătatea ta, bătrâne *(fr.)*

96 Şi-i face să se poarte cum îşi închipuie el că se poartă oamenii distinşi, *(engl.)*

97 Mare scofală, *(fr.)*

98 E o diferenţă, *(fr.)*

des ancêtres[99]*.* Dar e bine să nu uităm diferențele.

— Cine era uitat până mai ieri e *Bichon* Cantemir... complet pierdut din vedere de toți, zise Radu Calomfirescu, uitându-se la ceilalți prin monoclu.

Toată lumea deveni atentă.

— Adevărat: ce devine Bichon? întrebă Agata Paleolog.

Radu Calomfirescu își pregătise efectul.

— A fost arestat ieri, zise el simplu. Și adăugă: Era singurul lui mijloc de a deveni interesant.

Toată lumea râse fără veselie.

— Din păcate – oftă prințul Ipsilanti – în zilele noastre lucrul ista nu te mai singularizează, ca altădată.

Zâmbiră discret: vorbeau cu glas potolit, cu politețe, fără să acapareze niciunul conversația, fără monologul cu glas tare care e semnul prostului gust la oamenii spirituali; își țineau paharele cu vin sau farfurioarele cu prăjituri în mână fără să-i stânjenească asta; nu-și făceau observații personale unul altuia și nu puneau decât întrebările al căror răspuns nu putea să-l pună în încurcătură pe interlocutor; dar pe fețele tuturora era acea lipsă de strălucire, acea încordare tainică ce venea din faptul că-și pierdeau treptat, din zi în zi și din an în an, substanța socială: însemnau din ce în ce mai puțin, ei care însemnaseră totul; erau strânși peste tot de legile noi, condamnați de morala nouă, apăsați de statul nou, ei care profitaseră de legile, de justiția, de morala, de statul pe care strămoșii lor le făcuseră pentru sine. Împrejurul lor, mascat de lumina dulce și moale a lămpilor cu abajururi de tafta, peretele coșcovit și lepros; iar pe ei, hainele învechite, sau oarecare, sau ferfenițite; totul era semnul cumplit al ultimei cumpene; *supremum discrimen.* Întins pe pat în *dinner jacket* și cipici de lac, cu ciorapi violeți de mătase cu baghetă, dar cu barba crescută și netunsă, rară și albă, Șerban Lascari îi urmărea cu ochii lui insuportabil de vii și de încordați, și rămânea mut.

A doua zi, Alexandra și Marion aflară că bătrânul Ipsilanti, cărunt, amabil, încăpățânat și binevoitor, care stătuse pe un scaun spunând lucruri amuzante și pline de duh, în posturi delicate și distante ce-l făceau să semene cu propriile sale

---

[99] Le dă prestanță, îi face să aibă strămoși. *(fr.)*

portrete, fusese de față la arestarea lui fiu-său, în dimineața dinaintea recepției de la familia Lascari. Băiatul era fiu unic, şi fusese arestat pentru amestec într-un complot ce urmărea răsturnarea Republicii; putea fi condamnat la închisoare pe viață, sau la moarte. Se duseră amândouă să-l viziteze pe bătrân în cămăruța de doi metri pe unul, unde stătea, la nişte prieteni. Le primi cum le-ar fi primit în casa cu cincisprezece saloane pe care-o avusese înainte. Alexandra protestă:

— De ce nu ne-ai spus?

Bătrânul dădu din umeri, galant şi magnific:

— Ar fi fost de neiertat să vă stric serata... Aşa, a fost perfectă... Absolut perfectă...

La câteva zile după aceea, slăbiciunea şi sfârşeala lui Şerban Lascari îl părăsiră. Se dădu jos din pat ca să petreacă ore întregi în fotoliu; ochii îi erau vii, la fel de intenşi ca până atunci, dar privirea fixă, sau în gol, sau asupra vreunuia din ai casei care atunci, apăsat şi stingherit de ea, nu ştia cum să plece din odaie. Şerban Lascari începu să scrie iarăşi bilete. Lui Cezar: *Bagă de seamă, şi să nu faci altfel decât îți spun: interesează în bancă o firmă mare, engleză sau americană; interesează pe Westminster Bank; şi mărit-o pe Lena cu un om de-acolo, ca să ai şi legături de familie. Nu vă certați, tu şi cu Marion, pe Cozia sau pe Gârla sau pe Tătaru. Le veți avea pe din două. Casa asta şi mobilierul le las ei, tu ai casa de la şoseaua Jianu. Conacul de la Cozia să-l iei tu, a fost al bunicii tale Davida, şi-al tatălui ei, şi-al tatălui tatălui ei; să rămâie însă pentru Marion conacul de la Gârla. Încă o dată, te rog: să ai grijă de ea. Nu admit ca pentru interese băneşti să vă certați după moartea mea.*

Îi dădea biletul lui Cezar, şi pe când acesta citea, îl privea intens. În fața acestor ochi strălucitori de voință şi de inteligență, Cezar, stingherit, se uita într-altă parte şi spunea:

— Bine, papa; am înțeles; se va face cum vrei tu.

Bătrânul îi scria şi nevesti-si:

Iată lista bijuteriilor pe care ți le las: cerceii, colierul, brățările (două) şi inelele (patru) de smaragde; perlele mamei mele Davida Cozianu; briliantul pe care ți l-am oferit la Paris când ne-am căsătorit, şi împo...

Ultimele cuvinte se pierdeau într-o mâzgălitură nedesluşită; bătrânul era obosit şi i se închideau ochii. Marion Lascari venea cu biletul la Alexandra:

— Ce scrie aici? Tu pricepi? Ce vrea să spună?

Alexandra îi arăta biletul scris pentru Cezar.

— Bine, moşiile şi banca, şi conacele şi casele nu mai există, dar bijuteriile există, şi nu ştiu unde sunt!

Cezar care şedea într-un fotoliu ros şi fuma uitându-se pe fereastră, tresări şi-ntoarse capul:

— Care bijuterii?

Cele două femei se priviră, apoi îl priviră, apoi toţi trei se uitară într-altă parte. Ştiau că şi el, Cezar, trebuia să aibă mult aur şi bijuterii, iar faptul că-i lăsa pe ai lui să vândă covoare şi nu pomenea nimic despre aur şi bijuterii, însemna că le dăduse Gabrielei Ionescu, şi că dânsa fugise cu ele. Nu se vorbea niciodată de asta, dar ştiau, şi Cezar ştia că ele ştiu. De aceea, se roşi şi întrebă răguşit:

— Care bijuterii?

— Ale lui nenea Şerbănică.

— Da – zise Marion Lascari – le păstram eu şi într-o zi mile-a cerut, ca să le ascundă. Când eram încă în casa mare. Şi de-atunci, de câte ori i-am pomenit de ele, *il faisait la sourde oreille*[100]! Şi-acuma, mi le lasă prin testament, şi nu ştiu unde sunt! *Et il n'aplus sa tête à lui*[101]*,* crede că mi-a spus! exclamă ea disperată.

Se repeziră la bătrân.

— Unde sunt bijuteriile, tată? Unde le-ai ascuns? strigă Cezar.

Bătrânul deschise ochii şi se uită la el; păru că-1 recunoaşte greu. Apoi dintr-odată dădu din cap, şi-o arătă pe Marion. Scrise pe carnet: *Sunt ale ei,* cu litere deformate, mari, tremurate.

— Sunt ale mele, dar nu ştiu unde sunt! Spune-mi unde sunt? Cezar voia numai să mă ajute! Şi-o să-i dau şi lui ceva din ele!

Bătrânul scrise: *Nu-i da nimic. Ar toca totul cu femeile. Şi-ar lăsa nevasta şi copilul pe drumuri.*

— Bine, n-am să-i dau! Dar spune-mi unde sunt!

Bolnavul se uită la Cezar în aşa fel, încât înţeleseră. Se făcură că-1 împing pe Cezar de umeri afară din odaie, şi se-ntoarseră. Bătrânul scrise, din ce în ce mai greu, cu litere din ce în ce mai puţin citeţe, câte două-trei cuvinte într-un rând şi în rânduri ce

---

100 Se făcea că nu aude. *(fr.)*

101 Nu mai e conştient, *(fr.)*

coborau tot mai jos spre dreapta: *Bijuteriile tale sunt ascunse în camera... şi* după aceea nu mai trase decât o linie tremurată, creionul şi carnetul îi căzură, din mână şi-şi lăsă bărbia pe piept.

— Nene Şerbănică! Şerban! țipau femeile.

Încercară să-l ridice. Ei se uita la ele ca de departe, şi fără niciun interes, ca un străin; pleoapele îi cădeau peste ochi, de slăbiciune.

Nu-1 mai putură trezi. Muri peste două zile, fără să-şi fi recăpătat conştiința. Nu putură ghici nici care era camera unde erau ascunse bijuteriile: camera de baie, camera de toaletă, camera lui de lucru, camera vreunei slugi? A treia zi, zeci de oameni veniră, câte unul, câte doi, prin coridorul de scânduri şi pe gangul muced şi întunecat, să bată în uşă şi să-şi spuie complimentul funebru. Printre ultimii fu şi un bărbat gârbovit, care fusese frumos, dar părea supt de vlagă, cu fața cenuşie: umbla cu genunchii moi, îndoiți, şi tocmai dădea să iasă în curte, când se-ntâlni cu o cucoană bătrână, înaltă, cu fața plină de vinişoare roşii, țeapănă, rece şi pudrată ca un majordom; avea vreo şaizeci de ani, şi cu ea era o femeie elegantă de vreo patruzeci, care-i semăna: erau mama şi fiica, doamna Theodoru-Kostaki, doamnă de onoare a ultimelor două regine ale dinastiei, şi fiică-sa, nevasta unui fost ministru care pe atunci era în închisoare. Se opriră amândouă, iar omul cel gârbov şi trist şi mizer le salută, gata să se strecoare pe lângă perete şi să dispară ca o umbră, ca un animal fricos, prost hrănit şi bolnav...

— *Mais... c'est Şerban Romano!* exclamă bătrâna. Ce e cu dumneata?

— *Mais... tres bien.* O duc destul de bine... îngână omul, cu ochii în pământ. O duc bine, o duc binişor, adăugă el grăbit, parcă voind să le convingă.

— Cum o duci bine? Ce faci? întrebă doamna Theodoru-Kostaki.

— Sunt la un atelier... lucrez...

— Ce lucrezi?

— Îndrept cuie strâmbe... la o maşină de îndreptat cuie strâmbe... e foarte obositor...

— A, aşa... Foarte bine! Foarte bine! exclamă repede, pe nerăsuflate, doamna Theodoru-Kostaki. Să mai vii să mă vezi! La

revedere! Mai vii, *c'est promis?*[102]

Şi fără să mai aştepte răspuns, începu să urce scările. Şerban Romano rămase pe loc, în prag. O auzi cum suflă greu urcând, şi cum izbucneşte deodată în râs. Râdea nebuneşte, plătindu-şi poate zeci de ani de gravitate silită la curte; o răzbise buna dispoziţie şi umorul robust care-o făcuse să suporte nevătămata atmosfera specială a nenumărate seri cu stăpânele ei. Fiică-sa, consternată, încerca s-o domolească:

— *Voyons, maman*[103]*,* e nemaiauzit! stăpâneşte-te! O să crează lumea c-ai luat-o razna! Intri râzând în hohote la o casă cu mort! *Voyons, maman, contiens-toi! Voyons, maman!*[104]

— Îndreaptă cuie strâmbe! Ha-ha! Hi-hi! Ho-ho! chicotea doamna Theodoru-Kostaki.

Fiică-sa o bodogănea în întunericul coridorului. Apoi se făcu tăcere. Se auzi cum răsuflă o dată adânc bătrâna, apoi iarăşi o apucă râsul.

— Îndreaptă cuie strâmbe! Ha-ha-ha! Hi-hi! Ho-ho-ho!

Târziu se potoli. Bătură în uşă, se auziră glasuri înăbuşite, apoi uşa se închise. Şerban Romano se urni din loc şi plecă târându-şi picioarele, ca un animal slab, fricos şi bolnav.

X

Cu câte un ciorchine de oameni atârnaţi de fiecare uşă, tramvaiul urca scârţâind panta Dealului Spirei, printre ziduri cenuşii de veche pulberărie şi case îngrămădite în dezordine. Era o zi de primăvară cenuşie, năbuşitoare, prea caldă; avea să plouă. În vagonul al doilea, o mulţime de gospodine, de femei de serviciu, de soldaţi, de elevi de şcoală, de ceferişti obosiţi, de tineri sportivi se mişcau înainte sau înapoi la fiecare încetinire sau accelerare a tramvaiului, toţi deodată, ca un singur bloc. Erau osteniţi, şi stăteau umăr la umăr, şi fiecare cu pieptul împins în spinarea celuilalt, cu o răbdare posacă; unii erau enervaţi; un bărbat

---

102 Ai promis! *(fr.)*

103 Încetează, mamă *(fr.)*

104 Încetează, mamă, stăpâneşte-te! Încetează! *(fr.)*

cărunt şi care fusese frumos în tinereţe, dar acuma avea obrazul brăzdat de cute adânci şi subţiri, striga la un om nebărbierit, în salopetă, mai mic ca el:

— Vezi unde-ţi pui picioarele!

— Ce, te-am călcat pe bătătură? întrebă celălalt, râzând. Era plin de ulei, de praf de moloz, asudat, slab şi ţeapăn ca un arici; râdea, binedispus: O să-mi iau ochelari; ca să te orientezi, tovarăşe, cel mai bine e să-ţi iei ochelari; şi tovarăşul Lenin punea ochelari când era cazul.

Celălalt tremura de enervare. Faţa îi era distinsă, cu acele curbe mai moi ale obrajilor, cu acea cută dură în colţurile gurii, cu acea piele bine îngrijită, care dovedeau că omul fusese cândva mult mai bogat decât îl arătau hainele ponosite, lucii în coate; şi articulaţia cuvintelor îi era precisă, clară, seacă:

— După ce calci lumea pe picioare, mai faci şi glume! şuieră el cu o iritare dureroasă, aproape cu ură, disproporţionată cu neînsemnătatea întâmplării.

Celălalt se supără şi-i răspunse brutal:

— Aşa e în tramvai, tovarăşe! Dacă nu-ţi place, ia-ţi *maşină, mică!*

Întâiul voi să-i spuie ceva, dar o femeie căruntă, într-un tailleur elegant, dar vechi, îl trase de mânecă şi murmură:

— Lasă, Cezar... trebuie să ne dăm jos...

Îşi făcură loc cu greu, transpiraţi, prin strânsoarea trupurilor ostenite, care-şi toceau hainele una de alta pe platforma tramvaiului. Ieşiră ca dintr-o menghine. Bărbatul îşi şterse fruntea cu o batistă murdară şi şopti printre dinţi:

— Ce animale! Ce animale respingătoare!

Femeia nu spuse nimic. Faţa, altădată plăcută şi plină, cu pielea de o culoare caldă, rumenită veşnic ca de soarele verii, îi era acuma palidă şi fără strălucire. Şi două cute subţiri i se adânceau pe lângă gură; părul de un blond metalic, auriu, îi încărunţise tare, iar ochii viorii, altădată aburiţi de timiditate şi de o bunătate moale şi visătoare, îi erau acum duri, aţintiţi, încordaţi de o febră lăuntrică, de o idee fixă, de o spaimă nemărturisită.

Erau Alexandra şi Cezar Lascari. Stătură o clipă pe trotuar, părură a căuta ceva pe zidurile caselor, apoi porniră. La prima răspântie se duseră la agentul de circulaţie şi-l întrebară ceva; acesta le arătă cu bastonul o direcţie, şi ei o porniră într-acolo, repede, se opriră la un colţ, se uitară la placa albastră cu numele

străzii, şi porniră iarăşi, cercetând casele cu o privire care era la amândoi aceeaşi, înspăimântată şi parcă înfometată. Se opriră, şovăitori, în faţa unei căsuţe văruite de mult, cu pereţii coşcoviţi şi îngălbeniţi, acoperită cu carton gudronat, cu o grădiniţă de doi metri pătraţi şi un gard de şipci în faţă. Casa era strâmbă, zidurile aveau umflături rotunde ca nişte bube sub piele, obloanele erau trase şi păreau bătute în cuie, numai o ferestruică pătrata în uşă, astupată cu o perdea de dantelă proastă, îngălbenită, arăta că nu e părăsită cocioaba. Cezar Lascari încercă să deschidă, dar nu izbuti decât să zgâlţâie gardul. Dinăuntru, din casă, răsună un lătrat înăbuşit, mai mult un fel de scheunat ca lătratul ironic şi sinistru al vulpii, care auzit noaptea face să ţi se încreţească pielea pe tine. Perdeaua se dădu la o parte şi apăru un cap de femeie bătrână, uscăţiv, cu părul rar, cu ochii decoloraţi, cu gura subţire, care lăsa să se întrevadă vârfurile a doi dinţi, de bună seamă ultimii. Se holbă la Cezar şi la Alexandra, fără expresie, cu fixitatea şi rigiditatea unei feţe de înecat. Apoi, fără vreo mişcare văzută a bătrânei, perdeaua căzu ca o cortină. Asta dură o clipă, Cezar şi Alexandra rămaseră împietriţi; când tresăriră să vorbească, nu mai aveau cu cine. Cezar zgâlţâi iarăşi gardul, şi chemă. Nimeni nu se arătă. Nici scheunatul nu se repetă. Cezar chemă iar, zadarnic Apoi el şi cu Alexandra se priviră, nehotărâţi.

— N-o fi aici? întrebă Cezar.

— E numărul unsprezece, zise Alexandra. Aici trebuie să fie... Cezar chemă iar. După câteva clipe, uşa se deschise şi ieşi, aplecându-se ca să nu dea cu capul de pragul de sus, un tânăr înalt, subţire în şolduri, cu părul negru şi buclat, gura cărnoasă, frumoasă, roşie, şi ochii umflaţi şi încercănaţi, de un verde tulbure. Gâtul de statuie atletică i se vedea, gol în deschizătura gulerului răsfrânt. Se uită la ei ca de departe, cu dispreţ, duşmănos, mahmur:

— Ce vreţi dumneavoastră? Pe cine căutaţi?

— Aicea stă domnul Toni? întrebă Cezar pe tonul cel mai politicos pe care-1 putu stoarce din iritarea-i dureroasă.

— Toni şi mai cum? întrebă tânărul, uitându-se la umărul lui Cezar.

Alexandra sări:

— Nu ştim decât că-1 cheamă Toni; ne-a recomandat să vorbim cu el domnul Georgică Scarlat, şi domnul Kicky Hrisoverghi... Dumneata eşti Toni? întrebă ea, silindu-se să zâmbească amabil.

Nu-i aşa? adăugă ea repede. Trebuie să vorbim cu dumneata, te rog foarte mult, domnule Toni...

Tânărul ascultă, mereu cu ochii într-o parte, la umărul celui care-i vorbea, şi nu se clinti. După o clipă, zise:

— Poftiţi înăuntru.

Când spuse asta, Alexandra îl simţi că duhneşte acru a alcool, şi înţelese de ce, atât de tânăr – avea optsprezece-nouăsprezece ani – şi-atât de frumos, cu pielea fină şi albă, cu buzele roşii, cu părul lucios şi numai inele, avea totuşi pungi umflate şi vinete sub ochi şi pupilele tulburi ca borşul. Îl urmară. Nimeriră într-o odăiţă strâmtă, cu aerul umed, înăbuşitor, mirosind greu a vechi, a stătut, a rânced, a muced, a boarfe vechi, a rufe murdare, a mâncare gătită pe lampă de petrol, a pâine veche. Un câine ascuns sub un pat începu să latre furios, ascuţit, asurzitor, cu o răutate şi ferocitate de hienă. Era întuneric în odăiţă, şi obiecte vechi şi desperecheate agăţate în cuie sau grămădite prin colţuri (crătiţi, ceas cu cuc, înnegrit de vreme şi oprit, rafturi căptuşite cu ziare, un bufet cu geamuri crăpate şi cu placajul plesnit, canapea desfundată şi putredă) strâmtau şi mai mult spaţiul. Tânărul Toni ajungea aproape cu capul în tavan; stătea în picioare; stăteau în picioare şi Cezar cu Alexandra; bătrâna de adineauri, care părea şi mai respingătoare acuma, din pricina capului uscăţiv pe un trup diform, cu şezutul uriaş, stătea şi ea în picioare şi încerca să astâmpere câinele de sub pat; un bătrân înalt, cu faţa îmbujorată şi părul alb, cârlionţat, nasul cârn, întors în sus, şi ochi albaştri, sentimentali şi lucioşi, zâmbea primitor:

— Poftiţi, poftiţi înăuntru...

Şi voi să deschidă o uşă joasă, zăvorâtă şi închisă şi cu un cârlig.

Tânărul Toni îngână printre dinţi:

— Nu, lasă...

— Poftiţi, luaţi loc, e cam strâmt la noi, zise bătrânul cu o mlădiere şi o promptitudine nemaipomenită, ca şi cum niciodată n-ar fi fost vorba de deschis uşiţa cu cârlig şi zăvor.

Alexandra se uita la ei şi-i era o frică nelămurită dar groaznică, o cuprindea un fel de leşin, de presimţire şi scârbă, scârbă de privirea fixă, sticloasă, de înecat, a bătrânei, de frumuseţea tulbure, bestială, şi de brutalitatea tânărului, dar ceea ce-i dezlănţuise teama şi dezgustul fusese veselia jovială a bătrânului. Aici venise Lena? Cu oamenii aceştia avusese de-a face?

— Ce vreți să mă-ntrebați? mormăi Toni fără să li se uite-n ochi.

Nimeni nu-i spusese că va fi întrebat, dar el ştia. Inima Alexandrei prinse a bate puternic.

— Domnule Toni, dumneata eşti ultima noastră speranță... Ai cunoscut-o pe fata noastră. Ştii unde e?

Toni nu răspunse. Bătrânul zâmbea mereu, vesel; baba se holba la ei; câinele amuțise; mârâia din când în când, feroce.

— De o lună şi jumătate a dispărut de acasă, domnule Toni, spuse Alexandra, căreia începuse să i se umple ochii de lacrimi. Am întrebat pe toți prietenii ei; ne-am dus pe la fiecare casă, şi fiecare părea să ştie ceva, şi ne trimitea la altul; până la urmă am văzut că nu ştia nimeni nimic; în urmă de tot n-o mai văzuseră niciunul, afară de George Scarlat şi de tânărul Hrisoverghi; iar ei ne-au trimis la dumneata... Spune-mi, unde e fata mea, domnule Toni? Ştii ceva? E plecată? E închisă? E fugită? E ascunsă undeva? E sănătoasă, e bolnavă, e ceva cu ea? Spune-mi, te rog, te rog!

Toni tăcea, cu privirea piezişă. Bătrânii nu-şi schimbaseră expresia. Alexandra nu mai putea. O lună de zile de căutări, de întrebări, de întâlniri cu tineri ciudați, suspecți care, credea ea, nu semănau nici cu copiii prietenilor şi rudelor ei, nici cu ea şi generația ei de acum un sfert de veac; o lună de căutări în care i se părea în fiecare zi că mâine va afla în sfârşit unde e Lena; o lună în care aflase în fiecare zi noi lucruri revoltătoare, îngrozitoare, despre fiică-sa; nu, nu mai putea, înnebunea dacă nu afla. Trăia măcar Lena? Măcar bolnavă sau închisă, trăia? Exista? Ce avusese comun cu tânărul acesta despre care nu putea bănui decât necinste şi viciu, ştiindu-1 prieten cu Georgică Scarlat şi crimă, văzându-1 la față? Ce o adusese în căsuța asta, la bătrânii aceştia sordizi şi sinistri? Călcase pe-aici? De ce era încuiată uşa? Era aici! îndărătul uşii! Lena era aici!

— Lena! strigă Alexandra prin uşă. Lena! Fetița mea! Copilul meu!

Şi încercă să deschidă uşa.

— Nu deschideți! Ce căutați acolo? zise tânărul Toni şi se repezi s-o oprească.

O clipă, se luptară. Cezar sări să-l smulgă pe Toni la o parte, Alexandra, mare şi voinică, şi cu puterea deznădejdii, îl îmbrânci pe Toni, zvârli în sus cârligul, trase zăvorul, deschise uşa şi se

năpusti într-o odăiță la fel de mică, cu acelaşi miros de lucruri vechi, de boarfe prăfuite şi mucede; pe o masă, două statuete de porțelan, un păstor şi-o păstoriță, se priveau zâmbind nevinovat: un dulap mare cu oglindă reflecta imaginea unui pat, deasupra căruia atârna un tablou ce-nfățişa o femeie goală culcată pe pântece şi privindu-1 pe spectator pe sub gene. Iar în pat tresărise, speriat, palid de tot, un tânăr căruia-i ieşi de sub plapuma roşie, cu cearşaful cenuşiu de murdărie, umărul gol şi brațul subțirel, când se ridică în cot. Era palid, cu pielea întunecată şi uşor măslinie, cu ochii mari şi negri, şi adânci şi lichizi, cu părul buclat şi căzut pe tâmple; speriat de moarte, întrebă înecat:

— Ce e... ce căutați? Ieşiți afară!

Accentul îi era distins, de copil de familie bună.

— Ieşiți afară, țipă el.

Alexandra, înmărmurită, îşi dădu seama că e singur în pat. Se uită sub pat, deschise dulapurile, simțind că nici nu mai e în stare să roşească de ce face. Apoi se-ntoarse în bucătărioara cu miros de lampă de gaz. Tăceau toți. Toni încruntase fruntea-i albă şi pură şi sprâncenele dese şi negre, desăvârşit arcuite. Strângea din falei, mut. Bătrânul, jovial şi familiar, îl luă de umăr pe Cezar:

— E un nepoțel de-al meu, zise el arătând cu degetul gros peste umăr, spre uşa la care zăvorul rămăsese tras şi cârligul nefolositor. Apoi se-ntoarse spre babă: Serveşte-le nişte şerbet dumnealor.

Baba nu se mişcă. Alexandra, tremurând, zise:

— Vă rog să mă iertați... aveți şi dumneavoastră copii... îl aveți pe dânsul, le spuse ea bătrânilor.

Toni râse duşmănos. Bătrânul zise:

— Dânsul mi-e nepot...

— Gândiți-vă ce e-n sufletul nostru... de ce nu-mi spui unde e Lena, domnule Toni? De ce taci? Să nu-ți fie frică de noi... n-o să vă facem niciun fel de încurcături...

— O să vă dăm bani, zise Cezar răguşit. Dacă ne spui unde-o găsim, plătesc! Plătesc bine!

Alexandra se uită la el. Ştia că nu mai au bani. De unde avea Cezar, ca să promită? El înțelese şi şopti repede pe englezeşte:

— O să-i cer lui Marion... trebuie să-i fi lăsat ceva bătrânul... Se preface ea, dar are... sigur are!

În vremea asta, cei doi bătrâni şi cu Toni schimbară o privire.

Bătrânul se înveseli şi mai tare, ridică o mână, deschise gura, dar ochii lui Toni lunecară iarăşi în jos şi într-o parte, iar buzele lui roşii şi cărnoase rostiră:

— Nu ştiu nimic.

Alexandra rămase cu gura căscată. Nu se aşteptase. Enervarea şi suferința ei crescuseră simțind că acum, în sfârşit, va afla, o va găsi pe Lena.

— Înțelege, omule! Plătesc! Plătesc bine! zise Cezar Lascari răguşit de emoție. Spune dumneata cât vrei, şi plătesc.

— E singurul nostru copil! Spune-ne măcar dacă trăieşte! suflă Alexandra. Se-ntoarse la bătrâni: Trăieşte? întrebă ea cu lacrimi în glas. Trăieşte?

Baba, se uită la ea ca din fundul unei mlaştini. Avea ceva de broască, umflată şi holbată, şi rece şi mută. Nici nu clipi. Bătrânul deschise gura, apoi dădu din cap, zâmbind, ridică din umeri, desfăcu brațele:

— Cu plăcere... v-aş spune dac-aş şti...

Şi se uita mereu la Cezar, iar acesta îl mânca din ochi pe tânărul Toni:

— Spune-mi şi te fac om bogat! Îți dau oricât îmi ceri! Am fost om bogat, şi mai am ceva... Vând tot, şi te umplu de bani, omule, înțelege! N-ai decât o vorbă să spui, şi s-a făcut! Spune, vorbeşte! Se vede cât colo că ştii! Ce-i cu ea? Trăieşte? E... mai trăieşte?

Tăcere. Toni se uita pieziş, în dreapta, în stânga. În odaie mirosea greu şi era cald, înăbuşitor, muced. Câinele amuțise.

— Eu nici nu ştiu cine sunteți dumneavoastră, zise Toni.

— Cum nu ştii? Vorbim de-un sfert de ceas despre Lena şi nu ştii? izbucni Lascari mirat, speriat, îndurerat, furios.

— Care Lena? întrebă Toni.

— Lena Lascari, pe care-o cunoşti – zise Alexandra şi adăugă – o cunoşti foarte bine, ai trăit cu ea, mi-a spus domnul Scarlat.

Nu mai putea nici să roşească. Nu ştia ce să-i mai spuie ca să-l facă să vorbească. Era îngrozită văzându-1 că se retrage din ce în ce.

Toni răspunse, cu un zâmbet care-i arătă dinții albi şi strălucitori, şi privind-o drept în față, cu ochii lui umflați şi tulburi:

— Cu câte-am trăit eu, şi nici nu ştiam cine erau... să fiți sănătoasă dumneavoastră...

Cezar Lascari începuse să clocotească:

— Dacă nu spui, am să te dau pe mâna poliției! Am să te denunț pentru ce faci aici! Vorbeşte, omule! Mai bine să iei bani şi să-mi spui, decât să intri într-un bucluc! Ce-ați făcut cu ea? Unde e?

— Uite ce e... să nu mă şucăresc pe dumneata, că-i de rău, înțelegi? îngână pe nas Toni. E nasulie, înțelegi? Crezi că mă sperii pe mine? Crezi că mi-e frică? Hai te cară de-aici, că-ți şterg o cazma peste muie de te scot de pe cartea de imobil! Hai, cară-te-n...

Şi începu să înjure murdar. Cezar nu fusese înjurat în felul acesta în viața lui. Stătea cu gura căscată şi cu ochii mari şi asculta.

— Hai, întinde-o, zise Toni cu un zâmbet duşmănos şi disprețuitor. Puneți şaua, cârpele dracului...

Ieşiră amândoi, amețiți, şovăitori. Pe trotuar, Alexandrei începură să-i curgă lacrimi pe față. Cezar vorbea singur, fără să-i dea nicio atenție:

— O găsim noi... O găsim cu siguranță... Trebuie să mai încercăm... s-o mai căutăm...

N-o mai găsiră niciodată. După luni de zile, nu se aflase nimic. Nicio veste de peste hotare, nicio veste din provincie, nicio veste de nicăieri. Niciun semn. Dispăruse cu desăvârşire.

Veniră să mai vorbească, să-l mai roage pe Toni. Întâia oară găsiră uşa încuiată. A doua oară era numai baba, care se uită la ei şi nu răspunse. Nu părea să priceapă nimic. A treia oară îl găsiră pe bătrân. „Nepotu-său Toni era plecat în provincie, pe multă vreme, nu ştia unde. Nu, el, bătrânul, n-o văzuse niciodată pe Lena, n-o cunoştea, nu ştia nimic" Mințea. Îl rugară, îl implorară, îi promiseră bani. „Nu ştia nimici' Se vedea în ochii lui că-1 ispiteşte promisiunea banilor şi că totuşi rezistă.

La sfârşit, se resemnară; Lena era definitiv şi cu desăvârşire pierită şi pierdută. Poate că într-o zi vor afla ceva. Poate că se va-ntoarce, poate că va apărea într-o zi.

XI

Până când, într-o zi, Cezar Lascari îi spuse Alexandrei:

— Eu cred că fata e la Paris.

Şedeau amândoi la masă în odaia fără perdele, cu pereţii goi şi pătaţi, cu locuri goale unde fuseseră tablourile acum vândute; mobilele plesnite lăsau să se vadă umplutura; maşina de gătit era într-un colţ, îndărătul unui paravan, şi muştele roiau împrejurul becului ce atârna de un fir în tavan (căci vânduseră de curând lampa de cristal veneţian). Prin uşa cu geamuri astupate cu hârtie, se auzeau glasurile tinerei perechi, amândoi funcţionari, care locuiau acolo de când murise Şerban iar Marion se mutase la nişte prieteni.

— Eu cred că fata e la Paris, zisese Cezar.

Mânca praz cu arpacaş şi pâine cenuşie şi, ca prăjitură, mămăligă prăjită în tigaie şi presărată cu zahăr. Vorbise după o mare tăcere, în care păruse absent, preocupat, obsedat de o idee fixă. Şi acuma, spusese fraza cu o privire tulbure, timidă şi obraznică totodată, o privire mai mult furişată, de jos în sus, care spunea: „Nici eu nu cred; să vedem dacă la tine se prinde; să vedem dacă nu ghiceşti ce ascund".

Alexandra întoarse capul. De unde să ştie că e la Paris? Pe ce temei credea el că Lena e acolo? Altcineva era acolo. Se aşteptase de mult să vie clipa când Cezar va spune asta. Şi acuma îl auzea:

— Ce mai stăm aici? Suntem nebuni. Aşteptăm, aşteptăm să vie războiul şi americanii ca să ne elibereze, şi murim de foame. Murim de foame inutil şi aşteptăm, aşteptăm, aşteptăm – ce? Să mă aresteze încă o dată, când poate n-o să-mi mai dea drumul.

Toate acestea, pe un ton de hotărâre pătimaşă, concentrată. Dar fără să se uite la Alexandra. Încruntat, vorbea cu privirea în gol. Alexandrei i se făcu milă. Îl găsea slab, îmbătrânit, şi-i venea să-l întrebe: „Dar după prima arestare, de ce n-ai vrut să plecăm? Dar când ne tot spunea Ionel să fugim, de ce n-ai vrut? De ce abia acum?" Îi era ruşine pentru el, şi milă. Ca de un copil al ei. El îi rămăsese cel mai aproape, fiindcă toţi ceilalţi o părăsiseră, prin laşitate şi trădare, prin dispariţie şi moarte. Îi rămăsese singurul om apropiat – şi cum era! *Asta* era ce-i mai rămăsese din viaţă. Omul acesta bătrân şi uscăţiv care vorbea obsedat, încruntându-şi sprâncenele încă negre deasupra ochilor plecaţi:

— M-am gândit mult, şi trebuie neapărat să fugim... Fuga e singura scăpare... Au fugit atâţia. Au fugit mii de evrei prin Ungaria spre Viena. Au fugit sute de oameni din lumea noastră. Şi noi aşteptăm, aşteptăm, aşteptăm... să murim aici! Trebuie să fugim, neapărat. Tu ce zici?

Şi iar o privi cu ochi tulburați totodată de timiditate şi neruşinarea patimii vinovate şi înjositoare. Alexandra aduna vasele de pe masă ca să le ducă după paravan să le spele în chiuveta murdară.

— Dar dacă într-o zi vine Lena şi ne caută? întrebă ea.

— Lena e la Paris! zise Cezar cu o tărie care suna a gol.

— Nici tu nu crezi asta, murmură Alexandra.

— Sunt sigur că e la Paris! A fost mai deşteaptă ca noi! exclamă el, cu o convingere de nebun.

Alexandrei îi veni să izbucnească în plâns. Biata Lena, copilul lor, poate că zăcea undeva, îngropată, neştiută, şi el, numai ca să-şi slujească nebunia, vorbea de ea cu optimismul acesta oribil, fals, dezgustător.

— Hai, taci, nu mai vorbi de asta, că-mi faci oroare, zise ea scuturându-se.

Cezar nu părea că înțelege:

— De ce? N-am dreptate?

— Bine-bine... Ai dreptate, dar lasă-mă, zise Alexandra şi se apucă să spele vasele şi tacâmurile.

— Dacă eşti nervoasă, e bine să mă previi, spuse el dând din umeri. Mă duc să mai fac un tur pe stradă.

Îşi aprinse un trabuc negru şi ieftin şi ieşi.

Dar seara, reîncepu să vorbească de fugă. Şi a doua zi, vorbi iarăşi, tot de asta; şi a treia zi, şi a patra, în fiecare zi, la masă, sau în orice alt moment când se aflau singuri. Alexandra nu răspundea. „Cum am ajuns aici? se întreba ea cu o chinuitoare neputință de a răspunde. Cum am ajuns? Cu ce-am greşit? Unde e greşeala? Unde e vina? Şi cum să scap? Cum să fug? „ Nu din țară simțea nevoia să fugă, ci din nodul care-o sugruma, din încurcătura întregii ei vieți. Cum să fugă? Unde să fugă? Într-o zi, obosită, se gândi: „Poate că el are dreptate..."

Cezar repeta obsedant:

— Trebuie să fugim... Trebuie să fugim...

— Bine, să fugim, oftă Alexandra.

El ridică ochii, mirat şi neîncrezător:

— Vrei?

— De ce nu mă laşi, şi nu pleci singur?

Privirea lui şovăi, alunecă într-o parte:

— Nu ştiu... poate că... cred că am nevoie de tine...

„E ca un copil, se gândi Alexandra. A rămas ultimul om

apropiat mie, dar şi eu pentru el am rămas ultimul şi singurul om... Are încredere în mine, şi-i e frică de cealaltă. Se gândeşte: – Dar dacă nu mă primeşte? Şi are atunci nevoie de mine, de un refugiu." Se cutremură în sinea ei de abisul de slăbiciune şi de înjosire în care se afla Cezar.

— Bine, am să vin cu tine, vorbi ea.

Şi în aceeaşi clipă ştiu că n-are dreptate. „Ar trebui să-l las să meargă după soarta lui; să rămân aici, să-mi găsesc ceva de făcut, un rost, o slujbă, să muncesc, şi să mă liniştesc, şi să aştept bătrânețea şi moartea. Iar el să se descurce singur." Dar îi era milă de el. „E tatăl Lenei."

— Am să vin cu tine.

Cezar o îmbrăţişa ca un prost, cu o exuberanță tinerească, oribilă la un om de vârsta lui. Noaptea, se purtă cu ea ca un îndrăgostit. Ea îl răbdă, îngheţată la gândul că îmbrăţişările lui sunt pentru alta, nu pentru ea; şi ce-o dezgustă şi mai mult fu carnea ei care mai simţea o plăcere tulbure, mânjită de nelinişştea şi neparticiparea şi oroarea sufletului. „Doamne, scapă-mă de josnicia asta! Liberează-mă, Doamne, de chinul ăsta! Nu mai pot, nu mai pot, ajunge, Doamne! M-ai bătut destul! murmura ea singură în întuneric, alături de Cezar care dormea sforăind din când în când. Ajunge, Doamne! Am înțeles! Lasă-mă!" murmura ea cu patimă aproape poruncitoare, fără să ştie cu cine vorbeşte, căci deşi botezată în religia creştină ortodoxă, nu cunoştea dogmele bisericii şi de le-ar fi cunoscut, poate că n-ar fi crezut în ele. Vorbea cu întunericul. Afară treceau tramvaie.

— Ajunge, Doamne! Am înțeles! Iartă-mă! murmura Alexandra.

XII

A doua sau a treia zi după aceea, pe când Cezar umbla prin oraş – lipsea câte şapte-opt ore de-a rândul ca să se întâlnească în ascuns cu oameni care organizau contra plată fuga din țară – Alexandra se dusese la dentist ca să-şi termine un tratament. Dentistul locuia la al şaselea etaj. În holul blocului, în faţa ascensoarelor, se strânsese lume. Alexandra crezu întâi că sunt oameni care aşteaptă să coboare unul din ascensoare. Apoi îşi dădu seama că s-au adunat împrejurul cuiva sau a ceva. Se

apropie şi se uită peste umărul unei cucoane şi văzu o femeie care şedea pe o treaptă; o femeie cu părul sur, cu faţa cenuşie, într-o rochie cenuşie; ochii îi erau tulburi şi cu marginile roşii. Era miss Richman, fosta guvernantă a Lenei.

— E nebună, spuse cineva.

— E o englezoaică, stă aici în bloc, zise un bărbat între două vârste, cu un fileu cu zarzavat în mână. Moare de foame, şi tot ce mai poate vinde dă pe băutură.

— Păi e beată şi acuma, observă o femeie.

Alexandra îşi făcu loc printre ei şi o atinse pe umăr:

— *Miss Richman, come please... Come. I'll see you home and we shall talk, you'll tell me about yourself... Come, dear, come.*[105]

Miss Richman ridică ochii şi se uită la ea, cu o privire îndobitocită şi tulbure. N-o recunoştea.

— *Don't you know me? I'm Mrs. Lascari*[106]*,* spuse Alexandra cu blândeţe şi încercă s-o ridice de pe treaptă, apucând-o de subsuoară.

Miss Richman o împinse fără putere:

— *Let me alone*[107]*... Let me alone... zise ea* răguşit.

Alexandra insistă, cu blândeţe şi cu milă. În sfârşit, izbuti s-o facă să se ridice în picioare. Miss Richman se împotrivea:

— *I'm a British subject. I don't need any help from you, thank you.*[108]

Şi bâiguia apoi singură:

— *It's of no use... Nothing is of any use...*[109]

Totuşi, Alexandra o urcă în ascensor şi o duse acasă, într-o garsonieră absolut goală, cu un pat rupt şi un scaun. Nu izbutişi se facă nici măcar recunoscută de Miss Richman, care, trântită pe pat, pe când Alexandra o descălţa, repeta, cu ochii sticloşi în tavan şi cu uimirea unui om rănit de moarte pe neaşteptate:

---

105 Miss Richman, vino cu mine, te rog. Vino, am să te conduc până acasă şi o să stăm de vorbă, o să-mi vorbeşti despre dumneata. Vino, draga mea, vino. *(engl.)*

106 Nu mă cunoşti? Sunt doamna Lascari. *(engl.)*

107 Lasă-mă în pace... *(engl.)*

108 Sunt cetăţean britanic. N-am nevoie de vreun ajutor de la dumneata, mulţumesc. *(engl.)*

109 N-are niciun rost. Nimic n-are rost. *(engl.)*

— *Why does all this happen? Why? All this... why?*[110]

Mai mult nu află Alexandra de la ea. Părea nu numai beată, ci şi nebună. Alexandra o lăsă să doarmă şi plecă, având grijă să lase uşa bine închisă.

Iar a doua zi, seara târziu, în vagonul de clasa a treia în care urcase împreună cu Cezar, se surprinse punându-şi şi ea aceeaşi întrebare: „De ce s-a întâmplat aşa? De ce? De ce?" Nu era chinuită; nu suferea. Era liniştită. I se părea că în curând va găsi răspunsul. I se părea că în curând va şti. Era blândă şi dulce şi cu Cezar, care şedea, încordat şi cu ochii sticlind, pe banca pe care se înghesuiau ţărănci cu desagi plini, soldaţi tineri care dormeau cu boneta alunecată pe nas, ceferişti obosiţi cu feţele cenuşii de funinginea gărilor. Îi vorbea lui Cezar, ca să-l facă să suporte mai uşor încercarea cumplită a nervilor (plecarea de acasă seara pe întuneric, drumul până la gară cu ochii în patru ca să evite orice întâlnire cu cineva cunoscut, gara unde totdeauna te puteai ciocni din senin cu cineva, trenul unde te trezeai deodată cu doi-trei ostaşi şi milițieni care controlau actele călătorilor).

— Îţi aduci aminte cum mergeam noi tot cu trenul ăsta, acuma treizeci şi ceva de ani, la Cozia, la nenea Şerban în vacanţă?

— E de mult de-atunci, mârâi Cezar cu un zâmbet sec, neizbutit.

— Ce frumos era... tot pe vremea asta, murmură Alexandra, şi tot aşa, un sfârşit de primăvară ploios şi cu furtuni şi cu toate frunzişurile de un verde orbitor.

Asta era în închipuirea şi în amintirea ei; aici în vagon era cald şi miros greu şi aer puţin şi sforăituri; iar afară, beznă; deodată apărură din noapte nişte ceaune mari în care ardea smoală cu pâlpâiri furioase, şi împrejur nişte camioane, nişte tractoare orânduite în careu, oameni care se mişcau încoace şi încolo în lumina roşiatică. Apoi totul pieri şi nu mai rămase decât beznă.

— Ce frumos era, murmură Alexandra. Eram îndrăgostită de tine... puţin, zâmbi ea.

Cezar întrebă brusc, speriat:

— Unde ţi-e servieta?

Alexandra se uită – n-o mai avea pe genunchi. Se uitară la fileul

---

[110] De ce se-ntâmplă toate acestea? De ce? *(engl.)*

de bagaje. Nu era nici acolo. Se ridicară de pe bancă. Nu era.

— Ai pierdut-o! şuieră Cezar galben.

Cei dimprejur dormeau, sau mormăiau între ei, sau mâncau cârnat cu usturoi, şi nu-i luau în seamă.

— Ai pierdut-o, gemu Cezar şi se aşează la loc. Îl treceau sudorile de disperare. Ai pierdut-o, repetă el. M-am rugat în genunchi bietei Marion Hrisoverghi, ca să mi le dea. Erau ale ei. I-am vorbit de Lena, pe care sperăm s-o întâlnim la Paris, de viaţa noastră, de viitorul nostru, şi ea, aşa aiurită cum o vezi şi-aşa cu bandaje de cauciuc sub falei, a avut bunătatea îngerească să ne dea din bijuteriile ei, din ce păstrase ca să aibă ce vinde şi să poată trăi cât mai are de trăit. Şi-a rupt din carnea ei ca să ne dea, şi tu le-ai pierdut!

— Sst... taci, că atragem atenţia, suflă Alexandra. Îi bătea puţin inima. Şopti: Şi mie-mi pare rău de ea... Trebuia să nu-i ceri...

— Dar cu ce crezi c-am plătit *ălora!*

Aia erau misiţii care organizau fugile.

— Se vede că nu trebuia să mă folosesc de ele, murmura Alexandra cu un surâs palid.

— Dar cu ce voiai să fugim? şuieră el exasperat, disperat, aproape scos din minţi; tremura cu faţa lucie de sudoare.

Alexandra zâmbi palid. Fu pe punctul să spuie: „Se vede că nu trebuia să plecăm”, dar tăcu. Afară ploua, şi lacrimi ca de argint viu alunecau pe geamurile vagonului.

A doua zi seara ajunseseră cu autobuzul de la Arad până-ntr-un sătuleţ, şi cu căruţa de-acolo într-un cătun. Acuma şedeau într-o odaie spoită cu var, şi care mirosea curat, dar şi cu un nedesluşit iz de praf şi de gândaci. Şedeau alături pe patul înalt cu multe plăpumi înflorate şi perne mari, şi se uitau la pereţii pe care atârnau prosoape brodate cu fir roşu, pe care scria *Gott gruss dich, lieber Gast*[111] şi *Bun-venit,* şi alte devize pe nemţeşte şi ungureşte, alături de fotografii de părinţi şi bunici, bărbaţi mustăcioşi cu mintean negru şi cizme, sau în uniformă de honvezi, şi femei cu obraji şi ochi de piatră şi cu fustă creaţă şi pieptar de catifea. Era şi o masă cu un lighean de faianţă, şi o cană mare de faianţă, şi-o vadră alăturea, şi-un ceas cu cuc, şi un portret al doctorului Petru Groza, preşedinte al Consiliului de

---

[111] Dumnezeu cu tine, scumpe oaspete, *(germ.)*

Miniştri şi preşedinte al Frontului Plugarilor din care făcea parte stăpânul casei. Obloanele erau închise; lumină nu venea decât prin uşa cu geamuri şi cu perdeluţă de mătase subţire. Stătuseră închişi toată vremea în odaia aceasta; dincolo trebăluia Iulia, nevasta ţăranului, căreia el îi spunea Iuli. Veniseră şi alte femei, şi vorbiseră tare ca nişte surde, pe ungureşte şi pe româneşte; se auziseră şi glasuri groase şi greoaie de bărbaţi. Cezar şi Alexandra se odihniseră şi încercaseră să doarmă, în patul cel înalt şi cu multe perne; Cezar se arătase iarăşi îndrăgostit în felul lui înverşunat, mut şi trist, iar Alexandra se gândise cu oroare că n-ar trebui să primească. „E imoral, e dezgustător ce face; ce-are cu mine? Ce sunt eu? Şi aşa a fost toată viaţa; şi-a permis orice, nu s-a reţinut de la nimic; şi pentru ce? Ce i-a dat dreptul să trăiască aşa?”

Şi totuşi, îl lăsase să-şi facă pofta; din milă. Îi era milă de el şi-l dispreţuia. Şezând pe pat, lângă el, seara, se gândea: „Cu ce a slujit el ceva sau pe cineva? Ce bine a făcut pe lumea asta? Ce datorie a cunoscut şi-a împlinit? Nimic. Numai poftele şi plăcerile lui, cu orice preţ, călcând orice...”

— Peste două ore suntem în Ungaria, şopti Cezar şi, cu un râs nervos, adăugă: Peste două ore în Ungaria, peste două zile în Austria şi peste două săptămâni la Paris! *La vie est belle!*[112]

Îi luceau ochii. „Toţi am fost ca el, se gândi Alexandra, mirându-se cât e de liniştită. Nicio răspundere faţă de ceilalţi oameni; numai ce credeam noi că e fericirea noastră; de nefericirea altora nu ne păsa. Şi iată-ne. Voiam ca totul să fie uşor, fără efort, fără durere şi fără bucurie, dar cu plăceri. Şi, tocmai de aceea, totul a devenit foarte greu şi apăsător... Ah, Doamne, scapă-mă, dă-mi liniştea!” ţipă ea în sufletul ei, cuprinsă de o spaimă subită şi fără să ştie către cine strigă. Iulia, cu fustă creaţă, galbenă în obraji ca ceara veche, cu broboadă neagră strânsă pe cap ca o cască, bătu în uşă şi intră cu o tavă:

— Bună sara... Cum aţi durmit? V-aţi hodinit? Na, apoi bine... la poftiţi, luaţi o ţâricuţă de răchie şi nişte brânză şi pită ca la ţară, că noi n-avem ca la oraş.

Se uita la Alexandra cu ochi negri şi străpungători. Ea era mică şi uscăţivă, de vreo treizeci-treizeci şi cinci de ani, în fustă

---

[112] Viaţa-i frumoasă! *(fr.)*

cenuşie, pieptar negru, broboadă neagră şi cizme; dar faţa îi era dură, mâinile uscate, ca ale unui trup cioplit într-un lemn tare şi neted. Iar Alexandra, într-un tailleur cenuşiu şi cu pantofi groşi în picioare, blondă încărunţită şi femeie de cincizeci de ani, era mare şi puternică, dar părea de carne, uşor de lovit şi de rănit, iar ochii albaştri erau mereu aburiţi de cea mai mică emoţie şi de neîncetata-i timiditate.

— Ce frumoasă vi-s dumneavoastră, doamna, zise Iulia, zâmbind. Na, apoi nu-i păcat, o doamnă ca dumneavoastră să fie musai să fugă, vai, Doamne, Doamne! şopti ea dând din cap şi plesnindu-şi palmele. Apoi râse: Lăsaţi, că mâine vi-s departe...

Era neagră, uscată, dură, veselă şi ştiutoare de multe taine pe care nimeni n-ar fi putut să le scoată de la ea. Alexandra râse şovăielnic. Ce ciudată femeie! Ce ciudată întâmplare! Ce căuta acolo ea, Alexandra Lascari? Ce-avea a face cu oamenii ăştia, atât de deosebiţi şi de străini? Ştia că n-ar fi trebuit să-l urmeze pe Cezar, şi că mila ei era o prostie, o slăbiciune de neiertat. Dar era prea târziu ca să se răzgândească. Mâine va fi în Ungaria, legată mereu de el şi de nebunia lui.

Uşa se întunecă; intră, mătăhălos, greoi, spătos, înalt, cu capul între umeri, Ţundrea Romulus, stăpânul casei. Purta haină şi pantaloni de dimie ţesută în casă, bocanci grei, pieptar de lână tricotat de nevastă-sa, şi se uita cu ochi albaştri palizi, metalici, pe sub sprâncenele subţiri, lăsate în jos şi încruntate sub fruntea cărnoasă şi deasupra obrazului cărnos.

— Sara bună... Iacă-1 şi pe frate-meu Traian, zise el, dându-se la o parte din uşă.

Îndărătul lui era un om tot ca el, de vreo treizeci-treizeci şi cinci de ani, care-i semăna la trăsături, dar slab, osos, cu fire ţepoase şi rare pe obrazu-i colţuros de spân, şi cu aceiaşi ochi de oţel şi de gheaţă ca Romulus.

— Am vint să vă spun cum trăbuie să merem, că-i şi aici o regulă, zise Romulus, şi râse deodată, neaşteptat la un om atât de întunecat. După acest râs binevoitor, urmă: Musai să ţinem o regulă, că altfel ne prind grănicerii, şi-apoi merem la închisoare şi noi, şi dumneavoastră.

— Doamne păzeşte! zise Iulia şi-şi făcu repede câteva cruci.

— Mai lasă tu, nu te mai cruci, că-i vreme cu nori şi cu ploaie, la noapte n-o să vadă ei nici la cinci paşi... îi tare bună vremea...

Şi-apoi le spuse cum vor merge, la ce semn se vor opri, unde

vor fi lăsați singuri ca să alerge cei o sută-două de metri până în teritoriul maghiar. Cezar asculta cu încordare şi repeta:

— Da, da, înțeleg; înțeleg foarte bine... Aşa, da...

Alexandra însă abia asculta. I se părea de necrezut totul – odaia văruită, cu icoanele şi prosoapele şi fotografiile, şi oamenii ăştia care riscau cel puțin o dată pe săptămână puşcăria şi poate un glonț de la grăniceri, şi femeia care-i privea pe toți cu ochişorii ei negri, străpungători şi tainici. Abia aştepta să plece; abia aştepta să fie dincolo; dar dincolo, ce va începe? Tot ce fusese până atunci. Ce spunea Ionel Haralamb la telefon: trai plăcut, parfumurile pe care i le trimitea, iarăşi lipsă de răspundere şi de griji, viață uşoară, uşoară, amenințată să devină brusc mai grea decât pot purta umerii oamenilor. „Acelaşi lucru, iarăşi", se gândea Alexandra şi după un ceas, mergând peste câmp prin întuneric, după Cezar, care-1 urma pe Traian Țundrea, cel uscățiv. Îl auzea suflând pe Romulus cel mare şi greu, îndărătul ei. Mergeau fără un cuvânt, prin beznă. Alexandra se uită la cer. Acuma erau fulgere. Clipeau destul de des de jur-împrejurul orizontului, dar în tăcere. Aerul neclintit mirosea a verdeață caldă, a praf. Alexandra călca nesigur, parcă peste o arătură, cu bulgări de pământ sfărâmicioşi. Visase urât în ceasul de somn în patul cel înalt al țăranilor. Visase că merge printre cele două garduri de scânduri cenuşii din latura casei celei mari din Culmea Veche. Era un drum foarte lung, şi trebuia să iasă odată dintre gardurile acelea. Trebuia să iasă neapărat, altfel era pierdută. Începuse să alerge, să fugă, să scape de ceva, să ajungă la capăt, la ieşire. Şi deodată, se trezise că a ajuns la capăt: o curte pătrată, cu gard înalt cenuşiu de jur-împrejur şi nicio ieşire. Nu era ieşire.

Răsufla greu, poticnindu-se prin întuneric. Visase urât de oboseală şi din pricina zăpuşelii aerului apăsat de tensiunea electrică. Nu era nimic serios. Şi totuşi, inima îi era strânsă. „Vreau linişte, vreau linişte! țipa inima în ea. Dar am greşit, am fost o soție păcătoasă, o mamă nepăsătoare, o ființă omenească nefolositoare semenilor săi. N-am ajutat pe nimeni, n-am ridicat pe nimeni şi nimic, n-am servit nimic. Şi trebuia să rămân. Am greşit că m-am luat după Cezar. Am greşit că sunt aici... Încă sunt în infern..."

Simți o picătură caldă pe frunte, ridică fața şi se uită la volburile groase ale norilor, mai negri decât noaptea. Alte câteva picături îi căzură pe obraji. Pe undeva pe aproape, nişte copaci se

treziră fremătând, dar atât. Orice sunet se opri. Aerul rămase uscat şi mai apăsător ca înainte. Clipirea depărtată a fulgerelor nu lumina nimic, şi ploaia nu mai venea...

Îndărătul ei, Ţundrea Romulus, matahală neagră, sufla greu, izbind în pământ cu ciomagul pe care-1 luase la plecare de după uşă, când Iulia îi petrecuse, cu un zâmbet uscat. („Ce femeie ciudată! A văzut atâţia oameni care fugeau!")

De undeva de deasupra Ungariei ajunse până la ei, slabă şi pierdută ca un murmur subpământean, cutremurarea primului tunet.

„Linişte, linişte! Inima uşoară şi liberă, fericire în inima mea!" ceru Alexandra – nici ea nu ştia cui, aşa, prosteşte în întuneric. Un nou tunet se rostogoli ca o ghiulea de fier pe nişte trepte enorme, veni de departe, din ce în ce mai aproape, se depărtă iar şi se stinse.

— Doamne, Doamne, Doamne, şopti Alexandra.

— Şşş, suflă Ţundrea Romulus în urma ei, gâfâind. Deasupra lor apăru într-o clipă, nimicind noaptea, o creangă albastră cu multe rămurele întortocheate; împrejurul luminii orbitoare aerul era roşiatic, de parcă dedesubt ardea pământul; iar sus, unde se terminau ramificaţiile subţiri ale trăsnetului, se zăriră, o clipă, norii învolburaţi.

Lumina pieri numaidecât. Alexandra tresărise şi acum aştepta tunetul. O secundă. Două. Trei. Avea să fie asurzitor. Patru. Nu venea. Căzuse poate departe de tot. În sfârşit în kilometrii de vată udă ai norilor, se auzi un muget stins. Asta fusese tot. Dar ploaia trebuia să vină din clipă în clipă, într-o izbucnire uriaşă de fulgere şi vânt. Poate că nu mai erau decât câteva răsuflări până atunci „Toată viaţa noastră ar fi trebuit să fie altfel. Ar fi putut să fie altfel. Eu sunt de vină, se gândi Alexandra. Eu sunt de vină. Trebuia să nu-1 las s-o ia razna şi să nu greşesc, să nu păcătuiesc nici eu, şi să fiu o mamă bună, o fiinţă omenească folositoare semenilor săi... poate scăpăm din infern. Pe când acuma sunt încă în infern, şi merg cu Cezar tot spre infern... Scapă-mă! Scapă-mă!"

Trei fulgere, unul după altul, luminară boschete de arbori negri de jur-împrejur. Apoi tunetul bubui asurzitor, ca o descărcare de tunuri vechi, cu pulbere neagră. Alexandra îl văzuse pe Cezar, încovoiat, mergând în urma celuilalt ţăran care pipăia cu ciomagul locul unde avea să calce. „Îl urmez, slabă, în loc să mă

urmeze el pe mine...", îşi spuse Alexandra. Fulgerele clipeau neîncetat; copacii şi câmpia apăreau şi dispăreau fără întrerupere, de parc-ar fi fost create din nou, de fiecare dată, spre a pieri numaidecât în întunericul şi nimicul fundamental al unui univers de beznă şi de neant. Frunzişurile se treziră dintr-odată, o mişcare începu din vârfurile coroanelor celor mai mari copaci şi coborî asprindu-se, agitaţie foşnitoare de zbor oprit, înrădăcinat în pământ, dar încercând să-şi ia avânt în văzduhul întunecat, vâslind cu toate ramurile cele mari. Ca o bătaie de inimă, vântul sosi în pulsaţii, în răbufniri din ce în ce mai tari, în valuri; aerul gros de praf venea atât de repede încât grăunţele de praf îi înţepau obrajii Alexandrei Lascari. Tunetul trosnea ca o explozie neîntreruptă şi o gigantică prăbuşire a lumii. Primele picături de apă, mari, şi calde, şi grele, începură să cadă. Îi cădeau Alexandrei în păr, pătrundeau numaidecât la piele, apoi se scurgeau pe gât. „Aş fi putut; se putea; se poate şi acuma!" se gândea Alexandra cu exaltare. Şi începu să i se facă linişte în inimă. Îi erau plini de lacrimi ochii, din recunoştinţă că aflase, că înţelesese. Pe vântul care-i flutura părul şi agita frunzişurile chinuite, sosiră primele pânze de apă, falduri compacte de ploaie care şiroia din aer, grea şi caldă la început, apoi din ce în ce mai rece.

Mergeau prin ploaie de câteva minute, când Ţundrea Romulus se hotărî că pe-aici ar cam fi locul şi momentul. Ridică iute ciomagul, care era vârât la capăt într-o bucată de ţeavă de fier, şi o izbi din răsputeri pe Alexandra Lascari în creştetul capului. Ea căzu grămadă, fără un cuvânt. Romulus trecu peste trupul căzut, ridică ciomagul şi-l izbi în cap pe Cezar Lascari, care se opri, clătinându-se. Ţundrea îl mai pocni o dată. Traian se oprişi se-ntoarse. Se aplecară asupra celor doi şi începură să-i dezbrace şi să-i descalţe. Romulus scoase de sub haină un sac în care vârî pe rând tot ce trăgea de pe morţi. Traian îi pipăia să găsească obişnuitele curele cu pietre preţioase purtate pe piele, sau punguliţe atârnate la gât, dar nu găsiră. Apoi Romulus îi mai lovi pe cei doi morţi, ca să fie sigur că a auzit osul spart, şi mormăi:

— Na, haida.

Uzi leoarcă, cu hainele lipite pe ei şi grele, porniră îndărăt. Ajunseră la dosuri de curţi, şi începură să-i latre câinii. Se furişară în grădina lor, şi bătură la uşă. Iulia le deschise; îi aştepta, îmbrăcată. Romulus îi zvârli sacul:

— Ăştia or fost golani... Nimica n-or avut, decât straiele de pe ei...

— Dar nici n-or zis nimica, râse Traian. Ăi de luni s-or luptat...

— Apăi ăia aveau pentru ce, vorbi Romulus greoi şi râse ca şi celălalt, un râs scurt şi trist. Tu, Iuli, dă-ne ceva de mâncare.

A doua sau a treia zi, copiii care umblau prin crânguri după mure găsiră trupurile despuiate şi spălate de ploaie ale lui Cezar şi Alexandra Lascari; mâncaseră părți din ele vulpile şi dihorii care umblă noaptea. Le îngropară oamenii, fără să se ştie ale cui sunt. Nimeni nu află niciodată nimica despre ei. Pieriseră fără urmă.

Marion Lascari s-a căsătorit şi e dactilografa în limbi străine într-o instituție publică. Doamna Hrisoverghi e foarte bătrână, dar îşi poartă mereu bandajele şi-şi pune alifiile; nu spune nimănui că *ea* a găsit ascunzătoarea din zid, unde Şerban Lascari a ascuns bijuteriile.

Miss Richman a fost trimisă în patrie pe cheltuiala ambasadei Marii Britanii. Romulus Țundrea a fost funcționar la cooperativă, a furat bani şi stă la puşcărie pe cinci ani; Traian Țundrea, fratesău, trăieşte cu Iuli, şi o duce bine; iar Romulus, în închisoare, a aflat şi visează în fiecare noapte că-1 sfâşie cu unghiile pe fratesău, iar dimineața îi pare rău c-a fost numai vis.

Despre Lena Lascari nu se ştie nimic.

PARTEA A DOUĂZECI ŞI TREIA

BOIERII VECHI ŞI NOI

I

În 1945, moşiile fuseseră împărţite ţăranilor, iar, în vara lui 1948, băncile şi marile întreprinderi industriale sau comerciale încetară de-a mai aparţine unor persoane particulare. Totodată, puterea politică era, din ce în ce mai evident, în mâna comuniştilor şi a aliaţilor lor; nu exista în ţară nicio forţă care să le-o smulgă; doar războiul şi ocupaţia de către trupele unui stat capitalist ar fi putut face asta; dar războiul, deşi se vorbea mult de el, nu începea, iar comuniştii continuau să-şi aplice cu o consecvenţă necruţătoare programul de reforme, care, în câţiva ani, avea să schimbe fundamental configuraţia societăţii româneşti. Atunci începu să bântuie, printre cei care-şi pierduseră averile datorită acestor reforme, psihoza aşteptării. Aşteptau războiul, cucerirea ţării, ocupaţia; deduceau apropierea războiului din cele mai întâmplătoare semne; preziceau data exactă a izbucnirii lui, planurile strategice, intenţiile adversarilor; se făceau pariuri: „peste un an”, „la toamnă”, „în 1950 cel târziu”; oameni care profetizaseră astfel, dezminţiţi de evenimente, uitau, dădeau ca sigură altă dată, iar cei care-i ascultau cu aviditate o acceptau, căci şi ei uitaseră pe cea dinainte; în realitate, nu-i interesa data, nu-i interesa faptul însuşi, ci voiau să-şi satisfacă nevoia de speranţă, mecanismul lor sufletesc cerea, spre a funcţiona, o imagine satisfăcătoare a realităţii, chiar falsă; se creau zilnic *idoli ai tribului,* cum spune Bacon. Cei care mergeau mai departe întocmeau chiar planuri de reorganizare politică şi administrativă a unei Românii burgheze şi parlamentare; cât despre reorganizarea economică, era de la sine înţeles că proprietăţile vor reveni cui le avusese, în cazul uzinelor, băncilor şi întreprinderilor comerciale mari; pe când, destul de ciudat, niciun mare moşier nu credea sincer în recuperarea moşiei de la zecile sau sutele sau miile de mici proprietari ţărani care şi-o împărţiseră.

În primele momente ale acestei perioade a aşteptării mesianice (în care rolul Mesiei îl jucau Statele Unite ale Americii şi forţele lor militare), psihoza avu forme deosebit de ciudate. Oamenii cei mai uşuratici din categoriile lovite de revoluţie ajunseră să aştepte de la război şi de la ocupaţia militară străină, chiar şi rezolvarea

încurcăturilor lor băneşti. Petreceau, beau, dansau, îşi procurau bani în felul cel mai păgubitor, în convingerea că peste două luni, sau trei, sau şase, sau cel mult într-un an, „vin americanii şi se aranjează totul”, iar până atunci trebuia doar suportată trecerea timpului, ucigătoare când e conştientă. Şi astfel, doamna Basarab-Comnen vindea un covor de Şiraz din veacul al XVII-lea la a doua sută parte a valorii lui reale, şi trăia din preţul lui două zile şi încă una până la prânz, când i se isprăveau banii, dar avea grijă să vândă o tapiserie flamandă din veacul al XVI-lea la ora unsprezece şi ceva, aşa că putea mânca la prânz la restaurant, şi mai trăia patru-cinci zile. Atunci începură să curgă porţelanurile vechi, covoarele din Orient, mobilele scumpe, tablourile, cristalurile, argintăria cu steme, vândute la orice preţ, numai să se vândă repede şi să apară banii imediat, căci era nevoie de ei pentru o mică serată, casase întreţină buna dispoziţie până la „schimbarea lucrurilor”.

Elvira Vorvoreanu avea aproape şaizeci de ani în 1948. Ieşi într-o dimineaţă cu o sacoşă în care purta un mic tablou de un meşter flamand necunoscut, şi se duse la un magazin unde se cumpărau obiecte de artă. Era începutul toamnei, vreme rece dar cu cer albastru, soare strălucitor şi nori albi destrămaţi de vânturile de mare altitudine, ce n-ajungeau până jos. Elvira se ţinea bine, mergea dreaptă, cu capul sus, era fardată, pusese ochelari de soare, şi, în tailleur *gris-fer,* înmănuşată, cu părul tuns scurt şi vopsit, slabă şi subţire, părea, văzută din spate, de optsprezece ani. Un bărbat de vreo cincizeci, cincizeci şi cinci de ani, gros, cu chelie înconjurată de păr cărunt, cu trupul lăsat din umeri, moale, confortabil, dar vioi la mers, îmbrăcat în tweed şi cu o pipă în gura-i buzată, o urmări, aţâţat, o ajunse din urmă, se uită la ea, văzu faţa suptă, veştedă, negricioasă, încreţită, cu buzele zbârcite, şi atunci începu să râdă. Elvira se uită la el şi-l recunoscu.

— Sărut mâna, Elviro, zise el.

— *Bonjour,* Gogule. De ce râzi?

— Mă luasem după tine, să te agăţ; te-am crezut de optsprezece ani.

— Mulţumesc, râse Elvira. Hai să zicem de patruzeci, şi tot ar fi bine.

— Unde mergi? întrebă Gogu Apostolescu.

— Mă duc să vând un tablou.

— Hai, că vin şi eu să-l văd. Ai auzit? Se pare că preşedintele Truman a declarat că Statele Unite nu vor recunoaşte niciodată guvernul nedemocratic de la Bucureşti.

— Da? întrebă Elvira, deodată atentă. Şi?

— Şi? Ce mai vrei? N-ajunge? E clar că nu mai durează mult. Mi-a scris Ionaş de la Florenţa, îi merge bine, au asistat la Maiul muzical florentin, pe urmă au fost la Capri şi acuma nevastă-sa se duce să schieze în Alpi, iar el are nişte afaceri la Londra.

— O duce bine dumnealui, îngână Elvira pe un ton sec şi dezagreabil.

— O duc bine toţi cei care au avut buna idee să fugă, zise Gogu Apostolescu. Afară de ăia care n-aveau bani în străinătate, ca nenorocitul de Eracle Antoniu; se pare că crapă de foame la Paris, l-a văzut cineva într-un hal fără de hal, cu ghetele rupte, cu cămaşa murdară, ofticos, în fine, o ruină. Îl ştii pe Eracle?

— Cum nu, spuse Elvira la fel de sec. Al doilea bărbat al lui Riri. Un nătărău.

— A, da, aşa e, eraţi prietene, tu cu Riri. Ce mai face Riri? Ţi-a scris?

— Da, răspunse scurt Elvira.

O enerva cumplit să audă vorbindu-se de oameni care trăiau bine în străinătate, când ea nu făcuse asta; şi o enerva şi să-şi aducă aminte de reuşita fostei ei protejate şi protectoare, care-i trimisese o scrisoare din Rio de Janeiro, unde soţul ei, redevenit civil, era reprezentantul lui „General Motors" pentru America Latină. Gogu Apostolescu simţi că Elvira nu vrea să mai vorbească de asta şi tăcu; peste o clipă, cu mâinile în buzunare şi pipa în colţul gurii, se uită cu mult interes după fetele tinere care treceau pe lângă ei doi; după una chiar întoarse capul. Elvira observă şi râse rece:

— Ce, Gogule, te uiţi după minore? Ai ajuns la vârsta necesară pentru asta, ce-i drept...

— Pardon, zise Gogu amabil şi binedispus. Mă uit după toate vârstele: mai am puţin şi-o să fiu obligat să mă retrag din viaţa sexuală, aşa că sunt gata să servesc pe oricine. Dacă simţi nevoia...

— Nu, mulţumesc, zise Elvira, râzând ceva mai îmblânzită. Nu mai am nevoie de nimic, decât de nişte bani, până *se schimbă lucrurile.*

— Tu ce-ai să faci când scăpăm de *ăştia!* întrebă Gogu

Apostolescu.

Elvira tăcu o secundă. Apoi răspunse pe un ton stăpânit, ca un om care minte:

— Nu m-am gândit încă.

— Eu – zise Gogu Apostolescu vesel şi întreprinzător – mă duc la Florenţa şi-l tapez pe Ionaş; vreau să trăiesc fără griji, să fiu întreţinut!

— Până acuma ţi-ai câştigat viaţa? întrebă ironic Elvira.

Gogu dădu din umeri:

— Sigur că da: aveam moşia, nu trebuia să cer bani nimănui. Şi am chef, domnule, de o langustă cu maioneză cu o sticlă de Chablis, de mă-nnebunesc! exclamă el şi plescăi din limbă. Uite-l pe Titel! Ce mai faci, Titel?

Titel Negruzzi se opri în faţa lor şi-i salută larg, apoi îşi puse la loc pălăria, tot pe ceafă.

— Sărut mâna, coană Elviro! *Bonjour,* Gogulică!

Era un om de patruzeci şi opt sau patruzeci şi nouă de ani, făcuse burtă, şezut, şi totuşi părea mult mai tânăr, din pricina tinereţii expresiei: mereu mirat, încântat, binedispus. Cum începu să vorbească, le duhni în nas a băutură; de altfel, ochii îi erau cam lucioşi; făcuse firişoare roşii pe sub pielea obrajilor; purta părul lipit pe cap şi era mereu proaspăt tuns şi bărbierit; numai hainele îi erau imperceptibil uzate, cu acea mototoleală ireparabilă a stofei obosite; dar asta nu observa decât un ochi experimentat şi atent; altminteri, Titel Negruzzi părea prosper şi fericit, aşa cum păruse unui Bucureşti întreg, din 1919 şi până la această întâlnire cu Elvira şi Gogu pe trotuarul Căii Victoriei, într-o splendidă zi de septembrie a lui 1948.

— Ce faceţi? întrebă el volubil. Dumneata, cucoană, arăţi bine, eşti şic, subţire, distinsă. Gogu e perfect, înfloritor, poartă o cravată de lână galbenă, trebuie să fii pictor ca să pui aşa ceva, cămaşă *maron* şi batistă galbenă în buzunarul de la piept, eşti foarte bine, arăţi ca un traficant de carne vie: ce faceţi? încotro?

Era atât de satisfăcut, de entuziasmat de aspectul celor doi şi, (se bănuia uşor) şi de al lui şi, îndeobşte, de restul determinărilor universului infinit cu infinite determinări, încât ceilalţi se posomorâră (nu voiau să se înveselească, nu era vremea şi nici la modă să fii vesel) iar Elvira îl întrebă destul de tăios:

— Ce eşti aşa de vesel, domnule? Ai câştigat la bursă, sau ce?

— Gata bursa, nu mai există, dragă prietenă: suntem socialişti,

nu mai facem afaceri; dar la bursa din New York sunt urcări la „U. S. Steel” şi „Bethlehem Steel” şi alte asemenea, de alaltăieri de când cu declarația lui Truman; ce, nu ştiți? N-aveți radio, sau ce? Conflictul armat e inevitabil, şi trebuie să se grăbească oamenii, câtă vreme n-au ruşii bomba atomică, fiindcă pe urmă o să fie prea târziu. Încotro mergeți?

— Mă duc să vând un tablou, zise Elvira. Hai cu noi. Ia spune: aşa e? Ți se pare inevitabil?

— Ce, războiul? Nu: o să cedeze ruşii. O să cedeze tot: n-au bomba!

— N-o să poată ceda, domnule, zise Gogu Apostolescu. Americanii o să le puie asemenea condiții, încât n-o să mai poată ceda, şi-o să fie obligați să se bată!

— Fleacuri. O să cedeze!

Continuară discuția, fără argumente, prin simple afirmații categorice şi extreme. Elvira umbla între ei ascultând. N-o interesau nici argumentele care lipseau, nici măcar afirmațiile celor doi: simțea însă că va putea pleca, va putea să încerce, o ultimă dată; nu ştia cum, nu ştia ce; ştia însă în ce direcție.

La magazinul de artă, îl găsiră pe director discutând cu Şerban Romano. Şerban, deşi mai tânăr decât văru-său Gogu Apostolescu şi decât Titel Negruzzi (avea vreo patruzeci şi şase sau şapte de ani) părea mai bătrân decât ei, din pricină că fusese foarte gras şi acuma slăbise mult; toate cutele de pe fața lui se adânciseră, pielea atârna sub ochi şi sub bărbie; de altfel, avea o culoare urâtă, nesănătoasă, părea intoxicat, otrăvit, se ținea îndoit, cu capul înainte şi umerii ridicați, iar privirea pe care-o aruncă celor trei fu moartă, ştearsă, nu lipsită totuşi de o anumită ostilitate, de animal bolnav care vrea să fie lăsat în pace, să bolească singur. Cei trei salutară fără să se apropie, căci din aerul directorului şi-al lui Şerban înțeleseră că vor să discute singuri. Stătură deci în mijlocul magazinului, uitându-se la măsuțele de marchetărie şi la comodele încrustate cu sidef, la covoarele atârnate pe pereți, la tablourile care împodobeau pilaştrii. Elvira se gândea la ce ştia ea, la ce voia ea: „o vreme m-am zăpăcit, m-am dezorientat, şi m-am trezit rămasă aici; dar trebuie să-mi recâştig cumpătul şi, cum se schimbă lucrurile, pornesc; trebuie să reuşesc”.

— Dar e o batjocură, domnule, cum poți să-mi oferi numai atâta! se auzi deodată, iritată, vocea lui Şerban Romano, pe tonul omului care e pe punctul să-şi iasă din fire.

— Tablourile astea două, zise Gogu Apostolescu arătând două *Inocențe,* de sfârşit al veacului al XVIII-lea francez, una cu porumbelul în mână şi cu văl alb, cealaltă cu un mieluşel în braţe, le-am văzut undeva. Le-am văzut la baba Basarab-Comnen.

Glasul lui Şerban se auzi iar, iritat, disperat aproape:

— Bine, atunci o să fiu obligat să-ţi vând şi candelabrele de argint. Mi le cumperi?

— Îl auzi pe Şerban? întrebă Titel Negruzzi. E înnebunit: a făcut o pasiune pentru un mic dansator, şi are nevoie de bani în aşa hal fiindcă puştiul e cartofor, îi place să arunce cu banii, să facă serate cu dans, cu băuturi scumpe...

— Băuturi scumpe! Moft, zise Gogu Apostolescu. Îmi povestea tată-meu că unchiul mare al coanei Elvira, Bonifaciu Cozianu, dădea la Capşa dineuri politice numai cu bărbaţi şi care costau trei sute de franci tacâmul! înţelegi? Cincisprezece poli de aur de fiecare musafir; avea zece sau douăzeci de persoane, îl costa o sută cincizeci până la două sute de poli!

— Da, dar el nu trebuia să-şi vândă lucrurile, zise Titel Negruzzi. Pe când amicul nostru Şerban văd că da.

— Nu numai Şerban îşi vinde lucrurile, zise acru Elvira; mai vând şi alţii.

— Chiar; tu ce vinzi, Elviro? Ce fel de tablou?

Elvira îl scoase din sacoşă: era un tablou mic, pictat pe aramă, o scenă biblică în costume din ultima jumătate a veacului al XVI-lea, şi poate chiar din ultimul sfert; mutre cărnoase, roşii, lucioase, de beţivi, sau blonde şi atletice, de cavaleri, şi unii şi ceilalţi flamanzi sau nemţi renani, se strecurau pe lângă un Isus protestant, fără aureolă; haina unui copil prins lângă un dulap cu sertarul deschis şi bijuterii revărsate, ciorapii unui voinic cu daga aurită la brâu erau de un roşu de foc, violent, plin; în bronzuri cu lucirea sumbră se ghicea în fund, în întuneric, o *Pietà;* pe o uşă deschisă se zărea un peisaj la o depărtare infinită sub cerul verde; iar în faţă, în colţ, stătea în două labe o maimuţică, lângă somptuoase vase de metal, răsturnate. Gogu Apostolescu se aprinse:

— Ah, ce roşu! Cine mai îndrăzneşte azi! Uită-te aici, măi Titel: pe ce pictor de azi îl mai ţin curelele să facă un roşu ca ăsta? Ce echilibru între petele de culoare! Ce construcţie! Cum, vrei să vinzi asta? Nici nu te gândi, Elviro dragă!

Şerban îi salută cu un semn din cap şi porni spre ieşire;

directorul magazinului se apropia de cei trei.

— Dar ce vrei să fac? întrebă Elvira plictisită de entuziasmul altminteri sincer al lui Gogu Apostolescu.

— Cum ce să faci? Nu-l vinde! E păcat să dai din mână aşa ceva, pentru nişte bani pe care peste câteva zile nici nu-i mai ai!

— Bine, dar trebuie să mănânc! exclamă Elvira, enervată.

Gogu dădu din umeri.

— Ei, pe naiba; vinde şi tu un smaragd, un briliant, mai bine rămâi cu giuvaerul ăsta!

Elvira îl fixă în tăcere. Titel Negruzzi se făcu că se uită la un covor de pe perete. Directorul era lângă ei şi asculta. Elvira spuse rece de tot, pe un ton otrăvit:

— Smaragd? Diamant? Cine ți-a spus ție că aş avea aşa ceva? Crezi că numai tu ai sărăcit în anii ăştia?

Gogu Apostolescu înălță sprâncenele şi se schimbă nițel la față: înțelesese.

— Bine, am spus şi eu aşa, *c'est une maniere de parler*[113], sigur că n-ai, bâigui el. Trebuie să-l vinzi, evident, dar să ceri un preț mare, adăugă el, luând-o iarăşi razna, în dorința să repare gafa.

— Te rog să nu te mai amesteci, zise Elvira printre dinți. Du-te şi vorbeşte cu Titel până mă târguiesc eu cu dumnealui.

Gogu se apropie şi el de covorul atârnat pe perete: un Ghiordez de rugăciune, cu poarta roz pe un fond alb.

— Uff! Ai văzut cum s-a uitat la mine? murmură el. Ce ochi are, domnule! Ca o viperă. Să mă omoare cu privirea!

— Lasă că şi dumneata, să vorbeşti de smaragdele ei de față cu banditul ăsta! şopti Titel Negruzzi. Crezi că-i convine să se ştie că are bijuteriile familiei?

— Ei, lasă, parcă nu i le ştie tot Bucureştiul? Au văzut-o mii de oameni încărcată cu ele la recepții, la baluri, la dineuri, şi ea se ascunde, ca struțul!

— Ce ştii dumneata? întrebă Titel Negruzzi. Poate că nu le mai are. Poate că le-a vândut de mult.

— Ea? râse Gogu neîncrezător. N-o cunoşti. De ce să le vândă?

— Poate a avut şi ea băieți, ca Şerban; ce, Şerban nu şi-a tocat cu ei în ultimii câțiva ani tot ce avea? Când ai văzut smaragdele Elvirei ultima oară? întrebă Titel Negruzzi.

---

[113] E un fel de a vorbi. *(fr.)*

Gogu rămase gânditor.

— Poate că ai dreptate, zise el.

— Vezi? întrebă triumfător Titel Negruzzi.

Elvira se apropie de ei: încheiase târgul şi-şi punea banii în poşetă; strângea din buze, cu un aer hotărât.

— Ei, haideţi, ce mai staţi? Gogule, eşti complet ramolit: eşti în stare să bagi un om în puşcărie cu indiscreţia ta. Şi peste toate celea nici nu mai am nimic, zise ea cu o amărăciune stăpânită (şi falsă, deşi bine jucată, dar ceilalţi n-aveau de unde să ştie), îmi mai aduci aminte degeaba de mizeria în care sunt.

— Iartă-mă, zise Gogu.

— *N'en parlons plus*[114]*,* haideţi să luăm un aperitiv: vă invit eu, că sunt în bani, zise Elvira şi-i luă pe amândoi de braţ.

Aperitivul continua încă, pe la orele zece seara. Erau aşezaţi toţi trei pe scăunele în jurul unei mese fără faţă de masă, udă de vin şi sifon; pe jos ciment, uşa deschisă (ajungeai la ea pe şapte-opt trepte, cârciuma era la antresol) şi se vedea cum, sus la nivelul tavanului, trece mulţimea pe stradă, tramvaiele zgomotoase, maşinile, frunzele moarte bătute de vânt în lumina felinarelor electrice. Jos, în pivniţa-cârciumă, în fund, se vedeau butoaie mari, pereţii erau văruiţi, ţevile de fier ale apei şi gazului din clădirea de deasupra treceau pe pereţi şi erau la fel văruite, de sus atârna un singur bec văduv, era fum de tutun, gălăgie, cimentul de pe jos murdar, tejgheaua de tinichea udă, totul mirosea a ţuică şi a vin; dar la masa asta şedeau Elvira Vorvoreanu, Gogu Apostolescu şi Titel Negruzzi; la masa de alături Matei Duca (îmbătrânit şi galben), cu o femeie fardată ţipător şi cu părul vopsit galben, la altă masă bătrânul Arnota, căruia-i tremura capul şi care avea vreo optzeci de ani, cu Pericle Mittescu, albit, cu gulerul tare prea larg, şi alţii; se rătăciseră pe aici şi doi şoferi de camion, dar ceilalţi erau toţi cunoscuţi între ei şi se salutau cu o politeţe imperceptibil ceremonioasă, dar fugar, abia schiţat, căci se salutaseră de sute de mii de ori în acest Bucureşti care fusese al lor şi în care începeau să fie străini şi să se adune în anumite locuri cum făceau semenii lor fugiţi în străinătate, mică colonie străină la Bucureşti.

Elvira se ameţise tare; Gogu Apostolescu era beat; Titel

---

[114] Să nu mai vorbim de asta. *(fr.)*

Negruzzi, care era băut încă dinainte cu zece ore, când se întâlniseră, abia mai putea vorbi; dar se țineau drepți pe scaune, nu gesticulau, nu râdeau prea tare. Elvira, însă, pe neașteptate, se aplecă deodată peste masă și-i spuse lui Gogu:

— Îți închipui tu că ai să te apuci de pictură!

Gogu protestă:

— Îți jur, Elviriţo mamă, am suferit destul anii ăștia; simt nevoia să fac ceva serios; am fost toată viața un diletant, un amator; n-ai văzut că nu m-a prezentat niciodată nimeni drept pictor; toată lumea știa că sunt un domn care mai face și pictură în orele lui libere; dar atât. Sunt hotărât, n-ai să mă convingi, nici nu încerca: de îndată ce ajung în străinătate, îi cer lui Ionaș să-mi dea ceva pe lună, modest de tot, cât să am casă și masă, și pe urmă încep să lucrez serios. Mi-am risipit vremea, o viață întreagă; măcar acuma, la sfârșit, să fac și eu ceva!

Titel Negruzzi râdea.

— Ce râzi, domnule? întrebă nemulțumit Gogu Apostolescu. De ce râzi? Râzi de mine?

— Sigur că da, puiule, zise Titel Negruzzi. Dar de cine vrei să râd? De mine? Ar fi nedemn să râd de mine tot eu; eu mă respect, monșer.

— Și, mă rog, de ce râzi de mine? întrebă Gogu Apostolescu și mai supărat.

Elvira zise:

— Lasă-l în pace, că e beat, nu vezi?

— Pardon, treaba dumnealui cum e, vreau să-mi spuie de ce râde de mine, zise Gogu Apostolescu, încăpățânat.

— Râd fiindcă n-ai să te apuci de nicio muncă, și *cum se schimbă lucrurile,* intri într-o serie de chefuri și de partide de poker și de femei, de unde n-o să mai ieși decât cu picioarele înainte!

— Pardon, te înșeli! exclamă Gogu Apostolescu, ofensat. Dacă vrei, pariem că o să fie cum spun eu! Cum scăpăm de *ăștia,* mă apuc serios de pictură!

— Punem și data? întrebă Titel Negruzzi.

— Punem! exclamă Gogu Apostolescu pe un ton agresiv. La anul...

— Nu la anul, zise Elvira. Hai să punem peste doi ani. Nu poți ști ce se întâmplă. Pune în 1950.

— Pune în 1952, domnule! zise vesel Titel Negruzzi. Îți dau timp

să-ți iei vânt!

— Nu, n-am nevoie! exclamă Gogu Apostolescu, iritat. N-am nevoie!

— Ba da, ba da, pune, zise Elvira.

— De unde vrei să ştiu eu că te-ai apucat serios de pictură, dacă nu te-ai ținut de lucru măcar un an-doi? râse Titel Negruzzi. Pune că *se schimbă lucrurile* în 1950, cel târziu, şi că începi sa lucrezi imediat, fără să te laşi de pictură până în 1952!

— Poftim, îți scriu pe hârtie! zise arțăgos şi sfidător Gogu Apostolescu, şi scoase din buzunar un carnet de desen pe care nu erau decât socoteli de puncte la bridge; Titel Negruzzi îi dictă textul pariului şi iscăliră amândoi.

— Şi eu, ca martor! zise Elvira. Apoi, după ce iscăli, se întoarse spre Titel: – Dar dumneata, în fond, Titel, ce-o să faci? Toată lumea face planuri pentru când o să scăpăm de *ăştia*, numai dumneata nu!

Titel râdea, încântat:

— Eu? Plan? Ce plan? N-am făcut în viața mea niciun plan. Am trăit bine, am băut şi am mâncat bine, am jucat cărți, am făcut vizite, am dansat, m-am amuzat, şi am intenția să continui!

— Din ce bani? întrebă Gogu Apostolescu.

Titel Negruzzi dădu din umeri:

— Din ai proştilor: totdeauna se găsesc. Vorba e, să ai ochiul câmpului, să ştii să-i reperezi. Nu-i greu; sunt destui. Ce, domnule: eu să muncesc? Societatea e obligată să mă întrețină, puiule, eu sunt o podoabă a ei, dacă n-aş fi eu, ar fi mult mai rău!

— Eu am să mă apuc de pictură, zise Gogu Apostolescu.

Începuse să moțăie.

— Vezi, coană Elviro: şi ziceai că eu sunt beat, spuse Titel Negruzzi arătându-i-l.

Elvira râdea.

— Eşti; dacă el s-a îmbătat, asta nu însemnează că tu te-ai trezit!

— Da, şi profiți de chercheleala noastră ca să nu ne spui ce-ai să faci *dumneata* când se schimbă lucrurile!

Elvira începu deodată să râdă, altfel de cum râsese până atunci; mai tinereşte, mai viu, cu foarte frumoşii ei dinți falşi, urmaşi ai mărgăritarelor adevărate din tinerețe; dădea capul pe spate şi râdea; dar afară de dinții strălucitori, nu mai era nimic din Elvira de pe vremuri: ochii de smaragd erau acuma de

lapislazuli, întunecați, tulburi, piatră în locul nestematelor dinainte; gura purpurie era vânătă, pielea colorată şi mătăsoasă era ofilită şi încreţită; când ridică faţa, râzând galeş cu capul pe spate, cu un zâmbet de şerpoaică adresat văzduhului plin de fum de tutun, i se văzură cum atârnă pieile sub bărbie. Titel Negruzzi însă, beat şi binevoitor, vedea prin această mască de mumie egipteană sumbra splendoare a Elvirei dinainte cu douăzeci de ani.

— Trebuie să te duci la Paris să-ţi aranjeze faţa un chirurg bun – zise el – şi poţi să ai acolo nişte succese formidabile, cu temperamentul dumitale. Ah, când îmi aduc aminte de prima invitaţie la dumneata, când ne-ai primit în pijama de voal...

— Eram nebună, zise Elvira, care râdea mai departe, fericită.

— Erai extraordinară; înnebunisem toţi, nu mai ştiam ce să facem, pe ce lume suntem; n-am cunoscut niciodată o femeie ca dumneata. Dacă nu era camarila lui madam Lupescu să te bareze peste tot, azi erai madam Carol de Hohenzollern!

Elvira nu mai râdea.

— Da, dar nu sunt.

— Nu face nimic: ai să fii altceva, în acelaşi gen. Numai să se termine cu *ăştia*, şi să ajungi la Paris! Eu sunt sigur!

— Crezi, Titel? întrebă Elvira, serios de tot.

— Sunt convins! Păi nu te supăra: dacă a reuşit Riri Duca, s-ar putea să nu reuşeşti dumneata?

— Da, dar ce reuşită, murmură Elvira. Un reprezentant de automobile şi frigorifere.

Titel Negruzzi o privi şi, oricât de beat era, se gândi: „Uită-te la ea: e mai mare cu douăzeci şi cinci de ani decât Riri, şi nu-i ajunge orice om bogat; n-a cedat din pretenţii: tot un rege vrea”. Şi-i veni să râdă, sau s-o strângă de gât; dar nu făcu niciuna, nici alta, ci spuse:

— Ei, dar nici dumneata nu eşti Riri Duca; o să ai reuşita pe care o merită anvergura dumitale.

Elvira îl privi cu înduioşare de o clipă şi zise:

— Eşti drăguţ, Titel; în fond, eşti un om drăguţ.

— Aş; uşor, uşor, zise Titel Negruzzi. Sunt un om uşor. În fond, nu sunt nimic; sunt un om fără fond; numai suprafaţă.

Gogu Apostolescu se trezi din toropeala în care fusese până atunci şi îngână, cu limba încleiată:

— Ai dreptate. Ai perfectă dreptate. Pictura e o prostie. De fapt,

nici nu mai există pictură.

II

Anul 1950 trecu fără ca *lucrurile* să se schimbe, iar anul 1952 sosi fără ca Gogu Apostolescu să se fi apucat serios de pictură. În schimb, populația Bucureștilor se dublă în acei patru ani, și legea făcută ca să dea locuințe maselor de noi veniți obligă câteva mii de oameni să se mute în locuințe mai mici sau să se restrângă. Elvira de pildă stătea acuma, în toamna lui 1952, într-o singură cameră, dintr-o casă care fusese mai demult a lui Bubi Ipsilanti; casă modernă, elegantă, undeva pe lângă Piața Confederației. Bubi Ipsilanti locuise acolo singur, cu trei servitori. Acuma, în aceeași casă, locuiau un inginer cu nevasta și doi copii, un ofițer de miliție cu nevastă, copil și soacră, o pereche în vârstă, pensionari, un funcționar la Sfatul Popular al Capitalei, doi studenți, un domn care fabrica, într-o cooperativă, cheag de închegat laptele ca să se facă brânză și avea mașină personală, un general pensionar, o funcționară la o întreprindere comercială de stat, care primea foarte des vizite de bărbați, și doamna Elvira Vorvoreanu, casnică: în total șaptesprezece persoane. Elvira intra prin dos, pe scara de serviciu care avea becul electric spart, urca până la etaj, unde, pe palier, se aflau un dulap mare cu geamuri, două fotolii desfundate, un coș de bagaje acoperit cu pânză cauciucată, un cal de lemn, bicicleta unuia din studenți și, pe perete, un portret mare, cu o ramă foarte lată și aurită: prințul Ipsilanti, tatăl lui Bubi, în mare ținută de general al armatei române în 1880, cu mâna în reverul redingotei și o barbă mare, pătrată. Elvira urca încă o scară și ajungea la odăile servitorilor, cu un palier pe care fotolii aurite stăteau unele peste altele, cu fundul în sus, cu arcurile sărite și stofa ruptă, alături de o oglindă mare, venețiană, care nu se știa ce caută acolo, și de un afiș al Sfatului Popular al Capitalei, prins în piuneze. Totul era plin de praf, cenușiu, murdar; Elvira se ferea să nu calce într-un lighean mare de faianță, crăpat, pe care-1 găsise acolo și încercase să-l mute, dar era prea greu, și de altfel nu știa dacă nu era al cuiva din casă, așa că ligheanul rămăsese unde se afla și se umplea de praf, de patru ani. Elvira intra în odaia ei și se încuia cu cheia.

Aici adunase ea ce-i mai rămăsese, ce nu mai voise să vândă ca să nu rămâie chiar cu pereții goi: o bucată mare de brocart venețian, roşie şi țesută cu aur, pe care-o întinsese pe un perete, pe urmă un *secrétaire* Louis XV, cu lemnul plesnit în multe locuri de cele două sute de veri şi de ierni trecute peste el, dar mai înalt decât ea, marchetat în lemn de preț din insulele fericite ale Indiilor Apusene, maiestuos şi elegant totodată, o consolă susținută de doi Cupidoni, pe care-şi pusese ea cărțile, şi fotolii confortabile, deşi obosite, şi gravuri de Boucher şi Gabriel de Saint-Aubin, şi vase de cristal de Boemia pe pervazul ferestrei, şi o sobă de tuci, cu un burlan negru şi sinistru, cotit, ce străbătea toată odaia şi ieşea pe fereastră printr-un ochi care în loc să fie de geam era de tablă. Aci stătea Elvira, aici îşi făcea cafea în ibric în gura sobei, citea, primea prietenii la poker sau la o sticlă de țuică (foarte des, sticla de țuică), asculta radio (foarte încet ca să nu se audă ce post era, unele fiind mai mult decât prost văzute pe vremea aceea) sau zăcea pe pat, singură, gândindu-se şi aşteptând Sub o scândură a podelei acestui fost pod şi *débarras* al casei lui Bubi Ipsilanti (odăile de servitori erau alături), se aflau, în cutii de tinichea, foste cutii de tutun sau de ceai, pungi de piele de căprioară pline cu zeci de smaragde mari montate în coliere, brățări, inele, broşe, cercei, diademe, şi alte zeci de briliante, splendidele bijuterii de familie ale Elvirei, moştenite de la maică-sa, care le avea de la soră-sa, care le moştenise de la bunica lor Sofia, mama Davidei. Nu se atinsese de ele; abia acum, în acest rece şi urât octombrie 1952, se hotărâse să vândă un briliant mic; era interzis comerțul particular de pietre prețioase şi aur, foarte sever pedepsit de lege; totuşi, Elvira voia să ia un preț mare pe piatră, şi încercase s-o vândă în ascuns.

Acuma aştepta să-i vie cu banii; sau măcar cu un răspuns, şi nu venise nimeni, de trei zile. De trei zile trebuia să aibă sau piatra îndărăt, sau banii, sau măcar să ştie ce se întâmplă. Aşteptase o după-amiază întreagă. Apoi se dusese la Gogu Apostolescu acasă, şi nu-l găsise. Îl căutase şi a doua zi, şi nu-l găsise nici acasă, nici la cooperativa unde lucra. Acuma era a treia zi, şi se făcea seară: pe fereastra cu o mică perdea de voal se vedea cerul roşu şi, deasupra dungii de carmin, albastru închis. Elvira stătea în fotoliu, cu lumina stinsă, şi se gândea la Gogu Apostolescu. Sigur: crezuse că e acelaşi, omul de lume, ruda ei, omul primit peste tot; dar nu: se schimbase, îl schimbase viața, îl

înrăise, îl alterase. „Cum am putut avea încredere în el?” se întreba Elvira. Apoi tot ea îşi spunea: „De ce să-l judec? Poate greşesc. Poate peste cinci minute bate la uşă, îmi explică foarte sincer totul, şi nu mai am griji. Nu mi s-a întâmplat niciodată niciun accident, cu bijuteriile, şi nu am de ce să mă aştept la un accident. Trebuie să am răbdare. Vine el şi-mi explică.”

Ştia care poate fi explicaţia, dată nu de Gogu, ci de cunoscuţi: să fi fost prins încercând să vândă briliantul, şi arestat. Se mai întâmplase multora care vindeau, cumpărau sau mijloceau vânzări şi cumpărări de aur, pietre preţioase şi devize străine.

„Dar de ce n-am aflat nimic? Nimeni nu ştia de Gogu să fi fost arestat: fusese acasă şi plecase, fusese la cooperativă şi plecase.” Stătea şi aştepta. Apoi, deodată, se ridică în picioare. „Nu mai pot.” Îşi strânse părul cu un şal de lână gri, îşi trase pe mâneci scurta (umbla toamna într-o scurtă de vânătoare pe care-o cumpărase la Londra acum treizeci de ani, în 1922) şi plecă. Trecu pe stradă neobservată de nimeni. O cucoană de şaizeci şi doi de ani, cu ciorapi de lână şi pantofi cu tălpi groase, în fustă de tweed şi windjacket, şi care părea obosită şi crispată. Nu mai era frumuseţea brună cu ochi de smaragd, totdeauna de o eleganţă neîntrecută în Bucureşti, totdeauna în maşină, totdeauna înconjurată de oameni care prin nume, avere, influenţă sau toate la un loc însemnau ceva. Nu mai rămăsese nimic din asta. Carnea ei, hainele ei, ce făcea în fiecare zi, oamenii pe care-i vedea, oraşul împrejurul ei, ţara, pământul întreg, totul era schimbat. Ar fi fost greu de spus ce o identifica sau o lega cu splendida Elviră de acum treizeci şi patruzeci de ani: cunoştinţa propriului eu, şi memoria ei, şi memoria celor care o cunoscuseră. Atât de mult din personalitatea noastră se înrădăcinează în memorie, încât un om care a pierdut-o ar fi cu totul altul faţă de vechiul său eu. Deşi ar putea fi recunoscut prin acele tendinţe invincibile cărora cei vechi le dădeau o fire demonică, şi care, acolo unde sunt, pecetluiesc personalitatea şi destinul unui om: ηθοζ ανθρωπω δατμων. Şi Elvira, deşi n-avea dreptate, să se creadă aceeaşi care fusese mai demult, putea să se recunoască în asemenea imbolduri irezistibile; numai că, aşa cum se întâmplă de obicei, nici măcar nu era conştientă de aceste constante ale firii ei, şi în schimb credea că le găseşte în amintirile despre ea însăşi, în sentimentul că e frumoasă, bogată, demnă de un noroc oricât de extraordinar, bogată în privilegii şi drepturi exclusive şi lipsită de răspunderi

sau datorii, membră a unei clase sociale care socotea că nu există nimic deasupra sa. Or, toate lucrurile astea erau acuma false: nu mai era frumoasă, nici bogată (căci bijuteriile ascunse nu-i serveau la nimic), n-avusese noroc, nu avea niciun privilegiu şi în schimb datoriile oricărui om de rând, şi nu era membră a clasei dominante, ci a unei categorii de epave fără putere, influenţă sau onoruri. Şi astea toate nu le ştia; nici prin gând nu i-ar fi trecut. Şoferii, funcţionăraşii, studenţii, miliţienii, ţăranii veniţi la oraş, pe care-i vedea la mese prin vitrinele micilor localuri de pe Calea Dorobanţilor, îi inspirau un dispreţ total, mai mult, sentimentul automat al superiorităţii sociale, deşi acest simţământ era acum cu desăvârşire neîntemeiat, deşi era venit din memorie, obişnuinţă veche, adevăr vechi. Dovada că obişnuinţa ar fi trebuit să înceteze şi că adevărul nu mai era adevăr fu că intră într-unul din acele localuri, unde n-ar fi intrat niciodată 'nainte, printre oamenii pe care înainte îi ignora, nu-i întâlnea cu lunile de zile, muncitori, mici funcţionari, oameni modeşti. Intră, ceru o cinzeacă de ţuică, o bău, mai bău una, aprinse o ţigară şi plecă prin întuneric cu ţigara în gură, cu aerul bărbătos al unei femei bătrâne şi dezaxate.

Ajunse pe strada Dionisie Lupu, unde, pe o casă veche boierească, pe care toată lumea o ştia pustie de după întâiul război mondial, Gogu Apostolescu agăţase de un an de zile o firmă: *Avântul socialist*, *Cooperativa de materiale didactice.* Elvira văzu lumină prin crăpăturile obloanelor veşnic închise, intră în curtea unde stăteau aliniate şiruri de busturi de ghips foarte rudimentare ale lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, lăzi pline de talaş în care se ghiceau ficaţi şi creieri de ghips vopsiţi în culori nu chiar naturale, saci de ciment, roabe, mături vechi, piese de fier ruginite, o vadră. Intră: nu văzuse până atunci pe nimeni. Dar cum pătrunse într-o sală întunecoasă, zări o uşă deschisă spre altă sală, unde era lumină şi multă lume pe scaune, în rânduri, uitându-se toţi în aceeaşi direcţie. Îi cunoştea pe mulţi; apropiindu-se fără zgomot, căci vorbea tare cineva, probabil ţinea un discurs, îl văzu pe Şerban Romano, încovoiat, cu gâtul slab, cu mâinile spânzurând între genunchii ascuţiţi care se desenau prin pantalonii prea largi. Asculta cu un aer tâmp, cu gura întredeschisă, cu privirea fixă, ca prostul satului la biserică atunci când vorbeşte preotul. Era cenuşiu la faţă, cu părul rar: Elvira ştia că murea de foame şi Gogu îl adunase de milă de pe străzi şi-l

punea să care saci sau lăzi, să mături prin atelierele de turnat busturi sau piese anatomice de ghips şi-i dădea o leafă de om de serviciu. Lângă Şerban şedea doctorul Eremia, un om de vreo patruzeci şi opt de ani, cu ochelari, grav, slab şi cu aerul inteligent, şi doamna Eremia, subţirică şi elegantă, şi ea în windjacket şi trotteuri şi legată la cap, era genul sportiv şi fără căutări de toaletă, al cucoanelor din lumea Elvirei, şi alături de ei Scarlat, albit de tot, care venea la cooperativă doar de formă, şi Kicky Hrisoverghi, tânăr, cu două tricouri de lână fină unul peste altul, ca o cucoană (el era şoferul camionetei cooperativei), şi alţii, în şiruri. Unii stăteau în picioare rezemaţi de perete, ca Titel Negruzzi, care purta o vestă de vânătoare, din piele de căprioară.

— ... astfel că, tovarăşi, dat fiind că există asemenea bănuieli de furt repetat de sume mari din salariile cooperatorilor de către colegul dumneavoastră Apostolescu – spunea vorbitorul – vă propunem să fie scos din funcţia de preşedinte al cooperativei şi înlocuit cu altcineva, urmând ca dumneavoastră să faceţi propuneri.

Urmă o tăcere neplăcută. Titel Negruzzi o zări pe Elvira şi-i făcu semn să stea unde e, să se ascundă în umbră. Apoi se întoarse iar spre vorbitorul care nu se vedea, şi care tăcuse. Dar tot dintr-acolo se auzi altă voce, plină, plăcută, de om care se ascultă cu încântare când vorbeşte şi care încerca să fie blândă şi convingătoare ca a unei persoane ce stă de vorbă cu copii sau cu nebuni:

— Acuma, tovarăşi, să punem la vot propunerea tovarăşului Segal. E o propunere interesantă, pe care trebuie s-o analizaţi dumneavoastră serios, şi să trageţi concluziile cele mai juste.

Noi am mai avut cazuri de astea, în două cooperative, şi s-au soluţionat aşa cum trebuia, iar cooperatorii au fost în câştig.

Vorbea rotund, curgător, parcă-i ieşeau din gură bile de unt şi miere; avea o voce de doctor bun şi cu clientelă mare, care spune: „Ia să vezi ce bună e doctoria asta, băieţelule, şi ce o să se bucure mămica şi tăticu' când o să fii sănătos şi-o să-ţi cumpere şi o minge, şi ia deschide gura şi fă o dată hap! Aşaa, bravo!"

— Prin urmare, tovarăşii care sunt de acord să plece din postul de preşedinte colegul dumneavoastră Apostolescu să ridice mâna dreaptă, spunea glasul agreabil şi satisfăcut al vorbitorului.

Urmă o tăcere. Oamenii se priveau. Cineva ridică braţul fără convingere, apoi îl lăsă iute jos.

— Tovarăşi, mi se pare că s-a înţeles greşit, zise oratorul cel dulce, ceva mai rece, dar făcând eforturi să fie şi mai octuos decât înainte. S-o luăm altfel. Cine e de părere să rămâie preşedinte colegul Apostolescu să ridice mâna dreaptă!

Toată lumea ridică mâna. Titel Negruzzi ţinea mâna ridicată numai niţel, din cot, leneş. Zâmbea amabil. Nu se auzea niciun zgomot. Şerban Romano se uitase împrejur, alarmat, vizibil plin de frică să nu greşească şi ridicase iute mâna şi el.

— Tovarăşi – spuse cu o uşoară iritare oratorul – dumneavoastră nu înţelegeţi problema care s-a pus. E vorba (şi începu să scandeze cuvintele) de în-de-păr-ta-rea tov...

Se opri; nu voia să spună „tovarăşului".

— Am înţeles, tovarăşe! exclamă Kicky Hrisoverghi.

— S-a înţeles! S-a înţeles foarte bine! strigară câţiva.

Urmă altă tăcere. Primul vorbitor, probabil tovarăşul Segal, se făcu auzit pe un ton sec şi enervat:

— Cum, tovarăşi, dumneavoastră vă convine să fie Apostolescu preşedinte?

— Da! E bun! Ce aveţi cu el? strigară câţiva din sală.

Oratorul cel cu duhul blândeţii strigă:

— Tovarăşe Segal, n-aveţi cuvântul!

Apoi, după o pauză:

— În faţa situaţiei astfel create, vă propun amânarea discuţiei pentru o dată care se va comunica ulterior. Cine e de acord, să ridice mâna.

Toată lumea ridică mâna; se auzeau strigăte:

— Gata! Ce să mai amânăm? Gata!

Se ridicau în dezordine; se răsturnară două scaune. Elvira se dădu un pas îndărăt în întuneric; doi bărbaţi cu şepci în cap ieşiră din sală. Unul, cu glasul tovarăşului Segal, exclama cu glas scăzut:

— Cum să le convină, măi tovarăşe?

Celălalt, masiv şi cu o mustaţă mică neagră, murmură muzical:

— Cum să nu le convină? L-ar şi plăti; lor le trebuie o stare civilă, să scrie pe buletinul de...

Şi ieşiră, trântind uşa. Năvăliră pe urma lor membrii cooperativei, vorbind tare; se auzi glasul lui Gogu Apostolescu, care striga peste capetele celorlalţi:

— Kicky, să fii mâine-dimineaţă aici, auzi?

— Sărut mâna, zise domnul Scarlat trecând pe lângă Elvira.

Ea răspunse maşinal. Îl aştepta pe Gogu. Dar toată lumea ieşi şi nu-1 vedea încă. Intră în sala goală, cu o masă drapată în pânză ieftină, roşie. În picioare într-un colţ, cu pardesiurile pe ei, cu şepci în cap, Gogu şi încă doi bărbaţi stăteau de vorbă. Gogu îi aruncă o privire întâmplătoare Elvirei, salută scoţându-şi şapca, apoi mai schimbă cu cei doi câteva cuvinte, în mare grabă:

— Te duci tu la bancă mâine până-n unsprezece, şi eu cu Marcus ne întoarcem la unsprezece fix. Ne-am înţeles? Dar la unsprezece fix! Altfel, cade baltă toată afacerea. Ura, că mă aşteaptă cineva.

Le dădu mâna cu un aer serios, preocupat şi foarte grăbit şi veni repede spre Elvira.

— Sărut mâna, Elviro dragă. Hai mai încoace, să putem vorbi liniştiţi. Nici nu ştii cât te-am căutat! Şi alaltăieri, şi ieri. Dar nu erai acasă deloc; am bătut, am strigat din curte, nu mi-a răspuns nimeni. Casa aia parcă e părăsită.

— Sunt toţi la treabă în cursul zilei, îngână Elvira cu gura uscată. Nu putea înghiţi.

— Da, cred. Sunt disperat, Elviro, îmi vine să mă sinucid, înţelegi? Ăştia de la centrala cooperativelor vor să mă dea afară, mă persecută, şi totuşi mi se pare nimic faţă de ce-am păţit cu piatra ta.

Vorbind, mergea spre ieşire, silind-o şi pe ea să se mişte. Ajunseră pe trotuar:

— Plecasem cu ea de la tine, o ţineam în buzunarul ăsta mic, de ceas... noroc, monşer!

Trecuseră pe lângă ei cei doi cu care avea întâlnire a doua zi şi ei îl salutaseră.

—... şi mă sui în tramvai, ca un idiot, când mă gândesc, îmi vine să mă strâng de gât, ca piţigoii! În tramvai, controlul actelor! Doi miliţieni. M-am speriat, am vrut să ascund piatra, am scăpat-o din mână, voiam să o ţin în gură, înţelegi? Şi am scăpat-o, dar era imposibil să m-aplec, aş fi stârnit curiozitate şi la ora asta eram arestat. Am pus piciorul pe ea. Dar fără să vreau, tocmai cu mişcarea aia am simţit cum o împing spre o crăpătură şi a alunecat sub podea! Am mers cu tramvaiul până la staţia terminus, am încercat să caut neobservat sub podea, însă m-au încolţit tramvaiştii şi erau cât pe ce să mă ducă la miliţie. Îmi venea să înnebunesc! De alaltăieri nu-mi mai revin în fire. Ce să fac, Elviro? Spune şi tu: ce să fac? Sunt absolut disperat. Sunt

gata să fac ce vrei tu, să repar ce-am făcut, am fost de o neîndemânare criminală. Noapte bună, Şerbănică.

Siluetă strâmbă şi firavă, Şerban Romano se vedea printre stinghiile gardului. Închisese poarta, îi salutase, şi acum se ducea încet spre întunericul din fund, unde, în odăile foste ale slugilor, dormea el pe o saltea de paie, pusă peste o canapea desfundată şi căzută într-o rână. Dar Elvira nu-1 vedea. Se sprijinise de gard cu spatele. Apoi murmură:

— Porcule.

— Ştiam că ai să te superi pe mine, spuse îngăduitor Gogu Apostolescu.

Elvira suflă:

— Dă-mi un pol să iau un taxi.

N-o mai puteau ţine picioarele. Gogu Apostolescu se căută într-un buzunar în care avea un pachet gros de hârtii de o sută, scoase una cu vârful degetelor afară, rupând-o niţel pe mijloc şi i-o dădu Elvirei; nu voia să-l vadă că are atâţia bani la el. Trecea un taxi.

— Taxi! Taxi! strigă el. Maşina se opri. Elvira nu se mişca.

— Ţi-am oprit o maşină, zise Gogu Apostolescu blând.

Elvira se smuci de lângă gard, şi, încet, cu paşi de automat, se sui în maşină. Gogu trânti uşa şi automobilul porni.

Elvira nu ştiu cum a ajuns acasă. Se trezi până la urmă aşezată în fotoliul ei şi gândindu-se: „Nu trebuia să vând. Asta a fost un semn; pedeapsă că m-am atins de bijuterii. Trebuie să le păstrez: o să am nevoie de ele *acolo."* îşi aduse aminte în noaptea aceea de moartea maică-si, şi de spaima care o cuprinsese pe ea, Elvira. Atunci, întâia dată, înţelese că dacă nu câştigă la jocul vieţii, pierde tot; că nu poate câştiga sau pierde puţin, ci tot. „Vasăzică am încercat o dată cu Carol. N-am reuşit. Pe urmă am crezut că sunt pierdută, şi m-am prostit ani de zile. Ce greşeală! Pe urmă mi-am dat seama că totuşi aş mai putea reuşi; dar acuma nu pot pleca din ţară; or aici, orice reuşită mi-este imposibilă. *Şi dacă o să mor aici?"*

I se făcu frig. Se înveli cu o pătură moale şi albă pe care o trase de pe pat.

„Da: dacă n-o să mai plec niciodată de aici?"

Ce să facă? Ar fi vrut să fugă de gândul acesta, să se ascundă, să nu-1 ştie. Nu se putea: era al ei. Să rămână aici, în ţara asta în care eşti obligat să munceşti şi în care marile triumfuri ale

deşertăciunii sunt imposibile, în țara asta unde nimeni n-are palate, lachei, iahturi, galerii de tablouri, bijuterii, blănuri scumpe, unde nu poți să-ți iei bărbați tineri şi frumoşi cu chirie, nici rochii care costă fiecare cât un automobil, nici automobile de comandă specială care costă cât un salariu mijlociu pe zece ani într-o țară cu standard de viață mijlociu! Aici să rămână? O apucă o groază cumplită, simplă, fără cuvinte, o groază mută şi paralizantă. Atunci, singurul fel de reuşită care i se părea ei că ar fi o reuşită, ar deveni imposibil? Şi ar trebui să se resemneze, la ce? Să trăiască de la o zi la alta, cum trăia acum, dar aşteptând, în loc de marea aventură şi de triumf, moartea, dispariția, nimicul?

Se mai gândise la asta, cu vreo douăzeci de ani înainte. Dar atunci moartea şi neantul erau departe. Acum erau aproape; aproape de tot. La o distanță poate de zece ani – sau numai de cinci, sau de doi.

„Nu se poate. O să vie războiul şi-o să scap", îşi spuse ea, încercând să se dezmeticească şi să-şi vie în fire. Dar nu era siguri Nu era deloc sigură. Şi ştia că întunericul negru al neființei este la distanță de poate numai cinci ani. Cinci ani sunt cinci zile. Şinue nicio suferință mai mare pentru conştiința vie decât contemplarea neființei, duşmana ei, fiara care o sfâşie.

Vreme de doi ani de zile, Elvira nu scăpă de spaima aceasta. Altădată se amețise ani de-a rândul cu desfrânarea, beția şi cocaina. Pe urmă, mult mai bine, cu redescoperirea speranței. Şi acuma, dintr-odată, fără motiv adevărat, o apucase iar; şi nu mai era în stare să se amețească, nici să mai spere. Era obosită. Nu mai avea încredere.

Se îmbăta în fiecare zi de dimineață, şi seara adormea beată. Parcă dacă era trează un ceas, simțea adânca oboseală şi melancolie a înfrângerii: ştia că nu va mai ajunge la Paris, nu-şi va mai face operații de chirurgie estetică, nu va mai avea nici bărbat bogat şi ilustru, nici amanți, nici avere; cei câțiva pumni de pietre strălucitoare ascunse sub podea nu însemnau nimic, căci nu putea să le folosească.

III

La oamenii care au acea însuşire dominantă pe care cei vechi o credeau o fiinţă autonomă, un geniu sau un demon, împrejurările exterioare o descătuşează sau o constrâng, dar ea, şi nu altceva, va da pecetea sa destinului pe care-1 determină. La ceilalţi, însă, împrejurările neobişnuite scot la iveală caractere noi, oameni noi şi neaşteptaţi, iviţi din pielea celui cunoscut. Socrate soldat în bătălia de la Potidaia, la plimbare sub platanii din Lykeion, la cină şi chef la Agathon, sau în temniţă, este acelaşi înţelept. Dar cutare moşier care juca cărţi de dimineaţă până seară şi suferea de inimă devine un comerciant abil şi sănătos care de dimineaţă până seară aleargă după afaceri, marfa şi clienţi; din pictorul diletant şi monden se desface surprinzător un personaj care calcă legile, intră la puşcărie pe un an de zile, iese şi îşi începe îndată iarăşi activităţile ilegale, dar rentabile. Gogu Apostolescu fu arestat în iarna aceea pentru matrapazlâcurile de la cooperativa „Avântul socialist"; tribunalul îl condamnă la cinci ani închisoare; dar una din amnistiile repetate care au eliberat atâţia oameni din închisori, începând din 1953, îl readuse şi pe el în Bucureşti, în primăvara lui 1954. Spre deosebire de alţii, lui închisoarea nu-i făcuse niciun rău; era neschimbat, nici măcar slăbit. Sosi la cooperativă într-o dimineaţă, devreme de tot, când încă nu venise nimeni la lucru. Poarta era încuiată. O zgâlţâi şi chemă:

— Şerbănică! Alo, Şerbănică!

Nu-i răspunse nimeni. Trecători matinali se grăbeau pe strada tăcută, sub cerul rece şi roz dinainte de răsăritul soarelui. Gogu reveni încă o dată, răguşit şi brutal. Se deschise încet o uşă şi Şerban Romano, gălbejit, cu nişte pantaloni mototoliţi şi un tricou cu coatele ieşite, apăru, îl privi, se lumină la faţă şi se apropie târându-şi picioarele. Avea vreo cincizeci de ani, dar părea, într-un fel, mai tânăr, din pricina expresiei copilăroase, rătăcite, umile, din pricina zâmbetului şi privirii – zâmbet de idiot, privire de câine care se târăşte pe jos în faţa ta scheunând încetişor – şi în acelaşi timp părea şi mult mai bătrân, bătrân de tot şi fragil, din pricina mersului cu tălpile târşâite pe jos şi cu genunchii îndoiţi, moi. Veni cât putea de repede printre saci de ciment, roabe de fier, busturi de ghips, lăzi, fiare ruginite risipite pe jos.

— Ce bine că ai venit, zise el descuind poarta.

— Da, am venit. Descuie, domnule, odată, mai repede!

— Stai, că nu ştiu ce are cheia asta. Acum descui. Imediat. Poftim.

Gogu intră, uitându-se împrejur cu un aer de proprietar. Mergea repede. Şerban se ţinea după el, trepăduş:

— Ştii că vor să mă dea afară, spuse el anxios. Nu ştiu ce au cu mine. Vor să pună un om de-ai lor.

Gogu nu răspunse. Intră în magherniţa lui Şerban, în fosta clădire a slugilor, într-o odăiţă unde era o comodă veche de lemn de trandafir plesnită, jupuită, cu sertarele strâmbe şi un picior lipsă, nişte fotolii cu stofa tocită şi ruptă, o oglindă veneţiană cu trei sferturi din cadrul de cristal lipsă, şi murdară, o harababură de obiecte uzate, îmbucătăţite într-un colţ întunecos, şi o saltea de paie acoperită cu o bucată de brocart veche, decolorată, din care curgeau aţele. Gogu se aşează pe unul din fotolii şi-i spuse lui Şerban, care rămăsese în picioare:

— Du-te şi-mi adu ceva de mâncare de la bufetul de pe bulevard; să fie carne; nişte cârnat, salam, ceva; şi câteva sticle de bere. Uite, na-ţi aici nişte bani.

Şi stătu nemişcat până ieşi Şerban pe poartă. Nemişcat, urmărindu-1 cu ochii pe Şerban. Când însă acesta dispăru, Gogu sări în picioare cu o vioiciune febrilă, nepotrivită cu trupul său moale şi umflat. De un an şi două luni şi o săptămână şi cinci zile, aştepta momentul ăsta. În ultimele douăzeci şi patru de ore nu se gândise la nimic altceva decât la banii aceia, la locul unde erau, la felul cum avea să-i găsească iar, la pericolele posibile, la şansele de a întâlni piedici şi încurcături. În somn, visase că s-a mutat cooperativa şi că în casă locuiesc persoane particulare, şi că deci nu se mai poate ajunge la bani. Se trezise asudat şi cu inima bătând. Acuma, era sigur că totul e în regulă; era fericit, plin de încredere, de energie. Şerban avea să lipsească zece minute sau un sfert de oră. Nici nu era nevoie de mai mult. Gogu ieşi, luă cheia din cuiul unde atârna totdeauna, lângă uşă, deschise uşa clădirii principale, se repezi pe scările de lemn în sus. Scările se cutremurau sub greutatea lui, sunau a gol, a butoi. Aici, sus, spre pod, lumina era sură; mirosea a praf, a şoareci; aici nu umbla nimeni, niciodată, căci mărfurile, ca şi produsele cooperativei, erau depozitate jos, în curte sau în pivniţă. Gogu deschise uşa podului şi intră în penumbra de sub bârnele

pline de păienjeniş; era cald aici, aer închis, uscat, şi mirosea greu, fad, a şoareci, a praf, a vechi. Un candelabru de alamă pentru treizeci şi şase de lumânări era răsturnat pe jos, coclit, nefolosit de când nu se mai luminase casa aceasta veche cu lumânări de ceară; nişte scaune rupte, lăzi goale, cârpe, risipite în umbră, erau acoperite de praf gros de un deget. Gogu Apostolescu trecu printre ele toate; mergea drept spre un capăt al podului. Îi bătea inima; îşi ţinea respiraţia. Se gândea: „Dar dacă... dar dacă... Dar nu: n-avea ce să se întâmple; n-avea cine să ştie. E absolut exclus?

Acoperişul, aici, era aproape de tot, cobora spre podea, încât trebuia să te apleci din ce în ce mai mult. Foile de tablă ruginită erau puse pe zeci şi zeci de căpriori iar pe aceştia la rândul lor, însă de-a curmezişul, alte zeci de scânduri; tabla era bătută în cuie pe scândurile acestea. Cum erau toate încrucişate şi pe căpriori, rămâneau între tabla acoperişului şi căpriori sute de locuri goale, pline de praf, de pânze de păianjeni, de bucăţele de moloz, lemn sau pământ. Aici, undeva, într-un asemenea loc gol, care nu putea fi bănuit de dedesubt, şi nici găsit decât dacă luai la rând toată suprafaţa interioară a acoperişului, aici ascunsese Gogu Apostolescu banii rămaşi din vânzarea briliantului Elvirei, un pachet de o sută nouăzeci şi opt de hârtii de o sută de lei, legate în cruce cu o sfoară. Gogu se uită la colţul din stânga al acoperişului. De la colţul din stânga, al zecelea căprior: un, doi, trei, şapte, nouă, zece. De la podea, a douăzecea stinghie. Şaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece, douăzeci. Cu inima strânsă, întinse mâna şi vârî degetele între căprior şi acoperiş. Da, pachetul era acolo. O undă de imensă bucurie trecu prin trupul lui Gogu Apostolescu. Avea să poată reîncepe afacerile; cu aceste aproape douăzeci de mii putea organiza ceva, nu era silit să pornească de la nimic, să piardă, la vârsta lui, un an, doi, sau chiar mai mult, până să ajungă iar în situaţia dinainte de arestare. Era fericit. Tot îi mai era oprită răsuflarea, aşteptând încă o secundă ca să se elibereze într-un mare oftat de uşurare. „Şi când te gândeşti că puteam să nu le am; să fiu în situaţia lui Şerbănică, săracul”, se gândi cu un surâs lăuntric Gogu Apostolescu, simţind cu vârfurile degetelor că hârtiile sunt ferfeniţite la margini, foarte ferfeniţite, prea ferfeniţite, moi, cu conturul neprecis. Le scoase din ascunzătoare, şi câteva căzură de acolo de sus, fluturând încet. Nu mai erau legate cu sfoară; nu

mai erau în pachet. Gogu se uită la cele pe care le ținea în mână. Erau un teanc strâns, dar nu dreptunghiular, ci oval, un oval neregulat. Erau mâncate de şoareci, toate, mai ales la colțuri; numerele seriilor fuseseră roase, cam un sfert până la o treime din suprafața fiecărei bancnote lipsea. Gogu le ținu câtăva vreme aşa, uitându-se la ele. Apoi le lăsă să-i cadă din mână şi ele se risipiră în fața lui, rotindu-se prin aer.

Şerban Romano se întoarse cu o plasă de sfoară în care avea pachetul cu mâncare şi sticlele de bere. Îi lăsa gura apă; nu mâncase de luni de zile ca lumea decât atunci când era invitat la rudele sau prietenii lui care o duceau mai bine; de o săptămână însă o ducea prost de tot, avusese ghinion; şi-i era foame şi poftă de un pahar de bere. Ar fi gustat acuma, pe drum, din pachet; dar îi era frica de Gogu, să nu observe. Gogu era teribil, avea un ochi de detectiv, simțea imediat orice; şi nu era bine să se puie rău cu Gogu, chiar acuma când noii şefi voiau să-l dea afară din slujbă. „Păcat că nu m-am gândit să gust ceva acolo, la tejghea", se gândi Şerban.

Ajunse la cooperativă chinuit de pofta de mâncare şi de frica de Gogu. Îl găsi pe acesta cum îl lăsase, aşezat pe un fotoliu. Acolo era şi acuma, şi se uita în gol. Şerban zâmbi, scuzându-se umil:

— Am întârziat, fiindcă nu deschiseseră încă la sosirea mea.

Începu să-i întindă un ziar pe o măsuță pătată, plesnită, ciobită, şi puse deasupra mâncarea. Destupă şi o sticlă de bere, îi puse şi un pahar, apoi se sprijini cu spinarea de uşă şi zise, uitându-se la mâncare:

— E groaznic să depinzi de măgari ca ăştia care au venit şefi după ce-ai plecat tu. Sunt nişte ființe absolut imposibile; înainte, nici nu ştiam că există asemenea personaje; îi ignoram, pur şi simplu. Ignoram foarte multe, de altfel. Câte ni s-au ascuns, când te gândeşti... Nu mănânci? Mănâncă, e foarte bună friptura, ți-am ales-o *exprès.* Educația noastră, Gogule, şi tot, tot ce ne înconjura era făcut anume ca să nu aflăm lucrurile astea în mijlocul cărora trăim acuma. De ce nu mănânci? Trăiam apărați, feriți, la cald, şi tot ce era dur şi inexorabil era sub noi, undeva jos de tot, departe. E bine să faci parte din clasa dominantă, încheie el cu un surâs slab, nevolnic, apoi, mirat, îl întrebă iar pe Gogu: – De ce nu mănânci? Nu ți-e foame?

Gogu nu răspunse. Şerban întrebă:

— De ce nu mănânci, Gogule?

— Cum? Ce-ai spus? întrebă Gogu Apostolescu.

— Nu mănânci? Mănâncă.

Şerban era aproape vorbăreţ. Numai cu Gogu era aşa, pe care-1 simţea tare şi apropiat, amestec de tată şi stăpân, iar el, Şerban, amestec de copil şi de slugă mică şi umilită. Cu toată lumea, însă, afară de Gogu, era taciturn, timid, retractil. Şi-afară de asta, îi era poftă să mănânce din friptură şi să bea un pahar de bere.

— Ce e cu tine, Gogule? întrebă el.

— Ce? întrebă Gogu.

— Te-am întrebat de ce nu mănânci.

— Lasă-mă în pace, zise Gogu.

— Nu mănânci?

— Lasă-mă în pace! exclamă Gogu enervat. Ţine-ţi gura! Şi recăzu în starea de absenţă, de meditaţie concentrată de până atunci.

— Atunci – îngână Şerban – pot să mănânc eu?

Gogu nu răspunse. Părea că nici n-a auzit. Şerban întinse mâna cu o mişcare prudentă, luă o bucată de friptură şi începu să mănânce.

În 1955, casa în care se afla cooperativa a fost dărâmată, şi s-a clădit în locul ei o casă modernă cu mai multe etaje. Muncitorii care dărâmau casa au găsit în pod vreo două sute de bancnote de câte o sută de lei, risipite pe jos, pline de praf; erau toate roase de şoareci; nimeni n-a ştiut vreodată cum au ajuns acolo; au fost aruncate împreună cu celelalte gunoaie, în camioanele cu moloz.

IV

S-a spus că revoluţia socialistă a boierit mai multă lume decât toţi principii Valahiei şi Moldovei, de la Radu Negru până la Gheorghe Bibescu şi de la Dragoş până la Mihail Sturza. Poate că e prea mult spus; dar e adevărat că această formă a snobismului, complex de fenomene ale psihologiei colective prezent în orice societate mai evoluată, a existat şi a stăpânit pe mii de inşi care, coborâtori din oameni modeşti, mici burghezi, intelectuali, funcţionăraşi, oameni de profesiuni liberale, mici comercianţi, n-aveau nimic a face cu urmaşii celor care deţinuseră sute de ani puterea politică şi economică la gurile Dunării. Sentimentul

superiorității sociale, *contemptor animus atque superbia,* pe care-1 puteau avea, sau nu-1 mai aveau, tocit, oamenii de neam, şi nu i-a părăsit nici când nu-şi mai găsea nicio justificare, nici în bogăție, nici în putere, nici în merite personale, decât numai în amintire (şi din asta se vede încă o dată în ce mare măsură suntem făcuți din amintirile noastre, şi cât poate supraviețui conştiința socială existenței sociale, lege a naturii sociale verificată de-a lungul întregii istorii cunoscute), acest sentiment pe care nimeni nu-1 leapădă niciodată, cu niciun preț, căci e foarte rar şi aproape neomenesc să aibă cineva tăria de-a privi în față propriul său neant, sau, şi mai insuportabil pentru vanitate, propria micime; acest sentiment a început să poată fi întâlnit în chip surprinzător la acei boieri de modă nouă, boieriți de revoluție, oameni care n-aveau nici măcar memoria primatului social, dar care astfel puteau să-şi ofere luxul de-a privi cu o superioritate amestecată, ce-i drept, cu ciudă secretă, de pe trotuar, pe proletarul director de minister sau director de uzină care trecea cu maşina pe lângă ei, ignorându-i, nici măcar din dispreț, ci din lipsă de cunoştință despre existența lor, el care avea adevărata superioritate socială, mânuind pârghii importante ale politicii şi economiei țării, şi nu vise, vorbe şi fum. E bine de adăugat că, de altfel, chiar şi la unii oameni făcuți de revoluție, noi, *homines novi,* persista uneori o anumită admirație, un anumit respect față de cei vechi, care avuseseră puterea şi bogăția, şi omul se purta cu ei de parcă ar fi fost la fel de importanți ca el, deşi avea de-a face cu umbre deşarte, care trăiau în trecut, deci în neființă, şi în viitor, adică într-o potențialitate improbabilă, adică într-un grad inferior al ființei şi încă şi acesta într-o determinare limitativă. Ceea ce hrănea acest joc al realității şi irealității, al corpurilor şi umbrelor, stătea tot într-o potențialitate a viitorului: posibilitatea unui al treilea război mondial şi a unei restaurări a capitalismului în Estul Europei, care, oricât de improbabilă, dădea oamenilor vechi aureola unei importanțe viitoare, cu atât mai impresionante cu cât era mai puțin distinctă: imaginația măreşte lucrurile necunoscute sau puțin cunoscute, întăreşte spaimele şi speranțele; astfel se întâmplă că niciodată viitorul nu aduce nenorociri atât de mari pe cât ne temeam, nici bucurii atât de depline pe cât speram; foarte adesea aureola de imaginație în jurul unui lucru te face să spui, în prezența lui actuală: „Era numai atât?"

Jocul ființei sau neființei şi comedia boieriei noi o atinseră pe Elvira Vorvoreanu când avea ea vreo şaizeci de ani, adică în jurul lui 1950, prin mai mulți oameni, dar mai ales prin cei de la cooperativa lui Gogu Apostolescu. Aici, ca şi în alte două-trei, se adunaseră oamenii din lumea care se numea bună înainte de revoluție, şi pe lângă ei, cei ce voiau să se boierească; aceştia se împrieteneau cu Elvira, cu Titel Negruzzi, cu Matei Duca, cu tânărul Basarab-Comnen, îi invitau, le făceau vizite, în curând deveneau intimi, se tutuiau, şi aveau impresia ca înainte de revoluție posedaseră latifundii, palate în Bucureşti, castele în străinătate, şi că fuseseră împreună cu noii lor prieteni la Paris, la Biaritz, la Juan-les-Pins sau la St. Moritz, când în realitate ei fuseseră în excursii colective, ieftine, sau nu fuseseră deloc.

Doamna Stella Eremia era cea mai activă şi umplea, cu preocupările ei, cu conversația, cu mici serate, cu vizite, timpul deznădăjduit de pustiu al Elvirei, care se distra astfel, aşteptând marea partidă, cum aşteaptă un jucător, jucând la un ban punctul sau fisa, până se adună ponții cei mari şi începe adevăratul joc. Pentru Elvira, societatea Stellei Eremia era jocul la un ban fisa; pentru doamna Eremia, faptul că se tutuia cu Elvira, cu doamna Duca (Matei se recăsătorise după ce divorțase Riri de el), cu bătrâna Basarab-Comnen, însemna că ea, Stella Eremia, născută Lungu, devenise unul din marii ponți, că avusese moşii pe care comuniştii i le luaseră, că se trăgea din boieri divăniți şi veliți, sau măcar din boiernaşi ori răzeşi de veche spiță, cu pergamente de la Mihai Viteazul; în sfârşit, că făcea parte din cei care niciodată nu primiseră în saloanele lor pe celelalte Stella Eremia miile şi zecile de mii; şi că acuma sufereau împreună, cu stoicism, aşteptând mântuirea.

Din aceste motive îl şi hotăra pe soțul ei, doctorul Eremia, un distins fiziologist, om de laborator, să refuze orice oferte de posturi în instituțiile ştiințifice singura meserie pentru care era bun. Doctorul Eremia, bărbat de patruzeci şi cinci de ani, înalt şi zvelt, chiar slab, palid, cu tâmplele cărunte, cam încovoiat de spinare, umbla într-un costum care-i rămăsese singurul, curat dar lustruit în coate şi-n fundul pantalonilor; purta o cravată ofilită, de o culoare cenuşie-negricioasă la fel de nehotărâtă ca şi culoarea costumului; ieşeau firele din ea, de atâtea ori fusese dată la spălat. Îşi punea această cravată în fața oglinzii, într-o dimineață, şi nu vedea că oglinda era îngălbenită, că făcuse pete şi deci

trebuia dată la argintat, ci o vedea în oglindă pe nevastă-sa, într-un halat de casă de brocart roşu cusut cu aur (fusese o perdea la Elvira în casă, şi i-o făcuse cadou doamnei Eremia), cu părul despletit; în oglinda tulbure, şi în lumina puțină a dimineții, doamna Eremia, care avea treizeci şi doi de ani, părea de optsprezece. Doctorul îşi isprăvi de legat cravata, se-ntoarse şi o luă de umeri pe nevastă-sa, care fierbea cafea falsă într-un ibric pe o lampă de spirt:

— Steluțo, Steluța lui tăticu', zise el, şi o strânse la piept, începu s-o sărute pe obraji, pe ochi. Ea se lăsa, surâzând. Îi plăcea bărbatu-său: Elvira îl găsea distins, şi pe urmă era atât de îndrăgostit de ea, Stella, încât o flata. — Ia spune, ce face Steluța lui tăticu'? întrebă el pe un ton dulce de tot şi cu expresia ridicolă, umilitoare, neroadă, care corespunde acestui ton.

— Ce să fac? răspunse ea pe un ton mult mai robust şi mai realist. O cafea, să ai ceva cald în stomac; e o vreme oribilă afară.

— De ce te-ai sculat din pat, dragostea mea? întrebă doctorul, punându-şi vestonul. Îmi făceam eu şi singur! Să ştii că mă superi, Steluțo. Hai, fuga în pat.

— Lasă, că stau cu tine.

Se aşează pe un fotoliu „modern", capitonat şi acoperit cu stofa beige vărgată de-a curmezişul cu albastru şi gri, şi căruia îi atârnau arcurile sub el ca măruntaiele unui cal spintecat de-o schijă; de altfel, toată odaia era aşa, cu perdelele de dantele frumoase, dar în zdrențe, cu becul în tavan vârât într-un sac de mătase roz legat la gură cu o sfoară, cu un portret al doamnei Eremia făcut de Eustațiu Stoienescu şi mobile care fuseseră la modă în 1938, iar acuma ajunseseră în aşa hal de deşchiolate, uzate şi desfundate, încât nu mai aşteptau decât camionul serviciului de gunoaie; în mijlocul acestora, o oglindă mică şi veche, încadrată în frunze de cristal gălbui; acest amestec al urmelor prosperității cu mizeria prezentă şi evidentă, ca şi halatul de brocart al doamnei Eremia combinat cu geamurile murdare, pereții murdari şi patul murdar, dădeau locuinței doctorului un aer de mascaradă, de bal mascat, de cerşetori în strălucite veşminte de furat, sau de prinți ascunşi într-o casă de hoți sau cerşetori, oarecum asemănător cu interiorul Elvirei sau al bătrânei Basarab-Comnen, unde încă absența oricărei mobile ieftine (la principesă) sau urâtă (la Elvira), arăta că fusese belşug de unde să aleagă, şi nu permitea îndoiala. Totuşi, pentru un ochi

lipsit de agerime, interiorul doamnei Eremia, compus de ea cu intenție şi metodă, semăna destul de mult cu al persoanelor care vânduseră mobila multor saloane şi-şi păstraseră strictul necesar, şi acesta uzat în anii duri de după 1945. Aici, pe fotoliul urât şi dărâmat, în halatul ei de soție de doge, drăguța doamnă Eremia stătea şi se uita cum doctorul, palid, obosit, slab de mâncare puțină şi proastă, îşi bea surogatul de cafea. Deodată doctorul puse ceaşca jos şi, cu sfială, fără s-o privească în față pe Stella, zise:

— Ştii că m-am întâlnit ieri cu Vătămanu şi cu Herşcovici, şi mi-au spus că de ce nu vin la ei la Institut, că m-ar primi cu brațele deschise, şi că aş avea un salariu de aproape două mii de lei.

Ea zâmbi ironic şi întrebă:

— Şi tu ce le-ai răspuns?

— Am spus că trebuie să mă gândesc, zise doctorul pe un ton jenat.

— Pariez că le-ai promis că accepți! râse rece doamna Eremia. El se roşi şi murmură:

— Ei, nu chiar aşa... am spus că azi-mâine le telefonez răspunsul... că mă... interesează...

— Bine, zise ea indiferent. Fă cum vrei.

— Ei, nu aşa! exclamă doctorul enervat. Ți-am cerut sfatul! Ce fel de relații sunt astea între doi oameni care țin unul la altul? „Fă cum vrei!" Dă-ți părerea, ce Dumnezeu!

— Eu n-am nicio părere, şi dacă strigi aşa la mine, plec şi mă închid în baie, zise doamna Eremia, întunecându-se.

Doctorul se schimbă la față; posomoreala bruscă a nevesti-si avea darul să-l împingă imediat la disperare. Se rugă de ea zece minute ca s-o convingă să catadicsească a-şi da părerea.

— Dragul meu, ai să te faci imposibil, n-o să-ți mai dea buna ziua nimeni, niciun om bine. Şi când o să *se schimbe lucrurile,* o să te trezeşti respins peste tot.

— Da, asta e adevărat, îngână moale doctorul. Dar vezi tu, două mii de lei... şi pe urmă, eu sunt om de laborator, nu pot munci fizic, iar la cooperativă trebuie să fac muncă fizică, pe care-o fac prost şi câştig puțin...

— Pentru două mii de lei, vrei să-ți distrugi viitorul? întrebă ea, rece. Nu mai eşti un mucos de douăzeci-treizeci de ani care are toată viața înaintea lui. Nu uita că ai patruzeci şi şase de ani.

— Patruzeci şi cinci şi şapte luni, zise umil doctorul.

Ea râse sarcastic:

— Începi să te întinereşti? Lasă, că eşti bine şi bătrân. Ascultă la ce ți-am spus eu, nu te ține acuma de cochetărie!

— Da, ai dreptate, zise doctorul. Dar măcar de-aş găsi o cooperativă unde să muncesc mai uşor, că turnatul ghipsului mă speteşte...

— Cum, să laşi cooperativa unde-am făcut asemenea relații? Nici nu-ți dai seama că te-am împrietenit cu prințesa Basarab-Comnen, şi cu Matei Duca, şi cu Elvira, cu o sumedenie de oameni care mâine-poimâine o să fie la fel de influenți ca înainte? Puiule dragă, gândeşte-te puțin la ce spui! Ar fi stupid, ridicol! Nu-ți spun ce să faci, asta hotărăşti tu, dar îți arăt urmările! Trage tu singur concluziile, eu sunt femeie şi o să zici că judec greşit.

— Da, ai dreptate, Steluțo scumpă, spuse doctorul, trist şi meditativ, şi o sărută pe frunte şi pe ochi, apoi plecă şi tumă ghips până la prânz, după care se întoarse acasă sleit.

În acelaşi timp, în cursul dimineții, Titel Negruzzi sosi în vizită la doamna Eremia. Era binedispus, curat, proaspăt bărbierit şi ieşit de sub duş, îmbrăcat într-un costum nou, dintr-o excelentă stofa englezească pe care i-o trimiseseră prin poştă nişte prieteni plecați din țară în 1946. Avea o batistă de mătase în buzunarul de la piept, şi mirosea a apă de colonie şi a tutun.

— Sărut mâna, cucoană, zise el binevoitor. Ce mai faci? Ce mai face doctorul?

— E la cooperativă, zise doamna Eremia, care mai dormise două ore după plecarea soțului ei, dar acuma se afla iarăşi în halatul de brocart. Dumneata ce hoinăreşti aşa în loc să-ți câştigi existența? Poftim înăuntru. Ia loc; nu pe fotoliul ăla, că s-a rupt de tot: pe celălalt.

Titel Negruzzi, june quinquagenar, se aşează picior peste picior, drept şi cu coatele lipite de corp. Îşi pusese pălăria pe jos (pălărie verde, tiroleză: era un semn de recunoaştere pe care-1 purtau prin anii aceia boierii vechi şi noi).

— De când sunt major îmi câştig existența, încercând să nu mi-o pierd; şi există două feluri de-a-ți pierde existența: murind, sau muncind. Omul nu e făcut să muncească, e făcut să se amuze. Să torni ghips, sau orice alt fel de muncă, e un viciu împotriva naturii.

— Eşti cinic, râse doamna Eremia. Era încântată. „Ce elegant e! însuşi cinismul ăsta, cât e de elegant! Numai *ei* pot fi aşa. Sunt inimitabili!

Din punctul ăsta de vedere, Titel Negruzzi era mult superior doctorului, la care ea se gândea şi nu se putea împiedica să-l dispreţuiască, prin comparaţie; şi-apoi, doctorul o iubea.

— Nu sunt cinic, sunt treaz, ceea ce e mult mai rău.

— Cum, treaz la ora asta? întrebă ea, cu un aer glumeţ şi scandalizat. Învăţase genul acesta de glume şi putea să facă şi ea.

— Mărturisesc cu ruşine, râse Titel Negruzzi.

— Stai, mi se pare că am eu ceva, un vin de la ţară, zise doamna Eremia, ieşi şi reapăru cu o sticlă pe care scria *Oţet de Vin,* şi era astupată cu un dop de cocean. Îi turnă: Să vezi că e bun: *un petit vin du pays*[115]*.*

Învăţase asta de la Matei Duca; el spunea: „Nu produceam vinuri extraordinare, *c'était un petit vin du pays,* dar foarte bun."

— Lasă-mă întâi să te admir, spuse Titel Negruzzi, privind-o cu un surâs superior şi cu un aer expert care-o intimidă pe doamna Eremia.

— Ce e de văzut? Nimic! exclamă ea pe un ton ascuţit şi se învârti, înfoindu-şi cutele largi ale rochiei de casă.

— Ce frumoasă eşti! zise el. Ah, de ce nu pot să te iau cu mine la Paris şi să te îmbrac cum ştiu eu, să cază Parisul pe spate, şi nu cade uşor, trebuie să-ţi spun; ei, bine, dumneata, pusă la punct *acolo,* ai fi prăpădul pământului. De altfel, şi aici eşti redutabila, murmură el, zâmbind.

Ea nu păru că a înţeles.

— *M-aş duce* la Paris, murmură ea, visătoare.

— Să-mi faci plăcerea să dejunezi cu mine la „Pavilion d'Armenonville", întâia oară când te duci, spuse Titel.

— Bine, primesc, râse ea. Îi străluceau ochii de fascinaţia care-i tulbura închipuirea.

— Şi-am să-mi permit atunci – murmură Titel – să-ţi spun unele lucruri pe care le tac de doi ani.

— Nu mai vorbi de asta, zise ea, mereu tulburată.

— Nu mai vorbesc, fiindcă ştii.

Ea tăcea.

---

[115] Un vinişor de ţară *(fr.)*

— Nu ştii? Să-ţi spun?

— Ba ştiu, îngână Stella Eremia, întorcându-şi privirile.

Urmă altă tăcere.

— Şi? şopti Titel Negruzzi luând-o de mână.

Este superfluă descrierea seducţiei doamnei Eremia de către Titel Negruzzi şi a relaţiilor lor intime. Înainte de prânz, Titel Negruzzi o posedă pe doamna Eremia, bău sticla de vin, declară că are o întâlnire cu neputinţă de amânat, îşi luă pălăria şi plecă.

— Nu uita să vii la nouă: o să fie toată lumea! îi şopti ea în holul comun pe care dădeau locuinţele a încă două familii.

El îşi scoase pălăria şi o sărută. Ea, surprinsă, nu se feri. Era speriată:

— Ce faci? Eşti nebun?

— Te ador, zâmbi Titel Negruzzi şi-i sărută şi mâna, pasionat, apoi ieşi.

Doamna Eremia rămase o clipă pe loc, pierdută, în holul gol, mobilat cu o sobă de petrol şi un dulap încuiat. „Ce bine e! se gândi ea. Ce distins. Am un amant distins.” Totuşi i se părea curios că în anumite momente foarte intime, Titel nu vorbise franţuzeşte, ci româneşte. Curios. Ei i se părea că e mai distins să vorbeşti franţuzeşte în asemenea clipe. „Totuşi, nu poţi să ştii”, îşi zise doamna Eremia, închizând uşa şi întorcându-se în camera ei.

Doctorul veni la prânz sleit, gri la faţă, dar drăgăstos ca totdeauna:

— Ce face Steluţa mea? Ce mai face Steluţa lui tăticu’? gângurea el, luându-i obrazul în mâini şi sărutându-i ochii.

Stella se lăsa sărutată, zâmbind drăguţ. Doctorul se spălă pe mâini şi se aşeză la masă.

— Am avut o zi grea, spuse el. Avem multe comenzi; încep iarăşi cursurile, şi şcolile cer material.

Urmă o tăcere. Nevastă-sa îi punea mâncarea în faţă.

— Tu nu mănânci, Steluţo? întrebă el tandru şi grijuliu.

— Nu, am mâncat ceva la unu, mi-a fost foame şi nu te-am aşteptat, zise ea.

Într-adevăr, îi oferise o gustare lui Titel Negruzzi.

— Foarte bine ai făcut, zise cu tărie doctorul Eremia. Să nu mă aştepţi niciodată; să mănânci când ţi-e foame. Foarte bine.

Urmă altă tăcere. Doamna Eremia se gândea la ce se întâmplase dimineaţa, iar doctorul era prea obosit ca să poată face conversaţie. Totuşi, tot el vorbi iarăşi cel dintâi:

— Culmea e că la cooperativa asta te şi amuzi câteodată.

Doamna Eremia întrebă indiferent:

— Da?

— Da, spuse doctorul surâzând în gol.

Altă tăcere. Doamna Eremia se gândea la ce se petrecuse între ea şi Titel Negruzzi.

— Azi, de exemplu, a venit femeia cu care trăieşte Negruzzi, să-i facă o scenă de gelozie.

— Care Negruzzi? întrebă doamna Eremia cu glasul schimbat.

Doctorul nu observă nimic.

— Care să fie! al nostru, Titel Negruzzi. E extraordinar, al naibii. La vârsta lui, reuşeşte să fie peşte!

— Cum adică? întrebă doamna Eremia, stăpânindu-se.

Doctorul râse blajin:

— Cum adică? Păi se lasă întreţinut de ea, fetiţo scumpă. Şi culmea e că e destul de bine; o femeie de vreo treizeci şi opt-patruzeci de ani, elegantă. Mi-a spus coana Elvira că e o funcţionară dintr-un minister, inginer sau aşa ceva. Femeie serioasă, şi uite că a vrăjit-o şmecherul ăsta de Negruzzi! Mare bandit! zise doctorul râzând admirativ. Cred că oamenii ăştia care au trăit toată viaţa uşor, fără să facă niciun efort, rămân tineri mai multă vreme. El e destul de tânăr, în fond, pentru vârsta lui. Câţi ani are? Cincizeci? Cincizeci şi cinci?

Urmă încă o tăcere. Doctorul ridică ochii, mirat. Doamna Eremia şedea pe pat, cu ochii în gol. Părea absentă.

— Te-a supărat cineva? întrebă prudent doctorul.

Ea nu răspunse decât la a doua întrebare:

— Cum? Da, nu, nu m-a supărat nimeni; cine să mă supere. Ai mâncat? Hai, ajută-mă să spăl vasele.

În seara aceea, doamna Eremia nici nu se uită la Titel Negruzzi, care însă venise atât de ameţit, încât nu observă nimic. Într-o odaie de mărime mijlocie şi holul asupra căruia uşa fusese lăsată deschisă, se adunară toţi, câţiva aşezaţi, cei mai mulţi însă în picioare, cu paharul în mână, ca la o recepţie într-una din casele mari din Bucureşti, cu zece ani mai devreme. Conversaţia uşoară, despre lucruri puţin importante, sau despre lucruri importante tratate cu uşurinţă, fără insistenţă sau oprire asupra a nimic, era arta domnului Negruzzi, sau a doamnei Valentina Scarlat, care acuma, la vreo patruzeci şi doi de ani, era elegantă, îngrijită, fardată, cu părul tăiat scurt după ultima modă *(American bob)* şi

vopsit proaspăt; în schimb domnul Scarlat, celebrul Scarlat *le cocu,* acuma albit de tot, moale, gras, astmatic, prefera subiectele grave, politice. Când auzi că Elvira vrea să stea o săptămână la mare (era un sfârşit de vară foarte cald) ridică mâinile, scandalizat:

— Cum, cucoană dragă, *acuma* vrei să pleci? Ce, nu ştii? Nu ştie? îi întrebă el pe ceilalți.

— Nu, nu ştiu, zise Elvira. Era galbenă în ultima vreme, şi avea un aer amar, plin de o mânie, ură şi revoltă rece împotriva a tot şi a tuturora.

— Spune-i dumneata, zise Scarlat cu un gest din umăr şi dintr-o mână, care putea fi tradus prin „poftim, e imposibilă! Nici atâta lucru nu ştie!"

— Nu, lasă, spune-i dumneata, că dumneata ştii mai bine detaliile, zise Titel Negruzzi, căruia i se adresase domnul Scarlat, şi care prefera să stea de vorbă cu glas scăzut cu Valentina Scarlat, urmărit de doamna Eremia cu ochi întunecați de gelozie.

Doamna Eremia le oferea tartine microscopice unse cu ceva atât de subțire încât nu se putea ghici uşor ce este: jumătate din musafiri, ca şi gazdele, erau foarte săraci.

Domnul Scarlat luă o tartină şi-i spuse Elvirei:

— Păi nu ştii ce ştie toată lumea. Preşedintele Truman a declarat ca la sfârşitul lunii ăsteia, toate țările din sud-estul Europei vor fi libere.

— Ai auzit dumneata asta? întrebă Elvira pe acelaşi ton ostil pe care-1 avea de câtăva vreme. Ai ascultat la radio?

— Mi-a spus o persoană absolut serioasă, declară cu demnitate domnul Scarlat.

— Cine? întrebă Elvira.

Domnul Scarlat dădu din umeri, misterios:

— Îmi pare rău, dar nu pot să spun...

— Aha, râse sec şi acru Elvira; aha: Radio-Şezut!

— Te sfătuiesc să nu subapreciezi informațiile mele: uite, toată lumea asta de-aici şi-a amânat orice fel de plecare din Bucureşti, zise domnul Scarlat.

— De ce să le amâne? întrebă Elvira.

— Ei, asta-i bună! Ştii că-mi placi! Bravo! exclamă domnul Scarlat.

Matei Duca era şi el acolo cu soția lui, o fostă actriță, costelivă, fardată, elegantă, cu un aer mai înțepat, mai trufaş şi mai nobiliar

decât îl avusese tot neamul Duca la un loc, de la principele Moldovei şi până astăzi. Doamna Duca spuse:

— Trebuie să fim aici ca să ne apărăm drepturile, să fie bărbaţii prezenţi, gata pentru orice acţiune.

Elvira îi azvârli o privire ascuţită şi i-ar fi spus şi ceva pe turceşte şi pe româneşte, dar nu era o epocă în care să-ţi permiţi să repezi pe cineva.

— Mai bine n-aţi vorbi despre chestii de astea, spuse ea plictisită; odată se află că ne pregătim să răsturnăm guvernul şi ajungem toţi la puşcărie.

— Ha-ha! Puşcărie! exclamă domnul Scarlat. Eu fac liste de oameni de-ai comuniştilor care trebuiesc vârâţi la închisoare din prima zi a restauraţiei!

— Mai bine să nu vorbim de asta! spuse rugător doamna Eremia: din moment în moment trebuie să sosească madam Dabija şi domnul Dabija, şi le e atât de penibil să se vorbească de lucruri de astea, din cauza băiatului...

— Nişte cretini, şi ţicniţi pe deasupra, nimeni nu-i vedea niciodată nicăieri înainte de război: ce să inviţi animale de-astea, murmură Elvira.

Iar domnul Scarlat, care nu auzise, spuse tare:

— Au şi de ce! E băiat tânăr şi talentat, dar a făcut o statuie a lui Stalin pe care a luat un milion de lei! E pe listă! E pe listă!

— Se pare că e plin de talent, zise doctorul Eremia. Am văzut alte statui de-ale lui: e cu totul remarcabil. În fine, eu nu mă pricep, dar m-au impresionat.

— Pe toţi ne-a impresionat! Cred şi eu: un milion de lei! râse domnul Scarlat. Are talent! Nu mă interesează! Vreau să ştiu: ce cauză serveşte? Dacă e talentat şi comunist, nu-i dau bună ziua! Şi dacă nu-i dau eu bună ziua, înseamnă că nu-i dau nici alţii, mai importanţi: e pe listă, ascultaţi-mă pe mine! E pe listă!

În clipa aceea intră o cucoană cu părul alb, liniştită, blândă, cu ochi albaştri curaţi şi neexpresivi, destul de scundă, şi un domn înalt, care mergea cu capul sus, cu un nas mare şi o frunte boltită şi părul alb buclat şi ochii negri, cu aerul unui om de geniu. Erau domnul şi doamna Dabija, părinţii sculptorului; salutară amical pe cei de faţă.

— Ştiţi ultima bombă? întrebă însufleţit domnul Dabija, şi povesti despre declaraţia preşedintelui Statelor Unite.

— De unde ştii? întrebă Elvira.

— Am pe cineva foarte serios care ascultă la radio toate emisiunile, răspunse simplu domnul Dabija.

— Vezi! exclamă triumfător domnul Scarlat.

Elvira însă râse dezagreabil:

— Radio-Şezut.

Domnul Scarlat nu-i mai dădea atenție şi se-ntoarse spre soții Dabija:

— Îmi pare rău numai de dumneata, dragă Dabija, şi de doamna.

— Cum? De ce? întrebă Dabija.

— Păi... ce-o să faceți cu băiatul? E compromis până peste urechi!

— O să mor eu întâi! exclamă domnul Dabija cu un aer tragic şi feroce.

Doamnei Dabija i se umplură ochii de lacrimi, dar nu spuse nimic.

— Ei, lasă, lasă – zise Elvira plictisită –, parcă lumea numai de răzbunări şi de ură are vreme! Mai lăsați-mă în pace! Nu se poate vorbi şi de altceva?

O doamnă Calomfirescu, slabă, palidă, cu părul vopsit negru şi ochi mari negri cu cearcăne, spuse cu un glas tărăgănat:

— Doamna mea e foarte bună. Îmi dă liber două după-amiezi pe săptămână, şi nu-mi cere să mai spăl şi vasele...

— Dar ce faci atunci? întrebă Elvira pe tonul direct şi robust cu care se vorbeşte cu nebunii – şi doamna Calomfirescu într-adevăr era suferindă de nervi, din pricina abuzului de cocaină şi morfină în ultimii douăzeci de ani.

— Păi am numai grijă de copil, şi când o să crească, o să-l învăț franțuzeşte şi englezeşte, răspunse cucoana cu figura de strigoaică.

— Ai găsit geamantanul?

— Nu, dar am o plasă de sfoară, zise doamna Calomfirescu.

Elvira îi explică doamnei Dabija, care nu ştia povestea:

— S-a angajat la stăpâni şi s-a dus să se instaleze cu pijamaua şi peria de dinți într-o valiză de crocodil cu fermoar de aur, care făcea cât leafa ei de bonă pe zece ani, şi a pierdut valiza în tramvai! Dar şi în 1945, când se-ntorcea de la țară, după ce le luase moşia, şedea în tren cu caseta de bijuterii pe genunchi, şi deodată s-a trezit că n-o mai are!

— Vai, ce m-au mai certat toți! spuse blând strigoaica, dând din

cap şi cu un zâmbet copilăros. Turbaseră, parcă erau nebuni! Le-am spus: „Ei şi ce? Parcă e mare lucru?”

— Ai dreptate, zise Elvira, cu acelaşi aer dur şi furios. Ai dreptate.

Doamna Calomfirescu se uită la ea cu ochi mari şi o întrebă:

— Dar de ce vorbeşti aşa cu mine? Parcă vrei să mă muşti. Ce ți-a venit? Lumea râdea. Doamna Calomfirescu se uită împrejur şi spuse blajin: – Lumea o duce foarte prost cu nervii în ziua de azi. La urma urmei, nici nu e de mirare: se-ntâmplă atâtea lucruri imposibile!

Mai târziu, pe la ora unu noaptea, plecară cu toții de la soții Eremia, în grupuri. Doamna Eremia prinse un moment când era singură cu Titel Negruzzi într-un colț al vestibulului, ca să-i şoptească:

— Vino mâine, am să-ți vorbesc.

— Vin, o să am argumente şi o să fiu elocvent şi convingător, zise Titel Negruzzi binedispus şi amețit rău, gândindu-se: „Ce i-o fi venit? Lasă, că aranjez eu tot. Totul se aranjează totdeauna.”

Plecă de braț cu domnul Scarlat, pe când Valentina o luase înainte cu soții Dabija, iar Elvira îi urma cu Matei Duca şi nevastă-sa. Domnul Scarlat era sigur că peste câteva zile *lucrurile aveau să se schimbe,* şi conta pe un post înalt.

— Domnule, dar să te gândeşti şi la mine, zise Titel Negruzzi. Eu sunt foarte apt de o sinecură importantă, de exemplu ambasador; nu mă vezi bine în ambasador?

— Ba da, şi dacă viu eu la Afacerile Străine – spuse Scarlat – sau dacă vine Jean-Pierre Haralamb...

— Mai e la închisoare Jean-Pierre Haralamb? întrebă Titel Negruzzi. (Jean-Pierre Haralamb fusese condamnat pentru înaltă trădare, prin 1948, nu mult după fuga lui Dimitrie Cozianu.)

— Nu ştiu – răspunse domnul Scarlat –, dar n-are a face, fiindcă şi aşa peste câteva zile are să fie liber. Şi atunci, are mari şanse de-a avea Afacerile Străine. Are chiar şanse mai mari decât mine.

— Ia să vedem, cam cum ar arăta noul guvern? întrebă Titel Negruzzi, nu din pură curiozitate: voia să cunoască preferințele lui Scarlat.

Acesta începu să-i spună nume şi titluri, ceea ce îi pasionă pe amândoi în aşa hal, încât se rătăciră de cucoane şi, plimbându-se mereu pe acelaşi trotuar, ajunseră să meargă de jur-împrejurul

unei clădiri monumentale, cu fațade pe trei străzi. Câteva automobile negre şi cenuşii erau înşirate în piața din fața ei; la nişte ferestre enorme, înalte şi înguste, se vedea lumină. Un militar cu mănuşi albe, care stătea pe trotuar, se uită lung după cei doi domni ce treceau pentru a treia oară prin fața lui. După colțul străzii, altul, la fel. Milițianul singuratic din mijlocul pieței îi petrecu şi el cu ochii, până dispărură iar după un colț.

— Aşa că perspectivele sunt excelente, după cum văd eu lucrurile, zise domnul Scarlat.

— Totdeauna au fost excelente, răspunse Titel Negruzzi. Totul a fost totdeauna excelent. Cel puțin după cum văd lucrurile *eu.*

— Nu vă supărați – zise un alt milițian care stătea pe a patra latură a clădirii monumentale, şi-i salută – dați-mi, vă rog, buletinul de populație.

Se opriră amândoi; domnul Scarlat se uită la militar: era un subofițer din trupele Ministerului Afacerilor Interne, cu panglică albastră la şapcă. Domnul Scarlat se îngălbeni, ceea ce nu vedea nimeni, era noapte; apoi, cu mâna tremurând, îi întinse militarului legitimația. Titel Negruzzi făcu la fel şi văzu că se plimbau de o jumătate de ceas în jurul clădirii Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.

— Mulțumesc, zise militarul, le restitui legitimațiile şi-i salută.

Ei se depărtară în tăcere.

V

Războiul sau cel puțin marile schimbări politice pe care le aştepta domnul Scarlat nu izbucniră la data prezisă de el; iar aceia din prietenii lui care îl crezură şi rămaseră la Bucureşti, ca să participe la evenimente şi să profite de pe urma lor, pierdură ultimele zile calde la mare şi rămaseră astfel fără vacanță în anul acela. Valentina Scarlat însă îşi cunoştea bine soțul, astfel că plecă singură şi-şi petrecu vacanța în tovărăşie plăcută, masculină. Titel Negruzzi se duse şi el, împreună cu alți noi prieteni, un compozitor de mare succes, domnul Călin Nicolau, şi cu soția acestuia. Trecu un an, trecură doi, trei. Jean-Pierre Haralamb muri în închisoare de vechea lui boală; cei condamnați împreună cu el fură eliberați înainte de împlinirea anilor de

pedeapsă, în virtutea uneia din amnistiile pronunțate în vremea aceea; Gogu Apostolescu intră la puşcărie şi ieşi şi el; cooperativa se dizolvă; iar doctorul Eremia, nemaiputând răbda mizeria, acceptă în sfârşit un post important într-un institut ştiinţific. Titel Negruzzi trăi şi mai departe cum trăise până atunci, destul de binişor, nu se ştia exact din ce; iar Elvira se îmbolnăvi de cancer; avea şaizeci şi trei sau şaizeci şi patru de ani, şi era de multă vreme tristă. Cei care o înconjuraseră în ultimii ani, soţii Eremia, Matei Duca şi nevastă-sa, soţii Scarlat, Călin Nicolau şi cu nevastă-sa (căci şi compozitorul intrase în cerc), soţii Dabija o vedeau zilnic, în cele câteva luni cât dură boala. Unii îi erau rude – deşi numai veri de-al doilea, sau de-al treilea, ca domnul Dabija; alţii, ca Matei Duca, nu-i erau rude aproape deloc; soţii Scarlat îi erau prieteni vechi. Iar doamna Eremia şi soţii Nicolau simţeau că o veghează, muribundă, pe nepoata de bunic a lui Lascăr Lascari, pe nepoata de unchi mare a lui Bonifaciu Cozianu, amândoi bărbaţi de stat care intraseră în istorie, pe verişoara lui Dimitrie Cozianu, important personaj politic din aşa-numita „rezistenţă din străinătate", în fine pe o femeie care fusese printre cele mai frumoase din Bucureşti, şi avusese o clipă şansa să devină regină neîncoronată a României.

Numai Titel Negruzzi n-o vedea deloc, nici Şerban Romano. Şerban dispăruse, nimeni nu mai ştia unde, afară poate de Gogu Apostolescu cu care cercul nu mai avea relaţii: Elvira spusese *veto.* Iar Titel Negruzzi mărturisea nesilit:

— Nu-mi plac spectacolele triste. Vreau să trăiesc mult, şi fac asta râzând, amuzându-mă, uitându-mă şi gândindu-mă la persoane frumoase şi la lucruri agreabile. Viaţa e prea scurtă ca să-mi permit să mor de viu. Ţin foarte mult la Elvira, dar ce-o mai încălzeşte să mă duc s-o văd? Ea tot moare.

Într-o zi – era după-amiază, în septembrie, şi un soare strălucitor afară, modera de abia simţită umbră şi tristeţe a văzduhului de toamnă şi a luminii din septembrie – jucau cărţi ca să-şi treacă timpul, soţii Nicolau şi el. Călin Nicolau, om de aproape patruzeci de ani, avea o coamă neagră netunsă, mare, purta în casă o jachetă de catifea şi pe stradă o beretă largă, sau o pălărie cu boruri excepţional de largi; altminteri, stofe englezeşti, pantofi italieneşti, cravate de la Paris. Compusese simfonii, concerte, opere, operete, muzică pentru filme, fusese de trei ori laureat al Premiului de Stat: era unul din numeroşii artişti pe care

statul socialist îi scosese din obscuritate şi sărăcie, şi le dăduse notorietate, independenţă materială, riduri şi decoraţii. Doamna Nicolau, Anne-Marie, era fata unui general Turtureanu, care făcuse bani în timpul războiului, prin singurul soi de mijloace prin care un general poate face bani în timpul unui război; generalul făcuse mai târziu puşcărie, apoi ieşise, şi acum era pensionar. Iar domnişoara, căsătorită întâi cu un tânăr actor, divorţase şi-l luase pe omul de succes Călin Nicolau. Apartamentul pe care-1 aveau li-1 dăduse Ministerul Culturii; covoarele scumpe, tablourile de Luchian şi Petraşcu, din care compozitorul avea o colecţie, biblioteca, pianele, fuseseră cumpărate recent; soţii Nicolau erau, prin întreaga lor existenţă socială, oameni ai vremii lor. Dar conştiinţa e un reflex al existenţei, iar operaţiile intelectului şi memoriei care creează această imagine în oglindă se fac în timp, mai ales când, cum e cazul conştiinţei sociale, elaborarea e operă colectivă. Şi multe conştiinţe individuale sunt de un înalt grad de inerţie. Astfel se explică faptul că asemenea oameni, în loc să constituie în conştiinţa lor valorile şi elementele noii conştiinţe sociale, preferau să gândească şi să simtă în vechile tipare, să creadă că, socialmente, Elvira Vorvoreanu e ceva important, ca şi amicul casei, Titel Negruzzi, sau sărmanul Matei Duca, îmbătrânit şi cu totul împuţinat. Încercau să recreeze un simulacru al vechii lumi bune, să se simtă părţi din ea, care nu i-ar fi primit niciodată; căutau cu orice preţ valorile legitimate de vreme, legitimitatea, în conştiinţa sau mai bine preconştiinţa socială fiind egală cu vechimea; căci e mai uşor să primeşti valori vechi decât să creezi sau să impui valori noi, şi mai uşor să recunoşti o legitimitate decât s-o dovedeşti. Astfel, şi altfel nu, se poate înţelege că Titel Negruzzi trăia cu doamna Anne-Marie Nicolau, şi că-i fascina pe soţi povestindu-le amintiri uneori false, alteori exagerate, din trecutul său monden.

Acum, jucând cărţi în acea splendidă lumină de toamnă care intra pe fereastră şi cădea pe covorul de pe masă, le povestea ca de obicei ultimele ştiri:

— Mi-a scris Dim Cozianu prin cineva care a venit de la Paris, spunea el.

— Ah, da: ce mai face Dim Cozianu? întrebă cu mult interes Anne-Marie Nicolau, care nu-1 văzuse niciodată la faţă pe Dimitrie Cozianu şi cu atât mai puţin îi fusese prietenă, ca să-i

spuie pe numele cel mic: fenomen banal al snobismului în toate vremurile, familiaritatea cu persoanele ilustre sau notorii când acestea nu sunt de față.

— Face foarte bine, a fost în Statele Unite şi se duce în Scoția. Dar scrisoarea cea mai interesantă, zise Titel Negruzzi – care vorbea curgător şi le distrăgea atenția celorlalți doi ca să poată trişa mai uşor – scrisoarea cea mai interesantă e a lui Riri Duca. A fost la o *garden-party* la Versailles, în onoarea fostului rege al Cirenaicei; toată lumea era în costume din secolul al XVIII-lea, copiate după Boucher şi Watteau şi Gainsborough; Riri a făcut senzație costumată în Lady Hamilton; s-a supat într-un cort de satin alb căptuşit cu *faille corail,* cu ciucuri auriți mari cât un cap de copil, şi covoare de Aubusson şi de Savonnerie pe jos, serveau numai negri mici cu turbane imense de mătase, hăinuțe *à la française,* ciorapi de mătase şi tocuri roşii; s-a cântat muzică de Lulli în teatrul Mariei-Antoinette, cu fotoliile toate în catifea albastră, şi luminat cu lumânări!

— Ce rafinament! râse uşurel Anne-Marie Nicolau, cu o excitare aproape erotică în glas şi în priviri.

— Iar ați pierdut, zise Titel Negruzzi. Ce naiba jucați aşa de prost azi?

— N-am linişte, trebuie să mă duc pe la săraca Elvira, zise doamna Nicolau uitându-se la ceas. Nu vii, Titel?

— Nu, dragă prietenă: sunt prea bătrân; dumneata, sau maestrul, care sunteți tineri, puteți să vă permiteți...

— Hai, vino, te rog. Nu e elegant s-o laşi aşa. În fond, ați fost prieteni. Hai, că te duc cu maşina; ştiu că eşti leneş, dar te duc cu maşina. Călin, nu-l lăsa să mă refuze! insista doamna Nicolau, aproape cu emoție.

Titel Negruzzi cedă; iar ea, în maşinuța pe care o conducea cu țigara în gură *pour se donner du genre*[116]*,* îl întrebă zâmbind:

— Ce-ți vine să te faci mereu bătrân? Eşti foarte bine! Ştii la ce mă gândeam când spuneai că eşti bătrân?

— Ştiu, râse amabil Titel Negruzzi. Şi eu, tot la aia mă gândeam, şi tocmai de aceia vorbeam de bătrânețea mea: ca să-mi savurez triumful.

Şi-i luă de pe volan una din mâinile înmănuşate şi i-o sărută.

---

[116] Pentru a părea distinsă, *(fr.)*

Apoi întrebă politicos:

— Cum merge opereta lui Călin?

— Nu ştiu, răspunse ea disprețuitor, dând din umeri. Nu mă interesează ce face Călin pentru *ăştia.* Ar trebui să fie liber să scrie ce vrea; atunci şi-ar da măsura.

— Da, zise Titel Negruzzi fără să se pronunțe; era convins că domnul Nicolau n-are niciun fel de talent.

Ajunseră acasă la Elvira, care stătea tot în fosta casă a lui Bubi Ipsilanti, tot la mansardă; intrară prin dos, urcară pe scara de serviciu, până în podul plin de mobile ruinate, ocoliră ligheanul de faianță, şi intrară. Era multă lume la Elvira: soții Eremia (doctorul venise să-i facă o injecție de morfină bolnavei care avea dureri mari), doamna Calomfirescu, nebuna, care avea mai mult ca oricând un aer de strigoaică, doamna Dabija, blajină şi mută. Câți erau, umpleau odaia; Anne-Marie Nicolau şi cu Titel Negruzzi trebuiră să stea în picioare.

Era cald aici înăuntru, mirosea a doctorie şi a parfum franțuzesc („Femme" al lui Marcel Rochas, la modă printre cucoanele din jurul Elvirei, care acuma toate îşi permiteau mici luxuri), iar bolnava, cu spatele la fereastră, îi privea pe noii veniți. Slăbise, pielea i se trăsese pe oasele feței şi o schimbase într-un fel care-1 cutremură pe Titel Negruzzi: o cunoscuse în 1917, când Elvira avea douăzeci şi şapte de ani; şi acuma era mai tânără chiar decât atunci, frumoasă cum nu fusese de douăzeci de ani; dar de o frumusețe cumplită, căci în locul ochilor de smaragd, erau două bucăți de sticlă tulbure, lucioasă, dar fără străvezime, fără puritatea de pe vremuri; iar fața negricioasă, de o culoare caldă, era acum vânătă, de un vânăt pământiu, uniform, iar buzele roşii erau vinete şi ele, decolorate. Parcă era o mumie, cadavrul unei fete de optsprezece ani, proaspăt îmbălsămat.

— Uite, ți l-am adus pe Titel, zise doamna Nicolau.

— Ce mai faci? suflă muribunda. Ce mai e nou?

Titel Negruzzi amuțise, îngrozit. Îi venea să fugă, dar n-avea putere: încremenise. Doamna Nicolau îl ciupi de braț cât putea de tare. Titel Negruzzi tresări.

— *Merci* bine, dar tu? Arăți bine, zise el.

— Da, mă simt mai bine. Au început să-mi treacă durerile. Ce mai e nou?

— Păi... totul e perfect, zise Titel Negruzzi.

— Da? suflă Elvira. Mai avem mult?

— Ce să avem? întrebă el, aiurit.

— De aşteptat, zise Elvira şi zâmbi indulgent la atâta zăpăceală.

— A, da, sigur: nu mai avem decât vreo două-trei luni, exclamă el cu tărie.

— Şi pe urmă mergem la Paris, zise doamna Calomfirescu. Elvira mă ia cu ea la Paris, să mai simt şi eu că trăiesc.

— O să mergem, zise Elvira. O să mergem. Ne facem *liftinguri* la cel mai bun chirurg facial, şi rochii la Dior, şi...

I se stingea glasul.

— Şi ne ducem să dansăm! zise doamna Calomfirescu.

Doamna Nicolau ceru:

— Povesteşte, Titel, ce ți-a scris...

Titel Negruzzi o luă de braţ, speriat: nu trebuia să audă Elvira numele fostei doamne Duca, care, ea, *era* la Paris, înțelesese, înțelesese mai bine decât toți.

— Mi-a scris Dim, Elviro! zise el. Te aşteaptă; ne aşteaptă pe toți; a fost la o *garden-party* în onoarea fostului rege...

Şi continuă să povestească. Îşi dădu seama că nu numai Elvira, ci şi celelalte, şi chiar şi doctorul Eremia îl ascultau la fel, cu ochii țintă la el şi cu un zâmbet de copil căruia-i povesteşti un basm. Când isprăvi, doamna Calomfirescu exclamă:

— Vreau şi eu! Vreau să dansez!

Doctorul Eremia îi făcu Elvirei în clipa asta injecția de morfină, şi pleoapele mari şi vinete ale bolnavei începură să-i cadă peste ochi. Titel Negruzzi ieşi fără un cuvânt, se năpusti pe scări în jos, ieşi pe stradă, unde începu să umble mai normal. Abia îşi venea în fire, când o maşină se opri lângă trotuar şi cineva se dădu jos, ca să-l întâmpine cu brațele deschise: Gogu Apostolescu, în haine noi şi croite elegant; din maşină, o tânără cu părul tuns scurt şi vopsit galben îl privea cu ochi fardați, strâmbând o gură fardată.

— Ce faci, domnule! exclamă încântat Gogu Apostolescu. Ce faci?

— Lasă-mă, Gogule, că era să mor, bâigui Titel Negruzzi, şi-i spuse în două cuvinte ce văzuse.

— Săraca, zise Gogu Apostolescu. Şi zi, tot speră să plece la Paris? Săraca. Ce-o fi făcut cu bijuteriile?

— Mă întreb, zise Titel Negruzzi.

— Ai auzit tu de vreo vânzare? întrebă Gogu.

— Nu, nimic. Le-o fi pierdut.

— Nu cred. În fine, treaba ei. Tu ce mai faci? Arăți bine, aud că

ai succes la cucoane.

— Nu, sunt prea bătrân. Dar tu? Cooperativa?

— Am deschis o făbricuță de lumânări, un atelier.

— Şi? Merge?

— Mi-am cumpărat maşină.

— Şi văd că ai şi pasageri. Bravo! Mai dă-mi un semn de viață!

— Neapărat. *Au revoir,* Titel.

— *Au revoir.*

Gogu se sui în maşină şi porni. Titel se duse să bea, singur. Pe drum se întreba, atras fără să vrea de gândul acesta: „Adevărat: unde-or fi bijuteriile?" Apoi renunță: era imposibil să afli.

Elvira muri peste o lună de zile, mereu aşteptând să plece la Paris, să cucerească Parisul. Bijuteriile nu le găsi nimeni. Erau sub podea. În odăița ei se mutară alți oameni, care făcură curățenie, apoi locuiră acolo fără să bănuiască nimic. Smaragdele brâncoveneşti sunt departe de țară, dar smaragdele Sofiei Cozianu sunt şi acuma sub podeaua unei odăi de la mansardă, într-o casă din mijlocul Bucureştilor, şi nimeni nu ştie.

PARTEA A DOUĂZECI ŞI PATRA

TINEREŢEA LUI PIUS DABIJA

I

Cleopatra Cozianu, mai târziu Apostolescu, a avut trei copii cu Eustațiu Cozianu, fratele cel mai mare al Davidei: întâiul Manolică, tatăl lui Dimitrie Cozianu; pe urmă o fată, Olga, care nu era făcută cu Eustațiu, ci cu Lascăr Lascari; această Olga s-a măritat cu un prinț Duca, fratele colonelului Duca şi văr cu tatăl lui Matei Duca; Olga Duca a avut un singur copil, pe Ghighi Duca, cu care s-a stins această linie a familiei. Al treilea copil al Cleopatrei, tot o fată, Zoe, s-a născut din scurtele şi păcătoasele dragosti ale Cleopatrei cu Bonifaciu Cozianu; această Zoe s-a măritat cu un domn Radovişteanu, moşier cu proprietăți în câmpia Dunării, şi a avut cu el o fată, pe Ana, Annette, născută în 1896, când Zoe avea douăzeci de ani şi era măritată de doi (pe vremea aceea, fetele se măritau şi la şaisprezece şi şaptesprezece ani). Annette a fost o ființă ciudată, retrasă, nițel maniacă. Părinții i-au murit amândoi în epidemia de gripă spaniolă din 1918; rămasă singură, moştenitoare a unei averi destul de importante, îşi petrecu câțiva ani departe de țară, prin Elveția, Germania, țările nordice, Anglia. În 1920, guvernul român, speriat de vecinătatea Revoluției Socialiste din Rusia, se hotărî să facă o reformă agrară care să domolească măcar pentru o vreme frământarea țărănească; şi astfel domnişoara Radovişteanu rămase cu numai câteva sute de pogoane; trebui să se întoarcă acasă, să aibă grijă de moşie, ca să nu rămână cu totul săracă. Vecinul ei de moşie era un domn Dabija, care credea că descinde din Dabija, principe al Moldovei după Gheorghe Duca şi înainte de Dimitrie Cantemir; dar genealogia era destul de nesigură, şi era chiar probabil că domnul Dabija nu se trage decât din vagi boiernaşi sau răzeşi. Domnişoara Radovişteanu moştenise poate de la bunicul ei neştiut, Bonifaciu Cozianu, ochii albaştri; sau poate nu de la el, căci n-aveau expresie. De altfel, nici personalitate, nici talente deosebite; era ştearsă, oarecare, timidă; dacă o cunoşteai mai bine descopereai ciudățenii, manii, un dram de țicneală. Se îndrăgosti cu o pasiune unică şi definitivă de domnul Dabija, bărbat înalt, falnic, cu o frunte boltită, o coamă bogată de poet inspirat sau de muzicant de geniu, sprâncene stufoase, nişte ochi sumbri şi sălbatici, mereu plin de idei

numeroase şi variate, pe care le aplica scurt timp şi le părăsea apoi, născute toate dintr-una fixă: că el, Dabija, este un om eminamente practic, care va reforma exploatarea solului în România şi, când toţi proprietarii îl vor imita convinşi de rentabilitatea metodelor sale, va schimba harta politică a ţării. Era în puterea vârstei, la treizeci şi cinci de ani, când rămase şi el doar cu opt sute de pogoane din patru mii, şi asta îl hotărî să devină salvatorul şi profetul latifundiilor.

Din aceşti părinţi se născu în 1924 Pius Dabija. Înainte de-a se duce să-l înscrie pe noul născut în registrul stării civile, domnul Dabija o întrebă pe mama copilului ce nume să-i dea. Ea, care crescuse la pension în Elveţia printre fete englezoaice, americane şi scandinave, toate protestante de diferite confesiuni, şi elveţiene calviniste, suflă blând:

— Să-şi aleagă numele şi religia pe care-o să le vrea el; e o chestiune de conştiinţă a lui.

— Da, ai dreptate, zise domnul Dabija. Dar ce facem, că sunt obligat să declar un nume.

Lehuza se gândi puţin, apoi zâmbi tot atât de blând:

— Pius.

— Pius? Dar e o idee excelentă, zise domnul Dabija. Excelentă idee: numele e bun în oricare religie, prin ceea ce înseamnă.

Şi plecă, satisfăcut. N-o iubea prea mult pe nevastă-sa: o luase, ca om practic ce se afla, ca să alipească cele două moşii. Dar ţinea la ea: prea îl adora. „Şi uite – se gândea el coborând scările şi urcându-se în trăsură ca să se ducă la primăria din sat – uite, că aşa nepractice cum sunt, femeile au şi ele momentele lor de ingeniozitate, mai ales în chestii de-astea, ca religia, şi alte asemenea!”

Primarul din sat înscrise naşterea lui Pius Dabija, de sex masculin, de naţionalitate română, fără religie.

Mai târziu, înainte ca Pius să-şi poată pune problema alegerii unei religii, fură obligaţi să-l boteze, fiindcă nu-1 primeau la liceul din N...

— Domnule Dabija – spunea directorul – este absolut imposibil să primim un copil fără nicio religie. Avem elevi de religie mozaică, doi protestanţi, copiii doctorului Gaertner, şi un catolic, al lui De Sanctis, antreprenorul de construcţii de pe Calea Beliei. Dar fără *religie* n-avem şi nu putem primi.

Astfel că Pius, la zece ani, în chiloţi de baie, în picioare lângă

cristelniță, fu botezat ortodox. Preotul nu voia să-i dea numele acesta care, spunea el, nu există în calendarul ortodox.

— Uite ce e, părinte – zise domnul Dabija – eu sunt un om practic, şi nu-mi place să pierd vremea. Dacă nu-1 botezi dumneata, mă sui cu el în trăsură şi mă duc cu el la capelă, la catolici (N..., orăşel valah, n-avea mulți catolici, nici biserică romano-catolică; doar o capelă), şi-l botez acolo!

Preotul se gândi o clipă că e mai bine ca Biserica Ortodoxă Română să nu piardă un credincios, pentru un lucru neînsemnat, cum ar fi un nume, şi încă un nume evlavios. Se uită la puştiul voinic, tuns scurt, cu picioruşe groase, cu un cap mare rotund şi ochi cenuşii-albaştri, ca ai străbunicului său Bonifaciu. Puştiul, în pantalonaşi de baie, desculț, stătea şi părea absent: se uita în gol, indiferent la dezbaterea asupra numelui. Afară era o vreme strălucitoare, septembrie luminos şi cald, sfârşitul vacanțelor; caii de la trăsura domnului Dabija scurmau cu copitele. „Pius, se gândea preotul. Aş înțelege, dacă ar fi să-l facă preot sau călugăr. Dar aşa cum îl văd, ce-o să iasă din el? Un ciocoiaş bleg?

— Bine, spuse preotul. Să-l botezăm Pius.

II

Pius Dabija nu fu deloc impresionat de ceremonia botezului. Îl impresionau alte momente. Unele, în mod inexplicabil. De pildă, prima amintire conştientă. N-avea s-o uite niciodată. De ce?

Avea poate doi ani. Sau poate mai puțin: un an. Era mic, burtos şi gol puşcă. Stătea întins pe o bancă lungă de lemn, şi era cald. Era primăvara. Numai primăvara există o lumină ca asta, puternică, straşnică, o lumină care-şi purta trena regală peste lume. Numai primăvara e în Câmpia Dunării un cer de un albastru atât de curat şi de intens, adânc şi dens de parcă n-ar fi aer ci apă sau cristal. Şi afară de cerul acesta era deasupra şi o coroană de copac, un frunziş imens, des, stufos, gras, zemos, parfumat, amar: frunzişul unui nuc de vreo cincizeci de ani, un nuc în puterea vârstei, un copac bărbat. Stătea acolo, drept şi gros şi cu crengile groase crăcite în văzduh şi grele, încărcate, gemând sub povara muntelui de frunziş. Lângă plodul golaş care se pârlea la soare şedeau două femei în ii albe înflorate pe umeri,

şi legate la cap cu marame negre şi cu fote negre; erau nişte femei mari şi frumoase şi torceau, vorbind; lui, care încă nu pricepea bine vorba oamenilor mari, i se părea că murmurul lor e o bodogăneală fără sens, adormitoare. Erau, probabil, două femei de la curte care n-aveau treabă în clipa aceea şi torceau. Aceasta fu prima amintire. A doua, este explicabil de ce i s-a întipărit atât de bine în minte.

Avea şase ani. Sau poate numai cinci. Îl admira pe tatăl său, falnic cum era şi vorbind tare, răsunător. Cu atât mai mult când îl vedea călare; iar domnul Dabija călărea un ceas în fiecare zi: pentru sănătate: un om practic, un agricultor modern, îşi întreţine sănătatea făcând sport.

Era într-o zi de început de toamnă, cu nori rotunzi, rotaţi, cu pântecul negru, înghesuiţi în văzduh de nu se vedea niciun petic de cer. Pământul bătut în curte era galben, uscat, prăfos. Câinii se plimbau de colo până colo, plictisiţi, clănţănind după muşte. Pius Dabija era un băieţaş grăsun, cu un aer bleg, gol puşcă, afară de nişte pantalonaşi bufanţi, scurţi de tot. Stătea în mijlocul curţii şi se uita la câini; deodată, câinii tresăriră şi se repeziră la poartă. Doi rândaşi deschideau poarta să iasă domnul Dabija călare. În clipa când domnul Dabija ieşi pe poartă, câinii se repeziră lătrând cu turbare la botul calului. Calul smucea capul în sus, se ridica în două picioare, sforăia rostogolind ochii speriat, de i se vedea albul ochilor, însângerat; câinii hămăiau înnebuniţi, săreau în aer să-l prindă de bot; domnul Dabija abia reuşea să stăpânească calul şi răcnea:

— Închideţi dracului câinii ăştia!

Iar rândaşii azvârleau cu bucăţi de lemn şi cu pietre după câini, înjurându-i. Deodată călăreţul nu se putu ţine şi alunecă din şa, calul zvâcni de sub el şi ieşi în galop pe aleea din faţa casei. Rândaşii se repeziră să-l ridice pe domnul Dabija, care avea fruntea plină de sânge, ca şi vârful nasului: căzuse cu faţa în pietriş, şi înjura din răsputeri de dumnezei, de mame, de cruci, parastase şi biserici. Figura aceea plină de praf şi de sânge îl tulbură deodată pe micul Pius Dabija, îl făcu să-şi piardă capul cu totul şi să alerge până în spatele casei, unde erau nişte castani mari şi stufoşi, şi umbră, şi o peluză, şi fotolii de paie şi nişte *chaises-longues* de pânză vărgată în roşu şi alb. Acolo nu era nimeni. Băieţaşul întoarse casei spatele şi se uită la cer, căruia îi ceru cu patimă:

— Dumnezeule, să nu moară! Dumnezeule, să nu moară!

Nori albicioşi, cu pântecul de funingeni, alunecau foarte încet, înghesuiți în văzduh. Nu se mişca nicio frunză. Trosneau lemnişoare în iarbă. Micul Dabija mai stătu câteva clipe aşa, apoi se-ntoarse încet în curte.

A treia amintire era iarăşi mai puțin explicabilă decât aceasta, dar mai explicabilă decât prima. Doamna Dabija învățase la pension că educația copiilor mici cere să li se citească basme, şi, pe cât posibil, basme din propria lor literatură națională. Astfel că îi citise lui Puiu (toată lumea îi spunea Puiu), când avea vreo şase ani, *Harap-Alb* şi *Tinerețe fără Bătrânețe* şi *Viață fără de Moarte.* Avusese mari greutăți: trebuia să-i explice cuvântul smicele, şi nu ştia; apoi, când Spânul îi spune lui Harap-Alb, „ah, slugă necredincioasă" şi-i tăie capul cu paloşul pe care l-a sărutat Harap-Alb, Puiu se făcu alb la față; iar când Făt-Frumos umblă, gârbov şi albit şi slab, prin ruinele palatului părinților săi, şi „mai deschise un tron şi auzi un glas stins de tot: «Bine-ai venit, Făt-Frumos, că de mult te aşteptam», şi era Moartea lui, care-1 aştepta, şi-i trase o palmă, iar el căzu jos şi se făcu scrum". Puiu nu spuse nimic, dar nici nu mai vorbi toată ziua aceea, iar a doua zi, o întrebă pe maică-sa, pe neaşteptate:

— Mamă, de ce țineau moartea într-un tron?

Domnul Dabija nu ştia nici el; căutară în bibliotecă, în dicționare, şi găsiră ce înseamnă.

— Dar de ce întreabă?

— L-a impresionat un basm, spuse liniştită doamna Dabija.

Domnul Dabija, care era preocupat de pesta ce-i pustia ferma de găini Leghorn, nu mai întrebă nimic despre basm şi-şi văzu de treburi.

Doamna Dabija învățase la pension în Elveția că copiii trebuie să doarmă în orice anotimp cu ferestrele deschise. Lectura din basme i-o făcu lui fiu-său într-o după-amiază de decembrie. A doua zi fu povestea cu tronul. A treia fu urâtă, cu viscol care venea de departe şi bubuia ca o canonadă. Micul Dabija dormea adânc, în odaia lui în care erau zece grade sub zero din pricina ferestrei deschise şi înțepenite. Era acoperit cu o plapumă atât de groasă, împachetat în ea de jur-împrejur, încât i se făcu prea cald, şi scoase brațele. Dormi o vreme cu brațele sub cap, pe când afară, zăpada spulberată țâşnea peste câmpie şi lupii dârdâiau şi scheunau de frig prin scorburile sălciilor despletite de vânt.

Deodată băieţaşul se trezi. Îl dureau coatele. De aceea se trezise. Da, îl dureau de-adevărat, nu în vis, şi tare. Înţepeniseră de frig. Îşi trase iar braţele sub plapumă, să le încălzească. Dar rămase treaz. Şi atunci se gândi că poate muri şi el ca Harap-Alb sau Făt-Frumos, oricând. Încercă să-şi închipuie cum e când nu mai trăieşti. Şi văzu foarte desluşit în imaginaţie (căci avea o imaginaţie vizuală şi auditivă excepţională, nebănuită de părinţii lui), văzu foarte desluşit *întuneric.* Şi simţi (imaginaţia cenestezică nu-i era mai puţin dezvoltată) foarte puternic *golul* îl apucă o spaimă cumplită, care-1 însemnă poate pentru restul vieţii, şi care ar fi avut alte urmări, imediate, dacă nu s-ar fi auzit o bufnitură enormă şi după aceea glasuri prin casă, tropăială pe coridoare, vocea domnului Dabija care striga, chemând pe cineva. Pius ieşi din odaie, tremurând de frig, şi văzu oameni cu felinare aprinse în mâini şi cu saci în cap, care forfoteau pe coridor; şi pe doamna Dabija, care se repezi la el:

— Ce-i cu tine aici? Treci în pat!

Îl luă de umeri şi-l împinse îndărăt în odaie, îl înveli, îl sărută pe frunte şi-i spuse poruncitor:

— Dormi.

— Mamă, ce s-a întâmplat? întrebă băieţaşul. Am auzit ceva cum face buf.

— Nimic n-a făcut buf, zise doamna Dabija cu un aer nemulţumit, ascultând glasuri ce veneau acum de afară, amestecate cu bubuiturile viscolului. N-a fost nimic. Dormi, repetă doamna Dabija şi ieşi, lăsându-1 în întuneric.

Dar el sări din pat şi se strecură la bucătărie, prin casa mare plină de scârţâituri de mobile şi de podele, de ţiuit în hornuri, de glasuri groase undeva la intrare. La bucătărie era aprinsă numai o lampă cu gaz şi oamenii cu bocancii sau opincile pline de zăpadă, cu feţele roşii de frig, tropăind în lăcăria pe care-o făcuseră pe jos cu zăpada adusă de afară, îşi suflau în pumni şi beau ţuică fiartă. Pius îl trase de mânecă pe moş Vasile, paznicul de la vie:

— Ce e, moşule?

— Nimic nu e, zise moşul pe sub mustăţi. A zburat acoperişul.

Acoperişul fusese refăcut anul trecut, cu mulţi lucrători şi gălăgie, şi murdărie şi dezordine. Fusese făcut plat, ca o masă cu placa de scândură mai largă decât ce e dedesubt. Pius văzu acoperişul a doua zi, mare şi rupt, în zăpadă; iar la masă, întrebă deodată:

— Tată, de ce-a luat vântul acoperişul?

— Fiindcă idioţii ăştia de meşteri de-aici nu înţeleg nimic, răspunse furios domnul Dabija. Apoi adăugă: Vite! Orice e modern, îi sperie! Am să fac un acoperiş *eu!* strigă el. Şi tot modern. Şi-o să stea.

Acoperişul de carton pus imediat ţinu până în primăvară, când se stricară de ploaie două tavane de la etaj; în vară, domnul Dabija puse dulgheri la lucru şi făcură alt acoperiş, tot plat, care ţinea bine.

— Vezi! exclama el, triumfător. Şi într-adevăr, acoperişul stătu, până în ianuarie, când zbură iar, şi fu înlocuit cu altul de carton, apoi cu altul, de tablă, care-l reproducea pe cel vechi.

II

Dar perioada asta fu, pentru domnul Dabija, plină de alte contrarietăţi, neplăceri şi motive de nemulţumire, de indignare şi până la urmă de disperare. E perioada în care Pius împlinea şapte, opt, nouă, zece ani. În aceşti şase ani, deci, între 1928 şi 1934 domnul Dabija-tatăl încercă să-şi aplice programul de reforme şi inovaţii care să-l facă foarte bogat, şi să arate calea de viitor a marii proprietăţi agricole în România.

Dar găinile Leghorn, făcute din ouă aduse cu avionul din Anglia, muriră de pestă, şi până să moară de pestă, suferiră de schimbarea de climă iar ouăle pe care ferma domnului Dabija le trimise în străinătate la firmele din Germania se întoarseră, fiindcă n-aveau mărimea stipulată în contract; pe drum, se stricară, şi astfel ferma mirosi o zi a ouă împuţite, în aşa hal, încât trebuiră să le îngroape noaptea pe câmp oamenii mânaţi de domnul Dabija, calm, şi cu o batistă muiată în apă de colonie la nas.

Sosiră cu trenul din Austria vaci de lapte Siementhal; jumătate crăpară din păscut ce nu le pria, în primul an, 1929; pe celelalte le duseră văcarii la taurul din sat, care strică rasa şi viţeii ieşiră corciţi. Domnul Dabija construise o pivniţă rece, şi cumpărase o instalaţie de pasteurizare a laptelui, care mai exista şi după zece ani, nefolosită; după aceea domnul Dabija, în lipsă de bani, în 1945, vându tot. Pivniţa se prăbuşi: terenul era umed, nu departe

de Dunăre.

În 1930, nimeni nu mai găsea bani cu împrumut, băncile dădeau faliment, prețurile la cereale căzuseră. Domnul Dabija cumpărase, după prospecte trimise din Occident, maşini de semănat porumb; dar erau construite pentru altfel de teren, şi țevile prin care trebuiau să se scurgă boabele se astupau mereu cu pământ; în 1931, porumbul se făcu foarte prost pe pământul domnului Dabija. Dar trebuiau plantați pomi roditori: cine n-are succes cu porumbul poate face avere cu exportul de fructe. Domnul Dabija comandă peri, caişi, meri, piersici, pruni care să facă Reine-Claude, de la o firmă din Timişoara; firma îi trimise două mii de puieți, pe care-i plantă toată toamna; chiar şi micul Dabija, în vârstă de vreo opt ani, învăță să puie gunoi în groapă, nici prea mult, nici prea puțin, şi adâncimea la care trebuie pus pomişorul, nici prea adânc, nici prea la suprafață; dar peste şase luni, prin aprilie 1932, înverziră două mii de pruni sălbatici. Domnul Dabija avu o criză de furie şi de disperare; începu un proces, însă nu-1 duse niciodată până la capăt.

— Toți vor să mă distrugă! Toți! exclama el, galben, cu coama zbârlită, cu ochii lucioşi ca de febră, ca un genial poet romantic. Simt în mine reformatorul, şi nu le convine! striga el.

Doamna Dabija îi spunea copilului:

— Puiule, nu mai sta aici şi holba ochii, papa e supărat pe oamenii răi. Du-te şi bea-ți zeama de spanac.

Micul Dabija se ducea încet spre uşă, în silă, adunând în sine îndrăzneala de-a fugi de-acasă să se joace, dezertând de la zeama de spanac dinainte de masă. Dar doamna Dabija striga:

— Puiu! Ia stai!

Şi-l lua de mână şi pornea cu el, în pas vioi şi ferm, ca o persoană cu educație occidentală şi nordică, şi soția unui om practic. Îl ducea în bucătărie, unde aşteptau la gheață paharele cu oribila zeamă groasă şi verde, alături de farfurioara cu carne crudă tocată mărunt. Băiatul mânca o tartină de carne crudă unsă pe pâine de însăşi doamna Dabija, şi bea un pahar de spanac până la jumătate, greu, strâmbându-se. Doamna Dabija spunea pe un ton vioi şi sănătos, *briskly* cum zic englezii:

— Hai! Hai! Curaj! Dă-1 pe gât!

Pius îl dădea pe gât şi înghițea după aceea greu, gâfâind. Doamna Dabija turna într-o ceaşcă patru-cinci gălbenuşuri de ou, zahăr în pudră pe deasupra, şi amesteca; cleiul galben şi grețos

de dulce, cu miros de ou crud, apărea sub ochii şi nasul tânărului Dabija, cu aceeaşi încurajare, *briskly:*

— Hai, papă, că-ţi face bine. E foarte sănătos. Conţine vitamine. Aşa. Şi acuma, încă un pahar de zeamă de spanac; pe urmă poţi să te duci să te joci.

După aceea Pius pleca şi se plimba pe câmp, singur, sau se juca cu câinii, ori îl luau băieţii oamenilor de la curte să se joace împreună. Îl învăţau multe lucruri, dintre care unele nepotrivite cu ce trebuie să ştie şi să nu ştie un băiat de familie. Tot aşa şi lucrătorii de la vie, şi moş Vasile care, după ce mânca fasole şi bea un gât de ţuică, se mişca în loc şi spunea cu un oftat de mulţumire şi un zgomot intestinal:

— Haşaa... acuma dezlegai şi sacul cu b...

Dar după aceea dezlega şi sacul cu poveşti, din război, şi dinainte de război, şi basme, şi ce se mai întâmplase prin sat. Odată îi scăpă chiar o vorbă despre „boierul ăsta al nostru, zărghitul". Tânărul Dabija asculta, în crama plină de umbre roşiatice-cafenii şi de lumini de aur ca un tablou de Rembrandt; pe urmă se uita după oamenii care umblă prin vie în spinare cu cazanul verde al aparatului de stropit, şi cum înaintează, siluete verzui-cafenii, printre tufele verzi-albastre, sub cerul albastru înecat în lumină.

Apoi zise la masă odată:

— Tăticule, tu eşti zărghit.

Doamna Dabija îi trase o palmă, musafirii, vecini de moşie, se înecară cu supa, iar domnul Dabija, măreţ şi cu ochi sălbatici ca un cal de rasă, întrebă:

— Cine ţi-a spus? Ştii ce înseamnă ce-ai spus?

— Nu ştiu, recunoscu băieţaşul (avea opt ani).

— Mda, zise domnul Dabija, şi vorbi despre altceva, în tăcerea celorlalţi.

Pius se duse s-o întrebe pe bucătăreasă ce înseamnă zărghit:

— Zurliu, ce să-nsemne; într-o ureche, sărit, bezmetic, buimac, slab de minte, sărac cu duhul, trăsnit, bătut în cap, dezmiţat, sau, cum auzii că zic unii, *nebun*, răspunse serios bucătăreasa, care încă nu aflase.

Pius se-ntoarse sus, gânditor. Apoi o întrebă pe maică-sa odată când erau singuri:

— Mămicule, papa e nebun?

— Nu e nebun – răspunse cu seninătate doamna Dabija – e un

geniu, şi nimeni nu-1 înţelege şi nu-1 apreciază aşa cum merita, afară de mine. Ce ţi-a venit să pui asemenea întrebare stupidă?

El nu răspunse.

Ea repetă întrebarea.

— Nu ştiu, răspunse el, grav şi meditativ.

Doamnei Dabija îi veni să-i ardă o palmă, dar se stăpâni: nu trebuie să pedepseşti copiii pentru greşeli pe care ei nu le înţeleg.

Şi continuă să-l culce în ger iarna, să-i dea zeamă de spanac, carne crudă şi gălbenuşuri de ou şi să-l lase să doarmă până la năuceală: copiii trebuie să-şi fortifice sistemul nervos prin somn mult.

Dar regimul acesta şi alte cauze mai puternice îl făceau pe micul Dabija să treacă prin tulburări ciudate. Era adeseori bolnav, mereu taciturn, ciudat. Zăcea după-amiezi întregi cu o carte de artă (Elveţia e ţara cărţilor de artă, şi doamna Dabija mai adusese şi din Franţa, Germania şi Anglia, să-şi petreacă zilele de plictiseală la ţară) deschisă, şi cu o farfurie de prăjituri. Mânca prăjituri ore întregi, mestecând încet, ca un rumegător, şi cu ochii săi limpezi, albaştri-cenuşii ca ai lui Bonifaciu Cozianu aţintiţi câte o jumătate de oră asupra unei singure planşe: capul zbârcit şi feroce al bătrânului Colleoni; sau un cap de efeb de bronz verde, cu ochii mari deschişi şi sublima, patetica lor privire oarbă.

— Copilul ăsta mă îngrijorează, spunea câteodată doamna Dabija. Mi se pare cam rămas în urmă.

— Pune-1 să înveţe! exclama el, enervat, căci tocmai în zilele acelea crescătoria de porci de rasă era devastată de pesta porcină. Clima străină, hrana deosebită, vecinătatea vitelor inferioare însă poate imunizate ale ţăranilor, distrugeau animalele de rasă aduse de departe, după cum terenul nepus la socoteală de domnul Dabija făcea inutilizabile anumite maşini, şi după cum lipsa lui de pricepere îl făcea să intre în contracte păgubitoare, în 1933 vânduse o parte din moşie. Acuma, în vara lui 1934, îi mureau porcii pe capete.

Într-una din acele zile de vară, Pius Dabija, care avea zece ani, se duse să se joace pe câmp, pe lângă baltă, şi se întoarse asudat, palid, sleit, cu ochii luminaţi în cap. După care începu să lipsească tot mai mult de acasă. Săptămâni întregi, nimeni nu observă nimic Apoi, într-o după-amiază, doamna Dabija îl căută să-l întrebe dacă şi-a făcut lecţiile: rămăsese cu examenele pe sfârşitul vacanţei, ca apoi să intre la liceu; încă nu se întâmplase

istoria cu botezul.

Casa era tăcută, mirosea plăcut a mobile de paie încălzite la soare şi care-şi exală încă chintesența sevei, cu aromă de miere; şi perdelele trase țineau umbră în odăi, deşi răcoare nu se putea obține, era cald, aproape înăbuşitor. Țârâiau milioane de greieri fericiți de arşiță şi de uscăciune în ierburile secate şi prăfuite; şi vibrația câmpurilor pătrundea în casă. Doamna Dabija apăsă pe clanță şi dădu să intre, dar se izbi cu nasul de uşă: era încuiată cu cheia. Doamna Dabija bătu şi chemă.

— Puiu! Puiule, deschide!

Niciun răspuns. Doamna Dabija simți că-i bate inima şi zgâlțâi uşa, strigând cu glas schimbat:

— Puiule, deschide! Puiu!

Apoi, după încă alte câteva încercări, năvăli să-l caute pe bărbatu-său. Îl găsi la el în birou, copiind ceva dintr-o carte nemțească de agricultură ştiințifică.

— Puiu! exclamă ea, galbenă, speriată, gâfâind. Domnul Dabija o privi:

— Ce e? întrebă el.

— Nu ştiu unde e! Odaia lui e încuiată şi nu răspunde nimeni dinăuntru!

Domnul Dabija se ridică şi ieşi, cu nevastă-sa după el. În hol, dădură peste doi oameni cu hainele pline de pământ şi de var:

— Cucoane! exclamă unul din ei, cade grajdul în puț!

— Ce? strigă domnul Dabija.

— Se surpă! gâfâi omul.

Domnul Dabija ieşi fuga afară, în curte: lângă peretele lung al grajdului se vedeau bârne groase puse în piramidă, un scripete sub ele şi o gloată de oameni împrejur. Domnul Dabija îşi făcu loc printre ei şi se uită unde se uitau şi ei: la peretele grajdului. Era crăpat de sus până jos. Alb, văruit şi cu o crăpătură în zigzaguri mărunte, inegale, rotunjite. Deodată se auzi un huruit înăbuşit sub pământ, şi altă crăpătură îşi târî pe zid firul negru, într-o secundă. Femeile țipară şi toți privitorii se dădură îndărăt.

— Boierule, trebuie să astupăm puțul! spuse tare meşterul fântânar. Eu v-am spus că nu e bun locul!

Domnul Dabija se uită la zidul crăpat. Puțul trebuia să alimenteze pompele care să aducă pe țeavă apă la botul fiecărei vaci.

— Bine, astupă-l, zise scurt domnul Dabija, se-ntoarse în

călcâie şi plecă iute, urmărit de doamna Dabija care începuse să plângă pe jumătate, şi din goană:

— Unde e? Unde s-o fi dus? îngâna ea trăgându-şi lacrimile pe nas.

Sparseră uşa: nu era înăuntru nimeni. Îl căutară pe băiat prin toată casa, până în pod, apoi prin parc, prin curte, pe la slugi, prin grajd, pe la hambare. Nu era nicăieri şi se isprăvea după-amiaza, soarele coborâse jos de tot. În sfârşit, o fetiţă zbârlită şi desculţă, numai în cămăşuţă murdară şi murdară şi pe faţă, nepoata bucătăresei, zise:

— E la baltă cu băieţii.

— Unde la baltă? strigă domnul Dabija.

Fetiţa se sperie şi amuţi. Bucătăreasa însă o convinse să spuie, şi atunci rosti în silă, cu mâna-n gură şi întorcând faţa spre fusta bunică-si:

— La groapa de cărămizi.

Porniră într-acolo fără un cuvânt. Drumeagurile erau prăfuite, umbrele sălciilor şi teilor şi duzilor se lungeau pe pământ până departe, soarele roşu se lăsa îndărătul unor dealuri scunde în straturi purpurii de praf, în stânga se zăreau bălţi întinse sclipind ca arama, stufărişuri, şiraguri de sălcii stufoase, şi dincolo de ele curgea Dunărea, tot de aramă, râpele malului sârbesc, de lut crud, păreau vopsite în roşu de focul asfinţitului, şi arătau, tăiate în ele ca în metal, ca în aramă, felii de umbră adâncă.

— Bună seara... bună seara... murmura domnul Dabija, trecând pe lângă ţăranii care-şi scoteau pălăriile.

Şi ei, în cămăşoaie şi în izmene, erau arşi de soare, şi braţele le luceau în soare, ca de aramă.

Urcară pe un dâmb – mai încolo se zăreau cuptoarele de cărămidă construite şi abandonate de domnul Dabija când constatase, prea târziu, că fabricarea cărămizilor şi transportul ar fi revenit mai scump decât cumpărarea lor pe piaţă – urcară pe dâmb şi văzură o groapă mare de lut, puţin adâncă, şi apa bălţii clipocind la doi paşi. Aici, în groapă, mogâldeţe mărunte, un cârd de băieţi de ţărani, şedeau pe vine şi se uitau la alt băieţaş, tot pe vine şi care plămădea cu mâinile la un fel de pâine mare de lut.

— Puiu! ţipă doamna Dabija.

Puştii se uitară deodată toţi împreună la ea şi la domnul Dabija, apoi ţărănuşii săriră în sus şi o luară la goană. Puiu se ridică într-un genunchi. Era cu mâinile pline de lut. Părinţii lui

coborâră în groapă.

— Ce faci aici? întrebă sever domnul Dabija, şi se uită împrejur. Groapa era plină de statui de lut, niciuna mai înaltă decât şoldul lui de om matur. Un cal cu picioare groase şi gâtul gros – se vedea că e Harapu, armăsarul satului – un taur cu ceafa încovoiată, capul lui moş Vasile, şi altele care se fărâmiţaseră, rămăseseră doar urma vagă a ceea ce fuseseră; dintr-una rămăsese încă nemărunţit un şold rotund şi musculos de animal, lucios, lustruit, de parcă era viu; parcă erau vii şi armăsarul, şi taurul, şi moş Vasile, şi în acelaşi timp era ceva nou, o încordare nemaipomenită, furioasă, o energie bestială, în curba gâtului, în felul cum stăteau pe picioarele prea groase, urâte, diforme; iar în mutra uscăţivă şi brăzdată, numai goluri, numai lipsă de carne, a lui moş Vasile, o umbră adâncă şi tragică sub sprâncene, ca sub sprâncenele unui bătrân Oedip, cu carnea mistuită de suferinţă şi rămas numai umbră, ruină, vestigiu al unei sublime dureri.

— Ce sunt astea? întrebă stupefiat domnul Dabija.

— Statui, îngână Puiu Dabija, cu ochii în pământ, murdar de noroi până la coate şi până peste glezne. Îşi mişca în noroi degetele picioarelor desculţe şi-i ieşeau cârnăciori de humă printre degete; în mână tot frământa o bucată de lut.

— Vai de mine! exclamă doamna Dabija, plesnindu-şi palmele una de alta.

— Hai acasă, zise sever domnul Dabija.

Porniră toţi trei; veneau spre casă trei siluete negre cu vâlvoarea roşie în spate: un bărbat înalt şi cu părul în vânt, umblând cu paşi mari şi bălăbănindu-şi braţele, o femeie scundă care mergea mărunt, cu mişcări reţinute, şi puştiul între ei, care umbla atât de stăpânit şi de liniştit de parcă stătea pe loc.

Acasă, la masă, îl luară cu binişorul.

— Ai văzut cum ne sperii? spuse blând domnul Dabija. Maică-ta era să moară de grijă. De ce ţi-ai încuiat camera?

Cu ochii în farfurie, Puiu Dabija murmură:

— Am o statuie sub pat...

— Ei, poftim! suflă, iarăşi stupefiat, domnul Dabija. Apoi îşi recâştigă cumpătul şi reîncepu cum se hotărâse, cu duhul blândeţii: Bine, dar de ce nu ne-ai spus ce faci?

Băiatul îl privi în faţă cu ochii săi foarte limpezi, într-un chip copilăresc, neted, cu gura roşie, puţin buzată, şi fruntea pătrată, joasă, curată:

— N-am vrut să ştie nimeni! zise el şi zâmbi, cu ochii luminați. Voiam să ştiu numai eu.

— Bine, dar băieții ăia? Derbedeii ăia mici?

Lumina din ochii lui Puiu Dabija se stinse. Răspunse pe un ton simplu:

— Ei nu se amestecă. Se uită şi nu zic nimic. Le place.

Urmă o tăcere. Doamna Dabija murmură:

— Poate are talent...

— Cum? răcni domnul Dabija. Talent? Şi ce să facă cu talentul? Să crape de foame?

— Michelangelo n-a crăpat de foame, zise băiatul.

— Ei, asta-i bună! strigă domnul Dabija. Mai are şi argumente! Michelangelo avea pe papă! Existau potentați care întrețineau artele! Cine vrei să-l ție? Carol al II-lea? Vrei să moară de foame? Să se ducă de râpă moşia? Nu, draga mea: de-acum înainte am să-l educ eu, nu dumneata! Am să fac din el un om modern, cu spirit practic, cu cunoştințe pozitive, care să ducă mai departe opera mea. Sculptor! Sculptor! Cine a mai fost sculptor în România? Eminescu a murit de foame! Şi era scriitor. Şi era un om de geniu. Dar ăsta! Sculptor, şi mucos, de zece ani!

— Şi eu sunt un geniu, zise liniştit Puiu Dabija, uitându-se în farfurie. Sunt, şi tu nu mă înțelegi.

— *Chom?* zbieră domnul Dabija. Apoi exclamă: Eşti un țânc mucos! Şi-ai să faci ce-am să-ți spun eu, ai să te faci agricultor modern şi-ai să devii un om bogat! Îți arăt eu ție!

— Ba am să mă fac sculptor, murmură Puiu Dabija.

— Să taci, că te plesnesc! strigă domnul Dabija.

Băiatul îl privi cu ochii deodată întunecați şi zise:

— Am să mă fac sculptor.

Domnul Dabija îi arse o palmă. Ochii băiatului se umplură de lacrimi, şi obrazul şi urechea stângă se făcură roşii. Doamna Dabija zise sever:

— Nu ți-e ruşine să vorbeşti aşa cu tata?

Urmă o tăcere.

— Mănâncă, şi nu mai plânge, zise doamna Dabija.

El răspunse:

— Nu plâng.

Abia mâncară. Apoi, după o consfătuire de un ceas în care nu ajunseră la altă concluzie decât că trebuia trimis la liceu şi avut mare grijă să devină într-adevăr un om bine şi capabil să-şi ție

locul în lume, urcară sus. Îl găsiră în pat, cu un album de fotografii pe genunchi. Iar în mijlocul odăii era un scăunel al lui, vopsit alb, rupt în bucăți.

— Ce-i asta? întrebă uimită doamna Dabija.

Puiu îi privea cu ochii lui curați şi nu spunea nimic.

— L-a dat de pământ până l-a rupt, zise domnul Dabija. Lasă, amice, că te-nvăț eu minte. Unde ți-e statuia?

O găsiră sub pat: un câine, cu urechile ciulite, culcat, cu labele înainte, atent. Domnul Dabija îi dădu un picior: lutul uscat se sparse uşor. Puiu, din vârful patului, palid, se uita. Zise cu un zâmbet crispat:

— Degeaba.

Domnul Dabija simți că iar o să-l ia la bătaie. Ieşi repede, urmat de nevastă-sa, care repeta, îngrozită:

— Ce ne facem cu el? Ce ne facem cu el?

— Las' că-1 pun eu la punct, mârâi amenințător domnul Dabija.

IV

Şi într-adevăr, ani de zile, tânărul Dabija, elev intern la liceul din N... nu dădea niciun semn că ar persista în încăpățânarea de-a deveni sculptor. Împlini unsprezece ani, doisprezece, treisprezece, paisprezece. Hitler veni la putere în Germania, marea grevă de la Atelierele Grivița din Bucureşti fu înăbuşită în sânge, cancelarul Dollfuss fu asasinat în Austria, începu invazia japoneză în China, primul-ministru I. G. Duca fu asasinat la Sinaia, trupele lui Mussolini cuceriră Etiopia, începu războiul civil în Spania, Austria fu invadată de tancurile lui Hitler, capii Gărzii de Fier fură masacrați din ordinul regelui Carol al II-lea şi, la rândul lor, legionarii supraviețuitori îi asasinară primul-ministru, pe Armând Călinescu.

În orăşelul N... „fanfara militară cânta în chioşcul din grădina publică, sub frumoşii platani şi sub castanii cu ciorchini de flori albe şi roz; ofițeraşii cu eghileți şi galoane aurite şi cizme de lac se plimbau la braț cu cucoanele gătite, tunse scurt, cu tocuri Louis XV şi pălării ca o oală rotundă; copiii la şcoală aveau lecții de religie, şi se duceau duminica la liturghie cu toată clasa;

negustorii făceau averi; țăranii veneau joia la târg cu mii de căruțe; nu exista nicio fabrică în tot județul, afară de niște cuptoare de var; și, tot în grădina publică, se înălțară două monumente făcute de un sculptor născut în județ, trăit cincizeci de ani la Paris, și care acolo avea cea mai mare reputație; operele lui se și aflau în galerii publice în Statele Unite. Îl chema Ion Bârlea, și prințesa Elisa Vogoride, care era răspândită în lumea cea mai bună la Paris, avea destulă autoritate ca să-l determine pe maestru să vină pentru o lună sau două în țara mică și obscură care-i dăduse naștere și să-și instaleze acolo cele două opere.

Domnul Dabija se trezi într-o zi cu o mașină la conac, un „Buick" lung și puternic, în care încăpeau șapte persoane, și peste o jumătate de oră sosi încă una. Era Șerban Romano, cu Elvira Vorvoreanu, Giurgea-Roșcanu, încă vreo două cucoane și doi domni eleganți, și prințesa Vogoride cu prințul Vogoride. A lui Șerban fusese ideea s-o viziteze pe verișoara sa și a Elvirei, doamna Dabija.

— Ce faceți aici, domnule? exclamă Șerban la masă. Lângă voi se petrece cel mai mare eveniment artistic din țară în secolul ăsta, și nici nu vă mișcați?

— He-he-he – râdea încurcat domnul Dabija – eu, vezi dumneata, monșer, sunt un om mai mult practic, un plugar; n-am gust artistic, nu mă pricep...

— Nu se poate! exclamă Șerban, băut și galant: o iei pe Annette de nevastă și spui că nu înțelegi frumosul?

Toată lumea râdea, chiar și domnul Dabija, flatat; nevastă-sa roșise: de altfel, nu era mare lucru de frumusețea ei, și domnul Dabija nu pentru asta o luase.

— Haideți, vă primește Elvira la ea, că și așa ține casa încuiată cu anii și nu-i folosește la nimic; haideți, să vedeți ceva unic!

Și-i luă, într-adevăr. În mașină, doamna Dabija spunea cu timiditate:

— Ce vesel și vioi e Șerban; s-a schimbat în bine.

— Da – zise Elvira – a început să fie ceea ce se numește un băiat de viață.

— E mult mai simpatic așa, zise doamna Dabija. L-am cunoscut mai bine în Germania acum vreo câțiva ani, și ni s-a părut și lui Dabija și mie, destul de retras și de tăcut.

— A, nu: s-a schimbat, s-a schimbat, zise Elvira, uitându-se

peste câmpurile nemărginite, cu grâu verde. S-a schimbat, organizează fel de fel de amuzamente, seri de muzică veche, baluri costumate, excursii la mănăstiri istorice, conferințe despre artă în cerc intim; dacă n-ar fi el, n-am şti ce să ne facem şi ne-am sinucide, zise Elvira râzând.

— Sinuciderea e un păcat, murmură cu seriozitate doamna Dabija.

— De-aia nici nu se sinucide nimeni, de frica păcatului, zise Elvira. Ce frumos e aici: cer albastru, iarbă verde, îți vine să paşti, nu? Tu nu paşti niciodată, Annette?

— Nu e păşune ce vezi – rosti doamna Dabija cu aceeaşi seriozitate nevinovată – e grâu verde.

— A, uitasem că eşti agricultoare, şi m-am făcut de râs, zise Elvira.

Dar doamna Dabija ținea să precizeze şi aici starea exactă a faptelor:

— Nu eu sunt; eu nu mă pricep aproape deloc, şi ce ştiu am învățat de la Dabija; el e agricultor cu adevărat, şi cred că nu există mulți oameni care să se priceapă ca el în agricultură.

— A, da? întrebă Elvira cu cea mai mare indiferență.

— Da, zise doamna Dabija, senină şi cu o convingere totală.

Apoi vorbiră de alte lucruri, până ajunseră la N..., şi în grădina publică, unde, printre marii, magnificii, stufoşii, străvechii copaci, la două răscruci de alei, găsiră cele două monumente. Unul era o masă de piatră albă, rotundă, cilindrică, cu un şanț pe mijlocul laturii; împrejur erau douăsprezece scaune tot de piatră albă, reproducând masa la un diametru mult mai mic, o înălțime egală, şi cu acelaşi şanț, care pe ele le făcea asemănătoare cu anumite pahare demodate pentru mâncat ouă fierte; două jumătăți de ovoid puse vârf în vârf.

Doamna Vogoride, mândră, cu capul sus, într-o rochie de vară de la Patou, cu umbreluța sub braț, explica vorbind pe nas, cu un aer dezinvolt şi superior:

— E *Cina cea de Taină*. Simțiți simetria misterioasă, cercul infinit şi oarecum gravitațional, nu? al celor douăsprezece prezențe împrejurul masei centrale, solare? Nu-i aşa?

— Da, sigur, spunea Şerban. E o imagine magică, rituală, hieratică, liturgică.

— Da, evident, zicea şi domnul Dabija. „Sculptor? O să-l scoată iar din minți pe bietul copil."

— E un om mare, ţărănoiul ăsta de Bârlea, spunea şi Elvira, care nu pricepea nimic şi i se părea că masa şi cele douăsprezece ouare sunt o prostie.

Dar îi era frică să nu pară insensibilă şi proastă teribilei Elisa, atât de cultivată şi de artistă şi care scrisese chiar şi o carte de poezii în stilul lui Mallarmé. Se uita la Şerban care vorbea surescitat, cum i se întâmpla din ce în ce mai des în vremea din urmă, şi nu se putea şti dacă e serios sau glumeşte:

— Este evident simbolismul subteran al operei, care e filiat de ezoterismul rosacrucian: masa aceasta este în fond a Agapei în sensul primordial al cuvântului: este comuniunea Iubirii, şi scaunele nu sunt lipsite de aluzii la forţele generaţiunii, de altminteri, făcute cu o supremă discreţie şi decenţă de preot al misterelor; simbolismul creştin se întâlneşte aici cu ritualul cultului enigmatic al Cibelei şi cu anumite prescripţii devirilizante făcute slujitorilor zeiţei: mereu scaunele; cât despre masă, are ponderea, masivitatea, plinătatea imaginii universului la cei vechi şi la poporul nostru din a cărui cosmologie s-a inspirat Bârlea, care, de altfel, e stăpânit de ea, *elle le hante, effectivement*[117]*.*

Erau sufocaţi de admiraţie şi neînţelegere; singură Elisa Vogoride zâmbi, dând din cap aprobator, şi chemându-1 pe soţul ei care se uita la nori cu mâinile în buzunar şi cu un aer absent, îi pofti pe toţi să treacă la celălalt monument. Şi atunci, domnul Dabija îl văzu pe fiu-său (avea doisprezece ani, şi deşi începea să crească şi să i se schimbe vocea, era îndesat, spătos, cu capul mare, greoi la trup şi cu mişcări puţine); stătea şi se uita la un om în halat alb, scund, cu o barbă stufoasă, sură; iar omul se uita la o coloană de piatră albă, înaltă şi zveltă, făcută dintr-o înşiruire de tetraedri cu secţiune rombică, cu colţurile rotunjite, care se isprăveau undeva sus cu o jumătate de tetraedru.

— *Coloana Infinităţ* spunea Şerban Romano apropiindu-se, vesel, exaltat de vinul pe care-1 băuse fără măsură la masă. — *Coloana Nemuririi,* sau a oricărui infinit: succesiune de elemente ritmice, de pulsaţii devenite materie, isprăvită cu potirul deschis înspre nemărginire; cea mai pură şi simplă abstracţie creată de acest mare, acest unic maestru. Bună ziua, domnule Bârlea. Uitaţi-vă la piatra asta, care devine imaterială, inexistentă, simplu

---

117 Îl obsedează, într-adevăr *(fr.)*

pretext pentru această formă iluminată de sensuri simbolice şi magice; ceea ce nu însemnează ignorarea scientismului matematic al vremii noastre, căci infinitul se înseamnă cu un 8 culcat, dar culcat sau în picioare, acest semn algebric, pe care-1 datorăm străvechii ştiinţe a Indiei, este schema de bază de care nu se depărtează decât foarte puţin imaginea creată de prietenul nostru. Nu-i aşa, domnule Bârlea?

Artistul se uită la el de jos în sus (era foarte mărunt) cu un ochi mic şi negru şi lucios din tufa de păr, sprâncene şi barbă, de sub pălăria informă, verzuie, pleoştită pe cap. Avea colţurile ochilor încreţite, şi se încreţiră şi mai mult, într-un abia vizibil zâmbet viclean şi ironic:

— Nu ştiu, zise el. Eu nu-mi explic lucrările, ca Picasso, care ţine conferinţe. Eu vă dau o enigmă: descurcaţi-vă.

— *Vous n'êtes pas bête*[118], răspunse Şerban cu un surâs destul de rece; sculptorul îi aruncă încă o privire, de data asta atentă, pătrunzătoare, din micile sale bile de păcură.

— *Non, pas du tout. Et vous?*[119] zise el, şi se-ntoarse iar să se uite la coloană, ghebos, parcă ascuns sub pălăria lui imundă.

Doamna Vogoride şi celelalte cucoane râdeau. Domnul Dabija îl apucă de braţ pe fiu-său:

— Ce cauţi aici? Ai fugit de la liceu? întrebă el în şoaptă. Pius nu răspunse.

— Marş imediat la şcoală! şopti domnul Dabija.

Însă mama lui Pius, care nu auzise, se apropie şi-l luă de mână ca să-l prezinte cucoanelor. Dar spre surpriza ei neplăcută, băieţandrul, în loc să se încline frumos, să sărute mâna cucoanelor şi să le întindă mâna domnilor, dădea din cap, ţeapăn şi rece, cu o încordare din ceafa întrucâtva asemănătoare cu a taurului pe care-1 plămădise el cu câţiva ani înainte. Din lutul de la cărămidărie. N-avu vreme să se supere, căci prinţul Vogoride îl întrebă pe băiat, vorbind pe nas şi graseind cu un accent franţuzesc foarte pronunţat:

— Ce sport faci?

— Fotbal, zise Pius laconic.

— Şi eşti în echipa liceului?

---

[118] Nu sunteţi prost. *(fr.)*

[119] Nu, defel. Dar dumneavoastră? *(fr.)*

— Sunt în echipa clasei.

— Şi ce joci?

— Back.

— A, bravo, bravo. Şi ce sport mai faceţi voi aici? întrebă prinţul cu un interes cu atât mai sincer, cu cât nu-1 interesase niciodată nimic altceva pe lume.

— Haideţi să luăm ceaiul la Elvira, zise Şerban, şi toată lumea porni spre ieşirea din grădină.

Marele sculptor rămase singur, să se uite la coloană, dintr-alt unghi; refuzase, mârâit, să ia ceaiul cu cucoanele. Domnul Dabija, pe drum, îl trase de mânecă pe Şerban Romano:

— Nu prea e *salonfahig*[120], artistul dumitale.

Şerban dădu din umeri:

— Ce-i trebuie?

— E chiar aşa de mare talent? întrebă domnul Dabija după o clipă de gândire.

Şerban începu să râdă:

— E considerat cel mai mare sculptor al secolului.

— Daa? întrebă destul de mirat domnul Dabija, şi, după alt răstimp de reflexiune, întrebă:

— Şi... câştigă şi bani?

Şerban Romano începu să râdă:

— Câştigă, sigur. O chestie de-astea de-ale lui face cât venitul de pe moşia dumitale pe doi ani. Sau mai mult.

— Daa...?

— Da. De ce mă-ntrebi? Vrei să te apuci de sculptură? întrebă Şerban.

— Nu, dar fiu-meu dă unele semne de talent... A făcut odată un câine, din lut, foarte bine, zise domnul Dabija. Îmi pare rău că l-am stricat.

— A, da? Un câine? întrebă Şerban Romano, stăpânindu-se să nu-i râdă în nas; „o să păstrez istoria asta să le-o povestesc băieţilor la Bucureşti”, se gândea el.

Iar mai târziu, la cină, când toată lumea era în jurul mesei ovale din sufrageria casei Vorvoreanu (afară, în curte, sub nucii bătrâni unde odinioară aşteptau trăsurile şi, în seara balului dat de doamna Vorvoreanu, ordonanţele plimbau caii, acuma

---

[120] Capabil de-a apărea într-un salon *(germ.)*

aşteptau în şir maşinile oaspeţilor, iar doamna Vorvoreanu murise de aproape zece ani), şi se vorbea, se râdea, Şerban, iar ameţit, îi făcu semn lui Pius să vină lângă el. Băiatul, care asculta fără să înţeleagă tot ce se spunea şi nu râdea deloc, se ridică de pe scaun şi veni, grav şi cam încruntat, lângă unchiu-său, ocolind scaunele cucoanelor.

— Ia-ţi un scaun, şopti Şerban uitându-se la el şi suflându-i duh de vin în nas.

Pius se supuse.

— Ia spune – murmură Şerban – aud că şi tu eşti sculptor, nu numai domnul Bârlea.

Băiatul se roşi.

— Nu, zise el. Nu sunt sculptor.

— Cum? N-ai talent?

— N-am, zise Pius, căruia-i dispăru roşeaţa şi care deveni iarăşi morocănos şi cu aerul încăpăţânat.

— Cum? N-ai făcut un câine? Mi-a spus tat'tu.

— Ei, m-am jucat şi eu acolo, zise puştiul pe un ton de ciudă stăpânită.

— A, atunci e bine, Puişor dragă. Fiindcă nu putea ieşi din tine – acum pot să-ţi spun – decât un ratat. Din alde noi, nu pot ieşi decât rataţi. Artiştii se fac din ţărani ca Bârlea.

— Bârlea nu e ţăran, zise cu hotărâre Puiu Dabija.

Şerban se uită la el cu uimire, şi începu să-l întrebe de ce spune asta, dar puştiul se împotrivi cu dârzenie şi nu explică. La urmă, începuse să tacă. „În fond e un copil, şi nu prea inteligent, se gândi Şerban. O să-mi bat gura degeaba să-i spun lucruri inteligente!" Totuşi, murmură la urechea lui Pius:

— Să nu te apuci de nicio artă, artele sunt isprăvite în Europa. Şi-au descris curba evoluţiei lor fireşti, primitivitate, înflorire, baroc, clasicism, romantism, decadenţă. Au epuizat toate formele, toate accentele, au spus tot ce aveau de spus fiecare, şi acum nu mai au decât tăgăduirea de sine şi nimicirea prin revenirea la punctul de plecare. Şi pe urmă, sufletele oamenilor nu sunt bune să zămislească; n-au înăuntru decât pustiu, groază, disperare, neîncredere, frică, neputinţă. Înţelegi?

Şi se uită la băieţandrul cu capul prea mare, care-1 asculta cu seriozitate.

— Înţeleg, zise Pius.

„Aş, nu înţelege", se gândi Şerban. Dar era beat, aşa că urmă:

— Unde-s grația, voluptatea, energia, îndrăzneala, magnificența, nobila melancolie sau durerea sublimă? Unde sunt încercările eroice şi prăbuşirile tragice? Unde sunt certitudinile, armătura sufletelor de demult? Unde e bărbăția, chiar sălbatică, unde e mândria, demnitatea, încăpățânarea de-a nu ceda niciodată, de-a spune „Ba da!” oricând şi oricui?

Avea ochii plini de lacrimi. Deodată începu să râdă:

— N-au existat niciodată, de altfel. Vorbe umflate care ascundeau lucruri mult mai mici, prejudecăți, ipocrizii; psihanaliza ne-a arătat ce stă la bază. Erotism refulat şi nimic mai mult, sublimat în religie, filosofie şi artă. Atât. Secreție deturnată din calea ei normală.

Şi râdea, din ce în ce mai tare, într-un fel josnic şi răutăcios. Elvira îi aruncă o privire, apoi îi şopti doamnei Dabija:

— Nu-l lăsa pe Şerban să-i facă atâta conversație lui Puiu; Şerban se pare că are în vremea din urmă nişte amiciții masculine absolut imposibile.

Doamna Dabija pricepu greu, şi sosi să-l trimită pe Puiu la culcare abia când Şerban ajunsese să spună:

— În fond, nu mai există valori de niciun fel; binele, adevărul şi frumusețea nu există; sunt fenomene istorice, variabile şi uneori absente. Acuma sunt absente.

— Puiule, la culcare, zise sever doamna Dabija. Iartă-l, Şerbănică, dar e la internat, şi trebuie să-l trimit să se culce.

— Bine-bine, dar, un moment! Puiule, de ce nu e țăran Bârlea?

Puştiul izbucni:

— Nu e țăran, e un hoțoman bătrân.

Şi plecă, împins de umeri de către doamna Dabija.

Şerban îl găsi încă a doua zi dimineața, tot la coloana lui Bârlea. Sculptorul avea un ciocan şi o daltă în mână, se uita de jur-împrejur, de departe, la coloană; din când în când se apropia şi-i trăgea un ciocan şi o daltă într-un loc. Apoi se depărta iarăşi şi se uita. Puiu Dabija, în uniformă kaki cu numărul 365 cusut pe mânecă, cu mâinile la spate, cu capul său mare tuns scurt, se uita când la sculptor, când la coloana de piatră. Stătea cu picioarele nițel crăcănate, bine înfipte. Şerban se apropie neobservat de ei şi auzi cum Puiu spune sculptorului, care ajunsese lângă el, şi, întorcându-i spatele, se uita în sus:

— Eu aş fi făcut-o altfel.

Sculptorul se întoarse brusc şi-l fixă cu ochişorii lui ascunşi

între sprâncene şi barbă.

— Cum ai fi făcut-o tu? întrebă el.

— Să se mişte, zise Puiu Dabija.

— Cum? întrebă iarăşi bărbosul.

— În spirală; şi mai groasă jos şi descrescând în sus, ca să fie împinsă în sus spirala. Ca un şarpe care stă pe coadă, dar mai strânsă, zise Puiu Dabija, făcând un gest cu mâna, de parcă strângea lut în pumn.

Sculptorul se uită lung la el, apoi zise:

— Fă ce-ți place. Şi-i întoarse spatele.

— Ţţ, făcu Puiu Dabija.

— Cum? zise sculptorul întorcându-se şi privindu-1 iar, ceva mai iritat.

— Eu n-am să fac de-astea. Am să fac oameni, ca Michelangelo.

— Da? rânji sculptorul. Şi eu am făcut biftec când eram tânăr. Şi începu să râdă cum râsese Şerban Romano seara la masă.

Şerban se apropie şi-l salută pe sculptor, apoi îl luă de ureche pe Puiu:

— Ce faci aici, tinere ?Parcă spuneai că nu eşti sculptor.

— Am să fiu, zise puştiul, încruntat, smucindu-se să scape.

Apoi nu mai spuse nimic. Se uita ostil la marele artist care dădea din când în când cu dalta şi ciocanul în *Coloana Nemuririi.*

În acelaşi timp, domnul Dabija era la directorul liceului; venise să-l întrebe ce succese are fiu-său, şi acuma îl asculta, dezolat şi furios, cum îi dă cu totul alte veşti:

— Se bate mereu, domnule Dabija: e adevărat că elevii sunt măgari şi-i spun mereu Piu-piu-piu! Ca la găini, dar nici el n-ar trebui să tabere mereu pe ei! Şi când a fost prins de pedagog bătându-se, şi pedagogul l-a luat de braţ să-l ducă la cancelarie, el s-a smucit, l-a înjurat şi l-a scuipat în obraz! Ce ziceți de asta?

Domnul Dabija tăcea, zdrobit.

— Dar de asta ce-o să mai spuneți? întrebă directorul şi se duse la un dulap pe care-1 descuie zicând: În clasă, în loc să asculte lecția, face din plastilină nişte obiecte absolut indecente. Poftim.

Şi veni la birou, pe care puse un obiect de plastilină, un mădular obscen, făcut foarte realist.

— Ca scuză, a răspuns că i-au cerut băieții. L-am întrebat cine; n-a vrut să spuie. Acuma hotărâți dumneavoastră: ce să facem?

Domnul Dabija, îndurerat, se rugă totuşi de director cu atâta

insistență să nu-1 elimine pe Puiu, încât îl făcu să cedeze.

— Măcar de-ar avea note mari; dar afară de gimnastică, e slab sau cel mult mediocru la toate. Şi n-ar trebui să-l lăsăm să ridice haltere la vârsta lui: are să rămână prea mic. Dar intră pe furiş în sala de gimnastică, şi ridică greutăți mai mari decât forțele lui! Nu e sănătos ce face; vă spun, copilul ăsta mă îngrijorează.

V

Într-adevăr, un an întreg încă, domnul Dabija află că fiu-său se bate cu colegii şi chiar cu cei mai mari, care-1 biruiau, îl snopeau în bătăi, mai ales fiindcă era încăpățânat, rău şi sălbatic, muşca dacă nu putea face nimic cu pumnii sau le trăgea picioare la părțile simțitoare; şi chiar dacă ieşea tot bătut, ținea minte şi peste săptămâni de zile tăbăra din senin pe câte unul din adversari.

— De ce? De ce? De ce nu eşti cuminte? îl întreba domnul Dabija, odată, chemat de urgență de la țară de către director.

Şedeau amândoi, tatăl şi fiul, pe două scaune în cancelarie. Tânărul Dabija (avea paisprezece ani şi părea mai mare, şi i se răguşise glasul) se uita în pământ. Tatăl repetă întrebarea, cu asemenea adevărată mâhnire în voce, încât fiu-său ridică ochii (cenuşii, limpezi, deodată plini de lacrimi) şi izbucni pătimaş:

— Nu mă lasă în pace! Mereu sunt cu ochii pe mine! Mereu îmi cântă „pui-pui" şi „pui-pui"! Şi ştii cum îmi spun? Ştii? „Monstrul"! Ce să fac dacă sunt un monstru? Ce vină am eu că sunt un monstru? Ce, am vrut eu să fiu un monstru?

— Dar nu eşti deloc, îngână uimit, speriat şi dezolat domnul Dabija, cu jumătate de gură, căci acuma, pentru prima oară, auzindu-1 pe fiu-său că-i repeta vorba crudă şi nemiloasă a celorlalți copii, îşi dădu seama că aşa e: Pius era prea scund, părea mai bătrân decât era, era prea lat, cu gâtul prea gros, capul prea mare, un cap enorm, cu fruntea boltită şi fața netedă şi gravă, nu lipsită de o oarecare frumusețe a trăsăturilor, şi totuşi lăsând acest simțământ de ciudățenie, de lucru neobişnuit, nefiresc.

— Ba sunt! spuse cu o încăpățânare sumbră fiul, sunt şi am să fiu, şi n-o să-i pară rău nimănui!

Domnul Dabija nu înțelese această frază; de altfel, era prea mâhnit şi impresionat de descoperirea sa, aşa că întrebă:

— Mai ridici haltere?

— Acuma ridic cincizeci de kilograme, mormăi posac Pius.

Tată-său îl mai privi o dată, se uită la țeasta tunsă cu maşina, la mâinile dure şi roşii, la coşurile de pe marginea fălcii, pe unde începea să iasă barba, şi oftă.

— Bine, am să mai vorbesc cu directorul, zise el ridicându-se.

Bineînțeles, nimic din ce făcea sau spunea domnul Dabija n-avea şi n-avu niciodată vreo urmare folositoare, căci sterilitatea stătea în toată făptura lui stângace şi lunatică. De altfel, în curând, avu alte necazuri, recolta viei se prăpădi de-o ploaie cu piatră, şi totul mergea atât de prost, încât domnul Dabija nu mai găsi altă salvare a averii sale decât într-o fabrică de rogojini din stuful bălților de pe lângă Dunăre. Dar în primăvară se dovedi că rogojinile domnului Dabija costau mai mult decât cele din târg, aşa că trebui să le vândă în pierdere. Iar la sfârşitul verii, într-o după-amiază când echipa clasei a cincea juca oina în curtea liceului cu echipa clasei a şasea, şi toată clasa era cu ochii pe Dabija, pe Monstrul, pe Piu-piu, singurul în care aveau speranță, căci se ferea de minge cu mişcări atât de sigure şi de fulgerător de repezi şi precise, încât nu-1 nimerea nimeni, şi o arunca atât de tare încât cei loviți mai simțeau locul atins patru zile după aceea, veni un extern şi spuse pe un ton precaut:

— Mă, mâine n-avem şcoală!

— Ce? Cum? De ce? Băiețandrul coborî glasul:

— L-au omorât legionarii pe Armand.

Şi povesti că părinții lui mâncau la prânz cu aparatul de radio deschis şi că la două şi ceva, în mijlocul emisiunii, un glas gâfâit declarase că „o echipă de legionari îl *executase* pe Armand Călinescu", primul-ministru.

Puiu Dabija ascultă ştirea ca şi ceilalți, fără altă emoție decât aceea, plăcută, a perspectivei unei zile de vacanță. A doua zi, totuşi, elevii liceului se duseră la şcoală ca de obicei. Dar colegul de bancă al lui Pius îi şopti:

— Du-te pe Victoriei să vezi... şi pe lângă grădina publică!

Pius se strecură pe poartă într-o recreație, şi alergă până în strada Victoriei. Trotuarul era plin de lume. Tinerii avocați din baroul județului, cu bastoanele de bambus sub braț, negustorii în haine de duminică, tineret, numai bărbați, şi niciun militar (erau

în cazărmile din deal, dar Pius nu ştia asta), şi toţi, toţi, îngrămădiţi numai pe unul din trotuare. Celălalt era gol: se plimbau pe el doi sau trei vardişti.

„Ce fac? Ce caută aici?" se întrebă Pius. Nu înţelegea. Şi deodată, mergând mai departe, se trezi în faţa unei mese mari de lemn, pusă pe trotuarul celălalt, cel pustiu. Pe masă erau întinşi, cu tălpile la trecători, trei oameni în haine negre şi gri închis, şi, în ciuda anotimpului, cu paltoanele pe ei. Îşi ţineau pălăriile pe burtă, cu mâinile care de fapt nu le atingeau borurile, ci stăteau cu degetele înţepenite, imperceptibil în aer. Feţele celor trei oameni erau pline de dâre de sânge, late, uscate, de un roşu tare, gras. Şi tălpile, cu călcâiele apropiate. Păreau decenţi, de o decenţă mic-burgheză, îmbâcsită, parcă ar fi vrut să se ducă la biserică sau la plimbare duminica; şi zăceau corect, cu pălăriile pe burtă şi călcâiele lipite. Numai dârele acelea de sânge, pe feţele lor palide, cu ochii strânşi, ca şi cum n-ar fi vrut cu niciun preţ să-i deschidă, erau ciudate. Şi deasupra, pe doi stâlpi, era întinsă o fâşie de pânză albă pe care scria AŞA SFÂRŞESC TRĂDĂTORII DE ŢARĂ.

Puiu Dabija se întoarse încet la liceu. Nu pricepea nimic. I se spuse în cursul zilei că în toată ţara fuseseră ucişi la fel, legionari, de către poliţia regelui Carol, ca represalii. Morţii din N... erau un negustor, un popă, şi, cum se spunea în acel orăşel patriarhal, „căcănarul" oraşului, adică curăţitorul de haznale, domnul Stroescu, toţi trei fruntaşi legionari în localitate. Puiu Dabija nu pricepu nici atunci nimic, şi dormi adânc şi fără vise în noaptea aceea, cum adânc şi fără vise dormea de obicei.

Dar uneori se trezea brusc, scăldat în sudori, şi-şi aducea aminte de golul neantului pe care-1 văzuse odată, copil, într-o noapte de iarnă, şi avea sentimentul chinuitor al unei obligaţii, al unei datorii de împlinit, care-1 apăsa ca un munte de piatră, şi trebuia să-l ridice. Apoi îşi aducea aminte că e vorba de teza trimestrială pe care avea s-o dea a doua zi, şi stătea treaz în întuneric, asudat, gândindu-se vag la teza de mâine, până adormea iarăşi.

Puţin înainte de sfârşitul anului şcolar, domnul Dabija fu iarăşi chemat urgent de directorul şcolii, care-1 primi de data asta mai grav ca niciodată, îl pofti să şadă şi-i întinse o bucată de hârtie.

— Citiţi, vă rog, acest... această... cum să-i spun? producţie literară a fiului dumneavoastră. Am găsit-o în pupitrul lui la

internat. O să vă daţi seama că băiatul nu mai poate rămâne la internat, mai ales în vremurile astea când se cere să educăm în copii credinţa religioasă. Citiţi, citiţi.

Domnul Dabija citi:

PE DEALUL ACELA se adunau oamenii grămezi sure fără însemnătate, suflări urât mirositoare, abur fierbinte şi ciumat al mâniei: să moară! strigau căscând guri negre în sus şi sticlindu-şi ochii holbaţi. Să moară!

Osânditul din mijloc era slab, moale, învins de durerea trupului nemernic omenesc moţăia atârnat în cuie. Ridică fruntea şi durerea adâncă jalea iubirea trădată amare lacrimile omului bun, mişcă buzele uscate către nouri plângând încet ca o femeie:

De ce m-ai părăsit de ce m-ai părăsit

N-am ridicat sabia uite-mă ei nu ştiu că mor pentru ei în vecii vecilor nu vor crede decât puţini nici aceia decât eu

Tată Tată nici eu nu cred

De ce m-ai părăsit, de ce mor eu ca să-i izbăveşti parcă tu ai să-i ierţi de boală de moarte de răutatea lor de valea plângerii a scrâşnetului a blestemului? De ce mor? De ce mor?

Uite-mă cu mâinile străpunse, cu picioarele gleznele sfărâmate mă doare Tată şi nu cred în tine. Nu ştiu.

Durere aproape dulce plăcută culme hotar al morţii

Jos copiii jucau zaruri.

Osânditul dintr-o parte nu mai putea răsufla şi curgea sânge din el şi murdărie şi lacrimi.

Osânditul din cealaltă parte mai puternic vedea departe cetatea deasupra nourii învolburarea volbura spiralele cerului cenuşe sus cenuşe jos între ele focul durerii mele

Uite mă ucide spaima!

Învăţătorule, sfinte, Doamne, nu pari a suferi ia-mă cu tine în rugăciunea ta nu te văd urlând ca noi ia-mă cu tine încotro te duci, oriunde, căci

Mi-e frică aicea pe cruce singur.

Din agonie şi din adâncuri urcând din fântâna morţii îi zise chinuitul cu tâlc aşa:

Când voi intra eu în împărăţia cerurilor, vei intra şi tu

Şi privi cerul învolburat rece nepăsător bătea vântul căzu de sus o mare cută perdea zid prăbuşire de întuneric.

Acestea se întâmplă în fiecare zi.

— Ei, ce spuneți de asta? întrebă directorul. Şi când l-am descusut, de unde-i vin asemenea idei şi sentimente, ştiți ce mi-a răspuns? Aşa, cu aerul lui încăpățânat, i-1 ştiți foarte bine.

— Ca un catâr, zise domnul Dabija.

— Exact! Ca un catâr! Ştiți ce mi-a spus? Că i-a venit dintr-o gravură de Rembrandt! Cum poate să-i sugereze cuiva o gravură de Rembrandt asemenea lucruri? Să nu vă supărați, dar eu cred că ar trebui să-l țineți acasă, sub îndeaproape supraveghere: e un copil absolut anormal. A făcut o scenă de isterie profesorului de dexterități, domnul Voicu, om serios şi aşezat, care-i învață pe băieți să facă modele de lemn, ornamente de hârtie colorată, să traforeze, ețetera. Zilele trecute, domnul Voicu a adus în clasă o pasăre ca s-o împăieze în fața elevilor. Elevul Dabija s-a repezit la profesor, insultându-1, facându-1 criminal, a vrut să-l trântească de pe catedră şi să-l bată!

Pius Dabija se întoarse acasă la țară, adus de taică-său. În lungul şi taciturnul drum cu trăsura, tatăl şi fiul nu vorbiră decât atât:

— De ce ai sărit la domnul Voicu? întrebă tatăl.

Puiu murmură:

— Era încă vie pasărea.

Domnul Dabija nu răspunse nimic. Dar avu o mare conferință cu mama lui Pius, acasă; concluziile fură că băiatul are să facă restul liceului acasă; şi că trebuie să i se dea o educație mai bărbătească. Asta era ideea domnului Dabija, care declarase:

— Un om din secolul al douăzecilea trebuie să aibă o educație practică, virilă. Am să-l duc la vânătoare în toamnă. Şi am să-l pun să se ocupe de moşie alături de mine. Cred că până la urmă tot fac din el un om practic.

VI

Puiu Dabija stătea întins la pământ, cu spatele pe lutul uscat şi zgrunțuros, şi se uita printre gene la soare: din când în când, între două orbiri, zărea cercul alb purpuriu înconjurat de țâşnituri de raze dureroase pentru ochi. Simțea razele cum îi intră în corp, şi-şi închipuia că le simte cum îi trec prin carne şi oase şi intră în pământ. Aerul tremura de căldură; sălciile luceau cu frunzele lor

de argint încălzindu-se în bătaia soarelui; Dunărea aluneca la vale, plăci de argint după plăci de argint, sub apăsarea soarelui alb. Puiu întoarse capul: văzu lăcustele cenuşii-argintii cum sar prin iarba rară şi uscată. Ridică şi mai sus capul; speriat de mişcarea aceasta, un şarpe sur se depărtă, fâşâind cu solzii pe pământ şi scoţând spasmodic limba despicată. Dar Puiu Dabija nu se uită la el. Nici la văzduhul de o adâncime imensă, în care navigau încet nişte nori străvezii, destrămaţi; un ceas, sau poate două ceasuri, se uitase la acele înălţimi sau adâncimi neţărmurite, unde norii păreau că stau, iar deasupra lor, aici, pământul plutea şi aluneca încet, şi el, Pius, cu braţele desfăcute, plutea deasupra abisului ca o pasăre. Dar acuma nu se uita decât la groapa plină de forme masive de lut, unele întregi, altele crăpate de căldură, altele cu totul prăbuşite şi risipite. „Asta trebuie? Sigur că asta e? se întrebă el, cu strângerea de inimă care-1 urmărea necontenit, pretutindeni. Nu ştiu nimic; trebuie să învăţ; nu mi-am făcut datoria. Nu, nu mi-am făcut datoria." Se ridică şi se duse să se spele; era în pantaloni scurţi, plin de noroi, asudat, murdar şi pe spate. Se cufundă în mâlul de la mal, până la genunchi; apoi se aruncă în apa grasă, gălbuie. Pe urmă se întoarse să se usuce la soare, mergând anevoie prin mâlul care plescăia şi fleşcăia ca o gură de leviatan care mestecă: apa era groasă, mâlul cald, alunecau ţânţari şi gâze pe faţa apei, lipitorile aşteptau hrană în întunericul cafeniu al undei, un şarpe de apă înota, cu capul deasupra, mai încolo, pe mal, o cireadă de vite stătea în apă, unele culcate, altele până la genunchi, izbindu-şi şoldurile cu coada ca să gonească tăunii sângeroşi care le înţepau. Mai departe sclipeau în lumină frunzişurile metalice ale plopilor, şi se simţea cum se încălzeşte în soare pământul întreg şi nesfârşit, cu povara sa de vietăţi, şi păduri, şi fluvii şi oraşe. De peste dâmb se auzi dupăit de copite şi sosi călare, cu încă un cal după el, Gherasim, vătaful de la curte. Era în flanelă şi pantaloni, altminterea desculţ, şi călărea pe deşălate, lung, costeliv, numai oase şi vine, şi cu o mutră tristă, morocănoasă.

— Gherasime! strigă Puiu Dabija. Te duci la curte? Aşteaptă!

Gherasim se opri şi descăleca. Îl ajută să prindă calul şi să-i pună căpăstrul şi frâul pe care Gherasim le ţinea în mâna stângă, împreună cu un ciomag. Porniră apoi împreună, Gherasim posac, el ştia de ce, şi Puiu Dabija întunecat de veşnica apăsare sub care suferea, a conştiinţei că n-a făcut tot ce-ar fi trebuit. *(De ce*

trebuia, ce anume trebuia să facă, în detaliu n-ar fi putut spune.) Se ținea greu pe cal, fără scări, şi cu mintea departe; nu ca Gherasim care-şi mâna calul cât putea şi sălta uşor în ritmul galopului. Puiu Dabija îl ajunse din urmă mai încolo, când drumul se îngustase, şi când Gherasim se oprise ca să stea de vorbă de sus de pe cal cu un țăran pe care Puiu nu-1 cunoştea. Omul nu ridica ochii la Gherasim; se uita la genunchiul lui osos în pantaloni peticiți. Era un om negricios, cu mustața neagră, mic şi vânos. Când îi ajunse şi se opri lângă ei, Pius îl auzi pe vătaf că spune:

— Te juri că n-ai tras?

— Mă jur, mă! Să mă bată Dumnezeu, zise omul de jos, mereu fără să se uite.

Gherasim voia să spună ceva, dar îl văzu pe Pius, se opri şi-l rugă:

— Dați-i înainte, dom'le Puiule, nu m-aşteptați pe mine.

Şi trase de frâu să-i facă loc să treacă. Pius porni înainte, la trap. Uitase de Gherasim, când acesta îl ajunse la galop, gâfâind.

— Ce-aveai cu ăla? întrebă Pius într-o doară.

— E ăl mai mare *branconer* din sat – zise cu ură Gherasim – şi astă-primăvară a tras în mine din tufiş, mi-a umplut picioarele de alice!

Începu să râdă:

— Şi eu îl împuşcasem cu alice în picioare şi-n c..., acu-s doi ani! Da' eu eream în dreptul meu, zise Gherasim redevenind serios.

E pădurea boierului, şi o păzeam. Ce, e pădurea lui? Ce caută să vâneze în ea? Da' i-am tras o mamă de bătaie...

— Când l-ai bătut? întrebă Pius, maşinal.

— Acuşica! râse Gherasim şi mai tare.

— Cum? Adinioarea? De-aia mi-ai spus să nu mă opresc?

— Păi sigur – zise Gherasim zâmbind – mă dădea în judecată şi te punea martor pe dumneatale, şi nu minteai, şi intra neică Gherasim la puşcărie! Te cunosc eu pe dumneatale, cucoane Puiule: de-aia m-am ferit, că de bătut trebuia să-l bat!

Şi râse iar, mulțumit şi obosit; dar Pius se întunecă şi nu mai suflă o vorbă până ajunse acasă.

Din primăvară până în vară, când împlinise şaisprezece ani, armatele lui Hitler ocupaseră Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia şi Franța, iar pe Dunăre nu mai treceau decât remorchere

şi şlepuri germane şi ale aliaţilor celui de-al treilea Reich. Tânărul Dabija începu să aibă aerul trist cu care avea să rămână definitiv. Dar nimeni nu observă asta. Domnul Dabija era disperat: rămăsese poate singurul proprietar din judeţ care nu prospera de pe urma contractelor de livrări de cereale către Germania: grâul se făcea prost, ţăranii se duceau să lucreze pe alte moşii, datoriile din anii crizei celei mari, neintrate sub legea conversiunii, apăsau greu, moşia se micşorase mult, via fusese distrusă de un parazit.

Într-o dimineaţă de toamnă, domnul Dabija, care în ultima vreme era întunecat şi părea chinuit, cu accese nelalocul lor de veselie silită, îl trezi devreme pe fiu-său. Tatăl avea jambiere de piele şi bocanci, tolbă, centură cu cartuşe:

— Hai, sus! Sus! Mergem!

Pius îl urmă, taciturn, mult mai puţin vesel decât Cezar, prepelicarul, care alerga cu nasul în pământ, agitat. Cu puştile în mână, cei doi vânători petrecură toată ziua prin coclauri, peste mirişti, prin păduricile de tei şi de ulmi. Dar numai domnul Dabija trăgea. Trăgea bine, şi era mândru de asta.

— Am ochiul precis, zicea el, umblând printr-un câmp mlăştinos unde Cezar adulmeca şi alerga nervos de colo până colo. Am ochiul precis, şi cred că asta vine din întorsătura mea de spirit, practică, pozitivă: îmi trebuiesc fapte, cifre, date exacte; şi pac! le-am prins.

Ochiul unic şi roşu de deasupra orizontului apusean îi aţintea, imens. Mergeau într-acolo, trăgându-şi după ei umbrele interminabile.

— Aşa trebuie să te înveţi şi tu – spunea educativ domnul Dabija – nu să te eschivezi de la realităţi, de la obligaţii, de la datoriile de cetăţean şi de proprietar, cum te eschivezi de la trasul unui cartuş într-o becaţă. De ce n-ai tras niciun foc? Ce, ţi-e ruşine să tragi alături? Trebuie să începi odată. Să nu tragi în mine, sau în câine; restul e liber!

Şi începu să râdă, dar amuţi brusc: Cezar ponta, cu o labă în sus. Se apropiară amândoi; Cezar sperie pasărea, care zbură prin faţa lui Pius.

— *A vous!* răcni domnul Dabija.

Pius ochi aproximativ şi trase: nimic. Domnul Dabija smuci puşca în sus şi trase cu o promptitudine nemaipomenită: pasărea căzu, Cezar veni cu ea în gură.

— La picior! La picior! strigă la el domnul Dabija, furios, apoi

luând mica vietate însângerată din colții câinelui, mormăi: Pe toate le strică aşa! nu se poate stăpâni când simte sângele în gură. N-ai tras rău. Nu închide ochii când apeşi pe trăgaci. Şi păstrează-ți capul limpede şi...

„Tu numai aici ai capul limpede", îi spunea Pius în gând, cu amărăciune, fără să mai asculte ce zicea taică-său: se gândea la altceva, la o formă de umăr pe care-o văzuse la o țărancă şi la picioarele ei masive, cu glezne groase, dar perfect modelate, parcă erau gata cioplite în marmură şi lustruite. Nici nu-1 auzea pe taică-său, şi nu era atent nici la pădurice prin care treceau, cu luminişuri aurite de focul asfințitului. Deodată domnul Dabija îl opri, îi făcu semn să tacă, cu degetul pe buze, apoi îi arătă, sus pe o creangă, o pasăre negricioasă, şi făcu gestul de-a pune puşca la ochi, holbându-se convingător la fiu-său. Pius, absent, ochi pasărea şi trase. Auzi ceva căzând la câțiva paşi de el.

— Bravo! strigă domnul Dabija. Bravo!

Se apropiară amândoi, cu câinele. Pius văzu pasărea jos: era sfârtecată, stricată, cu pene rupte, găuri însângerate, ciocul deschis din care curgea sânge. Cu două secunde înainte, fusese vie şi desăvârşită, cu forme armonioase, rotunjite, zvelte, curgând una într-alta şi una dintr-alta, făcută parcă din fluid, şi pufoasă, cu luciu mătăsos. Acuma, o zdreanță neagră plină de sânge.

— Asta e un sturz, zise domnul Dabija aplecându-se şi ridicând păsăruica; îi smulse capul cu o mişcare bruscă şi i-1 aruncă lui Cezar. Clanț! făcu Cezar, prinzând-o din zbor.

Pius se întoarse, tresărind, dar era prea târziu; văzuse.

În noaptea aceea, doamna Dabija veni la fiu-său în odaie şi-l găsi culcat pe podea, lângă pat, şi bătându-se cu fruntea de scânduri.

— Ce e cu tine? exclamă ea, speriată.

— Nimic, rosti el cu glas sufocat. Nimic.

Se ridică şi se aşează pe pat. Doamna Dabija nu-i putea vedea fața şi ochii, dar i se păru că e ceva în neregulă.

— Ce e cu tine? întrebă ea.

— Mi-e ruşine, gemu fiu-său, cu un geamăt de plâns. Şi-mi pare rău, îmi pare rău, îmi pare rău...

— De ce? întrebă doamna Dabija.

El îi spuse.

Doamna Dabija ascultă, uimită: „Ce sensibilitate bolnăvicioasă are copilul ăsta! se gândea ea cu dezolare. Ar fi trebuit să-l trimit

la un colegiu în Anglia, să-l bată bine şi să-l facă dur, bărbat". Dar dacă n-avusese bani, ce să facă?

— Ai nervii foarte sensibili – şopti ea făcând efort să-l înţeleagă – ai nervii foarte sensibili, puiul mamei, că ai crescut prea repede şi ţi s-a decalcificat sistemul nervos. O să-ţi trebuiască nişte injecţii cu calciu, şi-o să-ţi treacă. Ascultă, Puiule, vreau să-ţi spun ceva: dar eşti în stare să mă asculţi?

— Da, suflă Pius. Se întinsese în pat şi maică-sa se aşeză lângă el, cu coatele pe genunchi.

— Ascultă, tu ai vorbit cu tata azi la vânătoare? Nu ţi s-a părut cam... nu ştiu cum? Sunt îngrijorată, puiul mamei, de tata; a avut atâtea necazuri în anii ăştia, încât nu mai ştiu cum să-l ajut. Înţelegi tu, tata e un om excepţional, un om *cu totul* excepţional, şi trebuie ajutat. Dacă nu-1 ajutăm noi, tu şi cu mine, cine să-l ajute? Toţi ceilalţi sunt invidioşi pe el; îşi bat joc de el ca să nu trebuiască să-l admire; toţi îi sunt duşmani. Şi a început să nu mai reziste. Rar au existat oameni care să se consacre ca el unei singure cauze, toată viaţa; nu-1 vezi? Nu bea, n-a avut aventuri cu nicio femeie de când suntem împreună, n-a jucat cărţi, nimic – nimic, decât moşia şi numai moşia. Dar acuma parcă-1 simt că nu mai poate. Nu-1 vezi cum se sileşte să râdă, să pară vesel? Îmi rupe inima! Ce e de făcut? Ştii ce m-am gândit? Să-l conving să înoate, înotul e foarte liniştitor pentru nervi, şi să facă un pic de sport, de mişcare; să mergem la pescuit; şi o să-i fac şi nişte lecturi, să-i armonizez spiritul, că tare e chinuit, săracul. Ce crezi? E bine?

„Eşti nebună! Mai nebună ca el!" îi răspunse Pius în gând. Dar cu gura îngână:

— Da, sigur că e bine.

— Mă ajuţi? Îmi promiţi? întrebă doamna Dabija.

— Da, gemu Pius. „E îndrăgostită de el; nu există nimic altceva; eu, nici atât. Sunt singur. Ce prost e să fii gol, descoperit, fără apărare de nicăieri. Ce bine ar fi să fim de marmură, sau de bronz; ce uşor am avea suflete puternice şi mari" Aştepta să plece maică-sa, să-l lase în pace; dacă tot singur era, să-l lase măcar singur.

Într-una din zilele următoare, se aflau toţi trei într-o luntre pescărească şi vâsleau pe baltă; dincolo de un grind de nisip pe care creşteau sălcii, curgea Dunărea largă şi lucie. Soarele aproape de zenit încingea aerul şi-l făcea să vibreze deasupra

apelor. Numai când barca intră între sălcii, simțiră răcoare. Erau niște sălcii înecate, din care nu rămăseseră afară decât coroanele. Țineau umbră, o umbră verde, străvezie; barca aluneca printre ele, și Pius simțea cum îi mângâie fața și umerii goi ramurile lor mlădioase, cu atingerea ușoară. Ședeau alături, el și cu tată-său, și trăgeau fiecare la câte o vâslă. Doamna Dabija, cu o pălărie mare de paie pe cap, ținea cu o mână cârma și în cealaltă o carte din care le citea:

— ... Vai, *Simmias! Greu voi convinge pe ceilalți oameni ci nu socotesc o nenorocire soarta mea de acum, dacă nici pe voi, înfricoșații, nu vă pot încredința că eu nu trec azi prin clipe mai grele decât am trecut în viața depănă-acum. Pe cât se pare, eu sunt pentru voi mai prejos decât lebedele, în ce privește darul profetic. În adevăr lebedele, când simt că au să moară, cântă mai mult și mai frumos ca oricând, vesele că se vor duce la zeul căruia îi slujesc. Iar oamenii, fiindcă se tem de moarte...*

— Ar trebui construit un rezervor de apă și o cameră de baie nouă – zise domnul Dabija – asta e prea nepractică.

Avea un aer absorbit și absent; congestionat de căldură, se uita în gol, cu ochii tulburi.

— Da, dragă, murmură blând doamna Dabija și continuă:

— *... fiindcă se tem de moarte, le ponegresc și pe lebede, zicând că ele atunci își jelesc moartea sau cântă de durere. Nu bagă de seamă că o pasăre nu cântă nici măcar când îi e foame sau frig, sau e apăsată de vreo altă suferință...*

„Eu am să lucrez și când am să fiu apăsat de suferință; oricând; în fiecare zi a vieții mele”, se gândea Pius.

—... *nici privighetoarea, nici rândunica, nici chiar pupăza, despre al cărei țipăt se zice că e un cântec de jale. Eu cred că nici acestea, nici lebedele, nu cântă un cântec de durere...*

Pius vâslea cu ochii închiși, obosit, sufocat de căldură; simțea murmurul apei pe lângă luntre, alunecarea imensă a fluviului dincolo de grindul cu sălcii, parfumul dulceag al sălciilor și visa forme de piatră lucioasă, albe pe cerul albastru. Îl adormea lectura monotonă a doamnei Dabija:

— ... *ci dimpotrivă mi se pare că ele fiind inspirate de Apollon, simt de mai înainte că se apropie de fericirile lumii lui Hades...*

„Nu-mi trebuie fericirile lumii lui Hades. Vreau să muncesc, să fac două mii de statui, și pe urmă să dorm”, se gândea Pius.

— O s-o fac chiar în vara asta, zise domnul Dabija, pe un ton

provocator.

— Ce, dragă? întrebă blând doamna Dabija.

El răspunse iritat:

— Cum ce? Ce întrebare stupidă! Odaia de baie!

Ultima silabă o înghiți, căci barca se izbise de un ciot de salcie şi cei doi vâslaşi mai-mai să cadă pe spate, iar doamna Dabija în genunchi.

— Cârmeşte! exclamă enervat domnul Dabija. Nu mă interesează moartea lui Socrate, dacă trebuie să mă înec şi eu!

— Eu cârmesc, zise cu dezolare doamna Dabija, dar barca alunecă mereu spre stânga!

— Păi cârmeşte aşa ca să meargă drept! răcni indignat domnul Dabija.

Soarele vertical îi ardea, îi cocea; le era sete; uitaseră de când tot se plimbă pe-aici, toți trei absorbiți în gândurile lor sau în lectură, şi într-o absență de spirit care le era comună deşi nu din aceleaşi motive; mai ales domnul Dabija clocotea de furie fără motiv, şi abia aştepta să găsească un pretext. Începu să tragă din răsputeri cu vâsla lui, de vedea negru în fața ochilor. Maşinal, fiu-său trăgea şi el tare, fără să se gândească la ce face. Domnul Dabija, repede sleit de putere, simți cu ură subită cât de tare e fiu-său, care nu părea să facă efort. Şi chiar atunci doamna Dabija zise, şi mai dezolată:

— Uite: iar se duce alandala! Fiindcă Puiu trage şi tu nu tragi!

— Puiu trage şi eu nu trag! Puiu trage şi eu nu trag! începu să zbiere domnul Dabija, ritmându-şi vâslitul cu totul nebunesc, din ce în ce mai tare şi mai repede, până vâsla se rupse şi domnul Dabija căzu de-a-ndărătelea în fundul bărcii, cu picioarele-n sus, şi costumul de baie pârâi şi plesni în şezut; barca se rotea încet, în voia apei. Galben, domnul Dabija exclamă încă o dată; Puiu trage şi eu nu trag!

— Vai de mine, începuse doamna Dabija, râzând scandalizată la vederea costumului de baie plesnit unde nu trebuia; dar se opri, cu mâna la gură, când îşi dădu seama ce tulburat e domnul Dabija, care nu mai spuse un cuvânt până ajunseră acasă, şi acolo se închise în biroul său. Abia după un sfert de oră de rugăminți prin uşă, o primi pe nevastă-sa.

— Ce-i cu tine? întrebă ea alarmată, luându-1 în brațe.

— Nimic, ce să fie, zise el pe un ton tragic. Nimic. Sunt un om sfârşit. Nu mai am pe nimeni. Nici măcar soția mea şi copilul meu

nu mă mai respectă. Şi voi v-aţi aliat cu toţi bandiţii de pe lumea asta care vor să-mi distrugă nervii, să mă ruineze, să mă persecute până-mi dau sufletul!

— Vai, cum poţi vorbi aşa? ţipă doamna Dabija speriată, începu să plângă, îi căzu în genunchi; îl rugă s-o ierte, îi spuse că trăieşte numai pentru el, că ea n-ar vrea să trăiască dacă nu i-ar fi lui de niciun folos, şi se repezi afară să-l aducă pe Pius de braţ, mirat şi lăsându-se greu:

— Mişcă-te, elefantule! Mişcă-te, măgarule! exclama ea, plângând şi împingându-1 de umeri. Cere-i iertare lui tată-tu! Cere-i imediat iertare!

Urmă o secundă de tăcere:

— Sigur – zise cu amărăciune domnul Dabija – dumnealui nu se gândeşte decât să modeleze femei goale! Nici nu-i pasă de tot ce e serios în viaţă! Cât despre noi, putem muri: nici n-o să clipească din ochi! Numai pentru el trăieşte, cu un egoism feroce, nemilos! Lasă că există o pedeapsă a destinului! Ieşi afară!

Pius ieşi afară şi se duse să se plimbe singur pe câmp. Începuse să fie bărbat, şi stătea singur aici la ţară; să le facă curte la slugi, cărora le era frică să nu fie pedepsite şi gonite dacă nu-i făceau pe plac, îi era ruşine. Se frigea nopţile treaz; pe urmă înota ceasuri întregi în fiecare dimineaţă; sau alerga pe câmp, ca acuma, să-i treacă.

Curios lucru, nu mult după aceea, tot domnul Dabija îi spuse într-o zi nevesti-si:

— Ştii că Puiu a început să aibă simţ practic: mi-a făcut un plan destul de bun pentru odaia de baie. Puiule, ia vino încoace!

Era calm, senin, de parcă niciodată nu s-ar fi întâmplat nimic.

— E bun planul tău, dar fereastra asta trebuie pusă mai încoace, şi asta să nu existe deloc.

Puiu Dabija se uită fix şi rece la tată-său şi spuse scurt:

— Atunci fa-1 tu cum îţi place.

Şi-i întoarse spatele şi plecă. Domnul Dabija rămase cu ochii la el şi apoi îi spuse doamnei Dabija, cu un aer tragic: î – Asta parcă n-ar fi copilul nostru.

Iar doamna Dabija începu să plângă.

— Hai, nu te mai văicări atâta, zise nervos domnul Dabija. Desenez eu planul; du-te şi spune-i zidarului să astupe fereastra aia.

VII

Fereastra fu astupată, apoi redeschisă, de patru ori; cealaltă, mutată de trei ori. Zidarul era plătit cu ziua; nu-i păsa. Dar Pius o întrebă odată pe maică-sa, pe un ton de iritare cu greu stăpânită:

— De ce tot schimbă? De ce tot începe ceva şi se lasă imediat şi se apucă de altceva?

— Tu nu-ți iubeşti tatăl aşa cum ar trebui să-l iubeşti – zise trist doamna Dabija – şi nici nu ştii că el şi cu mine numai pentru tine trăim.

Pius tăcu şi nu mai vorbi niciodată cu niciunul din ei, decât lucruri indiferente, şi întrebat.

Anul viitor, 1941, domnul Dabija se duse la vărul nevesti-si Dim Cozianu, la Bucureşti, şi-i ceru să facă ceva ca băiatul să nu fie luat la armată.

— Unul am, şi el o să-mi moştenească numele şi moşia, zicea domnul Dabija, pe obişnuitul său ton grav, aproape tragic.

— Am înțeles, domnule; se aranjează. Şi ce faci cu el? Ce vrea să studieze?

— Agronomia; el vrea să se facă sculptor, dar o să-l fac să-şi vâre minţile în cap! declară amenințător domnul Dabija.

— Fă-1, domnule, arhitect, râse Cozianu; după război o să fie atâtea case distruse, încât o să facă avere arhitecții. Fă cum vrei, în fond; dar eu în locul dumitale l-aş face arhitect.

Domnul Dabija se întoarse la țară hotărât să-l facă arhitect pe fiu-său, şi să-l trimeată în Italia; dar doamna Dabija era de părere că numai o educație nordică va face din el un om întreg; astfel că în 1941, Pius Dabija se înscrise la o academie de arhitectură din nordul Germaniei. Armatele lui Hitler invadaseră Iugoslavia, Grecia, şi acuma intraseră pe teritoriul Uniunii Sovietice şi se apropiau de Moscova.

Din 1941 până în 1943, Pius Dabija îşi luă toate examenele şi obținu diploma; îl ştia pe dinafară pe Vitruviu, citise *Darte edificatoria* şi *De re aedificatoria* ale lui Leon Battista Alberti, fragmentele lui Francesco di Giorgio în *Lettere sanesi* ale lui Delia Valle, *Della architettura* de Sebastiano Serlio, şi *Viețile* lui Vasari, şi pe Winckelmann şi pe Burckhardt; dar, în afară de asta, urmă ca auditor cursurile conservatorului de muzică, mai ales cursurile

de armonie şi contrapunct; luă şi lecţii de orgă, şi, în 1943, obţinu să lucreze în atelierul cunoscutului sculptor şi profesor la Academia de Arte din Berlin, Balthasar Brustkasten. Profesorul Brustkasten (după obiceiul german, toată lumea îi spunea *Herr Professor)* îl ţinu o jumătate de an pe acest tânăr extrem de promiţător, dar relaţiile dintre ei ajunseră destul de repede la o criză, care izbucni într-o noapte când profesorul primi un grup de gazetari străini. Profesorul era un bărbat mai mult scund decât înalt, cu fruntea bombată şi plină de creţuri, cu faţa brăzdată, falei pătrate, părul cărunt dat peste cap şi lung, o figură energică şi genială. Umblă peste tot cu gazetarii, în halatul său alb, vorbind numai el şi tot timpul. Era seara.

— Poftiţi, domnilor, zicea profesorul, arătându-le calea, şi pe un ton energic, jovial, întrucâtva asemănător cu jovialitatea şi dinamismul profesional al unui medic: Poftiţi: aici e sufrageria, unde o să şedem după ce vedeţi tot; ce părere aveţi de masă? E dintr-o singură scândură. Faimos stejar bătrân, nu?

Scândura era groasă de zece centimetri, lată de un metru şi jumătate, şi lungă de opt metri: uriaşă. Gazetarii se uitară la ea şi la cele douăzeci şi patru de scaune dimprejur, pe urmă iarăşi la placa mesei.

— Cât cântăreşte? întrebă cineva.

Profesorul Brustkasten râse, mândru şi satisfăcut:

— N-am cântărit-o, dar are sigur câteva sute de kilograme. Asta e locul meu, cu spatele la cămin, cum îi şade bine unui bătrân ca mine, ha-ha, ho-ho! Căminul este acoperit cu această *mantelpiece*[121] toată din aramă.

Gazetarii se uitară la căminul de aramă în care ardeau bucăţi mari de lemn; apoi la bârnele groase ale tavanului. Această casă preistorică şi pădureaţă era construită numai de câţiva ani, de când profesorul se bucura de aprecierea oficială şi personală a lui Adolf Hitler, iar căminul medieval era combinat cu încălzirea centrală şi apa de la robinet.

Profesorul îi pofti în salon, să se aşeze în fotolii mari şi adânci şi moi capitonate în stofă de culoare nedefinită, între pereţi văruiţi, goi, pustii, şi iar sub bârne, şi iar în jurul căminului; deşi exista căminul şi focul din cămin şi un calorifer bine ascuns, încăperea

---

[121] Consolă *(germ.)*

era pustie şi rece.

— Asta când aţi făcut-o, domnule profesor? întrebă unul din gazetari, arătându-i o statuetă de vreo şaptezeci de centimetri înălţime, în marmură gălbuie: Leda aşezată pe un soclu şi ţinând lebăda între genunchi; Leda avea un zâmbet viclean şi candid, şi dacă cineva n-ar fi cunoscut mitul Dioscurilor, n-ar fi putut jura că scena e cu siguranţă erotică; o subtilă şi imperceptibil senzuală ironie stăpânită şi numai lăuntrică, se simţea în toată statuia.

— Ha, ha-ha! râse jovial profesorul. Nu, n-am făcut-o eu, dragul meu domn, asta e o *Leda cu lebăda* de un francez anonim din Renaştere, scumpe prieten, de la jumătatea secolului al XVT-lea; *meine* Leda, Leda *mea,* o s-o vedeţi îndată!

Şi cu aceste vorbe trecură pe lângă mica operă de artă, şi intrară în atelierul profesorului.

Era o încăpere înaltă poate de zece metri; partea de sus se pierdea în umbră; câteva lămpi nu izbuteau să facă lumină deplină peste tot; se ghiceau siluete gigantice, oblojite în cearşafuri ude, mişcări greoaie şi ţapene; lângă grupul gazetarilor, de sub cearşafurile ude ieşea un picior enorm de lut. Doi sau trei bărbaţi în halate albastre, doi urcaţi pe scări, altul pe jos, pierdut între câţiva coloşi neprecişi şi oblojiţi, se îndeletniceau cu nişte treburi misterioase, modelau, poate, sau udau cearşafurile, sau puneau cearşafuri udate proaspăt; nu se putea şti. Fuseseră surprinşi de apariţia vizitatorilor şi a profesorului, şi se uitau la ei ca nişte bufniţe.

— Iat-o aici pe Leda *mea,* zise simplu, dar mereu jovial profesorul, arătându-le vizitatorilor o statuie. Nu era de şaptezeci de centimetri, ci de peste doi metri, de marmură albă, de un alb mort, şi nelustruită: piatră; era culcată pe spate, cu lebăda între picioare, şi cu o expresie extatică sau poate somnolentă pe faţă, mult mai puţin clară decât a Sfintei Tereza a lui Bernini; dar totul atât de superficial tratat, atât de evident, necerând nici privitorului atenţie la niscaiva propriu răsunet, delicat, puternic şi complex, după cum nu-i ceruse nici sculptorului meditaţie, îndelungă reflexiune şi sincera emoţie a unui suflet plin de forţă şi gingăşii, de nobile elanuri şi de tentaţii ale abisului: era doar rece, lipsită de senzualitate şi de sens, şi destul de păgubos şi de josnic obscenă. Profesorul însă o privea cu o mândrie ascunsă bărbăteşte sub indiferenţa omului de geniu care spune „de-astea am mai făcut eu, şi o să mai fac”. Gazetarii spuseră ceva, epitete

calificative, adjective la superlativ, interjecții; cei mai mulți însă zâmbeau ruşinat şi tulbure, ca în fața erotismului grosolan al unei cărți poştale pornografice.

— Aici e un grup pentru Cancelaria Reichului, dincolo este *Wotan şi Soldatul,* spunea profesorul. Haideți să vă arăt şi caii mei.

Gazetarii se strecurară printre giganții de ghips, ieşiră pe uşă, trecură prin ploaia măruntă şi rece până la un grajd model, igienic, curat, în care nişte cai lucioşi şi musculoşi de culoarea lemnului vechi şi a aramei, întoarseră spre ei capetele lor fine, cu ochii vii şi calzi.

— Ha-ha! Ho-ho! *Junge, Junge!*[122] tuna jovial şi wagnerian profesorul bătându-i pe gât.

— Ei, şi acuma, domnilor, poftiți la masă! exclamă el şi-i conduse îndărăt în sufragerie, unde le gustă uimirea admirativă în fața purcelului care se frigea într-o frigare sub cămin, şi a butoiaşului de bere pus pe o capră de lemn în mijlocul mesei.

Peste câteva ore (se făcuse noaptea târziu), profesorul Brustkasten îşi conduse musafirii până la maşini. Vorbeau toți prea tare şi râdeau prea zgomotos şi fără motiv. Profesorul le făcu semn din mână până-i văzu plecați, apoi se-ntoarse, fredonând, trecu prin toată casa şi, când dădea să urce în odaia lui, la etaj, şi stinsese lumina în salon, văzu un fir de lumină slabă pe sub uşa de lângă cea a marelui atelier: era uşa spre atelierul cel mic, unde lucra profesorul la primele proiecte, la studii, şi unde ținea curs cu elevii favoriți. Profesorul deschise uşa şi intră. Un tânăr de vreo douăzeci de ani, deosebit de spătos şi foarte scund, cu o ceafa de taur şi picioare groase şi scurte, lucra la o statuie de lut. În fața lui, pe o estradă, şedea un model gol, un om voinic, cu păr cărunt pe pieptul lat şi pe stomacul proeminent. La intrarea profesorului, tânărul întoarse capul şi-l privi pe profesor peste umăr, cu ochi limpezi, cenuşii, care se-ntunecară în aceeaşi clipă în timp ce obrajii se înroşeau.

— *Aber, Herr Dabischa!* exclamă sever profesorul. Ce cauți dumneata aici? Ce faci?

Mai înaintă cu vreo câțiva paşi şi se uită la statuia de lut. Era un Sclav care-şi privea cătuşele cu ochi de întuneric în golurile

---

[122] Băiete, băiete! *(germ.)*

adânci de sub sprâncene, încordându-şi braţele grele, mase de musculatură colosală. Statuia n-avea un metru, şi era mai gigantică decât coloşii de ghips de şase metri de alături. Profesorul simţi asta fără să şi-o spună şi-l pătrunse un val de iritare. Se uită la model, la Dabija, iarăşi la statuie. Nu-i plăcea statuia. Era foarte bună anatomia, dar efortul acesta, sentimentul de încordare cumplită a unei forţe nimicitoare dacă n-ar fi oprită de frâne şi cătuşe la fel de puternice, nu-i plăcea, îl enerva, îl tulbura, îl făcea să nu se simtă în apele lui. Se răsti la model:

— Şi dumneata, Müllier, ce cauţi aici? Nu ştii că numai eu am dreptul să te ţin noaptea? În ce hal ai să fii mâine-dimineaţă? Ia suflă! Iar eşti băut! *Wieder Sind sie Angesoffen*![123] Pleacă imediat, şi să ştii că dacă se mai întâmplă o dată, poţi să-ţi cauţi altceva de făcut decât să-mi stai mie model! Şi dumneata, domnule Dabija, te rog, pofteşte alături: trebuie să stăm de vorbă.

Şi aşteptă, glacial, până modelul îşi puse gioarsele de haine şi ieşi, şi Pius Dabija după el.

— *Gut'Nacht, Herr Professor*[124]*,* îngână, gârbovit de mâhnire, bătrânul Müller.

— *Heil Hitler!* măcăi profesorul şi închise uşa după el, se întoarse în salon şi-i făcu semn lui Dabija: *Setzen Sie sich*[125].

Pius Dabija se aşează, şi profesorul se mai uită o dată la el: „Proastă rasă, se gândi profesorul. Picioare scurte, lăţimea asta nemaipomenită, părul negru, capul rotund, mai ales craniul rotund: rasă alpină, *durchaus ungermanisch*[126]*.* De aceea îl şi emoţionează aşa sclavii."

— Spune-mi – începu profesorul destul de calm – de ce te încăpăţânezi să faci *Sclavul* acela, când te-am *sfătuit,* şi pe urmă ţi-am *spus,* să nu mai lucrezi la el?

— Nu pot lăsa ceva neisprăvit, murmură Pius, cu ochii în pământ.

— De ce? Şi Michelangelo a lăsat lucruri neisprăvite. Şi constructorii de catedrale. Mulţi mari artişti germanici au lăsat lucruri neisprăvite, zise profesorul Brustkasten.

---

123 Iar eşti afumat! *(germ.)*

124 Noapte bună, domnule profesor *(germ.)*

125 Şezi *(germ.)*

126 Cu totul negermanic *(germ.)*

— Eu am văzut prea multe lucruri începute şi neizbutite sau neisprăvite; nu pot dacă stă în puterea mea, nu pot lăsa ceva neisprăvit, zise Pius Dabija.

Profesorul începu să se tulbure:

— Dragul meu – zise el foarte rece – dar de ce tocmai un Sclav? De ce nu iei o figură eroică?

— Eu cred că şi *Sclavul* meu este eroic, murmură tânărul Dabija.

Profesorul râse sarcastic:

— Nu e ceea ce numesc eu eroism. Eroul germanic are altă atitudine; nu poate fi încătuşat niciodată. *Sclavii* care te-au inspirat pe dumneata, *Sclavii* lui Michelangelo, sunt expresia a tocmai ceea ce nu era germanic, ci etrusc, nearian, în sângele lui! Dumneata de asemenea nu eşti copilul unei rase nordice, eşti *ein Mischling,* un om cu sânge amestecat, de aceea nu pricepi lucrurile astea. De-acolo şi acest interes pentru psihologia sclavului, pentru valori inferioare, neariene! Dar ai trebui să faci efortul de-a te ridica la altă concepție artistică: ai totuşi ochii gri, şi trăsături destul de regulate; ai desigur şi elemente sufleteşti capabile de dezvoltare într-o direcție sănătoasă. Îți spun: *Sclavul* dumitale ar putea fi înțeles într-un sens iudeo-comunist! Altfel trebuie să vedem noi lucrurile: uite ce diferență e între *Leda* mea, pur nordică, şi acea *Leda* făcută de un metis, *ein Mischling,* germano-negroid, francezul acela de la 1550!

Pius Dabija se uită drept în fața profesorului şi spuse:

— E mai bună aceea! *Leda* dumneavoastră nu e o statuie!

— Dar ce e? întrebă Brustkasten, după o clipă de tăcere.

Pius Dabija se uită iarăşi în jos şi murmură:

— Nu ştiu; nu mă priveşte.

— Dar ce e sau nu statuie, te priveşte, da? întrebă ostil şi ironic profesorul.

— Da, mă priveşte, zise Pius Dabija.

— Bine, dragul meu domn, cum vrei dumneata; dar te rog să nu te mai consideri din momentul acesta elevul meu; avem păreri diferite despre artă, zise acru Brustkasten, ridicându-se.

Pius Dabija se ridică la rândul lui:

— Bună seara, zise el.

— Bună seara, spuse rece profesorul fără să-i întindă mâna.

Pius se-ntoarse şi plecă. Profesorul se uită lung după el:

„Picioare scurte, muşchi de bestie, şi interes pentru sclavi. Un

oriental, un balcanic: *Mischrasse, alles-Mischlinge*[127]*.”*

Iar Pius, ieşind, se gândea: „Bravo mie: nu mai găsesc acuma atelier şi model, cu câți bani mi-au rămas. Dar nu puteam. Nu puteam să-l las. Sânge etrusc. Eroism. Dumnezeule! Asta e sculptor? Ce lume e asta? Ce caut aici!”

Tânărul Dabija părăsi a doua zi dimineața oraşul nordic şi provincial; în drum spre gară se mai uită o dată la imensa catedrală pierdută în ceață, sub a cărei pădure de coloane şi sub ale cărei bolți vertiginoase era mai mult loc decât trebuia pentru toată populația oraşului vechi; trecu pe strada mare printre fațade ale Renaşterii nordice, înnegrite sub volutele şi frontoanele lor cu etaje; în piața mare, pe o coloană, stătea un leu de piatră, scurt în picioare şi cu capul de mops, pe care margravul Albrecht Leul îl pusese acolo în anul 1190, când ştersese de pe fața pământului oraşul vecin. Apoi case moderne, vitrine sărace mobilate cu portretul lui Hitler în loc de cârnați şi şunci, şi cu afişe războinice în loc de ciorapi; oraş nordic, sur, înecat în ceață cu miros de cărbune. Se duse la Berlin, unde stătu câteva săptămâni într-un hotel din centru. În ultima săptămână, trebui să se ducă în fiecare zi o dată sau de două ori în pivnițele transformate în adăposturi antiaeriene. Dar nu era atent la asta: îşi petrecea toată ziua pe Insula Muzeelor, până la ora închiderii, când se ducea, amețit, obosit şi înfometat, să mănânce cartofi fierți cu cincizeci de grame de carne şi să bea o halbă de bere fără alcool.

În ultima dimineață, stătu câteva ore în fața altarului din Pergamon, desenând pe carnet musculatura şi gesturile şi capetele zeilor şi giganților. Apoi trecu şi se uită la poarta oraşului Milet, coloane de marmură gălbuie, frontoane frânte, arcade romane pe coloane greceşti; de acolo se întoarse încet printre şirurile de lei gălbui de pe cărămizile smălțuite albastru ale aleii procesionale a Babilonului, se opri în fața peretelui albastru pe care umblă gazele şi balauri, a turnului zeiței Istar; ieşi prin sălile cu artă din Asia Mică, stătu un ceas în fața leilor de bazalt de la Zengirli, şi, când era afară, în antesală, sub statuia ecvestră a Marelui Elector, lângă un *Sclav* al marelui Andreas Schlüter, auzi urletele sirenei. Se repezi îndărăt, printre oamenii care se grăbeau toți spre ieşire, tăcuți, febrili, pe când paznicii strigau:

---

[127] Rasă amestecată, metişi cu toții. *(germ.)*

— Adăpostul e la dreapta! Alo, domnule, nu pe-acolo!

Dar el nu asculta: alergă până se opri în faţa stelei funerare a tinerei Mynno, lângă care' era statuia unei Venere juvenile, drapată numai în jurul picioarelor, cu şoldurile şi torsul cărnoase şi gracile, şi un cap naiv, cu gura întredeschisă, dar nu surâzând – aproape surâzătoare, nici mirată – aproape mirată, şi nu tristă, mai ales nu tristă, dar la fel de neştiutoare de ceea ce se cheamă veselie; o fiinţă fragedă, de o naivitate senină şi pură. Pius Dabija ştia că o văzuse, nu-şi dăduse seama din prima clipă, dar între timp simţise din ce în ce mai tare că trebuie s-o mai vadă. Acuma stătea şi se uita la ea, şi-şi aduse aminte şi de ceea ce citise în Burckhardt şi în Tucidide: războaiele, oraşele pustiite şi arse, bărbaţii de la zece ani în sus înjunghiaţi, femeile şi fetele vândute ca sclave, ciuma la Atena, ura neiertătoare a supravieţuitorilor care încă ucideau şi trădau şi se războiau, şi „cei mai fericiţi muritori sunt cei care nu s-au născut, iar după ei urmează fericiţii care au murit îndată după ce s-au născut". Şi fiinţa asta de marmură din faţa lui, delicată şi fragilă şi viguroasă, cu umbra ei de surâs copilăros. O emoţie pe care n-o mai avusese niciodată îi strânse gâtlejul şi-l înecă, ochii i se umplură de lacrimi şi murmură, gata să râdă de înduioşare, cu inima strânsă:

— Ce proastă e! Ce proastă e! Ce proastă e...

Şi-i curgeau lacrimile pe obraji.

— *„Herr! Herr! Sie durfen nicht hier bleiben!"*[128] striga un portar care veni să-l tragă de braţ: N-ai voie să rămâi aici! Trebuie să cobori în adăpost!

Pius Dabija nu răspunse şi se lăsă împins spre adăpost. Stătu acolo, pe o bancă lângă un şir de bărbaţi şi femei tăcuţi, palizi, până începură să huruie şiragurile de bombe, zguduind pământul, tot mai multe, tot mai tare, tot mai aproape. Începu să plouă praf de moloz din tavan, lumina se stinse, şi pământul începu să zvâcnească şi să vibreze. O femeie plângea şi ofta:

— *Mein Gott! Mein Gott!*[129]

Dar ceilalţi tăceau; cineva aprinse o lumânare.

După sfârşitul bombardamentului ieşiră din pivniţă. Aerul era plin de praf, gros ca o ceaţă, dar uscat, înţepător, cu miros de

---

[128] Domnule! Domnule! N-aveţi voie să rămâneţi aici! *(germ.)*

[129] Doamne! Doamne! *(germ.)*

cărămidă. Trotuarele erau pline de cioburi de geam în care oamenii călcau până la gleznă. Şi era cald: ardeau casele, cu vălătuci de fum gros. Străzile erau întrerupte de munți de moloz şi dărâmături.

Pius Dabija se întoarse să se uite la muzee. Ardeau. Zidurile erau sparte, ieşeau flăcări mari prin spărturi, acoperişurile erau răsucite, atârnau pe alocuri în aer, şi trâmbe de fum curgeau în sus, fierbând ca o apă clocotitoare. Acolo fusese altarul din Pergamon, poarta Miletului, poarta Babilonului şi strada procesiunilor, statuile omeneşti ale zeilor şi statuile divine ale oamenilor. Gata. Pius plecă spre hotel, ocolind, căci pe străzile barate de dărâmături prea mari sau de incendii n-avea cum trece. O dată, serviciul de pază, civili cu brasarde şi puşti în spate, îi făcură semn să treacă pe celălalt trotuar. O echipă scotea ceva dintr-o pivniță. Pius se opri. Doi oameni cu o brancardă ieşiră dintre dărâmături. Pe brancardă era un fel de pachet, cât o valiză mică de mână. O parte era învelită în stofă. Restul era roz, pudrat cu ceva cenuşiu: praf. Era o bucată de trup omenesc, poate un trunchi. La capătul străzii, un om striga (vocea îi era mică în depărtare şi în huruitul şi vuietul incendiilor şi prăbuşirilor):

— *Fliegeralarm*![130] *Fliegeralarm!*

— *Er hat die Nerven verloren*[131], zise calm cineva lângă Pius.

Pius pomi mai departe.

VIII

Unui om care are nevoia de-a face lucruri durabile şi de-a trăi într-o lume durabilă, mai ales când spaima din copilărie, în fața nimicniciei, a spectacolului vieții deşarte şi al comediei triste a părintelui său, i-au mărit această nevoie de realitate permanentă până la a o face demonul vieții sale, ca lui Pius Dabija, războiul, distrugerea vieților omeneşti şi a lucrurilor cărora le-a fost insuflată viață, nu-i poate produce decât disperare şi boală a sufletului. Pius Dabija se întoarse în țară cu trenul şi primul

---

[130] Alarmă aeriană! Alarmă aeriană! *(germ.)*

[131] Şi-a pierdut cumpătul, *(germ.)*

lucru pe care-l văzu în gara Arad fu un şir de vagoane arse şi ciuruite de gloanţe, lângă nişte gropi mari de bombe din care ieşeau şine strâmbate şi rupte. Ajunse acasă şi petrecu sfârşitul lui 1944 şi începutul lui 1945 într-o stare de apatie aidoma cu aceea a unei grave boli mintale.

— Ce e cu el? Ce-a făcut acolo? S-a îndobitocit! exclama disperat domnul Dabija. Dar în curând veni reforma agrară şi domnul Dabija avu alte griji. Puse pe numele lui fiu-său jumătate din moşie. Amândouă jumătăţile fură împărţite ţăranilor până la limita prescrisă de lege. Domnul Dabija stătea seara la masa din sufragerie, după cină, şi, îngălbenit, încărunţit, se uita absent la faţa de masă. Opera mea. Opera unei vieţi întregi, repeta el pe un ton şters, obosit.

Pius îl privea cu groază. Îi era prea groază ca să-i mai fie milă. Se gândea: „Poate că şi ce-am să fac eu o să fie la fel de derizoriu şi van, cum e ce i se pare lui că a făcut". Şi, după aceea, în nopţi fără somn, bolnave, vedea iarăşi golul. „Nu face nimic: tot trebuie muncit, ca şi cum aş fi sigur că nimic nu piere", se gândea el. Dar cum? Ce avea să facă, şi cum?

Disperarea domnului Dabija ajunse însă la culme când află că fiu-său, abia major, vânduse partea lui de moşie la un preţ de nimica, şi plecase la Bucureşti fără să-i spuie.

— M-a trădat! striga el ridicând pumnii, pe când doamna Dabija plângea fără să ştie prea bine de ce. M-a trădat! Şi-a trădat misiunea, rostul lui pe lume! E un derbedeu, declasat, fără căpătâi! Nu mai e fiul meu!

Şi nu peste mult timp, află că Pius şi-a închiriat un atelier şi a cumpărat un instrument foarte rar în ţară, o orgă mică, portativă, şi că sculptează şi face muzică.

— Un diletant! Un ratat! O să moară de foame, spunea cu amărăciune domnul Dabija. Multă amărăciune a adus copilul ăsta în viaţa noastră, draga mea. Măcar de-ar fi rămas în străinătate, unde ar fi putut face carieră de artist. Dar aici!? Aici!?

În Bucureşti, tânărul Dabija se reîntâlni cu unchiu-său Şerban Romano, gras, totdeauna cu faţa lucioasă, totdeauna elegant şi băut; Şerban cunoştea o sumedenie de artişti, de oameni de litere, de gazetari; îl prezentă pe nepotu-său pretutindeni; îl ajută chiar, în toamna lui 1945, să-şi organizeze expoziţia, împreună cu alţi trei sau patru artişti tineri. În vălmăşagul acelui an de lupte politice pătimaşe, expoziţia nu avu cine ştie ce succes, în afara

unui cerc restrâns. Pius Dabija expunea o *Pasăre* de bronz, cu ciocul în sus, cu linii curbe, aerodinamice, un *Cap* ovoid cu arcurile sprâncenelor abia indicate, ca şi nasul lung şi turtit, nişte *Obiecte,* numerotate, *Obiect* 1, 2 şi 3, care semănau vag a mădulare omeneşti sau a forme de fiinţe vii, dar nu puteau fi identificate şi aveau o înfăţişare indefinisabil obscenă, apoi tablouri compuse din linii drepte, unghiuri şi poligoane de culori violente, intitulate *Peisaj, Nimfă posedată de o maşină, Îngrijorarea de-a fi în pădure,* şi *Portretul D-nului S. R.,* unde se vedea un ochi şi multe curbe pornite de la una generatoare, un contur de obraz foarte puţin individual.

Tot Şerban Romano organiza şi mici întruniri, în atelier la Pius, sau acasă la el, Şerban. Fiinţa sa îşi pierduse densitatea; de mulţi ani era din ce în ce mai deşert, preocupat de lucruri mai puţin importante. Invitând amici să bea ceai şi cocktail-uri în atelierul lui Pius, ducându-se la expoziţii şi perorând în faţa operelor expuse, i se părea că e un Mecena, un luminat protector al artelor. De altfel, trebuie spus că agitaţia pe care-o făcea în jurul lui Pius şi aerul de importanţă pe care-1 dădea artistului îi făceau un serviciu real: din oameni ca Şerban s-a făcut publicul cel dintâi al multor artişti din perioada de decadenţă a societăţii burgheze, şi domnul de Charlus a existat în multe şi variate exemplare şi în multe ţări.

Ultima recepţie („O să fim numai câţiva intimi", spunea Şerban la telefon, pe un ton de afectată indiferenţă, important şi rafinat) avu loc la începutul lui noiembrie 1945. Şerban Romano, domn gras şi rubicond, elegant, cu părul lipit pe cap, intr-o haină *bleumarine* cu carouri foarte fine albe şi cu batistă de mătase albastru închis cu picăţele albe, ca şi cravata, sosi primul în atelierul de pe o străduţă liniştită nu departe de Piaţa Romană. Sună: nu-i deschise nimeni. Bătu: nu răspunse nimeni. Încercă clanţa: uşa se deschise.

— Alo, Puiule, unde eşti? Ce, te ascunzi? zise el tare, râzând, uşor excitat de ideea că taciturnul şi posacul său nepot a început să facă glume copilăroase (căci Şerban devenise din ce în ce mai copilăros cu trecerea anilor).

Dar nu se auzi niciun răspuns. Şerban intră, îşi lăsă pardesiul în micul vestibul cu pereţii murdari, apoi pătrunse în atelier: îi era cam frică. Nu era lumină. Prin pătratul enorm de geamuri venea lumina felinarelor electrice de afară, şi cădea pe forme ciudate,

întunecate, înalte, în picioare în mijlocul atelierului şi înconjurate de altele, albe, fantomatice. Şerban aprinse lumina. Eboşe, capete sau torsuri de ghips, teancuri de cartoane mari cu desene pe lângă pereți, podiul modelului, nişte fotolii uzate şi o măsuță, un pat de fier, teancuri de cărți, totul cam prăfuit, geamurile murdare şi miros de lut, de ghips, de umezeală şi frig, iar la un perete, înaltă, cu țevăria ei lucioasă, orga.

— Nu e nicăieri, zise Şerban. Apoi văzu farfurioarele, ceainicul electric, sticlele, sifoanele, pe o măsuță într-un colț. Începu să facă el pe *gazda,* şi pregăti totul; când sosiră musafirii, îi primi tot el, râzând: Închipuiți-vă că nebunul a plecat de-acasă, fără să lase niciun cuvânt; am găsit uşa descuiată şi pe Puiu lipsă. Totuşi, poate că are să ne facă cinstea să vină.

— E genial, aşa că are voie să fie mojic, nu? spuse Gogu Apostolescu. În toate țările afară de Franța, omul de geniu are voie să fie nepoliticos.

Se aşeză, pântecos, rumen, uitându-se împrejur cu ochii săi căprii, catifelați, şi-şi aprinse pipa.

— Dar e genial? întrebă Georgică Scarlat, fiul domnului Scarlat şi al Valentinei.

Era un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, elegant, cu fața gălbejită şi cu crețuri prea timpurii; avea ochii fără strălucire, şi vorbea mereu pe un ton sarcastic; semăna cu un metis sau cu un bolnav de friguri; părea rău; toată lumea se temea de gura lui, afară de Şerban Romano, cu care era foarte bun prieten. Şi acum întrebase batjocoritor: E genial?

— Fără doar şi poate, zise Şerban. Omul care a făcut *Obiectele,* mai ales *Obiectele* numărul 2 şi 3, e genial.

— Eu cred că-şi bate joc de lume, zise liniştit Gogu Apostolescu. Sunt toți nişte şmecheri, care vă epatează pe voi, ăştia, snobii.

Georgică Scarlat râdea.

Şerban Romano îi spuse cu milă lui Gogu Apostolescu:

— De ce nu faci efortul elementar de-a înțelege, înainte de-a respinge?

— Explică-mi tu, ca să înțeleg, zise Gogu.

— Stai să sosească el, şi-o să-ți explice chiar autorul; de ce eu, care sunt un simplu amator de artă?

— Dar astea cum le explici? întrebă Gogu, arătându-i trei statui de câte doi metri fiecare, învelite în cârpe de sac, ude.

Se recunoşteau forme omeneşti, masive, atletice, cu gesturi strânse, împiedicate, de efort titanic încătuşat. Şerban Romano le văzuse de la început: nu semănau cu capetele ovoide, păsările aerodinamice, stilizate (niciodată cu aripile desfăcute, totdeauna cu ele strânse, ca să nu tulbure linia de fus), picăturile de apă fotografiate instantaneu şi reproduse în marmură bine lustruită, care se aflau în atelier. Şi-i era destul de greu lui Şerban să explice prezenţa celor trei forme omeneşti.

— Nu ştiu, dragul meu, de ce mă întrebi pe mine? zise el cât putea mai degajat. Ce vrei? Încercări, căutări.

Până aici ceilalţi doi musafiri tăcuseră: erau un critic de artă din generaţia tânără şi un amic pe care-1 adusese el. Criticul de artă, domnul Marcel Rozeanu, era un bărbat de vreo douăzeci şi cinci de ani sau douăzeci şi şase, deci de vârsta lui Georgică Scarlat, dar ca şi acesta părea cu zece ani mai în vârstă; umbla uşor îndoit, cu şezutul tras înainte ca de frica permanentă a unui picior în spate, dar în schimb cu ceafa ţeapănă şi bărbia sus, care făcea ca orice zâmbet, chiar nevinovat, să pară că ricanează obscen; avea un aer vag armenoid, de vânzător de covoare de la Erzerum; ochii galbeni, ca ai anumitor pisici, îşi concentrau adesea privirile pe furiş asupra unuia sau altuia din cei de faţă când cel privit nu observa. Domnul Rozeanu era flatat că se află acolo şi încerca să-şi stăpânească încântarea, dar nu-şi putea ţine faţa la un loc, fise desfăcea mereu în rânjete amabile.

— Dabija e un spirit modern – zise el – nu poate reveni la formule depăşite.

Amicul lui Rozeanu fusese prezentat ca „prietenul meu, Rafael Gheorghiu” şi Rozeanu îi spunea Rafi. Era un tânăr de douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani, cu tenul delicat, de fată, şi gene lungi şi ochi aburiţi de miopie, dar cu umbra albastră a bărbii până la ochi; intrase şchiopătând, se aşezase, îşi pusese ochelarii şi zâmbea şi el, dar cu un fals aer nevinovat, cu totul deosebit de rictusul lubric al domnului Rozeanu.

— Dar nu vezi dumneata că statuile astea sunt figurative! exclamă Gogu Apostolescu. Nu mai sunt *Obiecte*!

— Nu poţi şti cum e o femeie până nu e dezbrăcată, rânji Rozeanu.

Gogu Apostolescu îi zvârli o privire ascuţită, de bătrân motan care dezbrăcase multe femei în viaţa lui, şi acum îl cântărea pe interlocutor, care n-avea aerul de om cu trecere la sexul slab.

— A, da? Crezi dumneata? întrebă el imperceptibil ironic, apoi se întoarse să se uite critic la tânărul Rafi Gheorghiu, care însă i se păru şi mai neinteresant: *„des blancs-becs”*[132] se gândi el.

În clipa aceea intră şi Pius Dabija, cu aerul preocupat şi tulburat. Îl primiră toţi râzând.

— Unde rătăceşti, domnule? exclamă Şerban Romano. Pofteşti oamenii şi pleci de-acasă?

— Aţi văzut ce-a fost în Piaţa Palatului? întrebă Pius. Apoi adăugă: Şi acuma au rămas bălţile de sânge.

— Gata! Gata! exclamă aproape isteric Şerban Romano. Nu vreau politică! Nu mă interesează decât arta! uite, Puiule, bea asta. Georgică, citeşte-ne ceva!

— N-am nimic, zise Georgică Scarlat, râzând răutăcios şi ostil.

— Hai, că altfel ne spune Puiu că afară e revoluţie! se rugă comic Şerban Romano.

— A, nu, asta nu trebuie să aflăm cu niciun preţ! râse Georgică Scarlat în felul lui bilios, otrăvit. Prefer să vă citesc eu ceva.

Şi scoase din buzunar o hârtie de pe care citi:

„Din umbra unei ferestre de metal
Soseşte un şarpe urmat de un binoclu
O, modulaţii ale căror vecernii
Cântece bahice şi cea din urmă proclamaţie:
Constatăm întristarea şi paragina!”

— Eu nu înţeleg, zise Gogu Apostolescu. O să încerc să mă îmbăt, poate beat înţeleg mai bine. După mine sunteţi toţi nişte farsori: *desfumistes,* ca să epataţi burghezii.

Deschisese un carton cu desene anatomice; deodată zise:

— Ia te uită: şi tu, Puiule?

Şi-i arătă o foaie pe care era desenat un tors jupuit, cu toţi muşchii şi ligamentele vizibile.

— Ce? întrebă posac Puiu Dabija.

— Şi tu faci poezii ca domnul Georgică?

— Sunt foarte frumoase, zise râzând domnul Rozeanu.

— Dumneata pricepi ceva din chestii de-astea? întrebă Gogu.

— Nu, dar îmi plac. Sunt făcute să te puie într-o stare de absenţă a raţiunii, de disponibilitate a imaginaţiei, de presimţire,

---

[132] Tineri cu caş la gură *(fr.)*

de aprehensiune a unor forme pe care nu le vei prinde însă niciodată: asta e esența artei moderne, în sculptura şi pictura abstractă, în poezia suprarealistă şi în romanele enigmatice ale lui Kafka: opere de artă ca suport şi pretext al unei stări iraționale sau prerafionale; de aceea arta devine abstractă, simbolică, echivocă.

— Şi nu ne ajunge? întrebă Pius Dabija, privindu-1 ostil pe Rozeanu.

Nimeni nu înțelese.

— Ce vrei să spui? întrebă Şerban Romano.

— Nu ne ajunge, de cincizeci sau şaptezeci de ani de când tot ne jucăm aşa? izbucni Pius Dabija. Gata! Am încercat, s-a reuşit, acuma fabricăm! Orice cârpaci poate face acuma un obiect abstract! Am prins cu toții şmecheria!

— Tu vorbeşti? întrebă râzând Gogu Apostolescu. Ascultați ce scrie pe foaia asta:

„Să revenim către păşunea lunii
Sub ramura măslinului stearpă,
Sub fructele secate, sub oribila
Posibilitate de-a vorbi în gol.

*

Iată în jurul nostru comoditatea, confortul
De-a nu exista aproape deloc, de-a fi absent
Precum fanfarele militare în chioşcurile de sub castani
Absente astăzi şi mâine răsună stins şi sentimental
Valsuri în meandrele interne ale inimii
Îndepărtate, copilăreşti şi provinciale.

*

Dar nu putem refuza propunerile inutile
Ale femeii cu care n-ai ce vorbi decât în limbi
Străine şi uneori uitate de mult.
O vom lua de mâna ei cărnoasă, ne vom lăsa
Conduşi în întuneric spre port sau spre patul desfăcut,
Sau spre crestăturile sângeroase ale memoriei.

*

Zadarnică e circulația sângelui, şi în zadar
Ne apropiem de sâmburele spiralei şi de nadir.

Pentru opt mii de arginți suntem gata să vindem
Persoanele învățătorilor cunoaşterii şi planul
Constelațiilor care vor apărea în curând
În jurul polului boreal, între Pleiade
Placide plante şi nume păstrate
Acoperite cu pânză curată de in până când
Va sosi momentul în lumina obişnuită
A soarelui şi lunii".

Poftim! Şi dumnealui vorbeşte!

Pius Dabija se roşi şi voi să spună ceva; dar Marcel Rozeanu exclamă:

— E foarte frumos poemul! Foarte frumos! Şi este exact ce spuneam eu adineauri, nu-i aşa, domnule Romano?

— Ai dreptate – zise Şerban – masă de emoție în aparență amorfa, în realitate multiformă; latență, nu? Latență.

Îi străluceau ochii: băuse şi se însufleţise.

— Nu ai o imagine ordonată a universului, ci o *aşteptare,* o *aprehensiune* totală a lumii. Aşa e şi arta prietenului nostru Pius, încheie dânsul, surâzându-i dulce nepotului său.

Rafi Gheorghiu îl întrebă în şoaptă pe Rozeanu:

— Şi Dabija e din de-ăia „de-ai noştri"? Umblă cu băieți?

Rozeanu nu auzi, căci asculta pasionat ce spune Pius. Dar Gogu, care avea auzul foarte ascuțit, îi aruncă o privire şi dădu din cap, în semn că nu, zâmbind amuzat. Apoi ascultă iar, căci Pius izbucnise:

— Da, ştiu, ştiu! Şi fenomenele visului, şi logica visului, şi arta onirică; ştiu! Când isprăvim? Când vine ceva nou?

— Faci dumneata ceva nou? întrebă rânjind amical, dar superior şi în fond disprețuitor, Rozeanu.

Pius îl privi în ochi, dar nu răspunse şi nu se clinti. Apoi se ridică, se aşeză la orgă şi începu să le cânte o bucată care semăna a fugă. Dar Şerban, fără să înceteze de-a asculta, se duse la una din statui şi începu s-o dezvelească din cârpe. Apăru capul mare şi gâtul de taur şi torsul titanic al unui *Sclav:* semăna cu micul *Sclav* pe care-l încerca Pius cu doi-trei ani în urmă în atelierul lui Brustkasten. Dar era ceva nou: deşi liniile, planurile, masele feței nu aveau nimic străin de fața omenească, şi musculatura era de o desăvârşită corecție anatomică, lucruri imperceptibile făceau ca statuia să nu semene cu nicio altă statuie. La prima vedere s-ar fi

putut spune: un elev talentat al lui Michelangelo. Dar se vedea în plinul buzelor, în simplicitatea conturului gurii, şi în linia lui, într-o netezime a anumitor părți ale corpului, că sculptorul văzuse multe statui egiptene şi învățase simplitatea şi sentimentul monolitului, al corpului care e de piatră, nu de carne; iar de la marele etrusc învățase privirea sublimă şi oarbă, întorsătura patetică a capului şi torsiunea trunchiului; dar avea ceva nou, toți cei de față, simțiră îndată asta, mai mult sau mai puțin limpede, ceva nou în expresie, în gest, în atitudinea corpului, în raporturile cantitative ale maselor, ceva cum nu mai fusese, o aşteptare, un zâmbet abia schițat, o cutremurare şi încordare a cărnii omeneşti către ceva necunoscut sau presimțit şi către care se răsuceşte ca planta spre soare, dar nu în somn veşnic, ca planta, ci trează si sfâşiată de conştiință. Pius simți că se petrece ceva şi sări de pe scaun:

— Las-o! Nu e gata!

Şi-i dădu la o parte din jurul statuii pe care o acoperi la loc, suindu-se pe un scaun (era cel mai scund dintre toți cei de față). Urmă o tăcere.

— Ce e, un *Sclav?* întrebă tânărul Rafi Gheorghiu.

— Trei sunt, zise Pius, care nu înțelesese întrebarea. Trei *Sclavi.*

Urmă altă tăcere. Şerban Romano murmură:

— E foarte frumoasă bucata. Umană şi dureroasă şi triumfătoare şi nouă. Dar... păcat.

— De ce păcat? întrebă Pius tresărind.

— Păcat că seamănă cu Michelangelo. Cel puțin ideea.

— Da; erau mai originale *Obiectele,* îngână şi Rozeanu, cu un regret evident sincer.

— Nu vreau să fiu original, îngână Pius, încruntându-şi fruntea joasă şi uitându-se în pământ, încăpățânat ca taurul pe care-1 modelase când avea opt ani. Dacă sunt original, o să fiu şi dacă nu caut asta; şi dacă nu sunt, degeaba o să caut! Michelangelo voia să imite pe greci şi romani – şi pe Iacopo della Quercia, toată Renaşterea voia să imite pe antici, romanii voiau să-i imite pe greci. Grecii din secolul al VI-lea îi imită pe egipteni, egiptenii se imită între ei, ca şi constructorii de catedrale gotice, dintre care nici unuia nu i-a venit ideea să-i puie catedralei trei turnuri la fațadă; nu voiau să fie originali şi totuşi catedrala din Ulm nu seamănă cu Sfântul Ştefan din Viena, nici Notre-Dame din Paris

cu Notre-Dame din Chartres sau cu Notre-Dame din Orléans – şi n-au avut nici măcar originalitatea să-i schimbe o dată hramul şi s-o închine Sfântului Sisoe, sau Dracului! Toţi, toţi imitatori! Ca şi muzicienii nemţi din secolul al XVIII-lea, care se imitau reciproc şi ei! Toţi imitatori! Vreau să-l imit pe Michelangelo. Să vedem dacă o să iasă ceva original! încheie Pius, roşu şi congestionat.

— Paradoxe! râse Şerban. Ce faci cu poemul pe care l-a citit Gogu adineauri?

— M-am săturat! Nu mai fac! Atunci nu lucram la nicio statuie, exclamă Pius ostil şi violent.

— Te desparţi de marele curent al artei moderne, zise pe un ton sec şi la rândul său ostil, Marcel Rozeanu.

Pius Dabija se uită iarăşi ţintă la el, apoi începu deodată să râdă. Râdea, neruşinat, obraznic, sfidător, batjocoritor, umilitor. Marcel Rozeanu se schimbă la faţă; nu mai spuse nimic. Nici Pius. Iar conversaţia începu să lâncezească, şi reuniunea (avea să fie ultima) se risipi în curând. Gogu Apostolescu şi Georgică Scarlat se plictisiră şi plecară primii, apoi Rozeanu cu amicul său şchiop, apoi Şerban, care-i luă mâna lui Pius în mâinile sale şi zise:

— Greu lucru încerci. Zdrobitor de greu. N-o să reuşeşti. Nici eu n-am reuşit. Mai bine nu încerca: în fond, toate valorile sunt relative şi deci iluzorii: ai să te speteşti fără niciun folos, iar la urmă ai să te alegi cu disperarea şi cu sentimentul zădărniciei şi neantului.

— Cred, îngână Pius foarte serios. Te cred. Dar n-am încotro. N-ai văzut ouăle şi bilele şi triunghiurile şi *Obiectele* şi rahaturile pe care le-am făcut? Am încercat, dar nu mai vreau; nu pot face două mii de ouă cu nas, nici două mii de *Obiecte* genitale. Am făcut câteva, şi m-am săturat, seamănă toate; n-au nicio originalitate lăuntrică. Iar exterioară, încep să nu mai aibă.

Şerban începu să râdă, destul de acru de altfel: nu-i plăcea nepotu-său în clipa asta, îl simţea departe de tot, străin.

— Imită şi tu pe Bârlea, şi pe Henry Moore, şi pe Picasso şi pe Juan Gris. Urmează-ţi propriile principii.

Pius începu să râdă iar ca adineauri, dar mai puţin tare, deşi rece şi ostil.

— Mi le urmez, dar am să imit pe alţii: dă-mi voie să-mi aleg idolii.

— Vezi să nu ţi-i alegi depăşiţi, învechiţi, uzaţi, zise Şerban Romano.

Se simțea enervarea în glasul lui.

Pius îi răspunse:

— Ba da, mi-i aleg depăşiți şi învechiți şi uzați: corpul omenesc, şi sufletul, şi pe Michelangelo. Am să fac două mii de corpuri omeneşti, fiecare cu câte un suflet, şi toate în maniera lui Michelangelo. O să-mi scape poate vreo trei originale.

— Dragul meu – spuse cu milă Şerban Romano – dar o asemenea artă nu se cere, nu se cumpără! O să mori de foame!

Pius Dabija înălță din umeri.

„Ce încăpățânat, ce mărginit, în fond, ce primitiv e! se gândea unchiu-său. De fapt, e o brută!"

— N-am ce să fac, zise Pius Dabija. Chiar dacă mor de foame, nu mai fac ouă cu nas. M-am săturat. Nu mai pot. *Zu viei des Guten*[133]*,* nene Şerbănică. Câte statui a făcut Bârlea?

— Cinci? Zece? Eu vreau să fac două mii. Am prea multe idei, sunt prea multe lucruri; ca să faci ouă cu nas trebuie să fii mai senin decât mine.

— Mergi cu paşi mari spre sculptura teatrală, barocă, pompieră? întrebă muşcător Şerban Romano, mereu în uşă.

Stăteau în uşă de câteva minute.

— Nu: cu un gest rezervat şi cu o fizionomie faci mai mult decât cu gesticulațiile; statuile lui Michelangelo gesticulează? Cele greceşti gesticulează? îngerul din Reims sau Uta din Naumburg gesticulează?

— În fine, să te vedem. La revedere, zise Şerban acru, îi întoarse spatele şi plecă. „Ce insolent şi sigur de el e, animalul! se gândea el. Uşor de spus, dar să te văd la treabă! Să vezi ce platitudini o să scoți, ce banalități răsuflate!"

Iar Pius nu răspunse nimic la salutul lui, închise uşa după el, întoarse cheia în broască şi se întoarse în atelier să curățe şi să facă ordine. „Nu-mi mai trebuie musafiri, se gândea el, cu mâinile încărcate de farfurioare murdare. Trebuie să muncesc. Şi nu-mi trebuie nici indivizi care să-mi explice de ce n-am dreptate, şi de ce aş face mai bine să nu exist. Să facă ei ce le place, şi să mă lase pe mine să fac ce vreau."

Cineva bătu în uşă. Pius nu răspunse. „Să se ducă să se spânzure. Cine e ăsta care nu mă lasă în pace nici acum?" Era

---

[133] Prea mult din ceva prea bun *(germ.)*

ora unu noaptea. Individul de afară bătu iar, mai insistent. Pius se duse şi stinse lumina. „Acuma o să plece şi o să mă lase în pace? Dar omul de afară bătu în geamul cel mare al atelierului: „A intrat în curte şi a ocolit casa!" se gândi Pius indignat.

— Puiule, te-ai culcat? spuse cineva de afară.

„Cine mă-sa e idiotul ăsta care-mi spune Puiu?" se gândi Pius şi răcni:

— Da, şi dorm!

— Scoală-te numai un minut, că trebuie să-ți vorbesc, zise individul.

Pius începu să râdă singur în întuneric şi se duse să aprindă lumina şi să deschidă uşa.

IX

În uşă apăru tânărul suav cu ochelari, Rafael Gheorghiu. Era şi jenat, şi intimidat, şi surâzător şi absolut hotărât să obțină ce-şi pusese în cap să obțină.

— Nu te superi că am revenit, nu-i aşa? zise el şi fără să mai aştepte răspuns intră, se aşeză într-un fotoliu şi zise: Dă-mi voie să mă aşez, că mersul mă oboseşte rău, şi am tras o plimbare cu Marcel, să discutăm ce spunea adineauri; tot din cauza aceea m-am şi întors. Ştii ce spune Marcel? Că în secolul ăsta s-au petrecut asemenea transformări, încât şi sensibilitatea oamenilor s-a schimbat, şi că deci operele de artă trebuie să fie absolut noi. Mi-a arătat şi o carte de estetică recent apărută la Paris, şi mi-am copiat pasajul ăsta...

Scoase din buzunar o bucată de hârtie împăturită în patru, o desfăcu; Pius se aşeză şi el într-un fotoliu. „Iar vine şi ăsta să explice că sunt pe un drum greşit", se gândi el fierbând. Junele Rafael citi:

— „Până la începutul secolului al XX-lea capodoperele picturii (şi Marcel spune că şi ale tuturor celorlalte arte) comportau desigur o parte importantă de stilizare, dar sufereau dubla constrângere a imitației şi a subiectului. Încă din 1865, Cézanne..."

— O sută de ani! Ajunge! exclamă cu ură Pius Dabija.

— Exact optzeci. Stai să vezi: „... Cézanne îndrăzneşte să se

depărteze de natură mai mult ca niciodată şi în mod deliberat; de la el pleacă noțiunea unei arte independente de lumea exterioară care...”

— Ştiu! Ştiu! exclamă Pius strâmbându-se ca un om pe care-1 dor dinții. Ştiu! Ajunge!

— Păi arta modernă „nu încearcă niciodată să transcrie un fenomen al naturii; consideră opera de artă ca un «obiect» creator de uimire, de lirism sau de mister, care, numai prin valoarea plastică a formelor şi culorilor, tinde să devină, ca muzica, un violent izvor de delectare...” „... în aprecierea unui tablou, profanul este sedus înainte de toate de către tinerețea modelului, de către plăcerea pe care-ar simți-o plimbându-se prin peisajul figurat...”

— Trăiască profanii, domnule Gheorghiu! strigă Pius furios. Sau mai bine, moarte lor! Moarte celor un miliard nouă sute nouăzeci şi nouă de milioane şi cinci sute de mii de profani! Şi trăiască cei cinci sute de mii de esteți, din care în Bucureşti cinci sute! Dar eu mă declar profan! Mie-mi plac femeile pe care le face Tintoretto, şi peisajele lui Lorrain, şi voi regreta toată viața că nu pot pune mâna pe primele şi nu mă pot plimba prin celelalte! înțelegi?

— Înțeleg – zise tânărul cu ochelari, zâmbind nevinovat şi naiv – dar ce te faci cu anumite fapte? Şi citi de pe hârtiuță: „În mai puțin de un secol de descoperiri şi de aplicări industriale, viața omenească a fost mai profund modificată decât de douăzeci de veacuri de răbdătoare civilizare.”

Urmă o tăcere. Apoi Pius Dabija spuse pe un ton obosit şi scârbit:

— Ascultă, domnule Gheorghiu, eu vreau să ştiu dacă iubirea dintre bărbat şi femeie s-a modificat de la anul 1500 încoace.

— Nu-mi spune „domnule Gheorghiu”, zise celălalt. Spune-mi „Rafael” sau „Rafi”.

— Bine, Rafael! exclamă Pius. Răspunde-mi odată! strigă el.

Rafael Gheorghiu zise, zâmbind suav:

— Marcel susține că ar trebui ca satisfacerea instinctului să se facă uşor şi fugitiv, de pildă printr-o strângere de mână dată unei persoane pe stradă; vechiul sistem e prea dramatic, prea incomod, face oamenii să sufere, naşte fel de fel de încurcături.

— Amicul dumitale să se satisfacă dacă vrea printr-o strângere de mână! strigă Pius, roşindu-se. Va rămâne în minoritate! Şi adăugă cu scârbă: Şi când te gândeşti că e din aceeaşi specie

biologică cu Petrarca, cu Dante, cu Shakespeare şi cu Michelangelo!

— Nu trebuie să iei atât de tragic o glumă, zise calm tânărul cu ochelari. Restul argumentelor lui sunt solide; e cel mai serios şi capabil critic de artă de stânga pe care-1 are la ora asta generația noastră.

— E comunist? întrebă Pius Dabija.

— Da, răspunse laconic Rafael Gheorghiu.

— Şi dumneata eşti? întrebă Pius Dabija uitându-se bănuitor la el.

Cu o umbră de zâmbet celălalt răspunse tot laconic:

— Da.

— De când?

— Din 1942.

— Ai fost şi la închisoare?

Tânărul Gheorghiu râse de-a binelea:

— Da. Am fost şi condamnat la moarte, dacă te interesează.

— Mă interesează! rosti cu bruschețe Pius Dabija.

— Văd, zâmbi blajin ochelaristul.

— Şi ălălalt? Domnul Rozeanu?

— Întreabă-1 pe el, o să-ți spună mai exact, spuse Rafael.

— Şi de ce vii să mă pisezi la ora asta? exclamă Pius Dabija, necăjit.

Celălalt surâse, privindu-1 oarecum jenat şi timid:

— Fiindcă te iubesc. Şi vreau să-mi explici de ce ai făcut *Sclavii* ăştia.

Pius Dabija îi aruncă o privire ascuțită, apoi plecă ochii imediat, se ridică şi făcu vreo câțiva paşi prin atelier, sub becul de două sute de lumini pătat de murdărie de muşte şi atârnat în tavan, împrejurul lor erau statuile înfăşurate în cârpe ude, o *Picătură de apă* de marmură, un *Cap* (ou cu nas şi cu o gură mică, absolut rotundă), două *Obiecte,* nişte studii anatomice de muşchi, vraful de cartoane cu desene, praful; era frig; pe fereastră se zărea strada pustie, luminată şi, pe zidul casei din față, cu litere mari, cam tremurate, cu vopsea roşie, *Moarte fasciştilor!*

— Dragă dom... dragă Rafael – zise Pius Dabija aşezându-se – adevărurile matematice sunt la fel de adevărate pentru un şofer de camion cu şapte clase primare, ca şi pentru un rector de universitate, profesor de matematici şi academician. Dacă le arăți amândurora pe Hercule Farnese şi le spui: „Ce corp! Ce forță

uriaşă!" constată amândoi că aşa e. Dacă-i arăţi unui ţăran şi unui artist catedrala din Chartres, le place amândurora. Opera de artă, mult mai complexă decât o formulare matematică, trebuie să fie evident frumoasă în mai multe feluri. Dacă-i arăt o *Veneră* grecească sau pe *Moise* al lui Michelangelo unui şofer de camion şi unui profesor de estetică, le place amândurora, pentru motive diferite, dar le place. Şi ce, vrei ca eu, sculptor, în secolul ăsta în care în afară de descoperiri şi invenţii, mai există sporturi care interesează sute de milioane de oameni, să nu lucrez cu corpuri atletice, şi să umblu cu sârme, sau cu totemuri? Şi ăştia, mandarinii, suprarafinaţii ca unchiu-meu Şerban, nici n-au idee de a*devăratele* secrete de meserie, când văd o statuie sau o clădire. Dar nici n-o să le spun! Ştii câte vicleşuguri şi ce procedeuri cu adevărat subtile (fiindcă nici nu le bănuieşti, şi când le-ai aflat strigi: „Evident! cum nu m-am gândit?" sau „Cum i-a venit ideea asta, Doamne?"), ştii câte se ascund în opere populare, făcute pentru lume multă şi amestecată? Dumneata ştii câtă subtilitate, ce rafinament teologic este într-o catedrală gotică? Ştii că are trei registre orizontale la faţadă, aluzie la Sfânta Treime şi că roza e în douăsprezece sectoare, ca numărul apostolilor, şi că stâlpii principali ai navei sunt doisprezece, şi că portalurile sunt trei, şi că în plan absida e înclinată faţă de medianele transeptului, ca să figureze trupul răstignit al lui Hristos cu capul înclinat pe un umăr? Şi ştii că în Partenon nu există nicio singură linie dreaptă, fiindcă zecile de iluzii optice care ar fi deformat dreptele reale au fost prevenite de arhitect prin compensarea unghiurilor? Că, astfel, coloanele s-ar putea întâlni la patruzeci şi ceva de kilometri înălţime, şi fusele coloanelor sunt galbate, şi totul e făcut ca să dea privitorului senzaţii cenestezice de ritm, de echilibru, de mişcare perfect armonică, după cum senzaţia cenestezică pe care-o dă faţada sau nava catedralei este de avânt ritmic în sus? Toate astea, pentru cine ştia să vadă; iar cine nu ştia, simţea, şi-i plăcea; iar valorile majore, simetria, ritmul, monumentalitatea sunt simţite în mod conştient de oricine! Şi de ce să nu facem noi, căptuşiţii cu tehnică, lucruri la fel de frumoase şi de complex şi multilateral frumoase ca oamenii ăia? De ce să stea pieţele publice fără statui şi fântâni ţâşnitoare şi fără arcade de jur-împrejur, acoperite, şi de ce să fie stadioanele de o sută de mii de locuri fără câte o sută de statui pe coronamentul fiecăruia, şi faţadele clădirilor fără basoreliefuri, şi

parcurile publice fără statui, şi... ei, ce să mai vorbim? încheie el abrupt şi se duse să-şi toarne un pahar cu apă.

Îl bău şi se aşeză:

— Lucruri care să placă şi omului cu vaste cunoştinţe, şi omului oarecare.

— Faimosul şofer de camion, râse celălalt.

— Te rog să nu râzi: am vorbit foarte serios. Da, şoferii de camioane, ţăranii, lăcătuşii, oricine.

— Prin urmare, vrei o artă democratică, zise tânărul Rafael.

— Da, o artă democratică. Ori are să fie democratică, ori n-are să mai fie deloc! La fel de democratică pe cât era Partenonul şi stadionul din Olimpia şi Notre-Dame din Chartres sau *Patimile de la Matei citire* de Bach. Sunt făcute pentru toată lumea, da sau nu?

— Ca şi piesele lui Shakespeare şi ale lui Sofocle; ca teatrul în general; ca romanele lui Tolstoi sau Balzac, zise Rafael Gheorghiu.

— Nu mă pricep la literatură, mârâi Pius Dabija. Dar toate artele sunt echivalente, sau în orice caz asemănătoare prin ce au mai profund.

— Dar cine o să-ţi comande dumitale statui pentru un stadion? întrebă zâmbind iarăşi Rafael, care condusese toată convorbirea. „E şi uşor", se gândea el amuzat. Îl iubea pe acest colos îndesat din faţa lui, care vorbea într-un permanent acces de furie şi-şi freca una de alta mâinile asprite cu care cânta la orgă, şi care părea cu desăvârşire singur pe lume, şi avea mânecile tocite şi cămaşa murdară. Îi venea să râdă. „Ce monstru! Şi n-am ştiut! E de o jumătate de an în Bucureşti şi n-am ştiut! Câtă vreme pierdută!"

— Cine? Amatorii de ouă cu nas, şi de falusuri cu ochi! râse cu amărăciune Pius Dabija. Nu există nimeni care să aibă grijă de sufletul unor mase nesfârşite de oameni, să umple golurile din conştiinţe! spuse el.

Interlocutorul său zise:

— A, stai: te înşeli. Noi, comuniştii, asta vrem: ridicarea condiţiei spirituale prin educarea omenirii.

— Şi scrieţi pe ziduri „moarte lor", zise Pius Dabija neîncrezător şi ostil.

— Trebuie întâi cucerită puterea, şi pe urmă creat belşugul

material, şi pe urmă, mă-nţelegi, *deinde philosophare*[134], spuse tânărul Rafael foarte mulţumit şi amabil.

Pius Dabija îl privi pe sub sprâncene, cu o sumbră uimire. Rafael era mai înalt ca el, părea fără vigoare, alb şi roz la faţă, curăţel, cu ochii săi umbriţi de gene lungi şi ascunşi de ochelari. Ce era? Student? Băiat de intelectual, de profesor de liceu, de funcţionar, de doctor? „Fost condamnat la moarte, dacă te interesează."

— De altfel, îţi dai seama că numai statul poate întreprinde construcţii monumentale cum vrei tu, urmă tânărul Rafael.

Şi numai un stat socialist, preocupat programatic de educaţia intelectuală şi emoţională a cetăţenilor...

— Ca la Atena! Sau ca la Sparta! râse Pius Dabija.

— Exact, dar fără sclavi: în loc de sclavi, maşini automatizate; roboţi, zise celălalt în felul său amabil şi agreabil.

Această convorbire dură până când felinarul electric de afară de pe stradă se stinse, căci se făcuse ziuă. Şi urmară alte îndelungi discuţii între cei doi, şi o prietenie strânsă, căci Rafael Gheorghiu, la douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani câţi avea, era înzestrat cu un talent deosebit pentru a recunoaşte dintre multe altele personalităţile excepţionale şi o atracţie instinctivă pentru ele, poate prin afinitate, căci personalităţile originale şi excepţionale au fost numeroase printre comunişţii români din perioada ilegală. Astfel că tânărul fragil, cu ochelari, palid şi şchiopătând, ţinându-1 pe Pius Dabija de umeri cu braţul şi sprijinindu-se pe grumazul lui lat, apărură adeseori împreună pe la expoziţii, în sălile de teatru sau de cinematograf şi la conferinţe, unul în haine prost croite şi de stofa modestă, celălalt, Pius, în haine care fuseseră bune şi elegante şi acuma tocite, începeau să se rupă la coate şi la genunchi iar manşetele pantalonilor să se destrame şi să se prefacă în franjuri. Rafael într-un pardesiu prost, celălalt într-o scurtă de piele tocită, circulau printre tinerii cu tălpi groase, pantaloni strâmţi, cravate înguste ca nişte panglici, vestoane cu umeri enormi, care veneau la braţ cu fete fardate, cocoţate pe tocuri înalte şi cu părul lung şi vopsit blond, revărsat pe umeri. Cei doi se strecurau printre ei şi se întâlneau cu alţii la fel de puţin bătători la ochi, se duceau să bea bere şi să

---

[134] Pe urmă filosofia *(lat.)*

mănânce cartofi pai prăjiți la minut în untură în barăci unde era ceva mai cald decât pe stradă în ger. Rafael îşi isprăvea filosofia; cu ajutorul unor prieteni de-ai lui, Pius se strecură la Facultatea de Medicină în subsol, în sălile de disecție, şi în auditoriile unde se preda anatomia: voia să ştie mai bine. De asemenea, tânărul suav şi pal şi cel masiv şi îndesat erau în fiecare duminică, şi uneori şi în zilele săptămânii, pe stadioanele sportive. Pius lucra ca să-şi isprăvească *Sclavii,* dar începuse şi un grup, *Boxerii,* încleştați într-un corp la corp violent, îngrămădiți, cu muşchii umflați de lipsa de destindere şi de mişcare largă, cu fețele încruntate şi concentrate de efort. Lucra şi noaptea; mânca puțin şi prost, n-avea bani, umbla toată ziua, când nu umbla muncea; când îi era foame şi n-avea ce mânca, bea la pahare de apă, trei, patru, cinci, şi iar începea să lucreze; dar era mort de oboseală; şi atunci îşi dădea cu apă rece pe față şi pe ceafă şi îşi certa corpul: „Trage, mârțoagă!" Şi dacă iar îl apuca somnul îşi aprindea o pipă şi începea să tragă din ea, deşi pe stomacul gol şi înfometat îi dădea grețuri a doua zi, dar măcar nu mai adormea, şi putea lucra până începeau să-i joace pete albe în fața ochilor şi cădea pe pat, spre ziuă, adormind într-o secundă. Îl trezea adesea Rafael, care venea să vadă ce-a mai lucrat, să vorbească, să-l ia în vreun loc; mereu calm şi zâmbitor şi amabil, dar în realitate activ, neastâmpărat, agitat, mereu cu lucruri noi, cu ştiri, cu idei, cu fapte. Într-o zi de pe la sfârşitul iernii, îi spuse pe neaşteptate:

— Hai să te duc să te cunoască şi Cărăuşu.

Îi mai vorbise lui Pius despre Cărăuşu, cu care era prieten din închisoare, şi acuma ajunsese personaj important în Ministerul Artelor.

— Lasă-mă-n pace! strigă Pius. Era sleit de oboseală; se simțea rău de foame şi de tutun, şi voia măcar să mai doarmă.

Celălalt îl scutură timid, delicat, cu vârfurile degetelor:

— Hai, Puiule, trebuie să vorbeşti cu el; nu vezi că crăpi de foame?

Ridică pantalonii care atârnau pe un scaun şi se uită prin stofa:

— S-au rărit în fund pantalonii tăi, maestre, zise el. Hai la Cărăuşu, să te cunoască şi să vie să-ți vadă statuile.

— Lasă-mă-n pace! Du-te-n...! strigă Pius şi-şi trase pătura peste cap.

— Hai, domnule, fii rezonabil şi îmbracă-te. I-am şi cerut audiență lui Cărăuşu, zise Rafael, pe tonul unei comunicări fireşti

şi banale.

Pius îşi smulse pătura de pe faţă şi se uită la el, palid de furie:

— Cum? Îţi permiţi să ceri audienţe pentru mine?

— Ei, hai, nu te supăra. N-ai decât să stai acasă şi să te duci altă dată, zise Rafael calm.

Dar Pius se dădu jos din pat şi începu să se îmbrace.

— Tipic comunist, zise el. Pisează lumea, ia iniţiative pentru alţii, face viaţa oamenilor imposibilă, numai pentru binele lor! zise el, înveselindu-se.

Celălalt râse:

— Aşa suntem noi, nu lăsăm lumea în pace să moară de foame liniştită. Hai, că nu mai avem decât cinci minute!

Pius se lăsă târât în goană pe străzi; gonea Rafael, pentru care mersul repede era foarte obositor şi chiar dureros; iar Pius îl urma, pasiv, cum pasiv se arăta în orice nu era în legătură cu arta. Or, Cărăuşu pentru el nu era în legătură cu arta în momentul acela. Fusese în închisoare cu Rafael, rezistase la torturi, fusese condamnat la moarte şi salvat la 23 august 1944; acuma era eminenţa cenuşie, şi mai degrabă roşie, a Ministerului Artelor.

Îi primi într-un birou enorm, cu tablouri de Luchian şi Petraşcu pe pereţi. Era un bărbat de treizeci şi ceva de ani, subţire, brun de tot, cu ochi negri, cu o uşoară roşeaţă în umerii obrazului, dar cu faţa triunghiulară, suptă, cu pielea lipită pe oase. Privirea îi era focoasă, pasionată, mândră: ar fi putut fi un spaniol, în negru cu guler de dantelă şi cu cămaşa de păr de cal şi lanţurile cu ţepi sub haină; dar această figură ascetică era încadrată de un guler prost croit, prea larg, legat cu o cravată urâtă, şi înveşmântată într-un costum tot prost croit şi prost purtat. Ceea ce nu-l împiedică pe Pius să-l privească cu plăcere şi interes: rar văzuse un om care să pară atât de pasionat şi de încăpăţânat; ţinuta dreaptă, capul mic şi colţuros, ochii aceia întunecaţi şi aprinşi îl atrăgeau pe el care semăna poate cu omul acesta în cine ştie ce ascunzişuri. Cărăuşu le zâmbi silit, fără graţie, le dădu mâna mereu în picioare, rigid, părând mai înalt decât era, apoi se aşeză şi întrebă aproape în şoaptă, cu un aer mai calm şi mai onctuos (vizibil silit) decât al celui mai înţelept preot catolic spaniol sau rabin evreiesc, tot spaniol:

— Îmi pare bine că te cunosc, tovarăşe Dabija. La ce lucrezi acum?

Şi-l privi cu o atenţie şi o seriozitate, acestea nesilite, şi cu un interes real pentru omul din faţa lui ca element politic, ca forţă de folosit de-acum înainte. Interesul era real şi se vedea pe faţa lui Cărăuşu, dar nu şi de ce natură e, căci altfel Pius s-ar fi simţit mai puţin bine.

— Fac trei *Sclavi,* zise Pius cam în silă.

Rafael adăugă prompt:

— Trei *Sclavi* care-şi rup lanţurile.

— În orice caz, încearcă, zise Pius.

Rafael se strâmbă imperceptibil, iar Cărăuşu ridică sus de tot sprâncenele ca două omizi negre şi întrebă cu accentul său moldovenesc foarte special:

— Numai încearcă? De ce numai încearcă? De ce nu şi le rup?

Pius se încruntă uşor şi nu răspunse: n-avea ce să răspundă la întrebarea asta. Dar Rafael sări:

— O să şi le rupă! Se vede cât colo!

— *Interesant,* psalmodie Cărăuşu. Şi la altceva la ce mai lucrezi dumneata, tovarăşe Dabija?

— Fac doi *Boxeri,* îngână Pius.

— Doi *Boxeri?* De ce boxeri? întrebă iarăşi minunându-se Cărăuşu. Urmă o tăcere.

— Ar fi prea lung de explicat, murmură Pius, descurajat.

— Nu, te rog, explică-mi, explică-mi, zise Cărăuşu iarăşi peste măsură de sfătos şi de înţelepţeşte, de parc-ar fi avut răbdare pentru zece mii de ani de explicaţii. Ce conţinut vrei să exprimi?

Pius se încruntă şi mai tare:

— Nu explic nimic, zise el cu ochii în pământ. Puteţi să vedeţi ce-am făcut.

— Da, sigur, ar fi interesant; în fond, artistul se exprimă în opera sa, şi dacă nu se vede ce-a vrut să spună, abia atunci e nevoie să ţie conferinţe, spuse repede şi glumeţ Rafael, ca să şteargă momentul de răceală.

Apoi, văzându-1 pe Cărăuşu că ezită, mai insistă.

— În sfârşit – zise Cărăuşu – să vedem; la urma urmelor, acolo eşti dumneata, nu aici.

Şi-i pofti să-l urmeze, se urcă cu el în maşină şi porniră. Cărăuşu şedea lângă şofer. Pius se ghemuise într-un colţ şi se posomorâse. Apoi îi aruncă o privire lui Rafael şi şopti:

— Nu mai vreau!

Rafael zâmbi mulţumit de parcă tocmai asta ar fi vrut să audă,

şi-i făcu semn cu mâna, liniştitor.

În atelier, Cărăuşu se plimbă încet printre statui, modulând ca un psalt:

— *Interesant...*

— Vezi? Ăştia sunt *Boxerii:* vezi? Luptă, îndârjire, forţă! spunea Rafael.

— Da-daa... *interesant,* cânta meditativ Cărăuşu. În faţa *Sclavilor* zise:

— Da, se vede foarte clar că o să-şi rupă cătuşele...

— E multă forţă în ei, zise Rafael.

— Da, asta e clar, spuse Cărăuşu, uitându-se cu coada ochiului la un *Obiect.* Rafael îi surprinse privirea şi interveni prompt şi alert:

— Aia e maniera veche a tovarăşului Dabija: a părăsit-o pentru realism.

— Daa? Interesant. Şi de ce ai părăsit-o? întrebă Cărăuşu.

Pius spuse:

— Fiindcă pentru mine arta abstractă e nesatisfăcătoare. Cărăuşu surâse ironic, în silă:

— Nesatisfăcătoare? E de-a dreptul duşmănoasă intereselor poporului!

Pius ridică brusc ochii şi-l privi, apoi murmură:

— Nu ştiu.

— Nu? Dar ce te atrage în socialism, tovarăşe Dabija?

Pius se gândi o clipă, apoi spuse cu seriozitate:

— Cred că-mi va da posibilitatea desfăşurării maxime, depline, a talentului meu.

De data asta Cărăuşu îi azvârli o privire atentă, şi deveni mai rece. Peste câteva minute se pregăti să plece:

— Mulţumesc, a fost interesant, zise el întinzându-i mâna lui Pius. Noroc.

— Salut, zise Pius.

Spre surpriza lui, Rafael nici nu se mai uită la el şi-i spuse lui Cărăuşu:

— Mă iei şi pe mine?

— Poftim, zise Cărăuşu.

Rafael îi spuse iute lui Pius:

— Mă-ntorc.

Şi ieşi. Urcară în maşină el şi Cărăuşu. Maşina porni.

— Ei, cum ţi se pare? E un mare artist, adăugă tot el, anume ca

să prevină judecata lui Cărăuşu.

— E interesant, zise Cărăuşu. Dar nu mi-a plăcut. Sincer să-ți spun, nu mi-a plăcut.

— Ce, el, sau statuile?

— El. Auzi, ce individualism murdar-egoist: socialismul e bun fiindcă-i face interesele lui!

— Păi ca el poate spune orice om, afară de exploatatori. De ce să ne placă socialismul?

— Ştii tu foarte bine, zise Cărăuşu.

— Fiindcă îi fericeşte pe ăilalți? râse Rafael. Adevărat, dar asta nu le-o poți cere decât revoluționarilor de profesie.

— O cer şi *lui!* cântă descendent şi pătimaş Cărăuşu. Apoi adăugă: Totuşi, pare să aibă talent serios. O să ne servim de el.

Rafael se strâmbă:

— Ascultă, mă – îi zise el cu o familiaritate care de obicei nu poate exista între oameni despărțiți prin cincisprezece ani de vârstă, dar care la ei se născuse în celula unde-şi îngrijeau unul altuia rănile când se-ntorceau, duşi de subsuori, de la bătaie –, ascultă, mă! Ti-am mai spus că nu admit să vorbeşti aşa când sunt eu de față! Ce e aia că „o să ne servim de el”? O să-l servim ca să-i servească şi el cât mai bine pe ăilalți!

Cărăuşu se roşi şi zise încurcat:

— Hai, nu mai tăia şi tu firul de păr în patru: şi eu tot asta am vrut să spun.

— Păi spune ce vrei să spui, atunci, zise brutal altminteri blajinul şi drăguțul Rafael.

Pius îl văzu apărând pe uşă, mereu zâmbitor, mulțumit, şi în fond foarte agitat:

— Ei, poți să-mi spui mersi. Ministerul o să-ți cumpere *Sclavii. Boxerii* nu-i vrea, spune că trebuiesc cumpărați de Comitetul pentru Cultură Fizică şi Sport.

Şi începu să râdă.

— Cum ți-a plăcut şeful? întrebă el.

— Mi-a plăcut, spuse Pius Dabija, dând din umeri. Dar e prea grav.

— Eu i-am spus de multe ori că e prea grav: să fii în halul ăsta de grav, nici nu e serios, zise Rafael.

Astfel începu să iasă Pius Dabija din mizeria în care trăise, pe marginea tuberculozei, până la sfârşitul iernii 1945-1946. Înainte de asta, în iarnă, la vreo lună după ultima întâlnire, Şerban

Romano venise şi văzuse doi din *Sclavii* isprăviți.

— Sunt foarte bine... dar...

— Dar ce? întrebă Pius.

— Nu te supăra, Puiule, dar, *c'est du déjà vu*[135]. E foarte bine, dar n-are să aibă niciun ecou.

— Cu atât mai rău pentru mine, îngână Pius îndărătnic.

Şerban îl privi curios:

— Ce e cu tine? Devii serios realist? Sau e numai o experiență, o joacă de-a ta?

— E foarte serios, zise Pius.

— O să devii şi comunist până la urmă, zise Şerban ironic.

— Nu ştiu. Dar mi se pare că explicarea materialistă a istoriei e cea mai solidă din toate.

— A, da? întrebă rece Şerban Romano. Nu mai vorbiră mult, şi Şerban plecă; nu se mai întoarse niciodată.

Apoi Pius îl întâlni pe stradă pe Gogu Apostolescu, care-i spuse jovial:

— Ce aud, mă Puiule? Te-ai dat *cu ăştia?* Puiu nu-i răspunse.

— Ştii că toată lumea e indignată, zise Gogu.

Pius vorbi de altceva şi se despărțiră fără căldură.

Iar în primăvară, domnul şi doamna Dabija apărură într-o dimineață la atelier. Domnul Dabija era galben, cu părul cărunt; înalt şi slab şi cu ochii rătăciți, părea mai genial ca oricând, îl îmbrățişă pe fiu-său, doamna Dabija îl sărută şi începu să plângă. Apoi domnul Dabija se uită sub pat:

— Ce praf! Ce murdărie! Ai rămas neschimbat – zise el – total lipsit de spirit practic.

Apoi îi făcu o propunere practică:

— Am vorbit cu unchiu-tău Dimitrie, care e şi el amestecat în ciorba *ăstora.* Mi-a promis că-ți face rost de un paşaport pentru Paris. Vând tot şi-ți dau aur, băiete; acolo, ca arhitect, ai să poți trăi liber, independent, bogat!

Era convins, iluminat de certitudine. Îl şi vedea pe fiu-său mare arhitect parizian.

— Aş crăpa de foame, zise Pius. Ce, acolo nu sunt arhitecți? Şi poate nu le-ar plăcea ideile mele. Nu, papa: nu mă duc.

— Nu te duci? întrebă domnul Dabija luând o expresie tragică.

---

[135] Este ceva care a mai fost văzut. *(fr.)*

— Nu.

— Nu te duci?

— Nu.

— Îți joci destinul! strigă domnul Dabija.

— Lăsați-mă în pace. Nu mă duc. Mai bine îmi dădeați bani anul trecut, când era să crăp de foame!

— Bani? Mai vrei şi bani, după ce ți-ai batjocorit numele, ți-ai vândut averea ca o haimana inconştientă, ca un derbedeu de parvenit! Neruşinatule! exclamă domnul Dabija.

Pius sări în picioare, îşi luă jacheta de piele şi spuse:

— Am treabă în oraş. Salut.

Şi ieşi valvârtej.

Nu-i mai văzu nici pe ai lui, deşi în curând moşia prost administrată a domnului Dabija ajunse o asemenea povară, încât o vându şi se stabili la Bucureşti. Le spunea rudelor şi prietenilor, chiar mai puțini intimi, oftând:

— Nu toți părinții sunt fericiți. Unii au în copiii lor adevărați duşmani. Duşmani de moarte.

Şi rămânea cu capul pe piept, *Pater dolorosus*[136].

X

Rafael trecu în curs de doi ani ultimele examene ale Facultății de Filosofie şi Litere şi în 1948 fu numit asistent la catedra de filosofia artei dintr-o instituție de învățământ superior; totodată lucra ca activist la sectorul de agitație şi propagandă al organizației de partid din Bucureşti; era pe cât de mulțumit poate fi un om nemulțumit din fire şi veşnic doritor, neastâmpărat şi agitat de ceva mai bun decât prezentul: *cupitor rerum novarum*[137] iar printre marile sale satisfacții era conştiința nemărturisită nimănui că a fost cel care l-a dus de mână pe Pius Dabija peste răscruce. O dată scrise pe o bucată de hârtie: *Sunt demonul lui,* apoi râse singur şi rupse hârtia în bucățele mărunte pe care le suflă pe fereastră. Dar începu încă din primăvara lui 1946 să țină

---

136 Tată îndurerat *(lat.)*

137 Ahtiat după lucruri noi *(lat.)*

un carnet în care însemna tot ce i se părea important din ce spunea şi făcea Pius Dabija. Îl amuza mai mult decât orice spectacol pe lume, şi participa la ceva mai mult decât orice spectacol posibil, la singurătatea plină de făpturi ale unei imaginaţii supraînfierbântate şi de o originalitate unică, *idola specus*, în care se zbătea sculptorul. Socotea că un om ca acesta merită să fie descris şi, pentru că e de preţ, cât şi pentru că e utilă descrierea lui, va fi utilă pentru dezvoltarea unor puternice personalităţi viitoare. Cronica de faţă nu e povestea unui singur om, de aceea preţiosul *Jurnal* al lui Rafael Gheorghiu, încă nepublicat, va rămâne deocamdată necunoscut, cu excepţia acestor câteva extrase:

8 mai. Trăieşte persecutat de duşmani imaginari pe care-i detestă, cu care se luptă, cărora le pregăteşte înfrângeri cumplite; unii din ei nici nu există; alţii da; cu toţi are răfuieli personale, sângeroase; totul în legătură directă cu arta lui, şi cu arhitectura, şi cu muzica; pictura îi e mai puţin apropiată decât aceste arte tectonice. E în stare să tacă zile întregi şi să răspundă cu da sau nu la întrebările mele sau ale altora, şi vorbind prost, puţin, încurcat, stângaci; dar dacă-i pomeneşti de artă modernă începe să urle două ceasuri pe nerăsuflate. Începe cu:

— Modernă? Troglodită! Titulaţiuni trogloditice! E modernă ca bustul colosal al lui Constantin cel Mare şi mozaicurile din Sant'Apollinare in Classe faţă de Lysipp! E modernă ca mausoleul lui Hadrian faţă de Partenon sau de Panteonul lui Agrippa! E modernă ca goticul flamboyant faţă de abaţiala din Vezelay! Ca arta dinastiei manciuriene faţă de perioadele Han şi Tang!

Şi continuă aşa, două ore, roşu, congestionat, profet indignat, dispreţuitor şi vehement al unei arte care încă nu s-a născut. Marcel a fost azi la el şi s-a crispat, i-a displăcut fiziologic ieşirea lui: Marcel e prea complicat, plin de frâne, de dedesubturi, de iluzii şi de lucruri nemărturisite şi de altele neîmplinite şi care nu se vor împlini, casă-i placă, sau ca măcar să admită existenţa unei asemenea certitudini aş zice aproape sălbatice, fizice, brutale. I-a răspuns convulsat lăuntric de ciudă şi de repulsie:

— Dar şi tu eşti un artist modern! Crezi că ce faci seamănă într-adevăr cu stilul Renaşterii? Eşti mult mai aproape de modernii pe care-i huleşti, decât de clasicii pe care-i tot predici!

Asta, spus cu schima lui de desgust superior, cu gura strâmbă, pe care-o ia ca să nege evidenţa, gata să argumenteze că soarele e

negru şi cerul cadrilat. De al fel, de data asta nu nega o evidenţă, ci o afirma. Avea dreptate. Dar nu poţi avea dreptate cu profeţii. Ăsta i-a răspuns prompt:

— Sunt resturile secolului al XX-lea în arta mea: n-am ajuns încă la maturitate. Dar mă voi dezbăra!

— Şi atunci ai să semeni mai mult cu Michelangelo? a întrebat Marcel, rânjind.

El s-a uitat la Marcel, şi a început să-i râdă în nas, cu o ostilitate victorioasă şi obraznică, ca la prima noastră întâlnire. Şi i-a răspuns:

— Am să semăn cu el mult mai mult, şi mult mai puţin!

După care, obosit de cât vorbise, nu s-a mai ocupat de noi şi a început să ciocănească la statuia Alergătorului negru Williams: *o face din marmură neagră, lustruită ca sticla pe alocuri. Pretinde că toată are să fie lustruită aşa:*

— Eu lustruiesc statui adevărate cum lustruieşte bătrânul Bârlea lemnele lui în formă de Nimic răsucit, declară el.

Şi râde grosolan:

— Du rien tordu et pressé, pour faire suinter le rien![138]

2 iunie. Am fost la el de dimineaţă, înainte să mă duc la curs. M-a primit într-o stare de supraexcitare amuzată şi furioasă. Striga:

— Un om fără corp! Un înger! O fantomă! Am găsit un om fără corp! Da, domnule, am găsit un om fără corp! N-are corp deloc! Şi nici creier! E foarte inteligent, e subtil, e ingenios, dar n-are creier, fiindcă n-are corp! Nici creier, nici ochi, nici mâini, nici...

Nu pot însemna aici ce-a mai spus: murea de râs şi spunea lucruri foarte indecente. În general, dispreţul lui pentru un anumit tip de artă ia forma unui dispreţ fizic şi sexual, dispreţul unui atlet şi unui taur faţă de biete fiinţe semisexuate şi astenice. L-am întrebat din ce o luase iarăşi razna: a deschis o carte şi mi-a citit, pierzându-şi imediat veselia şi devenind furios: „La maison doit devenir un produit de série, se fabriquant en usine et s'élevant en trois mois; réunissant le maximum de confort et de salubrité dans le minimum de place."[139]

---

[138] Un nimic răsucit şi stors, ca să se scurgă nimicul, *(fr.)*

[139] Casa trebuie să devină un produs de serie, fabricându-se în uzină şi ridicându-se în trei luni; întrunind maximum de confort şi de salubritate în minimum de spaţiu, *(fr.)*

— Auschwitz confortabil! Arhitectura celulară! Spațiul nu face parte din confort! Frumusețea nu-l interesează pe animalul ăsta degenerat şi...

Şi iar a început să-i atribuie insuficiențe fiziologice şi anatomice, pe urmă mi-a împins sub nas fotografiile unor machete, un oraş compus din opt blocuri gigantice, turnuri cu o sută de mii de locuitori fiecare; alte blocuri, masive, pe sub care trec şi se încrucişează străzi sau şosele, fiindcă parterul n-are decât stâlpii de beton, o pădure de stâlpi de beton armat relativ foarte subțiri sub o masă enormă, plină, de cincizeci de etaje.

— Pe chibrituri! strigă Pius furios. Pe chibrituri! Ce-mi pasă că țin blocul? Sunt chibrituri? Animalul n-are simțuri, n-are cenestezie, nu simte în corp că sunt scobitori? De ce nu face trecerea subterană, să nu se vază? De ce nu maschează cu arcade golurile? De ce nu proporționează golurile cu plinurile? Spune-mi tu, că eşti comunist: Viitorul n-o să fie de o asemenea prosperitate, încât să se poată cheltui acel zece la sută, sau douăzeci la sută, sau oricât la sută, pentru satisfacerea nevoii de frumusețe monumentală?

— Ba da, dar mai întâi trebuie să aibă toată lumea locuințe de-astea confortabile făcute în serie.

— Da, dar nu poți transforma necesitatea imediată în valoare estetică supremă, ca ăsta de-aici! E vorba de secolul al XXI-lea!

— Sau al XXII-lea, i-am spus eu zâmbind.

— Mai bine tăceam, deşi mă tem că am dreptate; s-a supărat, a trântit cartea de s-a rupt, şi a început să bată cu dalta şi ciocanul între degetele de la picior ale Alergătorului negru. *Am stat acolo un ceas şi nu mi-a spus un cuvânt. Apoi s-a întors spre mine şi mi-a arătat un loc pe piciorul statuii:*

— Uite, în regiunea asta anatomia constată trei muşchi, aşa, aşa şi aşa. Dar nu era nevoie de ei aici, ar fi fărâmițat efectul de tensiune, aşa că nu i-am arătat, nu erau esențiali; l-am lăsat pe ăsta, mai mare decât în realitate. Ce, crezi că numai arta modernă ştie ce e aluzia, sau stilizarea şi simplificarea? Orice artă face asta. Întrebarea e unde te opreşti, şi unde începe sărăcia, sau unde începe fotografia.

Era foarte liniştit. Pe urmă iar a uitat de mine. Am plecat; aveam curs. Detestă arta servilă, fotografică, şi arta aluzivă, în aceeaşi măsură, parcă i-ar fi adus vreo jignire personală. E absolut ridicol. Dar face statui. Am văzut o schiță de lut: Exilul; *şi un grup, tot mic,* Rasa galbenă. *Spune că sunt fragmente, studii pentru o lucrare mai*

mare.

17 august. E galben, nedormit, bărbos, asudă de căldura cumplită de afară. Mă primeşte vesel:

— Am avut azi-noapte nişte idei nemaipomenite.

Dar nu vrea să-mi spună ce anume. Umblând prin cartoanele cu schiţe, găsesc nişte foi pe care nu le ştiam: trei monumente care par enorme prin raporturile dintre părţi; câte o statuie sus, altele pe feţele soclurilor. Dar îmi smulge hârtia din mână:

— Lasă asta! Cum explici tu – mă-ntreabă el cu un aer trist şi de întunecată ranchiună personală – cum explici tu că miliardarii şi milionarii americani, care mânuiesc bogăţii cum n-au existat niciodată în istorie, n-au făcut pentru artă, toţi la un loc, nici a zecea, parte din ce a făcut o unică familie de boieri, Medicii, sau banditii de Montefeltri, sau unul-doi arhiepiscopi de Wurzburg, sau August cel Tare al Saxoniei, sau...

L-am întrerupt şi i-am explicat trăsăturile specifice ale capitalului monopolist. Era încruntat şi amărât.

— Aşa că ei personal n-au vreo vină individuală. În condiţiile astea, nu se poate, i-am spus eu.

El dădea din cap:

— Nu-i pot ierta. Nu-i voi putea ierta niciodată. Încurajează arta abstractă, şi pe aceea abia când a făcut succes pe piaţă. Şi fac muzee cu lucruri vechi.

— Ar putea face şi mai puţin.

— Da, dar ar putea face de o sută de ori mai mult.

— Nu, nu pot, nu înţelegi? Numai socialismul poate face asta, i-am spus eu.

— Da, dar nu-i pot ierta, a repetat el cu o încăpăţânare oarbă: e încăpăţânat şi orb ca Boxerii *lui; ca o piatră.*

21 septembrie. E mereu secetă, şi în Moldova e foamete. Ştie şi el, şi e liniştit şi trist. Îmi arată schiţa pentru Strada spre o Clădire Oficială, *şi planurile, faţadele, elevaţiunile, detalii ornamentale, pentru o Academie de Ştiinţe şi Arte, cu fântâni ţâşnitoare şi parcuri de stejari şi castani şi tei împrejur. Îmi vorbeşte tot timpul de Leon Battista Alberti. Repetă un cuvânt:* concinnitas:

— Concinnitas, *cere Alberti în* De re aedificatoria. *Înţelegi? Părţile clădirii, elementele arhitectonice şi decorative, clădirile între ele să cânte împreună.*

Şi repetă gânditor:

— Să cânte împreună. Trebuie ca betonul armat să cânte! Concinnitas!

Mă uit la schița cu strada aceea între palate, şi cu un palat în fund. Îmi spune:

— Perspectiva nu trebuie să fie infinită decât asupra unui peisaj. Trebuie proporționată cu clădirea sau monumentul din fund. Şi totdeauna dreaptă!

— Are şi o schiță pentru Piața Victoriei, cu patru palate de jur-împrejur şi în mijloc o fântână cu etaje suprapuse de statui, şi etaje de cupe de marmură.

— Trebuie să fie marmură galbenă sau de un verde pal. Dar ar fi foarte scump, şi acuma n-au oamenii de mâncare.

— Mai târziu, îi spun eu.

— Da, mai târziu, murmură el melancolic; aş vrea să mă fi născut mai târziu.

Râd:

— Şi eu. Dar cineva trebuie să facă şi treaba generației noastre.

Nu răspunde. Lustruieşte Alergătorul Alb. *E foarte obosit.*

Mi-a mărturisit că trebuie să-şi ia oameni să facă treburile astea în locul lui: nu mai poate răbda să aştepte, cu ideile în minte, până le execută pe fiecare în parte până la capăt. Spune:

— N-am destulă putere. Şi zilele trec cu o viteză de speriat. Ar trebui să fie de patruzeci şi opt de ore, şi să trăim două sute de ani, ca să facem tot ce e de făcut.

2 decembrie. În atelier la el, azi-dimineață, într-un frig insuportabil. Dar el nu observă. Se gândeşte la altceva, şi, bineînțeles, cum mă vede, îmi şi spune:

— Uite ce scrie Leon-Battista Alberti: turris decentissima: cel mai frumos tip de turn. Nouă, „modernilor” *(şi iarăşi vorbeşte cu o antipatie nemaipomenită), ne pasă de decența, de eleganța unui sgârie-nori? Sky-scraper decentissimus! Cui îi pasă de numele inginerului care a făcut un sgârie-nori? Unde stă scris? Şi lui, lui îi pasă? Pha! Ştii cum îi scrie Papa Leon al X-lea lui Raffael, în actul oficial în care-l însărcinează cu construcția* Sfântului Petru? *Uite, am scris aici.*

Scoate dintr-un carton cu schițe o foaie de hârtie:

— 1 august 1515. Apelează la el să facă tot ce-i stă în putere, apelează alia propria stima e al vostro buon nome. Care din arhitecții de beton armat țin seama de asta? Trebuie o revoluție aici, dragul meu. Trebuie schimbat ceva.

În cursul unui an şi jumătate, Pius Dabija făcu cinci statui, două grupuri, schiţe şi modele pentru trei monumente, schiţe şi proiecte pentru clădiri publice, pieţe, străzi. Muncea zi şi noapte. Aproape toate lucrările îi fură cumpărate de stat şi fu printre primii artişti laureaţi ai Premiului de Stat. Îl primiră, ca să stea de vorbă cu el, bărbaţi din conducerea partidului şi a statului, care-l tratau şi-l tratară şi de-atunci înainte, cu cea mai mare atenţie şi bunăvoinţă. I se puse la dispoziţie un atelier mare, materiale, tot ce cerea. Iar în 1949, când Stalin împlinea şaptezeci de ani, i se comandă o statuie colosală a lui Stalin, la care lucră mai mult decât lucrase la oricare alta, şi nu-i plăcea, şi la sfârşit, în 1950, după un an de încercări, declară că nu poate s-o isprăvească şi că nu-i place, spre nemulţumirea ministerului care i-o comandase şi care cheltuise bani pentru ea. Obosit, descurajat, trecu, vreme de încă alte câteva luni, aproape încă un an, printr-o perioadă sterilă şi chinuită. Se întâmplau cu el şi lucruri pe care *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu nu le însemna, fiindcă nu le ştia nimeni, decât sculptorul şi încă cineva.

XI

Jurnalul lui Rafael Gheorghiu nu cuprinde decât o vagă indicaţie despre ce s-a întâmplat, şi se vede bine că nici Rafael n-a ghicit nimic, cum de altfel era şi de aşteptat, ţinând seama de viclenia ipocrită a persoanei în cauză. La o dată din toamna târzie a lui 1949, găsim următoarea însemnare:

Durere de cap şi sentimente existenţiale ca în faţa Neantului *sau* Cumpenei (Choix): *chef mare ieri seara la Capşa cu Pius, care şi-a poftit toţi prietenii şi cunoscuţii, să-şi serbeze Premiul de Stat. A făcut rost de unul din cele două mici saloane, a avut o masă mare cu trandafiri şi argintărie (curioasă şi poate unică reminiscenţă a copilăriei şi adolescenţei la moşie, căci altminteri oricine l-ar crede un zidar ridicat acuma de către revoluţie), şi am mâncat şi mai ales băut până la trei dimineaţa. Curioasă adunătură de oameni în jurul mesei. Afară de mine, Marcel, Dragomir economistul, Ionel Varlam, vesel şi drăguţ cum nu l-aş fi bănuit după figura lui de marocan şi poveştile care circulă despre el ca om de acţiune dur şi chiar îngust la cap, omul care-i lustruieşte statuile, un pietrar cărunt de la Bellu,*

cu care Pius se înțelege foarte bine, pe urmă vreo doi pe care nu-i cunoşteam, două sau trei femei, una nevasta lui Zevedei, profesorul de estetică de la Academia de Arte Plastice, el, profesorul, demn, grav, satisfăcut de sine însuşi, iar ea, cu un cap care la prima vedere pare foarte frumos, cu părul tuns scurt, vopsit blond într-o culoare foarte frumoasă, cu sprâncene negre, ochi mari verzi, gura buzată şi fardată tare, iar pielea excepțional de albă: splendidă combinație de culori delicate. Una din femei mi-a spus însă la două dimineața că tenul strălucitor este vopsit cu aşa-numitul fond de teint; *măsluită, persoana. Dar bietul Pius părea fascinat, îi vorbea, el, care nu vorbeşte, râdea el, care nu râde, s-a aşezat lângă ea, într-un cuvânt, era descumpănit. Ea, însă, acră, monosilabică, într-un rând l-a contrazis brutal şi obraznic; bietul Pius a rămas cu gura căscată şi s-a uitat la noi, dezorientat; cei care auziseră au tăcut, jenați; eu am schimbat vorba, şi s-a trecut peste incident. Bietul Pius n-are un fizic atrăgător, nici nu ştie să danseze, nici să vorbească nimicuri agreabile: e ca o statuie de Michelangelo în fața unor păpuşi din acelea mari din vitrinele de mode: nu sunt din acelaşi material, n-au multe lucruri comune. Persoana, foarte elegantă, tot ca un manechin, țeapănă, tot ca un manechin, pare total satisfăcută de ea însăşi. Şi, deşi acră şi dezagreabilă, place prin culori naturale sau adiționale. Marcel şedea la două scaune de ea. Într-un moment când nu-l observa nimeni, s-a întors şi a privit-o din profil cu o atenție extraordinară, totală: o fura, o înghițea la repezeală, ca un înfometat care şterpeleşte o chiflă de pe o tejghea de brutar, şi o înghite întreagă, cu o lăcomie sumbră şi disperată. Nu mai avea rictusul lui obişnuit; în clipa aceea era totalmente grav, şi totalmente singur. Se uita la ea pierdut, cu aceeaşi fascinație îngrozitoare ca a cuiva care asistă la o crimă sângeroasă sau la un act obscen şi uită de sine, despersonalizat de tulburare. Săracul Marcel. Nici el nu e omul pentru asemenea femeie. Zevedei, idiotul, plana deasupra acestor mici drame, proprietar şi pontif şi nul. Dar au venit Murfatlarul şi şampania, toată lumea s-a amețit, chiar şi Pius, care rezistă cel mai bine la alcool. S-a certat cu toată lumea; îl întărâtau făcându-i elogiul artei negrilor şi al sculpturii aztece, şi el, care nu observa că fac anume, a explodat într-o perorație formidabilă, pe care chelnerii, atraşi de zgomot, au ascultat-o cu gurile căscate, dar foarte interesați; am notat pe un şervet de hârtie încheierea:*

— Trăiască Renaşterea din secolul al XXI-lea! Trăiască noul

umanism! Trăiască valorile umane, puritatea, elevația, îndrăzneala tragică, înfrângerea tragică, victoria tragică! Jos coşmarul, jos oamenii coşmarului şi arta coşmarului! Jos Lemuriile, jos arta lemuriană, huo! Jos chirurgii!

Aici a izbucnit un hohot de râs general.

— Bravo! striga Marcel, încântat, apoi s-a întors spre mine foarte satisfăcut: Vezi că dedesubt e tot suprarealismul? Asta e fondul lui!

Pius n-a auzit, dar l-a văzut râzând şi l-a întrebat, serios:

— Dumneata de ce râzi? N-ai de ce.

— Nu, n-am, râdea Marcel, încântat.

— Sigur – a început să strige Pius furios – credeți că fac glume! Am vorbit serios!

Râsete şi mai grozave, bineînțeles.

— În sensul etimologic grecesc! a răcnit Pius furios. Jos chirurgii! Trăiască bărbăția!

— Sus virilitatea! a strigat Ionel Varlam, care se îmbătase şi el. După această ultimă lozincă, n-a mai fost chip să te înțelegi cu nimeni.

Azi-dimineață, la facultate, am căutat în dicționare şi-am înțeles ce voia să spuie. L-am întâlnit pe Marcel care are cursul de istoria artei la ora unsprezece şi i-am explicat. S-a strâmbat, acru de tot, cu gura trasă în jos în rictusul lui permanent îngrețoşat:

— Ce e veşnica asta obsesie pe el? E suspect: tare mi se pare că-i lipseşte ceva în direcția asta.

Nu-i place Pius: se crispează când îl vede; ar putea spune:

Mon génie étonné tremble devant le sien.[140]

Sau:

Ich verginge vor seinem
Staerkeren Dasein.[141]

Dar cine mărturiseşte aşa ceva? Şi culmea e că Marcel e unul din puținii care pot înțelege cel mai bine ce înseamnă Sclavii *şi* Alergătorii *şi* Boxerii *şi* Aruncătorul cu Sulița. *Dar va putea trece peste* das staerkere Dasein? *Nu e în stare. Eu aş fi? Da: sângerând, aş trece. „*

Doina Zevedei, nevasta profesorului de estetică, îi fusese

---

[140] Duhul meu copleşit tremură în fața duhului său. *(fr.)*

[141] Aş pieri în fața existenței sale mai puternice, *(germ.)*

studentă, şi îl luase (ea pe el, cu o metodă infailibilă sau aproape infailibilă, care duce totdeauna la faliment secret) în momentul când tatăl ei, comerciant bogat, era ruinat de zguduiturile economice ale primilor ani ai revoluției. O crescuse cumpărându-i tot ce se poate cumpăra cu banul, afară de acele lucruri care nu se pot cumpăra decât cu o avere veche de mai multe generații. De aceea, când era întrebată ce făcea taică-său, în loc să răspundă că era proprietarul unei mari bodegi, răspundea sec, ca să taie cheful de alte întrebări:

— E angrosist.

Căci, în snobismul tejghelei, să fii angrosist era mai distins decât să fii detailist: ciudățenie inexplicabilă pentru orice neneguțător.

Deci fiica falsului angrosist se salvase din condiția comercială în aceea profesorală, dar, după un an şi ceva de căsătorie, era nemulțumită şi se uita împrejur după pradă. Toată lumea îi spusese că Pius Dabija este cel mai promițător sculptor din generația tânără; fusese distins cu Premiul de Stat; i se comandase o statuie gigantică a lui Stalin; i se atribuiau câştiguri foarte mari de bani. Astfel că, a doua zi după marele chef de la Capşa, puțin înainte de prânz, apăru în atelierul lui Dabija.

Era o zi rece şi cenuşie; dar în atelier era cald; mirosea ca totdeauna a pământ, a ghips; un bărbat gol stătea pe podiu, şi Pius modela. Femeia de serviciu (avea acum o femeie de serviciu care-i făcea curat, şi, după anii de semifoame, mânca zilnic la Capşa) îi spuse că-1 caută o tovarăşă Zevedei. Întâi, Pius păru că nu aude: nu-şi amintea numele. Apoi se schimbă la față şi zise:

— Să poftească alături.

Şi se repezi să se spele pe mâini, îşi puse haina în grabă, uitând, de emoție, gulerul ridicat.

— Du-te acasă, azi nu mai lucrăm! Să trăieşti! Mâine la şapte! îi strigă el modelului, şi ieşi în micul hol de lângă atelier, unde, într-un fotoliu (îşi cumpărase şi fotolii, şi o oglindă venețiană din secolul al XVIII-lea, şi un covor de Ispahan), îl aştepta Doina Zevedei.

— Noroc, zise ea. Ce mai faci?

Era gravă, serioasă, preocupată. La bâiguiala lui emoționată, continuă:

— Am nevoie de nişte date: lucrez la *Dimineața Capitalei,* la pagina culturală, şi trebuie să scriu ceva despre artele plastice la

expoziția din toamna asta. La ce lucrezi?

Pius răspunse, nici el nu ştia ce. Voia să-i facă o bună impresie, să-i placă, s-o intereseze. O duse prin atelier (după ce vârâse capul pe uşă, să se convingă că modelul s-a îmbrăcat), îi arătă eboşele şi desenele pentru monumentul lui Stalin.

— E cumplit de greu. Nu mă poate face să dau cea mai mare vibrație, cea mai sublimă monumentalitate, nu ştiu nici eu de ce, zise el, destul de amărât.

— Te cred, răspunse ea rece şi ironic. (Trebuia să se puie de la început pe o poziție de superioritate psihologică. O câştigase în seara trecută repezindu-1 dur şi nepoliticos, dar trebuia întărită, şi de pe această platformă să ducă operațiunile ulterioare.) Pius rămase stupefiat; simțea şi reaua-voință a replicii, dar îi plăcea prea mult femeia ca să nu înghită. Totuşi întrebă:

— De ce crezi?

— Să nu fim ipocriți, râse ea sec. Nu eşti cel mai convins comunist din lume: băiatul lui conu' Cutare şi-al coanei Cutare...

— Poate, îngână Pius dezorientat şi întristat. Nu îndrăznea să fie ferm pe nimic altceva pe lume în afara problemelor de artă: în tot restul era timid şi nesigur de sine. Încercă să adauge: Dar nu cred că din cauza asta mi-e aşa de greu cu statuia; e altceva, nu ştiu ce, şi mi-e frică să nu dau ceva fără suflet, un gest mare fără adevărată vibrație lăuntrică...

— *Keep smiling*[142]*,* zise ea pe americăneşte, acru şi superior.

Pius amuți. Apoi, nefericit, umilit, continuă să-i explice ce face. Ea părea destul de plictisită; cel puțin indiferentă. Totuşi, când Pius o întrebă la plecare, palid de emoție, dacă-i permite s-o acompanieze, acceptă spre surpriza lui fericită.

Şi astfel începu o perioadă de mari plimbări în doi pe sub teii de la Şosea, înroşiți de toamnă. Apoi lungi vizite ale Doinei la atelier. Ea părea ceva mai amicală. Dar îi spunea, pe un ton foarte republican şi oarecum superior:

— Ei, *bonjour,* cetățene.

Sau:

— Ce mai faci, cetățene?

— Spunea de asemenea „noroc", sau, tot atât de popular, „eu îs", „ei îs". Îşi bătea joc de ce i se părea burghez în felul lui de-a

---

[142] Rămâi zâmbitor, *(engl.)*

vorbi sau în mentalitatea lui, îi atribuia trăsături de caracter pe care el nu şi le ştia, ca de pildă:

— Ei, lasă, că vă ştim noi pe ăştia, artiştii poporului, reacționari până-n măduva oaselor.

Sau:

— Ai început să te îmbraci şi să te mobilezi; ca orice NEP-man care se respectă.

Pius, care nu-i cunoştea ascendența tejghetară, tăcea; de altfel, orişicum, nu i-ar fi putut răspunde; suferea şi tăcea. Şi fiindcă era în firea lui să întreprindă încercări eroice şi imposibile, într-o seară când şedeau pe canapeaua din holul atelierului, şi ajunseseră să tacă mai mult de cinci minute, el îi luă mâna (o mână mică, cărnoasă şi moale) şi începu să-i spună că o iubeşte, că e prima lui dragoste, că până atunci n-a ştiut decât să lucreze, zi şi noapte (totul era adevărat: în afară de satisfacții mizere şi triste, cu câte o biată femeie de stradă, nici nu se gândise la dragoste de niciun fel: muncise prea mult în adolescență, temperamentul neobişnuit de viguros şi-l descărcase în munca aceasta pe care o întrerupea doar când amețea de oboseală şi vedea pete albe în fața ochilor), şi că prezența ei era marea bucurie a vieții lui; vorbea greu, încet; îi părea bine că e umbră ca să poată mărturisi mai uşor lucrurile astea. Ea nu spunea nimic. Pius încercă s-o cuprindă de după umeri şi s-o sărute. Ea, cu o mişcare promptă şi abilă, puse bărbia în piept, încovoindu-se în jos, şi alunecă cu capul pe sub brațul lui. Pius rămase cu brațele întinse şi nu atinse cu buzele decât vârful creştetului doamnei Zevedei, parfumat cu „Mon péché”. Îi simți efluviul şi stătu o clipă aşa, amețit, cu creierul vid, cu parfumul în nări, şi cu disperarea în suflet.

— Hai să mergem. Nu mă conduci până acasă? întrebă ea destul de blând, şi mai ales cu mult calm.

Pius nu mai putea rosti niciun cuvânt. Se ridică mut, şi o însoți în tăcere pe străzi. „Nu ține la mine. Nu mă poate iubi”, îşi spunea el, sfâşiat de tristețe şi de vagă dorință nesatisfăcută.

— Mai spune-mi ceva, zise ea pe drum. Fă-mi conversație.

— Nu pot, îngăimă Pius, zdrobit sub dubla şi enorma povară a unei dorințe prea mari şi a insatisfacției.

— Nu-mi răspunzi nimic? întrebă el după alt interval de tăcere.

— Ce să-ți răspund?

— La ce vorbeam... la atelier... nu-mi răspunzi?

— Lasă, mai vorbim şi mâine, zise ea.

Îl lăsă să-i sărute cu pasiune mâna la despărţire, apoi îi întoarse spatele şi intră pe o străduţă: nu-i dădea voie s-o întovărăşească chiar până în faţa casei. Pius rămase locului, cu ochii după ea, aşteptând să se uite îndărăt; dar ea nu se uită. Se duse şi el spre casă, încet, şi se culcă, dar nu putu adormi, visând fericiri cereşti şi pământeşti. „Poate că totuşi o să mă iubească", îşi zicea el.

A doua zi, vorbiră de lucruri indiferente. Dar la despărţire, se uită şi ea peste umăr.

A treia, se lăsă sărutată, foarte scurt, şi Pius rămase ars de dorinţă şi înnebunit.

A patra zi, puse bărbia în piept şi execută rapid nişte mişcări de jiu-jitsu, scăpând din îmbrăţişarea lui. „Nu putem fi prieteni? întrebă ea. În fond ţii mult mai puţin la mine decât spui. Îţi place să mă săruţi şi să mă pipăi, ce-i drept, dar cam asta e tot."

Străpuns în inimă, Pius nici nu mai putu să-i spuie cât şi cum o iubeşte; de altfel nu i-ar fi putut spune niciodată. Îi cânta la orgă preludii pasionate, exaltate, pline de jubilaţiune şi de suferinţă, pe care ea le asculta cu răbdare, ca să nu se facă de râs (îi scăpase părerea că Mozart e muzică pentru cucoane, văzuse uimirea dezolată a lui Pius, şi de atunci era mai prudentă), dar care o oboseau şi o plictiseau; totuşi era mulţumită, operaţiunile se desfăşurau după plan, şi cu succes.

Peste vreo săptămână, într-o seară, Doina fu drăgăstoasă, se lăsă sărutată (tot prea puţin pentru pasiunea nesătulă şi cumplită a lui Pius, dar mai mult ca altă dată). Pius întrebă, uimit şi fericit:

— Ce e cu tine?

— M-am hotărât să fiu drăguţă astăzi, zise ea cu zâmbet fermecător dar cinic.

Singur, Pius îşi repeta în extaz: „Mă iubeşte! A început să mă iubească!" Bineînţeles, nu mai lucra nimic, nu mai dădu prin atelier săptămâni de zile. Până când, într-o seară, încercă s-o ia în braţe şi s-o culce pe canapea. Ea se zbătu violent, dârz. El îi dădu drumul imediat şi întrebă, gâtuit, cu gura uscată de tulburare şi emoţie:

— Dar, de ce...? De ce nu vrei?

— Nu se poate, spuse ea. Hai să plecăm. Hai să plecăm. Hai să plecăm.

O urmă, distrus de încordare şi de poftă nesatisfăcută. A doua

zi, îi spuse:

— De ce mă faci să sufăr? Crezi că pot suporta? De ce nu ți-e milă de mine?

— Nu se poate, dragul meu.

— Ba se poate, ştii bine că se poate. Vrei să mor? Nu înțelegi? Nu mai putem continua aşa! Nu mai pot! Nu mai vreau!

— Mai lasă-mă două-trei zile, să mă hotărăsc, zise ea pe un ton încurcat şi practic.

Nu-1 lăsă s-o sărute pe gură; mâinile, da.

În noaptea aceea, doamna Zevedei stătu multă vreme trează, gândindu-se atent şi analizând situația. Acum era momentul. De altfel, nici nu putea continua cu metoda de până acum: ajunsese la un punct extrem. Trebuia să treacă la faza următoare, altfel pierdea inițiativa operațiilor. A doua zi, veni la Pius şi îi spuse:

— Uite ce e, dragul meu; cred că nu mai putem continua. Nu vreau să mă gândesc la tine când mă sărut cu bărbatu-meu. E imoral.

Pius, care, cu imaginația plastică a sculptorului, o şi văzu cu domnul Zevedei, gemu de parcă ar fi simțit un junghi într-o măsea.

— Țin foarte mult la tine, şi tu pretinzi că mă iubeşti, dar nu putem continua: nu ajungem la nimic, decât la un scandal îngrozitor, sau la un concubinaj oribil, în ascuns, mereu cu frica în sân, şi eu măritată, obligată să mă *împart* la doi bărbați.

Pius gemu iarăşi.

— Te rog, dragul meu, spuse blând şi suav doamna Zevedei. Te rog. Ajută-mă. Să nu ne mai vedem, să nu ne mai telefonăm, să încercăm să trecem peste asta. Nu poate ieşi nimic bun din ce facem. Promite-mi.

Pius tăcea, prăbuşit. Apoi se stăpâni şi murmură cu glas lipsit de orice putere:

— Bine, cum vrei tu. Îți promit.

Urmă altă tăcere. Doamna Zevedei se ridică şi spuse pe un ton acru şi enervat:

— Aşa că nu mai avem ce ne spune. Noroc. Şi nu mă mai conduce, te rog.

Pius se ridică în picioare, dar nu se mai mişcă. Ea ieşi, trântind uşa. Era furioasă. Imbecilul reacționa stupid; „prea e idiot", se gândea ea mergând repede spre casă, cu bărbia în piept.

Pius se stăpâni cu un efort aproape de limita puterilor sale; nu

lucră alte câteva săptămâni: era epoca în care încerca să facă statuia lui Stalin. Rafael Gheorghiu îşi însemna în *Jurnal:*

Trece printr-o criză cumplită: nu-i reuşeşte statuia, şi asta îl demoralizează, îl face să se îndoiască de sine. De al fel, nu numai el: Cărăuşu mi-a spus azi la minister, după şedinţă:

— Mi se pare că prietenul tău a promis mai mult decât poate face.

Iar Marcel, cu care am plecat împreună de la minister (se discutase pregătirea expoziţiei din primăvară), mi-a spus şi el:

— Păi sigur: îl aşteptam aici. S-a repetat de câteva ori, şi a ajuns la limitele metodei ăsteia. Nu mai poţi face ceva nou din vechi, degeaba încearcă el. În fond, cred că l-am cam supraapreciat; avea farmecul noutăţii; dar cu timpul se vede că nu era chiar aşa de mare lucru.

Pius, în perioada asta (avea douăzeci şi cinci spre douăzeci şi şase de ani, doamna Zevedei douăzeci şi trei, Rafael douăzeci şi şapte, Marcel Rozeanu douăzeci şi nouă sau treizeci), urma cursurile de armonie şi contrapunct la Conservatorul de muzică, şi studia compoziţia muzicală în fiecare zi, dar fără puterea de-a se concentra şi încă şi mai puţin de a zămisli ceva. Şi până atunci, şi acum, se ducea din când în când la şedinţele şi discuţiile Uniunii Artiştilor Plastici. Se duse şi acuma, absent, părând şters şi plicticos aşa cum adeseori şi multora le părea. În biroul adunării fu ales un secretar al Uniunii, apoi un sculptor bătrân, membru al Academiei, şi, ca reprezentant al tinerei generaţii, Pius Dabija. Şedea la masa drapată cu roşu şi asculta fără să înţeleagă cuvintele vorbitorilor, când deodată o văzu în al doilea rând de scaune, în faţă de tot, blondă şi albă şi cu gura roşie şi cu ochi mai verzi şi sprâncenaţi, cu un fular de mătase verde la gât, pe Doina Zevedei. Şedea cu carnetul pe genunchi şi-şi ţinea ochii nestrămutat în jos. Şi-i ţinu aşa vreme de o jumătate de ceas. Pius, înnebunit, abia se ţinea să nu sară de la masa prezidenţială de lângă venerabilul maestru şi de lângă secretarul Uniunii, şi s-o îmbrăţişeze nebuneşte pe Doina Zevedei. Dar îşi veni întrucâtva în fire, şi încercă măcar să-i întâlnească privirea. Dar ea, care nu putu să-şi ţie ochii mereu spre pământ, se uită la bătrânul academician, se uită la oratori, se uită la masa prezidenţială, la fereastra înaltă de lângă Pius, se uită la tavan, dar niciodată, nicio secundă, la Pius Dabija.

„Are dreptate, săraca – se gândi el chinuit dar şi emoţionat – are obligaţia profesională să asiste la şedinţele astea, dar nu vrea să calce promisiunea noastră reciprocă!" Şi simţi o undă de exaltare a sacrificiului, căci despărţirea lor nu fusese atât de exaltată şi frumoasă cum ar fi fost demnă să fie: tonul dezagreabil şi uscat al Doinei îi dăduse ceva meschin şi parcă (dar nu! vai, nu! simplă aparenţă) josnic, schimonosit. „Dar poate că suferea şi ea, săraca, şi deci era nervoasă." Acuma însă – ce frumoasă era, rotindu-şi acei mari ochi verzi, suferind în tăcere! „Am să fiu demn de ea", se hotărî Pius.

Şi, în clipa când încetă şedinţa, se ridică şi plecă, evitând s-o întâlnească. Se duse acasă şi cântă singur la orgă, toată noaptea, bucăţi polifonice pe care le scria apoi şi care pot fi regăsite topite în marile teme ale *Celor patru vârste* şi ale *Naşterii, Tinereţii, Bătrâneţii şi Morţii,* lucrările capitale din 1953 şi 1955.

A doua zi sună telefonul.

— Alo? întrebă el.

Inima îi sări în piept când auzi glasul cam nazal al Doinei întrebându-1 cu simplicitate:

— Alo? Ce mai faci?

El nu ştiu ce să răspundă.

— Eu... eu... sunt... sunt fericit că te aud, bâigui el, luminat la faţă de fericire. Îţi... mulţumesc. Îţi mulţumesc că m-ai chemat. Nu mai puteam. Credeam că mor.

— Ei, las' că nu mori tu aşa uşor, râse sec şi sceptic glasul Doinei. Ai rezistat foarte bine două luni de zile...

— Vai, dac-ai şti cum! zise el cu amărăciune. Îţi faci păcat dacă vorbeşti aşa.

— Eşti cam patetic, zise ea. Dar ia spune: ce mai faci?

După un sfert de oră de asemenea conversaţie, hotărâră să se vadă în aceeaşi seară. Pius, beat de fericire, tremurând, se stăpâni zile şi seri de-a rândul să nu se atingă de ea. Îi vedea picioarele prea subţiri şi strâmbe, mersul cocoşat cu gâtul între umeri, mâinile prea mici, neformate, ca nişte mâini de copil; îşi dădu seama că femeia asta nu râde niciodată, ci scoate numai un fel de tuse scurtă, seacă, cu o strâmbătură sarcastică din buzele fardate; dar era prea târziu, îşi pierduse capul, şi umbla pe lângă ea, făcându-i o conversaţie la un nivel intelectual mediocru, plat, lăsându-se contrazis de ea în mod tăios, prostesc, fără să crâcnească, în singurele lucruri unde el ştia mai mult decât cei

mai mulți oameni din țară; răbda orice, pe jumătate fericit, pe jumătate disperat, şi tremurând de dorință stăpânită. Iar doamna Zevedei, care nu pricepea lipsa lui de gesturi amoroase („omul ăsta e enervant, are nişte reacții imposibile, neprevăzute", se gândea ea), se atingea de el cu umărul, cu şoldul, îl lua de braț cu un aer nevinovat, electrizându-1.

Până la urmă ajunseră iarăşi la sărutări şi îmbrățişări din partea lui, împotriviri şi zvârcoliri din partea ei, cu brațele proptite în pieptul lui Pius, şi capul azvârlit pe spate şi ferit într-o parte şi într-alta, uneori izbindu-1 pe Pius cu fruntea sau bărbia peste nas de-i dădeau lacrimile în ochi.

Apoi Pius ajunse iar să nu mai poată suporta tensiunea, şi-i ceru într-o seară să se hotărască, să trăiască cu el, sau să nu se mai vadă.

— Ce te împiedică? Dacă tot ții la mine? gâfâi el.

— Nu ştiu, trebuie să mă gândesc, se zbătea ea.

— Nu te mai gândi, hotărăşte-te! Acum! Imediat! Erau pe o bancă la Şosea. Ea sări în picioare:

— Nu! Hai să mergem! Hai să mergem!

Şi porni, cu Pius Dabija după ea. Nu mai vorbiră despre asta. Dar a doua zi, bine pregătită dinainte, îi dădu întâlnire şi-i declară că trebuie să se despartă, că nu se poate hotărî la adulter, care e sub demnitatea amândurora, şi că preferă să-l iubească pe el, Pius, de la distanță. Pius se clătină, gata să leşine, cât era el de voinic şi de masiv şi îndesat:

— Ce-ai cu mine? gemu el stins. Vrei să mor? Vrei să mă omori? De ce m-ai mai chemat? Ce vrei cu mine?

— Ai să-mi faci un mare rău, răspunse ea pe un ton dezolat. O să mă compromiți îngrozitor.

— Dar de ce? De ce? Mă iubeşti sau nu? Vrei să fim împreună sau nu? izbucni el rugător şi nefericit.

— Dar sunt măritată, Puiule dragă!

— Divorțează, pentru numele lui Dumnezeu, sau desparte-te definitiv de mine! exclamă el disperat.

— Să fiu divorțată, şi tu să ai plăcerea, şi nicio răspundere, zise ea pe un ton veninos. Asta ai vrea tu! Ți-ar conveni!

Pius izbucni în protestări şi jurăminte, în rugăminți. Ea asculta, atentă, cântărind accentul lui, întrebându-se: „Oare e sincer? Pot să mă încred în el? Bărbații sunt atât de egoişti şi de lipsiți de loialitate! Ce garanții aş putea avea?"

— Ce să mai vorbim degeaba despre asemenea lucruri nerealizabile, zise ea cu dispreț rece.

— Ba nu! E realizabil! strigă Pius Dabija şi începu să-i explice febril, înnebunit, cum s-ar putea face divorțul ei şi căsătoria lor.

Se mai întâlniră de câteva ori, şi deveni din ce în ce mai clar că ea se va despărți de Zevedei şi se va mărita cu Pius Dabija. Bineînțeles că în afară de două-trei sărutări ceva mai puțin evazive, nu-i îngădui lui Pius niciun fel de favoruri; era ferm hotărâtă să nu trăiască cu el până după încheierea căsătoriei: era mai prudent aşa. Îşi cunoştea anumite defecte intime şi se gândea: „E în stare să-şi satisfacă poftele şi să mă lase baltă, şi divorțată: aşa sunt bărbații."

În această perioadă, care dură vreo două săptămâni, şi când Pius Dabija trăia în aşteptarea încordată şi aproape dureroasă a fericirii, zvonul public ajunse cu cercurile lui ca nişte unde concentrice pe suprafața apei, de la punctul central, cabinetul lui Cărăuşu, de unde pornise, până la doamna Zevedei. Într-o săptămână auzi la ea la ziar pe colegi vorbind întâmplător despre Pius Dabija, apoi Zevedei, acasă la masă, pomeni şi el despre sculptor, şi în sfârşit Doina întrebă discret pe unii şi pe alții: marele monument al lui Stalin fusese comandat altui sculptor, contractul cu Dabija reziliat, şi toată lumea era de părere că Puiu Dabija a devenit bețiv, că se ratează la douăzeci şi şase de ani, că va sfârşi ca un mediocra. Părerile contrarii, ale unor oameni ca Rafael Gheorghiu, erau socotite parțialitate de prieteni, şi deci fără valoare.

Şi astfel, brusc, Pius Dabija se trezi că n-o mai găseşte pe Doina la telefon. N-o întâlni timp de o săptămână, apoi află că a fost trimisă de ziar în provincie pentru un reportaj, pe două săptămâni. Pius slăbi; umbla noaptea pe strada unde locuia Doina; nu mai vedea pe nimeni, nu se ştia cu ce îşi petrece zilele. *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu are, în perioada aceea, lacune de săptămâni întregi.

În sfârşit, o găsi la telefon:

— Vreau să te văd. Trebuie să te văd, zise el.

— Nu e necesar, răspunse ea rece.

— Ce s-a întâmplat? Ce ai? Ce-am făcut?

— N-are niciun rost să mai discutăm, răspunse ea plictisită. În fond, tu nu voiai decât să-ți satisfaci un capriciu; şi eu nu-mi pot sacrifica şi căsnicia şi liniştea pentru plăcerile tale. Să fim realişti:

asta e situația. De ce nu recunoşti? Ai măcar atâta onestitate încât să spui pe față ce voiai. Crezi că nu se vede?

Nu mai auzi nimic în telefon: tăcere. Apoi, tranc! Celălalt aparat era închis. Dădu din umeri cu un surâs rece şi-şi văzu de treabă: revedea un articol bătut la maşină.

Femeia de serviciu găsi a doua zi bucăți mari de moloz şi de cărămidă căzute pe jos în jurul unui loc din perete unde era o gaură mare, cât un cap de copil; dedesubt, pe cimentul crăpat, zăcea un ciocan greu. Halterele de o sută de kilograme erau în mijlocul atelierului, cu cimentul sărit în bucăți sub ele, şi cu bara dintre cele două sfere de fontă strâmbată; una din sfere era crăpată. Iar tovarăşul Puiu dormea adânc. Se trezi la orele şapte seara, şi plecă să mănânce în oraş; a doua zi de dimineață chemă zidari să dreagă găurile în perete, şi dădu halterele la un atelier mecanic să le sudeze şi să îndrepte bara strâmbată.

Din perioada următoare, de vreun an de zile, datează marile proiecte din care au fost realizate până acum numai părți: monumentul lui Nicolae Bălcescu, în care patriotul revoluționar, istoricul, economistul, intelectualul european, este reprezentat ca în fotografia dinainte de moarte, slab, emaciat, cu fața rasă şi plete lungi; sculptorul l-a drapat într-o pelerină romantică; pe cele trei laturi ale soclului triunghiular trei femei reprezintă Revoluția, Gândirea şi Pribegia. Nu există nimic mai patetic, de o mai concentrată şi totală tristețe decât Pribegia, nicio mai nobilă şi misterioasă şi stranie meditație (comparabilă în alt ordin cu îngerul din *Melancolia* lui Dürer) decât a Gândirii, şi numai *Marseilleza* lui Rude, de pe Arcul de Triumf din Place de l'Etoile la Paris, poate fi comparată cu dezlănțuita, magnifica şi sălbatica *virago* în al cărei râs exaltat a întrupat sculptorul Revoluția. Numai aceste trei statui au fost cioplite în blocuri de marmură de doi metri şi jumătate înălțime de către Dabija; statuia lui Bălcescu nu există încă decât ca eboşă. De asemenea, monumentul principelui Valahiei, Moldovei şi Transilvaniei Mihai Viteazul, *El prodigioso principe* al lui Lope de Vega, prietenul lui Rudolf al II-lea de Habsburg, împăratul alchimiştilor şi astrologilor, statuie ecvestră pe care unii o compară cu a lui Colleoni de la Veneția, de Verocchio, cu a lui Petru I de la Leningrad, de Falconet, şi cu a generalului Alvear, de Bourdelle, dintr-o capitală sud-americană, nu există decât în ghips, dar se pare că va fi turnată în bronz; statuile reprezentând cele trei provincii, care nu sunt decât trei

femei de o frumusețe monumentală şi melancolică, sunt încă abia schițate. Au stârnit un interes unanim, deşi altele, ca grupul *Jucătorii de rugby* au nemulțumit prin atitudinile brutale şi sălbăticia expresiei, spre deosebire de *Aruncătoarea de greutate,* şi mai ales de *Asia, Europa, Africa,* trei grupuri de marmură, galbenă, roz şi neagră, care au şi fost instalate în grădinile de lângă lacurile din nord-estul Bucureştilor. Tot atunci, în 1951 şi 1952, Dabija scrise pentru orchestră simfonică *Oda pentru Marile Adunări,* şi Concertele pentru violă, vioară şi violoncel, pentru flaut şi pian şi pentru două piane, care au trezit entuziasmul nu numai al publicului, dar şi al orchestrelor şi al interpreților, care au găsit în sfârşit muzică evident *alta* decât cea veche, dar la fel de clară şi de cantabilă ca a maeştrilor italieni şi germani din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, de la Monteverdi până la Mozart, şi în acelaşi timp considerabil de deosebită de muzica europeană din ultimii o sută de ani. Tot în 1951 şi 1952, Dabija călători pentru studii, pe cheltuiala statului, la Moscova şi Leningrad, Roma, Florența şi Veneția, şi petrecu două săptămâni la Paris şi două săptămâni în Egipt.

La întoarcerea din ultima, primi într-o dimineață un telefon. Recunoscu cu o ciudată emoție mecanizată, devenită reflex organic (bătaia inimii, respirația, o uşoară restrângere a conținutului conştiinței, limitat brusc la senzațiile auditive şi organice, excluzând raționamentul şi parțial memoria), şi un şi mai ciudat sentiment de înstrăinare, glasul cam nazal, rece şi obraznic:

— *Bonjour,* maestre. Ce mai faci?

Nu-i mai spunea „bonjour, cetățene", sau „noroc, Puiule", sau „hei, stimabile". Îi spunea „maestre", semiironic. Pius nu răspunse.

— Alo, Puiule, mă auzi?

— Da, zise Pius.

La capătul celălalt al firului, Doina înregistra cu satisfacție emoția lui. Îi era un pic de grijă. Totuşi, îl jucase prea bine şi prea des, ca să nu fie sigură că-1 va manevra şi de data asta.

— Ce mai faci? întrebă ea cu familiaritatea dezinvoltă şi neruşinată cu care-1 aborda după marile scene de despărțire.

— Lucrez, zise Pius.

— Ce?

Urmă altă tăcere. Apoi, tocmai când voia ea să spuie ceva, îl

auzi, rece:

— Nu pot vorbi la telefon. Ai ceva anume să-mi spui?

— Eşti cam acru, stimabile.

— Ai ceva special să-mi spui?

— Nimic, dar voiam să te văd, să mai stăm de vorbă, răspunse ea pe un ton de prieten jignit de grosolănia gratuită a celuilalt.

— Când şi unde vrei să mă vezi? întrebă el, tot rece.

Dar, la telefon, Doina începu să râdă fără zgomot şi fără să-şi arate dinţii, cum îi era obiceiul. Gata: era prins.

— O să vin eu la tine, azi după-amiază, zise ea tot rece.

Urmă o clipă de tăcere, apoi Pius zise:

— Nu. Mâine, când vrei.

Ea insistă: dacă obţinea întâlnirea azi, iar îl pusese în stare de inferioritate şi avea iniţiativa mişcărilor, iar el era o jucărie pasivă, descumpănit.

— Mâine, repeta Pius, apoi, brusc, spuse: Nu mai pot sta la telefon.

— Bine, o să încerc să viu mâine.

— Dacă încerci numai, plec de acasă, zise prompt Pius.

Ea râse acru:

— Domnul s-a făcut greu accesibil.

— Mâine la şase seara, da?

— La şase, şase şi ceva.

— La şase şi cinci am plecat de acasă, zise Pius şi închise telefonul.

Doamna Zevedei veni în rochie de *demi-soirée,* cu blana de astrahan pe ea, cu perlele la gât, fardată, parfumată, gata de luptă şi de victorie, furioasă pe obrăznicia sclavului care părea că vrea să se revolte. Pius o aştepta în atelierul mare şi plin de statui, unde ardea un bec albastru. Îl găsi parcă şi mai mic, şi mai îndesat, şi mai gros decât înainte: un fel de butoi, de bloc, cu un gât gros, şi un cap mare şi greu. Ochii cenuşii o fixau altfel decât altă dată. Pius îi dădu mâna fără să i-o strângă pe-a ei, ca o mână paralizată. Deodată Doinei îi păru rău că a venit. „E urât. E infect. Şi m-am pus în dezavantaj faţă de el. Trebuia să mai manevrez, să-l fac eventual să aştepte. Să-l fac să crape."

— Ce vrei? întrebă sec şi rece Pius.

— Uite ce e – zise ea înţepată – tonul ăsta nu e admisibil. Vrei să plec?

— Ce vrei? repetă el în şoaptă.

— Bine, am înțeles, plec, zise ea furioasă.

Pius murmură:

— Te-am amânat ca să mă gândesc. Să încerc să înțeleg. Nenorocito.

Şi, pe neaşteptate, o cârpi peste obraz cu dosul mâinii drepte. Nu dăduse tare, căci ar fi trântit-o la pământ. Aşa, Doina se clătină numai şi făcu un pas într-o parte, ca să nu cadă. Se uită la el cu ochii mari, cu gura căscată, cu mâna la obraz. Deodată se-ntoarse în loc şi fugi.

XII

Din *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu din anii 1953 şi 1954:

15 martie. Sosesc după-amiază, pe la orele patru, la prietenul meu monstrul. (Am aflat de la el că aşa-i spuneau copiii la şcoală, şi monstru este, într-adevăr, dar în alt sens decât acela.) Ideea de-a fi prieten cu un monstru îmi dă senzația încântătoare că trăiesc într-un basm, şi cel mai degrabă într-un basm chinezesc; parcă-i văd şi titlul: „Filosoful prieten cu un dragon". *Dar ajunge cu aceste considerații uşuratice oarecum: ce am văzut şi auzit la Pius e mult mai important şi, ca tot ce-l înconjură şi e în legătură cu amicul meu, poartă pecetea gravității. Curios lucru: chiar şi împrejurări prin excelență lipsite de gravitate în ele înseşi. Pe scurt: poveşti cu femei. Pius are poveşti cu femei! Când am sosit, am găsit la atelier o tânără care părea că vrea să plece. Am salutat-o, fără ca Pius să rostească măcar un cuvânt de prezentare. Câtă vremea stat juna acolo, Pius nu i-a aruncat nicio privire, nu i-a adresat o vorbă. Era de altfel binedispus, vorbăreț aproape. Nefericita încerca să zâmbească, să pară că există, că ia parte la conversație: a fost aproape eroică; mi-a fost milă de ea, dar Pius vorbea de artă şi mă împingea spre un nivel de gândire irespirabil pentru biata fată, care, mereu silindu-se din răsputeri să fie degajată şi surâzătoare, şi-a luat pardesiul şi a plecat. Pius i-a ținut haina cu o politețe mecanică, aproape că şi mai jignitoare decât restul, şi tocmai din cauza restului. După ieşirea junei, îl întreb:*

— Cine e persoana, că nu i-am reținut numele.

— A, o pițipoancă, spune Pius. Fără importanță.

— Importanța pe care i-o dai, insist eu ca să mai aflu ceva. Pius

dă din umeri, rece şi duşmănos:

— Da, importanţa pe care i-o dau. Adică niciuna.

— Asta, de parcă „piţipoancă" i-ar fi făcut ceva, i-ar fi pricinuit cine ştie ce suferinţă cumplită. Dar se vedea bine că nefericita e inofensivă şi că ea e cea care suferă. Aşa i-am şi spus lui Pius.

— Da, mi-a răspuns el mereu ostil: suferă fiindcă nu-i dau importanţă. Dar dacă i-aş da, m-ar face ea să sufăr; deci, care pe care.

— De unde ştii că te-ar face să suferi?

— Le cunosc eu pe bestiile astea! mârâie Pius cu o ură concentrată.

Mă întreb de unde-i vine. Poate că dintr-o adolescenţă de om cu un fizic neatrăgător, disprețuit de femei. În orice caz, iată cum nişte relaţii de obicei legate indisolubil cu lipsa de importanţă, superficialitatea şi meschinăria, iau în contact cu amicul meu domnul Puiu Dabija o gravitate sălbatică şi aproape tragică. Aceeaşi gravitate o capătă şi problemele teoretice ale artei, mai ales dacă le discută cu Marcel sau cu amicii lui Marcel. Marcel a sosit pe la orele şase, în treacăt, fiindcă avea de ţinut un curs la şapte şi atelierul lui Pius e în drum. Marcel e acrişor ca de obicei, şi mai mult decât de obicei:

— Ce faci dumneata e imitaţie, spune el rânjind. E pastiş, nu aduce nimica nou. Asta e artă pentru epoca avionului supersonic, a energiei nucleare, a maşinilor de gândit, a construcţiei metalice? Nervii oamenilor sunt al fel, s-au adaptat la condiţiile modeme: deci şi arta trebuie să fie la fel, nouă, potrivită unei noi sensibilităţi.

— Adică să semene cu arta negrilor şi cu aceea aztecă, profund înrudite cu tehnica fisiunii atomice şi cu chibernetica! spune fără amabilitate Pius.

Dar Marcel rânjeşte netulburat, gata să argumenteze la infinit:

— De ce nu? Arta modernă beneficiază de descoperirile arheologice cele mai recente, care arată posibilităţi noi de expresie, legături ale artei cu zone noi ale psihicului, mentalului şi instinctualităţii. Numai dumneata poţi face sculptură de parcă arta cretană, sumeriană, khmeră, aztecă n-ar fi existat! În fond, eşti un european şovin!

Şi râde, încântat şi victorios. Dar Pius se face palid şi începe să urle:

— Ba nu ignorez nici pe azteci, nici pe sumerieni, dar mai ales nu ignorez pe egipteni şi pe greci şi gliptica gotică şi pe-a Renaşterii!

Dumneata eşti sumerian? Eu nu! Nu vezi că spui două lucruri contradictorii? întâi, avionul supersonic, deci, artă nouă, tabula rasa, *şi pe urmă marea tradiţie cretană şi din caverne! Ce e haosul ăsta în creierii dumneavoastră, domnilor moderni? Ascultă, domnule: nervii omului de azi şi mentalitatea lui nu sunt făcute numai de maşinile de calculat electronice, ci de întreaga memorie a umanităţii! Şi tocmai fiindcă sunt un produs al istoriei, mentalitatea şi sensibilitatea oamenilor sunt istorie distilată, sunt pline de ecouri, şi totodată, tocmai fiindcă sunt pline de ecouri ale trecutului ca trecut, nu de sunetul prim al trecutului ca prezent, atunci când era prezent, tocmai de aceea sunt ceva nou, şi se diferenţiază de trecut! Nu e nevoie ca soarele să răsară de altă culoare în fiecare dimineaţă şi din când în când pătrat sau rombic, ca să ştim că începe o zi nouă! Nevoia de soare pătrat, care te caracterizează pe dumneata, nevoia de nou cu orice preţ, numai să fie nou, e o neurastenie de degenerescenţă, un cancer al culturii, şi istoria o vindecă prin câte o baie de barbarie: eu n-am nimic comun nici cu decadenţa, nici cu barbaria, şi vă salut cu dezgust!*

Apoi, luându-şi pardesiul, o şterge pe uşă afară, fierbând. Marcel s-a întunecat, s-a înverzit:

— În fond, amicul ăsta al tău e un huligan. Ce mare artist e el ca să-şi permită chestii de astea?

— I-ai pus la îndoială centrul existenţei lui, zic eu, imparţial.

— E dreptul criticului! exclamă Marcel, tulburat rău. Dacă nu mi-l acordă, nu mai există cultură!

— Da, dar şi el are în acest caz dreptul să puie la îndoială valoarea existenţei tale, observ eu, mereu imparţial.

Marcel se strâmbă, plimbându-şi ochii gălbui peste statuile din atelier:

— Să vedem care din aprecieri se va arăta cea mai convingătoare, spune el pe un ton ameninţător – discret ameninţător, dar îl ştiu eu bine pe Marcel şi-i cunosc ranchiunele înveninate şi neiertătoare, şi nu-mi pare bine. Se mai plimbă prin atelier şi spune: Teorii mai mult decât discutabile. Şi opere de artă destul de discutabile.

Am înţeles condamnarea cumplită şi fără apel pe care-o implică formula. Protestez, speriat:

— De ce întrebuinţezi cuvinte de-astea care nu însemnează nimic şi care aruncă o umbră vagă, o îndoială vagă, asupra operei celei mai perfecte?

Marcel e ipocrit şi meschin; dacă ar fi cinic, ar spune: „Tocmai de aceea"; dar nu poate ajunge la o privire critică, nici măcar cinică, asupra sa însuşi. Rânjeşte şi spune:

— N-am rostit decât exact ceea ce gândeam: opera şi ideile individului mi se par discutabile, şi-o să le discut.

Şi, cu ceafa țeapănă, cu un aer acru şi rebarbativ combinat cu orgoliu închistat, se strânge în pardesiu, îşi reazemă bărbia în şalul de mătase şi pleacă. Ce păcat! Şi ce trist e când vezi cuvintele folosite ca arme în slujba unor pasiuni obscure, în loc de a adevărului: dar câți, sau care e acela care le foloseşte pentru adevăr? Omul de ştiință; slavă Domnului, există algebra!

Dar de unde-o fi izbucnit antipatia activă a lui Marcel împotriva lui Pius?

4 aprilie. La Pius: altă „pițipoancă", *după formula brutală şi ordinară de care se foloseşte el. O tratează* „ca pe un negru", *cum se zice în limba popoarelor civilizatoare. Sie tulburat, anxios:*

— De ce? De ce se dezumanizează arta? Când se isprăveşte cu arta „modernă"? *Nu mai pot aştepta! Ce fac ceilalți?*

Îmi adun toate puterile, văzându-l în aşa hal de chinuit („pițipoanca" *ascultă cu ochii mari, şi ne crede nebuni):*

— Dragă Puiule, criza artei vine dintr-o criză a ființei umane; din dezintegrarea ei intimă, din compartimentarea ei, din autonomizarea funcțiunilor ei acuma izolate. Fiindcă există oameni care-şi izolează gândirea de sentiment şi sentimentul de instincte şi instinctele de gândire, există şi opere de artă modernă care se adresează numai inteligenței, numai instinctului, numai afectului. Un tablou abstract e pentru intelect; un film de groază, numai pentru afectivitate ininteligentă; un roman polițist, numai pentru anumite porniri instinctive ale omului. Însă Oedip-Rege *de Sofocle e şi o piesă polițistă şi o zguduire a sentimentelor spectatorului şi nu-i lipsită nici de stimulent pentru gândire. Ce spuneai tu odată despre catedralele gotice şi templele greceşti. Ei, astea au fost create de către şi pentru oameni cu o structură armonică a personalității, cu personalități unitare, ale căror facultăți căpătau față şi lumină unele de la celelalte.*

— Da, dar criza asta a persoanei umane, cine o va rezolva? Când o să vedem integrarea ființei umane? Şi cine-o va integra?

— Istoria, prin crearea unei noi societăți; aşa cel puțin cred eu.

Rămâne foarte gânditor, şi tace un sfert de oră necontenit.

„Pițipoanca" *pleacă. E destul de drăguță. Îmi permit să murmur:*

— Şi în funcţiunile sociale, omul compartimentat e condamnat. Şi în aventuri personale, ca problema sexuală: funcţiunile fizice fără aura afectivă şi fără o iluminare spirituală, sunt...

— Sunt ceva trist, spune el, întrerupându-mă. Foarte trist. Mai bună e castitatea.

— Mai bună e o mare iubire.

— Da, dar... oftează Pius, dând din umeri.

8 septembrie. Azi-dimineaţă în drum spre birou, îl văd din autobus pe Marcel plimbându-se cu nevasta lui Zevedei, sau fosta nevastă a lui Zevedei, nu ştiu bine. S-a îngrăşat, nefericita, s-a făcut diformă; capul însă a rămas atrăgător. E deci ceva adevărat în controversa băieţilor de la catedră: Marcel trăieşte cu nevasta lui Zevedei sau nu? Unul spunea ieri, râzând, că aşa ceva nu-i stă în caracter lui Marcel, care e cast şi autarhic; dar alţii jură că se va căsători în curând cu ea. N-aş nota aici asemenea nimicuri, dacă atitudinea lui Marcel nu s-ar fi schimbat uimitor în ultima jumătate de an. A devenit dominator, agresiv, insuportabil de superior. Vorbeşte mereu numai el, ştie totul, nu ascultă pe nimeni. Şi azi-dimineaţă, cu biata femeie aceea, perora. Studenţii îl detestă şi au despre competenţa lui o părere mai rea decât merită el cu adevărat: şi asta numai fiindcă simt că nu-i iubeşte şi-i disprețuieşte. Pentru prima oară de când îl cunosc, dă dovezi evidente de rea-credinţă în judecata estetică; sofismele îi stau la îndemână în cantităţi uimitoare. De ce s-a schimbat? Asta e saltul calitativ al maturizării şi va rămâne aşa? Ar fi foarte, foarte trist. A ajuns să nici nu-l mai salute pe Pius, pe care fără s-o mărturisească îl urăşte cu o ură activă, de mici intervenţii, mici înţepături otrăvite, mici rânjete sceptice, sau dezgustate, sau ironice, sau disprețuitoare (astea le reuşeşte mai greu). Nulla dies sine infamia[143]. *Azi după-amiază, la şedinţa de catedră, îmi spune în treacăt:*

— Ce face amicul tău, domnul Dabija? Aud că a compus o simfonie: ce e cu omul ăsta: nu se fixează odată? Ce e? Sculptor, muzicant, arhitect, diletant?

Şi cu gura strâmbă:

— Muzicanţii zic că e sculptor, şi mie mi se pare mai degrabă compozitor.

Şi, în sfârşit, cu un ultim rictus:

---

[143] Nu trece nicio zi fără să facă o ticăloşie, *(lat.)*

— Pentru flaşnetă.

23 septembrie. Marea iubire? Aşa s-ar părea. În orice caz, Pius e într-o stare de tulburare stăpânită, ascunsă pudic, dar nu mai puțin totală. Mare eveniment: după ce aseară – sau mai bine zis azi spre dimineață – mi-a mărturisit, mie celui dintâi, pasiunea care-l stăpâneşte, azi am şi cunoscut-o pe viitoarea doamnă Dabija. Astă-noapte îmi vorbea de ea cu o asemenea adorație febrilă încât mărturisesc că am avut o oarecare emoție. Îmi spunea:

— Înțelegi, toate femeile cu care am avut de-a face m-au disprețuit, sau nu m-au iubit, sau au vrut ceva străin de mine, adică bani şi situație socială. De ce crezi că mă purtam aşa cu pițipoancele? Nu exista una care să nu se trădeze: după o săptămână vorbeau de căsătorie, sau îmi dau să înțeleg într-un fel sau altul. Câştig mulți bani, în vremea din urmă, şi m-ar putea păcăli oricare din ele dacă pe unele nu le-aş cunoaşte din vremea când mâneam cartofi pai în prăvălioara aia din colț, ți-aduci aminte. Ei, pe vremea aia eram mai puțin interesant pentru dumnealor! Dar Olga, dragul meu, e o ființă excepțională; frumoasă – în orice caz, în ochii mei, e de o frumusețe care mă îmbată, mă satisface deplin – şi pe urmă cu o capacitate de renunțare, de sacrificiu, de uitare de sine, care m-a impresionat definitiv, pentru totdeauna! Ființa asta nu există, înțelegi, decât pentru mine, pentru dragostea noastră; se topeşte, se realizează, se împlineşte în dragostea noastră. Ea mă iubeşte mai mult decât o pot eu iubi vreodată, fiindcă eu dau o parte din capacitatea mea de pasiune, artei!

Pe această femeie astfel prezentată, am avut onoarea s-o cunosc azi după-amiază: frumoasă, da, cu un corp de Venera greacă, cu umerii înguşti, şolduri puternice, Callipygos; ochii negri, părul negru, pielea foarte albă, fără un pic de roşeață sau măcar de trandafiriu o fac impresionantă din prima clipă. E ceva mai înaltă decât Pius. De altfel, mută, monosilabică, absentă. Iar el pierdut, extaziat, cu ochii la ea. Se țin de mână, stau lipiți umăr la umăr. Pius surâde fericit şi tâmp: nu mai am ce căuta aici, pentru moment. Mă surprinde o uşoară melancolie care mă-ncearcă pe neaşteptate. Invidie? Singurătate? Fii tare, tovarăşe, şi mai ales, fără sentimente urâte!

Se pare că Olga i-a fost model, sau că e o studentă de la Institutul de Arte Plastice, care, îndrăgostită de el fără să-l cunoască, i-a cerut să-i pozeze numai lui. Dacă e adevărat, nu e cu totul cumpătată la minte. Dar cine poate şti?

13 ianuarie. Viscoleşte: cu urechile gata să-mi degere, printre oameni încovoiaţi ca să reziste vântului, mă duc să-l văd pe Pius. Înainte să intru în atelier, zăbovesc o clipă să-mi las paltonul în holul living-room; dominând vuietul viscolului, glasul Olgăi Dabija, strident şi dur, face să tremure ferestrele:

— Ştiu eu! Eu nu exist! Eu n-am personalitate, n-am individualitate! Duc o viaţă de păpuşă, pe lângă tine, mereu cu ochii la tine; tu munceşti ca o vită, de dimineaţa până seara şi de seara până dimineaţa, iar eu aştept să treacă timpul, nu văd nimic, pe nimeni, nu fac nimic, nu mă duc la un cinema, nu la o piesă de teatru, trăiesc ca o bătrână de optzeci de ani alături de tine care trăieşti ca un nebun!

Ce era să fac? Să intru? Să ies? Mă auzeau şi-şi dădeau seama că am ascultat, deşi fără voia mea. Pe când eu şovăiam, doamna Pius Dabija continua, dezlănţuită. El tăcea. Pe urmă l-am auzit, mârâind cu furie, ură şi disperare:

— Ah, cum m-ai păcălit! Ce bine m-ai păcălit! Ah, cum m-ai păcălit. TE OMOR! răcneşte el dintr-odată ca un nebun.

Dar Olga nu pare a fi o femeie slabă şi fricoasă:

— Omoară-mă, că asta mai lipseşte ca să pui vârf operei tale cu mine! Crezi că altfel nu mă omori? Cu viaţa pe care mă faci s-o duc? Asta e o viaţă de oameni tineri, oameni de vârsta noastră? Mă omori cu zile, şi te omori şi pe tine, nenorocitule, brută ce eşti!

Şi continuă, muşcătoare, neobosită, feroce. Am strecurat o privire prin uşa întredeschisă. Pius stătea cu spatele sprijinit de perete şi cu ochii în gol; părea zdrobit, disperat, ca un animal prins în capcană. Ea continua, cu o încăpăţânare sălbatică. Am plecat discret.

14 ianuarie. M-am gândit să-i văd totuşi azi pe soţii Dabija, şi m-am dus, plin de ezitare şi, să spun drept, de teamă de-a asista iar la cine ştie ce scenă penibilă. I-am găsit calmi, giugiulindu-se.

1 februarie. Au avut altă scenă, care a durat până la opt dimineaţa. „Înnebunesc, *mi-a şoptit Pius.* Nu mai pot lucra! Mă omoară, îmi distruge nervii, nebuna, şi se distruge şi pe ea, şi sunt pierdut, fiindcă nu pot fără ea. Sunt absolut pierdut. „ *După care – începe să muncească.*

18 februarie. După scena de ieri, a treia în luna asta, Pius, în loc să cadă epuizat şi să doarmă, a aflat de campania dezlănţuită de Marcel şi de amicii lui. Asta l-a pus într-o stare de încordare cumplită a nervilor. Şi, săracul, nu ştie că Marcel încă n-a publicat

nimic din seria de articole despre sculptura noastră contemporană, în care vrea să-l discrediteze definitiv pe Pius. Olga, față de mine, fulminează împotriva „idioților care nu merită nici să se uite la o statuie de Pius! „ *Pius e al ei, vai de cine se atinge de el. Iar el – s-au împăcat iarăşi – nu ştie decât o vorbă:*

— Da, iubita mea.

Ea:

— Puiule, nici până azi n-ai fost în stare să desenezi perdeaua aia! El, umil:

— Dragă, am încercat, dar nu iese. Nu mă pricep. Ea, enervată:

— Şi mai zici că eşti şi arhitect! Eşti ridicol! El dă din cap, blând:

— Exagerezi, iubita mea.

Apoi, mie:

— Are dreptate, săraca Olguța: de la anumite dimensiuni în jos, nu mă pricep. Îmi cere să fac o sonatină, sau o statuetă: nu pot. Am limite, ce să fac.

Şi râde, fericit şi tâmp. Mie-mi vine să plâng, mai ales că piesa continuă: „Eşti ridicol!”, „N-ai făcut”, „Trebuie”, „Trebuie să aduci, să faci, să comanzi”, *iar el:* „Da, iubita mea”, „Bine, iubita mea. „ „O să fac, iubita mea”, *sau, părinteşte:* „Lasă că exagerezi, iubita mea” – *asta când îi spune că e bleg, sau caraghios, sau că nu e în stare nici măcar să se apere. Am plecat, trist; pe urmă, am hotărât că e preferabil să râd.*

15 martie. Olga îl învață pe Pius să danseze. Îşi bate joc de el în public: „Se mişcă parc-ar fi un rinocer. „ „Butoiaşul mamei. „ *El surâde senin şi îi sărută mâna. Multă nevoie avea bietul Pius de satisfacțiile simțurilor! Şi dansează, greoi şi masiv şi condamnat pe veci să danseze prost.*

12 martie. Vizită la Pius în atelier; încearcă teme la orgă şi se opreşte. Domnul Apostolescu, rudă a lui Pius, vesel şi evident escroc de lume bună, e în vizită: vrea să-i vândă ceva, cât mai scump. Între el şi Pius, convorbire uimitoare:

— Ce mai face tanti Elvira?

— A murit, monşer, nu de mult!

— Da? Săraca, spune Pius maşinal. Dar nenea Dim, ce face?

— E în Franța, e bolnav rău de o boală complicată, necunoscută, din astea inventate recent.

— Da? Săracul. Dar nenea Şerbănică?

— Şerban face mici servicii, cară o mobilă, face cumpărături ețetera. E foarte decăzut, nu ştiu cum s-a dezumflat băiatul ăsta

aşa.

— Da? Săracul. Dar nenea Ionaş?

— E, Ionaş e la Florența, face afaceri, are vapoare pe Mediterană.

Săracul, murmură Pius.

— Mă, tu asculți ce vorbesc eu sau nu? întreabă râzând domnul Apostolescu.

Pius se gândeşte puțin, apoi spune:

— Măcar din nenorocirile astea să învețe ce e cu adevărat serios în viață.

Şi bate câteva acorduri pe claviatura orgii.

— Ei, pa, am plecat, spune domnul Apostolescu, plictisit. Îmi dă şi mie mâna: Au revoir.

Rămaşi singuri, întreb:

— Ce vrea?

— Să-mi vândă nişte tablouri şi mobile falsificate, spune Pius liniştit.

Apoi se-ntoarce şi se uită la un bloc de marmură în care începe să se vadă un tors atletic şi un cap încă inform. Ciocăneşte în marmură. Uşa scârțâie.

— Puiule!

— Da, iubita mea, spune el blând.

Olga e furioasă:

— Iar lucrezi? N-a fost vorba că mergem împreună să facem o plimbare? Iar îți bați joc de sănătatea ta şi-a mea? Nu-ți dai seama că nu pot dormi de zece nopți?

Nervoasă e, săraca. Pius pare surd. Ciocăne fără să răspundă. Ea insistă, exasperată şi exasperantă. El se dă îndărăt, se uită la pectoralii statuii. Olga continuă, glasul îi devine strident. El se învârte brusc în călcâie, palid, cu ochii scânteietori, se apleacă, ia o vadră cu apă murdară de pe jos (pentru udat lutul) şi-o zvârle în pieptul Olgăi, care rămâne înmărmurită, şiroind de apă, apoi cade jos cu un țipăt. El sare, o ia pe sus, fuge în odaia de alături; se aude pornind vijelios apa dintr-un robinet, Olga țipă ca opărită. A vârât-o sub robinet s-o trezească din leşin. Mă eschivez.

23 martie. Îl găsesc în atelier, galben, cu ochii roşii, muncind la statuia aceea.

— N-ai dormit? întreb eu. El, scurt:

— Nu. Am lucrat.

A avut o scenă teribilă cu Olga.

3 aprilie. Iarăşi au avut o scenă. Şi lucrează, îndârjit. Care din doi îl învinge pe celălalt?

15 aprilie. Pius şi Olga s-au certat toată noaptea, apoi ea s-a culcat şi el s-a dus în atelier să lucreze la marele poem simfonic.

20 aprilie. Mă-ntâlnesc la minister cu Marcel, care-mi spune ricanând:

— Ce aud? Madam Dabija trăieşte cu un sportiv?

Nu-i răspund nimic. Dar după-amiază, glonţ la Pius. Serios şi concentrat, isprăveşte a doua statuie din grupul Oamenii: *e mândră, calmă şi triumfătoare. Olga m-a primit amabil. Am stat de vorbă cu ea şi i-am spus de-a dreptul ce auzisem. Ea râde, roşeşte!*

— Este fizic imposibil să mai trăieşti cu încă cineva afară de Puiu, şi cu Puiu.

El, surd, serios, încăpăţânat ca un animal, ciocăneşte. După asta pune jos uneltele şi se depărtează, se învârte în jurul statuii, încruntat. Vine să se aşeze lângă mine şi-mi spune brusc:

— Umanitatea melodiei este în frazare.

Îmi cântă câteva măsuri la orgă: Passacaglia *lui Bach.*

— Ai auzit? Accentul unei fraze rostite cu durere, sau entuziasm, sau bucurie, sau alegreţe, sau extaz, sau exaltare eroică, sau disperare, sau melancolie, sau în dezlănţuire dionisiacă, sau linişte contemplativă, sau anxietate – aici e secretul! Nu în imitarea vocii umane ca în glissandi *coardelor în acea fiară leac deznădăjduită* Apocalypsis cum figuris *a lui Adrian Leverkuhn, care de altfel ajunge la umanizarea instrumentelor şi dezumanizarea vocilor, alchimie dementă a ultimei disperări, acolo unde nu e decât întuneric şi scrâşnirea dinţilor! Diavol nenorocit. Epuizat: diavolii se epuizează repede. Oamenii însă nu s-au rostit exhaustiv: mai avem lucruri de spus.*

28 aprilie. Concertul pentru orchestră simfonică Cele patru vârste: Vârsta de fier, allegro assai; Vârsta de aramă, andante sostenuto; Vârsta de argint, allegro; Vârsta de aur, andante trionfale. *Pentru mine, emoţie unică. În sală, aplauze delirante, sâsâituri, dialoguri aprinse. Lângă mine trei domni: unul mic şi agitat cu o bărbuţă care pare falsă, altul cu un nas enorm care-i porneşte din mijlocul frunţii şi un profil sumerian, al treilea tânăr, molâu şifrumuşel.*

FRUMUŞELUL: *De ce a inversat ordinea vârstelor?*

BARBĂ FALSĂ (cu o schimă subtilă, cu un ochi închis, gura căscată spre urechea stângă): *E progresist, n-ai înţeles?* (Râde

strident.) *Crede în progresul omenirii.*

NASONE (trist): *Încă?*

BARBĂ FALSĂ (şi mai subtil, insuportabil de subtil şi nelimitat de mucalit): *Deja?* (Râde ca o trompetă.)

FRUMUŞELUL: *În orice caz, muzica asta nu cere în prealabil vată în urechi.*

NASONE: *Mie mi-a plăcut prima mişcare: ai văzut ce sumbră, ce dramatică, ce titanică?*

BARBĂ FALSA: *Temele revin, în a patra, trans-fi-gu-ra-te!*

FRUMUŞELUL: *Dar în fond, cu ce seamănă? Nu e modern. E o pastişă după Beethoven.*

BARBĂ FALSĂ: *Beethoven?* (Râde.) *Hea! N-are nimic comun cu Beethoven!*

NASONE: *Ei, trebuie să recunoşti că de la el porneşte.*

BARBĂ FALSĂ: *Să recunosc? Hea! N-are nimic comun cu Beethoven.*

FRUMUŞELUL: *Dar cu cine naiba are ceva comun?*

NASONE (trist şi serios; nu e prost): *Nu e o originalitate de suprafață, formală, E interioară: de-aia e mai greu de definit: cere descrierea întregii personalități a artistului.*

BARBĂ FALSĂ (cu un ochi clipit, altul mucalit şi zâmbetul ucigător de şiret): *Inclusiv sculptorul şi arhitectul?*

NASONE (gânditor): *Partea a patra e într-adevăr extatică, paradisiacă şi acordurile alea majore, cu alămurile, cu harpa* fugato, *erau într-adevăr triumfale, pline de jubilațiune, de o exaltare pe care n-o credeam posibilă. Partea patra e un lucru sublim.*

BARBĂ FALSĂ (şi cu asta m-a omorât, nu l-am mai ascultat). *Partea a patra după stil vechi sau nou?*

1 mai. Deschiderea expoziției. Buluc împrejurul Oamenilor: e cel mai nou şi mai personal lucru al lui vălmăşagul de membre de piatră cu căderile, durerea, încăpățânarea furioasă şi invincibilă, mâinile întinse dând şi cerând ajutor, oamenii alături, bărbații şi femeile, şi deasupra seninătatea triumfală. Cărăuşu mi-a spus, cu gura țuguiată:

— De ce sunt toți goi? În viață oamenii poartă haine. Nu sunt de acord cu expoziția asta de goliciuni. Şi pe urmă, nu e destul de concret: ce vor oamenii ăştia? Cu ce se luptă? Pentru ce? Unde urcă? Şi de ce se bucură ăştia de sus? Şi de altfel, nici nu se bucură destul, sunt prea liniştiți.

Un vizitator străin, pictor francez, se uită; îi place, dar se jenează să-i placă.

— Pour du bifteck, en voilà du beau bifteck, à en veux-tu en voilà[144].

Pius era la doi paşi. S-a întors şi i-a spus:

— Je vous promets de faire la même chose en fil de fer: ça s'appellera Question Soluble, et ça sera beaucoup mieux[145].

20 mai. A apărut marele articol al lui Marcel despre Sculptura noastră contemporană. M-am dus imediat la Pius. Era prăbuşit într-un fotoliu. Olga şedea lângă el, lipită de el, ţinându-i o mână între-ale ei. Pius m-a privit îngrozit:

— Minte? Sau e adevărat, şi atunci n-am decât să nu mai sculptez?

A sărit în picioare, răcnind brusc:

— Vrea să fie orb? De ce să fie orb? Apoi, amărât, disperat:

— Şi nici nu-şi dă seama că e jucăria acelei...

S-a oprit brusc, apoi a mângâiat-o pe cap pe Olga (pe care, recunosc, n-o credeam capabilă de ce face de când a început campania lui Marcel şi a amicilor săi: există şi surprize în bine, nu numai în rău) şi mi-a spus:

— Azi-noapte am spart schiţa lui Bălcescu; dar am isprăvit măcar al doilea Concert mare: Naşterea, Tinereţea, Bătrâneţea, Moartea; *prima şi ultima scurte de tot, o să vezi, o să-ţi placă.*

Se aşează la orgă şi cântă ceva care mă cutremură; îmi venea să-l sărut, dar ar fi fost ridicol.

— Asta e din Moartea, andante maestoso. Ai văzut? Nimic lugubru, nimic funebru. Moartea nu există, *trăim mai departe, în copiii noştri, în faptele noastre, în operele noastre, sau în pământ, în vegetale, în mare: nu ieşim din marea şi frumoasa maşinărie, cea mai mare şi mai frumoasă.*

— Ne pierdem însă conştiinţa individuală, şi fiinţa individuală, i-am spus.

— Nu ştim sigur. Şi dacă aşa e (eu cred că da), ei şi? Materia intră intr-alte structuri, care se dezvoltă, se schimbă într-altele. Dacă poţi trece peste durerea acestui adevăr, vei avea cea mai

---

144 Biftec frumos, trebuie să recunosc; biftec cât îţi pofteşte inima, *(fr.)*

145 O să fac acelaşi lucru în sârmă, o să-i spună Problema Solubilă şi-o să fie mult mai bine. *(fr.)*

mare bucurie, tot din el. Dialectică, Rafael: dialectică: das Umschlagen der Gegensätze ineinander[146].

11 octombrie. Pe treptele scării interpreților la Ateneu. Jos, Sala coloanelor, pustie. Sus, vibrează, vuieşte, palpită orchestra. Pius nu stă în sală: nu poate suporta, îi e frică. Stăm aici, cu el, cu Olga şi cu părinții lui. Domnul Dabija, cu părul alb, fruntea boltită, privirea stranie, pare un geniu. Repetă:

— Toată lumea spune că ai luat o sută de mii de lei pe simfonia asta.

Pius nu răspunde. N-a auzit. Au trecut țipetele de durere, apoi jocurile copilăriei, patimile nebuloase ale tinereții şi apoi marile zidiri de sunete grave din mijlocul vieții; nobila melancolie şi tristețea meditativă a declinului şi bătrâneții, apoi acest imn rezumativ în forme polifonice, de cea mai gravă şi senină elevație a sufletului, plin de o bărbăție şi o solemnitate care n-au nimic mortuar, ci înseamnă viața împinsă la cea mai înaltă potență a ei.

— Pius e un mare artist, domnule Dabija.

— Dacă mi-ar da nişte bani – răspunde domnul Dabija – aş putea încerca nişte agricultură ştiințifică în mic... Da, e talentat Puiu, păcat că a ieşit prea devreme de sub influența mea: aş fi făcut din el un om practic. Aşa, e un zăpăcit, mereu cu capul în nori.

Pius ascultă, cu ochii închişi. Campania continuă: vor să demonstreze că sculptura lui e orice, numai artă mare nu, şi cu atât mai puțin arta secolului al XXI-lea; şi compozitorii sunt împărțiți în două tabere, din care cei mai activi sunt detractorii.

— N-a profitat destul de educația pe care i-am dat-o, spune doamna Dabija. Altfel, multe mari defecte pe care le are acum nu le-ar avea.

Cu aceste însemnări, s-a ajuns la zi cu *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu, față de data redactării acestei *Cronici.* Restul, lucrările lui Pius Dabija, discuțiile în jurul lor în țară şi în străinătate sunt de domeniul actualității şi cunoscute îndeobşte când apare *Cronica;* de aceea, ea poate fi considerată încheiată.

Şi acum, cititorule,

dacă vei socoti că în decursul *Cronicii* am fost undeva nedrept,

---

[146] Transformarea în contrar (germ.)

sau am spus un lucru neadevărat, să ştii că nici cu bună-ştiinţă, nici voit, nu am fost nedrept şi n-am călcat adevărul. Am scris ceea ce am crezut că e drept şi adevărat, după ştiinţa şi puterile mele. Deşi adevărul unei asemenea *Cronici* nu e de natura comunicării de fapte individuale, totuşi întâmplările cele mai de necrezut relatate aici sunt cele mai puţin atinse de fantezie. În schimb, deşi apar multe personaje în *Cronica,* şi poate unele seamănă mai mult sau mai puţin cu oameni reali, ţin să spun aici că niciun personaj nu este portretul şi copia fidelă a unei persoane în viaţă.

Ştiu, cititorule,
că această carte ar fi putut fi mai bună, dar nu m-au ţinut puterile s-o fac mai bună decât este.

Şi aşa cum este această carte,
se datoreşte nu mie, ci cui m-a născut, cui m-a învăţat, cui m-a făcut om, cui a stat lângă mine, oamenilor din toate cinci continentele, din toate rasele, de toate credinţele, care au făcut, ţărani, pâinea pe care-o mănânc, muncitori, casa, hainele, uneltele care-mi folosesc, învăţaţi şi artişti, civilizaţia ultimilor mii de ani; şi se datoreşte şi oamenilor care lucrează să fim feriţi de război, căci altfel şi tu, cititorule, şi eu, şi cartea care ne leagă, şi mulţi alţi fraţi de-ai noştri am fi acuma cenuşă şi scrum. Deci tuturor celor cărora li se datorează cartea, le-o închin şi le mulţumesc.

Cartea aceasta, cititorule,
nu poate fi decât intrarea şi prima treaptă a unei istorii încă şi mai necesare de relatat, istoria oamenilor care erau în floarea vârstei şi tineri în ţara asta la jumătatea secolului al XX-lea; ea va face obiectul unei Colecţii de Biografii Contemporane, căreia *Cronica* nu-i este decât – şi aici trebuie pus cuvântul care singur se potriveşte în acest loc –

ÎNCEPUTUL

INDEX

AL PERSONAJELOR

CRONICII DE FAMILIE

INDEX

al personajelor *Cronicii de familie*

Din pricina multelor poveşti şi personaje din această carte, am crezut de folos pentru cititor un index şi un arbore genealogic. Această sarcină şi muncă migăloasă a avut bunăvoinţa s-o ia asupră-şi criticul Geo Şerban, căruia îi mulţumesc pe această cale; cred că şi cititorul îi va preţui osteneala.

P.D.

A

AGAPIT, preot la biserica Sfântul Nicolae Pânzari, tatăl lui Anghel Popescu. *(Davida)*

AGLAIA, fiica preotului Agapit. *(Davida)*

ALBERTO, partenerul Gabrielei Ionescu la serata de la Bobby Ragusa. *(Isabela)*

ALEXANDRESCU, escroc, recomandându-se avocat. *(Fuga)*

ALEXIU, arendaşul moşiei Vladomira, în 1907. *(Bijuterii de familie)*

ALIMĂNESCU Toma, fecior de boiernaşi din părţile Buzăului, în 1862; profesor de matematici la colegiul Sf. Sava, adept al ideilor revoluţiei paşoptiste. *(Davida)*

ANASTASIA, slujnică în casa lui Alex Cozianu. *(Davida)*

ANTIM Ana, medic, şefa unei secţii într-un mare spital şi conferenţiară la catedra de endocrinologie a Facultăţii de Medicină, în anii de după 1944. — Prietena Isabelei Giurgea-Roşcanu. *(Isabela)*

ANTOFILACHE Alexandru, prin 1905 sau 1906, unul din cei mai buni avocaţi ai baroului bucureştean, consultat de Sofia von Bodmann, fostă Cozianu, în vederea redactării testamentului. *(O călătorie de plăcere)*

ANTOHIE Ion, locotenent, comandant de companie, participă la asediul prefecturii din orăşelul N... ocupată de forţele populare în martie 1945. (*Vântul de martie)*

ANTONIU Eracle, al doilea din cei şase bărbaţi cu care a fost căsătorită Riri Duca. Înainte de război face carieră ca funcţionar superior la Ministerul de Externe şi consilier de legaţie în Elveţia. — După 23 august devine adeptul politicii de stânga. Dispare din ţară în 1946, cerând azil guvernului francez. Fugise înnebunit de pasiunea pentru Monica Mareş, care îl distrage şi îl ruinează complet *(Viaţa la ţară II* şi *Un înger)*

ANTONIU, doamna, a doua nevastă a lui Eracle Antoniu, născută Xanto, din familie de armatori cu vase pe Mediterană şi pe Atlantic. *(Viaţa la ţară II* şi *Un înger)*

APOSTOLESCU Walter, prietenul intim al lui Eustaţiu Cozianu. — Amantul Cleopatrei, soţia lui Eustaţiu, pe care o ia de nevastă după moartea tragică a acestuia în 1885. *(Poziţia astrelor la 19 iulie, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

APOSTOLESCU Gogu, nepot al celui dinainte. — În 1917, proaspăt întors de la Paris, era sublocotenent în rezervă, subaltern al lui Laurenţiu Sterie. Amestecat, în 1918, printre conspiratorii care se întâlneau în casa Augustei Hagibei, punând la cale răsturnarea guvernului şi instaurarea republicii. În primii ani după război putea fi întâlnit în cercul „Corupţia română". Trăieşte din afaceri suspecte în anii de după 23 august 1944. *(Datoria, Mizeriile războiului, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Boierii vechi şi noi, Tinereţea lui Pius Dabija)*

APOSTOLESCU Ionaş, frate mai mic al lui Gogu Apostolescu. — Mulţi ani prieten cu Dimitrie Cozianu, fuge cu nevasta acestuia, Fifi Oprescu, la Paris, prin 1925. — În 1938 intră în conflict de afaceri cu Lazăr Gherson, pe care apoi îl câştigă dezvăluindu-i necinstea, abjecţia şi infidelitatea omului său de încredere. — în 1944, căsătorit cu Monica Mareş, se aflau împreună invitaţi la conacul lui Matei Duca. Pleacă peste un an din ţară şi se stabileşte la Florenţa, trăind despărţit de Monica Mareş care are mai multe aventuri. În 1954, Gogu Apostolescu ştia că Ionaş face afaceri cu vapoare pe Mediterană. *(0 zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Viaţa la ţară II şi Un înger, Tinereţea lui Pius Dabija)*

ARION Anton, deputat în Adunarea Obştească. *(Davida)*

ARISTIŢA, a doua fiică a preotului Agapit. *(Davida)*

ARMAŞESCU, locotenent, aghiotantul colonelului Duca. *(Datoria)*

ARNOTA, mare avocat şi fost ministru de Justiţie, socrul lui

Dimitrie Cozianu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Boierii vechi şi noi)*

ARNOTA Colette, soția lui Dimitrie Cozianu. Moare în bombardamentul de la 4 aprilie 1944. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

ASCHERLIU, doamna, soția generalului aghiotant al prințului de coroană, amanta lui Bonifaciu, pe care-1 părăseşte, pentru prințul Ferdinand. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

d'AUBIGNY madame, guvernanta fetelor Grădişteanu *(Davida).*

AZNAVORIAN Aznavor, proprietarul magazinului „La Moca" din orăşelul N... (*Poziția astrelor la 19 iulie)*

B

BALOTA Grigore, subsecretar de stat la un minister economic pe vremea rebeliunii legionare, apoi ministru. Asociat cu Dimitrie Cozianu în afacerea transferului celor douăzeci vagoane de aur ale lui Mihai Antonescu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

BASARAB-COMNEN, prințesă, melomană, dă recepții cu muzică. În 1945, cu ocazia unei asemenea audiții, Dimitrie Cozianu îl cunoaşte pe Matei Mardan. *(O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela)*

BEDROS, fost mecanic de tractor la curtea generalului Vorvoreanu. *(Vântul de martie)*

BERGMAN, proprietara pensiunii „Wilhelmine" din Miinchen, unde locuieşte Şerban Romano în timpul studenției. *(Acvarium)*

BERNHARDI, von, oberleutnant, prizonier german. *(Datoria)*

BIBESCU Nicolae, prefectul poliției sub Alexandru Ioan Cuza. *(Davida)*

BÂRLEA Ion, sculptor de reputație mondială, prieten cu prințesa Elisa Vogoride, originar din orăşelul N... (*Tinerețea lui Pius Dabija)*

BÂRLEA, ordonanța locotenentului Friedmann. *(Mizeriile războiului, Augusta sau Marşul nupțial)*

BLARENBERG Constantin de, asistă la căsătoria lui Bonifaciu Cozianu cu Constantina Mavromihali. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

BOIERESCU Vasile, ia, de asemenea, parte la celebrarea căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu, în biserica Scaune. *(Viața lui*

Bonifaciu Cozianu)

BRĂDUŞEL Gh. Ion, poreclit şi Cohorul, prieten cu Vaccinătorul şi cu Eftimie, bogătani din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

BRĂTIANU I.C., prim-ministru al guvernului de la Iaşi, în vremea retragerii din 1918. *(Augusta sau Marşul nupțial)*

BREDERODE Heinrich von, coleg şi prieten al lui Şerban Romano în timpul studiilor din Germania. Dimitrie Cozianu îl întâlneşte pe front, în 1943, comandant al unei divizii de tancuri şi poreclit „der Panzergraf". *(Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

BRUSTKASTEN Balthasar, sculptor şi profesor la Academia de Arte din Berlin, în atelierul căruia lucrează, în timp, Pius Dabija. *(Tinerețea lui Pius Dabija)*

BUGESCU Zinaida, patroană de tripou şi casă de toleranță clandestină. *(Chinta regală)*

BUZESCU Emanoil, fost ministru al domnitorului Cuza la Istanbul, prieten al lui Şerban Lascari, în casa căruia îşi trăieşte, după 1944, ultimii ani. *(Fuga)*

BUZESCU Tache, şef conservator în orăşelul N..., coborâtor din Preda Buzescu, vestit căpitan al lui Mihai Viteazul. (*Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

BUZESCU Smaranda, nevasta precedentului, prietena Cleopatrei Cozianu. *(Poziția astrelor la 19 iulie)*

BUZESCU Constanța, fiica celei dinainte. *(Poziția astrelor la 19 iulie.)*

BUZNEA, doamna, în 1948, locuia provizoriu în fostele camere de serviciu ale casei din Culmea Veche, considerându-se prietena foştilor boieri. *(Fuga)*

C

CALOMFIRESCU Radu, descendent al lui Radu Calomfirescu, consilierul şi generalul lui Mihai Viteazul. *(Fuga.)*

CALOMFIRESCU, doamna, în 1950 bonă, după ce se ruinase, decăzuse şi ajunsese suferindă de nervi, datorită abuzului de cocaină. *(Boierii vechi şi noi)*

CANDIOTU Toto, proprietarul unui mare grajd de cai de curse.

(Isabela)

CANTACUZINO Gheorghe, prinț, asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)* CAPONE, administratorul moşiei Vorvorenilor 1945. *(Vântul de martie)*

CĂRĂUŞU, unul din conducătorii Ministerului Artelor, prin 1946 sau 1947. *(Tinerețea lui Pius Dabija)*

CARLO, dansator de bar, partenerul Pepitei Pinelli. *(Plăcerile tineretului)*

CAROL I, îl primeşte pe Bonifaciu Cozianu când este numit ministru. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

CAROL II, omul pe care ar fi vrut să-l cucerească şi să-l domine Elvira Vorvoreanu. *(Chinta regală)*

CARP Petre, membru al conducerii partidului conservator. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

CASCARACHE, căpetenia unui taraf de lăutari. *(Salata)*

CILIBIA, ofițer de carieră, colonel în 1907 când comandă trupele din garnizoana N... şi ia măsuri pentru reprimarea răscoalei. În timpul retragerii de la Iaşi, în 1918, avea grad de general, comandant de divizie. — În 1925, era din nou comandantul garnizoanei N..., având subaltern pe generalul Ipsilanti. (*Bijuterii de familie, Datoria, Salata)*

CLIMENTINA, nevasta lui Uțu din Vădastrele. (*Vântul de martie)*

COMNEN Constantin, prinț, ia parte la recepția dată de Şerban Romano în cinstea profesorului Fănică Niculescu. (*Acvarium)*

CONSTANTIN, unul din vizitiii lui Lăscăruş Lascari. *(Copilării)*

CONSTANTINA, nevasta învățătorului, care o îngrijeşte pe Eleonora Smadoviceanu după arderea şi prădarea conacului în 1907. *(Bijuterii defamilie)*

CORFIOTU, industriaş, patronul unei mari uzine din Bucureşti. *(Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

CORFIOTU, doamna, nevasta industriaşului, mult mai tânără decât el şi de o frumusețe vestită în Bucureşti. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

COSTANDIN, țăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

COSTICĂ, chelner la Capşa. *(Acvarium)*

COTULBEA Vasile, țăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

COZIANU Alexandru, fiul mai mare al paharnicului Manolache Cozianu, care îi lasă moştenire o avere însemnată. Prin 1850 renovează casa bătrânească din Culmea Veche, ale cărei încăperi vor fi apoi, timp de o sută de ani, locul unde aveau să se consume

multe episoade din viața urmaşilor – copii, nepoți şi strănepoți – acestui Cozianu. În 1862 trăia închis în el, măcinându-se din pricina legăturilor nevestei sale cu Şerban Vogoride. Moare prin 1870 probabil otrăvit, dintr-o mâncare de ciuperci. *(Davida)*

COZIANU Sofia, soția precedentului. După moartea lui Alexandru Cozianu, rămâne în străinătate mulți ani de zile, recăsătorindu-se, la Viena, cu baronul Bodmann. Ultimii ani ai vieții şi-i trăieşte la Bucureşti, având în jurul său pe nepoata ei Elena şi pe soțul acesteia, Mişu Vorvoreanu, care îi suportau toanele de femeie bătrână, sperând s-o moştenească. Moare subit la sfârşitul lui 1906 sau începutul lui 1907, după ce trecuse cea mai importantă parte a averii pe numele Eleonorei Smadoviceanu spre furia celorlalți nepoți. *(Davida, O călătorie de plăcere)*

COZIANU Eustațiu, primul copil al Sofiei şi al lui Alexandru Cozianu. Avea aproape patruzeci de ani în 1874 sau 1875 şi era satisfăcut de perspectivele deschise exploatărilor sale agricole prin construirea căii ferate care urma să străbată pământul moşiilor sale de la N... la Dunăre. Asta îi stimulează ambiția de a lichida hotărât nemulțumirea obştei din Dobrunu, care revendica pământurile cumpărate la prețuri derizorii. Consultă cu mare asiduitate poziția astrelor, convins că soarta lui depinde de conjunctura în care s-ar afla Satura. Procesul durează ani de zile până obține câştig de cauză. Când merge să-şi ia în stăpânire definitivă pământurile, este ucis cu pietre de țărani. *(Copilării, Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

COZIANU Cleopatra, născută în 1855, soția lui Eustațiu şi amantă pe rând a lui Lăscăruş Lascari, Bonifaciu Cozianu şi Walter Apostolescu, cu care se şi recăsătoreşte după moartea primului ei soț. După ce trăieşte mai mulți ani în străinătate, în vara anului 1915 prezida reuniunile familiale, la conacul moşiei Dobrunu. *(Copilării, Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu, Viața la țară I)*

COZIANU Bonifaciu, al doilea copil al Sofiei şi al lui Alexandru Cozianu, născut în 1840. Licențiat în drept. Face un scurt stagiu în armată, după care se retrage cu gradul de locotenent în rezervă, preferând profesiunea de rentier, liber să-şi petreacă existența fără nicio ocupație precisă. În 1877 ia parte la campanie, ca ofițer în regimentul doi roşiori, fiind decorat cu mai multe ordine româneşti şi ruseşti. Apelând la influența lui Lăscăruş Lascari, obține rechemarea la Bucureşti, unde îşi

începe, tot cu sprijinul acestuia, cariera politică de lungă durată, orientându-se spre conservatori. La 1883 sau 1884 părea iminentă numirea lui într-un post de ministru, când obține mâna Constantinei Mavromihali. Anii următori îl găsesc orator de frunte al conservatorilor în parlament, dar numai deputat, nimic mai mult. Abia primăvara anului 1888 îi aduce portofoliul ministerial, fără a-i mai produce însă satisfacția râvnită. În 1898 era lider al partidului, dar îmbătrânise şi devenise ursuz. Moare, curând după 1900. *(Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

COZIANU Manole, fiul Cleopatrei şi al lui Eustațiu Cozianu. — În 1885 era un băieţaş stângaci, în pragul adolescenței, atât de timid în prezența musafirilor încât odată este gata să-i sărute mâna lui Walter Apostolescu. — În 1915 stăpânea moşia Dobrunu unde se reuneşte, în timpul verii, întreaga familie. *(Poziția astrelor la 19 iulie, Viața la țară I)*

COZIANU, doamna, soția lui Manole Cozianu. În 1915, amfitrioană la conacul de la Dobrunu. — Mai târziu suferă, din pricina pasiunii nebune a fiului ei Dim pentru o femeie de proastă reputație. *(Viața la țară I, Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

COZIANU Dimitrie, unicul copil al lui Manole Cozianu, nepot în linie directă al lui Eustațiu şi în linie colaterală al lui Bonifaciu Cozianu, de la care moşteneşte ambiția şi alte trăsături de caracter; văr cu Elvira şi Mişu Vorvoreanu, cu Ghighi Duca, cu Şerban Romano, cu Cezar Lascari, cu Alexandra Şufană şi cu Annette Dabija. — Avea paisprezece sau cincisprezece ani în 1915, şi era un adolescent în prada primelor senzații ale dragostei şi ale misterului feminin, de care încearcă să profite bunica sa, Cleopatra Cozianu. — În 1918, tânăr sublocotenent, decorat după vreo două luni de front, fiind subaltern al locotenentului Friedmann. Pofta lui de putere se arată de pe acum, în febrilitatea cu care participă la complotul împotriva regelui şi a guvernului de la Iaşi. — După strălucite studii luându-şi doctoratul în drept şi economie politică la Sorbona, ocupa, în 1920, postul de secretar al marelui avocat, jurisconsult şi om politic Leon Popescu, bătrân şi glorios preşedinte al Consiliului de Miniştri, care fusese în tinerețea sa adversarul lui Bonifaciu Cozianu. În această vreme făcea parte din cercul „Corupția română” şi se afla deseori printre membrii acestui grup; Ghighi Duca, Fănică Niculescu, Dodel Dudescu, Titel Negruzzi, Cezar Lascari, Gogu Apostolescu. În această epocă o cunoaşte pe Fifi Oprescu, pentru care îşi pierde

încrederea primului-ministru, îşi riscă viitorul, renunţă la vechile prietenii, se exilează din lumea bună, se ruinează, trăind câţiva ani de viaţă imposibilă, chinuit până la disperare de dragostea pentru această femeie. Cinci ani de zile durează mariajul cu Fifi Oprescu, de care se desparte în cele din urmă pentru a se căsători cu Colette Arnota. — După această căsătorie, care îi aduse împăcarea cu întreaga familie şi reluarea raporturilor bune cu lumea sa, a fost mai întâi un eficient avocat în procese comerciale şi financiare, apoi consilier al Băncii Naţionale, membru – ca jurist şi om cu multe relaţii politice – în consiliile de administraţie ale mai multor societăţi anonime. — Prin 1930, Şerban Romano îl întâlnea în tren, între Viena şi Salzburg, pe când se îndrepta spre Geneva în calitate de membru al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor. — Apropierea celui de Al Doilea Război îl găseşte în plină desfăşurare a energiilor, ţintind realizarea unei cariere strălucite. În 1938 avea afaceri cu Ionaş Apostolescu şi, mai târziu cu Lazăr Gherson, pe care în timpul rebeliunii îl vinde legionarilor, urmărind să rămână stăpân al averii imense transferate în străinătate. După rebeliune este înconjurat de bănuiala vagă de a fi simpatizat cu legionarii, barându-i-se ascensiunea, încât în 1943 nu ajunsese mai sus faţă de 1941, dar era îmbătrânit cu zece ani de ciudă, de fiere, de lăcomia puterii, turbată şi neîmplinită. — Energia pe care nu i-o mai putea absorbi direcţia generală într-un minister şi-o risipeşte acum în chefuri şi aventuri amoroase cu diferite femei, printre care şi Valentina Scarlat. — Mihai Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, îi încredinţează misiunea de a transferă în străinătate 20 de vagoane de aur. Operaţia se face prin banca elveţiană Mercado, care pretinde în schimb eliberarea rabinului Emmanuel Rubinstein, deţinut într-un lagăr de concentrare din zona operaţiunilor militare. În căutarea deţinutului, Dimitrie Cozianu asistă la deruta înfrângerii şi se salvează din încercuire fugind cu ambulanţa în care era soră de caritate Isabela Giurgea-Roşcanu. — În vara lui 1944, după ce îi murise soţia, petrece în timpul bombardamentelor la conacul lui Matei Duca, undeva sub poalele munţilor. — În martie 1945, folosit ca tehnician de guvernul democrat, este numit vicepreşedinte al Comisiei guvernamentale pentru controlul financiar, post din care duce o activitate de frânare a refacerii economice, subminând politica regimului impus de sovietici. Trăieşte intens momente de viaţă demnă

alături de Isabela Giurgea-Roşcanu, dar, după ce începe să trăiască şi cu Ida Gherson, aceasta îl părăseşte. — Descoperindu-se activitatea de sabotare a unora dintre membrii Comisiei guvernamentale, Dimitrie Cozianu intră în panică, bănuind că va fi tras la răspundere. Nu-i rămâne decât o singură salvare sigură: fuga. Dispare din ţară, împreună cu Ida Gherson şi cu Ionel Haralamb. — În 1950 coresponda cu Titel Negruzzi, scriindu-i din Paris că va pleca în Scoţia. În 1954, Gogu Apostolescu informează pe Pius Dabija că Dimitrie Cozianu se află în Franţa, bolnav de o boală complicată şi necunoscută. *(Viaţa la ţară I, Datoria, Augusta sau Marşul nupţial, Plăcerile tineretului, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viaţa la ţară II şi Un înger, Isabela, Tinereţea lui Pius Dabija)*

D

DABIJA, domnul, tatăl sculptorului Pius Dabija. Se credea urmaş al acelui Dabija care se înălţase pe tronul Moldovei după Gheorghe Duca şi înaintea lui Dimitrie Cantemir, deşi genealogia aceasta era îndoielnică, nefiind probabil decât descendentul unor vagi boiernaşi sau răzeşi. *(Boierii vechi şi noi, Tinereţea lui Pius Dabija)*

DABIJA Annette, soţia celui dinainte, fată a lui Zoe Radovişteanu, fiică a Cleopatrei Cozianu, din dragostea acesteia cu Bonifaciu Cozianu. *(Boierii vechi şi noi, Tinereţea lui Pius Dabija)*

DABIJA Pius, născut în 1924. Îşi petrece copilăria la ţară, fiind educat de mama lui intr-un spirit sever. Pe când avea opt sau nouă ani, fu descoperit făcând statui în groapa de cărămizi de pe malul Dunării, susţinând cu fermitate că e un geniu şi va ajunge sculptor, spre disperarea maică-si şi furia domnului Dabija, care voia ca băiatul să-i continue opera de mare agricultor. Face liceul în oraşul N... În 1940, obţinând scutire de armată prin intervenţia lui Dimitrie Cozianu, se înscrie la o academie de arhitectură din nordul Germaniei. Până în 1943 îşi trece toate examenele. Paralel, audiază cursurile conservatorului de muzică, la clasa de orgă, luând lecţii speciale de armonie şi contrapunct. În 1943 lucrează

o jumătate de an în atelierul lui Balthasar Brustkasten, apoi câteva luni frecventează muzeele berlineze, după care se întoarce în patrie. Petrece finele anului 1944 şi începutul lui 1945 la conacul părintesc, într-o stare de apatie. În preajma reformei agrare, domnul Dabija trece jumătate de moşie pe numele lui Pius, care, abia devenit major, o vinde pe un preţ derizoriu şi dispare la Bucureşti, unde se dedică chemării sale artistice. În 1945 participă la o expoziţie colectivă de tineri, expunând lucrări moderniste. În 1946 respinge oferta tatălui său de a pleca la Paris cu un paşaport căpătat prin Dimitrie Cozianu. Ajutat de prietenul şi admiratorul său, Rafael Gheorghiu, în 1947 lucrările sale sunt cunoscute de forurile de specialitate, sunt achiziţionate şi i se decernează Premiul de Stat. Încep să stea de vorbă cu el bărbaţi din conducerea Partidului, i se dă un atelier mai mare. După un moment de stagnare, urmează epoca marilor proiecte în sculptură şi în muzică, cu realizări remarcabile pe amândouă planurile. În 1951-1952 face mai multe călătorii în străinătate: Moscova, Leningrad, Roma, Florenţa, Veneţia, Paris şi în Egipt. În 1953 se căsătoreşte din mare dragoste. Se instalează într-o nouă locuinţă, în casa cumpărată de la Gogu Apostolescu. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

DABIJA Olga, soţia lui Pius Dabija. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

DEBRETZY Gabriel von, colonel de cavalerie, printre ultimii descendenţi ai unei familii înnobilate cu veacuri în urmă. *(Salata)*

DEBRETZY Maria-Theresia, fată tomnatică şi cam maniacă. *(Salata)*

DEBRETZY Carolina-Francisca-Josepha, sora Mariei-Theresia. *(Salata)*

DEBRETZY Carol von, frate mai tânăr al celor două surori dinainte. Lucrează ca inginer la exploatările petrolifere din Galiţia, apoi în România, unde cunoaşte pe Sofia Lascari – cel din urmă copil al Davidei, născută Cozianu –, se îndrăgosteşte de ea şi după o curte scurtă şi furtunoasă, fug împreună în Transilvania. Curând însă Carol von Debretzy moare, lăsându-şi nevasta cu copil mic, o fată care fu botezată, conform tradiţiei din neamul tatălui, cu numele Mariei-Theresia, şi pe care o crescură cele două mătuşi, care îşi petreceau mai departe timpul fumând ţigări de foi, citind romane ruseşti şi povestind despre sufletele nobile şi cavalereşti ale strămoşilor. *(Salata)*

DIMITĂR, ţăran bulgar arestat de grănicerii căpitanului

Dumitriu, cu prilejul unui incident de frontieră. *(Salata)*

DOBRESCU, căpitanul care îl însoţeşte pe Dimitrie Cozianu pe linia frontului spre lagărul de concentrare unde se afla rabinul Emmanuel Rubinstein. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

DOBRICA, ţăran, îşi vinde capra lui Manole Cozianu. *(Viaţa la ţară I)*

DRAGOMIR, ziarist prieten al lui Ionel Varlam. *(Isabela)*

DUCA Olga, fata Cleopatrei Cozianu, din legătura cu Lăscăruş Lascari. Măritată cu prinţul Gheorghe Duca, membru al partidului conservator, de mai multe ori deputat în Cameră şi Senat, mort într-un accident de automobil. *(Poziţia astrelor la 19 iulie, Viaţa la ţară I)*

DUCA Ghighi, unicul copil al Olgăi Duca, născut în 1899. Singurul moment activ din viaţa lui este participarea, în 1918, la complotul împotriva guvernului, când este trădat de fosta lui amantă, Augusta Hagibei. — Reforma agrară din 1920 îi ciunteşte şi lui averea teritorială – ca şi lui Dim Cozianu sau domnului Dabija –, dar zecile de clădiri şi terenuri care-i aparţineau în Bucureşti îl menţineau încă în situaţia unui om foarte bogat. Într-un apartament care era proprietatea sa îşi avea sediul „Corupţia română”. O cunoaşte pe Fifi Oprescu şi o răpeşte lui Bubi Ipsilanti. — În 1928, dezabuzat şi convins că la noi nu se poate întreprinde nimic serios, îşi consuma cea mai mare parte a timpului prin localuri, însoţit de Dodel Dudescu sau de Titel Negruzzi. Moare curând din cauza exceselor de tot felul. *(Viaţa la ţară I, Datoria, Augusta sau Marşul nupţial, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Plăcerile tineretului)*

DUCA Dimitrie, frate mai mic al prinţului Duca, tatăl lui Ghighi Duca. Absolvent al Şcolii de Cădeţi de la Potsdam şi al Academiei Militare Regale Prusiene. În vremea marelui război, avea grad de colonel comandant de brigadă. Dezertează la nemţi nutrind speranţa că ar putea ajunge regent al ţării în cazul unei victorii germane. *(Datoria)*

DUCA Matei, văr cu Ghighi Duca, mai mic decât el, şi cu Dimitrie Cozianu, din părinţi fraţi. *(Viaţa la ţară II* şi *Un înger, Boierii vechi şi noi)*

DUCA Riri, soţia lui Matei Duca, pe care îl părăseşte pentru maiorul american Thatcher, cu care se căsătoreşte şi pleacă, la începutul lui 1945, în Statele Unite. *(Viaţa la ţară şi Un înger)*

DUDESCU Dodel, prieten al lui Ghighi Duca, descendent din

boieri, bani ai Craiovei. *(Plăcerile tineretului, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Fuga)*

DUMITRIU Petre, ofițer de carieră, cu studii militare în Germania. În timpul Primului Război Mondial, era tânăr sublocotenent, subaltern al locotenentului Sterie, având în ținută o demnitate cam rigidă, dar foarte simpatică. — În 1925, căpitan, are un conflict cu generalul Cilibia şi generalul Ipsilanti, refuzând să execute ordinul de a împuşca fără vină mai mulți țărani bulgari, riscându-şi cariera. — în 1945 nu era decât colonel în rezervă, comandând o unitate oarecare în acelaşi orăşel N..., sub comanda generalului Turtureanu, fostul său subaltern. (*Datoria, Mizeriile războiului, Salata, Vântul de martie)*

DUMITRIU Maria-Theresia, fata Sofiei Lascari din căsătoria acesteia cu Carol von Debretzy. În urma morții tatălui ei, este crescută de surorile acestuia. După marele război şi prăbuşirea vechii monarhii, când mătuşile muriseră, se căsătoreşte cu căpitanul Dumitriu din Armata Română. Prin atitudinea de mare puritate morală, îl influențează determinându-1 să rămână nestrămutat în hotărârea de a nu executa un ordin care ar fi putut să-i păteze onoarea şi demnitatea. *(Salata)*

DUMITRU, vizitiul lui Alexandru Cozianu. *(Davida)*

E

EFTIMIE, țăran avut din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

EREMIA, doctor, distins fiziologist, om de laborator, care prin 1950 nu era decât lucrător în cooperativa „Avântul socialist”. *(Boierii vechi şi noi)*

EREMIA Stella, soția fiziologistului. *(Boierii vechi şi noi)*

EVA, doica celor doi copii ai doamnei Dumitriu. *(Salata)*

F

FABER Robert, om de afaceri, reprezentant de firme, în realitate spion, apărut în Bucureşti odată cu primii instructori militari germani. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

FANNY, artistă, amica lui Lăscăruş Lascari. *(Davida)*

FERDINAND de HOHENZOLLERN, pe când era încă prinţ, viitor rege al României, a fost concurentul lui Bonifaciu Cozianu, la favorurile doamnei Ascherliu. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

FILIPESCU Constantin, deputat în Adunarea Obştească. *(Davida.)* FISCHER-Galaţi, anticar bucureştean. *(Acvarium)*

FISCHER Rinaldo, prieten al lui Şerban Romano din perioada studiilor muncheneze. *(Acvarium)*

FLOREA Ion, grănicer din unitatea comandată de căpitanul Dumitriu. *(Salata)*

FLORESCU generalul, deputat în Adunare, asistă la ceremonia religioasă a căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. *(Davida, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

FLORICA, femeie în casă pe vremea lui Alexandru Cozianu. Mai trăia încă şi făcea servicii bătrânei Sofia von Bodmann în 1906. *(Davida, O călătorie de plăcere)*

FOAMEA-NEAGRĂ, prostituată celebră în Bucureştii anilor 1931-1932. *(Chinta regală)*

FOTACHE, soldat din unitatea comandată de Friedmann. *(Mizeriile războiului)*

FRIEDMANN Aurel, student în drept la izbucnirea marelui război, mobilizat şi trimis pe front cu grad de locotenent, este camarad de unitate cu Laurenţiu Sterie. Când Sterie este arestat, pledează la interogatoriu şi, apoi, în instanţa Curţii Marţiale pentru nevinovăţia sa, deşi înţelege că era condamnat iremediabil. Experienţa dureroasă a războiului, zguduirea profundă provocată de nedreptatea săvârşită în cazul locotenentului Laurenţiu Sterie îl fac receptiv la ideile locotenentului-major Golubenko, „maximalist”, pe care îl cunoaşte la Iaşi în casa Augustei unde participă la planul răsturnării guvernului regal şi instaurării republicii. După descoperirea complotului este trimis, sub pază, pe front, şi, acolo, împuşcat pe la spate. *(Datoria, Mizeriile războiului, Augusta sau Marşul nupţial)*

G

GALLAS Graf, arbitru în duelul lui Şerban Romano cu Ulrich von Heck. *(Acvarium)*

GEAMBAŞU, cămătar din Vădastrele. *(Bijuterii defamilie)*

GHEORGHIU Rafael, tânăr de 22 sau 23 de ani în 1945, comunist, activist în aparatul de agitaţie şi propagandă, când este adus de amicul său Marcel Rozeanu, la una din întâlnirile organizate de Şerban Romano în atelierul sculptorului Pius Dabija. Atras de concepţia şi viziunea îndrăzneaţă a sculptorului, recunoaşte în el o personalitate şi îi devine prieten devotat. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

GHEORGHIŢĂ, ostaşul-vizitiu la trăsura căpitanului Dumitriu. *(Salata)*

GHERASIM, vătaf la curtea domnului Dabija. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

GHERSON Lazăr, mare industriaş, unul dintre oamenii cei mai bogaţi din ţară în ajunul celui de al Doilea Război Mondial. În anii de după 1930 frecventa saloanele doamnei Lupescu unde se puneau la cale şi se aranjau afaceri în care era interesat regele. În 1940-1941 îl primea în casă, printre invitaţii intimi, pe Dimitrie Cozianu. Este vremea în care Robert Faber începe să exercite presiuni asupra industriaşului pentru a-i obţine pe un preţ derizoriu „Ametaromul" şi „Cimentul Român". Vrând să evite catastrofa, încredinţează lui Dim Cozianu să-i transfere averea în Elveţia. Acesta îl denunţă lui Faber în zilele rebeliunii, care aranjează să fie ridicat de acasă şi dus la abator, unde va fi găsit atârnat într-un cârlig, singurul bogătaş evreu pierit în acele împrejurări printre miile de victime, evrei cu situaţii modeste sau săraci. *(Chinta regală, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

GHERSON doamna, soţia industriaşului, pe care îl înşală cu omul său de încredere, domnul Mayer. *(Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

GHERSON Ida, fata doamnei Gherson şi a domnului Mayer. *(Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela)*

GHICA Ion Grigore, ministru de război în 1862, amic politic al lui Şerban Vogoride. *(Davida)*

GHICA Dimitrie, prinţ, om politic de seamă, şeful guvernului sub Cuza. Asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu cu Constantina Mavromihali. *(Davida, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

GHIŢA, birjar din oraşelul N... *(Bijuterii defamilie)*

GHIŢA, jandarm, unul dintre ostaşii care-1 însoţesc pe Friedmann pe linia frontului unde avea să fie împuşcat. *(Augusta sau Marşul nupţial)*

GIURGEA-ROŞCANU Manolică, avocat şi om politic în ajunul şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În 1945 este implicat în procesul criminalilor de război. *(Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela)*

GIURGEA-ROŞCANU Isabela, fata unui profesor Vardală, frate cu ministrul împuşcat de legionari în anul grevei ceferiste. Căsătorită cu Giurgea-Roşcanu, a trăit despărțită de el din 1941. În timpul războiului lucrează voluntar ca soră de caritate. Îl cucereşte pe Dimitrie Cozianu prin simplitatea şi demnitatea ținutei, prin sinceritatea şi puritatea principiilor morale pe care le susține. Dezamăgită, suferă nespus când îşi dă seama că Dimitrie Cozianu este un om lipsit de orice ținută morală. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela)*

GODEA, țăran din Vădastrele. *(Vântulde martie)*

GOGU, portar la Clubul Comercianților. *(Chinta regală)*

GOLUBENKO, locotenent-major în Armata Rusă, la comandamentul generalului Scerbacev din Iaşi, în 1918. Participă la conspirația împotriva regelui României, pusă la cale de Dimitrie Cozianu, Ghighi Duca, Nicu Prodan, Fănică Niculescu şi ceilalți, deşi nu are încredere în seriozitatea acțiunii. Produce o puternică impresie asupra lui Friedmann prin claritatea cu care îi dezvăluie contrastele sociale şi politice pe scară internațională. Acestuia îi mărturiseşte că venise la Iaşi anume ca să contribuie la întinderea universală a revoluției. La descoperirea complotului este împuşcat, împotrivindu-se arestării cu arma în mână. *(Augusta sau Marşul nupțial)*

GRĂDIŞTEANU, doamna, apare în salonul Sofiei Cozianu *(Davida)*

H

HAGIBEI Augusta, fata lui Alexandru Lascari, născută în 1887. În vara anului 1915 este la moşia Dobrunu, aprinzând imaginația erotică a adolescentului Dimitrie Cozianu. În 1918 se refugiază la Iaşi. În casa ei se țin întrunirile grupului de conspiratori, pe care îi denunță din răzbunare pentru că fusese părăsită de Ghighi Duca. *(Viața la țară I, Augusta sau Marşul nupțial)*

HAGIBEI domnul, soțul Augustei. Moare bolnav de tifos în

vremea retragerii de la Iaşi în 1918. *(Viaţa la ţară I, Augusta sau Marşul nupţial)*

HAGIOPOL Ionaş, nepot de arendaş de al Vogorizilor, prietenul Constantinei Mavromihali. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

HARALAMB Ionel, „Era un om care nu făcea niciodată nimic, fiindcă, tânăr fără avere, luase o cucoană mai în vârstă ca el şi foarte bogată, care murise la timp, lăsându-1 singur moştenitor, după care domnul Haralamb trăise zece-cincisprezece ani ocupându-se numai de femei". Mulţi ani este amantul Alexandrei, nevasta lui Cezar Lascari. Aranjează fuga lui Dim Cozianu care achită şi pentru el suma necesară. *(O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Fuga)*

HARALAMB Jean-Pierre, frate al lui Ionel Haralamb şi prieten cu Dimitrie Cozianu şi Cezar Lascari. Are o ascensiune politică vertiginoasă în acea epocă de tratative febrile care făcuseră dintr-un oarecare funcţionar, riscând să-şi încheie cariera, necunoscut, fiindcă nici nume nu avea, nici relaţii în lumea mare, creierul, eminenţa Ministerului de Externe. După 1945 îl sfătuieşte pe Dim Cozianu să saboteze prin toate mijloacele măsurile comuniştilor. Puţin timp după dispariţia lui Cozianu în străinătate, este arestat, judecat şi condamnat pentru înaltă trădare. Moare în închisoare. *(O zi foarte plină, Nişte, oameni foarte ocupaţi, Isabela)*

HARITON Augustatos, mare proprietar de moşii în regiunea dinspre Dunăre. *(Bijuterii de familie)*

HARNISCHFEGER, coleg de facultate la München cu Şerban Romano. *(Acvarium)*

HECK Ulrich von, adversar în duel al lui Şerban Romano, mai târziu secretar al Ambasadei germane la Bucureşti. *(Acvarium)*

HECTOR, valet al lui Alexandru Cozianu. *(Davida)*

HERBSTBLOM, *ordinarius* de istoria filosofiei. *(Acvarium)*

HOROVEANU Manolică, mare proprietar, şef al partidului conservator din orăşelul N... (*Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

HOROVEANU doamna, soţia şefului conservator. (*Poziţia astrelor la 19 iulie)*

HRISOVERGHI Colette, sora primei soţii a lui Şerban Lascari. În 1945, bătrână, fără alte rude, locuia cu el în casa din Culmea Veche. *(Fuga)*

HRISOVERGHI Kicky, şofer la cooperativa „Avântul socialist". *(Boierii vechi şi noi)*

I

IENACHE, elector, cunoscut pentru priceperea cu care ştia să smulgă voturile alegătorilor... *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

IFRIM, ţăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

ILARIE, alt ţăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

IOANIŢIU, fost membru în consiliul de administraţie al „Creditului germano-român" şi reprezentant al lui „Deutsche Bank" având în1945 muncă de răspundere în comisia guvernamentală condusă de Mardan şi Dimitrie Cozianu. *(Isabela)*

ION, valetul lui Bonifaciu Cozianu în ultimii ani ai vieţii acestuia. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

IONESCU, preotul confesor care-1 vizitează pe Laurenţiu Sterie înainte de execuţie. *(Datoria)*

IONESCU Paraschiv, în 1945 membru al Comitetului Central al Partidului. Într-o şedinţă a Adunării Naţionale ţine o cuvântare în care acuză pe miniştrii necomunişti de la Economie şi Finanţe că sabotează reforma economică, apoi conduce ancheta asupra activităţii Comisiei financiare. *(Isabela)*

IONESCU Gabriela, actriţă mediocră într-un teatru de mâna a doua sau a treia, întreţinută de Cezar Lascari. *(Isabela, Fuga)*

IONIŢĂ, portărel. *(Poziţia astrelor la 19 iulie)*

IORDACHE, unul dintre conducătorii răsculaţilor din Vădastrele în 1907. *(Bijuterii de familie)*

IORGU Iani, proprietarul Hotelului de Orient din orăşelul N... *(Poziţia astrelor la 19 iulie)*

IOVANACHE, gazetar liberal, din cercul tinerilor animaţi de idei democratice avansate, care se întâlnesc în locuinţa lui Toma Alimănescu pentru a pune la cale răsturnarea regimului feudal. *(Davida)*

IPSILANTI Aristiţa, prietenă a Alexandrei Lascari. *(Chinta regală)*

IPSILANTI Bubi, un om care avusese avere şi o tocase cea mai mare parte în petreceri şi cu femeile. În 1945 decăzuse şi nu era aproape nimic. *(Plăcerile tineretului, Chinta regală, Acvarium, Cariera luidimitrie Cozianu I, Isabela)*

IPSILANTI generalul, frate cu prinţul Bubi Ipsilanti şi, câţiva ani, soţ al Elvirei Vorvoreanu. *(Salata, Acvarium, Cariera lui*

Dimitrie Cozianu II, Vântul de martie)

IPSILANTI Mihail, autorul acelei cronici mondene involuntar insultătoare la adresa Cozienilor, pentru care Bonifaciu îl pălmuieşte la Capşa în plină lume, îl provoacă la duel şi îl ucide. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

IPSILANTI Nicolae, cumnat cu bătrâna prințesă Ipsilanti. *(Isabela)* IPSILANTI Dimitrie, văr cu Bubi Ipsilanti. *(Fuga)*

ISTRATE, locotenent. *(Datoria, Mizeriile războiului)*

IVANCEA, administratorul moşiei Eleonorei Smadoviceanu, decapitat de țărani în 1907. *(Bijuterii de familie)*

IZVORANU Zoe, prietenă a Matildei Misirliu. *(Bijuterii defamilie)*

J

JEAN, valetul lui Jean-Pierre Haralamb, în anii de după 1945. *(Isabela)*

JIMMY, prietenul lui Rinaldo Fischer, cunoscut al lui Şerban Romano. *(Acvarium)*

K

KESSEL, mademoiselle, guvernantă la copiii Davidei *(Copilării)*

KNAPEN Van, maestrul de scrimă al lui Şerban Romano în vremea studiilor filosofice din Germania. *(Acvarium)*

KOGĂLNICEANU Mihail, are un duel oratoric în Cameră cu Şerban Vogoride în ziua când acesta avea să fie asasinat. *(Davida)* – În anii următori este în relații cu Lăscăruş Lascari, membru marcant al aceluiaşi partid liberal. *(Copilării)* – La o recepție cu oameni politici, prin 1877, în casa din Culmea Veche se întâlneşte cu Bonifaciu Cozianu, viitor mare om politic. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

KURT, aviator neamț, amantul lui Riri Duca. *(Viața la țară II* şi *Un înger)*

L

LAE, tânăr de şaptesprezece-optsprezece ani în 1935sau 1936 partener al lui Şerban Romano. *(O zi foarte plină)*

LAHOVARY Alexandru ia parte, printre alţi oameni politici, la căsătoria lui Bonifaciu Cozianu. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

LAHOVARY Artur, la o recepţie în casa acestuia, printre alţi invitaţi, sunt prezenţi şi Bonifaciu Cozianu cu soţia sa, Constantina. A doua zi relatarea recepţiei apare în ziare cu greşeli de tipar, însemnând o glumă grosolană şi dureroasă pentru prestigiul Cozienilor. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

LASCARI Lăscăruş, prieten ai lui Alexandru Cozianu şi mai târziu – după asasinarea lui Şerban Vogoride – ginerele său. Bancher şi deputat al unui judeţ de câmpie, se bucură de mare trecere în partida liberală, având un rol hotărâtor în toate principalele manevre urzite pe ascuns şi într-o taină desăvârşită. Sprijină ascensiunea politică a lui Bonifaciu Cozianu. În 1885 asistă, împreună cu Davida, la ceremonia căsătoriei acestuia cu Constantina Mavromihali. Câteva luni mai târziu, moare de un cancer fulgerător, într-un sanatoriu din Elveţia. *(Davida, Copilării, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

LASCARI Davida, fiică a Sofiei şi a lui Alexandru Lascari, născută în 1845. La şaptesprezece ani este amestecată în episodul tenebros, rămas învăluit de mister, al asasinării lui Şerban Vogoride, după care se căsătoreşte, din constrângere, cu Lăscăruş Lascari, trăind mai departe o viaţă anostă, izolată şi fără strălucire. În 1875, mamă a patru copii, devenise de acum o femeie trecută, care arăta bătrână când încă nu era, părând mereu obosită, plictisită, absentă. În 1885, rămasă văduvă, se retrage în casa fratelui ei mai mare, Eustaţiu, din orăşelul N... — Moare, la câţiva ani după Lăscăruş, prin 1890. *(Davida, Copilării, Poziţia astrelor La 19 iulie, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

LASCARI Alexandru, fiul Davidei, născut în 1866. În 1888 este şef de cabinet al unchiului său, Bonifaciu Cozianu. În 1906, sora lui, Elena Vorvoreanu, îl pâra bunicii Sofia: „Alexandru nici n-a mai dat prin Bucureşti de doi ani de zile. E un om rău şi ciudat. Stă singur la moşie, umblă prin pădure la vânătoare, de nu-1 vede nimeni câte o săptămână”. *(Copilării, Viaţa lui Bonifaciu*

Cozianu, O călătorie de plăcere)

LASCARI Şerban, fiu din aceeaşi căsătorie blestemată cu fecunditate a Davidei cu Lăscăruş Lascari. În 1875 avea şapte ani. După studii la Paris, se întoarce în ţară şi se introduce în cercurile de la Jockey-Club şi de la Clubul Agricol. Primii ani ai acestui secol (secolul XX – n.r. 2009) îl găsesc director al băncii „Creditul Agricol". În 1918, pe timpul retragerii, se stabilise la Iaşi, cu soţia şi fiul său Cezar. Aici, îl primeşte pe colonelul Duca, văr prin alianţă, căruia îi promite ajutor financiar după trecerea la nemţi. Pe vremea grevelor muncitoreşti de la atelierele C.F.R., organizează în casa sa din Culmea Veche reuniuni politice în cadrul cărora se discută şi se aranjează uneori rezolvarea situaţiei politice interne. Câţiva ani mai târziu, Şerban Lascari finanţa afacerile lui Lazăr Gherson. — Epoca instaurării regimului de opresiune comunistă înseamnă, ca pentru toţi din aceeaşi lume aristocratică, prăbuşirea inevitabilă a bancherului. În 1948 trebuie să-şi părăsească vechea locuinţă şi să se mute în podul clădirilor din fundul curţii, eliberând bătrână casa din Culmea Veche pentru a se instala în ea un sediu U.F.D.R. La această vreme cade bolnav la pat şi în scurt timp moare de un cancer al laringelui. *(Copilării, Viaţa lui Bonifaciu Cozianu, O călătorie de plăcere, Datoria, Salata, Acvarium, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Fuga)*

LASCARI Marion, a treia soţie a lui Şerban Lascari, pe care o aduce de la Paris în 1930, cu treizeci de ani mai tânără decât bărbatu-său. În timpul agoniei lui Şerban, îl îngrijeşte cu devotament. După moartea acestuia, se recăsătoreşte şi se angajează dactilografa în limbi străine. *(O zi foarte plină, Fuga)*

LASCARI Cezar, fiul lui Şerban Lascari din prima sa căsătorie. Născut în 1900. În 1920, cu Ghighi Duca şi Dimitrie Cozianu, veri de al doilea şi al treilea, făcea parte din cercul „Corupţia română". În anii următori se încurcă cu Fifi Oprescu, pe când mai era căsătorită cu Dim Cozianu, şi fug la Praga, spre disperarea lui Şerban Lascari. — Neliniştea acestuia nu avea însă temei. Curând, Cezar îşi revine, şi în 1931 era „devenit om serios", codirector al băncii bucureştene „Europa", însurat din dragoste cu vară-sa Alexandra, este invitat în casa doamnei Lupescu, împreună cu industriaşii Gherson şi Corfiotu, fiind solicitat să asigure cu fonduri afacerile tranzacţionate aici. — În zilele grevei

ceferiste, are discuții aprinse cu ministrul Vasilescu-Râmnic, prevenindu-1 că orice slăbiciune sau ezitare a guvernului de a lua măsuri drastice poate duce la torpilarea împrumutului cerut la „Westminster Bank". — Mai târziu, îşi exprimă temerile că nu se va putea rezista asaltului dat de capitalul german. — În 1941 devine mai optimist: se întâlneşte la Capşa cu Dim Cozianu, Titel Negruzzi, Şerban Romano, şi discută evenimentele, pronosticând dezastrul lui Hitler. Apoi, în 1943, se distrează şi el la ferma lui Corfiotu, având o aventură cu Valentina Scarlat, iar în iarna următoare ia parte la dineul din casa lui Matei Duca unde sunt invitați şi ofițeri americani. — Anul 1945 îl găseşte director de bancă, nelinişti şi agitat din cauza manifestațiilor populare care anunțau schimbări politice şi sociale potrivnice dorințelor şi intereselor sale şi lumii lui. În acel an finanțează nişte societăți de construcție. La scurt timp este arestat şi ținut închis câteva luni, eliberat şi iarăşi ridicat pentru alte luni de zile şi când este din nou liber o găseşte pe Alexandra mutată în podul dependințelor din Culmea Veche şi pe Gabriela fugită în străinătate cu bijuteriile sale, cu valuta străină şi cu tot ce avusese mai de preț şi-i încredințase spre păstrare. Sub aceste lovituri îşi pierde echilibrul, trăieşte absent, indiferent, până se hotărăşte să treacă granița. La graniță însă este omorât de călăuze, şi abia peste câteva zile trupul său e găsit sfârtecat de jivine, desfigurat, imposibil de identificat. *(Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viața la țară II* şi *Un înger, Vântul de martie, Isabela, Fuga)*

LASCARI Alexandra, soția lui Cezar, născută Şufană din a doua căsătorie a Sofiei, ultima fată şi cel mai mic copil al Davidei. Moşteneşte de la mama ei firea domoală şi egală, uneori slabă. Înaintea lui Cezar, mai fusese căsătorită o dată şi bărbatul îi murise într-un accident de automobil. Căsătorită cu Cezar, duce o viață mondenă, în cercul lumii bune, întreținând mulți ani de zile o legătură, cunoscută tuturor, cu Ionel Haralamb. După fuga neaşteptată a lui Ionel Haralamb în 1947, suferă cumplit, apoi are alte dezamăgiri din partea lui Cezar şi a Lenei. În culmea deznădejdii, încearcă să treacă granița cu Cezar, dar are acelaşi sfârşit tragic. *(Chinta regală, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Viața la țară II şi Un înger, Isabela, Fuga)*

LASCARI Lena, fata Alexandrei şi a lui Cezar Lascari. În 1945 avea cincisprezece ani. Avea prieteni de vârsta şi din lumea ei, care se numeau Jean-Marie Ipsilanti, Kicky Hrisoverghi, Michel Basarab. În 1948 o îngrijora pe Alexandra prin purtarea ei, iar în anul următor dispare fără urme. *(Fuga)*

LECCA George, văr de-al treilea sau de-al patrulea al lui Şerban Romano. *(Acvarium)*

LEPĂDAT Ion, bătrân ţăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

LEPĂDAT Nelă, fiul bătrânului Lepădat, cazangiu la atelierele navale, membru în comitetul comuniştilor din orăşelul N... Conduce manifestaţia maselor pentru un guvern de concentrare democratică. (Vân*tul de martie)*

LUPESCU doamna, metresa regelui Carol II, pe care vrea s-o concureze Elvira Vorvoreanu. *(Chinta regală)*

M

MĂLDĂRESCU, locotenent în regimentul 1 lăncieri, partizan al ideilor revoluţiei. *(Davida)*

MANEA C. Ilie, naşul lui Eftimie, ca şi acesta, nelinişţit de agitaţia ţăranilor în 1945. *(Vântul de martie)*

MARCHAND Herminie, guvernanta Davidei. *(Davida)*

MARCUS, misit care lucrează pe lângă banca lui Cezar Lascari. *(Fuga)*

MARDAN Matei, preşedinte al Comisiei guvernamentale pentru controlul financiar, şeful şi complicele lui Dimitrie Cozianu. *(Isabela)*

MAREŞ Monica, actriţă, soţia lui Ionaş Apostolescu. *(Viaţa la ţară II* şi *Un înger)*

MARGHILOMAN Iancu, se întâlneşte cu Bonifaciu Cozianu la o petrecere în casa unui amic politic comun şi-l îndeamnă să dea, mâna cu tânărul Leon Popescu. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

MARIA, principesa şi apoi regina României; în 1889 lua parte la un *jour* în castelul Pelişor când era prezent şi Bonifaciu Cozianu. În 1931, în salonul doamnei Teodoru-Kostaki, unde îi este prezentată Elvira Vorvoreanu. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu, Chinta, regală)*

MARIA, bucătăreasa Eleonorei Smadoviceanu. *(Bijuterii de*

familie) MARIA, nevasta lui Eftimie, după care părinții au dat-o cu sila. *(Vântul de martie)*

MARIN Florea, sergentul care îi servește colonelului Duca de călăuză în linia întâi când trece la nemți. Colonelul îl împușcă, rănindu-1 mortal. *(Datoria)*

MARINICĂ, agitator care-i îndeamnă pe țărani la revoltă în 1907. *(Bijuterii de familie)*

MARINESCU Gabriel, prefectul poliției Capitalei sub Carol II. *(Chinta regală)*

MARTINESCU, locotenent. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

MAVROMIHALI, principele, senator de Argeș, tatăl Constantinei Mavromihali. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

MAVROMIHALI Constantina, tânără de optsprezece ani prin 1883 sau 1884, când se plimba cu Bonifaciu Cozianu la Șosea, amândoi călări. Se căsătorește cu Cozianu constrânsă de părinți. Moare în 1894 de cancer la ficat, după ce căzuse la boala beției, împinsă de plictiseala singurătății la care o condamnase Bonifaciu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

MAVROMIHALI Elena, prietenă a lui Șerban Lascari. *(Chinta regală, O zi foarte plină)*

MAVROMIHALI Valentin, printre invitații doamnei Teodoru-Kostaki în ziua când în salonul acesteia vine regina. *(Chinta regală)*

MAVROGHENI Petre, asistă la ceremonia căsătoriei lui Bonifaciu Cozianu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

MAYER, administratorul delegat al societății „Ametarom", mâna dreaptă a lui Gherson. Acesta îl ridicase din mic trepăduș, ce se ocupa cu urmărirea mărfurilor, dându-1 să învețe la Academia Comercială și trimițându-1 pentru studii superioare în Germania. — Trăiește cu doamna Gherson, fiind de fapt adevăratul tată al Idei Gherson. Îl „lucrează" pe Gherson vânzând la bursă acțiuni „Ametarom" în pierdere și punându-1 în gardă pe Ionaș Apostolescu asupra planurilor industriașului într-un moment când erau în conflict. — Ionaș îi dezvăluie lui Gherson adevărul. Concediat imediat, Mayer pleacă în străinătate și se spune că-ar fi ajuns în Colonia Capului. *(Niște oameni foarte ocupați)*

MELITARU, fost sergent-major, în 1907 se amestecă printre țăranii răsculați. *(Bijuterii de familie)*

MERCADO, agent de schimb din N... *(Poziția astrelor la 19 iulie)*

MERCADO Rafael, unul din conducătorii băncii „Mercado și fiii"

din Zürich, la care îşi transferă banii Lazăr Gherson prin intermediul lui Dim Cozianu, în ajunul rebeliunii legionare. Cu el aranjează Cozianu şi afacerea transferului celor 20 vagoane aur pentru Mihai Antonescu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

MEREANU, fost înalt funcționar al Băncii Naționale pe timpul dictaturii antonesciene, numit într-un post de răspundere în Comisia guvernamentală al cărei vicepreşedinte era Dimitrie Cozianu. *(Isabela)*

MIHALACHE, soldat din unitatea sublocotenentului Dumitriu. *(Datoria)*

MIHULEȚ, avocatul lui Eustațiu Cozianu, pledează şi câştigă în procesul pentru moşia Dobrunu. *(Poziția astrelorla 19 iulie)*

MIHULEȚ doamna, soția avocatului. *(Poziția astrelor la 19 iulie)*

MINICĂ, prieten al lui Mitriță Mitrache. *(Vântul de martie)*

MISIRLIU Matilda, în casa ei din N... se adună lumea bună din oraş înspăimântată de invazia țăranilor răsculați. *(Bijuterii de familie)*

MIŞU „Boul", senator, unul dintre cei mai tineri senatori ai țării în zilele grevei ceferiste. *(Acvarium)*

MITRACHE Mitriță, flăcău de 20-21 de ani, se întoarce de pe front la începutul primăverii 1945, încrezător, convins că se vor petrece lucruri mari şi că are să se împartă pământ țăranilor. Participă la asaltul prefecturii. — Când se împarte moşia, Minică taie, în glumă, cu plugul o brazdă din locul lui Mitriță. Acesta scoate pistolul mitralieră adus de pe front şi-i descarcă o rafală întreagă în piept. *(Vântul de martie)*

MITTESCU Pericle, cunoscut avocat bucureştean în 1938, specialist în societăți anonime. Lazăr Gherson convine să-i ceară arbitrajul în conflictul cu Ionaş Apostolescu. — În 1941, Dim Cozianu îl întâlnea la Capşa, iar în vara anului 1943 la ferma de lângă Bucureşti a lui Corfiotu. Elvira Vorvoreanu îl zăreşte, în toamna lui 1948, într-o bodegă infectă la o masă cu bătrânul Arnota, tatăl nevestei lui Dim Cozianu, ucisă în bombardamentul de la 4 aprilie. *(Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Boierii vechi şi noi)*

MOTANCEA, caporal în pichetul de grăniceri comandat de căpitanul Dumitriu. *(Salata)*

MOTOTOLEA, țăran din Vădastrele, revoltat din pricina abuzurilor lui Ivancea. *(Bijuterii de familie)*

MÜLLER, modelul profesorului Brustkasten, după care

lucrează şi Pius Dabija statuia Sclavului. *(Tinerețea lui Pius Dabija)*

N

NARREDOM Van, ministrul Frieslandei la Bucureşti în 1933. *(Acvarium)*

NEGREA Niță, țăran din Dobrunu. *(Poziția astrelor la 19 iulie, Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

NEGRUZZI Titel, descendent dintr-o familie din Țara Românesca, înrudită cu principii Ipsilanti, cu Lăscăreştii, cu Cozienii. Tânăr sublocotenent de artilerie, cu un stagiu de câteva luni pe front, se afla în refacere la Iaşi în ianuarie 1918, când se pune la cale complotul împotriva regalității, la care, alături de Dim Cozianu, Prodan, Fănică Niculescu, participă şi el. — În primii ani după război, era unul din membrii marcanți ai societății „Corupția română". — Mereu satisfăcut, fără griji, încântat, putea fi întâlnit prin 1928 colindând barurile Bucureştilor împreună cu Dodel Dudescu, însoțindu-1 pe Ghighi Duca. — În 1931 sau 1932 era un bărbat abia trecut de treizeci de ani, trăind dintr-o sinecură la o mare instituție de credit, dar lară să lucreze undeva anume, petrecându-şi cea mai mare parte a timpului în restaurante, la club, în vizite, plin de voioşie şi de bunăvoință pentru toată lumea. Era invitat în saloanele doamnei Lupescu, amanta regelui, şi tratat ca un intim al casei. — În 193 8 lucra la contenciosul societății. „Ametarom" şi era primit în casa industriaşului Lazăr Gherson, în acelaşi timp în care colabora cu Mayer pentru devalorizarea acțiunilor „Ametarom" la bursă. — În anii războiului alături de nemți, îşi continuă viața de petreceri: în 1941, Dimitrie Cozianu îl întâlnea la Capşa, unde mai erau Cezar Lascari şi Şerban Romanó, iar în 1943 îl găsea la ferma lui Corfiotu. — În 1947, când Dim Cozianu trece pentru ultima dată pe la Jockey-Club, Titel Negruzzi îi atrage atenția că situația de aliat al comuniştilor îl face indezirabil în cercul clubmenilor alcătuit din expropriați. Intră în declin: în 1948 lua micul dejun cu Gogu Apostolescu, amândoi invitați de Elvira Vorvoreanu, într-o bodegă infectă. — În 1952 lucra în cooperativa „Avântul socialist", dar mai avea încă timp să se distreze şi să cucerească

femei ca Stella Eremia, soția doctorului, sau Anne-Marie, soția compozitorului Nicolau, impresionate de ținuta sa aristocratică şi acea veşnică bună dispoziție, pe care ştiuse să nu şi-o piardă. *(Augusta sau Marşul nupțial, Plăcerile tineretului, Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Boierii vechi şi noi)*

NEGUŞI, vardist în gara Salcia. *(Bijuterii de familie)*

NICOLAE, vizitiul Davidei. *(Davida)*

NICOLAE, domnul, negustor din N..., alegător în colegiul III. (Viața *lui Bonifaciu Cozianu)*

NICOLAE, vizitiu de la moşia Dobrunu, care-1 aşteaptă pe Dimitrie Cozianu în gară şi-l duce la conac, unde avea să-şi petreacă vacanța de vară în 1915. *(Viața la țară I)*

NICOLAE, bătrânul valet al lui Şerban Lascari, care îl primeşte pe Şerban Romano când vine în casa din Culmea Veche. *(Acvarium)*

NICOLAE, fecior în casa lui Şerban Romano. *(O zi foarte plină)*

NICOLAU Călin, compozitor de mare succes în anii după 1950, autor de simfonii, concerte, opere, muzică de film, de trei ori laureat al Premiului de Stat, unul dintre acei artişti numeroşi pe care statul socialist îi scosese din obscuritate şi sărăcie, dându-le notorietate, independență materială, titluri şi decorații. Prieten cu Titel Negruzzi. *(Boierii vechi şi noi)*

NICOLAU Anne-Marie, fata generalului Turtureanu, căsătorită întâi cu un tânăr actor, apoi cu compozitorul de mare succes, pe care îl înşală cu Titel Negruzzi. *(Boierii vechi şi noi)*

NICULESCU Fănică, profesor de filosofic, *doctor philosophiae* al Universității din München, de o origine socială modestă – tatăl impiegat la căile ferate, iar mama fată de meseriaş, într-un oraş de provincie – pe care aspiră s-o depăşească şi să ajungă un om extraordinar, ceea ce izbuteşte în cele din urmă. — Primul moment mai important în viața lui este participarea în 1918, pe vremea retragerii de la Iaşi, la complotul urzit împotriva regelui şi guvernului. În casa Augustei Hagibei are un duel oratoric cu Nicu Prodan, pledând pentru reforme sociale de circumstanță. — Anii următori îl găsesc printre membrii societății „Corupția română", iar în vremea în care Dimitrie Cozianu se căsătorise cu Fifi Oprescu şi nu mai întreținea relații cu lumea lui, rămase printre puținii care nu-1 evitau. Era, pe atunci, conferențiar la catedra de

filosofie, îi reproşa lui Cozianu lipsa de fermitate, moliciunea şi-i promitea ca în câțiva ani să obție puterea în cercurile influente din țară. — În anii 1930 această ambiție a sa era în bună parte realizată sau pe cale de realizare. În 1931, Şerban Romano asistă la cursul său şi merge să-i vorbească, atras de reputația creată în jurul său. Devenise în acel timp prieten ca Malaxa şi cu Auschnit, reprezentant general pentru Balcani al uzinelor „Siemens" al consorțiului Krupp-Thyssen, al lui „Motorenwerke Augsburg-Nürnberg, al lui „Rheinmetall" şi „Allgemeine Elektrizitäts-G esellschaft", şi cel mai temut gazetar al presei de dreapta. Autor moral al asasinării ministrului Vardala de către legionari. La reîntoarcerea din Germania, Şerban Romano are noi discuții cu profesorul şi este contrariat de cinismul şi de amoralismul acestuia. În 1935 sau 1936 sau 1937 se întâlneau în casa prințesei Lisa Vogoride, cu care trăia profesorul. — În 1938 conducea o gazetă proprie de orientare națională şi era invitatul lui Lazăr Gherson chiar în ziua când predica într-un articol exterminarea evreilor. — Mai târziu, în zilele rebeliunii legionare din 1941, este unul din conducătorii spirituali ai mişcării. În această calitate îl vizitează Dimitrie Cozianu, asigurându-1 de sprijin şi devotament în eventualitatea preluării puterii. În acele zile dispare definitiv: după unii ar fi murit de inimă, după alții ar fi fugit în Germania unde a murit tot de o boală de inimă. *(Augusta sau Marşul nupțial, Acvarium, O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

NIȚĂ Ghiță, licențiat în teologie la Bucureşti şi student în filosofie la München, unde îl cunoaşte Şerban Romano. Îi predică acestuia idealurile legionare, cerându-i să adere, propovăduind „marea renaştere națională": „E evident că axată pe trăirea categoriei abisale, va avea loc acuma, curând, cu siguranță înainte de 1950, învierea neamului nostru, întru cruce! O primenire totală a țării, religioasă, politică, socială, rasială" Lezează, prin vulgaritate, sensibilitatea lui Romano. Incitat de profesorul Fănică-Niculescu, îl asasinează pe ministrul Vardala în zilele grevei ceferiste. Ca urmare, este împuşcat sub pretext că a încercat să fugă de sub escortă pe când era transportat la închisoarea Malmaison. *(Acvarium)*

NOVAK, maior din misiunea americană, venit în România după 1944 ca ofițer de informații. Face afaceri cu Ionaş Apostolescu şi

trăieşte cu nevasta acestuia, Monica Mareş, cu care are şi un copil. Moare într-un accident de tren, căzând între roți, când se îndrepta spre Florența unde se stabilise Monica. *(Viața la țară II* şi *Un înger)*

O

OCTAVLAN, domnul, şofer, locatar al văduvei Eliza Vasilescu, vecin cu Dimitrie Cozianu în vremea menajului său mizerabil cu Fifi Oprescu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

OPRESCU Fifi, metresa lui Bubi Ipsilanti, apoi a lui Ghighi Duca şi a lui Dimitrie Cozianu, care prin 1920 se şi căsătoreşte ca ea, scandalizând familia, rudele, prietenii şi riscându-şi cariera. După mai mulți ani de căsătorie şi conviețuire în mare dragoste, în mizerie, în certuri cumplite şi apoi iar în dragoste nebună, fuge cu Ionaş Apostolescu la Paris. După ce Dim o aduce acasă, fuge din nou, de astă dată, la Praga, cu Cezar Lascari. Dimitrie Cozianu o lasă pentru Colette Arnota. — În 1943, Dim află de la Titel Negruzzi că Fifi este cocotă la Paris, după ce fusese măritată cu un bogătaş francez căruia îi dăduse cu piciorul într-o bună zi, căci tot mai avea nevoie de variație. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

OTELEŞANU Ortansa, sora Sofiei Cozianu. Lăscăruş Lascari o întâlneşte în casa din Culmea Veche, când vine disperat să o consulte pe Herminie Marchand dacă are şanse să obțină mâna Davidei. *(Davida)*

P

PALEOLOG ŞTEFAN, invitat la ceremonia din ajunul morții lui Şerban Lascari. *(Fuga)*

PAPPENHEIN, Graf von, asistă la duelul lui Şerban Romano cu Ulrich. *(Acvarium)*

PETCO, unul dintre țăranii bulgari arestați pentru cercetări la pichetul căpitanului Dumitriu. *(Salata)*

PETRACHE Dumitru Nană, țăran din Dobrunu, anchetat brutal în cazul uciderii lui Eustațiu; fost soldat în escadronul comandat

de Bonifaciu Cozianu în războiul Independenței. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

PETRACHE, acar din gara Salcia, care îi susține pe răsculați. *(Bijuterii de familie)*

PINELLI Pepita, dansatoare de bar. *(Plăcerile tineretului)*

PÂRVU, țăran răsculat, îl decapitează pe vătaful Alexiu. *(Bijuterii de familie)*

PLAVANESCU Sava, avocat bogat din N... în vremea lui Eustațiu Cozianu. *(Poziția astrelorla 19 iulie)*

POPA Eftimie, scriitor. Îl însoțeşte pe Nicu Prodan în casa lui Şerban Romano. *(Acvarium)*

POPESCU Anghel, meditatorul Davidei, fiul popii Agapit, coleg de clasă la Colegiul. Sf. Sava, cu fiii lui Alexandra Cozianu, Eustațiu şi Bonifaciu, cu care face împreună studii la Paris. Îl asasinează pe Şerban Vogoride la îndemnul Davidei. *(Davida)*

POPESCU Leon, tânăr deputat conservator în 1898, concurentul lui Bonifaciu Cozianu. Ministru de justiție, la moartea acestuia, iar în 1920 preşedinte al Consiliului de Miniştri, avându-1 ca secretar pe Dimitrie Cozianu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu, Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

POPOV1CI Lenora, tânără actriță celebră prin anii 1899, amanta lui Bonifaciu Cozianu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

PRETORIAN Aristița, în vizită la Matilda Misirliu când țăranii răsculați invadează orăşelul N... *(Bijuterii de familie)*

PRODAN, elev al lui Toma Alimănescu, partizan al idealurilor paşoptiste, agitator printre țărani. *(Davida)*

PRODAN Nicu, fecior de boiernaş bonom şi jovial, strănepot al unui paşoptist. În 1899 printre admiratorii actriței Lenora Popovici. Participă în vremea retragerii de la Iaşi la complotul urzit în casa Augustei Hagibei. Merge să-l vadă pe Lenin la Petrograd în 1918, era prieten cu Barbusse, cu Romain Rolland şi-l vizitase pe Gorki. În 1931 putea fi întâlnit în casa Elvirei Vorvoreanu. În 1933, revoltat de reprimarea sângeroasă a grevei ceferiştilor îi cere lui Şerban Romano să semneze protestul intelectualilor. În anii următori, Şerban Romano îl întâlneşte la Capşa, dar îl evită. În 1941 Dim Cozianu îl găseşte într-un grup de alți cunoscuți între care Pericle Mittescu, generalul Ipsilanti, ministrul Vasilescu-Râmnic, prințul Vogoride, industriaşul Corfiotu. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu, Augusta sau Marşul nupțial. Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

PROTOPOPIU Ionel, secretarul regelui Carol II, amantul Elvirei Vorvoreanu. *(Chinta regală)*

R

RADOVIŞTEANU Zoe, fata Cleopatrei Cozianu, din dragostea cu Bonifaciu. Măritată cu un domn Radovişteanu, mare proprietar în câmpia Dunării cu care are o fată, Annette, născută în 1896. *(Poziția astrelor la 19 iulie)*

RĂDULESCU, fost locotenent comandor. Pilotează şalupa cu care fuge Dimitrie Cozianu. *(Isabela)*

RAFIRA, fată în casă. *(0 călătorie de plăcere)*

RAGUSA Bobby, face afaceri cu Dimitrie Cozianu. *(Isabela)*

RAVENSPURG, baron von, asistă la duelul lui Şerban Romano cu Ulrich. *(Acvarium)*

RESSEL, proprietar de garaj. *(O călătorie de plăcere)*

RICHMAN Emily, guvernanta Lenei Lascari. *(Fuga)*

RIZEA, conducător al țăranilor răsculați, luat ostatec, împreună cu Marinică, de către armată şi împuşcat. *(Bijuterii de familie)*

ROMANO, preşedinte de tribunal într-un județ de munte. Soțul Alexandrei, născută Lascari. Moare de tifos la Iaşi în 1913. *(Viața la țară I)*

ROMANO Alexandrina, fata lui Alexandru Lascari. *(Viața la țară I, Acvarium)*

ROMANO Şerban, fiul Alexandrinei, născut în 1905. Studiază la Charlottenburg, de unde se întoarce în 1928 cu diploma de inginer. Câțiva ani mai târziu, urmează ca auditor cursurile de filosofie ale lui Nikolai Hartmann şi Heidegger. În 1933 se întoarce din Germania dezamăgit şi dezorientat. Copleşit de agitația vieții sociale şi incapabil de o atitudine cinstită, chinuit de conştiința acestei incapacități, îşi consumă viața mai departe absorbit de plăceri uşoare şi preocupări superficiale. După 1944 decade definitiv, astfel că în 1952 nu mai era decât un indezirabil om de serviciu surmenat de mizerie. *(Viața la țară I, Plăcerile tineretului, Acvarium, O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Isabela, Boierii vechi şi noi, Tinerețea lui Pius Dabija)*

ROSE miss, guvernanta copiilor Davidei. *(Copilării)*

ROŞCA, soldat din escadronul comandat de locotenentul

Măldărescu *(Davida)*

ROZEANU Marcel, critic de artă. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

RUBINSTEIN Emmanuel, rabin din Galiția. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

RUSESCU, mare moşier, colonel. *(Bijuterii de familie)*

S, **Ş**

SAIZU, bătrân ţăran din Vădastrele. *(Vântul de martie)*

SAIZU Avram, fecior al celui dinainte. Plin de încredere în cuvântul comuniştilor. *(Vântul de martie)*

SAIZU Savu, frate cu Avram, participă la manifestaţie şi la asaltul prefecturii mânat numai de pofta de jaf. *(Vântul de martie)*

SCARLAT Valentina, prietenă cu Alexandra Lascari, la care era invitată în anii de după 1930. Îl cunoaşte pe Şerban Romano în Germania şi devine amanta lui. În 1938 era amanta marelui avocat Pericle Mittescu. În 1951 sau 1952 participa alături de Titel Negruzzi, Elvira Vorvoreanu şi ceilalți la recepțiile date de Stella Eremia. *(Chinta regală, Acvarium, Nişte oameni foarte ocupați, Cariera lui Dimitrie CozianuII, Boierii vechi şi noi)*

SCARLAT Ţibică, soțul legitim al Valentinei. *(Chinta regală, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu I, Boierii vechi şi noi)*

SCARLAT Georgică, fiul Valentinei, în 1945 tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, asista la întâlnirile din atelierul lui Pius Dabija, unde citea versuri moderniste. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

ŞERBANA, fată în casă. *(Viaţa la ţară I)*

SMADOVICEANU Eleonora, primul copil al Davidei. Căsătorită cu Smadoviceanu, senator dintr-un județ de la câmpie, mare proprietar, rămâne curând văduvă şi fără copii. Femeie singuratică şi ciudată, socotită de unii neroadă din naştere, de alții nebună, moare asasinată de sora ei, Elena, în timpul răscoalelor din 1907. *(Copilării, O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie)*

SPAHIU, locotenent, aghiotantul generalului Cilibia. *(Salata)*

STAHL, locotenent, camarad de unitate cu Laurențiu Sterie. Refuză să comande plutonul de execuție care urma să-l împuşte pe acesta. *(Datoria, Mizeriile războiului)*

STERIE Laurențiu, locotenent comandant de companie, acuzat

de complicitate la trădare cu colonelul Duca, în urma dezertării acestuia la nemți. Judecat de Curtea Marțială, condamnat la moarte şi executat prin împuşcare, fără vină. *(Datoria)*

ŞTEFAN, portar la Capşa. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

ŞTEFAN, şoferul lui Lazăr Gherson. *(Nişte oameni foarte. Ocupați)*

STOICA Bobel, amantul Gabrielei Ionescu, pe care o învață cum să-l jefuiască pe Cezar Lascari. *(Fuga)*

STURZA vorniceasa, prezentă în salonul Sofiei Cozianu. *(Davida)*

ŞUFANĂ, ginerele lui Lăscăruş Lascari şi al Davidei, al doilea bărbat al Sofiei. *(O călătorie de plăcere, Acvarium)*

ŞUFANĂ Sofia, al cincilea copil al Davidei, născută în 1869. Se îndrăgosteşte de Carol von Debretzy cu care se căsătoreşte împotriva voinței familiei. După moartea acestuia se reîntoarce în casa părintească, recăsătorindu-se cu petrolistul Şufană. *(Copilării, O călătorie de plăcere)*

SULTANA, slujnică. *(Davida)*

ŞAHNABADZIAN, negustor de covoare. *(Fuga)*

T, Ţ

TASESCU, medic. *(Augusta sau Marşul nupțial)*

TASSOPOL Vasilache, proprietarul „Express-bar”-ului unde petrece Ghighi Duca, *(Plăcerile tineretului)*

TANASACHE, omul lui Eustațiu Cozianu. *(Poziția astrelor la 19 iulie)*

TANASESCU, grefier, asistă la interogatoriul lui Friedmann *(Datoria)*

TELL Cristian, urmaş al lui Cristian Teii de la 1848, unul dintre emulii fascismului românesc în 1933, are o ciocnire violentă cu Nicu Prodan la Capşa. *(Acvarium)*

TEODORU-KOSTAKY, doamna, fiică a unui mareşal al palatului şi doamnă de onoare a reginei. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu, Chinta regală, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Fuga)*

THATCHER, maior din misiunea militară a S.U.A. La Bucureşti. Rămas văduv se căsătoreşte cu Riri Duca. *(Viața la țară II şi Un înger)*

TONY, tânăr în casa căruia Alexandra Lascari speră să-şi găsească fiica, dispărută fără urmă. *(Fuga)*

TRANDAFIR, propagandist comunist la țară. *(Vântul de martie)*

TURTUREANU, ofițer de grăniceri. În 1925, locotenent, subalternul căpitanului Dumitriu, pe care îl raportează şefilor superiori. Execută ordinul pe care acesta îl refuzase, de a împuşca țăranii bulgari ostateci. — În 1945 general, având în subordine pe colonelul Dumitriu. — Mai târziu, judecat şi condamnat pentru crime de război. *(Salata, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Vântul de martie)*

ȚUNDREA Romulus, îi călăuzeşte peste graniță pe Alexandra şi Cezar Lascari, asasinându-i. *(Fuga)*

ȚUNDREA Mia, nevasta celui dinainte. *(Fuga)*

ȚUNDREA Traian, frate cu Romulus şi complice la asasinat. *(Fuga)*

U

URACU, țăran răsculat, îl decapitează pe vătaful Ivancea. *(Bijuterii de familie)*

UȚU, țăran din Vădastrele la care merge în pețit Mitriță Mitrache. *(Vântul de martie)*

V

VARDALA, ministru asasinat de legionari la îndemnul lui Fănică Niculescu, adversarul său politic. *(Acvarium)*

VARLAM Jack, cunoscut avocat bucureştean, textilist, fruntaş al partidului social-democrat. Prieten cu Dimitrie Cozianu. Fuge din țară cu ajutorul lui Matei Mardan. *(Isabela)*

VARLAM Nelly, soția precedentului, prietena doamnei Gherson *(Nişte oameni foarte ocupați)*

VARLAM Ionel, băiatul lui Jack Varlam, comunist, în conflict cu tatăl său de care se desparte. Participă la manifestația din 24 februarie 1945, când este rănit. Şeful serviciului de studii şi statistică din Comisia guvernamentală condusă de Mardan şi Dimitrie Cozianu. Raportează forurilor superioare situația

nesatisfăcătoare din cadrul Comisiei şi declanşează furia lui Dimitrie Cozianu. *(Isabela, Tinereţea lui Pius Dabija)*

VĂSESCU Dumitru, deputat liberal. *(Copilării)*

VASILACHE, colonel, comandantul regimentului din care fac parte Laurenţiu Sterie, Friedmann, Dumitriu şi ceilalţi. *(Datoria, Mizeriile războiului, Augusta sau Marşul nupţial)*

VASILE, fecior la curtea lui Alexandru Cozianu. *(Davida)*

VASILE, ordonanţa căpitanului Dumitriu. *(Salata)*

VASILE, fecior în casa lui Şerban Romano. *(Acvarium)*

VASILE, instalator electrician, tatăl lui Fifi Oprescu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

VASILE, paznic la via domnului Dabija. *(Tinereţea lui Pius Dabija)*

VASILESCU Eliza, proprietara lui Dimitrie Cozianu în vremea căsătoriei nefericite cu Fifi Oprescu. *(Cariera lui Dimitrie Cozianu I)*

VASILESCU-RÂMNIC, om politic, ministru în mai multe guverne în anii de după 1930. *(Chinta regală, Acvarium, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

VICTORIA, fată în casă la moşia lui Manolică Cozianu. *(Viaţa la ţară I)*

VICTORIA, sufragioaică la moşia lui Manolică Cozianu. *(Viaţa la ţară II* şi *Un înger)*

VINKLER, farmacist. *(Poziţia astrelor la 19 iulie)*

VIORICA, fată în casă. *(Bijuterii de familie)*

VIŞORAN, locotenent-colonel, comandant de batalion. Moare în timpul luptelor. *(Datoria, Mizeriile războiului)*

VÂLSAN Alexandru, poet şi romancier, frecventează salonul doamnei Teodoru-Kostaki. *(Chinta regală)*

VLADOIANU, primar al Bucureştiului. Asistă la căsătoria lui Bonifaciu Cozianu. *(Viaţa lui Bonifaciu Cozianu)*

VOGORIDE Şerban, nepot al caimacamului Nicolae Vogoride, văr de-al doilea cu Sofia Cozianu, pe care o cucereşte. Vorbitor temut în Cameră, cel mai violent apărător al principiilor conservatoriste. Asasinat de Anghel Popescu. *(Davida)*

VOGORIDE prinţul, proprietar de cai de curse, vice-preşedinte al Aero-Clubului, primul român, care avusese avion particular. *(O zi foarte plină, Nişte oameni foarte ocupaţi, Cariera lui Dimitrie Cozianu II)*

VOGORIDE Elisa, născută Ipsilanti. Organizează sau participă la recepţii în lumea bună, protectoare a sculptorului Ion Bârlea.

(O zi foarte plină, Cariera lui Dimitrie Cozianu II, Tinerețea lui Pius Dabija)

VORVOREANU Elena, fiica Davidei, născută în 1867. De mică o urăşte pe Eleonora. Dezamăgită în aşteptările ei de a o moşteni pe Sofia von Bodmann. — În timpul revoltelor ţărăneşti din 1907 o asasinează pe sora ei Eleonora, ale cărei bijuterii le furase. Moare de cancer, puțin înainte de 1930. *(O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie)*

VORVOREANU Mişu, soțul Elenei. În 1899 era colonel demisionat, printre curtezanii celebrei actrițe Lenora Popovici. Cheltuieşte averea Elenei în petreceri şi cu femei. După moartea Sofiei von Bodmann, înfuriat de pierderea moştenirii, dispare la Paris, cu Şerban Lascari, în speranța altor aventuri. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu, O călătorie de plăcere)*

VORVOREANU, Mişu, fiul celor dinainte, în 1907 locotenent comandant de escadrilă în regimentul 4 Roşiori. Participă la reprimarea răscoalelor. În 1915 era căpitan şi se afla în mijlocul familiei, la moşia Dobrunu. În timpul războiului Gogu Apostolescu îl întâlneşte pe front, vesel şi superficial ca totdeauna. Ajunge colonel prin 1931 şi putea fi întâlnit în saloanele Alexandrei Lascari. În primăvara anului 1945, nelinişti de agitațiile, țăranilor care cereau pământ, merge să solicite grabnic ajutor generalului Turtureanu. *(Bijuterii de familie, Viața țară I, Mizeriile războiului, Chinta regală, Vântul de martie)*

VORVOREANU Elvira, al doilea copil al Elenei Vorvoreanu. Era o fată de cincisprezece sau şaisprezece ani în 1905, cu picioarele şi mâinile lungi şi părul împletit în coade pe spate, când apare în salonul străbunicii, Sofia von Bodmann. În timpul răscoalelor țărăneşti se afla la conacul mătuşii Eleonora, pe care o urăşte şi de a cărei moarte se bucură în ascuns, în 1915 era măritată cu un prinț Ipsilanti, general în armată şi primea satisfăcută curtea vărului său Ghighi Duca, abia trecut de şaisprezece ani. Stăpânită şi ea de pofta puterii, aceeaşi care îl măcinase pe Bonifaciu şi avea să-l distrugă pe Dimitrie Cozianu, încearcă marea ei lovitură în anii de după 1930, când visează să devină amanta şi stăpâna regelui. În acest timp trăieşte cu Manolică Giurgea-Roşcanu şi cu Ionel Protopopiu, prin care presupune că-şi va putea realiza mai sigur planul. Încercarea la rege eşuează lamentabil fiind nevoită să trăiască mai departe neştiută, anonimă, pierdută, fără speranță. După 1944 decade inevitabil. În 1948, ființă de aproape

şaizeci de ani, îmbătrânită, distrusă, trăia din vânzarea obiectelor de artă, păstrând ascunse la loc tainic bijuteriile de familie. Moare de cancer patru ani mai târziu, înainte de a fi comunicat cuiva ascunzătoarea secretă a bijuteriilor. *(O călătorie de plăcere, Bijuterii de familie, Viața la țară I, Plăcerile tineretului, Chinta regală, Acvarium, O zi foarte plină, Viața la țară II* şi *Un înger, Vântul de martie, Isabela, Boierii vechi şi noi, Tinerețea lui Pius Dabija)*

VORVOREANU Patricia, soția lui Mişu Vorvoreanu, se afla în martie 1945 la conac. *(Vântul de martie)*

VORVOREANU Dona, fiica Patriciei Vorvoreanu. *(Vântul de martie)*

W

WEGENER Caspar, coleg cu Şerban Romano în timpul studiilor filosofice. *(Acvarium)*

WENDEN, conte, locotenent, comandantul unei patrule de cazaci. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

Z

ZEVEDEI, profesor de estetică la Academia de Arte Plastice. *(Tinerețea lui Pius Dabija)*

ZEVEDEI Doina, nevasta profesorului Zevedei. Are câtva timp relații cu Pius Dabija, apoi cu Marcel Rozeanu. *(Tinerețea lui Pius Dabija)*

ZLĂTIŞTEANU Mănucă, deputat în Cameră, amic politic al lui Bonifaciu şi martor al acestuia în duelul cu Mihail Ipsilanti. *(Viața lui Bonifaciu Cozianu)*

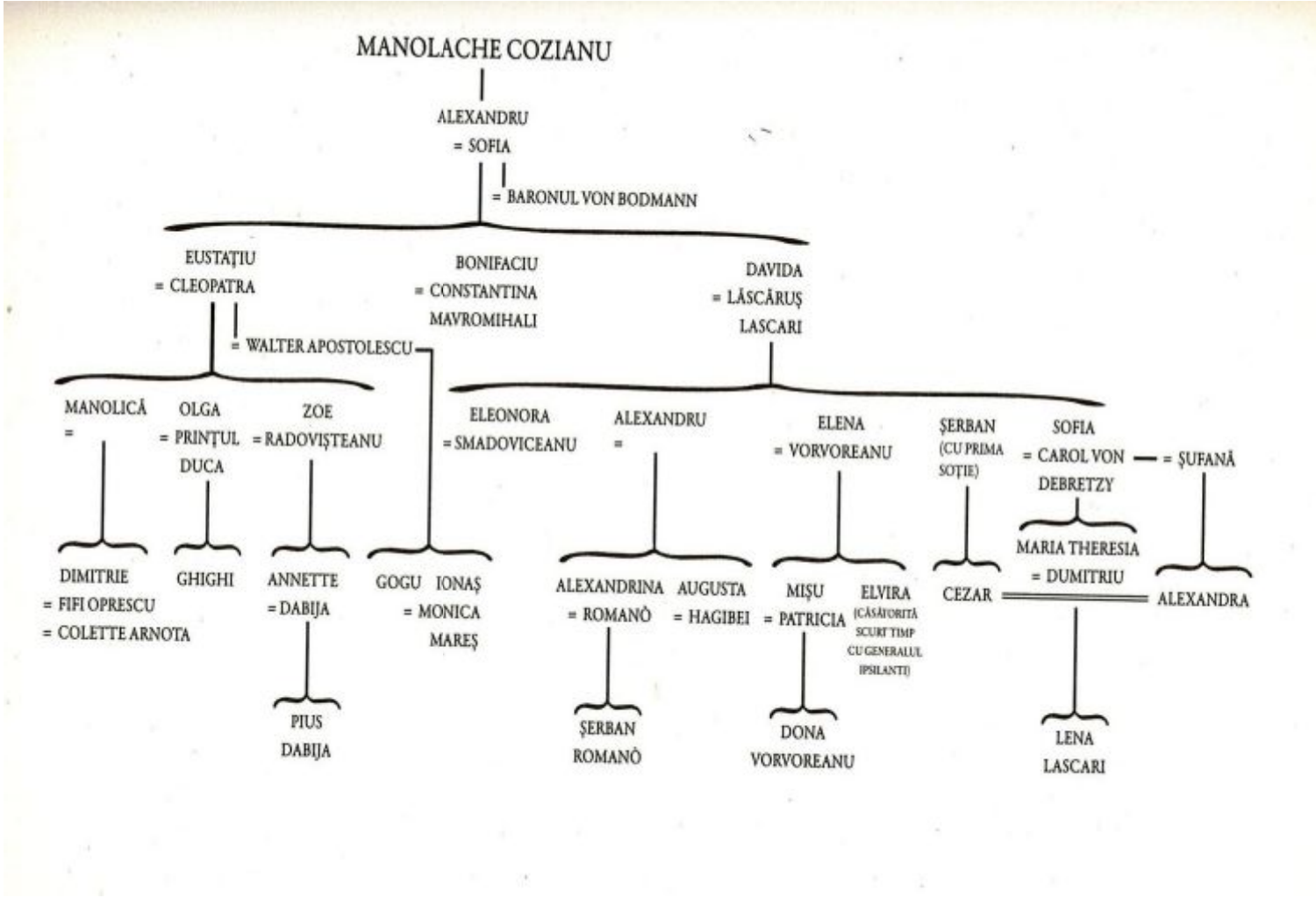
MANOLACHE COZIANU
ALEXANDRU
= SOFIA
= BARONUL VON BODMANN
EUSTAȚIU
= CLEOPATRA
= WALTER APOSTOLESCU
BONIFACIU
= CONSTANTINA
MAVROMIHALI
DAVIDA
= LĂSCĂRUȘ
LASCARI
MANOLICĂ
=
OLGA
= PRINȚUL
DUCA
ZOE
= RADOVIȘTEANU
ELEONORA
= SMADOVICEANU
ALEXANDRU
=
ELENA
= VORVOREANU
ȘERBAN
(CU PRIMA
SOȚIE)
SOFIA
= CAROL VON
DEBRETZY
= ȘUFANĂ
MARIA THERESIA
= DUMITRIU
DIMITRIE
= FIFI OPRESCU
= COLETTE ARNOTA
GHIGHI
ANNETTE
= DABIJA
GOGU
IONAȘ
= MONICA
MAREȘ
ALEXANDRINA
= ROMANÒ
AUGUSTA
= HAGIBEI
MIȘU
= PATRICIA
ELVIRA
(CĂSĂTORITĂ
SCURT TIMP
CU GENERALUL
IPSILANTI)
CEZAR
ALEXANDRA
PIUS
DABIJA
ȘERBAN
ROMANÒ
DONA
VORVOREANU
LENA
LASCARI

REFERINŢE CRITICE

Referinţe critice

Arta de prozator a lui Petru Dumitriu este corolarul firesc al ţelurilor „balzaciene” fixate epicii sale, fără a fi însă de obicei o preluare a mijloacelor specifice artei balzaciene. Formaţia literară a lui Petru Dumitriu, cu un fond trainic de clasicism şi refractară romantismului indiscret şi locvace, îndreaptă arta prozei sale mai ales pe linia unui realism sobru, în compoziţie ca şi în stil, la şcoala marilor romancieri ruşi.

Despre opera lui Balzac, Petru Dumitriu arăta, într-un articol din 1950, că ceea ce o caracterizează este „funcţiunea de cunoaştere”. Desigur, nu e nimic nou în afirmaţia aceasta, valabilă, evident, pentru orice operă artistică realistă. Dar credem că, accentuând asupra acestei funcţiuni gnoseologice ca pe o caracteristică a operei lui Balzac, Petru Dumitriu îşi răspundea propriilor întrebări despre rosturile prozei lui şi acorda o valoare caracterizantă intensităţii deosebite a cunoaşterii balzaciene: „cercetare încordată de fiecare clipă a oamenilor şi a stărilor ce-1 înconjurau”, „patima lui de a pătrunde în toate ungherele vieţii”, „setea lui de cunoaştere ştiinţifică şi filosofică”.

Întreprinzând istoria unei familii şi – prin ea – a unei clase sociale – implicit, dar indirect, a societăţii însăşi –, Petru Dumitriu îşi punea lui însuşi obiective de cunoaştere ştiinţifică şi filosofică a omului şi a societăţii. *Cronica de familie* are la bază nu numai nemijlocita observaţie a vieţii, ci şi un aparat de cercetare arhivistică, ca sursă documentară pentru o analiză asupra evoluţiei sociale şi ca suport faptic pentru o demonstraţie asupra unor chestiuni fundamentale de etică. [...]

Evident, cheia viziunii epice a *Cronicii de familie* este tocmai împletirea acestei triple selecţii: a momentului istoric, a personajelor reprezentative pentru acest moment şi a conflictului etic angajat de aceste personaje prin fixarea unei anumite atitudini faţă de viaţă.

Pentru realizarea acestei viziuni, rolul hotărâtor îl capătă descrierea de epocă, portretul, analiza psihologică.

Unde se dovedeşte Petru Dumitriu un emul al modelului balzacian este descrierea de epocă, dacă ne referim la minuţioasa inventariere a componentelor arhitecturale şi mobiliare ale

interioarelor. Evadarea din pastişă are însă la Petru Dumitriu vaste posibilităţi, oferite mai ales de talentul pictural al scriitorului, care reuşeşte să spargă, nu o dată, dar nu întotdeauna, obositoarea şi nesugestiva însuşire a amănuntelor, printr-un tablou colorat cu rafinament. [...]

Fără îndoială, picturalul e propriu artei descriptive a lui Petru Dumitriu. El are o potentă sugestivă mai mare decât arhivistică inventariere a detaliilor.

Picturalul este unul din mijloacele folosite cu măiestrie de Petru Dumitriu şi în portretizare. Chipul Davidei este, în *Cronică,* introdus printr-un tablou în culori întunecate, realizat mai mult prin nuanţe de uleiuri variate, amestecate cu mult negru, albăstrind profund albul şi lăsând în ape contrastul culorilor deschise [...].

Pictura, statică, anunţă portretul viu al personajului, ca un tablou de epocă înrămat în greu cadru aurit, cu care s-ar deschide un film pentru a ne purta apoi, îndărăt prin ani, în vremea când omul înmărmurit acum în zugrăveala făcută la un moment dat trăia pasiuni, maturizându-se şi purtându-şi destinul...

Portretul, la Petru Dumitriu, transmite însă şi aprecierea sentimentală şi morală a scriitorului. Mijloacele de portretizare variază în consecinţă şi, uneori, picturalul dispare, ca neinteresând, înlocuit cu descrierea pur verbală, în care imaginea plastică serveşte doar ca termen comparativ, cu intenţie de şarjă, chiar grotescă, dar sugestivă şi acuzatoare. [...]

Reacţia sufletească a personajelor e sesizată la Petru Dumitriu rareori prin procedeul – ca să întrebuinţăm termenii lui Ibrăileanu – „analizei", frecvent prin cel al „creaţiei". Viaţa psihică e luminată dinafară, prin gesturi şi vorbe, prin acţiunea ce trădează starea internă. [...]

Petru Dumitriu este adeptul „limbii transparente", al stilului care este sobru şi expresiv, pentru că nu opreşte atenţia asupra lui însuşi, ci împlineşte numai funcţia eroică de a se păstra pe sine modest şi neştiut, pentru a atrage atenţia îndărătul lui, la cele exprimate de el.

Savin BRATU, Petru Dumitriu: *Cronică de familie*, în *Cronici,* voi. I, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1957, pp. 152-159

Cronică de familie debutează cu o întâmplare din anii 1862-1863 (aşadar din epoca în care se petrecea acţiunea *Elenei* lui Bolintineanu), în care soarta Davidei, fiica lui Alexandru Cozianu şi viitoarea soţie a lui Lăscăruş Lascari e strâns legată o clipă de mişcarea conservatorilor contra reformelor lui Cuza şi de asasinarea lui Barbu Catargiu (în roman, Şerban Vogoride), şi se încheie, prin anii 1953-1954, odată cu tinereţea sculptorului şi muzicianului Pius Dabija, strănepot al aceluiaşi Alexandru Cozianu, tatăl Davidei. În cei nouăzeci de ani, familia Cozianu este contemporană cu trei războaie, cu mai multe răscoale ţărăneşti, cu grevele şi agitaţiile muncitoreşti din anii '20-'30, cu dictatura regală şi cu regimul antonescian, cu evenimentele din 1944 şi din deceniul care urmează. Ca în toate romanele de acest fel viaţa familială şi cea politică se împletesc. Bonifaciu Cozianu face carieră ca membru al partidului conservator. Elena Vorvoreanu, fata Davidei, îşi însuşeşte caseta cu bijuteriile de familie, ale surorii ei, pe care o asasinează, profitând de dezordinele provocate de răscoala din 1907. Un Duca, rudă prin alianţă cu Cozienii, îşi trădează ţara în Primul Război Mondial, la care participă numeroşi direcţi şi colaterali ai familiei, în tranşee sau la statul major, jucând pocher la popote, complotând, făcând curte femeilor sau murind de gloanţele inamice. După război, Elvira, fata Elenei Vorvoreanu, încearcă să ajungă în patul lui Carol al II-lea, iar Şerban Romano, strănepotul Davidei, face studii în Germania în anii ascensiunii nazismului. Un alt Cozianu, Dimitrie, lucrează ca „specialist burghez" în guvernul doctorului Petru Groza. Şi aşa mai departe.

Să analizăm mai îndeaproape tehnica acestor împletiri de planuri în cel dintâi (şi unul din cele mai izbutite) episod al serialului, intitulat, după numele protagonistei, *Davida.* Vom observa împletindu-se două perspective întrucâtva diferite: cea de cronică şi care ne poartă în istorie, în evenimente cunoscute, în politică; cea a romanului obişnuit cu intrigă precisă, fie el de moravuri, de dragoste, social, familial, de formaţie sau altfel. Ambele folosesc procedee consacrate. Iată cronica, împrumutându-le pe ale ei din romanul postbalzacian: comentarii, rezumate, anticipaţii, biografii şi chiar documente reale. Duiliu Zamfirescu îi bănuia valoarea, citând ordine de zi veritabile în romanul său. Sensul documentelor este de a face credibilă istoric ficţiunea propriu-zisă, de a o încadra şi justifica.

[...]

Perspectiva istorică, a cronicii, va reveni periodic, ca un leit-motiv, tăind trama evenimentelor curente. Să notăm şi un lucru oarecum neaşteptat; tehnica foarte precisă, convenţionalismul unor formule nu exclud varietatea şi bogăţia detaliului şi chiar un anume protocol epic. Economia principială care guvernează romanele de acest fel implică, paradoxal, abundenţă descriptivă, adevărate galerii de portrete, studii ale vestimentaţiei, pretinse toate de documentarismul genului. Dacă la nivelul formulei narative romanele sunt abile şi puţin inventive, ele compensează din plin stereotipia funcţională printr-o artă minuţioasă şi câteodată aproape bizantină. La Petru Dumitriu este chiar mai mult; o excepţională înzestrare pentru portret, un ochi avid de culoare, de pitoresc sau de grotesc. [...]

Balzacianismul originar al *Cronicii de familie*, modificat în sensul pe care l-am analizat, nu trebuie absolutizat [...].

Cronica de familie încorporează, cu intenţie, şi elemente ale altor formule, până la a putea fi considerată un fel de repertoriu cuprinzător al întregului roman doric. Romanul lui Petru Dumitriu arată că reluarea aceasta este, până la un punct, obligatorie, când, spre sfârşitul istoriei unui tip artistic, lipseşte capacitatea de a-1 reforma. Proust, comparabil şi comparat cu Balzac, a schimbat radical romanul acestuia: ionicul a luat locul doricului. Când însă viziunea, metoda, nu sunt revoluţionate, romanul e condamnat să regăsească (spontan sau deliberat) o parte din formulele anterioare. *Cronică de familie* este, dacă-1 privim din acest unghi, o veritabilă „tablă de materii" a romanului doric, conţinând în plus, fapt explicabil, şi episoade ce amintesc de formule mai noi. Scris târziu şi, la fel cu *Enigma Otiliei,* din intenţia de a realiza o balzaciană comedie umană, romanul lui Petru Dumitriu nu poate ocoli structuri mai recente, infidelităţi faţă de tradiţia de la care conştient se revendica; şi mai ales nu poate să nu cadă peste formele pe care le-a consacrat tipul romanesc de care aparţine. [...]

Însă *Cronica de familie* se deosebeşte într-o privinţă de majoritatea romanelor familiale, de la Galsworthy la Roger Martin du Gard: ea accelerează ritmul, concentrează cronica. [...] spiritul modernităţii a pătruns în construcţia lentă şi tenace, minuţioasă a acestui fel de romane, grăbind conflictele şi precipitând soluţiile. Cele două mii de pagini ale cronicii sunt divizate în douăzeci şi

patru de mici romane, relativ autonome. Valoarea timpului apare schimbată: nu mai contează imensa şi răbdătoarea desfăşurare, nici detaliile strânse meticulos, pas cu pas. Intriga fiind concentrată şi detaliile căpătând aspect poetic (proustian), istoria pare spusă pe scurt, ca într-o pagină de Larousse. Timpul nu mai are răbdare în *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu: viziunea nu mai e aceea a istoricului vechi, pedant şi conştiincios, animat de sentimentul euforic ai unei lumi în ascensiune, ci a unuia modern, privind destinul unei clase (aristocraţia autohtonă) din perspectiva sfârşitului ei, rapid şi catastrofic. Când totul s-a consumat, vitalitatea începuturilor ca şi morbiditatea sfârşitului, când clasa şi-a stins ultimele energii şi a părăsit scena istoriei, nu-i mai rămâne istoricului, după ce a relatat totul, decât să-şi cheme încă o dată actorii la rampă, ca să salute publicul: pe dinaintea ochilor noştri trec, pentru ultima oară, în index numele cele mai importante.

Nicolae MANOLESCU, *Marile familii*, în *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, ediţia a doua, adăugită, Editura 100+1 Gramar, Bucureşti, 2008, pp. 236-249

Cineva şterge cu palma o porţiune dintr-un geam aburit. Prin breşa făcută se vede dintr-odată neaşteptat de clar. Aceasta este impresia pe care a produs-o apariţia romanului *Cronică de familie* de Petru Dumitriu în 1957, într-o perioadă în care cultura română devenise mai ceţoasă ca oricând (acţiunea de opacizare forţată fiind intensificată după revolta anticomunistă din Ungaria, din 1956).

Chiar şi astăzi, cele trei volume ale romanului, totalizând aproape 2 000 de pagini, impresionează prin claritate, ceea ce înseamnă: prin linia sigură a construcţiei epice, prin precizia şi expresivitatea portretelor, prin modul expeditiv – nu şi superficial – de explicare a relaţiilor dintre oameni. În tradiţia realismului balzacian, totul este evidenţiat energic, până la caricatură. În mod paradoxal, exagerarea măreşte impresia de realism, aşa cum, în industria vopselurilor, o tentă de albastru face albul mai alb.

Impresionează şi anvergura construcţiei epice. Autorul face istoria unei familii boiereşti, Cozianu, pe parcursul a aproape o sută de ani. Primul personaj adus în prim-plan este moşierul Alexandru Cozianu, surprins „într-o seară de la începutul

primăverii lui 1862” când primeşte oaspeți în reşedința lui fastuoasă de pe strada Culmea Veche din Bucureşti. Iar ultimul personaj cu care facem cunoştință este sculptorul Pius Dabija (stră-strănepot al lui Alexandru Cozianu), născut în 1924 şi afirmat ca artist în anii stalinismului.

Limba română folosită nu seamănă deloc cu limba de lemn a propagandei comuniste care, în anii ’50, fusese adoptată nu numai de ziarişti, ci şi de mulți scriitori. Autorul are un vocabular bogat şi, în acelaşi timp, simțul proprietății termenilor. El controlează perfect actul exprimării, ducând fiecare idee până la capăt, decis şi autoritar. Nu abuzează de arhaisme, ca alți autori de romane istorice (deşi romanul său este şi un roman istoric). Recurge, totuşi, la unele cuvinte vechi, evocatoare, iar în imaginarea dialogurilor dintre personaje utilizează relativ frecvent expresii franțuzeşti, ca Tolstoi în *Război şi pace*, aducându-ne astfel aminte că franceza a fost multă vreme şi limba preferată a protipendadei din România.

Petru Dumitriu a început să scrie romanul *Cronică de familie* la 26 de ani şi l-a terminat la 32. Este greu de înțeles cum, tânăr fiind, a reuşit să compună o saga de-o asemenea anvergură. În cuprinsul ei evoluează sute de personaje, dintre care câteva zeci ca personaje principale. Nu întâmplător, încă de la ediția princeps, romanului i s-a anexat un index alfabetic al personajelor şi un arbore genealogic al familiei Cozianu, alcătuite de criticul şi istoricul literar Geo Şerban.

Surprinzătoare – aproape neverosimilă – este apoi competența cu care tânărul scriitor evocă o lume în mare parte dispărută. El cunoaşte topografia Bucureştiului din a doua jumătate a secolului nouăsprezece, modul în care erau mobilate încăperile caselor boiereşti, vestimentația de epocă, structura organizatorică a armatei române în timpul Primului Război Mondial, viața de fiecare zi a regelui Carol al II-lea etc. S-a spus că pe Petru Dumitriu l-au inițiat în istoria înaltei societăți din România iubita lui mai vârstnică, Henriette-Yvonne Stahl, şi fostul ei soț, aristocraticul scriitor Ion Vinea. Dar chiar aşa să fi stat lucrurile, firescul cu care autorul *Cronicii de familie* foloseşte imensa cantitate de informații tot rămâne o enigmă.

Romanul reprezintă, din mai multe puncte de vedere, o performanță în materie de creație literară, pe care nu se ştie dacă o va egala cineva vreodată (inclusiv din cauza faptului că a trecut

vremea construcțiilor epice monumentale). Şi totuşi, autorul nu s-a declarat niciodată încântat de realizarea sa. În 1994, pregătind textul pentru o nouă ediție, afirma: *„Cronica de familie* [este] infectată şi ea de ciuma ruso-marxistă".

Obiecția – excesiv de severă – fusese formulată, de altfel, şi de unii critici literari, care aveau în vedere în special reprezentarea şarjată a lumii bune, considerată de ei tendențioasă, denigratoare, în conformitate cu exigențele autorităților comuniste. Acestea, angajate în „lupta de clasă", pretindeau, într-adevăr, scriitorilor să denigreze sistematic elita de altădată a societății româneşti. Trebuie spus însă că distanța critică luată de autor față de această elită se explică doar într-o măsură printr-o intenție propagandistică. Petru Dumitriu este structural mizantrop şi sarcastic. El adoptă această atitudine față de toate personajele sale, indiferent cărei clase sociale aparțin. În *Proprietatea şi posesiunea,* roman neterminat, scris în 1958 şi publicat abia în 1991, el îşi descrie – cum s-a văzut – cu o luciditate necruțătoare, dusă până la impietate propria mamă. Cu atât mai mult îşi ia libertatea de a fi maliții în portretizarea unor personaje de care nu se simte legat afectiv, cum sunt cele din *Cronică de familie.*

Ca portretist, Petru Dumitriu rămâne – cel puțin până în prezent – neîntrecut în literatura română. N. Iorga şi, mai ales, G. Călinescu au realizat, poate, unele portrete mai expresive decât ale lui, dar este vorba de portrete făcute unor personaje reale, care le-au stimulat fantezia. Petru Dumitriu a creat o întreagă colecție de „fizionomii" fictive, de o plasticitate extraordinară. Nemilos cu personajele lui, deloc dispus să le flateze – sau să-l flateze pe eventualul cititor care se recunoaşte în ele –, scriitorul evidențiază cu un frison de plăcere foarte asemănător cu sadismul ceea ce este grotesc în înfățişarea şi în felul lor de a fi.

Alex ŞTEFĂNESCU, „La o nouă lectură: Petru Dumitriu (I) „, în *România literară,* nr. 35, 2003

Ca formulă epică, scriitorul foloseşte ceea ce am putea numi, inspirați chiar de titlul cărții, „cronica romanescă", formulă pe care au utilizat-o şi realiştii de tip Balzac, aceia care studiau comedia umană în evoluție. Petru Dumitriu observă lumea românească pe o perioadă de aproximativ o sută de ani (cronica familiei Cozianu începe, propriu-zis, la 1862 şi se termină în

1954), dar în preambulul narațiunii sunt povestite întâmplări de la 1848 şi, în continuare, din 1850, când Alexandru Cozianu dărâmă casele vechi de pe ulița Culmea Veche şi ridică o casă nouă „potrivită cu marea lui avere". Unii comentatori (D. Micu) văd în *Cronică de familie* o replică la *Romanul Comăneştenilor* (Duiliu Zamfirescu) şi, în genere, la proza sentimentală despre lumea aristocrației româneşti (de la N. Filimon la Mihail Sadoveanu şi Mateiu I. Caragiale). Faptele epice pot fi judecate şi aşa, însă ambițiile şi posibilitățile epice ale lui Petru Dumitriu sunt de altă natură. El i-a citit, se vede clar, pe realiştii secolului al XIX-lea, dar îl ştie bine şi pe Marcel Proust, aşa încât „balzacianismul" de care s-a vorbit în cazul lui este cu mult mai complex. Este trecut, ca şi în cazul romanelor lui G. Călinescu, prin experiența realismului psihologic, intelectualizant, din secolul al XX-lea. Petru Dumitriu foloseşte o metodă complexă de a picta epoca şi indivizii care o ilustrează: cronică socială, portret interior, analiza pasiunilor, descrierea vieții intelectuale şi a mondenităților lumii politice, dar şi a cruzimilor şi laşităților, instabilității ei morale. Stilul narațiunii este liber, decomplexat, prozaic, ironic când este nevoie, stil de prozator cultivat care ştie că pasiunile se pot fixa printr-o analiză rece şi elocventă. Iese, la urmă, o tipologie care se ține minte. [...]

Stil de realist iscoditor şi rece, scene reuşite (ca aceea în care Elena, fiica Davidei, ascultă la uşi ce se petrece in camera părinților), descrieri bune de interioare, prezentarea vestimentației de epocă, conflicte sentimentale şi momente de explozie a simțurilor, portrete care vin şi revin, chiar d u pa ce personajele au murit. O fotografie veche, o întâmplare de demult, o casă în care a locuit altă generație de Cozieni, toate aceste coincidențe sunt folosite de prozator pentru a redefini, îngroşa, îmbogăți tabloul de familie. Centrul acestei lumi imaginare este oraşul N., oraş din câmpia dunăreană. Cleopatra trăieşte cu bătrânul Lăscăruş, Eustațiu – soțul încornorat – consultă cărțile de astrologie pentru a vedea dacă pierde sau nu procesul cu țăranii din Dobrunu. Nu-i ocolit, in această frescă a societății româneşti, momentul răscoalei. Petru Dumitriu este, aici, aproape de viziunea lui Rebreanu. [...].

O lume care se epuizează, fără perspectivă istorică şi morală. Romancierul îngroaşă această idee şi, în ultima parte, intervine cu neinspirate reflecții politice despre decăderea neamurilor (veche

temă din literatura nuveliştilor de la 1900, tratată acolo cu duioşie şi resemnare). [...]

Spre sfârşit, această cronică a lumii care petrece, bagă intrigi, trădează, combină, face carieră şi se destramă, este supusă de narator unei critici directe, vădit partizane. El renunță la stilul obiectiv, mult mai potrivit, de până acum şi, ca să liniştească, probabil, suspiciunile cenzurii, condamnă propagandistic o clasă socială care dăduse, totuşi, mari personalități. Valoarea estetică a romanului scade considerabil în asemenea momente. [...]

„Căderea neamurilor" este ilustrată, între altele, prin exacerbarea sexualității. Prea fățiş şi în forme prea groteşti pentru a convinge epic. E limpede că Petru Dumitriu îi sancționează, politic şi moral, ca grup social, aşa cum va face şi G. Călinescu în Scrinul negru. *Totuşi, Cronică de familie* este, în laturile ei fundamentale, un mare roman, printre cele mai bune (alături de *Moromeții, Bietul Ioanide, Cel mai iubit dintre pământeni)* date de literatura română după 1945. Petru Dumitriu impune un stil epic şi stilul se bazează pe renunțarea la lirismul, viziunea mitică, umorul, fabulosul, dominante până atunci în proza românească.

Eugen SIMION, *Dumitriu, Petru,* în *Dicționarul General al Literaturii Române* (coordonator general Eugen Simion), vol. II: C-D, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004, p. 796

În conceperea romanului, scriitorul se sprijină, în principal, pe două pârghii care să confere validitate ideologică scrierii: orientează fluxul temporal după o schemă cu substrat sau implicații revoluționare şi recurge la clişeul tipologiei negative ca metodă de „înfierare".

Proiectarea temporală insidioasă e lesne observabilă în prima ediție a *Cronicii* (alcătuită din *Davida, Bijuterii de familie, Salata* şi *în Bătălia pierdută).* Scriitorul orientează scheletul temporal al scrierii în jurul a trei (sau patru) momente cheie: căderea partidului conservator (1860), răscoala de la 1907, greva muncitorilor de la Grivița din 1933, reforma agrară din 1945.

În esență, aceeaşi e perspectiva şi în ediția lărgită a *Cronicii,* în trei volume, doar că aici scenariul tendențios este înăbuşit de numeroase detalii – cel mai important fiind acela al acumulării de proze – şi se lasă reperat în esența sa debilă de-abia din perspectiva volumului al III-lea. La recitire sau încă de la prima

lectură, pentru cititorul avizat cu unele dintre clişeele tematice ale prozei realist-socialiste, destule episoade sau pasaje suscită nedumerire. În *Davida* avem, prin uciderea lui Vogoride, politician conservator, de către tânărul revoluţionar, prima bătaie de gong tendenţioasă. În *Poziţia astrelor la 19 iulie,* proprietarul de pământuri Eustaţiu Cozianu, stăpân samavolnic, moare ucis de ţăranii de pe propria moşie. În *Acvarium,* greva muncitorilor de la Griviţa declanşează criza nervoasă a lui Şerban Romano şi-i modifică însăşi structura şi scenariul vieţii. *Vântul de martie, Boierii vechi şi noi* şi aproape întreg volumul al treilea sunt complet tarate prin imixtiunea ideologică.

Aristocraţia românească este vituperată prin caricaturizare: în *Cronică* nu există aproape niciun personaj pozitiv, cu excepţia cuplului din *Salata,* cu model autobiografic lesne de decodat.

Dilema scriitorului va fi fost ordonarea materialului în aşa chip încât tendenţiozitatea schemei temporale (care, repetăm, intra oricum în plasma imaginarului său prin formula spiralei degradante a generaţiilor) să devină evidentă cât mai târziu cu putinţă, deşi trebuia să fie prezentă încă de la început. Imaginaţia şi talentul său fac o adevărată echilibristică în acest scop. Trebuiau salvate cu orice preţ primele două volume, care vor fi singurele traduse în Occident, şi, în acelaşi timp, romanul trebuia scris şi pentru a i se putea alătura volumul al treilea.

Reuşita vine tot din *amestec.* Recurge, mai întâi, la două trucuri de viziune. Astfel, schema tendenţioasă a temporalităţii e depăşită prin încadrarea ei în suflul tragic al motivului lui *vanitos vanitatum.* Caricaturizarea vituperantă a aristocraţiei, o altă obiecţie adusă scrierii, este cu mult depăşită prin proiectarea ei ca bâlci manierist. Scrierea este transformată într-o *cronică a monstruozităţilor,* valabilă independent de citirea orientată după grila ideologică. Şi mai interesant este faptul că exact bizareria intrinsecă, inşii robotizaţi de instinctele larvare, lumea plăcerilor şi a violenţei sunt ingredientele care provoacă admiraţia sau suscită interesul scriitorului. Petru Dumitriu e în căutarea întâmplărilor camuflate şi spectaculoase, a cazurilor anormale, iubeşte excentricitatea, fie ea pozitivă sau negativă.

Lumea aristocraţiei româneşti este extravagantă în sens negativ şi pasiunea cu care scriitorul o înfăţişează e evidentă.

Mai rămân detaliile, observate atât de comentatorii din epocă, cât şi de cei de după 1990, şi condamnate după două raportări

fundamental diferite. Însă, tendențiozitatea alegerii momentelor temporale nu e stridentă în aceste două prime volume pentru că e abil topită în masa epică, nu e punct de articulare a scenariului şi e manevrată pentru a spori imprevizibilul întâmplărilor şi excentricitatea caracterelor. În plus, acumularea de episoade care surprind atmosfera din interbelic (mai mult de jumătate din volumul al doilea), aşadar blocarea scrierii în acest moment temporal, estompează impactul schemei orientate în chip tendențios. Ceea ce Direcția Presei a simțit şi l-a obligat pe scriitor să introducă un scenariu paralel în *Davida* [...].

În prima variantă a nuvelei din *Viața românească,* tânărul îndrăgostit de Davida şi pe care ea îl persuadează să-l ucidă pe Vogoride nu era prins în nicio mişcare revoluționară secretă. Acțiunea paralelă şi complementară din *Davida,* cea a discuțiilor şi planurilor trasate de tuberculosul Alimănescu şi acoliții săi, care dă un aer de proză romantică nuvelei prin miezul său carbonato apare numai în volum (în prima variantă a *Cronicii* din 1955 şi în cea ulterioară, în trei volume). Adăugirea, nu foarte stridentă, poate dobândi însă şi un pandant insinuant: grupurile ar fi, de fapt, antitetice – pe de o parte lumea Davidei şi a lui Vogoride, pe de alta cea care visează o altă revoluție. Motivația crimei se citeşte, astfel, şi din perspectivă politică. În rest, scriitorul a avut grijă să separe lucrurile. Poziția astrelor e prea mult o demonstrație sadică a consecințelor neaşteptate ale monomaniei astrologice a lui Eustațiu pentru a mai fi evident că uciderea personajului – o farsă atroce pe care n-a putut-o anticipa – e realizată de țărani. Însă, în presa vremii, a avut grijă să publice numai aceste episoade. În *Bijuterii de familie,* episodul răscoalei (în descrierea căreia scriitorul preia sugestii din scrierea omonimă a lui Liviu Rebreanu) e gândit ca timp-limită, ca menghină în care deruta şi instinctele tenebroase, care mustesc încă din copilărie în imaginarul celor două surori, explodează. În chip ambiguu este prins în retorta *Cronicii* momentul 1933, anul grevei de la Griviția. Acest fapt nu a trecut nesesizat în comentariile din epocă (micro-romanul apare şi separat, în 1956) şi probabil că scriitorul s-a amuzat de polemica stârnită, mai ales că se autoproiectase în Şerban Romano. Tertulian reproşează apolitismul personajului, Mihail Petroveanu îl socoteşte însăşi esența lumii corupte a aristocrației. Sunetul de sirenă care străbate ca un leit-motiv întreaga nuvelă şi care torturează nervii

obosiți şi derutați ai lui Romano nu-1 determină să se alăture cauzei muncitoreşti, să părăsească adică ideologia de clasă; mai mult, acesta respinge fățiş filosofia marxistă şi consecințele ei în plan politic, pe care le asociază celei existențialiste a lui Heidegger şi nazismului şi, în genere, mişcărilor de extremă dreaptă – două fațete opuse ale aceleiaşi utopii plăsmuite prin abateri nepermise de la logică. (Scriitorul va reveni asupra acestei opinii în *Au Dieu inconnu.*) Şerban Romano este o adaptare a „omului cu ochi verzi" din nuvela omonimă din *Euridice*, victimă a nehotărârii sale.

Cronica devine tendențioasă de-abia în volumul al treilea, unde figurează *Vântul de martie.* În principal descoperirea acestui ax coordonator, alcătuit din două nuvele concepute contrapunctic (*Bijuterii de familie* şi *Vântul de martie*), sporeşte intenția de a reciti de la sfârşit la început *Cronica* şi de a descoperi şi alte astfel de axuri coordonatoare. De-abia recitite prin acest nexus detaliile insinuate în *Davida, Poziția astrelor la 19 iunie* etc. Devin evidente. Aşadar, ele sunt descoperite de cititor retrospectiv; e uimit că nu le-a observat de prima oară şi se grăbeşte să conteste întregul roman. Dacă ar mai face încă o lectură, ar descoperi că acestea rămân, într-adevăr, detalii înăbuşite de scriitor încă din faşă, țin doar de butaforie şi nu au alt efect decât acela de a asigura publicarea romanului.

În volumul al III-lea există două proze derutante, o altă consecință a schizoidiei auctoriale, sub semnul căreia evoluează întreg romanul. Ele sunt *Vântul de martie* şi *Fuga.*

Dacă orientăm vârful compasului spre *Vântul de martie,* tendențiozitatea romanului e frapantă; dacă îl aşezăm pe *Fuga, Cronica de familie* este un recviem.

Viziunea asupra aristocrației din *Fuga* se sprijină pe câțiva dintre pilonii centrali ai imaginarului scriitorului. Morbul autodistructiv al acestei lumi este asemănător cu una dintre spaimele profunde ale autorului: tendința spre exces şi, ca revers, sentimentul spleen-ului. O formă de manifestare a complexului pielei de sagri. În *Fuga,* atmosfera de crepuscul a lumii aristocrației este dublată de o spaimă secretă în fața zădărniciei. Tragedia se produce în surdină.

Pe fundalul crepuscular al lumii aristocratice, marcat de întâlnirile regulate la Şerban Lascari ale manechinelor celor care fuseseră „boierii vechi", declinul dramatic, dar cinic al acestui univers este încapsulat în careul amoros Cezar Lascari/Gabi

Ionescu / Alexandra Lascari / Ionel Haralamb.

Contemplând starea abulică a lui Cezar care, după a doua ieşire din închisoare, o descoperă pe Gabi fugită în străinătate cu un alt amant, Alexandra are sentimentul zădărniciei, al înstrăinării de propriul cuplu, de propria fiinţă interioară, de lumea în care trăieşte: „Doamne, scapă-mă de josnicia asta! Liberează-mă, Doamne, de chinul ăsta! Nu mai pot, nu mai pot, ajunge, Doamne! M-ai bătut destul! (...) Ajunge Doamne! Am înţeles! Lasă-mă! (...) Ajunge Doamne! Am înţeles! Iartă-mă!" (p. 383). Femeii îi rămâne interzisă până şi efemera fericire de a-şi reconstrui, departe de ţară, o viaţă şi aşa sleită: cei doi sunt ucişi la graniţă, chiar de călăuzele lor. Mor fără să se zbată. Recviemul este dublat de viziunea existenţialistă: înstrăinaţi de ei înşişi şi de trecutul lor, cei doi rămân încremeniţi în propriul zid; călătoria salvatoare îi trimite, sadic, la moarte.

Recitind romanul dinspre *Vântul de martie,* întreaga perspectivă se schimbă fundamental. *Vântul de martie* reprezintă, în structura romanului, mai mult decât un episod cu iz ideologic. Alcătuieşte, împreună cu *Bijuterii de familie,* în raport cu care este construită contrapunctic, chiar axul ordonator şi simbolic al scrierii. Ambele nuvele sunt centrate în jurul unor evenimente istorice răstălmăcite în spiritul ideologiei marxizante şi plasate într-un raport tendenţios cauză-efect, ultimul fiind îngroşat prezentat ca prelungire apoteotică a primului. Este o schilodire principală a romanului, cauzată, în chip semnificativ, în opinia noastră, doar de instinctul auto-mutilator al autorului. Fragmentul ar fi putut fi eliminat din varianta finală a romanului; cenzura ar fi fost satisfăcută, fără îndoială, de piese precum *Sfârşitul carierei lui Dim Cozianu, Boierii vechi şi noi,* etc. Nu a existat apoi înscenarea scrisorilor primite de la „oameni ai muncii" şi publicate prin *Scânteia* prin care să se sugereze îngroşarea, în roman, a suferinţei seculare a ţărănimii (aşa cum au existat pentru *Pasărea furtunii,* iniţial de dimensiunea unei nuvele ample, sau chiar pentru deja taratul *Drum fără pulbere –,* era, de altfel, o caracteristică a epocii).

În primul rând, evenimentele înfăţişate în nuvelă funcţionează ca un ax cronologic insidios, aşa cum precizam mai sus. Contextul istoric în care este plasată acţiunea *Bijuteriilor...* este răscoala din 1907, o răscoală înăbuşită; cel din a doua nuvelă (martie 1945) favorizează aşa-zisa „reformă agrară"; aşadar un

eveniment victorios. Apoi, în *Vântul de martie* se inversează în chip semnificativ acțiunea primei nuvele, autorul având grijă ca situațiile epice să se plaseze într-o simetrie răsturnată şi din punct de vedere compozițional. De aceea, mai mult decât alte episoade marcate ideologic, *Vântul de martie* este principalul punct în care substanța scrierii se perturbă, şi nu numai pentru că este prima de acest gen din cuprinsul viitorului volum al treilea, ci mai ales pentru că, în chip intenționat, autorul o deformează, convertind-o, indirect, într-o grilă de „interpretare" a romanului, prin retrospectivă.

Aşadar, cele două nuvele sunt concepute în replică. Începuturile şi finalurile sunt elocvente în acest sens. Fiecare se închide cu evocarea unei crime şi debutează cu o călătorie cu trenul. De altfel, fiecare nuvelă în parte este construită contrapunctic, adică prin opunerea a două forțe de configurație diferită, care evoluează un timp în paralel, după care, după logica folosită frecvent în roman, partidei învingătoare i se acordă mai mult spațiu în economia epicului. Analiza acestor două nuvele indică în mod cert faptul că scriitorul îşi construia prozele după modelul câmpului de luptă, sau al jocului de şah, gândind centrii de opoziție, intersectând planurile, alternând mişcările.

Oana SOARE, *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu: o monografie,* Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă, Bucureşti, 2008, pp. 206-211

Alte câteva cuvinte...

La reîntâlnirea cu cititorii *Cronicii de familie* după un lung interval de timp, Petru Dumitriu simte nevoia unor lapidare precizări introductive – şi le face sub forma scrisorii pe care mi-o adresează ca unuia ce am fost martor, în calitate de redactor de editură, încă de la primele tribulaţii ale cărţii, înfăţişată iniţial într-un singur volum, către sfârşitul lui 1955. Mă văd, astfel, îndemnat să privesc puţin îndărăt, spre împrejurările de atunci, pentru a adăuga – la spusele autorului – alte câteva cuvinte.

Poate că, mai curând decât „tribulaţiile cărţii", ar trebui amintite *avatarurile* autorului. Cât era de apreciat şi de oficializat, Petru Dumitriu a avut de depăşit numeroase dificultăţi până să-şi vadă constituită „cronica", într-un fel, dificultăţile au fost pe măsura ambiţiilor proiectului pus la cale de prozator. Puţin probabil că el bănuia măcar, când publica în 1949 *Bijuterii de familie,* extinderea extraordinară pe care avea s-o dea filonului epic aflat, aici, în germene. Deocamdată, lucra sub presiunea „comenzii sociale", formulă de import, vehiculată de ideologii epocii în vederea anexării întregii creaţii artistice obiectivelor partidului instalat tiranic la putere. Începea primatul considerentelor de strategie politică în detrimentul exigenţelor specific artistice. Tributul plătit de Petru Dumitriu anomaliei l-a constituit şirul de nuvele: *Duşmănie, Vânătoare de lupi, Nopţile din Iunie, O sută de kilometri,* pe teme de actualitate, – la solicitarea expresă, uneori, a *Scânteii* – şi aşternute parcă la concurenţă, judecând rapiditatea execuţiei, înainte ori imediat după *Bijuterii.* Proximitatea aceasta n-a rămas fără efecte reciproce: ceva din pasta densă folosită la reconstituirea întâmplărilor din 1907, plasate de prozator la conacul Vorvorenilor, trece în atmosfera aprigelor înfruntări şi în comportamentul eroilor ţărani ce prind viaţă în nuvelele situate în imediat, după cum trama conflictuală a acestora, grevată de optica schematică a luptei de clasă, trimite ecouri nocive în ţesătura reconstituirii sângeroaselor evenimente de altădată.

O critică adesea grăbită, obedientă în mare parte sloganurilor propagandistice, a speculat asemenea transferuri şi similitudini comune prozelor lui Petru Dumitriu în chip nivelator. Este

interesant însă, că mai înainte ca scriitorul să sugereze atari intenții, i se atribuie aptitudinea frescei sociale de anvergură. Ion Vitner schița cele dintâi considerații de sinteză, în *Contemporanul* (nr. 159/21 oct. Şi 160/28 oct. 1949) şi constata: „Opera lui (P.D.) de până acum tinde să fie o cronică a trecerii satelor noastre de la capitalism la socialism...” Abia rostit, termenul prinde, face carieră. Îl prelua imediat Horia Bratu într-o recenzie din Viața *Românească nr.* 1/1950: „Pentru că Petru Dumitriu este un scriitor care urmăreşte să realizeze un tablou complet, o «cronică», cum bine s-a spus, a satelor noastre...” Din nou în Viața R*omânească (nr. 5*/1950), insista Vera Călin: „Despre nuvelele lui P. D. s-a spus că alcătuiesc o cronică a satului nostru.” Repetată atâta, ideea îi dă autorului impulsul să bage laolaltă, cam pripit, între coperțile aceluiaşi volum, pagini inegale calitativ, de la *Bijuterii de familie* la *O sută de kilometri,* într-o devălmăşie bântuită evident de conjuncturalism (Nuvele, *ESPLA,* 1951). Simpla alăturare era departe de a realiza sudura, omogenitatea structurală şi, în orice caz, nu putea mulțumi pe Petru Dumitriu, autor prea cult ca să se lase amăgit de soluții sumare. Va mai trebui să treacă timp pentru ca sugestia realizării aşteptatei „cronici” să ia un contur corespunzător. E de avut în vedere că îndemnul diverşilor comentatori cădea pe un teren oarecum pregătit dinainte, existând un fecund pat germinativ, ca să spunem aşa, reprezentat de preferințele nu o dată exprimate de Petru Dumitriu pentru „modelul” Balzac. Ce-1 incita pe prozatorul nostru, mai ales, era intuiția balzaciană în direcția devenirii tipurilor umane. Admirația sa declarată conținea o doză, deloc neglijabilă, de invidie (cf. Articolul „Ultimul act al Comediei umane”, *Contemporanul* din 20 mai 1949). Să-i fi surâs atât de devreme scriitorului român să-şi măsoare puterile după uriaşul etalon clasic? După răgazul cerut ca sugestiile din afară să se conjuge cu potențialul lăuntric şi să se ajungă la osmoza autentică, Petru Dumitriu îşi etalează aspirația către construcția epică de proporții. Aproape concomitent, în ultima parte a lui 1955, îi apar două volume: *Cronică de câmpie* şi *Cro*nică *de familie,* concepute pe principiul vaselor comunicante, din foste nuvele disparate şi altele noi, legate ulterior între ele prin plasarea acțiunii în câteva locuri fixe (satele Vădastrele, Vladomira sau orăşelul de provincie N... pe malul Dunării, cu incursiuni în mediul Capitalei) şi aducerea în prim plan a aceloraşi personagii

cu precursorii şi descendenţii lor de-a lungul vremii.

Păstrez la fel de vie, în memorie, ca la întâia lectură, senzaţia de inedită prospectare în profunzime produsă de istoria *Davidei (Viaţa Românească* 6/1954), urmată relativ repede de *Salata (Steaua* 2/1955) şi *Vântul de martie* (*V.Rom*. 6/1955), venite să întregească şi să reactiveze neaşteptat tabloul relaţiilor tipologice din *Bijuterii de familie,* aparent încrustate definitiv într-un tipar dat. Am încercat să subliniez pe loc aptitudinile prozatorului de a relua situaţii ce păreau tranşate, de a le crea alte articulaţii şi derivaţii neprevăzute, pe măsura succesiunii şi confruntării generaţiilor înghiţite de angrenajul existenţelor umane, sortite măririi şi prăbuşirii după capriciile zbuciumatei istorii, care a modelat societatea noastră modernă, de pe la mijlocul secolului trecut încoace (cf. „Mărturie epică" în *Gazeta literară* din 30 iunie 1955). Efortul constructiv al lui Petru Dumitriu s-a găsit asediat, din faşă, de opacităţi exasperante. Scurtă vreme după apariţia *Davidei* în revistă, un critic (decedat de aproape un deceniu, încât nu-i mai pomenesc numele) a obiectat tăios caracterul oarecum eteric al eroinei, redusă la reacţii capricioase cât timp gesturile sale intervin insuficient raportate la conflictul ce măcina din adânc lumea ei, întemeiată pe oprimare şi, de aceea, condamnată la pieire. Locul judecăţii estetice îl lua un determinism social şablonard, agravat prin tendinţa de a forţa mâna autorului; i se cerea să introducă în scenă, nemijlocit, revolta populară precum şi o reprezentare efectivă a spiritului justiţiar pentru a conduce intriga spre altă culminaţie decât răzbunarea din gelozie, cum gândise creatorul. Ca rezultat al discuţiei ivite, *Davida* avea să conţină, în volum, două episoade suplimentare (întâmpinarea eroinei de către gloata ţărănească rebelă, la bariera oraşului, şi implicarea adoratorului ei romantic într-un complot de tip carbonar), cu vădită tentă sociologizantă, salvate de a parazita şi dilua substanţa întregului numai datorită inteligenţei artistice a scriitorului. Am proaspete în minte supliciile repetate la care Petru Dumitriu trebuia să se supună în cabinetul directorului editurii, unde manuscrisul ajungea să fie forfecat, filă cu filă, în prezenţa mai multor referenţi, pentru ca imaginea globală şi de amănunt să nu îngăduie abateri eretice de la „linie". Asta însemna, mai ales, intervenţii preventive spre a elimina orice urmă de prezumată îngăduinţă faţă de aristocraţia furnizoare a celor mai mulţi dintre eroii cărţii, mereu suspectaţi a nu

concentra asupra lor suficientă antipatie, eroare, oprobiu, în spiritul dogmei tutelare vehiculate zilnic. Mai păstrez, după peripeții teribile, părți din dactilogramă, având ştampila cenzurii, pagini numeroase încărcate de intervenții ale autorului, efectuate la o reîntoarcere a manuscrisului la redacție, dictată de „foruri superioare", după expresia vremii, temătoare, grijulii să nu care cumva să „scape" ceva insurgent, înşelând chiar vigilența cenzorilor care aplicaseră viza de rigoare. Băgăm de seamă că toată notorietatea lui Petru Dumitriu, multiplu laureat al Premiului de Stat, ancorat vârtos în grațiile unor „mărimi", apropiat autorităților, dacă nu de altceva, pentru că acceptase să scrie, în 1950, dezonorantul *Drum fără pulbere, au* constituit slabă pavăză împotriva ingerințelor, sâcâielilor şi tergiversărilor, practicate cu suficientă aroganță la nivelele cele mai înalte. Până în ultimul moment, scriitorul a plutit în nesiguranță, persecutat de eventualitatea unor suplimentare furci caudine. Ca pentru exorcizarea tuturor relelor, văzute şi nevăzute, pusese la cale un „cuvânt către cititori", abandonat în cele din urmă, totuşi simptomatic sub raportul terorii psihice îndurate de autor. Reiau din dosarul dactilogramelor conservate: „Prin istoria unei familii, autorul a încercat să picteze câteva tablouri ale claselor cărora aparțineau Cozienii şi Lăscarii; şi prin faptul că aceste clase erau cele stăpânitoare, istoria lor aruncă o lumină asupra întregii societăți din epoca respectivă. O istorie a moravurilor, a intereselor şi concepțiilor unei clase sociale, mai ales pe o sută de ani, e un lucru greu şi vast Autorul vrea să împlinească numeroasele goluri pe care le are *Cronica* în forma, de față în anii din jurul lui 1950 sunt laturi deosebit de semnificative ale vieții clasei doborâte de o putere, care lipsesc şi vor fi tratate în părți ce se vor adăuga celor existente. Epoca războiului criminal împotriva Uniunii Sovietice, în stăpânirea imperialismului nazist asupra țării prin unelte din lumea Cozienilor, vor face obiectul altor părți însemnate ce rămân de adăugat. Momentul 1917-1918, care a zguduit adânc societatea noastră, şi apoi teroarea legionară, vor fi istorisite prin capitole ale *Cronicii* legate direct între ele. Se vede astfel că această carte, deşi destul de voluminoasă, nu e decât o parte (jumătate sau ceva mai mult de jumătate) din ceea ce va fi, dacă puterile autorului şi sprijinul cititorilor îl vor ajuta s-o ducă la bun sfârşit, spre a aborda apoi ami cronica anilor de la jumătatea secolului XX, când puterea a trecut în mâinile clasei

muncitoare. Autorul consideră că e cea mai de seamă datorie a sa, să consemneze faptele acestei a doua Cronici; şi e nerăbdător s-o încheie pe cea dintâi, spre a se consacra Cronicii vremii sale". Limbajul lemnos se potriveşte cu iezuitismul angajamentului imaginat ca un subterfugiu.

Dar, lăsând manevra de o parte, autorul îşi da în vileag intenţii ce depăşesc chiar marginile convenite. Pe moment, *Cronica de familie* se compunea din patru părţi, mari şi late, înşirate în ordine cronologică: *Davida, Bijuterii de familie, Salata, în bătălia pierdută.* La pagina 108 din volum se face trimitere la *O călătorie de plăcere* (în stare de proiect ori chiar redactată?), probă că autorul ştia de pe acum încotro năzuia să-şi lărgească aria de investigaţie. Enunţurile sunt, deocamdată, vagi, totuşi circumscriu elemente, împrejurări în care pot fi identificate: *Datoria, Augusta sau Marşul Nupţial, Chinta regală, Acvarium, Cariera lui Dimitrie Cozianu,* destul de repede răspândite, fragmentar sau integral, prin reviste, cu predilecţie în *Steaua,* unde avea prieteni statornici, pe A.E. Baconsky şi Aurel Rău. Aproape simultan cu difuzarea la Bucureşti a *Cronicii de familie* într-un volum, revista clujeană insera *Acvarium,* anume spre a atrage atenţia cititorului că, sub ochii săi, ia naştere o vastă panoramă epică. Cu aproximaţie, Petru Dumitriu se credea ajuns la jumătatea lucrului, însă se înşela. El întrevedea două volume, când vor fi puse pe piaţă trei, la începutul anului 1957. Din patru părţi iniţiale, vor prolifera 24. În decursul unui singur an, din cele 443 de pagini tipărite, *Cronica* se amplifică la peste 1 800 de pagini, indici – fie şi sub aspectul material doar, al aşternerii pe hârtie, – ai unei fantastice performanţe. Spontaneitatea imaginativă a scriitorului impresiona pe toţi câţi participau la disecarea colectivă a manuscrisului îşi examina taciturn interlocutorii şi dacă i se părea că bat câmpii avea un mijloc infailibil de a-i aduce la realitate: se ridica şi începea să umble prin încăpere, sigur de efectul inhibitiv al staturii sale uriaşe. Opiniilor la obiect, le acorda credit şi, calm, se aşeza să intervină prompt; ştergea replici restructura scene, compunea pagini de la capăt, fără să lase aproape nicio urmă de silnicie. Proceda rapid, fiindcă era mereu stăpânit de un acut simţ al armoniei, echilibrului arhitectural, după normele proprii personajului sau episodului în cauză, aşa cum ele cristalizaseră, încă din proiect, în viziunea prozatorului. Proiectele purtau *in nuce* marca

febrilității sale inconfundabile.

În afara câtorva manuscrise integrale, Petru Dumitriu mi-a dăruit o serie de file cu note aruncate în fugă, schițe de ansamblu ori ale câte unei părți izolate, extrem de concludente, împreună, pentru descifrarea mecanismelor interioare ale puterii sale de fantasare. De nu ştiu câte ori, întocmeşte sumarul general, în margine cu însumarea numărului de pagini, vizibil îmbătat de amploarea întreprinderii; printre titlurile ştiute, răsar ezitări sau formule abandonate. De pildă, *Datoria* s-a chemat, într-o variantă, *Justiția militară.* La poziția 15, găsim cu semn de întrebare: *Iubirea de oameni* sau *Bucuria, fericirea, iubirea de oameni* – unde urma să fie *O zi foarte plină,* pare-se. La poziția 16, apare de două ori: *Domnul Tester* (1941-1944) şi *Afacerile domnului Tester* (pe altă foaie, *Petrecerile Tester),* inexistent în toată *Cronica,* de nu cumva, găsit supranumerar, s-a pierdut pe drum de la trena solicitatului Lazăr Gherson. Destule riduri cad în lotul enigmelor definitive: *În oraşul lumină, îngerul meu!, Comedie, Alteță Serenissimă, Plutos, Eros şi Erinnys.* — Schițele pentru o bucată sau alta din serie sunt de un laconism care atestă că scriitorul modela mental materia propriu-zisă, în cursul elaborării efective fiindu-i suficiente bruioanele seci: nume, interferențe nodale ale protagoniştilor, replici exposive. *Davida,* bunăoară, este rezumată în 19 puncte, respectate pas cu pas. *Chinta regală* are la bază înşiruirea, pe o față a colii de scris, a personajelor angrenate în acțiune (cu specificarea, în paranteză, a vârstei fiecăruia), iar pe verso, succesiunea scenelor, într-o cadență ritmică: „Prezentarea Elvirei", „Elvira la bar", „Elvira primeşte domni în pijama de voal", „Elvira la doamna Procopiu", „Elvira se culcă cu secretarul", „Elvira se culcă cu un bancher evreu, prieten al regelui" ş.a.m.d. (inclusiv o mică metamorfoză onomastică: „Foamea roşie", ilustră prostituată, preschimbată apoi, se ghiceşte uşor de ce, în „Foamea neagră"). Pe o unică pagină, după lista personajelor perindate în *Datoria,* schema episodului apare în trei formulări, vag diferențiate, toate culminând cu indicația ciubărului „cu varză murată", calculat, pe bună dreptate, de un efect ingenios găsit, memorabil... Deopotrivă de exacte, la fel de sigure, notele pentru Augu*sta, pen*tru Pozi*ția astrelor. Pen*tru Via*ța lui Bonifaciu Cozianu int*ervin mai multe detalii, mai ales replici cheie („Nu e vultur e pitpalac, nu se înalță, se târăşte!"), de asemenea caracterizări portretistice („mic, botos, bățos, mustăcios, cu

favoriți") intrate ad literam în canavaua ultimă. Extrem de redusă schema pentru *Acvarium,* cu atenție specială de-a marca, din loc în loc, atmosfera momentului prin sacadarea timpilor acțiunii în funcție de intervenția obsesiv-monotonă, iritantă, a sirenei (leit-motiv). În cazul *O zi foarte plină,* planul e întocmit pe ore, de la revărsatul zorilor până la miezul nopții. Pe jumătatea de foaie rămasă liberă, incipiente tatonări pentru narațiunea finală: Tine*reț*ea *lui Pius Dabija. Târ*coalele se concentrează în jurul numelui, ticluit anume să conțină inițialele *P.D.,* monogramă emblematică, semnul orgolioasei conştiințe posesive a autorului, mândru de autoritatea sa demiurgică asupra întregului flux epic (este reținut, la un moment dat, propriul prenume: Petru, alături de Prospero, Parteniu, Patriciu, Puiu, până a se decide pentru Pius). Şi în, privința titlului a ezitat cum se vede pe altă foaie: *Biografia lui P.D., Adolescența lui..., Anii de ucenicie... Într-un colț*, cu majuscule, stă scris apăsat BRÂNCUŞI, dar, în desfăşurarea istorisirii, sculptorul nu va mai fi nominalizat, rămânând obiectul unei polemici pătimaşe la adăpostul anonimatului, cu totul regretabile, concesie tipică făcută vulgarizărilor oficiale.

Pe măsură ce proiectele prindeau carnație, autorul – contrar aşteptărilor de a da semne de uzură – părea mai în vervă decât oricând, poate uimit el însuşi întru câtva şi cuprins de o stare euforic-exaltată în fața proporțiilor edificiului modelat de viguroasa lui forță imaginativă. Petru Dumitriu nu-şi ascundea conştiința acestei forțe şi, natural, nu agrea să-i fie pusă la îndoială. Însă, tot atât de adevărat este că avea nevoie de confirmări susținute, ceea ce ar explica (în asociere cu permanenta, cumplita lui „foame" de real) modul total în care se lăsa acaparat, o dată şi încă o dată, de lumea propriilor personaje, îndârjit să-i verifice trăinicia, ahtiat să-i extindă teritoriul. După ce am venit cu inițiativa indicelui sinoptic al personajelor din *Cronică* – foarte târziu când fuseseră trimise în tipografie două volume şi se finaliza ultimul, – a aşteptat, efectiv, cu înfrigurare, rezultatul. La început, mi s-a părut oarecum sceptic şi numai la vederea sutelor de fişe, alcătuite în ritmul său infernal de lucru, şi-a dat dramul entuziasmului: rezumativă, concisă, evidența mulțimii de tipuri care populează paginile sale şi întreține senzația şuvoiului acaparator de viață, îi legitima, însuşi creatorului, un sentiment stenic de plenitudine.

Va fi părând ciudat, dar n-a urmat aici o relaxare pentru

scriitor la capătul acelui interval de muncă acerbă (perioadă marcată, în plus, de convulsii tulburi ale vieții literare, cu tensiuni artificiale cu dispute şi rivalități subterane de grup, întreținute, provocate, imposibil de evitat de la nivelul lui Petru Dumitriu, mai cu seamă că îşi avea partea sa copioasă de contestații, dacă n-ar fi fost decât cele iscate de *Acvarium).* 1957 a debutat cu apariția în librării a *Cronicii de familie,* trei volume compacte, impresionante în sine, fără echivalent în proza noastră, oricâte infiltrări conformiste şi strabisme (vicii de optică, idiosincrazii – vezi antimodernismul său funciar – sau fobii temperamentale) i se pot imputa autorului. Ca şi cum actul editorial fastuos nu ar fi garantat împlinirea scontată, se dedică înverşunat ducerii mai departe a operei. În completarea *Cronicii,* face publice, pe nerăsuflate, capitole din enunțatele *Biografii contemporane.* Credea că păşeşte într-un teritoriu al făgăduințelor visate şi, de fapt, se scufunda, iremediabil, la limita eşecului, Pe pragul acestuia, s-a văzut obligat să adopte unica soluție salvatoare: *fuga* – cum, de altminteri, prefigurase magistral prin destinul, parcă similar premonitor, al ultimului dintre Cozieni. Câte ceva despre cursul dramatic luat atunci de existența lui Petru Dumitriu lasă să se întrevadă romanul său de exil, *Incognito* (1961). Dacă va găsi de cuviință să părăsească haina ficțiunii şi să adopte stilul mărturiilor directe despre amara experiență personală va fi, cu siguranță, un prilej pentru opinia noastră publică de a se edifica, o dată mai mult, asupra perfidelor tactici exercitate de puterea peceristă pentru a instaura camuflat lanțul de corupții pe scara valorilor, între utopie şi mistificare, între iluzie şi agresiune la adresa adevărului, care au minat, fatalmente, scrisul lui Petru Dumitriu.

Geo ŞERBAN

P.S. Pentru uzul strict al istoriei literare, încă două precizări:

— până la şansa, puțin probabilă, de a ieşi cândva la iveală întregul manuscris al *Biografiilor contemporane,* sechestrate de Securitate după plecarea din țară a scriitorului, consemnez – după notițe disparate ce mi-au rămas în păstrare – ridurile prevăzute a alcătui un sumar provizoriu: *Vârsta de aur, Copilăria, Cafiné, Coborârea în iad, Ars amandi, Problema sexuală, Stenahoria majoră, Paella, Secretul, Un om în loc, Cheia, Pe*

Victoriei, Proprietatea şi posesiunea, Viaţa de provincie, O seară de lieduri, Graal – în total, 15 capitole, completate, pe altă listă, până la 24, exact câte numără şi *Cronica de familie.* Dorinţa simetriei neapărate împingea pe autor să integreze şi lucrări mai vechi: *Vântul de martie, Bedros din Bazargic,* chiar păcătoasa *Vânătoare de lupi.* Numai vreo nouă sau zece dintre „biografii" au mai apucat să figureze în diverse reviste, în 1958-59. Un suflu tragic autentic trece prin câteva din ele, cum ar fi *Viaţa şi moartea unui om fiară acte de identitate (Steaua,* 9,10,11/58), *Când se deschide o uşă – din autobiografia lui Panait Petre (Gazete literară*, 19 martie-15 aprilie 1959). Păstrez manuscrisul excelentei *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica sau Ca un ostaş, ca un muncitor cu ziua*, peste două sute de pagini masive, din care un mic fragment a intrat în *Steaua* (nr, 6/1958).

— în plin lucru la *Biografii,* numerele 1 şi 2 din *Viaţa românească pe.* 1959 aduc o proză de Petru Dumitriu, cu acţiune plasată în vremea fanarioţilor, dar având protagonist pe un Andronic Cozianu, stăpân peste sate şi locuri familiare din *Cronică.* Poate fi considerată o tentativă târzie de a trage fire nebănuite din preambulul genealogic al *Davidei.*